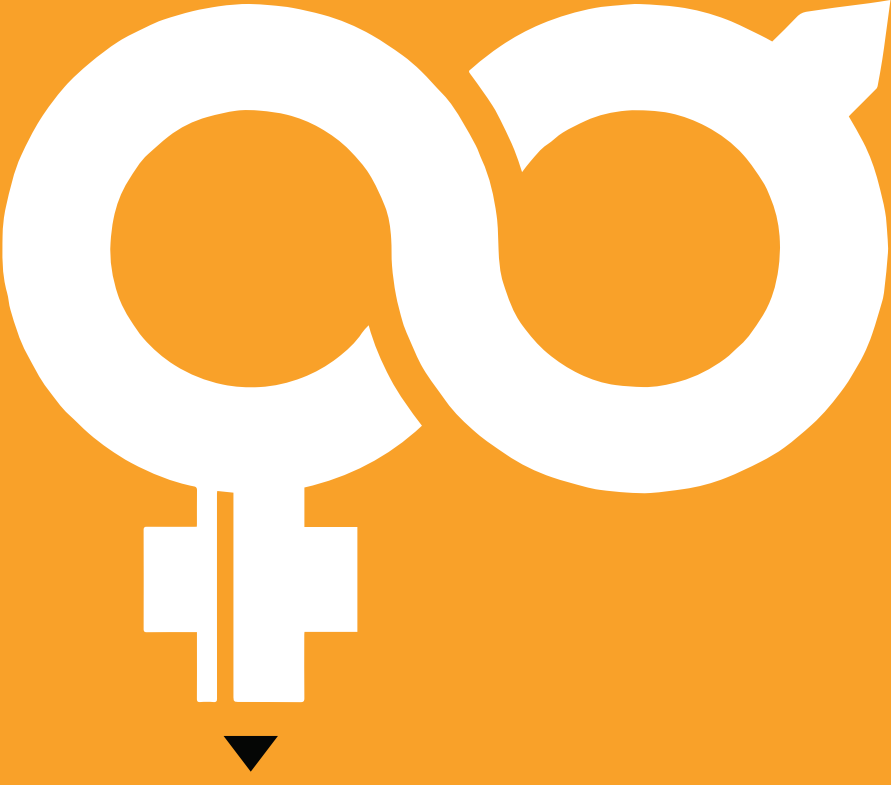

Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi

Mayıs 2025

Cilt VIII Sayı I | Hakemli Dergi

ISSN: 2636-7998

Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi

Mediterranean Journal of Gender and Women's Studies

Dergi Sahibi/Owned By:

Prof. Dr. Nurşen Adak

Yayın Kurulu/Publishing Editors

Prof. Dr. Nurşen Adak, Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Öznur Körükcü, Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Meral Timurturkan, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Editör/Editor:

Prof. Dr. Nurşen Adak

Editör Yardımcısı/Assistant Editor:

Araş. Gör. Dr. Çağrı Elmas

Seda Kocabıyık

Dil Editörleri/Redaction:

Araş. Gör. Dr. Ayşe Kalav

Öğr. Gör. Güher Ceylan Çavlı

Araş. Gör. Dr. Demet Sustam

Damla Tanal Tatar

Web-Teknik Destek Sorumlusu/Web and Graphic Design:

Araş. Gör. Dr. Çağrı Elmas

Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi/

Mediterranean Journal of Gender and Women's Studies

Yazışma Adresi/Contact: Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim

Dalı Sekreterliği, Edebiyat Fakültesi Zemin Kat, 07058, Kampüs/Antalya

e-posta/e-mail: ktcdergi@gmail.com | <http://dergipark.gov.tr/ktc>

Editör Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Andrea Peto, **Central European University, Macaristan**

Prof. Dr. Aylin Görgün Baran, **Hacettepe Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör, **ODTÜ, Türkiye**

Dr. Adrian Jimenez-Ribera, **Valencia Catholic University, İspanya**

Prof. Dr. Berrin Yanıkkaya, **Auckland University of Technology, Yeni Zelanda**

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Mahperi Uluyol, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Doç. Dr. Eleni Gara, **University of the Aegean, Yunanistan**

Prof. Dr. Emine Uçar İlbuğa, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Belkıs Kümbetoğlu, **Beykent Üniversitesi, Türkiye**

Doç. Dr. Ebru Akdoğu Arca, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. İnci User, **Acıbadem Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Gørill Haugan, **NTNU, Norveç**

Prof. Dr. Gönül Demez, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Doç. Dr. Gülay Yılmaz Diko, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Gülriz Uygur, **Ankara Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Gözde Yirmibeşoğlu, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Doç. Dr. İlkey Kutlar, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Ingvild Aune, **NTNU, Norveç**

Doç. Dr. Joanna Stawska, **Lodz University, Polonya**

Prof. Dr. Kamile Kabukçuoğlu, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Karen Heimer, **University of Iowa, ABD**

Dr. Martin Hernan Di Marco, **Leiden University, Hollanda**

Prof. Dr. Mutlu Binark, **Hacettepe Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Necla Öztürk, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Doç. Dr. Netice Yıldız, **EMU, KKTC**

Prof. Dr. Nurşen Adak, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Öznur Körükçü, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Doç. Dr. Roja Fazaeli, **University of Dublin, İrlanda**

Prof. Dr. Serap Suğur, **Anadolu Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Serpil Sancar, **Ankara Üniversitesi, Türkiye**

Prof. Dr. Sezer Şener Komşuoğlu, **Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Türkiye**

Doç. Dr. Zehra Yiğit, **Akdeniz Üniversitesi, Türkiye**

Yayın İlkeleri ve Yazar Rehberi

Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi (KTC) Mayıs ve Kasım aylarında yılda iki kez yayınlanan uluslararası hakemli elektronik bir dergidir. Başta sosyoloji, psikoloji, antropoloji, iletişim, tarih, ekonomi, işletme, hukuk, eğitim ve sağlık bilimleri, siyaset bilimi vb bilim dalları olmak üzere kadın ve toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili tüm bilim dallarından kadın ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle hazırlanmış ampirik ve derleme çalışmalara açıktır. Disiplinlerarası kavramsal, ampirik ve yöntemsel tartışmalara yer veren süreli bir yayın organı olan **KTC Dergisi**, muhtelif disiplinlerden gelen araştırmacılar arasındaki diyalogun geliştirilmesi, alana ilişkin güncel tartışmaların üretilmesi, yaygınlaştırılması ve kolay erişilebilmesini amaçlamaktadır. Yayın dili Türkçe ve İngilizce olan **KTC Dergisi**'ne gönderilen çalışmalar çift taraflı kör hakem değerlendirmesi ve editör incelemesi ile yayıma hazır hale getirilmektedir. Dergide akademik makaleler dışında saha çalışması notları, söyleşiler, kongre ve çalıştay notları ve kitap tanıtım yazılarına da yer verilmektedir.

Dergide yayımlanan tüm çalışmalar, kamu ve tüzel kişilerce, gerekli atıflar verilmek koşuluyla kullanıma açık olup dergide yayımlanmış çalışmaların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Editorial Principles And Guide For Authors

Mediterranean Journal of Gender and Women's Studies (KTC) is published biannually in May and November as a peer-reviewed international electronic journal. It welcomes empirical studies and compilations prepared from the perspective of women and gender among all disciplines relating to women and gender issues particularly sociology, psychology, anthropology, communications, history, economics, education, business administration, law, health and political science. **Mediterranean Journal of KTC** - a periodical which includes interdisciplinary conceptual, empirical and methodological discussions - aims at developing dialogs among researchers from various disciplines and producing and popularizing current discussions in the field and making them accessible. Studies sent to the **Mediterranean Journal of KTC** with publication languages of Turkish and English are prepared for publication through double-blind peer review and editorial analysis. Besides academic articles, the journal includes fieldwork notes, interviews, congress and workshop notes, and book reviews.

Authors are fully responsible for studies published in the journal and all academic studies published in the journal are accessible to public and legal persons on condition of referencing.

Hakem Kurulu / Board of Referees (Mayıs 2025- May 2025):*

Abdullah Koçak	Selçuk Üniversitesi
Arzu Çalışkan Sarı	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Aydın Çam	Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi
Ayşe Büşra İplikçi	Akdeniz Üniversitesi
Ayşe Nur Çiftçi	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Banu Karakaş	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Barış Çağırkan	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Başak Özoral	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Bilge Deniz Çatak Aşkar	Mersin Üniversitesi
Buse Erzeybek	Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi
Cihad Özsöz	Süleyman Demirel Üniversitesi
Çetin Toraman	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dilek Çetin	Süleyman Demirel Üniversitesi
E. Gizem Uğurlu	Anadolu Üniversitesi
Elif Taşdemir Şanlı	Maltepe Üniversitesi
Emine Bal	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Emine Begüm Savçın	Kocaeli Üniversitesi
Enes Yalçın	Akdeniz Üniversitesi
Fatma Yaşın Tekizoğlu	Ankara Medipol Üniversitesi
Gaye Gökalg Yılmaz	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Gizem Candan	Antalya Belek Üniversitesi
Gülten Adalı	Akdeniz Üniversitesi
Hatice Demirbaş	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hüdayar Cihan	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnci Boyacıoğlu	Dokuz Eylül Üniversitesi
Maissam Nimer	Akdeniz Üniversitesi
Mehmet Ali Göngen	Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Zambak	Akdeniz Üniversitesi
Mehtap Tunç	Dokuz Eylül Üniversitesi
Mucahit Aydemir	Bingöl Üniversitesi
Neslihan Göker	Fırat Üniversitesi
Özlem Akkaya	Yeditepe Üniversitesi
Pelin Ügümü Aktaş	Antalya Belek Üniversitesi
Perihan Taş Öz	Kültür Üniversitesi
Sezin Sandıç	Çukurova Üniversitesi
Sibel Ceylan Yiğit	Mardin Artuklu Üniversitesi
Sinan Akçay	Selçuk Üniversitesi
Tülin Sepetçi	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yıldız Derya Birincioğlu	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

*Ada göre alfabetik sıralanmıştır / In alphabetical order by name.

Araştırma Makaleleri / Research Articles

“Who Cares Best for the Child?” Grandmothers’ Interactions with Mothers in Childcare
“Çocuğa En İyi Kim Bakar?” Çocuk Bakımında Büyükannelelerin Annelerle Etkileşimleri

Gülçin Con Wright 1

Erkeklerin Psikolojik Yardım Arama Tutumlarını Yordamada Femfobi ve İçselleştirilmiş Kadın Düşmanlığının Rolü

The Role of Femphobia and Internalized Misogyny in Predicting Men's Attitudes Towards Seeking Psychological Help

İbrahim Gültekin, Emine Durmuş 24

Kapsayıcı Erkeklik: Erkekliklerin Anlaşılmasında Dönüşen Kültürel Anlamlar, Söylemler, Tutumlar ve Teorinin Türk Kültürü Açısından İncelenmesi

Inclusive Masculinity: The Changing Cultural Meanings, Discourses, and Attitudes in Understanding Masculinities and an Investigation of the Theory through Turkish Culture

Aykut Sığın 45

Babalık Rolü Algısı ile Babanın Katılımı Arasındaki İlişkilerin Baba- Çocuk Oyununa Yansımaları

Reflections Of The Relationship Between Perception Of Paternal Role And Father's Involvement On Father-Child Play

Gülçin Karadeniz, Beyda Nur Kaya 71

Body Image And Gender in Turkish Media: An Analysis of Representation

Türk Medyasında Beden İmajı ve Toplumsal Cinsiyet: Temsilin Bir Analizi

Ömer Gökhan Ulum 96

Dijital Aktivizm ve Toplumsal Cinsiyet Odağındaki Araştırmaların Bibliyometrik Analizi: Mevcut Eğilimler ve Gelecek Yönelimler

Bibliometric Analysis of Research Focused on Digital Activism and Gender: Current Trends and Future Directions

Fatma Yardıbi Gülten Adalı 124

Kırmızı Fenerler Filminin Eril Tahakküm ve Mikro İktidar Bağlamında Kadın ve Mekân İlişkisinin Söylem Analizi

Discourse Analysis of the Relationship between Women and Space in the Context of Masculine Domination and Micro Power in Raise the Red Lantern Film

Ferhat Kaçar 148

Türkiye’de Önde Gelen Medya Kuruluşlarının Yönetim Kurulları Yapısı ve Kadın-Erkek Temsiliyeti

The Structure of the Boards of Directors of Leading Media Organizations in Turkey and the Representation of Women and Men

Aygün Özsalih 179

Çocuk Televizyon Kanallarında Yayınlanan Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yansımaları: 2018 ve 2023 Yıllarının Karşılaştırması

"Reflections of Gender Roles in Advertisements Broadcast on Children's Television Channels: A Comparison of the Years 2018 and 2023"

Şeyma Değirmenci, Tuğba Eryiğit 216

Akademide Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeğinin Analizi ve Değerlendirilmesi

Analysis and Evaluation of the Ambivalent Sexism Inventory Scale in Academia

Nilüfer Yörük Karakılıç 239

Kadın Akademisyenlerde İş-Aile Yaşam Çatışması ve İş Doyumu: Medeni Durumun Düzenleyici Rolü

Work-Family Life Conflict and Job Satisfaction Among Female Academics: The Moderating Role of Marital Status

Meral Öztürk, Ahmet Türk 264

Derlemeler /Review Articles

Feminist Teoride Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Kavramları ve Eleştiriler

Sex and Gender Concepts and Criticisms in Feminist Theory

İlknur Meşe 285

2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporunun Sosyolojik Değerlendirmesi

Sociological Evaluation of the 2023 Global Gender Gap Report

Meryem Memiş Doğan 311

One Hundred Years of Palestinian Women’s Struggle (1922-2022)

Filistinli Kadınların Yüz Yıllık Mücadelesi (1922-2022)

Mariam Menawi 337

İyileşme Yaklaşımı Perspektifinden Mülteci ve Sığınmacı Kadınların Ruh Sağlığında Sosyal Hizmetin Rolü

The Role of Social Work in the Mental Health of Refugee and Asylum Seeker Women from the Perspective of the Recovery Approach

Ecem Güneş Gümüşer 363

“Who Cares Best for the Child?” Grandmothers’ Interactions with Mothers in Childcare

“Çocuğa En İyi Kim Bakar?” Çocuk Bakımında Büyükkannelerin Annelerle Etkileşimleri

Gülçin Con Wright*

Highlights

- This qualitative study focuses on grandmothers’ experiences of their interactions with mothers regarding childcare responsibilities.
- Intergenerational differences in childrearing practices played a role in grandmothers’ experiences of grandchild care; yet there were three different scenarios within which these differences were dealt with.
- The findings of this study showed that intergenerational coparenting involves negotiations and conflicts regarding what is best for the child.

Abstract: Childcare is regarded as a family business in Turkey, especially due to the lack of public services and the political discourses around ‘familialism.’ Childcare responsibilities create a major obstacle for women, resulting in very low female economic participation in the country. In this context, grandmothers are usually asked to step into the role of caregiver for their grandchildren to support their daughters’ and daughters-in-law’s participation in the workforce. Yet, contemporary mothers have a drastically different approach to childrearing compared to their own mothers or mothers-in-law. This study explores how these intergenerational differences in childrearing ideals and practices play into the childcare experiences by examining qualitative data derived from in-depth semi-structured interviews with 20 older grandmothers who were caring for their grandchildren under the age of six. The findings revealed that the grandmother-mother interactions on childcare tasks and childrearing methods fall into three categories: mothers knowing best, complete trust in grandmothers, and conflictual relationships. This study shows how intergenerational differences regarding childrearing can create conflict between mothers and grandmothers and thus complicating childcare arrangements. Therefore, social policies should consider that childcare arrangements involve multiple actors with potentially different ideas about what is best for the child’s well-being.

Keywords: Grandchild Care, Intergenerational Coparenting, Grandmother-Mother Interactions, Childrearing.

Öne Çıkanlar

- Bu nitel çalışma, büyükkannenin çocuk bakımı sorumlulukları konusunda annelerle olan etkileşimlerine ilişkin deneyimlerine odaklanmaktadır.

* Dr. Öğretim Üyesi, TED University, Department of Sociology, gulcin.con@tedu.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7196-151X.

- Çocuk yetiştirme uygulamalarına ilişkin kuşaklararası farklılıklar, büyükannelerin torun bakımı deneyimlerinde rol oynamıştır; ancak bu farklılıkların ele alındığı üç farklı senaryo söz konusudur.
- Bu çalışmanın bulguları, kuşaklararası ortak ebeveynliğin çocuk için neyin en iyi olduğuna ilişkin müzakereleri ve çatışmaları içerdiğini göstermiştir.

Öz: Türkiye’de çocuk bakımı, özellikle kamu hizmetlerinin eksikliği ve “ailecilik” temelli siyasi söylemler sonucu bir aile işi olarak görülmektedir. Çocuk bakımı sorumlulukları kadınlar için büyük bir engel oluşturmakta ve ülkede kadınların ekonomiye katılımının çok düşük olmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kızlarının ve gelinlerinin iş gücüne katılımını desteklemek için genellikle büyükannelerden torunlarının bakımını üstlenmeleri beklenir. Ancak günümüz annelerinin çocuk yetiştirme konusunda kendi anneleri veya kayınvalidelerinden çok farklı bir yaklaşıma sahip olması söz konusudur. Bu çalışma, çocuk yetiştirme idealleri ve uygulamalarındaki kuşaklararası farklılıkların, Türkiye’deki çocuk bakımı deneyimlerini nasıl etkilediğini, altı yaşın altı torunlarına bakan 20 yaşlı büyükanneyle yapılan derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel veriler üzerinden araştırmaktadır. Çalışmanın bulguları, çocuk bakımı görevleri ve çocuk yetiştirme yöntemleri konusuna dair büyükanneler ve anneler arasındaki etkileşimlerin üç kategoriye ayrıldığını ortaya çıkarmıştır: annelerin en iyisini bilmesi, büyükannelere tam güven ve çatışmalı ilişkiler. Bu çalışma, çocuk yetiştirmeyle ilgili kuşaklararası farklılıkların anneler ve büyükanneler arasında nasıl çatışma yaratabileceğini ve dolayısıyla çocuk bakımı düzenlemelerini nasıl karmaşık hale getirebileceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle sosyal politikalar, çocuk bakımının çocuğun refahı için neyin en iyi olduğu konusunda farklı fikirlere sahip birden fazla aktörü içerdiğini dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Torun Bakımı, Kuşaklararası Ebeveynlik, Büyükanne-Anne Etkileşimi, Çocuk Yetiştirme

Genişletilmiş Özet

COVID-19 pandemisi “kadınların görünmez ve karşılıksız bakım emeğinin” ekonomi için hayati önem taşıdığını daha da belirgin hale getirmiştir (Cantillon vd., 2019: 187). Bu bağlamda ebeveynlerinin çalışması gerektiğinde torunlarına bakmak için büyükanneler devreye girmişlerdir (Con Wright, 2022). Bu anlamda “cinsiyete dayalı bakım ekonomisinin” önemli bir oranda yükünü yaşlanan büyükanneler taşımıştır (Birchall ve Holt, 2023). Ancak torun bakımının sosyal politika bağlamıyla ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Bordone vd., 2017; Di Gessa vd., 2016). Bordone vd. (2017), “varsayılan aileciliğin” (default familialism) kuvvetli olduğu ülkelerde büyük ebeveynlerin torun bakımını sürekli olarak üstlenme durumunun daha yaygın olduğunu göstermiştir.

Türkiye’de çocuk bakımı, özellikle uygun maliyetli ve erişilebilir kamu hizmetlerinin azlığı ve birçok farklı bakım sunumunda “ailecilik” ilkesinin baskınlığı sebebiyle aile sorumluluğunda görülmektedir (Akkan, 2018; Aybars vd., 2018; Özataş Gelmez, 2015). Türkiye Aile Yapısı

Araştırması'na (TÜİK, 2021) göre, çocuk bakımına dair sorumluluklar hanelerin çoğunda anne veya büyükanne tarafından yürütülmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017 yılında Türkiye'de büyükannelerin çocuk bakımı düzenlemelerinde oynadığı role daha fazla dikkat çekmek adına “Büyükanne Projesi”ni başlatmıştır (ASHB, 2017). Bu projeye, anneleri özel sektörde çalışan üç yaş altı torunlarına bakan büyükannelere nakdi yardım imkânı sağlanmaya başlanmıştır.

Büyükannelerin çocuk bakımına katılımı, rol ve sorumlulukların dağılımı konusunda müzakereleri gerektirdiğinden çocuğun annesi ile büyükanne arasındaki ilişkiyi de etkiler (Tracy vd., 2022; Zegers ve Reynolds, 2022). Kuşaklararası ortak ebeveynlik, iş bölümünün yanı sıra güç ilişkilerini, müzakereleri ve çatışmaları da içermektedir (Akçay vd., 2024; Bai vd., 2023). Torun bakımında kuşaklararası ortak ebeveynlik daha yaygın hale geldikçe anne, baba ve büyükanne(ler) arasında rol ve sorumlulukların nasıl paylaştırılacağı konusunda daha fazla müzakereye ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuk yetiştirme yöntemleri, tıp çevrelerinde ve medya platformlarında dolaşan yeni ve daha bilimsel yöntemler ile sürekli olarak değişmektedir. Bu yeni çocuk yetiştirme uygulamalarının geleneksel uygulamalarla çatışması muhtemeldir. Bu durum da büyükanneler ve anneler arasında çocuk için en iyisinin ne olduğu konusunda anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Kimi araştırmalar, Türkiye'de kuşaklararası çocuk yetiştirme pratik ve yaklaşımlarında hem uyumun hem de farklılığın olduğunu göstermektedir (Akçay vd., 2024; Sengul vd., 2023).

Bu çalışma, büyükanneler ve anneler arasındaki kuşaklararası ortak ebeveynliğe odaklanmaktadır. Daha spesifik olarak kuşaklararası çocuk yetiştirme yaklaşımlarının ve uygulamalarının ne ölçüde farklılaştığını ve bunun büyükannelerin çocuk bakımı deneyimlerini nasıl etkilediğini incelemektedir. Bunun için, 60 yaş üstü 20 büyükanne ile gerçekleştirilen derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmelerden nitel veriler elde edilmiştir. Bu çalışmada annesi çalışmakta olan 6 yaş altı torunlarından en az birinin bakımıyla aktif olarak ilgilenen büyükannelere odaklanılmaktadır.

Nitel analizler kuşaklararası ortak ebeveynliğin gerçekleştiği üç farklı senaryoyu ortaya çıkarmıştır. Birinci senaryoda büyükanneler, annelerinin çocuğun bakımına dair kararlarına saygı duymuştur, dolayısıyla kendilerinden istenilen her şeyi yapmıştır. İkincisi, bazı deneyimli büyükanneler daha önce başka torunlara bakmış olduğundan, anneler onların çocuk yetiştirme becerilerine tamamen güvenmiştir. Son olarak anneler ve büyükanneler arasında, ya annenin çocuğunun bakımı üzerinde tam kontrole sahip olması ya da büyükannelerin annelerin çocuk yetiştirme uygulamalarını eleştirmesi nedeniyle bazı çatışmalı ilişkiler söz konusudur. Bu çalışmanın bulguları, çocuk yetiştirmeye ilgili kuşaklararası farklılıkların büyükanne ve anne

arasındaki iletişimi de etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla çocuk bakımına yönelik sosyal politikalar, çocuğun refahı için neyin iyi olduğu konusunda farklı fikir ve yaklaşımlara sahip olabilecek aktörlerin etkileşimlerini dikkate almalıdır.

Introduction

Despite the ageist depictions of later life as one of dependence and inactive lifestyle, many older women continue to contribute to their family and society, one example being their involvement in the care of their grandchildren. They act as the primary caretakers for younger children, either through custodial grandparenting or in assisting young parents in childcare. This becomes more prevalent as grandparents enjoy longer, healthier lives, which allows them to actively participate in the lives of their children and grandchildren (Margolis & Wright, 2017). Assistive regular childcare is also a type of parental support for adult children, which serves as a strong predictor of future care received from adult children (Bui et al., 2022), therefore, it is considered indicative of intergenerational solidarity.

The COVID-19 pandemic made it more evident that “the invisible and unpaid care labor of women” is crucial for the economy (Cantillon et al., 2019: 187). In this context, it was again grandmothers who stepped in to take care for their grandchildren when their parents had to work (Con Wright, 2022). As such, they bear the burden of the ‘gendered care economy’ (Birchall & Holt, 2023). Grandparental support in childcare can stem from a variety of factors, including strong family values, the needs and demands of the adult child who has just become a parent, or a lack of welfare policies on affordable and accessible childcare services (Bai et al., 2023). Grandmothers usually assume the role of caregiver for their grandchildren to support their daughters’ and daughters-in-law’s participation in the workforce (Kanji, 2018; Lee & Bauer, 2013; Qi, 2018). Yet, the need for grandparental support in childcare has been demonstrated to be linked to the policy context (Bordone et al., 2017; Di Gessa et al., 2016). Bordone et al. (2017) have shown that in countries close to the ‘default familialism,’ grandparents are more likely to provide daily childcare.

Childcare is seen as a family business in Turkey, particularly due to the lack of affordable and accessible public services, and the overarching principle of ‘familialism’ in many different forms of care provision (Akkan, 2018; Aybars et al., 2018; Özataş Gelmez, 2015). According to the Turkish Family Structure Survey (Turkstat, 2021), childcare tasks were carried out by a woman in the household, who could be a mother or a grandmother. The Ministry of Family and Social Services launched the “Grandmother Project” in 2017, which brought more attention to the role of grandmothers in childcare arrangements in Turkey (ASHB, 2017). The project introduced cash benefits to grandmothers caring for grandchildren under the age of three, whose mothers work in

the private sector. Studies in Turkey have focused on the reasons for grandmother's childcare assistance (Can, 2019; Con Wright, 2022; Demirkol, 2022) and the implications of becoming a grandmother for older women (Taşkın & Akçay, 2019; Tunca & Durmuş, 2019; Uğur, 2018a). Several other studies have examined how childrearing practices compare across generations, from the perspective of grandmothers (Uğur, 2018b), from the perspective of mothers (Akçay et al., 2024), or from both perspectives (Alabay & Ersan, 2022; Sengul et al., 2023).

Grandmothers' engagement in childcare influences the relationship between the adult child and their mother, as it necessitates negotiations over the allocation of roles and responsibilities (Tracy et al., 2022; Zegers & Reynolds, 2022). Intergenerational coparenting involves a division of labor as well as power relations, negotiations, and conflicts (Akçay et al., 2024; Bai et al., 2023). As intergenerational arrangements for childcare and intergenerational coparenting become much more common than before, there is a need for more negotiation about the division of roles and responsibilities among mother, father, and grandmother(s). Studies show that early parenting practices, such as feeding the child, were significantly influenced by grandmothers (Bektaş et al., 2022; Reid et al., 2020; Sengul et al., 2023). Childrearing methods are constantly changing, with new and more scientific ones circulating in medical circles and media platforms. These new childrearing practices are likely to clash with traditional ones, leading to disagreements between grandmothers and mothers about what is best for the child. Recent research indicates both alignment and divergence in intergenerational childrearing styles in Turkey (Akçay et al., 2024; Sengul et al., 2023).

This study focuses on intergenerational coparenting between grandmothers and mothers of young children. More specifically, it examines the extent to which intergenerational childrearing approaches and practices diverge or align, and how this influences grandmothers' childcare experiences. To address these questions, qualitative data was collected through in-depth semi-structured interviews conducted with 20 grandmothers over the age of 60 who were actively engaged in the care of at least one of their grandchildren. This study aims to provide a better understanding of how childcare arrangements include multiple actors, which may require constant negotiations and involve power dynamics.

Methods

In the original study, a qualitative method was employed to examine grandmothers' motivations and reasons for (or not) becoming involved in their grandchildren's care, their experiences related to caregiving, and their relationships with their adult children. Using in-depth semi-structured interviews allowed gathering more detailed and personal accounts of these

women's experiences from their own perspectives. Based on the principles of qualitative methods, this study was designed in a way to acknowledge the participants' subjective evaluation of their own experiences, to value their agency and strive for authenticity (Dallimore, 2004). To seek rigorous research, every step from designing the qualitative interview protocol to data analysis was handled in a systematic manner. The researcher acknowledged her active role in shaping each research process, yet also made effort to avoid introducing personal bias. There has been an understanding that qualitative research should not be judged by the principles of quantitative research. Yet, there is also an ongoing debate on how qualitative research should be evaluated. This study follows the five indicators of effective qualitative research – cognitive empathy, heterogeneity, palpability, follow-up, and self-awareness – as outlined by Small and Calarco (2022).

For this study, the respondents were selected on the basis of four criteria. First, grandmothers aged 60 and over were targeted as the original study aimed to explore older women's experiences of caring for their grandchildren. The experience of caring for grandchildren was expected to be different for women in earlier and later life. In addition, grandmothers with at least one grandchild under the age of 6 were targeted because it was determined that younger children would have greater care needs, which would shape grandmothers' decisions about whether or not to get involved. Second, it was necessary for the mother(s) of the grandchild(ren) to actively participate in the workforce, even if they were on maternal leave. This is a criterion indented to investigate the extent to which grandmothers might assist with childcare because of the mother's job. Third, the sample was limited to grandparents whose grandkids were living in Istanbul or Ankara. The purpose of limiting the study to these two major Turkish cities is to determine how much the expenses of daycare, crèches, pre-schools, and/or nannies affect grandparents' involvement in childcare. Both the grandmothers who provided actively care to their grandchildren and those who did not were included in this original sample.

Data Collection

A mix of purposive and snowball sampling methods were employed for this study. Initially, close friends and family were enlisted to inform qualified participants about the study. Afterwards, each participant was asked to spread the word about the study, which led to the recruitment of more grandmothers. Depending on the respondents' preferences, in-depth interviews were conducted via phone or WhatsApp between June and September of 2021. Due to the continued risk of new coronavirus infections and still low levels of vaccination in Turkey during the study period, in-person interviews were not conducted. Participants were offered a choice for which

medium to use for the interview. Most chose WhatsApp for the interview because they were already using this app during the pandemic to interact with their family members and close circles. Therefore, they were familiar and comfortable with the platform. The rest chose a phone call. There were no problems during the interview process because all the participants' needs, such as scheduling the time of the interview and taking breaks, were carefully considered. The only technological problem encountered was with the recording which could not fully capture some of the participants' words because they talked softly.

My identity as a young woman researcher also made the interviewing process easier. Grandmothers felt comfortable in terms of sharing their experiences of caring for their grandchildren with me because they considered me as close to the same age as their own daughters or daughters-in-law. They were also more than happy to talk about their own grandchildren which, they said gave them great pleasure. They also expressed that the interviews provided them with a much-needed, albeit short-lived, opportunity to interact with someone outside of their close circle during the pandemic. Therefore, the whole interview experience was much smoother than expected, with no serious difficulties.

Ethical Considerations

Interviews lasted between 30 to 60 minutes, and with the respondents' consent, they were digitally recorded. Before the interview started, respondents were fully briefed about the study and provided their consent verbally. They were informed that their participation was completely voluntary and that they could stop or skip a question at any time without having to provide justification. They were also assured that the information they provided would be completely anonymous, and any quotation used from them would be assigned a pseudonym. Last, they were guaranteed that their data would be kept confidential and stored in a secure place only accessible to the researcher. Once transcribed, the original recordings would be deleted to ensure their data privacy. This study received approval from the ethical committee of TED University.

Analytical Sample

Data for this study was collected as part of the "Grandmotherhood and Grandchild Care Experiences in Later Life" project to provide a comprehensive understanding of the multifaceted experiences of grandmotherhood. For this project, in-depth interviews were conducted with grandmothers who were either actively providing grandchild care or not, a total of 35 grandmothers. The interview protocol was designed to include four subsections exploring a range of complementing but different mechanisms: (a) grandmothers' relationships with adult children and adult children-in law, (b) their perceptions of grandmotherhood, (c) their reasons for being

(un)involved in grandchild care, and (d) the dynamics of grandchild care involving grandmothers' interactions with adult children, adult children-in laws, in-laws, and grandchild(ren). In a previous publication, I analyzed data to examine the specific causes that lead to grandmothers being involved or not involved in grandchild care, which involved the complete sample of 35 grandmothers.

The current study focuses specifically on the dynamics of grandchild care, including the interactions between generations. To examine how intergenerational differences in childrearing ideals and practices play into the grandchild care experiences, I focused only on those grandmothers who were actively involved in the care of at least one of their grandchildren. These grandmothers provided grandchild care for their grandchildren because of the employment status of the child's mother. The mothers of grandchildren in this study were all in full time. employment, although some were more recently on a maternity leave or in transition due to the pandemic. They were in general either as educated as their mother or mother-in-law, and in most cases more educated than them. Given the length and breadth of detail provided in these interviews, the final sample was determined to be 20 grandmothers, at which point the main themes began to recur. The data were assessed to be rich enough, given the sufficient diversity of the respondents based on the inclusion criteria of the study, to meet the requirements of sufficient data saturation (Akçay & Koca, 2024; Saunders et al., 2018).

Six grandmothers in this study were living in Istanbul, thirteen were residing in Ankara, and one was going back and forth between Istanbul and Ankara. Grandmothers were between 60 and 73 years old. In general, they had two children, with a few exceptions of those who had one or three adult children. At the time of the interview, thirteen were married, five were widowed, and two were divorced. The educational level of the grandmothers varied greatly: Two of them had only primary school, two had a middle school education, eight had a high school degree, three had an associate degree, and five had a bachelor's degree. Fourteen grandmothers were retired and not working, one was retired but still working, one was a homemaker but paid for her retirement, and four were homemakers and never worked. The number of grandchildren each grandmother had varied, with most having one or two but some having up to five grandchildren. Table 1 shows the demographic information on the respondents.

Table 1.
Demographic Information on the Respondents

Pseudonyms	City	Age	Marital Status	Education Level	Working status	# of kids	# of grandkids
Emel*	İstanbul	67	Married	High school	Retired	2	4
Binnur	İstanbul	67	Widowed	High school dropout/Middle school	Retired	2	1
Sevgi	İstanbul	66	Married	Primary school	Retired	2	1
Zeynep	İstanbul -Ankara	65	Widowed	College	Retired	1	1
Bilgin	Ankara	65	Married	High school	Housemaker	3	5
Safiye	Ankara	69	Widowed	Associate degree	Retired	3	4
Nazile	Ankara	63	Widowed	Middle school	Retired	2	1
Nuray*	Ankara	62	Married	High school	Retired	2	1
Atiye	Ankara	73	Widowed	Middle school dropout/ Primary school	Housemaker	2	4
Aysima	Ankara	65	Married	Associate degree	Retired	2	3
Necla	Ankara	60	Married	High school	Housemaker / Never worked	2	2
Özlem	Ankara	63	Divorced	High school	Retired housemaker	2	4
Özden*	Ankara	61	Married	College dropout / High school	Housemaker / Never worked	2	3
Funda	Ankara	62	Married	High school	Retired	3	2
Mine	Ankara	65	Married	College	Retired	2	2
Perihan*	İstanbul	60	Married	College	Retired	2	1
Nurdan	Ankara	67	Married	College	Retired	2	2
Feyza	İstanbul	66	Married	College	Retired but still working	2	1
Ayşegül	Ankara	62	Married	Associate degree	Retired	2	1
Sibel	İstanbul	62	Divorced	High school	Retired	2	1

* Indicates grandmothers who took care of their sons' children, all others cared for their daughters' children.

Analysis

For this paper, a reflexive thematic analysis was manually conducted on the data of grandmothers' interactions with mothers regarding childcare roles and responsibilities (Braun & Clarke, 2021). To do so, first I thoroughly read all transcripts, then began with open coding and created a list of themes based on grandmothers' reports on childrearing practices and any directives they received from the mothers. The following themes emerged from this coding process: respect for mothers' authority, trust in grandmothers, negotiations and conflicts. Following the identification of themes, I created a typology of intergenerational co-parenting interactions by examining the similarities and dissimilarities between the cases. Creating typologies through the analysis of qualitative data is a common practice in both sociology and psychology (Stapley et al., 2022). In this sense, the interactions between grandmothers and mothers regarding childcare were presented in three categories: mothers knowing best, complete trust in grandmothers, and

conflictual relationships. These categories are by no means exclusive and serve as ideal types, and exemplary cases are presented to illustrate each category. All direct quotations were translated into English by the author, whose mother tongue is Turkish and who is fluent in English. Pseudonyms were used for quotations.

Findings

Analyses revealed a variety of care arrangements in which grandmothers had different roles. For instance, in some cases, the participant was the sole carer of her grandchildren. In other case, the participant, a nanny and the other grandmother were involved in childcare to varying degrees. The grandmothers also differed in their level of experience in grandchild care. Thirteen of them were new grandmothers, looking after their first grandchild, while seven were more experienced, having looked after previous grandchildren. There were sixteen maternal grandmothers, and only four paternal grandmothers. In three cases, grandmothers were caring for more than one grandchild simultaneously. The COVID-19 pandemic further complicated the situation, as several grandmothers felt compelled to step in since the adult children did not want a nanny in the house, or the daycare was closed.

Mothers know best

The first group was consisted of of seven grandmothers who expressed full respect for the agency of mothers to determine what is best for their children. These grandmothers were predominantly first-time grandmothers, and their daughters or daughters-in-law had advanced degrees, including PhDs.

Binnur (67, widowed), who was solely caring for her only grandchild, 3.5-year-old son of her daughter, indicated that she saw herself as a supportive figure because it was the parents' responsibility to make important decisions about the child. Similarly, another first-time grandmother Ayşegül (62, married), who was caring for her daughter's 3-year-old daughter, stated that she had high respect for her daughter's decision to raise her child the way she wished. She mentioned some intergenerational disparities in childrearing approaches, but added:

My daughter and I were in agreement. So, I was doing whatever my daughter said. If my daughter asked me to feed her this, I would feed it to her. I don't like saying, "No, I am older, why would this be needed, things were not like this in our time." Our time is our time, now is not our time. She raises her child the way she wants to raise her. Of course, she was telling me what to feed, what to do, and whatever she saw fit in a situation. Most of the time she was also telling me, "Mom, you raised two children, you know the best anyway." I was telling her, "Okay, baby, I raised them. But

I also wonder if your time and our time are the same. Everyone's opinion is different.” That's what I was telling my child. Mothers need to be respected. I cannot dictate what I know.

Grandmothers' recognition and acceptance of mothers knowing what is best for their own child was evident in Perihan's (60, married) account below as well. She was taking care of her son's 4-month-old son, her first and only grandchild. She stated that she was following her daughter-in-law's decisions even though she was herself a nurse with some expertise.

We haven't switched to a different food yet; we only give formula. That's why we don't have any negotiations [regarding food]. But I still always ask her mother what needs to be done. Because no matter that I am a nurse, mother is mother. The mother of every child, I think the mother should first decide on its upbringing. In everything, the mother's decision comes first. The mother is also a sensible person, so we want her to decide first, and we will follow her.

These grandmothers trusted the childrearing approach of their daughters and daughters-in-law, which resulted in following their decisions and instructions without dictating their own. In some other cases, grandmothers mentioned either negotiations with their daughters that resulted in a compromise or applying some of their own approach by prioritizing the mother's.

For instance, Zeynep (65, widowed), who was caring for her daughter's 9-month-old son, described numerous negotiations with her daughter about what was best for the child. As a first-time grandmother, she emphasized the importance of these conversations, which occasionally resulted in disagreements, but they always found a middle ground. She said:

Of course, everyone can make changes, let's do this, let's do that. We are talking about these. You know, it would be better if we did it like this, or what they asked me, what I asked them was how should we do it, how should we move, for example, should we put him in the stroller and take him that way, or how should we do it? There may be seating arrangements in the car, transportation arrangements, or other things where we support or disagree with each other. It doesn't happen in the form of a huge debate; we try to find the most logical way.

Another first-time grandmother, Nurdan (67, married), who was caring for her daughter's 2-year-old twin boys, stated that her daughter had specific opinions and preferences as a result of a plethora of information on childrearing available through doctor recommendations and books. However, she also indicated that she used her experience of raising two children of her own to guide her grandchild care. Despite this, she typically accepted her daughter's requests because she was the mother.

She said that they talked to his doctor, about what she read, and that's how they wanted it to be done. But let me tell you, with the experience of raising two children, I also added some things

myself. The food issue was entirely my choice. But my daughter also made suggestions about some things such as food, which food to give, baby's bottle selection and even bottle brand. I did exactly what she suggested. In no way did I say, "let's do it this way or not like this." After all, she is the mother, they are her children. I always followed her wishes. But I did what I knew on the points that she did not say anything.

Mine (65, married) noted that because doctors now provide more detailed recommendations and there is so much information on the internet, therefore, she listened to her daughter but also did what she believed was correct on occasion. These reports suggested that these grandmothers respected the mothers' decisions, not just because they were mothers, but also because today's mothers were well-informed about better childrearing practices.

Complete trust in grandmother

The second group of seven grandmothers reported being in full command over the childrearing responsibilities because their children accepted their capabilities in childcare based on previous experiences or occupation. Therefore, they made no mention of receiving directives from their children or negotiations with them, but rather expressed children's complete trust in their caring.

Bilgin (65, married), who was caring for her youngest daughter's 1.5-year-old son, started with how her daughters trusted her. This trust stemmed from the fact that she was an experienced grandmother who took care of her previous grandchildren as well. She did, however, mention that she read books to stay up to date on current childrearing approaches.

They already trusted me a lot. They say, "Mom, you are experienced, you know everything, how many grandchildren have you raised?" Also, I like reading things like this, reading books about children. I'm reading those books too. I'm already trying to implement them, it's not possible to raise a child like in the books. Each child has their own book. (...) I mean, they don't interfere much, to be honest, it's good that they don't interfere. If they were constantly fussing over me, I would have a harder time. You know, "Don't do this, don't do that, you did wrong, you fed him wrong, why did you give him this?" I don't know, it would probably be very bad if they said that. That would be difficult.

Bilgin acknowledged how easy it was for her because her children did not interfere with her care, which signified that coparenting was a challenging task. Aysima (65, married), who was caring for her daughter's 2.5-year-old son, was similarly left completely in charge, receiving with no requests from her children because she was an experienced grandmother and retired teacher.

Her daughter and son-in-law were simply grateful because she stepped in during the pandemic when the nanny had to stop coming.

No, so far, they have not made any requests because they know that I take very good care of him. That's why they didn't do or say much. They always go home thanking me. So, of course, I do everything I can.

Another experienced grandmother, Necla (60, married) accepted entire responsibility for her daughter's 2.5-year-old son and reported that her daughter and son-in-law had complete trust in her caregiving; thus, they made no demands nor gave directives. Like Aysima, she said she had no alternative because the pandemic had prevented her daughter from hiring a nanny. These two examples indicate that, in addition to trusting experienced grandmothers, the lack of other options may have reduced daughters' ability to negotiate their mothers' tasks and childrearing approaches.

However, just because grandmothers had entire control over childcare responsibilities and received complete trust from their children did not mean that they were comfortable applying their own approaches to their grandchildren's upbringing. Funda (62, married) was a 'super carer' who was caring for older daughter's 3-year-old son, her younger daughter's 3-year-old daughter, and her own sick older father prior to his death all at the same time. She remarked that raising grandchildren was different than raising your own children since she could not do everything she did with her own children because she felt responsible to the child's parents.

If it were my own child, I would take the child by the hand and take him out. But when you become a grandmother, you say, "Oh, something might happen to you." It becomes a responsibility, I say, "What will I say to their parents?" For example, I couldn't do some of the things I had done with my children. The things I had neglected with them, I couldn't with my grandchildren. I had to be more meticulous.

When experienced grandmothers provided childcare support to their daughters and daughters-in-law, they expected their children to respect them for knowing what was best for the child based on their experience and expertise. In return, mothers did not question their childrearing practices or make additional demands; nonetheless, the mechanisms by which this occurred were more complex than first appeared. First, grandmothers sought to be particularly careful and up-to-date in their childrearing practices. Furthermore, certain circumstances, such as the lack of other childcare alternatives during the pandemic, made it necessary to not interfere with these grandmothers' childcare.

Controlling mothers, criticizing grandmothers

Not all cases of coparenting involved complete trust in either the mother's authority over the child or grandmother's experience in childrearing. The third group of six grandmothers reported varying degrees of tensions and sometimes conflicts due to either their perception of the mother's controlling behavior, or their criticisms of their children's parenting approach.

Safiye (69, widowed), who was caring for her younger daughter's 3-year-old son and older daughter's 1.5-year-old daughter, stated that she received too many directives, particularly from her younger daughter, despite having previously cared for another child of hers. These directives made her feel like a caregiver rather than a grandparent, implying that she did not fully appreciate her daughter's controlling behavior. Describing how her daughter made her feel, she said:

"I know how to raise a child, daughter." But, no, she would insist that it was different then and it's different now. Sometimes she tells me to do this, do that, do that. I say okay. For example, "He will be given medicine at this time. He will be fed food and fruit at this time, please pay attention to their timing. Take him outside at certain times." Okay, I was doing what she said, just like a babysitter. Not like a grandmother, but like a babysitter. I followed whatever she said. Because the child is theirs. After all, he will continue be with them after me.

Safiye accepted her daughter's directives because the child was hers, but she was not as comfortable with this situation as the grandmothers in the first group. Similarly, receiving too many directives from her daughter-in-law, a doctor, Emel (67, married) was caring for her son's 3.5-year-old son, while the nanny cared for the 1.5-year-old granddaughter. She did not express how these directives made her feel, but she did make it clear that everything she did was with the mother's permission. She said:

No, I mean, if we had to go out from time to time, we would ask permission from his mother, we would ask over the phone if we could go out. She would say, "Okay, go, dress him warmly so that he doesn't get cold," or "Don't go because there is a pandemic, you know." If the mother didn't allow it, we wouldn't go. If the mother allowed it, we would go out. So, we asked for permission from the mother.

Sometimes the mother's overbearing control over the child caused concerns for the grandmothers. Nuray (62, married) was a first-time grandmother caring for her son's 5-year-old daughter. She stated that her daughter-in-law was very protective of her granddaughter. Eventually, her daughter-in-law problematized the grandparents' actions with the child without taking her input. She explained it as:

She wanted us to do everything with her permission. For example, when we would go to the park, we would call and ask if we could take [my grandchild] to the park. Once we went a short distance by car. We didn't say anything because it hadn't been such a problem before. There must have been some discussion at home afterwards. My son said, 1Mom, don't take her in the car again without permission." We never took her again after that.

Nuray then added that this incident resulted in a complete change in care arrangements and grandparents were no longer involved in it. These two examples of portraying mothers as controlling came from a relationship between a paternal grandmother and a daughter-in-law, implying that trust was a more delicate issue in this type of care arrangement.

Tensions arose in mother-grandmother interactions concerning what was best for the child not only because of a controlling mother, but grandmothers were sometimes critical of their children's methods of childrearing. For instance, Feyza (66, married), who was caring for her daughter's 3.5-year-old son, thought that young parents, like her own daughter and son-in-law, were pampering their children by giving them whatever they wanted. She provided her opinion by saying:

Of course, my daughter's experience with being a mother, our behavior and their childrearing practices have differed. Now, young parents prefer not to say no to the child under any circumstances, but we think it is necessary to say no. We sometimes have conflicts on this issue. Sometimes we need to restrict some of my daughter's and son-in-law's attitudes towards the child. For example, most importantly, they buy every toy the child wants. The house is overflowing with toys.

Being critical of children's parenting behaviors also prompted grandmothers to resign from their caring roles. Nazile (63, widowed), who was caring for her daughter's 3-year-old son, relocated to another city to assist her daughter with childcare. Nonetheless, she stopped caregiving after numerous disagreements with her daughter and son-in-law. These tensions emerged primarily because the parents implemented strict standards for raising the child, yet later they did not follow these standards. Nazile explained it by giving an example:

I mean, they didn't let me turn on the television for 5-6 months, so I didn't turn it on. But now he [my grandson] can't take his eyes off the TV, he plays with it, he changes the channels. ... I said, "What happened? It was forbidden, we weren't turning on the television or anything." Now he doesn't eat anything without a laptop or tablet.

These cases showed that intergenerational coparenting sometimes involved a lack of trust between parties, resulting in disagreements and conflicts between grandmothers and mothers.

These conflicts could also become so intense that grandmothers resigned from their caring roles or were urged to do so.

Discussion and Conclusion

This study examined the intergenerational coparenting experiences from grandmothers' perspectives. Analyses revealed three different scenarios in which intergenerational coparenting took place. In the first scenario, grandmothers had complete respect for the mothers of their grandchildren, thus they did everything that was asked of them. Second, because some grandmothers were very experienced, having previously cared for other grandchildren, their children had complete trust in their childrearing skills. Finally, there were some conflictual relationships between mothers and grandmothers, either because the mother exercised full control over her child's care or because grandmothers were critical of their adult children's childrearing practices.

Findings also revealed that the first group of grandmothers were more likely to be first-time grandmothers caring for a grandchild whose mother had a higher education level. This shows that grandmothers' respect for the mother as knowing what is best for the child is related to their inexperience in caring for grandchildren and their trust in the mother's approach to childrearing. The second group of grandmothers, on the other hand, gained the mother's trust in their caring approach and skills due to their experience in childcare. However, there was also a suggestion that mothers were unable to interfere with grandmothers' caring approach and practices because there were no other childcare options available. Finally, the third group of grandmothers reported conflicts in their interactions with the mothers due to disagreements over childrearing approaches because of the divergence in childrearing styles between generations. The typology of grandmother-mother interactions regarding childcare showed variation due to generational differences in education, generational divergence and alignment in childrearing styles, and the diversity in the level of experience of grandmothers in grandchild care.

Whether there was complete trust in mother/grandmother, negotiations, or tensions, coparenting entailed continual exchanges about what was best for the child. As the analysis of the data showed, these exchanges took several forms. First, grandmothers were openly given directives by mothers, including what the child should do or eat and when. Although some grandmothers disagreed with mothers' choices, it did not cause high levels of tension for most of them. Second, grandmothers were warned by mothers about prioritizing the safety of the child, in and outside of the house. Since the pandemic regulations were very strict and the risk of infection was very high during this study, ensuring the safety of the child primarily meant staying at home

in this case. Last, several grandmothers expressed their criticisms of their children's parenting approach, particularly for indulging their children or setting unrealistic standards that even they, as parents, could not meet. These exchanges were all indicative of how complex intergenerational coparenting was and how open it was to negotiations, disagreements, and conflicts.

In Turkey, there is a strong incentive for keeping all care responsibilities within the family, putting the burden of the entire care economy on the shoulders of women (Akkan, 2018; Öztaş Gelmez, 2015). The Grandmother Project, launched by the Ministry of Family and Social Services in 2017, was another example of familializing and feminizing childcare to preclude any direct involvement of the state. However, these types of social policies are based on discourses which assume grandmothers' willingness to be involved in their grandchildren's care, therefore undermining their agency in deciding whether to be involved (Con Wright, 2022). Second, they utterly ignore the complexities of childcare arrangements. Childcare arrangements, in many cases, involve several actors including parents, grandparents, and sometimes a nanny. Therefore, it is necessary to examine how childcare tasks are divided between these parties and who oversees the setting of standards. Previous studies demonstrated that mothers had high expectations of nannies and exerted control over their childcare practices (Akalın, 2007; Çelik et al., 2023) but the type of expectations mothers have of grandmothers in childcare is rarely questioned.

As a result of urbanization, migration, and multiple economic crises, many aspects of family life in Turkey have been undergoing tremendous transformations with a greater adherence to individualization. Intergenerational solidarity is assumed to be robust in the country, yet there are no comprehensive studies with a nationally representative sample to support this notion. Grandmothers' decisions about whether to care for their grandchildren are part of this underexplored topic of inquiry, as most studies focus on grandmothers who were actively involved in childcare while disregarding those who would or could not. In line with previous studies (Can, 2019; Con Wright, 2022), grandmothers in the sample used in this study also continued to support their own daughters in childcare to ensure their employment because there are few accessible and affordable childcare options. However, how long and for how many grandchildren they could undertake this responsibility is debatable. Having to step in for grandchild care against their choice, or caring for too many grandchildren one after another, may further complicate the interactions between grandmothers and mothers and render them prone to conflicts.

Another noteworthy point from this study is that most mothers prefer their own mothers to assist with childcare. Mothers' higher education and working status enabled them to organize childcare arrangements according to their preferences, starting with the childbirth. The transitions

in Turkish family residential arrangements from patrilocal to neolocal also enabled this break from reliance on paternal grandmothers in grandchild care. This suggests that if mothers had to rely on their mothers-in-law for childcare, their caregiver preferences were not met, and their coparenting arrangement may be more prone to disagreements and conflicts as a result of the violation of mothers' preferences. In addition to intergenerational transmission of some traditional childrearing practices, there are also substantial disparities across generations in Turkey (Akçay et al., 2024; Alabay & Ersal, 2022; Sengul et al., 2023). Even though many grandmothers in this study also acknowledged these differences, not all perceived them as negative. Many grandmothers embraced or at least respected more contemporary childrearing approaches, while others saw them as wrong. The study has shown that intergenerational coparenting experiences are influenced by intergenerational differences in childrearing approaches, in line with previous research (Akçay et al., 2024; Sengul et al., 2023).

This study has several limitations. First, this study focused on grandmother-mother coparenting practices in the case of grandchild care due to mothers' working conditions. However, non-working mothers may benefit from grandmothers' involvement in childcare, and the dynamics may alter depending on the availability of mothers. Therefore, further studies could also include non-working mothers and provide a comparison to working mothers. Second, intergenerational coparenting arrangements involve fathers and grandfathers, but this study focused entirely on the interactions between grandmothers and mothers. Future studies could incorporate the perspectives and experiences of multiple parents and grandparents to thoroughly investigate intergenerational coparenting practices. Furthermore, in this study, only grandmothers' perspectives on intergenerational coparenting were considered. Future research should investigate this topic by gathering data from grandmother-mother dyads, as this study lacked the perspectives of mothers.

The study has important implications for social policy making and family practice. The findings show that intergenerational coparenting is not straightforward. It requires a division and sometimes negotiation of roles and responsibilities between mothers and grandmothers. In these interactions, not only intergenerational divergences of childbearing styles but also mothers' preferences play an essential role. Mothers may want to lead all actors involved in childcare, including grandmothers, based on their knowledge and preferences for what they believe is best for the child. Mothers may therefore regard their own mothers, rather than their mothers-in-law, as more accommodating in meeting their demands. Because of this, preferences as well as the needs of mothers, particularly working mothers, should be considered in any public or private provision of childcare. Additionally, intergenerational differences regarding childrearing are mostly acknowledged and sometimes can cause tension, complicating childcare arrangements.

Social policies should therefore take into account the fact that childcare arrangements involve multiple actors who may have differing ideas and approaches on what is best for the child's well-being. Akçay et al. (2024) recommended institutional trainings and social services to ensure greater advantages and fewer adverse outcomes from grandmothers' involvement in childcare. In line with Bai et al.'s (2023) integrated framework for intergenerational coparenting, I also propose that we must first acknowledge and address power relations, as well as understanding where conflicts originate, before involving third parties.

Author's Notes

This study was carried out with the support of the Şirin Tekeli Research Incentive Award by the Sabancı University Gender and Women's Studies Center of Excellence.

References

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB). (2017, February). 'Büyükanne Projesi' Nedir? Retrieved on April 27, 2024, from <https://www.aile.gov.tr/ksgm/haberler/buyukanne-projesi-nedir/>
- Akalin, A. (2007). Hired as a Caregiver, Demanded as a Housewife: Becoming a Migrant Domestic Worker in Turkey. *European Journal of Women's Studies*, 14(3), 209-225. <https://doi.org/10.1177/1350506807079011>
- Akçay, S., Bayyar, A. B., Koca, E., & Sarıoğlu, S. (2024). The Reflections of Grandmothers' Care on Mothers' Child-Rearing Practices. *Journal of Social Service Research*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/01488376.2024.2341861>
- Akçay, S., & Koca, E. (2024). Nitel Araştırmalarda Veri Doygunluğu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 829-848. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1423415>
- Akkan, B. (2018). The Politics of Care in Turkey: Sacred Familialism in a Changing Political Context. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 25(1), 72-91. <https://doi.org/10.1093/sp/jxx011>
- Alabay, E., & Ersal, H. (2022). Çocukların Problem Davranışlarında Annelerin ve Büyükannelelerin Tepkilerinin İncelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 9(1), 120-150. <https://doi.org/10.21020/husbfd.940973>
- Aybars, A. İ., Beşpınar, F. U., & Kalaycıoğlu, H. S. (2018). Familialization of care arrangements in Turkey: questioning the social inclusion of 'the invisible'. *Research and Policy on Turkey*, 3(2), 115-137. <https://doi.org/10.1080/23760818.2018.1517447>

- Bai, X., Chen, M., He, R., & Xu, T. (2023). Toward an Integrative Framework of Intergenerational Coparenting within Family Systems a Scoping Review. *Journal of Family Theory & Review*, 15(1), 78-117. <https://doi.org/10.1111/jftr.12478>
- Bektas, G., Boelsma, F., Gündüz, M., Klaassen, E. N., Seidell, J. C., Wesdorp, C. L., & Dijkstra, S. C. (2022). A Qualitative Study on the Perspectives of Turkish Mothers and Grandmothers in the Netherlands Regarding the Influence of Grandmothers on Health Related Practices in the First 1000 Days of a Child's Life. *BMC Public Health*, 22(1), 1364. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13768-8>
- Birchall, J., & Holt, A. (2023). Who Cares? The Grandmother Kinship Carers Shouldering the Burden within a Gendered Care Economy. *Journal of Women & Aging*, 35(5), 465-475. <https://doi.org/10.1080/08952841.2022.2135339>
- Bordone, V., Arpino, B., & Aassve, A. (2016). Patterns of Grandparental Child Care across Europe: The Role of the Policy Context and Working Mothers' Need. *Ageing and Society*, 37(4), 845–873. <https://doi.org/10.1017/S0144686X1600009X>
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic Analysis: A Practical Guide to Understanding and Doing*. Sage Publications.
- Can, B. (2019). Caring for Solidarity? The Intimate Politics of Grandmother Childcare and Neoliberal Conservatism in Urban Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 60(1), 85–107. <https://doi.org/10.1017/npt.2019.4>
- Cantillon, S., Moore, E., & Teasdale, N. (2021). COVID-19 and the Pivotal role of Grandparents: Childcare and income Support in the UK and South Africa. *Feminist Economics*, 27(1-2), 188-202. <https://doi.org/10.1080/13545701.2020.1860246>
- Con Wright, G. (2022). Grandmothers' Agency in Care of Grandchildren during the Covid-19 Pandemic in Turkey. In *Older Women in Europe* (pp. 171-189). Routledge.
- Çelik, K., Beşpınar, F. U., & Erten, E. (2023). Türkiye’de Çocuk Bakıcılarının Ebeveynle İlişkisel Ekseninde Şekillenen Bakım Emeği Deneyimleri. *İstanbul University Journal of Sociology*, 43(1), 68-83. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0034>
- Dallimore, E. J. (2000). A feminist response to issues of validity in research. *Women's Studies in Communication*, 23(2), 157-181.
- Di Gessa, G., Glaser, K., Price, D., Ribe, E. & Tinker, A. (2016). What Drives National Differences in Intensive Grandparental Childcare in Europe? *Journals of Gerontology Series*

- B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 71(1), 141– 153. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbv 007>
- Dolbin-MacNab, M. L. (2006). Just Like Raising Your Own Grandmothers' Perceptions of Parenting a Second Time Around. *Family Relations*, 55(5), 564-575. <https://www.jstor.org/stable/40005353>
- Kanji, S. (2018). Grandparent Care: A Key Factor in Mothers' Labour Force Participation in the UK. *Journal of Social Policy*, 47(3), 523-542. <https://doi.org/10.1017/S004727941700071X>
- Lee, J., & Bauer, J. W. (2013). Motivations for Providing and Utilizing Child Care by Grandmothers in South Korea. *Journal of Marriage and Family*, 75(2), 381-402. <https://doi.org/10.1111/jomf.12014>
- Lo, S. K. W., & Lindsay, J. (2022). "My children," "my grandchildren": Navigating Intergenerational Ambivalence in Grandparent Childcare Arrangements in Hong Kong. *Family Relations*, 71(4), 1834-1851. <https://doi.org/10.1111/fare.12678>
- Margolis, R., & Wright, L. (2017). Healthy Grandparenthood: How Long Is It, and How Has It Changed? *Demography*, 54(6), 2073-2099. <https://doi.org/10.1007/s13524-017-0620-0>
- Marhankova, J. H. (2019). 'I want (to be) an active grandmother'– Activity as a New Normative Framework of Subjective Meanings and Expectations Associated with the Grandmother Role. *Ageing & Society*, 39(8), 1667-1690. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18000223>
- Özateş Gelmez, S. Ö. (2015). Ailevileştirilen Bakımın Kürek Mahkûmları: Evde Bakım Uygulaması Kapsamında Bakım Veren Kadınların Deneyimleri. *Fe Dergi*, 7(2), 58-71. https://doi.org/10.1501/Fe0001_00000000143
- Qi, X. (2018). Floating Grandparents: Rethinking Family Obligation and Intergenerational Support. *International Sociology*, 33(6), 761-777. <https://doi.org/10.1177/0268580918792777>
- Reid, J., Schmied, V., & Beale, B. (2010). 'I only give advice if I am asked': Examining the Grandmother's Potential to Influence Infant Feeding Decisions and Parenting Practices of New Mothers. *Women and Birth*, 23(2), 74-80. <https://doi.org/10.1016/j.wombi.2009.12.001>
- Sengul, Z. K., Salik, H., Başaran, F., & Duru, P. (2023). Intergenerational Exploration of Traditional Practices Affecting Child Health: a Phenomenological Study. *Journal of Pediatric Nursing*, 73, e461-e468. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2023.10.016>

- Sjöberg, M., & Bertilsdotter-Rosqvist, H. (2017). Who is the Mother? Exploring the Meaning of Grandparental Support in Young Swedish Mothers' Narratives. *Feminism & Psychology*, 27(3), 318-335. <https://doi.org/10.1177/0959353516685343>
- Small, M. L., & Calarco, J. M. (2022). *Qualitative Literacy: A Guide to Evaluating Ethnographic and Interview Research*. University of California Press.
- Stapley, E., O'Keeffe, S., & Midgley, N. (2022). Developing typologies in qualitative research: The use of ideal-type analysis. *International Journal of Qualitative Methods*, 21, 1-19. <https://doi.org/10.1177/16094069221100633>
- Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., Baker, S., Waterfield, J., Bartlam, B., ... & Jinks, C. (2018). Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Quality & quantity*, 52, 1893-1907. <https://doi.org/10.1007/s11135-017-0574-8>
- Tai, T. O., & Tu, H. C. (2021). The Effect of Grandparental Care on Men's and Women's Parenting Practices in Taiwan. *Journal of Population Ageing*, 14(4), 465-485.
- Taşkın, M., & Akçay, S. (2019). Torunlarına Bakan Büyükannelerin Deneyimlerine İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 583-606.
- Thang, L. L., Mehta, K., Usui, T., & Tsuruwaka, M. (2011). Being a Good Grandparent: Roles and Expectations in Intergenerational Relationships in Japan and Singapore. *Marriage & Family Review*, 47(8), 548-570. <https://doi.org/10.1080/01494929.2011.619303>
- Tracy, E. M., Braxton, R., Henrich, C., Jeanblanc, A., Wallace, M., Burant, C. J., & Musil, C. (2022). Grandmothers Raising Grandchildren: Managing, Balancing and Maintaining Family Relationships. *Journal of Women & Aging*, 34(6), 757-772. <https://doi.org/10.1080/08952841.2021.1951114>
- Tunca, A., & Durmuş, E. (2019). Büyükannelerin Torun Büyütme Yaşantılarının İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 209-226. <https://doi.org/10.21497/sefad.586615>
- Turkstat. (2021). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması (Turkish Family Structure Survey)*. Retrieved on April 28, 2024, from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- Uğur, S. B. (2018a). Torun Bakım Faaliyetinin Bakım Sağlayıcı Büyükannelerin Sağlık Durumları Üzerindeki Etkisi. *Antalya: Mediterranean Journal of Humanities Dergisi*, 8(1), 399-415.

- Uğur, S. (2018b). Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(45), 227-247.
- Wang, J., & Schoppe-Sullivan, S. J. (2021). The Roles of Mothers' Perceptions of Grandmothers' Gatekeeping and Fathers' Parenting Competence in Maternal Gatekeeping. *Family Relations*, 70(5), 1435-1448. <https://doi.org/10.1111/fare.12569>
- Zegers, M., & Reynolds, S. A. (2022). Mothers' and Grandmothers' Caregiving for Young Children in Chile Roles and Responsibilities. *Journal of Family Psychology*, 36(8), 1285. <https://doi.org/10.1037/fam0000984>

Erkeklerin Psikolojik Yardım Arama Tutumlarını Yordamada Femfobi ve İçselleştirilmiş Kadın Düşmanlığının Rolü

The Role of Femphobia and Internalized Misogyny in Predicting Men's Attitudes Towards Seeking Psychological Help

İbrahim Gültekin*, Emine Durmuş*

Öne Çıkanlar

- Psikolojik destek aramaya dirençli erkeklerin içselleştirilmiş kadın düşmanlığı düzeyi yüksektir.
- Bu erkekler, diğer erkeklerin feminen özellik taşımalarına karşı da güçlü olumsuz duygulara sahiptir.
- Kadın düşmanlığı içerisinde ise "kadını güvenilir bulmama" önemli bir belirteç olmuştur.

Öz: Bu çalışmada erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumlarını yordamada erkeklere yönelik femfobi ve içselleştirilmiş kadın düşmanlığının rolü incelenmiştir. Bu amaçla 50 farklı şehirde yaşayan 18-35 yaşları arasındaki 425 erkeğe uygun örneklem yöntemiyle ulaşılmıştır. Veriler "Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği", "Femfobi Ölçeği", "İçselleştirilmiş Kadın Düşmanlığı Ölçeği" ve kişisel bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonuçları erkeklere yönelik femfobi düzeyi yüksek olan erkeklerin kadın düşmanlığı düzeylerinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca hem erkeklere yönelik femfobi hem de kadın düşmanlığı düzeyinin yüksekliği, psikolojik yardım aramaya karşı olumsuz tutumla ilişkili bulunmuştur. Psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumu tahmin etmede belirtilen değişkenler bir arada incelendiğinde, erkeklere yönelik femfobi ve içselleştirilmiş kadın düşmanlığı alt boyutlarından biri olan kadına güvenmeme düzeylerinin anlamlı birer yordayıcı olduğu, buna karşın kadın düşmanlığının diğer alt boyutları olan kadını değersizleştirme ve erkeği değerli görme alt boyutlarının anlamlı birer yordayıcı olmadığı görülmüştür. Diğer bir deyişle psikolojik yardım aramaya karşı olumsuz tutuma sahip olan erkekler; erkeği üstün gören veya kadını değersizleştiren erkekler değil, kadını güvenilir bulan ve erkeklerin kadını özelliklere sahip olmasına karşı korku duyarak onları değersizleştirmeye çalışan erkeklerdir. Araştırma bulgularından hareketle erkeklerin yardım almaya ilişkin tutumları kadın ve erkek rolleri çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Femfobi, Kadın Düşmanlığı, Mizojini, Psikolojik Yardım.

* Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Türkiye, ibrahim.gultekin@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1902-5753.

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Türkiye, emine.durmus@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7102-5833.

Highlights:

- Men who are resistant to seeking psychological help tend to have high levels of internalised misogyny.
- These men also feel negatively towards other men who exhibit feminine characteristics.
- When it comes to misogyny, “the perception that women are unreliable” was a key indicator.

Abstract: This study examines the role of femphobia towards men and internalized misogyny in predicting men's attitudes towards seeking psychological help. A total of 425 men between the ages of 18 and 35, residing in 50 different cities, were sampled using the convenience sampling method. Data were collected using the “Attitudes Towards Seeking Psychological Help Scale”, the “Femphobia Scale”, the “Internalized Misogyny Scale”, and a personal information form. The findings of the study indicate that individuals who have high levels of femphobia towards men also have high levels of misogyny. Both high levels of femphobia towards men and high levels of misogyny are associated with negative attitudes towards seeking psychological help. In examining of the joint effect of the variables on attitudes towards seeking psychological help, it was determined that the level of femphobia towards men and distrust towards women, which is one of the sub-dimensions of internalized misogyny, was identified as a significant predictor. In contrast, the other sub-dimensions of misogyny, namely devaluation women and gender bias in favour of men, were not identified as significant predictors. In other words, men who have negative attitudes towards seeking psychological help are not those who have gender bias in favour of men or who devalue women; rather, they are the ones who find women unreliable and who are afraid of men with feminine characteristics. Based on the research findings, men's attitudes towards seeking psychological help were discussed within the framework of male roles.

Keywords: Femphobia, Masculinity, Men, Misogyny, Psychological Help

Summary

Male roles have a significant impact on seeking psychological help. According to Gültekin and Durmuş (2024), male role norms predict the barriers to seeking psychological help. Within male role norms, anti-femininity norms (norms that state “*A man should not do anything reminiscent of femininity*”) were stated as the strongest predictor of barriers to seeking psychological help. This finding suggests that those who experience more barriers to seeking psychological help may be those who don’t like feminine qualities in men, which is known as “femphobia towards men”, or those who hold misogynistic views.

Femphobia is defined as the regulation and devaluation of norms of femininity in order to ensure the continuity of norms about women in a patriarchal society (Hoskin, 2017), and misogyny is defined by the Oxford University Press (2023) as hatred, dislike, and prejudice towards women. Described by Holland as “the world's oldest prejudice”, misogyny affects social life and creates a negative image of women, especially among men and children (Baydar, 2013). Through this image,

the patriarchal structure based on male hegemony, continues to exist in favour of men, while women are imprisoned in a Pandora's box, overlooked and some of their rights are ignored (Işık, 2022).

This research examines whether misogyny and femphobia significantly predict men's attitudes towards seeking psychological help. The participants in the study were 425 men aged 18-35 living in 50 different cities (the three cities with the highest percentage of participants: 16% Malatya, 15.5% Ankara, 8.2% Samsun) and were reached through a convenience sampling method. The mean age was 23.1 years, with a standard deviation of 4.1. All participants were undergraduate or graduate students. Of the participants, 6.1% stated that they had a high socioeconomic level, 60.2% had a middle socioeconomic level, and 14.8% had a low socioeconomic level. While 20.9% of the participants stated that they had received psychological help in the past, 79.1% had never received professional psychological help in any time in their lives. They were also asked about their preferences regarding the gender of the therapist in case they received psychological help, and 51.5% of the participants stated that they would prefer a female therapist and 48.5% a male therapist.

For the measurements, the Turkish-adapted form of the following scales is used: Attitudes Toward Seeking Professional Psychological Help Scale-Short Form (ATSPHS-SF, Topkaya, 2011), Femmephobia Scale (FS, Türkoğlu ve Beril, 2021), Internalised Misogyny Scale (IMS, Yaman-Sözbir et.al, 2020) as well as a personal information form. As for ATSPHS-SF higher scores indicate positive attitudes towards seeking psychological help, whereas higher scores on the FS and IMS indicate higher levels of femmephobia and misogynistic behaviour.

The results show that, there is a moderately significant negative relationship between attitudes towards seeking psychological help and femphobia ($r = -.35, p = .00$) as well as internalized misogyny ($r = -.37, p = .00$). There is also a moderately significant negative relationship with the sub-dimensions of IMS, which are devaluing women ($r = -.31, p = .00$) and distrust of women ($r = -.36, p = .00$), and a weak significant negative relationship with gender bias in favor of men ($r = -.27, p = .00$).

Multiple linear regression analysis was conducted to see the joint effect of the aforementioned variables. The scores of femphobia, devaluing women, distrust of women and gender bias in favour of men explain 17.4% ($F_{(4-420)} = 22.18, p = .00$) of the attitude towards seeking psychological help. The significant predictor variables in order of importance are distrust of women ($\beta = -.229, p = .00$) and femphobia ($\beta = -.219, p = .00$). On the other hand, devaluing women and gender bias in favour of men are not significant predictors ($p > .05$). In other words,

men who do not find women trustworthy and men who fear men's feminine qualities and try to devalue them, have negative attitudes towards seeking psychological help. On the other hand, devaluing women or gender bias in favour of men was not found as a significant predictor when the joint effect was assessed.

Results show that femphobia towards men and misogyny are negatively related to the attitude towards seeking psychological help. The predictive effect of femmephobia towards men and the sub-dimensions of internalised misogyny of devaluation of women, distrust of women and gender bias in favour of men were tested. Results show that while femphobia towards men and distrust of women were significant predictors of the attitudes towards seeking psychological help, devaluing women and gender bias in favour of men, were not significant predictors when joint effect of variables are controlled.

Kierski and Blazina (2007) examined the fear of feminine experienced by men in various situations and made some inferences about men's seeking psychological help based on the results. They argue that men who experience fear of femininity; behave more in accordance with traditional gender roles move away from empathy, feel the need to wear a social mask, fear of not being understood by others and sometimes feel naked. The aforementioned issues are incompatible with psychotherapeutic processes. Consequently, men who seek psychological assistance may manifest certain masculinity-related defence mechanisms throughout the psychotherapeutic process, in addition to a fear of femininity.

According to the patriarchal perspective, men experience the fear of femininity on a conscious or subconscious level (Kierski ve Blazina, 2007), while at the same time, men who openly display/carry these traits are seen as second-rate and devalued for failing to meet masculine standards (Goffman, 1986; Hoskin, 2017). As Pleck (1981) states, gender roles already contain a number of contradictions within themselves and therefore the majority of men already violate gender roles (cited in Mims, 2022). Therefore, masculinity is a fragile construct that is hardly acquired and easily lost (Vandello ve Bosson, 2012). This fragility is compounded by the fact that men's masculinity performance is constantly being evaluated by other men in the environment (Kimmel, 1997) and therefore men have to constantly present evidence of their masculinity in a way that is visible to others (Vandello ve Bosson, 2012). Thus, for a man who is himself the subject of constant evaluation, the feminine characteristics of other men become even more unacceptable. Such is the extent of this phenomenon that Pielow (1998) posits that feminine traits are demonic influences that lie deep within the male psyche.

The fact that distrust of women, is found to be a significant predictor of negative attitudes towards seeking psychological help, may indicate that men do not find psychotherapy trustworthy either. As a matter of fact, men's expectations that psychotherapists will facilitate the difficulties experienced in solving their problems and their expectations of being accepted by psychotherapists are lower compared to women (Koçyiğit ve Pamukçu, 2018) and they experience trust problems, one of the barriers to seeking psychological help, more than women (Ramdass et al., 2020).

Giriş

Erkeklik ideolojisi, erkeğin sağlık anlayışını etkileyen önemli bir faktördür. Sağlık sorunlarını inceleyen araştırmalar, erkeklerin yardım alma konusunda isteksiz olduklarını ortaya koymakta ve bunu hegemonik erkeklik anlayışına bağlamaktadır (McVittie ve McKinlay, 2010). Diğer bir deyişle, erkeklik ideolojisini takip etmelerinden ötürü erkekler, kendi sağlık ihtiyaçlarına cevap vermemeyi seçmektedirler. Bu durum kimi zaman kadın partnerlerini bir gözetmen konumuna getirmekte ve onlardan gelen “harekete geç” mesajına kadar yardım aramayı düşünmemektedirler (McVittie ve McKinlay, 2010).

Alanyazındaki çalışmaların büyük çoğunluğunun erkeklerin daha az sağlık hizmeti aldığını göstermesi ve önceki literatürün bu durumu, kadınların semptomlara karşı daha hassas olması, daha yüksek hastalık oranına sahip olması ve sağlığa daha fazla ilgi duymasıyla açıklaması üzerine Green ve Pope (1999), 2603 kadın ve erkek katılımcının sağlık davranışlarını 22 yıllık boylamsal bir araştırmada ele almıştır. Araştırma sonuçları 22 yıllık sürecin tamamında sağlık durumu, semptom düzeyleri, sağlık bilgisi, sağlık endişeleri ve sağlık ilgileri kontrol edildiğinde dahi cinsiyetin hala önemli bir yordayıcı olduğunu göstermiştir. Yani tüm bu durumlar bir yana, erkek olmayla ilgili bazı değişkenler erkeklerin daha az sağlık hizmeti almasına neden olmaktadır.

Söz konusu psikolojik sağlık hizmeti olduğunda da durum benzerdir. Araştırmalar kadınlara kıyasla erkeklerin profesyonel psikolojik yardım almaya ilişkin tutumunun daha olumsuz olduğunu (Özbay vd., 2011) ve yardım arama ihtimallerinin daha düşük olduğunu (Vogel vd., 2014; Sagar-Ouriağhli, 2019) göstermektedir. Benzer şekilde erkeklerin yardım almaya ilişkin gönüllülüğü de daha düşüktür (Aydın, 2017). Öte yandan erkeklerde yardım almaya ilişkin gönüllülük artışı, yardım alma davranışı üzerinde kadınlara kıyasla daha yüksek etkiye sahiptir (Gonzalez vd., 2011). Yani erkekler gönüllülüklerindeki artış kadınlara kıyasla daha fazla psikolojik yardım almaya işaret etmektedir. Bu durum iki olası sonucu düşündürmektedir. Bunlardan ilki erkeklerin koşullarının yardım almaya daha müsait olabileceği; ikincisi ise hegemonik erkeklik anlayışının duygusal stoikliğe olan vurgusu (Addis ve Mahalik, 2003) göz

ardı edildiğine, erkeğin kadına kıyasla daha rasyonel bakış açısıyla değerlendirmesi sonucu (Sladek vd., 2010) yardım alma davranışını makul görmesi olabilir.

Erkeklik rolleri, psikolojik yardım aramaya ilişkin engeller üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Araştırmalar erkeklerin daha yüksek düzeyde profesyonel psikolojik yardım aramaya ilişkin engele sahip olduğunu göstermektedir (Stanhope, 2002; Topkaya, 2017). Gültekin ve Durmuş (2024) ise erkek rolü normları içerisinde kadınsılık karşıtlığının (“*Bir erkek kadınsılığı anımsatacak hiçbir şey yapmamalıdır.*” düşüncesi) psikolojik yardım arama engellerinin en güçlü yordayıcısı olduğunu belirtmiştir. Bu durum femfobi (*femmephobia*) ve kadın düşmanlığının (*misogyny*) psikolojik yardım almayla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Femfobi, ataerkil toplumda kadına ilişkin normların devamlılığını sağlamak amacıyla kadınsılık normlarını düzenleme ve onları değersizleştirme olarak tanımlanmaktadır (Hoskin, 2017). Kadın düşmanlığı ise en sade anlamıyla kadınlara karşı nefreti, onlardan hoşlanmamayı ve ön yargılı olmayı ifade eder (Oxford University Press, 2023). Femfobi ve kadın düşmanlığı birbirine benzer kavramlar gibi görünse de odak noktaları birbirinden farklıdır. Kadın düşmanlığı kadınlığa ve cinsiyete odaklanırken femfobi ise kadınsılığa ve toplumsal cinsiyete vurgu yapmaktadır. Yani femfobi kökenini kadın düşmanlığından alan ancak biyolojik yapının ötesine geçen ve bir kavramdır (Hoskin, 2018). Kadından yola çıkarak kadınsılığa karşı korku ve değersizleştirmeyi ifade eder. Femfobi toplumsal düzeyde ön yargıya sebep olur ve yalnızca kadınlar tarafından değil, aynı zamanda feminen özellikler taşıyan erkekler tarafından da deneyimlenebilir (Hoskin vd., 2023).

Erkeklerin diğer erkeklerle karşı duyduğu femfobi, doğası gereği kadınlara yönelik duyulan femfobiden daha karmaşık bir yapıdadır. Çünkü ataerkil bakış açısına göre erkekler bilinç veya bilinçaltı düzeyde kadınsılık korkusunu deneyimlerken (Kierski ve Blazina, 2007) aynı zamanda bu özellikleri açıkça gösteren/taşıyan erkekleri, erkeksi standartları sağlayamadığı için ikinci dereceden görüp değersizleştirilmeye meyillidir (Goffman, 1986; Hoskin, 2017). Öte yandan Pleck’in (1981) de ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet rolleri zaten kendi içinde birtakım çelişkileri barındırmaktadır ve bu yüzden erkeklerin büyük bir çoğunluğu toplumsal cinsiyet rollerini zaten ihlal etmektedir (Akt., Mims, 2022). Dolayısıyla kadınsılık korkusu erkek psişesinde hep diri kalırken bu durum erkekliği de kolayca kaybedilebilen bir kırılgan bir yapı haline gelmektedir (Vandello ve Bosson, 2012).

Bu kırılganlık erkeklerin erkeklik performansının sürekli olarak çevredeki diğer erkeklerce değerlendirilmesi (Kimmel, 1997) ve bu sebeple erkeklerin erkeklik kanıtını sürekli olarak diğerleri tarafından görülecek şekilde sunmak zorunda kalmasıyla (Vandello ve Bosson, 2012)

erkek üzerinde bir yük oluşturur. Bu yüzden kendisi de değerlendirilmeye tabi tutulan bir erkekçe, diğer erkeklerin feminen özellikleri kabul edilemez durum haline gelir. Öyle ki Pielow (1998) kadınsı özellikleri, erkek psişesinin derininde yatan şeytani etkiler olarak değerlendirmektedir. Glick ve diğerlerinin (2007) çalışmasında, zaten geleneksel cinsiyet rollerinin dışında olan eşcinsel erkeklerle yapılan çalışmada, kadınsı eşcinsel erkeklere karşı olumsuz duygulanımda bulunulurken erkeksi eşcinsel erkekler için bu durum söz konusu olmadığı belirtilmektedir.

Bu araştırmada incelenen femfobik tutumun, psikolojik yardım almaya yönelik tutumla ilişkisini doğrudan inceleyen bir çalışmaya alanyazında rastlanılmamasına karşın, femfobinin daha çok geleneksel cinsiyet normlarını benimseyen kişilerde görüldüğü (Henry ve Schudson, 2024) ve geleneksel cinsiyet normlarının psikolojik yardım almaya ilişkin olumsuz tutumla ilişkili olduğu bilinmektedir (Smith, 2007). Bununla beraber Kierski ve Blazina (2007) erkeklerin kendilerinin deneyimlediği kadınsılık korkusunun (*fear of feminine*) da psikolojik yardım almayla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Yürüttüğü çalışmalarında kadınsılık korkusu yaşayan erkeğin geleneksel cinsiyet rollerine göre davranmaya çalıştığını, empatiden uzaklaştığını, çıplak hissettiğini, diğerleri tarafından anlaşılmamaktan korktuğunu ve sosyal maske takma ihtiyacı duyduğunu ortaya koymuştur. Bunlarsa psikoterapiyle bağdaşmadığını, bir şekilde psikolojik yardım almaya başlayan erkeklerinse bir takım savunma mekanizması geliştirebileceğini ve/veya psikoterapi sürecinde kadınsılık korkusunun ortaya çıkabileceği ifade etmiştir.

Bu araştırmada ele alından ve femfobi ile yakından ilişkili olan diğer kavram ise kadın düşmanlığıdır. Holland tarafından “Dünyanın en eski ön yargısı” olarak nitelendirilen kadın düşmanlığı özellikle erkeklerde ve çocuklarda olumsuz bir kadın imajı yaratmaktadır (Baydar, 2013). Işık’a (2022) göre bu imaj, erkek hegemonyasına dayalı aterkil yapıyı sürdürmekte ve kadınları bir pandora kutusuna hapsederek görmezden gelinmesine ve haklarının bir kısmı göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Rudden (2022) da kadın düşmanlığının ataerkil toplumların istikrarını ve devamlılığını güvence altına aldığını belirtmektedir.

Kadın düşmanlığıyla psikolojik yardım arama ile ilişkisine bakıldığında, kadın düşmanlığının yüksek olduğu ataerkil toplumlarda erkeklerin psikolojik destek servislerinden yararlanma düzeyinin daha az olduğu (Harris vd., 2015) görülmektedir. Bir başka çalışmada kendilerini “Gönülsüz Bekarlar” (involuntary celibaters) olarak adlandıran mizojinist bir grupta yapılan çalışmada; bu kişilerin daha depresif olduğu ve yardım aramalarının önünde bazı erkeklik ilkelerinin durduğu belirtilmiştir (Stijelja ve Mishara, 2023). Çalışmanın yazarları bu mizojinist grubunun üyelerine bireysel psikoterapi yardımı sunulabilmesi için öncelikle yardım aramanın

normalleşmesini sağlamayı ve destek aramakla ilgili utanç ve mahcubiyet duygusuyla mücadele etmeyi önermektedir.

Alanyazındaki bu çalışmalardan hareketle erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumunun kadın düşmanı ve femfobik olmayla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Burada incelenen femfobinin erkeklere yönelik femfobi (kadınsı özelliklere sahip olan erkeğe yönelik korku ve değersizleştirme) olarak ele alınmış olduğunun altını bir kez daha çizmek gerekir. Alanyazın incelendiğinde erkeklere yönelik femfobik tutumun psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumla arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Erkeklere yönelik femfobik tutumun kadın düşmanlığıyla ilişkisinin de incelendiği bu araştırma, özgünlüğü ve iki olası yordayıcının ortak ilişkisinin ele alınması yönüyle alanyazına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Verilenler ışığında bu araştırmanın erkeklerde cevap aradığı sorular aşağıdaki gibidir:

Erkeklere yönelik femfobi düzeyi ve kadın düşmanlığı düzeyinin erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumlarıyla arasında anlamlı ilişki bir ilişki var mıdır?

Erkeklere yönelik femfobi ve kadın düşmanlığı alt boyutları erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumun anlamlı birer yordayıcısı mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nicel araştırma desenlerinden korelasyonel desen benimsenmiştir. Modelde erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumlarının femfobi ve kadın düşmanlığıyla ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını 50 farklı ilde yaşayan (Katılımcı olanı en yüksek olan üç il sırasıyla; %16 Malatya, %15.5 Ankara, %8.2 Samsun'dur.) ve uygun örnekleme yöntemiyle ulaşılan 18-35 yaş arasındaki 425 erkek oluşturmaktadır. Yaş ortalaması 23.1, standart sapması 4.1'dir. Katılımcıların tamamı üniversite öğrencisi veya mezunudur. Katılımcıların %6.1'i üst, %60.2'si orta, %14.8'i düşük sosyoekonomik düzeye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %20.9'u geçmişte psikolojik yardım aldığını belirtirken %79.1'i hayatının hiçbir döneminde profesyonel psikolojik yardım almamıştır. Ayrıca psikolojik yardım almaları durumunda terapistin cinsiyetine ilişkin tercihleri sorulmuş, katılımcıların %51.5'i kadın, %48.5'i erkek terapist tercih edeceklerini belirtmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmaya katılan katılımcıları daha iyi tanımlayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Formda demografik bilgilerin yanı sıra katılımcıların psikolojik yardım alma deneyimlerine ve tercihlerine sorulara (Örneğin “*Geçmişte herhangi bir psikolojik yardım aldınız mı?*”) yer verilmiştir.

Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği Kısa Formu

Fischer ve Turner (1970) tarafından geliştirilen (*Attitudes Toward Seeking Professional Psychological Help Scale*) ve Fischer ve Farina (1995) tarafından kısa formu hazırlanan ölçeğin Türk kültürüne uyarlaması Topkaya (2011) tarafından yapılmıştır. Psikolojik yardım almaya ilişkin tutumları ölçen 4’lü Likert tipindeki ölçeğin 9 maddesi (Örneğin “Uzun bir süre endişeli veya üzgün olsam, psikolojik yardım almayı isterim.”) bulunmaktadır. Tek boyuta sahip olan ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan 27’dir. Ölçekten alınan yüksek puanlar daha yüksek olumlu tutuma işaret etmektedir. Ölçeğin uyarlama çalışması 408 yetişkin yaşlı bireyle yürütülmüş olup bu çalışmada McDonald’ın omega değeri ve Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .76 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışmada ise Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .81’dir.

Femfobi Ölçeği

Hill ve Willoughby (2005) tarafından geliştirilen Cinsiyetçilik ve Transfobi Ölçeğinin (*Genderism and Transphobia Scale*) transfobi/cinsiyetçilik alt boyutuna ait 9 madde Hoskin (2018) ve Hoskin ve diğerleri (2024) tarafından erkeklere uygulanarak, bu maddelerin femfobi düzeyini ölçtüğü belirtilmiştir. Türk kültürüne uyarlama çalışması ise benzer şekilde iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Önce transfobi/cinsiyetçilik alt boyutu Cingöz-Ulu ve diğerleri (2016) tarafından uyarlanmış, daha sonra burada yer alan 9 madde Türkoğlu ve Sayılan (2021) tarafından uyarlanarak psikometrik özellikler açısından değerlendirilmiş ve 7 madde olarak kullanılabileceği belirtilmiştir. Ölçek erkeklerin feminen özellikleri benimseyen erkeklere karşı korku ve değersizleştirme düzeyini ölçmektedir (Örneğin “Kadınısı görünen veya davranan bir erkekle dalga geçilebilir.”). 7’li Likert tipinde olan ölçekten alınabilecek en düşük puan 7, en yüksek puan 49’dur. Ölçekten alınan puanın artışı yüksek düzeyde femfobiye işaret etmektedir. Uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .88 bulunurken mevcut çalışmada ise .83 olarak bulunmuştur.

İçselleştirilmiş Kadın Düşmanlığı Ölçeği

Piggott tarafından 2004 yılında geliştirilen (*Internalized Misogyny Scale*) ve Yaman-Sözbir ve diğerleri (2020) tarafından Türk kültürüne uyarlanan ölçek kadın düşmanlığının içselleştirilme düzeyini ölçmektedir. 7'li Likert tinindeki ölçeğin *Kadını değersizleştirme* (4 madde), *Kadına güvenmeme* (6 madde) ve *Erkeği değerli görme* (7 madde) olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan 119'dur. Yüksek puanlar yüksek düzeyde içselleştirilmiş kadın düşmanlığına işaret etmektedir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması 510 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirilmiş olup bu çalışmada Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı kadını değersizleştirme alt boyutu için .71, kadına güvenmeme alt boyutu için .51, erkeği değerli görme alt boyutu için .80 ve ölçeğin tümü için .82 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışmada ise Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı kadını değersizleştirme alt boyutu için .85, kadına güvenmeme alt boyutu için .81, erkeği değerli görme alt boyutu için .83 ve ölçeğin tümü için .90'dır.

Verilerin Toplanması

İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu'na başvurulmuş ve 22.02.2024 tarihli toplantının 28 numaralı kararıyla etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir. Ardından Google Formlar aracılığıyla veri seti oluşturulmuştur. Oluşturulan bu forma ait bağlantı adresi çevrimiçi platformlar ve mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla araştırmacılar tarafından katılımcılara ulaştırılmıştır. Formun açıklama kısmında onama ilişkin bilgilere yer verilmiş, araştırmacı bilgileri yine bu kısma eklenmiştir. Kısa süre içinde farklı özellikte çok sayıda insana ulaşmayı mümkün kılması çevrimiçi veri toplamanın avantajlarından olup maksimum çeşitliliği sağlamada da önemli bir yere sahiptir. Ulaşılan katılımcıların lokasyonuna ilişkin çeşitliliği bu avantajın önemli bir göstergesidir.

Verilerin Analizi

Çevrimiçi yöntemle elde edilen veri sayısı 489'dur. Eğitim düzeyine göre homojen bir veri seti elde etmek amacıyla (Toplanan verilerin %91.6'sı üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahipti.) 41 adet veri (2 ilkokul, 2 ortaokul, 37 lise) araştırmadan çıkarılmıştır. Cinsiyet rollerinin genç yetişkinlikte daha yerleşik hale geldiği (Powlishta, 2000) göz önünde bulundurulduğunda ve yine homojenliği de pekiştirmek amacıyla 18-35 yaş aralığı dışında kalan kişilere ait 23 veri daha çıkarılmıştır. Son durumda analize 425 kişiden alınan veriler dahil edilmiştir.

İkinci aşamada ölçeklerin normallik varsayımlarını karşılayıp karşılamadığını görmek amacıyla skewness ve kurtosis değerlerine bakılmıştır. Psikolojik yardım almaya ilişkin tutum ölçeği, femfobi ölçeği ve içselleştirilmiş kadın düşmanlığı ölçeği toplam puanı ve alt boyut puanları için skewness değeri -.512 ile .408 arasında, kurtosis değeri ise -1.049 ile -.526 arasında olup, bu değerler verilerin tümünün normal dağıldığını göstermektedir (Tabachnick ve Fidell,

2014). Ayrıca ikinci araştırma sorusunu cevaplandırmak amacıyla yapılan regresyon analizi varsayımlarından biri olan çoklu bağlantılılık durumunu incelemek amacıyla tolerans ve VIF değerlerine bakılmıştır. Tüm yordayıcı değişkenler için tolerans değeri .497 ile .612 arasında ve VIF değeri ise 1.634 ile 2.012 arasında olup bu değerler çoklu bağlantılılık sorununun olmadığını göstermektedir (Field, 2018). SPSS paket programının kullanıldığı araştırmanın sorularını cevaplarken Pearson korelasyon analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

Bulgular

Erkeklerle yönelik femfobi düzeyi ve kadın düşmanlığı düzeyinin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumla arasında anlamlı ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla Pearson korelasyon katsayıları incelenmiş olup elde edilen sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir. Ayrıca tüm değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma ve ranj değerleri de bu tabloda yer almaktadır.

Tablo 1

Tüm Değişkenlere İlişkin Korelasyon, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (n: 425)

	1	2	3	4	5	6	$\bar{X}$	Ss	Ranj
1. Psikolojik yardım almaya ilişkin tutum	-						1.58	.65	0-3
2. Femfobi	-.35**	-					3.77	1.56	1-7
3. Kadını değersizleştirme	-.31**	.52**	-				4.65	1.63	1-7
4. Kadına güvenmeme	-.36**	.47**	.66**	-			3.71	1.44	1-7
5. Erkeği değerli görme	-.27**	.56**	.53**	.56**	-		2.93	1.40	1-7
6. İçsell eşitirilmiş kadın düşmanlığı	-.37**	.61**	.82**	.87**	.86**	-	3.61	1.24	1-7

* $p < .01$, ** $p < .001$

Tablo 1’de görüldüğü üzere femfobi ile psikolojik yardım aramaya ilişkin tutum arasında orta düzeyde negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır ($r = -.35, p = .00$). Benzer şekilde içselleştirilmiş kadın düşmanlığıyla da orta düzeyde ve negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır ($r = -.37, p = .00$). Bu ölçeğin alt boyutları olan kadını değersizleştirme ($r = -.31, p = .00$) ve kadına güvenmeme ($r = -.36, p = .00$) ile orta düzeyde, erkeği değerli görme alt boyutuyla ise zayıf düzeyde ($r = -.27, p = .00$) negatif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 2

Psikolojik Yardım Aramaya İlişkin Tutumun Yordanmasına İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları (n: 425)

Etki	β	Standart hata	%95 Güven aralığı		p
			Alt limit	Üst limit	
Femfobi	-.219	.031	-.179	-0.58	.000**
Kadını değersizleştirme	-.44	.057	-.152	.073	.488
Kadına güvenmeme	-.229	.043	-.240	-.073	.000**
Erkeği değerli görme	-.003	.036	-.072	.068	.956
Sabit		.866	19.954	23.360	.000

* $p < .01$, ** $p < .001$

$R = .418$, $R^2 = .174$, $F_{(4-420)} = 22.182$, $p = .000$

Erkeklerle yönelik femfobi ve kadın düşmanlığı alt boyutlarının psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumu yordama düzeyini görmek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Tablo 2 incelendiğinde femfobi, kadını değersizleştirme, kadına güvenmeme ve erkeği değerli görme puanları psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumun %17.4'ünü ($F_{(4-420)} = 22.182$, $p = .000$) açıklamaktadır. Önem sırasına göre anlamlı olan yordayıcı değişkenler kadına güvenmeme ($\beta = -.229$, $p = .000$) ve femfobidir ($\beta = -.219$, $p = .000$). Buna karşın kadını değersizleştirme ve erkeği değerli görme anlamlı birer yordayıcı değildir ($p > .05$). Diğer bir deyişle kadınları güvenilir bulmayan ve erkeklerin feminen davranışlarından korkup onları değersizleştirmeye çalışan erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumları da olumsuzdur. Kadını değersizleştirme ve erkeği değerli görmeninse, paylaşılan varyans dolayısıyla, psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumun anlamlı birer yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Tartışma

Bu araştırmada, erkeklerin diğer erkeklerle yönelik femfobik tutumu ve kadın düşmanlığı düzeylerinin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumlarıyla ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda erkeklerle yönelik femfobik olan, yani kadını özelliklere sahip erkeklerle karşı korku duyan ve onları değersizleştirmeye çalışan erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin tutumlarının olumsuz olduğu görülmüştür. Alanyazında benzer bir çalışma mevcut değildir fakat erkeklerin yaşadıkları cinsiyet rolü karmaşası ile ilgili çalışmalar benzer nitelikte sonuçları ortaya koymaktadır. Cinsiyet rolü karmaşası (ve stresi), cinsiyet rollerinin olumsuz sonuçlara veya, kişi veya diğerleri üzerine olumsuz etkiye sebep olduğu psikolojik durumdur (O'Neil, 1981). Kısıtlı duygusallık, homofobi, sosyal kontrol, güç ve yarışma, kısıtlı cinsel ve duygusal davranışlar, başarıya ilişkin obsesyon ve sağlık problemleri ile ilgili alanlarda yaşanabilen cinsiyet rolü

karmaşası, alan yazında istikrarlı bir şekilde psikolojik yardım almaya ilişkin olumsuz tutumla ilişkili bulunmuştur (Good vd.,1989; Berger vd., 2005; Nagai, 2024).

Araştırma sonuçlarından bir diğeri kadın düşmanlığı alt boyutlarından biri olan kadına güvenmemenin psikolojik yardım aramaya ilişkin olumsuz tutumun yordayıcısı olduğu, fakat kadını değersizleştirmenin veya erkeği değerli görmeninse anlamlı birer yordayıcı olmadığıdır. Yani kadın düşmanlığı ve femfobik tutumun yordayıcılık etkisi bir arada incelendiğinde kadına güvenmeme önemli bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple kadına güvenmemenin erkek psikolojisindeki yerini ve psikolojik yardım almaya karşı tutumla ilişkisini açıklamaya ihtiyaç vardır.

Adler, annenin çocuğu sürekli eleştirmesi, azarlaması, küstürmesi, bağırıp çağırması ve cezalar vererek baskı altında tutulmasının çocukta bütün kadınlara karşı güvensizlik doğuracağını söylerken (Akt., Keskin, 2017), Freud ise erken yaştaki anne bağımlılığı ve anneye olan karşılıksız sevginin, giderek anneyi onun gözünde suçlu duruma düşürebildiğini ve ileri yaşlarda bütün kadınlara karşı öfke ve ret duyguları beslemesine neden olabildiğini ifade etmektedir (Karaca, 2017). Öte yandan özellikle bebeklik döneminde sünnetin erkek çocuğun annesiyle arasındaki bağlanmayı bozduğu ve ileride bütün kadınlara karşı bir güvensizliğe sebep olduğu da belirtilmektedir (Denniston, 1999; Akt., Yavuz vd., 2012).

Erkekler sosyokültürel olarak da kadınlara güvenmemeyi öğrenebilir. Özellikle ataerkil yapıya sahip olan toplumlarda bu tür öğretiler yaygındır. Türk kültüründe kadının hile ve güvensizliğin göstergesi olduğunu ifade eden atasözleri ve deyimler (Yalçın, 2019), kadına güven olmayacağını anlatan hikayeler (Yeşilkaya, 2020), filmler (Genç, 2017), romanlar (Gemili, 2019) yer almaktadır. Hatta Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde bile (Gemici, 2023) benzer temalar yer almaktadır. Dolayısıyla kadına karşı güvensizlik, geleneksel erkek rolü normlarına bağlılığın yüksek olduğu toplumlarda öğretilen ve öğrenilebilen bir olgudur. Yine bu toplumlarda psikolojik yardım alma davranışı ve niyetinin düşük olduğu bilinmektedir (Seidler vd., 2016).

Bu iki olgunun birlikteliği ve kadına güvenmemenin erkekte psikolojik yardım almaya karşı tutumu olumsuz yönde yordaması; erkeklerin terapiyi kadınsı veya kadın işi olarak değerlendiriyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Nitekim; psikoterapi sürecinde duygusal süreçler ele alınırken erkeklerin duygusal ifadesizliği (Mahalik vd., 2003), kişilerarası etkileşim ve büyümeyi içermesine karşın erkeklerin olumlu sosyal ilişkilere kadınlara kıyasla daha az katılıyor oluşu (Umberson, 1996), danışanın yardım arayışına karşın erkeklerin acılara kendi başına göğüs germeyi seçmesi (Taiwo, 2020) gibi tezatlar psikoterapi sürecinin kadınsı özelliklerle daha çok benzeştiğini ortaya koymaktadır. Bu durum ise kadına güven duymayan erkeklerin

psikoterapi süreçlerine de güvensizlikle bakmalarına ve/veya işlevselliğini sorgulamalarına işaret ediyor olabilir. Alanyazın incelendiğinde erkeklerin psikoterapistlerin sorunlarını çözmede yaşanan zorlukları kolaylaştıracağına ilişkin beklentilerinin ve psikoterapistler tarafından kabul edilme beklentilerinin kadınlara kıyasla daha az olduğu görülmektedir (Koçyiğit ve Pamukçu, 2018). Bir başka çalışmada ise psikolojik yardım arama engellerinden biri olan güven problemlerini kadınlara kıyasla erkeklerin daha çok yaşadığı belirtilmektedir (Ramdass vd., 2020).

Sonuç olarak geleneksel erkeklik rolleriyle doğrudan ilişkili olan erkeklere yönelik femfobi ve kadın düşmanlığının bir yönü olan kadınlara güvenmeme, onları dürüst bulmama erkeklerin psikolojik yardım aramaya ilişkin olumsuz tutumunu tahmin eden önemli birer belirteçtir. Psikolojik yardım aramayı teşvik eden çalışmaların bu çalışmada incelenen değişkenleri ve alanyazında ifade edilen diğer ilişkili değişkenleri (örneğin kadınsılık korkusu, duygusallığa erişim gibi) dikkate alınmalıdır. Ayrıca sosyal psikologların toplumsal düzeyde kendini tekrar eden sağlıklı erkeklik rollerinin işlevsel olmayan yönlerine dikkat çekmesi ve bunu yaparken erkeğin gözünden kadını ve kadınsılığın anlamını göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Sonuç

Araştırma sonucunda erkeklere yönelik femfobi ve kadınlara yönelik düşmanlık düzeyi yüksek olan erkeklerin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumu genellikle olumsuz olduğu bulunmuştur. Psikolojik yardım almaya ilişkin tutumu tahmin etmede erkeklere yönelik femfobi önemli bir değişken olurken kadının düşmanlığının alt boyutlarından yalnızca kadına güvenmeme önemli bir değişken olarak tespit edilmiştir ve bu iki değişkenin düzeyleri arttıkça psikolojik yardım almaya ilişkin tutum olumsuzlaşmaktadır.

Sınırlılıklar

Araştırmanın verileri uygun örneklem yöntemiyle cevap vermeye müsait ve gönüllü kişilerden toplanmıştır. Dolayısıyla ölçme aracını doldurmayı reddeden grup incelenen değişkenlerden biri açısından ölçme aracını dolduran gruptan farklılaşmaktaysa, sonuçlar önlenmesi mümkün olmayan bir biçimde bir yanlılık içeriyor olabilir. Ayrıca verilerin çevrimiçi ortamda toplanmış olması sosyal beğenilirlik hatalarını azaltabilse de katılımcıların hızlı cevap verme ihtimallerini artırmış olabilir. Katılımcıların 18-35 yaş arasında üniversite eğitimi almış veya almakta olan kişiler olması ise araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini sınırlayan bir faktördür.

Öneriler

Bu araştırmanın katılımcıları olan erkeklerin orta düzeyde kadın düşmanlığına sahip olduğu ve kadınsı özellikler taşıyan erkeklere yönelik de orta düzeyde fobik özellik gösterdiği görülmüştür. Bu değişkenlerden özellikle femfobi ve kadına güvenmeme psikolojik yardım almamaya ilişkilidir. Bu durum, faili mağdur konumuna sokan bir döngüye işaret etmektedir. Yani erkeklik ideolojisi yine erkeği zor duruma sokmaktadır. Ancak sistemin daha geniş bir yapıya sahip olduğunu, yani erkeğin davranışlarını belirleyenlerin yalnızca erkekler olmadığını belirtmek gerektiği gibi, mağdur konumundayken de etkilenenlerin yalnızca erkekler olmadığının altını çizmek gerekir. Dolayısıyla toplumda hâkim olan erkeklik anlayışının dikte ettiği gereklilikler ve yasaklamalar üzerinde eleştirel düşünmeye ve bozuk işlev gören normların elimine edilmesine ihtiyaç vardır. Toplumsal düzeyde bu eliminasyonu sağlamaya yönelik her türlü faaliyetin teşvik edilmesi, uygulanması, uygulama miktarı ve sıklığını artırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Addis, M. E., ve Mahalik, J. R. (2003). Men, masculinity and the context of help seeking. *American Psychologist*, 58(1), 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.1.5>
- Aydın, M. (2017). Lisans öğrencilerinin psikolojik yardım aramaya gönüllülüklerinin incelenmesi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 76-94. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/303660>
- Baydar, V. (2013). Popüler kültürde mizojini. *Turkish Studies*, 8(151), 151-165. https://www.academia.edu/download/35220462/Populer_Kulturde_Mizojini.pdf
- Berger, J. M., Levant, R., McMillan, K. K., Kelleher, W., ve Sellers, A. (2005). Impact of gender role conflict, traditional masculinity ideology, alexithymia, and age on men's attitudes toward psychological help seeking. *Psychology of Men & Masculinity*, 6(1), 73. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.6.1.73>
- Cingöz-Ulu, B., Türkoğlu, B., ve Sayılan, G. (2016). Kadın şiddet mağdurlarına yönelik tutumlarda mağdurun, trans kimliğinin etkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19, 94-104. <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120160000m000049.pdf>
- Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics*. (5. Baskı). Sage Publication.
- Fischer, E. H., ve Farina, A. (1995). Attitudes toward seeking professional psychological help: A shortened form and considerations for research. *Journal of College Student Development*, 36, 368-373. <https://doi.org/10.1037/t05375-000>

- Fischer, E. H. ve Turner, J. L. (1970). Orientations to seeking professional help: development and research utility of an attitude scale. *J Consult Clin Psychol*, 35(1), 79-90. <https://doi.org/10.1037/h0029636>
- Gemici, N. (2023). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde kadın algısı. *İslami İlimler Dergisi*, 18(2), 5-40. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3625217>
- Gemili, V. (2019). Roman reel hayatın bir kılavuzu olabilir mi? Ve Ahmed Midhat. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, 1(1), 25-43. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/883166>
- Genç, H. N. (2017). 70’li yıllardan 2010’lu yıllara almanya’ya dış göçün türk sinemasındaki yansımaları. In *Göç Konferansı 2017 Seçilmiş Bildiriler* (pp. 173-187). Transnational Press.
- Glick, P., Gangl, C., Gibb, S., Klumpner, S., ve Weinberg, E. (2007). Defensive reactions to masculinity threat: More negative affect toward effeminate (but not masculine) gay men. *Sex Roles*, 57, 55-59. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9195-3>
- Good, G. E., Dell, D. M., ve Mintz, L. B. (1989). Male role and gender role conflict: Relations to help seeking in men. *Journal of counseling psychology*, 36(3), 295. https://www.academia.edu/download/69817343/Male_gender_role_conflict_Relations_to_h20210917-25246-ml9j1b.pdf
- Gonzalez, J. M., Alegría, M., Prihoda, T. J., Copeland, L. A., ve Zeber, J. E. (2011). How the relationship of attitudes toward mental health treatment and service use differs by age, gender, ethnicity/race and education. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 46, 45-57. <https://doi.org/10.1007/s00127-009-0168-4>
- Green, C. A., ve Pope, C. R. (1999). Gender, psychosocial factors and the use of medical services: a longitudinal analysis. *Social Science & Medicine*, 48(10), 1363-1372. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(98\)00440-7](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(98)00440-7)
- Gültekin, İ ve Durmuş, E. (2024). Erkek rolü normlarının psikolojik yardım arama engelleriyle ilişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [PAÜEFD]*, 60, 316-336. <https://doi.org/10.9779/pauefd.1198597>
- Harris, M. G., Diminic, S., Reavley, N., Baxter, A., Pirkis, J., ve Whiteford, H. A. (2015). Males’ mental health disadvantage: An estimation of gender-specific changes in service utilisation for mental and substance use disorders in Australia. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 49(9), 821–832. <https://doi.org/10.1177/0004867415577434>

- Henry, R. M., ve Schudson, Z. C. (2024). Femmephobia is related to essentialist and social constructionist beliefs about gender/sex and gender-related political ideologies. *Psychology & Sexuality*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/19419899.2024.2403002>
- Hill, D. B., ve Willoughby, B. L. B. (2005). The development and validation of the genderism and transphobia scale. *Sex Roles*, 53, 531-544. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-7140-x>
- Hoskin, R. A. (2017). Femme interventions and the proper feminist subject: Critical approaches to decolonizing contemporary Western feminist pedagogies. *Cogent Social Sciences*, 3(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/23311886.2016.1276819>
- Hoskin, R. A. (2018). *Critical Femininities: The Development and Application of Femme Theory*. [Doctoral Thesis, Queens University]. Qspace Library. <https://qspace.library.queensu.ca/bitstreams/78a41f32-cfd0-460f-9d74-329073142748/download>
- Hoskin, R. A., Blair, K. L., ve Holmberg, D. (2024). Femmephobia is a uniquely powerful predictor of anti-gay behavior. *Archives of Sexual Behavior*, 53, 1-14. <https://doi.org/10.1007/s10508-023-02704-5>
- Hoskin, R. A., Serafini, T., ve Gillespie, J. G. (2023). Femmephobia versus gender norms: Examining women's responses to competing and contradictory gender messages. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 32(2), 191-207.
- Işık, M. F. (2022). Felsefe tarihinde mizojini sorunu. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(1), 59-72. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2392226>
- Karaca, S., Barlas, G. Ü., Öngün, E., Öz, Y. C., ve Korkmaz, G. (2017). Gazetelerde bulunan kadına yönelik şiddet haberlerinin incelenmesi. *Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 3(3), 137-144. <https://doi.org/10.5222/jaren.2017.137>
- Keskin, U. (2017). Performans değerlendirme hatalarının adler ekolü açısından incelenmesi. *Kesit Akademi Dergisi*, (9), 18-35. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1520730>
- Kierski, W., ve Blazina, C. (2009). The male fear of feminine and its effects on counselling and psychotherapy. *The Journal of Men's Studies*, 17(2), 155-172. <https://doi.org/10.3149/jms.1702.155>
- Kimmel, M. S. (1997). Masculinity as homophobia: fear, shame and silence in the 467 construction of gender identity. In M.M. Gergen ve S. N. Davis. (Eds.), *Toward A New Psychology of Gender*. Taylor & Francis/Routledge.

- Koçyiğit, M., ve Pamukçu, B. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik danışmadan beklentileri: cinsiyet, psikolojik yardım alma deneyimi, psikolojik yardım almaya ilişkin 92 tutum ve kişilik özelliklerinin rolü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(4), 2148-2171. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/611382>
- Mahalik, J. R., Locke, B. D., Ludlow, L. H., Diemer, M. A., Scott, R. P., Gottfried, M., & Freitas, G. (2003). Development of the conformity to masculine norms inventory. *Psychology of men & masculinity*, 4(1), 3. <https://doi.org/10.1037/1524-9220.4.1.3>
- McVittie, C., ve McKinlay, A. (2010). Help-seeking in context: Masculine and feminine identities in relation to men's health issues. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 239-243. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.080>
- Mims, C. (2022). *Men & masculinities 101: The gender role strain paradigm*. 25.01.2024 tarihine <https://www.division51.net/post/men-masculinities-101-the-gender-role-strain-paradigm> adresinden erişildi.
- Nagai, S. (2024). Does male gender role conflict inhibit help-seeking? *Japanese Psychological Research*, 66(3), 359-368. <https://doi.org/10.1111/jpr.12413>
- O'Neil, J. M. (1981). Patterns of gender role conflict and strain: sexism and fear of femininity in men's lives. *The Personnel & Guidance Journal*, 60(4), 203-210. <https://doi.org/10.1002/j.2164-4918.1981.tb00282.x>
- Oxford University Press. (2024). Misogyny. *Oxford English Dictionary*. 30 Ekim 2024 tarihinde <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=misogyny> adresinden erişildi.
- Özbay, Y., Terzi, Ş., Erkan, S., ve Çankaya, Z. C. (2011). Üniversite öğrencilerinin profesyonel yardım arama tutumları, cinsiyet rolleri ve kendini saklama düzeyleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(4), 59-71. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/209745>
- Piggot, M. (2004). *Double jeopardy: Lesbians and the legacy of multiple stigmatized identities*. [Unpublished thesis]. Swinburne University of Technology. <https://researchbank.swinburne.edu.au/file/4a7c253c-86df-4891-9420-8ac639834d5a/1/Margaret%20Piggott%20Thesis.pdf>
- Powlishta, K. K. (2000). The effect of target age and activation of gender stereotypes. *Sex Roles*, 42(3), 271-282. <https://doi.org/10.1023/A:1007095307977>

- Ramdass, M., Birbal, R., Joseph-Alleyne, G., Harripaul, C., ve Tobago, T. (2020). Students' attitudes towards psychological help-seeking. *Journal of Education and Development*, 4(3). <https://doi.org/10.20849/jed.v4i3.818>
- Rudden, M. G. (2022). Misogyny and Gender Role Straight-Jackets: A Psychoanalytic Perspective. *Psychoanalytic Inquiry*, 42(7), 557-566. <https://doi.org/10.1080/07351690.2022.2121146>
- Sagar-Ouriaghli, I., Godfrey, E., Bridge, L., Meade, L., ve Brown, J. S. (2019). Improving mental health service utilization among men: a systematic review and synthesis of behavior change techniques within interventions targeting help-seeking. *American Journal of Men's Health*, 13(3), 1-18. <https://doi.org/10.1177/1557988319857009>
- Seidler, Z. E., Dawes, A. J., Rice, S. M., Oliffe, J. L., ve Dhillon, H. M. (2016). The role of masculinity in men's help-seeking for depression: a systematic review. *Clinical psychology review*, 49, 106-118. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cpr.2016.09.002>
- Serim, F., ve Cihangir-Çankaya, Z. (2015). Yetişkinlerin psikolojik yardım arama tutumlarının yordanması. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 178-198. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/57188>
- Sladek, R. M., Bond, M. J., ve Phillips, P. A. (2010). Age and gender differences in preferences for rational and experiential thinking. *Personality and Individual Differences*, 49(8), 907-911. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.07.028>
- Smith, J. P. (2007). *Impact of Traditional Masculinity Ideology, Attitudes toward Psychological Help-Seeking, and Problem Type on Young Adult Men's Psychological Help-Seeking Intentions* [Doctoral dissertation, University of Cincinnati] https://etd.ohiolink.edu/acprod/odb_etd/ws/send_file/send?accession=ucin1210638099&disposition=inline
- Stanhope, J. L. (2002). *Barriers to adolescent help seeking: Who's not seeking help and why?* [Master Thesis, University of Windsor]. Leddy Library. <https://scholar.uwindsor.ca/etd/1269/>
- Stijelja, S., ve Mishara, B. L. (2023). Characteristics of Incel Forum Users: Social Network Analysis and Chronological Posting Patterns. *Studies in Conflict & Terrorism*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2023.2208892>
- Suveren, Y. (2022). Günümüz dünyasında kadın düşmanlığı (mizojini) ve görünüşleri. *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 19-36. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2671225>

- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2014). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Pearson.
- Táíwò, O. O. (2020). Stoicism (as emotional compression) is emotional labor. *Feminist Philosophy Quarterly*, 6(2). <https://ojs.lib.uwo.ca/index.php/fpq/article/download/8217/8599>
- Topkaya, N. (2011). *Psikolojik yardım alma niyetinin sosyal damgılanma, tedavi korkusu, beklenen yarar, beklenen risk ve tutum faktörleriyle modellenmesi*. (Yayın no. 356258)[Doktora tezi, Ege Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=1zw6GvYMe-q3Hf6HR-3US90SI0F2pkop08WTqQKvVh5mTcxv_C9Zubt2LjfgNyZJ
- Topkaya, N., Şahin, E., ve Meydan, B. (2017). The development, validity and reliability of the barriers to seeking psychological help scale for college students. *International Journal of Higher Education*, 6(1), 48-62. <http://dx.doi.org/10.5430/ijhe.v6n1p48>
- Türkoğlu, B., ve Sayılan, G. (2021). How is masculinity ideology related to transprejudice in Turkey: The mediatory effect of femmephobia. *Psychology & Sexuality*, 13(1), 86-100. <https://doi.org/10.1080/19419899.2020.1870541>
- Umberson, D., Chen, M. D., House, J. S., Hopkins, K., & Slaten, E. (1996). The effect of social relationships on psychological well-being: Are men and women really so different?. *American sociological review*, 837-857. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2096456.pdf>
- Vandello, J. A., ve Bosson, J. K. (2013). Hard won and easily lost: A review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of Men & Masculinity*, 14(2), 101. <https://doi.org/10.1037/a0029826>
- Vogel, D. L., Wester, S. R., Hammer, J. H., ve Downing-Matibag, T. M. (2014). Referring men to seek help: The influence of gender role conflict and stigma. *Psychology of Men & Masculinity*, 15(1), 60. <https://doi.org/10.1037/a0031761>
- Yalçın, C. (2019). Türkçe ve Almandaki atasözleri ve deyimlerde dilsel ve sosyal bağlamda kadına bakış. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 1-10. https://scholar.archive.org/work/wtqwgkln5bbkfn23r6opnmhcrm/access/wayback/https://diyalektolog.com/files/diyalektolog/2084873831_1-%20Ceyda%20YAL%C3%87IN%20son.pdf
- Yaman-Sözbir, Ş., Vural, G., ve Ünal-Toprak, F. (2021). A Study for testing the validity and reliability of the Turkish version of the internalized misogyny scale. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19, 1705-1715. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00257-5>

- Yavuz, M., Demir, T., ve Doğangün, B. (2012). Sünnetin Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkisi: Gözden Geçirme Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(1). <https://doi.org/10.5080/u6508>
- Yeşilkaya, M. (2020). Adıyaman-Gerger ağızlarında ‘kadın’ söylemi üzerine bir analiz. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(30), 902-916. <https://doi.org/10.12981/mahder.722368>

Kapsayıcı Erkeklik: Erkekliklerin Anlaşılmasında Dönüşen Kültürel Anlamlar, Söylemler, Tutumlar ve Teorinin Türk Kültürü Açısından İncelenmesi

Inclusive Masculinity: The Changing Cultural Meanings, Discourses, and Attitudes in Understanding Masculinities and an Investigation of the Theory through Turkish Culture

Aykut Sığın*

Öne Çıkanlar

- Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, Türkçe erkeklik çalışmaları literatürüne eleştirel olarak tanıtılmaktadır.
- Teori, erkekliklerin değişen doğasını anlamak için işlevsel bir çerçeve sunmaktadır.
- Farklılaşan homohisteri anları, farklı erkeklik ifadelerini açıklamada ön plana çıkmaktadır.
- Bu çalışmada teoriye *yükselmekte olan homohisteri anlarının* eklenebileceği öne sürülmektedir.
- Türk kültüründe erkekler arası dokunsallık Batı'dan farklı olarak homoerotik çağrışımlar içermez.

Öz: Akademik bir disiplin olarak temelleri 1970'li yılların sonlarından itibaren Anglosakson dünyada atılan erkeklik çalışmaları, erkeklikleri uzun bir süre boyunca R.W. Connell'in hegemonik erkeklik kavramsallaştırması üzerinden tartışmıştır. Diğer yandan, son zamanlarda özellikle Anglo-Amerikan toplumlarda erkekliğin değişmekte olan doğası üzerine yapılan tartışmalar bu alanda yeni bir teorik çerçeveye ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, Eric Anderson'ın 2009 yılında ortaya koyduğu Kapsayıcı Erkeklik Teorisi (KET) böylesi bir ihtiyaca yanıt olarak ortaya çıkmış ve uluslararası literatürde yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Ulusal erkeklik çalışmaları literatüründe ise kapsayıcı erkeklik kavramsallaştırmasına dayanan araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Buradan hareketle, bu çalışma Kapsayıcı Erkeklik Teorisini Türkçe erkeklik çalışmaları literatürüne tanıtmayı ve onu eleştirel bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak, teorinin onu ortaya atan teorisyenden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği düşüncesinden hareketle, Eric Anderson'ın çalışma alanları hakkında genel bilgiler verilmiş, devamında ise kapsayıcı erkekliğin teorik dayanak noktaları sunulmuştur. Daha sonra ise Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin temel savları ve teorinin gelişimi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda teoriye getirilen eleştirilere yer verilmiş ve Türkiye'deki erkeklik çalışmaları literatürüne ilişkin birtakım yönlendirmelerde bulunulmuştur. Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin, erkekliğin değişen ve dönüşen doğasını anlamak ve açıklamak üzere işlevsel bir teorik çerçeve sunduğu ve mevcut çalışmanın da bu bağlamda literatüre önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik Çalışmaları, Kapsayıcı Erkeklik, Homofobi, Homohisteri, Hegemonik Erkeklik

*Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, aykutsign@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-1197-552X.

Highlights:

- Inclusive Masculinity Theory is critically introduced to the Turkish masculinity studies literature.
 - The theory offers a framework to understand the changing nature of masculinities.
 - Varying moments of homophobia are prominent in explaining different expressions of masculinity.
 - The current study suggests that *moments of elevating homophobia* could be added to the theory.
 - In Turkish culture, male-to-male physical contact lacks Western homoerotic connotations.
-

Abstract: Having been established as an academic discipline in the Anglo-Saxon world since the late 1970s, masculinity studies have discussed masculinities through R.W. Connell's conceptualization of hegemonic masculinity for a long time. On the other hand, recent discussions on the changing nature of masculinity, especially in Anglo-American societies, have revealed the need for a new theoretical framework. In this context, Eric Anderson's Inclusive Masculinity Theory (IMT), put forward in 2009, emerged as a response to this need and has become widely used in international literature. In the national masculinity literature studies, however, the number of studies on inclusive masculinity is almost non-existent. Therefore, this study aims to introduce the IMT to the Turkish masculinity studies literature and critically examine it. First, general information about Eric Anderson's fields of study is provided based on the idea that a theory cannot be evaluated independently of the theorist who proposed it. Then, the theoretical foundations of inclusive masculinity are presented. Later, the main arguments of the IMT and its development are highlighted. At the end of the study, theory's criticisms are presented, and some directions are given regarding the literature on masculinity studies in Türkiye. It is believed that the IMT offers a functional theoretical framework to understand and explain the changing nature of masculinity and that the current study makes an important contribution to literature in this context.

Keywords: Masculinity Studies, Inclusive Masculinity, Homophobia, Homophobia, Hegemonic Masculinity.

Summary

Inclusive Masculinity Theory, developed by Eric Anderson, offers a conceptual framework for understanding the evolution of masculinities in Anglo-American societies through three periods: elevated cultural homophobia, diminishing cultural homophobia, and diminished cultural homophobia. During periods of elevated homophobia, homophobia acts as a central regulatory mechanism for masculinity, often manifesting through aggressive behaviors, homophobic language, and the suppression of emotional closeness between men. As homophobia diminishes, two dominant forms of masculinity emerge: orthodox masculinity, which maintains traditional homophobic and gendered norms, and inclusive masculinity, which fosters emotional and physical homosocial closeness and greater acceptance of LGBTQ+ individuals. In societies with diminished homophobia, homophobic attitudes and behaviors are largely absent, enabling broader inclusion of diverse masculinities.

The theory highlights a significant cultural shift where traditional masculine ideals tied to control and dominance are replaced by multiple, coexisting forms of masculinity. This framework challenges earlier hierarchical conceptualizations of masculinities, such as Connell's hegemonic masculinity model, by emphasizing the social and cultural contexts that shape gender expressions over time. Inclusive Masculinity Theory posits that reductions in homophobia lead to less rigid gender norms, decreasing the perceived differences between men and women, as well as between heterosexual and homosexual individuals.

In a Turkish cultural context, the theory encounters challenges and provides unique insights. For example, physical touch between men in Türkiye is culturally associated with warmth and closeness rather than homoeroticism, contrasting with Anglo-American interpretations where such gestures may evoke homophobia. Similarly, Turkish masculinity is shaped by intersections of traditional, religious, and modern values, creating a dual narrative between conservative and more egalitarian masculinities. Public demonstrations of affection, including traditional sports like oil wrestling, reveal how physical closeness can symbolize power and heroism in Turkish culture, rather than being stigmatized.

The theory's application to non-Western societies like Türkiye underscores its limitations and potential for expansion. For instance, although high levels of cultural homophobia and homophobia persist in Türkiye, figures like Huysuz Virjin, Zeki Müren, and Bülent Ersoy have challenged traditional gender norms and still garnered public reverence, illustrating complexities that the original framework does not fully capture. Additionally, periods of elevating (as opposed to diminishing) cultural homophobia, such as increased censorship of queer figures and its possible effects in the broader society, suggest the need for a more dynamic model that accounts for bidirectional, rather than unidirectional, shifts in social attitudes.

Studies on Inclusive Masculinity Theory in Türkiye, although limited, reveal how marginalized groups navigate homophobia by adopting hypermasculine practices, exemplifying how hegemonic masculinity adapts and persists within restrictive cultural norms. Despite these challenges, the increasing urbanization and questioning of traditional gender roles among younger generations signal a gradual move towards more inclusive practices. However, socio-political and ideological pressures remain significant barriers.

Inclusive Masculinity Theory represents a paradigm shift in masculinity studies, offering a lens to analyze masculinities in post-industrial societies with increasing LGBTQ+ acceptance. Yet its applicability beyond Anglo-American contexts necessitates adjustments to reflect local cultural dynamics, such as Türkiye's intersection of high physical affection and enduring homophobia.

This study contributes to Turkish masculinity studies by addressing gaps in the literature and providing insights into how masculinity evolves in culturally specific ways.

Giriş

Akademik bir çalışma alanı olarak 1970'lerin sonu ve 1980'lerde şekillenmeye başlayan erkeklik çalışmaları daha geniş bir disiplin olan toplumsal cinsiyet çalışmaları ve feminist teoriden doğmuş ve bu alanlardaki sosyo-kültürel ve akademik tartışmaları şekillendirmiştir. Erkeklik çalışmalarının gelişimi, geleneksel toplumsal cinsiyet kavramlarına meydan okuyan ve akademisyenleri erkekliğin inşasını, erkeklik rollerini ve toplumdaki eril güç dinamiklerini eleştirel bir şekilde incelemeye sevk eden ikinci dalga feminizmin yükselişinden etkilenmiştir (Bhatti, 2022: 1). Erkeklik çalışmalarının akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışında 1975 yılında sona eren Vietnam Savaşından dönen Amerikan askerlerinin geleneksel olarak “ideal Amerikan erkeğinden” beklenen dayanaklılığı göstermemesi, savaş süresince kadınların yine geleneksel olarak erkeklere atfedilen rollerde yer alması gibi durumların incelenmesi de etkili olmuş, erkeklik çalışmaları büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya gibi Anglosakson dünyanın erkek(lik)leri üzerinden tartışıl原因miştir (An vd., 2022: 2).

Yine Anglosakson dünyanın ortaya çıkardığı “inclusive masculinity” (kapsayıcı erkeklik¹) kavramı ilk olarak Amerikalı teorisyen Eric Anderson’ın 2009 yılında *Inclusive Masculinity: The Changing Nature of Masculinities* (*Kapsayıcı Erkeklik: Erkekliklerin Değişen Doğası*) başlıklı kitabında kullanılmıştır. Bu kavram üzerinden geliştirilen “Inclusive Masculinity Theory” (IMT) (Kapsayıcı Erkeklik Teorisi-KET) ise yine Eric Anderson başta olmak üzere, Mark McCormack ve Steven Roberts gibi araştırmacılar tarafından tartışılmış ve hem spor hem de erkeklikler literatüründe önemli bir yer edinmiştir (Anderson ve McCormack, 2016: 1). Teori, özellikle uluslararası erkeklik çalışmaları literatüründe “erkekliğin değişen doğası” ile ilgili belli başlı tartışmaların merkezine oturmuş durumdadır (bazı örnek çalışmalar için bkz. Anderson, 2009; McCormack, 2012; Steven, 2014; Anderson ve McCormack, 2016).

Bu çalışmada Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin gelişim seyri, temel savları, farklı literatürlerdeki yeri ve önemi ve eleştirileri üzerinde durularak genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Çalışmada; teorinin, teorisyenin hayatından bağımsız okunamayacağı

¹ “Inclusive masculinity” kavramı, mevcut araştırmacının bildiği kadarıyla ilk kez Sağın’ın 2018 yılında tamamlanan doktora tezinde “kapsayıcı erkeklik” olarak çevrilerek Türkçe literatüre kazandırılmıştır. “İçermek,” “kapsamak,” “saymak,” ve “dahil etmek” gibi anlamlara gelen “include” fiilinden gelen “inclusive” sıfatının teorisinin temel sayıltıları düşünüldüğünde “kapsayıcı” şeklinde çevrilmesinin uygun olduğu görülmüştür.

düşüncesinden hareketle, ilk olarak Kapsayıcı Erkeklik Teorisini dolaşıma sokan Eric Anderson'ın çalışma alanlarıyla ilgili bilgiler sunulacaktır. Daha sonra ise kapsayıcı erkeklik kavramının teorik dayanaklarına yer verilecektir. Genel hatları ve gelişimi açıklandıktan sonra teorinin toplumsal ve akademik önemine değinilecektir. Çalışma, teoriye getirilen eleştiriler üzerinde durulmasının ardından sonlandırılacaktır.

Ulusal literatürde temel tartışma konusu olarak Kapsayıcı Erkeklik Teorisini yukarıda sayılan maddeler bağlamında ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda mevcut çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı ve spor bilimleri, erkeklik çalışmaları, toplumsal cinsiyet çalışmaları, siyaset bilimi gibi çeşitli alanlarda (özellikle hegemonik erkeklik kavramının ötesinde²) bir tartışma zemini oluşturacağı düşünülmektedir.

Teorisyen Eric Anderson'a İlişkin Bilgiler

Eric Anderson, Winchester Üniversitesinde Spor, Sağlık ve Sosyal Bilimler Profesörü olarak görev yapmaktadır. Kendisi lisanslı bir psikolog ve aynı zamanda erkek sorunları konusunda uluslararası alanda tanınan bir seksologdur. Anderson erkeklik, arkadaşlık ve bromance,³ cinsellik ve cinsellikle ilgili sorunlar, ilişkiler, tek eşlilik ve aldatma, spor ve egzersiz psikolojisi ve spor ve sarsıntılar üzerine odaklanan bir akademisyen, terapist, danışman ve koçtur. Yürüttüğü terapi programını şu şekilde tanımlamaktadır: “Erkeklerin tercih ettiği şekilde tasarlanmış terapi: çözüm odaklı, ofisten uzakta ve erkekler konusunda uzman biriyle.” Sağlıklı yaşam koçluğu alanında fiziksel ve zihinsel iyi oluşu artırmak için bireysel egzersiz, beslenme, alışkanlık ve sosyal beceri programları gibi noktalarda yönlendirmelerde bulunan Anderson, aynı zamanda fiziksel uygunluk veya yarış hedeflerine ulaşmaya yardımcı olmak için kişisel antrenörlük ve uzun mesafe koşu koçluğu da yapmaktadır (Anderson, 2024).

Anderson ve çalışmaları radyo, televizyon ve ana akım haber kanallarında düzenli olarak küresel medyada yer almaktadır. Anderson; Mark McCormack, Rory Magrath, Rachael Bullingham, Adam White, Adi Adams, Carol Shepherd, Stephan Robinson, John Batten, Jo Batey, Jack Hardwicke ve Kerry Wardell gibi cinsellik, spor, eğitim gibi çeşitli alanlarda çalışmalar yürütmüş akademisyenlere danışmanlık yapmıştır. Dünyanın en iyi 2000 bilim insanı arasında yer alan Anderson; erkekler, ilişkiler, cinsellik, spor ve uzun mesafe koşusu gibi konularda 25 kitap ve 100'ün üzerinde bilimsel makale yayımlamıştır (Anderson, 2024).

² Hegemonik erkeklik kavramının akademik alandaki “hegemonik konumu” üzerine bir tartışma için bkz. Sığın ve Canatan, 2018.

³ “(Bro)ther” ve “romance” ifadelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş ve iki erkek arasındaki duygusal anlamda çok yakın ancak cinsel olmayan ilişki türünü tanımlamak için kullanılan kavramdır. Türkçede çoğu bağlamda “kan kardeşlik” veya “kankalık” kavramlarıyla karşılaştığı görülmektedir.

Araştırmacının yayımladığı ve bu çalışmanın konusu itibariyle ön plana çıkan kitaplardan bazıları şu şekildedir:⁴

- Inclusive Masculinity: The Changing Nature of Masculinities / Kapsayıcı Erkeklik: Erkekliklerin Değişen Doğası (2009)
- Sport, Masculinities and Sexualities / Spor, Erkeklikler ve Cinsellikler (2012)
- The Monogamy Gap: Men, Love, and the Reality of Cheating / Tekeşlilik Uçurumu: Erkekler, Aşk ve Aldatmanın Gerçekliği (2012)
- Routledge Handbook of Sport, Gender and Sexuality / Routledge Spor, Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik El Kitabı (2014)
- 21st Century Jocks: Sporting Men and Contemporary Heterosexuality / 21. Yüzyıl Sporcuları: Sporcu Erkekler ve Çağdaş Heteroseksüellik (2014)
- Out in Sport: The Experiences of Openly Gay and Lesbian Athletes in Competitive Sport / Sporda Açıkta⁵: Rekabetçi Sporda Açık Gey ve Lezbiyen Sporcuların Deneyimleri (2016)
- The Changing Dynamics of Bisexual Men's Lives: Social Research Perspectives / Biseksüel Erkeklerin Hayatlarının Değişen Dinamikleri: Sosyal Araştırma Perspektifleri (2016)
- Transgender Athletes in Competitive Sport / Rekabetçi Sporda Trans Sporcular (2017)
- The Palgrave Handbook of Masculinity and Sport / Palgrave Erkeklik ve Spor El Kitabı (2019)
- Men and Masculinity / Erkekler ve Erkeklik (2019)
- Bromance: Male Friendship, Love and Sport / Kankalık: Erkek Arkadaşlığı, Aşk ve Spor (2022)
- Advanced Introduction to the Sociology of Sport / Spor Sosyolojisine İleri Düzey Giriş (2022)

Görsel 1.

Anderson “erkekliğin değişen doğasını” tartıştığı kitaplarının kapaklarında Kapsayıcı Erkeklik Teorisiyle uyumlu görseller kullanmıştır.

⁴ Çalışmanın yapıldığı tarih itibariyle kitapların Türkçe çevirisi bulunmamakta olup kitap başlıkları mevcut araştırmacı tarafından öneri olarak sunulmuştur.

⁵ “Out” ifadesi, birinin homoseksüelliğini açık etmesi veya ailesi, çevresiyle paylaşması anlamına gelmektedir.

Kapsayıcı Erkekliğin Teorik Dayanak Noktaları

Anderson (2009: xi) *Kapsayıcı Erkeklik: Erkekliklerin Değişen Doğası* başlıklı kitabını “moda olmadan çok önce kapsayıcı erkeklikleri savunan ve modelleyen erkekler” olarak tanımladığı Michael Messner, Michael Kimmel ve Donald Sabo’ya ithaf ederek başlatmıştır. Söz konusu araştırmacılar Anderson’ın kitabı yayımlanmadan yaklaşık 30 yıl önceki zaman diliminde hem saha araştırmaları hem de teorik tartışmalarıyla akademik olarak erişilebilir toplumsal cinsiyet çalışmaları üretmiş ve erkeğin akademik bir araştırma nesnesi hâline gelmesi konusunda önemli bir rol oynamışlardır. Dolayısıyla da Anderson’ın bu araştırmacıların çalışmalarından etkilenerek kapsayıcı erkeklik kavramını ürettiğini söylemek mümkündür.

Anderson’ın Kapsayıcı Erkeklik Teorisini geliştirmesinde özellikle etkili olan çalışmalardan bir tanesi John Ibsen’in 2002 yılında yayımlanan *Picturing Men: A Century of Male Relationships in Everyday American Photography (Erkekleri Resmetmek: Günlük Amerikan Fotoğrafçılığında Erkek İlişkilerinin Yüzyılı)* başlıklı kitabıdır. Bu çalışma artan kültürel homofobinin, Amerikalı heteroseksüel erkekleri homososyal⁶ dokunsallıklarını daha fazla denetlemeye ittiğini, azalan kültürel homofobinin ise tam tersi bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. 1880’ler ve 1980’ler arasında çekilmiş 5000 erkek resmini inceleyen Ibsen, resimlerin bugün bizler için ne anlama geldiğini değil, resimlerin çekildiği dönemde özneler için ne anlama geldiğini açıklamıştır. Kitapta 1920’li yıllardan önceki atletlerin yanı sıra, arkadaş, kardeş, asker, üniversiteli vb. olan erkeklerin, gösterişli giyinmiş, kışkırtıcı bir şekilde soyunmuş, kollarını birbirine dolamış, kucaklaşmış, yığınlar halinde yatan, aynı yataklarda uyuyan, el ele tutuşan ve birbirlerine olan sevgilerini göstermek için birbirlerinin kucağına oturan birçok ortamda çekilmiş görüntüleri yer almaktadır. Modern bir perspektiften bakıldığında bu görüntüler homoerotik görünmektedir. Modern homoseksüel kimliğinin⁷ 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı ve zamanla kültürel olarak daha belirgin hâle geldiği göz önüne alındığında, Ibsen’in incelediği resimlerin, homoseksüelliğin nahoş bir davranış olmanın ötesinde, kalıcı bir kimlik olarak algılanmasının kültürel homofobiye artırdığını ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda Ibsen’in çalışmasından bazı örnek görseller verilmiştir:

⁶ Çoğunlukla erkekler olmak üzere aynı cinsten bireylerin sosyal olan ancak romantik veya cinsel olmayan ilişkilerini ifade etmek üzere kullanılan kavram.

⁷ Kimlikleşme meselesi ne Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin ne de bu çalışmanın doğrudan odağındadır ancak kimlikleşmenin tarihsel ve kültürel boyutlarının yanı sıra, Foucaultcu anlamda söylemsel bir boyutunun da olduğunu hatırlatmakta fayda bulunmaktadır. 20. yüzyılın büyük çoğunluğunda ve 21. yüzyılın önemli bir bölümünde homonegatif söylemlerin egemen-kuşatıcı olduğunu söylemek mümkündür. Söylemlerin değişen doğası, “Teorinin Genişletilmesi” başlığında görüleceği üzere önem arz etmektedir.

Görsel 2.

Biri diğerinin kucağına oturmuş iki erkek, yaklaşık 1870.

Kaynak: Ibson, 2002: 19.

Görsel 3.

Dört asker, yaklaşık 1870.

Kaynak: Ibson, 2002: 78.

Görsel 4.

Başlarını birleştirmiş ve yakalarında hercai menekşeler olan iki erkek, yaklaşık 1890.

Kaynak: Ibson, 2002: 21.

Ibson'ın çözümlemesi, Amerikan kültürünün homoseksüelliğin giderek daha fazla farkına vardıkça erkeklerin homososyal davranışlarında daha stoacı davranmalarına neden olduğunu ortaya koymuştur. Homoseksüelliğe dair bu kitlesel farkındalık toplumsal homofobi ile birleştğinde erkeklerin; davranışları, tutumları, duyguları veya bağlantıları nedeniyle homoseksüelleştirilme korkularını artırmıştır. Buna bağlı olarak, homofobik bir genel görüş içerisinde homoseksüellik farkındalığı arttıkça, erkekler arasındaki (fiziksel, duygusal, mekânsal vb.) mesafe de artmıştır (Anderson, 2009: 82). Anderson, Ibson'ın çalışmasına referansla kendi uzmanlık alanı olan spora odaklanarak 1920'lerden önceki resimlerde fiziksel temasın sıra dışı olarak algılanmadığını ancak daha sonraki (kültürel homofobinin yükseldiği) dönemlerde durumun farklılaştığını vurgulamıştır.

Görsel 5.

1920'li yıllardan önce (solda, kültürel homohisterinin düşük olduğu varsayılıyor) ve sonra (sağda, kültürel homohisterinin yüksek olduğu varsayılıyor) çekilen resimler sporda erkekler arası dokunsallığın giderek kısıtlandığını göstermektedir.

Kaynak: Anderson, 2009: 83-84.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin doğuşuna zemin hazırlayan bir başka mesele ise Connell'in (1987) ortaya attığı hegemonik erkeklik kavramının Anderson'ın deneyim ve gözlemlerini açıklayamamasıdır (Anderson, 2009: 7). Öyle ki, toplumsal cinsiyet eşitlikçi ve LGBTİ+ dostu ülkeler, erkekliklerin değişiminin ve dönüşümünün anlaşılması için yeni kuramsal ve kavramsal çerçevelere olan ihtiyacı ortaya çıkarmışlardır (Bhatti, 2022: 4). Kapsayıcı Erkeklik Teorisi de değişen toplumsal dinamiklere ve geleneksel hegemonik erkeklik kavramsallaştırmasına yönelik eleştirilere bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Hegemonik erkeklikle bağdaştırılan homofobi özellikle Batı toplumlarında homoseksüelliğin kamusal alanda artan görünürlüğü ve kabulüyle birlikte gerilemeye başlamış, bu da hegemonik erkeklik kavramının değişen erkeklikleri açıklamadaki yetersizliğine yönelik tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Hegemonik erkeklik kavramı Gramsci'nin hegemonya kavramına atıfta bulunularak üretilmiştir. Statükonun zorla veya baskıyla değil de rıza üretilerek mevcudiyetinin sağlanması olarak yorumlanabilecek hegemonya kavramı, varlığını hissettirmeyebileceği gibi bir alternatifi yokmuşçasına kendini meşru kılabilir. Dolayısıyla hegemonik erkeklik de herhangi bir sosyokültürel yapıda herhangi bir dönemde varlık gösteren idealize edilmiş egemen erkeklik türü olarak tanımlanabilir (Sığın ve Canatan, 2018: 167). Ancak Connell'in teorisini erkeklik çalışmalarında öne çıkaran nokta, onun o zamana kadar "tek tip" olarak ele alınan *erkekliğin* artık *erkeklikler* olarak tartışılması gerektiğini savunması ve bu doğrultuda farklı erkeklik türlerini tanımlayarak hiyerarşik bir toplumsal cinsiyet düzeninden bahsetmesidir.

Connell (2005) toplumsal cinsiyet düzeninin en üst basamağında yer aldığını söylediği hegemonik erkekliğin dışında işbirlikçi, madun ve marjinal erkekliklerden bahsetmektedir. İşbirlikçi erkekler hegemonik erkekliğin tüm yönlerini taşımak zorunda olmadan ataerkil düzenden fayda sağlayan erkekler olarak düşünülebilirken madun erkekler hegemonik erkeklik ülküsü tarafından ötekileştirilen erkekliklerdir. Homoseksüel erkekler veya geleneksel erkeklik rollerinin dışında kalacak şekilde kamusal alanda zayıflık gösteren erkekler bu kapsamda düşünülebilir. Marjinal erkeklik ise işçi sınıfından olan veya beyaz olmayan erkekler gibi egemen sınıfsal veya etnik yapıların dışında konumlanmış erkeklerin deneyimlerine atıfta bulunmaktadır (Sığın ve Canatan, 2018: 168-170). Anderson, Connell'in "tek tür erkeklik yerine çeşitli erkeklikler" önerisine katılmakla birlikte, geleneksel olarak hegemonik erkeklik tarafından marjinalleştirilen ve ötekileştirilen erkeklik türlerinin sosyal açıdan içerilmesine vurgu yapmaktadır (Anderson, 2009: 8-9). Dolayısıyla hegemonik erkeklik "dışlayıcı" bir kavramken kapsayıcı erkeklik, adından da anlaşılacağı gibi, "kapsayıcı" bir kavramsal zemin üzerine oturmaktadır.

Buradan hareketle Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, çoklu erkekliklerin *daha az hiyerarşi veya hegemonya ile çoğalacağını* varsaymaktadır. Ayrıca kabul edilebilir heteromaskülen davranışlarda da bir genişleme olacaktır. Başka bir deyişle, kapsayıcı erkekliklerin ilktipleri (arketipleri) çoğaldığında, bunlar aynı zamanda (hegemonik erkeklikte olduğu üzere) egemen gibi görünmezler. Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, Connell'in kuramsallaştırmasını hem (homofobinin yüksek olduğu dönemlerde) içeren hem de (kültürel homofobinin azalmakta olduğu ve azaldığı dönemlerde) ona meydan okuyan uzamsal, sosyal inşacı bir teoridir. Teori, homoseksüel erkeklerin olduğu kadar heteroseksüel erkeklerin feminenliğinin de içerilmesi üzerine inşa edilmiştir (Anderson, 2009: 9).

Anderson, teorisini erkekler, erkeklik ve homohisteri⁸ arasındaki değişen ilişkiyi göstermek üzere Amerika ve Britanya özelinde gerçekleştirdiği çoklu etnografileri ve nitel araştırmaları literatürdeki diğer araştırmalar üzerinden tartışarak şekillendirmiştir. Anderson, üniversite çağındaki çoğunluğu atlet ve beyaz olan erkeklerle yaptığı etnografik araştırmalar üzerinden atlet olan ve olmayan heteroseksüel erkeklikler söz konusu olduğunda önemli bir dönüşümün gerçekleşmekte olduğunu vurgulamaktadır (Anderson, 2009: 7). Özetle, teorinin ortaya çıkışı, teorisyenin kendi elde ettiği ampirik verilerin ve şahsi gözlemlerinin daha önce literatürde yer alan bulgular ışığında yorumlanması sonucunda gerçekleşmiştir. İlk bakışta yalnızca veya çoğunlukla spor sektöründeki erkeklerle ilgiliymiş gibi görünen Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, Anderson'ın farklı bağlamları (örneğin, kapsayıcı erkeklik özelliği gösteren küçük, dindar kasabalardan gelen erkek üniversite öğrencileri veya lise öğrencileri) da göz önünde bulundurmasıyla daha “kapsayıcı” bir teorik çerçeve sunmuştur.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin Temel Savları

Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, Anglo-Amerikan toplumların üç dönem içerisinde kültürel genel görüşlerinde erkekliklerle ilgili neler olduğunu kavramsallaştırmaktadır: *Yüksek kültürel homohisteri anları*, *azalmakta olan kültürel homohisteri anları* ve *azalmış homohisteri anları*. Kapsayıcı Erkeklik Teorisinde kültürel homofobinin yükseldiği anlarda homofobik söylem geleneksel olarak erkekliğin en önemli polisiye aracıdır. Burada homonegatif söylem, erkekleri

⁸ Anderson, homohisteriyi homoseksüelleştirilme (*homosexualization*, “homoseksüel sanılma” olarak da çevrilebilir ancak teorinin sosyal inşacı yönü düşünülerek bu çevirinin orijinaline daha sadık ve teorik açıdan daha uygun olduğu düşünülmüştür) korkusu olarak tanımlamış ve tanımlamasını üç madde ile tamamlamıştır: 1-homoseksüelliğin durağan bir cinsel yönelim olarak var olduğuna dair kitlesel farkındalık, 2-homoseksüelliğin ve bununla ilişkilendirilen feminenliğin onaylanmadığı kültürel bir genel görüş ve 3-homoseksüel şüphesinden kaçınmak için erkeklerin sosyal kimliklerini alenen heteroseksüellikle uyumlu hâle getirme ihtiyacı (zorunlu heteroseksüellik). Kendisi ayrıca homofobik bir kültürün homoseksüelliğe küçümseyerek bakabileceğini ancak kişinin homoseksüel olabileceğine dair kitlesel kültürel şüphe olmadığına bunun bir homohisteri kültürü olmadığını belirtmektedir (Anderson, 2009: 7-8; Anderson ve McCormack, 2016: 2).

hegemonik bir egemenlik tarzına göre tabakalaştırmak üzere kullanılır (Connell, 1987: 1995). Birçok erkeklik araştırmacısının da gösterdiği gibi (bkz. Plummer, 1999), homofobinin yüksek olduğu dönemlerde erkekler saldırgan davranmaya ve homofobik ve cinsiyetçi tutumları sürdürmeye zorlanırlar. Böyle dönemlerde erkekler ayrıca spor ve kaslılık yoluyla eril sermayelerini artırmaya teşvik edilirler (bkz. Pronger, 1990) ve duygusal olarak birbirlerinden uzak dururlar. Bu kültürde erkek çocuklardan ve erkeklerden heteroseksüel başarılarıyla övünmeleri de beklenir. Kimmel'in (1994) *homofobinin erkeklik olduğunu* öne sürdüğü ve Anderson'ın homohisterik olduğunu belirttiği kültürel genel görüş, böylesi bir kültürel genel görüştür (Anderson, 2009: 7-8).

Homohisterinin yüksek olduğu dönemlerde, erkekler arasındaki fiziksel yakınlık gibi, erkeklerin toplumsal cinsiyetlendirilmiş alanları da ciddi şekilde sınırlandırılır (bkz. Ibson, 2002). Böylelikle, erkeklerin yakınlık gösterileri genellikle kamusal alana (spor yapmak gibi) indirgenir ve yumuşak dokunuşlar yasaklanır. Erkek egemen sporların fiziksel güçlülük gerektirdiği düşünülürse *yumuşak dokunsal tavırların yerini sert fiziksel güç gösterileri* almaktadır. Dolayısıyla, erkek çocukların ve erkeklerin el ele tutuşması, usulca sarılması, birbirini sıvazlaması veya öpmesi geleneksel olarak yasaklanmıştır (Kaplan, 2006). Bu tür kültürel anlarda, fiziksel veya duygusal yakınlık gösteren erkek çocuklar ve erkekler sosyal olarak homoseksüelleştirilir ve sonuç olarak algılanan *erkekliklerinden arındırılırlar* (Anderson, 2009: 8).

Diğer yandan, Kapsayıcı Erkeklik Teorisi homohisterinin azalmakta olduğu kültürlerde biri muhafazakâr, diğeri kapsayıcı olmak üzere iki baskın (ancak egemen olmayan) erkeklik biçiminin var olacağını savunur. Anderson (2009: 8) muhafazakâr erkekliğin kültürel olarak hegemonik olmadığını öne sürmüştü ve bu erkeklik türünü "*ortodoks erkeklik*" olarak adlandırmıştır. Burada erkekler homohisterik kalırlar ve bu nedenle taktiksel ve duygusal olarak birbirlerinden uzak dururlar. Anderson (2009: 75), ortodoks erkekliğin inşasını 20. yüzyılın, kadın özgürleşmesinin kazanımlarına direnmek ve genç erkeklerin heteromaskülen bir idealde sosyalleşmesini sağlama amacını güden bir ürünü olarak tanımlamıştır. Buna karşılık, *kapsayıcı erkekliğe* bağlı olan heteroseksüel erkekler duygusal ve fiziksel olarak homososyal yakınlık gösterirler. Bu erkekler homoseksüel takım arkadaşlarını da süreçlere dâhil ederler ve heterofemenliğe değer verdikleri görülür. Ancak bu kültürel anda önemli olan, her iki erkeklik biçiminin de kültürel hegemonyayı elinde tutmamasıdır. Bu aşamada, ortodoks erkekliğe bağlı olan erkekler homofobik söylemi homoseksüelleri şeytanlaştırmak üzere kasıtlı olarak kullanabilirken kapsayıcı davranan erkekler homofobik söylemi homoseksüelleri aşağılama niyeti olmadan kullanabilirler.

Son olarak ise Kapsayıcı Erkeklik Teorisi homohisterinin azalmış olduğu bir Anglo-Amerikan kültüründe, homofobik söylemlerin neredeyse tamamen kaybolduğunu veya bunlarla ilintili anlamların artık homoseksüelleştirici kullanışlarını sürdürmediğini öne sürmektedir. Böyle bir ortamda, erkeklerin saygın nitelikleri artık kontrol ve tahakküme dayanmayacak, böylece kasıtlı homofobik damgalama sona erecektir. Dolayısıyla, Kapsayıcı Erkeklik Teorisi bir zamanlar hegemonik erkeklik tarafından geleneksel olarak ötekileştirilen erkeklik türlerinin toplumsal olarak içerileceğini vurgulamaktadır (Anderson, 2009: 9). Tablo 1’de Kültürel Homohisteri Modeli özetlenmektedir:

Tablo 1.
Kültürel Homohisteri Modeli

	Yüksek Homohisteri Genel Görüşü	Azalmakta Olan Homohisteri Genel Görüşü	Düşük Homohisteri Genel Görüşü
1.	Katı erkeksi edimler	Erkeksi sınırların yumuşaması	Hiyerarşi olmaksızın çoklu erkeklikler
2.	Güçlü heteroseksüel sinyalizasyon	Homofobik söylemlerin azalması	Minimal homofobik davranış
3.	Sınırlı erkek erkeğe fiziksel temas	Erkekler arasında artan dokunsallık	Farklı toplumsal cinsiyet ifadelerinin kabulü
4.	Duygusal stoacılık	Daha fazla duygusal açıklık	Akışkan erkeksi edimler

Anlaşılabacağı üzere, Anderson’ın teorisinde kapsayıcı erkekliklerin yaygınlaşmasındaki temel etken kültürel homohisterinin azalmasıdır ancak diğer bazı gelişmeler de kapsayıcı erkekliğin üretilmesinde doğrudan veya dolaylı olarak etkili olmaktadır. Bunlar arasında cinsellik ve ilişkiler üzerindeki geleneksel tutumların ve kurumsal kontrolün azalması, artan evlilik öncesi cinsel ilişki oranları, erkeklerin cinsellikte domine edilmeye yönelik artan istekliliği, erkekleri metalaştırılmış cinsel arzu nesneleri hâline getiren gelişmeler, tüketim kültüründe toplumsal cinsiyet ve cinsellik göstergelerinin birleşmesinden kaynaklanan daha esnek toplumsal cinsiyet kodlarının oluşumu gösterilebilir. Söz konusu değişimler Anglo-Amerikan toplumlarda bir süredir yaşanmaktadır. Anderson (2009: 81) 1990’ların başlarından itibaren Anglo-Amerikan kültürlerde kültürel ve kurumsal homofobinin önemli ölçüde düşüşe geçtiğini öne sürerek David Beckham ve Gavin Henson gibi metroseksüel erkekleri örnek olarak vermektedir. Önceden sadece glam rock tarzı müzik üreticileriyle ilişkilendirilen kuir görünümüler de daha fazla sayıda “daha feminen erkeğin” varlığıyla artış göstermektedir. Bu noktada medyanın ve popüler kültürün de (kültürel homofobide düşüşe yol açarak) kapsayıcı erkekliği yaymadaki etkisinden bahsedilebilir. Tablo 2’de Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin Temel Savları özetlenmektedir:

Tablo 2.

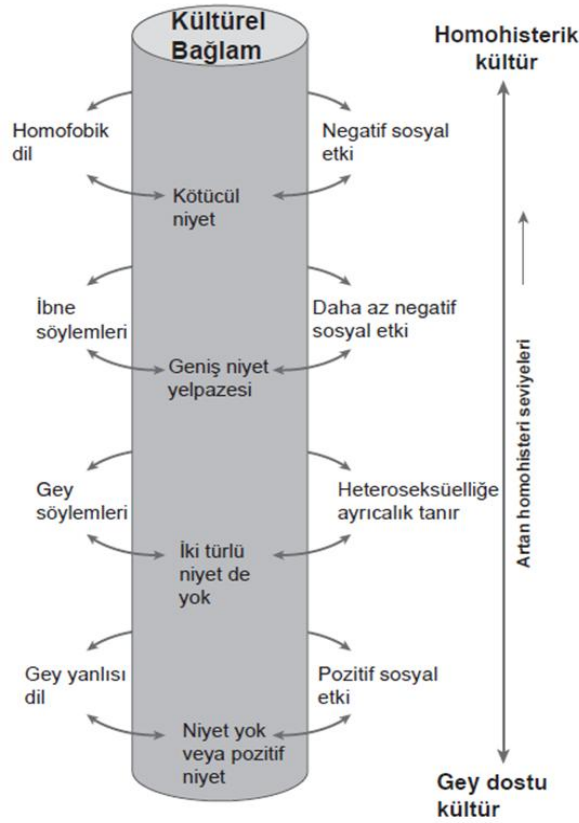
Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin Temel Savları

	(Azalan) Homohisteri	Çoklu Erkeklikler	Yumuşayan Erkeklik
1.	Homohisteri, sosyal olarak homoseksüel olarak algılanma korkusu olarak tanımlanır. Homohisteri, Anglo-Amerikan toplumlarda tarihsel olarak (a) yüksek kültürel homohisteri anları, (b) azalmakta olan kültürel homohisteri anları ve (c) azalmış homohisteri anları üzerinden azalma eğilimi gösteren tek yönlü bir süreç olarak değerlendirilmektedir.	Çeşitli erkeksi ifade biçimlerinin bir arada varlığı söz konusudur.	Duygusal ifadenin kabulünde artış görülür. “Erkekler ağlamaz!” gibi geleneksel erkeklik kalıp yargılarına yönelik ifadelerde azalma görülür. Kamusal alanda göz yaşı döken (heteroseksüel veya homoseksüel) bir erkek toplum nezdinde görece daha az yadırganır. Dahası, bu erkek duygularını ifade edebildiği için takdir görülebilir.
2.	Homohisteri, geleneksel erkeksi davranışların birincil itici gücü olarak işlev gösterir. Heteroseksüel erkekliğin kuruluşu “homoseksüel olmamak” üzerinden gerçekleştirilir. Bir erkeğin homoseksüel olduğunun düşünülmemesi adına başka bir erkekle fiziksel temastan kaçınması bu duruma örnektir.	Farklı erkeklikler arasında hiyerarşik düzenleme bulunmaz. Bir erkeklik türünün diğer türler üzerinde tahakkümü görülmez.	Açık heteroseksüel edimin öneminin azalması söz konusudur. Homoseksüel edim daha çok kabul görür durumdadır.
3.	Toplumsal homofobinin azalması homohisterinin azalmasına yol açar. Diğer bir ifadeyle, homoseksüel erkekler toplumda ne kadar az marjinalleştirilirlirse heteroseksüel bir erkeğin homoseksüel olduğunun düşünülmesinden korkması da o derece azalır.	Farklı erkeksi edimlerin eşit toplumsal kabulü söz konusudur. Diğer erkeklik türlerine baskı uygulayan “hegemonik” bir erkeklik türüne rastlanmaz.	Erkekler arasında daha fazla fiziksel ve duygusal yakınlık vardır. “Bromance” kavramı bu süreci açıklarken kullanılabilir.
4.	Azalan homohisteri, erkeksi davranışın daha geniş bir şekilde ifade edilmesini sağlar.	Connell'in hegemonik erkeklik kavramına meydan okuma vardır.	Geleneksel olarak erkeksi göstergelere yapılan vurgunun azalması söz konusudur. Fiziksel güç gösterilerinin önemi azalmıştır. Homoseksüelliğe dair kamusal söylem yumuşamıştır.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin Genişletilmesi

Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, dolaşıma sokulduğu günden bugüne çeşitli tartışmalar üzerinden genişletilmiştir. Teorinin özellikle Anderson'ın öğrencileri tarafından geliştirildiği anlaşılmaktadır.⁹ McCormack (2012), kapsayıcı eğitim ortamlarında arkadaşlık ve popülerlik dinamiklerinin yanı sıra, *homosexually themed language* (homoseksüellik temalı dil) adını verdiği modeli geliştirerek teoriyi genişletmiştir. Şekil 1, McCormack'ın Homoseksüellik Temalı Dil Modelini göstermektedir:

⁹ Anderson, kendisiyle 29 Ekim 2024-1 Kasım 2024 tarihleri arasında e-posta üzerinden yapılan görüşmede üniversitedeki ders yoğunluğu gibi nedenlerden dolayı kendisinin artık araştırma faaliyetlerinde yer almadığını ancak önceki dönemlerdeki doktora öğrencilerinin akademik iş birliğine açık olabileceklerini ifade etmiştir.

Şekil 1. Homoseksüellik Temalı Dil Modeli

Kaynak: McCormack, 2012: 119.

Homoseksüellik temalı dil türlerini anlamak ve kategorize etmek için kültürel bağlam merkezî konumdadır. İlk olarak, oldukça homohisterik bir kültürde, erkekler kendi heteroseksüel kimliklerini ve erkeksi duruşlarını pekiştirmek için homofobik bir dil kullanırlar (Plummer, 1999). Bu aşamada, homoseksüellik temalı dil gerçekten de homofobiktir, çünkü kötü niyetle kullanılır ve çok negatif bir sosyal etkiye sahiptir. İkinci çerçeve olan ibne söylemleri biraz daha az homohisterik ortamlarda ortaya çıkar. Burada, birçok homoseksüel öğrencinin olumsuz okul deneyimleri olması ve ortamın homofobik olması muhtemeldir ancak homoseksüel haklarını destekleyen öğrencilerin (ve hatta bazı açık homoseksüel öğrencilerin) olması da muhtemeldir. Bu aşamada, ibne söylemlerini kullanan bazı genç erkekler bunun homoseksüelliği damgalamak için kullanılmadığı konusunda ısrar ederken bazıları bunu kötü niyetle kullanacaktır. Bununla birlikte, kabul edilebilir erkeksi davranışların düzenlenmesi ve kısıtlanması da dâhil olmak üzere negatif sosyal etkileri olmaya devam edecektir, çünkü dil kullanımının amacı her zaman açık değildir. Üçüncü çerçeve olan gey söylemleri genç erkeklerin sosyal olarak gey olarak algılanıp algılanmadıkları konusunda özellikle endişe duymadıkları ortamlarda ortaya çıkmaktadır. Homohisterinin düşük olduğu bu ortamlarda, erkekler memnuniyetsizlik ve hayal kırıklığı ifadesi olarak “that’s so gay” (bu çok gey) gibi ifadeler kullanmaktadır. Daha da önemlisi, bu dil kullanımıyla insanları ötekileştirme veya yaralama niyeti yoktur ve bu mutlaka gey yanlısı olmasa

da genç erkekler "gey" kelimesinin bu bağlamda homoseksüel arzuyu çağrıştırmadığını öne sürmektedir. Son olarak ise homoseksüel dostu kültürlerde öğrenciler homohisterik bir kültürün parçası değildir. Heteroseksüel olarak düşünülmeyi tercih etseler de heteroseksüel bir ideale uygun yaşamak için davranışlarını denetlemezler. Böyle bir ortamda, homoseksüellik temalı dil pozitif sosyal etkileri olacak şekilde kullanılır. Bazen homoseksüel yanlısı dil, özel bir niyet olmaksızın kullanılır ancak duygusal yakınlık göstererek öğrenciler arasında bağ kurmak veya açık homoseksüel öğrencileri içermek üzere bir mekanizma olarak da kullanılır. Bu dilin dostane bir şekilde kullanılması (yani bu öğrencilerin gey akranlarıyla olan rahatlığı) gey dostu bir ortamın yaratılmasına katkıda bulunur (McCormack, 2012: 118-119).

Anderson da teorisini 2009'daki hâliyle bırakmamış, üzerinde düşünerek ve gerek tek başına gerekse diğer araştırmacılarla çalışmalar yürüterek onu geliştirmiştir. Örnek vermek gerekirse, Anderson'ın (2014) monografik çalışması 20. yüzyıl sporcularının homofobik, maço ve saldırgan olarak tanınmalarına ve bu niteliklerin somut taşıyıcıları olmalarına karşın 21. yüzyıl sporcularının kapsayıcı erkekliğin sembolleri hâline geldiklerini savunmaktadır. Böylelikle, kapsayıcı erkeklik *sadece sporcular arasında gözlemlenen* bir olgu olmaktan çıkıp *sporcular tarafından somutlaştırılan* bir olgu hâline gelmiştir. Kapsayıcı erkeklik, toplumsal cinsiyet ve erkeklikler literatürlerinde tartışıldığı kadar spor sosyolojisi ve fiziksel kültürel çalışmalar, kuir teori ve cinsellik çalışmaları, gençlik ve eğitim çalışmaları, medya ve popüler kültür araştırmaları gibi literatürlerde de kendisine yer edinmiştir.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin Toplumsal ve Akademik Açılardan Önemi

Anderson (2009: 9) kapsayıcı erkekliklerin cinsiyetçiliğin azalmasına yol açtığını ve bunun ataerkilliğin aşınmasına katkı sağlayabileceğini öne sürmektedir. Kapsayıcı Erkeklik Teorisi aynı zamanda homohisterinin az olduğu dönemlerde erkek çocuklarının ve erkeklerin toplumsal cinsiyetlendirilmiş davranışlarının kız çocuklarından ve kadınlardan daha az farklılaşacağını öne sürmektedir. Bu sav, toplumsal cinsiyetin dil, kültürel normlar ve iktidar dinamikleri üzerinden üretilen sosyal bir inşa olduğu yönündeki post-modernist argümanlarla paralellik göstermektedir. Buradan hareketle, kapsayıcı erkeklik teorisi homohisterinin az olduğu dönemlerde, toplumsal cinsiyete dayalı alanların ayrışması olarak tanımlanan durumun (Cancian, 1987) tersine döneceğini savunur. Böylesi bir kültürde, erkeklik ve kadınlık, erkekler ve kadınlar, homoseksüeller ve heteroseksüeller arasındaki farkları ayırt etmek daha zor olacak ve erkeklik artık (Connell'ın teorisinde öne sürdüğünün aksine) toplumda erkekleri tabakalaştırmanın birincil yöntemi olmayacaktır.

Teorinin akademik açıdan önemine bakıldığında ise her şeyden önce erkeklik çalışmalarında bir paradigma değişiminden söz edilebilir. Uzunca bir dönem (haklı olarak) Connell'ın hegemonik erkeklik kavramsallaştırması üzerinden ilerleyen erkeklik tartışmaları değişip dönüşen sosyo-kültürel süreçlerin sonucunda farklı teorik perspektiflerden incelenmeye ihtiyaç duymuş, kapsayıcı erkeklik kavramı bunun için gerekli teorik zeminin oluşumuna katkı sağlamıştır. Özellikle Türkçe literatüre bakıldığında erkeklik çalışmalarının hâlâ hegemonik erkekliğin hegemonyasından çıkamadığı (bkz. Sığın ve Canatan, 2018) görülmektedir. Mevcut çalışmayla Türkçe erkeklik çalışmaları literatürüne farklı bir boyut eklendiği düşünülmektedir. Bu hem bizzatı Türkiye Türkçe erkeklik çalışmaları literatürü için hem de Anglo-Amerikan toplumların dışında sağlam ampirik dayanak bulamayan Kapsayıcı Erkeklik Teorisi literatürünün geliştirilmesi için önem arz etmektedir.

Doğuş noktası spor ve eğitim ortamları olan kapsayıcı erkeklik kavramı bugün kuşaklar arası tutum farklılıkları, iş yeri dinamikleri, sosyal medya ve dijital alanlar gibi farklı araştırma alanlarında çalışmalar yürüten birçok sosyal bilimciyi ilgilendirmektedir. Öte yandan, Kapsayıcı Erkeklik Teorisi bilimin doğasına uygun olarak birtakım eleştirilerin odağı hâline gelmiştir.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisine Yönelik Eleştiriler

Anderson'ın orijinal araştırması ve sonraki çalışmaları, öncelikle Batı dünyasında (özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde) beyaz, orta sınıf, eğitilmiş erkekler odaklandığı ve sınırlı genelleştirilebilirliğe sahip olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (Ingram ve Waller, 2014; de Boise, 2015; O'Neill, 2015). Bununla birlikte, eleştiriler teorinin hegemonik erkekliğin ve yapısal eşitsizliklerin süregelen etkisini hafife aldığını savunmaktadır. Örneğin, O'Neill (2015) teorinin homofobinin azalışını abartırken daha ince tezahürlerini hafife aldığını düşünmektedir. Bridges ve Pascoe (2014) ise teorinin, kapsayıcı tutumların eril ayrıcalığı sürdürmekle nasıl bir arada var olabileceğini açıklamakta yetersiz kalabileceğini öne sürmektedir. Teori ayrıca ekonomik ve toplumsal koşulların farklı erkeklik ifadelerini nasıl mümkün kıldığına veya kısıtladığına yeterince değinmediği gerekçesiyle eleştirilmiştir (de Boise, 2015). Etnisite, sosyal sınıf, Anglo-Amerikan toplumları dışında kalan bağlamlar gibi kesişimsel hususlara yeterince dikkat edilmemesi de teorinin eleştirilmesine sebebiyet vermiştir (Richardson, 2015; Magrath, 2020).

Azalmakta olan homohisteriyi ölçmek için net ölçütlerin olmaması ve gerçek tutum değişiklikleri ile edimsel kapsayıcılık arasındaki farkı ayırt etmede yaşanan zorluklar da teorinin eleştirilen yanlarından biri olmuştur (Bridges, 2014). Teorinin, gözlemlenen değişiklikleri yanlış yorumluyor olma ihtimali de tartışma konusu olmuştur. Erkekler gerçek tutumlarını yansıtmaktan ziyade sosyal olarak kabul edilebilir olduğunu düşündükleri yanıtlar veriyor olabilirler. O'Neill

(2015), özellikle akademik ortamlardaki katılımcıların, erkeklikle ilgili "siyasal olarak doğru" görüşlerin ne olduğunun farkında olabileceklerini ileri sürmüştür. Bu durum, erkeklerin araştırma ortamlarında söyledikleri ile günlük yaşamlarında aslen nasıl davrandıkları arasında bir uçuruma yol açabilir. Bridges ve Pascoe (2014) gibi araştırmacılar teorinin "kapsayıcı davranış" olarak yorumladığı şeyin aslında erkek ayrıcalığını sürdürmenin yeni biçimi olabileceğini öne sürmektedir. Erkekler bazı feminen davranışları veya homoseksüel dostu tutumları benimserken diğer erkek egemenlik biçimlerini sürdürmeye devam edebilirler. Bu *hybrid masculinity* (melez erkeklik), erkeklerin ataerkil sistemden yararlanmaya devam ederken geleneksel erkeklik kalıplarından uzaklaşmalarına olanak tanır.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin Türk Kültürü Üzerinden Okunması

Kapsayıcı erkeklik kavramı, birden fazla erkeklik biçiminin geleneksel eril egemenlik ve dışlayıcılık normlarına meydan okuyacak şekilde bir arada var olduğu bir sosyal çerçeveyi ifade etmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Türkiye'de de erkeklik; sosyo-politik yapılarla, geleneklerle ve gelişmekte olan modern değerlerle yakından ilişkilidir. Araştırmalar, hegemonik erkekliğin ataerkilliği ve hiyerarşik toplumsal cinsiyet ilişkilerini meşrulaştırmadaki rolünü vurgulamaktadır. Örneğin, milliyetçilik ve muhafazakâr gelenekler tarafından şekillendirilen "siyasi erkeklikler," eril bakış açısını pekiştirmeye devam etmektedir (Ozbay ve Soybakış, 2018). Bununla birlikte, Türkiye gibi kültürel homofobi ve homohisterinin yüksek olduğu (Kavasoğlu ve Anderson, 2021) bir toplumsal yapıda geleneksel erkeklik algısına yönelik meydan okumaların olmadığını söylemek de yanlış olacaktır. Öyle ki, nüfusun büyük çoğunluğunun giderek kentlerde yaşamaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkan kozmopolitan ve eşitlikçi erkeklikler, daha kapsayıcı pratiklere doğru eğilimlerin sinyalini vermektedir. Benzer bir şekilde, üniversite öğrencileri arasında geleneksel erkek rolleri giderek daha fazla sorgulanmaktadır. Tekkas Kerman ve Betrus (2019) çalışmalarında genç nesillerin eşitlikçi bakış açılarını benimsemeye daha yatkın olduğunu ancak toplumsal baskıların ve muhafazakâr ideolojilerin önemli engeller olmaya devam ettiğini vurgulamışlardır. Anlaşılabilceği üzere, Türk kültüründe modern değerler ve gelenekçi görüşler arasındaki gerilimler devam etmekte ve bu da kamusal söylemde, medyada ve politikada Türk erkekleri arasında ikili bir anlatı yaratmaktadır (Boratav vd., 2014). Söz konusu ikiliğe din gibi geleneksel bir toplumsal kurum üzerinden bakıldığı zaman da rastlanmaktadır. Dindar Müslüman erkekler için erkeklik, dindarlık ve ahlak ile iç içe geçmiştir. Gökarıksel ve Secor'a (2017) göre, İstanbul ve Konya gibi nazi büyükşehirlerdeki erkeklik pratikleri, geleneksel ve modern rollere değişen derecelerde bağlılıkla birlikte İslami açıdan erkekliğin çeşitli ifadelerini sergilemektedir.

Daha ilginç bir durum ise sporda karşımıza çıkmaktadır. Kvasoğlu, teörin gelişiricisi Anderson ile ortaklaşa yaptığı çalışmada vücut geliştirme gibi homohisterik ortamlarda, Türkiye'deki homoseksüel erkeklerin homofobik bir kültürde varlık göstermek için hipermaskülen pratikler kullandıklarını ortaya koymuştur (Kvasoğlu ve Anderson, 2021). Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinde kalıp yargısal olarak erkeğe yüklenen fiziksel açıdan güçlü olma durumu Connellci anlamda madun ve ötekileştirilmiş konumdaki homoseksüel erkekler tarafından benimsenmeye, dahası diyalektik bir duruma işaret edecek şekilde erkekliğin yeniden üretilmesinde rol oynamaya başlamıştır. Bu durum, Türkiye bağlamında erkekliğin toplumsal baskılara uyum sağlarken marjinalleştirilmiş grupların dışlanması ve münhasırlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, hegemonik erkeklik, hegemonyasını sürdürmeye devam ederken homoseksüel erkekler söz konusu hegemonyayla “hegemonik erkekler gibi olarak” mücadele etmeye başlamışlardır.

Daha önce de değinildiği gibi, Kapsayıcı Erkeklik Teorisine göre kültürel homohisterinin yüksek olduğu toplumlarda özellikle kamusal alanda erkekler arasındaki dokunsallık kısıtlandırılır. Bunun temel sebebi, (özellikle Anglo-Amerikan toplumlarda) iki erkeğin kamusal alanda fiziksel temasının homoerotik olarak değerlendirilmesidir. Teorinin bu önermesi Türk toplumu söz konusu olduğunda başarısız gibi durmaktadır. Öyle ki, Türk toplumunda genel olarak dokunma gibi temas kurma eylemlerinin sıcaklık, samimiyet ve toplumsal ilişkilerde güçlü bir bağ ifade ettiği bilinmektedir. Söz konusu sıcaklık ve samimiyet genellikle erotik çağrışımları olmayan türdendir. Bu durum erkekler arası dokunsallık söz konusu olduğunda da geçerlidir. Aslına bakılacak olursa kamusal alanda kadın ve erkek arasında yaşanacak dokunsallığın iki erkek (veya iki kadın) arasında yaşanacak dokunsallıktan daha fazla erotik çağrışımı olabilir. Türk kültürünün milli sporu olan yağlı güreşe Batılı bir pencereden bakmak, dokunsallığın Türk kültüründeki yerinin Batı kültüründen nasıl farklılaştığını ortaya koymaktadır: Yağlı güreşteki fiziksel yakınlık ve yağlı deri kıspet giyimi gibi unsurlar, bazen Batılı heteronormatif bakış açısıyla yanlış anlaşılmaktadır. Böylesi bir bakış açısıyla bu sporun fiziksel yakınlığı Batı'daki erkeklik algılarıyla çelişkili bulabilir. Ancak Türk kültüründe yağlı güreş, güç ve kahramanlığın bir sembolü olarak görülmektedir (Fabian, 2019).

Görsel 6.

Tarihî Kırkpınar Yağlı Güreşleri Festivalinden bir görüntü. Bu görsel Türk kültüründe gücü ve kahramanlığı temsil ederken Batı'da fiziksel yakınlık ve temas içermesi gibi gerekçelerle hegemonik heteronormatif bir bakış açısıyla yorumlanabilmektedir.

Kaynak: T.C. Edirne Belediyesi, 2024.

Anderson'ın etnografik çalışmaları sonucunda ortaya çıkan Kapsayıcı Erkeklik Teorisi Anglo-Amerikan dünyadaki erkeklikleri mercek altına aldığı için Batılı bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Daha önce de değinildiği gibi Anderson'a yöneltilen eleştirilerden biri de Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin sınırlı genelleştirilebilirliğe sahip olmasıdır. Buradan hareketle, homoerotik çağrışımları olmayacak şekilde iki erkeğin kamusal alanda fiziksel temasının (tokalaşma, öpüşme, kafa tokuşturma, elini diğerinin omzuna atma vb.) kültürel homofobi ve homohisterinin yüksek olduğu bir toplumsal yapıda var olması Kapsayıcı Erkeklik Teorisi açısından açıklanamamakta ve bu durum Anglo-Amerikan dünya dışında teorinin ne derece geçerli olduğuna dair sorgulamalara neden olmaktadır. Diğer yandan, Anderson teorisini yüksek kültürel homohisteri anları, azalmakta olan kültürel homohisteri anları ve azalmış homohisteri anları üzerinden kategorize etmiştir. Bu anları Anglo-Amerikan toplumlarda saptamak görece kolaydır. Örneğin, hemcins evliliklerinin yasallaşma süreci azalmakta olan kültürel homohisteri anlarına ve azalmış homohisteri anlarına işaret etmektedir. Bu gibi dönemlerde kamusal alanda, medyada ve politikada homoseksüel erkek kimliğine yönelik söylemler daha kapsayıcı ve daha az ötekileştiricidir. Türk kültüründe ve hatta dünyanın geri kalan birçok bölgesinde ise buna benzer dönüm noktaları ya yoktur ya da çok azdır. Türkiye'deki sosyo-kültürel yapının varsayılan olarak yüksek homohisteri içerdiği ön kabulü ve

azalmakta olan ve azalmış homohisteri anlarına işaret edecek makro dönüşümlerin yaşanmaması, Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin Anglo-Amerikan toplumlar dışındaki toplumlarda değişip dönüşen erkeklikleri açıklama noktasında neden yetersiz kaldığına bir örnek teşkil etmektedir. Mesele bağlamsaldır ve gerekli bağlam Anglo-Amerikan toplumların dışında yeterince oluşmamış gibi görünmektedir.

Diğer yandan; Huysuz Virjin, Zeki Müren ve Bülent Ersoy gibi geleneksel toplumsal cinsiyet normlarına meydan okumuş ünlülerin toplum nezdinde saygı görmesi de düşündürücüdür. 1980’li ve 1990’lı yıllarda konser veren, televizyon programı yapan ve çeşitli organizasyonlarda sevenleriyle bir araya gelen bu popüler kültür ikonlarının varlığı ve yüksek homohisterinin bir aradalığı çelişkili görünmektedir. Buna bir örnek bizzat Huysuz Virjin’in Zeki Müren ve Bülent Ersoy parodilerinden verilebilir. Gültürk (2011: 118), Huysuz Virjin’in Zeki Müren ve Bülent Ersoy parodilerinde hem (parodinin bir gereği olarak) yerginin hem de büyük bir saygının varlığından bahsetmektedir. Söz konusu saygı, toplumda hâlihazırda var olan saygının sahnede yeniden sanatçıya teslim edilmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda tüm bu ikonların icra ettikleri sanat, “yıkıcıları” geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yanı sıra, homohisterinin ve homofobinin de önüne geçmiştir.

Görsel 7.

Zeki Müren gibi sanatçılar, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yıkan tutum ve görünümüne rağmen uzun yıllar boyunca Türk halkı tarafından saygı görmüş, “el üstünde tutulmuştur”.

Kaynak: Ekşi Sözlük, 2022.

Böylesi figürlerin ekran veya konser yasağı alması gibi sansür uygulamaları Kapsayıcı Erkeklik Teorisinde nerede durmaktadır? Bu gibi ikonların anaakım medyadan ve genel olarak kamusal alandan uzaklaş(tırıl)ması kültürel homofobi ve homohisterinin yükselişine neden olabilir mi? Böyle bir durum söz konusuysa yüksek, azalmakta olan ve azalmış kültürel homohisteri anlarının dışında dördüncü bir kategori olarak *yükselmekte olan homohisteri anları* eklemek gerekebilir. Bu da teoriyi düz bir çizgi üzerinde ileriye doğru akan bir süreç olarak değil, kültürel homohisteri anları arasında iki yönlü geçirgenlik taşıyan bir model olarak okumayı gerektirir. Diğer yandan, Anglo-Amerikan toplumlarda da homofobik söylemlerin tamamen ortadan kalktığını söylemek doğru olmaz. Aksine 2024 seçimlerinde Donald Trump gibi geleneksel değerleri temsil eden bir ismin başkan seçilmesi, liberal sol ilkelerin çeşitli platformlarda “woke” kültürü üzerinden yoğun eleştiriye tabi tutulması gibi önemli olaylar homohisterinin, Kapsayıcı Erkeklik Teorisinin içinde doğduğu sosyo-kültürel bağlam içerisinde de yükselişe geçebileceğinin mümkün olduğunu göstermektedir.

Teorinin Türk toplumundaki yansımaya genel olarak bir yorum getirmek gerekirse, Türk kültüründe daha çok melez erkeklik edimlerinin varlığından bahsedilebilir. Daha önce de bahsedildiği üzere, melez erkeklik erkeklerin marjinalleştirilmiş ve ikincilleştirilmiş erkeklik ve kadınlıklarla ilişkili edim ve kimlik unsurlarını *seçici bir şekilde bir araya getirmesiyle* ilintili bir kavramdır (Bridges ve Pascoe, 2014: 246). Bu bağlamda yağlı güreş, yiğitlerin meydana birbirleriyle mücadele ederek *kimin fiziksel olarak daha güçlü olduğunu* son derece eril şartlarda belirlemeye çalışırken geçmişin kahramanlıklarını ortaya koydukları bir spordur. Böylesi bir bağlamda bir erkeğin başka bir erkeğin bedenine temas ediyor olması kabul edilebilir. Benzer bir şekilde, geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına karşı gelen figürlerin “marjinal” edim ve kimliklerinin genel anlamda bir sorun teşkil etmemesi de bir melez erkeklik örneği olarak okunabilir. Öyle ki, bu ikonların ortaya koydukları sanat, söz konusu edimlerin ve kimliklerin önüne geçmekte veya bunlar *estetik ya da sanatsal değerler uğruna* göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla, erkek bir Bülent Ersoy dinleyicisinin “ben onun sesini seviyor ve dinliyorum; cinsel kimliği beni ilgilendirmez!” demesi anlaşılabilir bir tutumdur. Ancak bu durum, kişinin mutlaka Bülent Ersoy’un edimlerini veya kimliğini onayladığı anlamına gelmez.

Sonuç

Anderson’ın Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, Connell’in hegemoik erkeklik kavramsallaştırmasının Anglo-Amerikan toplumları açıklamada yetersiz kaldığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Anderson’ın teorisi, Connell’in kavramsallaştırmanın odaklandığı hiyerarşik güç yapılarından uzaklaşmış, madun erkekliklerin gerekliliğine meydan okumuş, eril rekabetin

kalıcılığını sorgulamış, kültürel ve zamansal özgüllüğü vurgulamıştır. Temelde Anglo-Amerikan bağlamları açıklamada kullanılan teori; sanayi sonrası toplumsal ilişkileri, artan LGBTİ+ kabulünü ve kuşaklar arası tutum farklılıklarını tartışmak üzere etkili bir dayanak noktası sağlamaktadır.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, homohisterinin azalmakta olduğu toplumlarda erkeklikleri anlamak için işlevsel bir teorik çerçeve sunmaktadır. Hiyerarşik bir düzenleme olmaksızın çoklu, bir arada var olan erkeksi ifadelerle yaptığı vurgu, erkeklığe ilişkin geleneksel teorik yaklaşımlardan önemli bir ayrıma işaret etmektedir. Feminist ve kuir bakış açılarına da katkı sağlayan Kapsayıcı Erkeklik Teorisi, değişen erkeksi davranış ve kimlik örüntülerini sosyo-kültürel bağlamda analiz etmek ve anlamak için önemli teorik tartışma alanları sunması nedeniyle erkeklik çalışmalarının dışında kalan literatürler kapsamında da önem arz etmektedir. Öte yandan, teori farklı sosyo-kültürel bağlamlara kolaylıkla uyarlanamadığı, ampirik çalışmalar için net ölçütler sunmadığı ve hegemonik erkeklik ile yapısal eşitsizliklerin devam etmekte olan etkilerini dikkate almadığı gibi gerekçelerle eleştirildiğini yinelemek gerekir.

Kapsayıcı Erkeklik Teorisini ampirik olarak kullanmak üzere ölçme araçları geliştirilebilir, teori küresel bağlamlarda tartışılmak üzere genişletilebilir. Anderson'ın kapsayıcı erkeklik kavramsallaştırması Türk akademisinin ve toplumunun tartışması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı da Türkçe erkeklik çalışmaları literatüründe hissedilen bu eksikliği doldurmaya çalışmak olmuştur. Türkiye gibi kamusal alanda sevgi gösterisinin ve dokunsallığın yüksek olduğu ancak kültürel homofobi ve homohisterinin yüksek olduğu bağlamlarda elde edilen saha verilerinin teoriye önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir. Türkiye'deki kültürel homofobinin ve homohisterinin önce neliğini, sonrasında ise mevcut durumunu anlamak ve değişip dönüşen erkeklikleri anlamak için bu kavramsallaştırmanın önemi açıktır. Türkiye'de erkeklerin birbirleriyle fiziksel temastan (kaçınıyorlarsa) ne ölçüde kaçındıkları ve bu durumların söylemsel farklılıklara yol açıp açmadığı Kapsayıcı Erkeklik Teorisi çerçevesinde incelenebilir. Bu tarz bir saha araştırması özellikle teorinin çıkış noktasına işaret eden spor tesisleri ve eğitim kurumları gibi ortamlarda yürütülebilir. Çalışma bulgularının Anglo-Amerikan toplumlarla karşılaştırmalı analizi teorinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir.

Kaynakça

- An, T. L., Waling, A. ve Bourne, A. (2022). Men and masculinities studies in Vietnam: A brief review. *Sociology Compass*, 16(3 e12965): 1-15. <https://doi.org/10.1111/soc4.12965>
- Anderson, E. (2009). *Inclusive masculinity: The changing nature of masculinities*. Londra ve New York: Routledge.
- Anderson, E. (2012). *Sport, masculinities and sexualities*. Londra ve New York: Routledge.

- Anderson, E. (2012). *The monogamy gap: Men, love, and the reality of cheating*. Oxford: Oxford University Press.
- Anderson, E. (2014). *21st century jocks*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Anderson, E. (2019). *Men and masculinities*. Londra ve New York: Routledge.
- Anderson, E. (2024). *Home*. Professor Eric Anderson. <https://professorericanderson.com/>. Erişim tarihi: 24.10.2024.
- Anderson, E. ve Magrath, R. (2022). *Advanced introduction to the sociology of sport*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Anderson, E. ve McCormack, M. (2016). Inclusive masculinity theory: Overview, reflection and refinement. *Journal of Gender Studies*, 27(5): 547-561. <https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1245605>
- Anderson, E. ve McCormack, M. (2016). *The changing dynamics of bisexual men's lives: Social research perspectives*. New York: Springer.
- Anderson, E. ve Travers, A. (2017). *Transgender athletes in competitive sport*. Londra ve New York: Routledge.
- Anderson, E., Magrath, R. ve Bullingham, R. (2016). *Out in sport: The experiences of openly gay and lesbian athletes in competitive sport*. Londra ve New York: Routledge.
- Bhatti, F. (2022). Introductory chapter: Contributions to masculinity studies. *Masculinity studies: An interdisciplinary approach*. Feyza Bhatti (der.) içinde. Viyana: IntechOpen. 1-7. <https://doi.org/10.5772/intechopen.92914>
- Boratav, H., Fisek, G. ve Eslen Ziya, H. (2014). Unpacking masculinities in the context of social change. *Men and Masculinities*, 17(3), 299-324.
- Bridges, T. (2014). A very 'gay' straight?: Hybrid masculinities, sexual aesthetics, and the changing relationship between masculinity and homophobia. *Gender & Society*, 28(1): 58-82.
- Bridges, Tristan ve C. J. Pascoe (2014). Hybrid masculinities: New directions in the sociology of men and masculinities. *Sociology Compass*, 8(3): 246-258.
- Cancian, F. M. (1987). *Love in America: Gender and self-development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and power*. California: Stanford University Press.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities, second edition*. California: University of California Press.

- de Boise, S. (2015). I'm not homophobic, 'I've got gay friends': Evaluating the validity of inclusive masculinity theory. *Men and Masculinities*, 18(3): 318-339.
- Ekşi Sözlük. (2022). *Canım egeme saygımla geldim*. <https://eksisozluk.com/canim-egeme-saygimla-geldim--5251466>. Erişim tarihi: 11.04.2025.
- Fabian, T. (2020). Turkish oil wrestling and the Western gaze: Hegemonic heteronormativity, Islamic body culture, and folk wrestling masculinities. *The Palgrave handbook of masculinity and sport*. Rory Magrath, Jamie Cleland ve Eric Anderson (der.) içinde. Londra: Palgrave Macmillan.
- Gökarıksel, B. ve Secor, A. (2017). Devout Muslim masculinities: The moral geographies and everyday practices of being men in Turkey. *Gender, Place & Culture*, 24(3), 381-402.
- Gültürk, B. (2011). *Bir sahne fenomeni olarak Huysuz Virjin ve kültürel kaynakları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Hargreaves, J. ve Anderson, E. (2014). *Routledge handbook of sport, gender and sexuality*. Londra ve New York: Routledge.
- Ibson, J. (2002). *Picturing men: A century of male relationships in everyday life*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press.
- Ingram, N. ve Waller, R. (2014). Degrees of masculinity: Working and middle-class undergraduate students' constructions of masculine identities. *Debating modern masculinities: Change, continuity, crisis?* Steven Roberts (der.) içinde. Londra: Palgrave Macmillan. 35-51.
- Kaplan, D. (2006). Public intimacy: Dynamics of seduction in male homosocial interactions. *Symbolic Interaction*, 28(4): 571-595.
- Kavasoğlu, İ. ve Anderson, E. (2021). Gay men and masculinity in a homohysterical Turkish body building culture. *Journal of Gender Studies*, 31(7): 812-824. <https://doi.org/10.1080/09589236.2021.2018292>
- Kimmel, M. S. (1994). Masculinity as homophobia: Fear, shame, and silence in the construction of gender identity. *Theorizing masculinities*. Harry Brod ve Michael Kaufman (der.) içinde. Londra: Sage. 223-242.
- Magrath, R. (2020). *Inclusive masculinities in contemporary football: Men in the beautiful game*. Londra ve New York: Routledge.
- Magrath, R., Cleland, J. ve Anderson, E. (2019). *The Palgrave handbook of masculinity and sport*. Londra: Palgrave Macmillan.

- McCormack, M. (2012). *The declining significance of homophobia: How teenage boys are redefining masculinity and homophobia*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Neill, R. (2015). Whither critical masculinity studies? Notes on inclusive masculinity theory, postfeminism, and sexual politics. *Men and Masculinities*, 18(1): 100-120.
- Ozbay, C. ve Soybakis, O. (2018). Political masculinities: Gender, power, and change in Turkey. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*. 27(1): 27-50.
- Plummer, D. (1999). *One of the boys: Masculinity, homophobia and modern manhood*. New York: Harrington Park Press.
- Pronger, B. (1990). *The arena of masculinity: Sports, homosexuality, and the meaning of sex*. New York: St. Martin's Press.
- Richardson, N. (2015). *The queer cinema of Derek Jarman: Critical and cultural readings*. Londra ve New York: I. B. Tauris Publishers.
- Roberts, S. (2014). Introduction: Masculinities in crisis? Opening the debate. *Debating modern masculinities: Change, continuity, crisis?* Steven Roberts (der.) içinde. Londra: Palgrave Macmillan. 1-16.
- Robinson, S. ve Anderson, E.. (2022). *Bromance: Male friendship, love and sport*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Sığın, A. (2018). *Televizyon reklamlarında erkekliklerin inşası: Değişmemekte direten temsil sorunsalı* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Sığın, A. ve Canatan, A. (2018). Connell'in 'erkeklikler' teorisinde işbirlikçi erkek, madun erkek ve marjinal erkek: Hegemonik erkekliğin kavramsal hegemonyası. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32): 163-175.
- T.C. Edirne Belediyesi. (2024). *Tarihî Kırkpınar yağlı güreşleri festivali*. <https://www.edirne.bel.tr/Kultur/Detay?kulturId=f047d8ba-07d4-4c8f-aa8a-af80de975ca4>. Erişim tarihi: 18.12.2024.
- Tekkas Kerman, K. ve Betrus, P. (2019). What makes a man a "real man"? Perspectives regarding masculinities and gender roles among young men in Turkey. *Asian Journal of Women's Studies*, 25(4), 491-514. An, T. L., Waling, A. ve Bourne, A. (2022). Men and masculinities studies in Vietnam: A brief review. *Sociology Compass*, 16(3 e12965): 1-15. <https://doi.org/10.1111/soc4.12965>

Babalık Rolü Algısı İle Babanın Katılımı Arasındaki İlişkilerin Baba-Çocuk Oyununa Yansımaları

Reflections Of The Relationship Between Perception Of Paternal Role And Father's Involvement On Father-Child Play

Gülçin Karadeniz*, Beyda Nur Kaya**

Öne Çıkanlar

- Babalık rolü algısı arttıkça temel bakım, ilgi-yakınlık ve keyfi meşguliyet puanlarında düşüş belirlenmiştir.
- Babalık rolü algısının, babaların çocuklarıyla oynadıkları oyun türleri ve kullandıkları oyun materyallerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. ,
- Baba katılımının da çocuklarla oynanan oyun türleri ve kullanılan materyaller açısından değişiklik gösterdiği bulgulanmıştır.

Öz: Bu çalışmada babalık rolü algısı ile baba katılımı arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Ayrıca bu süreçlerin baba-çocuk oyunlarına ve kullanılan oyun materyallerine nasıl yansıdığı da değerlendirilmiştir. Araştırma, İstanbul'da yaşayan ve 7-10 yaşında çocukları olan babalardan (N= 150) oluşmaktadır. Çalışmada, Bilgilendirilmiş Onam Formu, Demografik Bilgi Formu, Babalık Rolü Algı Ölçeği (BRAÖ), Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) ve babaların çocuklarıyla oynadıkları oyunlara ve oyunlarında kullandıkları materyallere dair açık uçlu sorular kullanılmıştır. Çalışmada babalık rolü algısı arttıkça babanın temel bakım vermeye katılımında düşüş olduğu, baba çocuk arasındaki keyfi meşguliyetin azaldığı ve babanın çocuğuna ilgi ve yakınlığının azaldığı belirlenmiştir. Buna göre BRAÖ ve BAKÖ'nün alt grupları olan Keyfi Meşguliyet ($r=-,34$; $p<.01$), İlgi ve Yakınlık ($r=-,45$; $p<.01$), Temel Bakım ($r=-,36$; $p<.01$) arasında negatif korelasyon bulgulanmıştır. Babalık rol algısının babaların çocukları ile oynadıkları oyunlara ($p<.05$) ve oynarken tercih ettikleri oyun materyallerine ($p<.001$) göre de farklılıklar gösterdiği saptanmıştır. Günümüzde yeni baba tanımı ile babalık rol algısına dair saptamalar yapılırsa da kültürel bağlamın babalık rol algısını şekillendirmeye devam ettiği düşünülmektedir. Babalar, çocuklarıyla oyun oynayarak onların gelişimine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, babaların oyun oynamaya teşvik edilmesi ve sosyal politikalar geliştirilerek desteklenmeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Babalık Rolü Algısı, Baba Katılımı, Oyun, Baba- Çocuk İlişkisi, Baba-Çocuk Oyunu, Oyun Etkileşimi

* Doktor Öğretim Üyesi. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, gkaradeniz@29mayis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3315-8635.

** Lisans Öğrencisi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, kayabn19@29mayis.edu.tr, ORCID: 0009-0004-3229-627X.

Highlights:

- In this study, it was determined that as the perception of the fatherhood role increased, scores related to basic care, emotional closeness and leisure involvement decreased.
 - The perception of the fatherhood role was found to vary depending on the types of games fathers played with their children and the materials used during play.
 - It was revealed that paternal involvement also differed according to the types of games played and the play materials used with children.
-

Abstract: In this study, the relationship between fathers' role perception and paternal involvement is examined. Additionally, how these processes are reflected in father-child play and the materials used during play is evaluated. The study consists of fathers (N= 150) with children aged 7-10 years living in Istanbul. In the study, Informed Consent Form, Demographic Information Form, Fathering Role Perception Scale (Babalık Rolü Algısı Ölçeği, BRAÖ), Father Involvement Scale (Baba Katılım Ölçeği, BAKÖ) and open-ended questions about the games fathers play with their children and the materials they use in their games are used. In the study, it is determined that as the perception of fatherhood role increases, the father's participation in basic caregiving decreases, the arbitrary preoccupation between father and child decreases, and the father's interest and closeness to his child decreases. A negative correlation is found between the subdimensions of BRAÖ and BAKÖ, namely Arbitrary Engagement ($r = -.34, p < .01$), Interest and Affection ($r = -.45, p < .01$), and Basic Care ($r = -.36, p < .01$). It is also found that the perception of fatherhood role differs according to the games that fathers play with their children ($p < .05$) and the play materials ($p < .001$) they prefer while playing. Although determinations have been made about the perception of fatherhood role with the new definition of father today, it is thought that the cultural context continues to shape the perception of fatherhood role. Fathers contribute to their children's development by playing games with them. Therefore, it is recommended that fathers be encouraged to play and supported through social policies.

Keywords: Father Role Perception, Father Involvement, Play, Father-Child Play, Father-Child Relationship, Play Interaction.

Summary

The aim of this study is to associate fathers' perception of the fatherhood role with father involvement and to examine its reflections on their children's play. Studies on the perception of the fatherhood role in the literature have investigated this role perception with references to the environment, norms, and individual characteristics of the father (Aksoy & Tatlı, 2019; Genosoni & Tallandini, 2009). Father involvement is included in the literature as an indispensable element for child development (Akduman & Türkoğlu, 2015; Flouri, 2007; Paquette, 2004). As can be seen in father-child research, the father is aware of the financial and educational needs of the child, but emotional closeness that can be met through play is also important for the child (Hofferth, Pleck, Stueve, Bianchi, & Sayer, 2002; Karadeniz & Çakmakçı, 2021). In addition to the studies in the

literature, this study examines the variables between the perception of the fatherhood role and fathers' active involvement in the relationship with their children. This study aims to explore potential variations in the dimensions of the father-child relationship and the types of games fathers engaged in with their children.

The sample of the study consists of fathers (N = 150) with children aged 7-10 years living in Istanbul. The questions are delivered to the participants through an online link via the snowball sampling method. The Informed Consent Form, Demographic Information Form, Fathering Role Perception Scale (Babalık Rolü Algısı Ölçeği, BRAÖ) (Kuzucu, 1999), and Father Involvement Scale (Baba Katılım Ölçeği, BAKÖ) (Sımsıkı & Şendil, 2014) are used in the study. Open-ended questions are asked about the games fathers played with their children and the materials they use in their games.

In the present study, it is revealed that as the participants' perception of the fatherhood role increases, their involvement in providing basic care between father and child decreases. In addition, it is determined that the father's arbitrary preoccupation with the child decreases. Similarly, as the perception of the fatherhood role increases, the father's interest and closeness scores to his child also decreases. Significant differences are also found between the perception of the fatherhood role and the games and play materials that fathers play with their children.

The findings of this study are important in terms of determining the effects of cultural and traditional contexts on the fathering role in addition to today's "new father" concept. Promoting the image of a father who actively participates in his relationship with his child is necessary for the development of the child. From this point of view, the current study is expected to contribute to the development of programs and policies that will encourage fathers to take a more active role in their children's lives by providing important information about the relationship between the perception of the fatherhood role and father involvement. Moreover, mothers should encourage fathers to actively participate in child-rearing responsibilities and create an egalitarian environment within the family. The findings from this study may be useful for improving fathers' active involvement in their relationship with their children and related policies.

Giriş

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları erken dönemden itibaren çocuğun gelişimi için önemlidir. Aile dinamikleri ve çocuk gelişimi üzerine yapılan araştırmalarda babaların aktif katılımının önemi giderek artan bir şekilde vurgulanmaktadır (Allen ve Daly, 2002). Babaların çocuklarının hayatında aktif rol almaları, hem çocukların bilişsel (Sethna vd., 2017), sosyal (Leidy vd., 2013) ve duygusal (Cabrera vd., 2010) gelişimlerini hem de aile içi ilişkilerin güçlenmesini

(Lamb ve Lewis, 2013) desteklemektedir. Babalar, çocuklara rol model olma, rehberlik etme ve onlara dünya hakkında bilgi verme gibi önemli roller üstlenmektedirler (Cano vd., 2019). Özellikle, babalık rolü algısı bireyin baba olma deneyiminde bu role ilişkin sorumluluklarını, bu süreçteki kişisel süreçlerine dair algılarını ve tepkilerini kapsayan bir kavram olarak vurgulamaktadır (Genosoni ve Tallandini, 2009; Gürkan, 2021). Babalık rolü algısı, bir babanın kendi rolünü nasıl tanımladığı ve bu rolü nasıl yerine getirmesi gerektiği hakkındaki inançları, tutumları ve duygularını kapsamaktadır (Puhlman ve Pasley, 2016). Babalık rolünün hamilelik süreciyle başladığı öne sürülmektedir (Telli ve Özkan, 2016). Buna ek olarak babalık rolü babanın kendilik algısına göre şekillenmektedir (Aksoy ve Tatlı, 2019). Bebeğin doğumundan itibaren devam eden üç yıllık süreçte kendilik algısı ile birleşerek bir babalık kimliği meydana gelmektedir (Höfner vd., 2011). Babalık rolü algısı, babanın kendi babasıyla olan ilişkisi, kültürel değerler, toplumsal beklentiler ve kişisel deneyimler gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (Şenol ve Erdem, 2018). Mevcut kültürel normlara göre babalar, daha çok ekonomik geçimi sağlayan, çocuğu disiplin etmekten sorumlu bir oyun arkadaşı olarak annelerden ayrılmaktadır (Kuzucu, 1999). Babalık rollerini daha geniş ve çok yönlü olarak algılayan babaların çocuklarına daha fazla zaman ayırdıkları, bakım ve disiplin gibi görevlerde daha fazla yer aldıkları ve çocuklarının eğitim ve sosyal gelişimlerine daha fazla katıldıkları saptanmıştır (Brywa vd., 2022). Aile içi ilişkilerin genel kalitesi, babaların aktif katılımının etkisini de etkilemektedir (Galovan vd., 2013). Destekleyici ve sevgi dolu bir aile ortamında, babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdiği ve onlarla daha fazla katıldığı vurgulanmaktadır. Baba katılımının aktif olduğu ve rolünün belirginleştiği ilişkilerde güçlü bir figür olarak algılanır (Flouri, 2003). Alanyazın incelendiğinde gelir seviyesi, eğitim ve istihdam gibi sosyoekonomik faktörlerin babaların aktif katılımını etkilediğine dikkat çekilmektedir (Kırağ ve Çakır, 2019; Kuruçırak, 2010; Mercan ve Şahin, 2017; Telli ve Özkan, 2016).

Baba figürü çocukların birden fazla bağlamda iyi oluş hallerine katkı sağlamaktadır (Day ve Lamb, 2004). Babanın çocukla olan ilişkisindeki katılımının önemi, babalık rolünün tanımlanması ve babalık rolü üzerindeki algıların incelenmesini gerekli kılmaktadır (Taşkın, 2011). Babanın katılımı kavramsal olarak babanın çocuğunun hayatındaki yerini, çocukla arasında olan bağı ve ilişkiye içtenlikle dahil olmasını ifade etmektedir (Güder ve Ata, 2018; Trivedi ve Bose, 2016).

Kendini iyi bir baba olarak gören ve babalık becerilerine güvenen ebeveynler, çocuklarına daha fazla zaman ayırmaya ve onlarla daha fazla etkinlik yapmaya isteklidirler. Paquette ve diğerleri (2012) babalık rolünü sadece disiplin ve geçim sağlama olarak değil, aynı zamanda sevgi ve ilgi gösterme, bakım verme ve oyun oynama gibi unsurları da içeren bir rol olarak algılayan

babaların, çocuklarına daha fazla temas etme eğiliminde olduklarına dikkat çekmektedirler. Bu rol algısını ve katılımı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Özellikle babanın kendine duyduğu yeterlilik inancının bu durumu şekillendirdiğine vurgu yapılmaktadır (Dickson, 2008). Aynı zamanda babaların algıladıkları sosyal desteğin önemi işaret edilmektedir (Bouchard ve Lee, 2008). Eş, aile ve arkadaşlardan aldığı destek, babanın babalık rolüne daha fazla katılmasını sağlamaktadır.

Güncel baba-çocuk araştırmaları, babaların çocuklarına ait finansal ve eğitimsel ihtiyaçlarını üstlenerek katılım gösterdiklerini ancak oyun aracılığıyla sağlanabilecek duygusal yakınlığın çocuk için daha önemli olduğunu vurgulamaktadır (Hofferth, Pleck, Stueve, Bianchi, ve Sayer, 2002; Karadeniz ve Çakmakçı, 2021).

Zaman içerisinde kadınların eğitim ve kariyer bağlamında kamusal alana katılımının artmasına bağlı olarak değişen roller ve geleneksel normlar babanın oyuna katılımını şekillendirmektedir (Galadia ve Kapadia, 2014). Oyun, baba ve çocuk arasında etkileşimi güçlendirmekte ve bu durum çocuğun sosyal becerilerini geliştirmektedir (Akduman ve Türkoğlu, 2015). Flouri'nin (2002) konuyla ilgili yapmış olduğu çalışmasında baba katılımının fazla olduğu ebeveyn çocuk ilişkilerinde, çocuğun saldırgan davranışlarında düşüş gözlenirken prososyal davranışlar gösterme eğilimlerinin arttığı saptanmıştır. Babaların sağladığı güvenli bağın, çocukların yeni deneyimlere daha açık olmalarını ve ilişkilerde daha cesur olmalarını sağladığı düşünülmektedir (Paquette, 2004).

Çocuğun en önemli işi ve öğrenme ortamı olan oyunun eşlikçisi olarak babalar büyük önem taşımaktadır. Babaların yoğun çalışma koşulları, evde daha az bulunmaları nedeniyle çocuklarının oyunlarına ve süreçlerine katılımlarının sınırlı olduğu bulgulara da durum kapanma dönemini içeren koronavirüs pandemisinde de değişmemiştir (Karadeniz ve Çakmakçı, 2021) Kapanma döneminde de babalar evde olmalarına rağmen yine çocuklarının oyunlarına istendik katılım sağlamadıkları saptanmıştır. Bu bulgular baba katılımının babalık rolü algısı ile ilişkilerinin ele alınmasının önemli olacağını düşündürmüştür.

Çalışmanın amacı, babalık rolü algısı ile babanın katılımı arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Baba çocuk etkileşimlerin merkezinde yer alan oyunun ise bu ilişkilere bağlı bir farklılaşma yaratıp yaratmadığı merak konusu olmuştur. Bu bağlamda araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

- Babalık rol algısı arttıkça babanın çocuğuna temel bakım vermeye katılımı artmakta mıdır?
- Babalık rol algısı arttıkça babanın çocuğuna ilgi ve yakınlığı artmakta mıdır?

- Babalık rol algısı arttıkça babanın çocuğu ile geçirdiği vakit daha keyifli bir meşguliyeteye dönüşmekte midir?
- Babalık rol algısı babaların çocukları ile oynadıkları oyunlara göre bir farklılaşma göstermekte midir?
- Babalık rol algısı babaların çocukları ile oynadıkları oyun materyaline göre bir farklılaşma göstermekte midir?
- Babanın katılımı çocukları ile oynadıkları oyunlara göre bir farklılaşma göstermekte midir?
- Babanın katılımı çocukları ile oynadıkları oyun materyaline göre bir farklılaşma göstermekte midir?
- Babalık rol algısı çocuğun cinsiyetine göre bir farklılaşma göstermekte midir?
- Babanın katılımı çocuğun cinsiyetine göre bir farklılaşma göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmaya İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun izni alınarak başlanmıştır (Karar No: 2024/02-03). Çalışma ilişkisel tarama modeli kullanılarak oluşturulmuş ve katılımcılara kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmanın örneklemi, İstanbul'da yaşayan ve 7-10 yaşında çocukları olan babalardan (N=150) oluşmaktadır. Katılımcılara sorular, kartopu yöntemiyle iletilen çevrimiçi bir link bağlantısı aracılığıyla ulaştırılmıştır. Katılımcı grubunda yer alan babalar ve babaların bu araştırmaya dahil ettikleri çocuklarına ait demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.
Demografik Bilgiler

Değişkenler	n=150	%
Mezun Oldukları Okul		
İlkokul/İlköğretim/Ortaokul	12	8
Lise ve Dengi Okul	60	40
Lisans	71	47,3
Yüksek Lisans	6	4
Doktora	1	0,7
Ekonomik Durum		
Çok iyi	6	4
İyi	85	56,7

	Orta	56	37,3
	Düşük	3	2
Baba Çalışma Süresi	Tam Zamanlı	135	92,5
	Yarı Zamanlı	6	4,1
	Evden Çalışan	1	0,7
	Çalışmayan	3	2,1
	Diğer	1	0,7
Dahil Edilen Çocuğun Yaşı	7	45	30
	8	39	26
	9	43	28,7
	10	23	15,3
Çocuğun Yaş Ort: 8.29			
Babanın Yaş Ort: 39,9	Yaş Aralığı 29-63	Evlilik Yılı Ort: 9,85	
Babanın Günlük Çalışma Saati Ort: 9,34	Babanın Haftalık Çalışma Saati Ort: 52,65		

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Bilgilendirilmiş Onam Formu, Demografik Bilgi Formu, Babalık Rolü Algı Ölçeği (BRAÖ) (Kuzucu, 1999), Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) (Sımsıkı ve Şendil, 2014) kullanılmıştır. Babaların çocuklarıyla oynadıkları oyunlara ve oyunlarında kullandıkları materyallere dair açık uçlu sorular sorulmuştur.

Demografik Bilgi Formu

Alan yazının incelenmesi ve uzman görüşlerinin alınması ile oluşturulan Demografik Bilgi Formu'nda babaların demografik yapıları hakkında bilgi almaya yönelik 11 soru bulunmaktadır.

Baba Katılım Ölçeği

Sımsıkı ve Şendil (2014) tarafından uyarlanan ve geliştirilen Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) üç boyut ve toplam 37 sorudan oluşmaktadır. Ölçeğin, Croanbach alfa güvenilirlik katsayıları ise şöyledir: Keyfi Meşguliyet boyutu .89; Temel Bakım boyutu .83; İlgi ve Yakınlık Boyutu .85 ve toplam puan üzerinden .92'dir. Bu çalışmada ise saptanan Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı toplam puan üzerinden .91'dir, Keyfi Meşguliyet alt boyutu için .89, İlgi ve Yakınlık .80, Temel Bakım alt boyutu için .82'dir.

Babalık Rolü Algı Ölçeği (BRAÖ)

Kuzucu (1999) tarafından geliştirilen Babalık Rolü Algı Ölçeği 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçekte babalık rolü algısını ölçmek üzere geliştirilen 14’ü olumlu, 11’i olumsuz olmak üzere 25 ifade bulunmaktadır. Ölçeğin toplam puanı olumlu ve olumsuz maddelerin belirtilen puanlarının toplanmasından oluşmaktadır. Bu ölçek, babaların babalık rolüne ilişkin tutumlarını, inançlarını ve değerlerini değerlendirerek rollerini ne kadar benimsediklerini ve bu role ne kadar önem verdiklerini belirlemeye yardımcı olmaktadır. Bu ölçekten alınan yüksek puanlar babaların kendilerini rollerine uygun gördüğünü, bu role değer verdiklerini ve bu rolü başarılı şekilde yerine getirdiklerini yansıtmaktadır. BRAÖ’nün Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .75 olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada ise, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .82 bulunmuştur.

Bulgular

Babaların erkek çocuklarıyla en sık %42,7 (n=32) “bilgisayar oyunları” oynadıkları, %1,3 (n=1) ile en az “kartlarla obje bulma”, “hangi elimde”, “yapboz”, “yaratıcı drama” oynadıkları saptanmıştır. Kız çocukları ile en sık oynadıkları oyun %44 (n=33) “evcilik”, en az oynadıkları oyun ise “körebe”, “saklambaç” ve “yaratıcı drama”dır %1,3 (n=1) (Tablo 3).

Tablo 2.
Ölçeklere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Sapma
BRAÖ ¹ Toplam	150	67,00	125,00	102,80	11,43
BAKÖ ² Toplam	150	39,00	130,00	80,24	21,15
BAKÖ Keyfi Meşguliyet	150	18,00	69,00	40,53	12,46
BAKÖ İlgiye Yakınlık	150	12,00	34,00	17,29	5,37
BAKÖ Temel Bakım	150	8,00	40,00	22,42	7,20

Babaların erkek çocukları ile oyun oynarken en sık kullandıkları oyun materyalleri ise %26,7 (n=20) ile “kutu oyunları”, en az kullandıkları oyun materyali ise %1,3 ile (n=1) ile “oyun hamuru”, “top”, “silah”tır. Kız çocukları ile oynarken en sık kullandıkları oyun materyali %48 (n=36) ile “evcilik oyuncakları” iken, en az sıklıkla kullandıkları oyun materyali %6,7 (n=5) ile “bisiklet”tir (Tablo 3).

¹ BRAÖ: Babalık Rolü Algısı Ölçeği

² BAKÖ: Baba Katılımı Ölçeği

Tablo 3.

Babaların Çocukları İle En Sık Oynadıkları Oyunlar ve Oyun Oynarken Kullandıkları Oyun Materyalleri

Çocuğun Cinsiyeti	Değişken	n	%
	Kullanılan Materyal		
Kız	Lego	6	8
	Evcilik Oyuncakları	36	48
	Oyun Hamuru	10	13,3
	Kutu Oyunları	7	9,3
	Bisiklet	5	6,7
	Bilgisayar	11	14,7
	Toplam	75	100
Erkek	Eğitici Kitap	5	6,7
	Bilgisayar	2	2,7
	Lego	10	13,3
	Araba	10	13,3
	Satranç	9	12
	Oyun Hamuru	1	1,3
	Top	1	1,3
	Kutu Oyunları	20	26,7
	Karakter Oyuncakları	11	14,7
	Bisiklet	3	4
	Silah	1	1,3
	Diğer Materyaller	2	2,7
	Toplam	75	100
	Kullanılan Oyun		
Kız	Lego Yapmak	6	8
	Evcilik	33	44
	Rol Oyunları	2	2,7
	Körebe	1	1,3
	Saklambaç	1	1,3
	Yapboz	12	16
	Top	9	12
	Bilgisayar	11	14,7
	Toplam	75	100
Erkek	Yaratıcı Drama	1	1,3
	Lego Yapmak	9	12
	Körebe	2	2,7
	Araba Oyunu	2	2,6
	Saklambaç	15	20
	Yapboz	1	1,3
	"Hangi Elimde?"	1	1,3
	"Nesi Var?"	2	2,7
	Kartlarla Obje Bulmaca	1	1,3
	Top	3	4
	"Evet/Hayır"	2	2,7
	El Kızartmaca	2	2,7
	Minderle Ada Yapma	2	2,7
	Bilgisayar	32	42,7
	Toplam	75	100

BRAÖ ile BAKÖ ve alt grupları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizleri sonucunda ölçeklerin tamamında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<.01$). BRAÖ ve BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt grubu ($r=-,34$; $p<.01$), BRAÖ ve BAKÖ İlgi ve

Yakınlık alt grubu ($r=-,45$; $p<.01$), BRAÖ ve BAKÖ Temel Bakım ($r=-,36$; $p<.01$), BRAÖ ve BAKÖ toplam puan ($r=-,44$; $p<.01$) arasındaki negatif yönde korelasyon bulunmuştur. BAKÖ Keyfi Meşguliyet puanının ise BAKÖ İlgi ve Yakınlık ($r=,47$; $p<.01$), BAKÖ Temel Bakım ($r=,67$; $p<.01$) ve BAKÖ toplam puanları ($r=,93$; $p<.01$) ile arasındaki korelasyon analizleri sonucunda pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır. BAKÖ İlgi ve Yakınlık alt boyutunda BAKÖ Temel Bakım ($r=,38$; $p<.01$) ve BAKÖ toplam puan ($r=,66$; $p<.01$) arasında pozitif yönde bir korelasyon belirlenmiştir. BAKÖ Temel Bakım ve BAKÖ toplam puan arasında pozitif bir korelasyon saptanmıştır ($r=,83$; $p<.01$) (Tablo 4).

Tablo 4.

BRAÖ ile BAKÖ ve Alt Gruplarına İlişkin Korelasyon Sonuçları

	BRAÖ Toplam Puan	BAKÖ Keyfi Meşguliyet	BAKÖ İlgi ve Yakınlık	BAKÖ Temel Bakım	BAKÖ Toplam Puan
BRAÖ Toplam Puan	-				
BAKÖ Keyfi Meşguliyet	-,34**	-			
BAKÖ İlgi ve Yakınlık	-,45**	,47**	-		
BAKÖ Temel Bakım	-,36**	,67**	,38**	-	
BAKÖ Toplam Puan	-,44**	,93**	,66**	,83**	-

BRAÖ'nin babaların çocukları ile oynadıkları oyunlara göre bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır ($p<.05$). Analiz sonuçlarına göre, çocukları ile “bilgisayarla oynanan oyunları” oynamayı tercih eden babaların ($\bar{x}=92,02$) BRAÖ toplam puanı, “rol oyunları” oynayan babaların ($\bar{x}=59,35$) BRAÖ toplam puanından daha yüksektir (Tablo 5). Babaların çocuklarıyla oynadıkları oyunlar alan yazında belirtildiği şekilde gruplanmıştır (Cengiz, 1998; Similansky, 1968).

Tablo 5.

BRAÖ ve Babaların Çocukları İle Oynadıkları Oyun Gruplarına İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Oyunlar	N	$\bar{x}$	x^2	df	P
BRAÖ Toplam	Kurallı Masa Oyunları	21	73,62	12,94	4	0,012
	Hareketli Oyun	31	68,21			
	Rol Oyunlar	37	59,35			
	Yaratıcı Oyunlar	18	83,97			
	Bilgisayarla Oynanan Oyunlar	43	92,02			

BAKÖ ve BAKÖ alt gruplarının babaların çocukları ile oynadıkları oyunlara göre bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Kruskal- Wallis testi sonucunda anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır ($p<.05$). BAKÖ toplam puan boyutunda en düşük ortalama

($\bar{x}$ =34,14) ile “bilgisayar ile oynanan oyunlar” iken en yüksek ortalama “rol oyunları”dır ($\bar{x}$ =113,99). Diğer yandan, BAKÖ Keyfi Meşguliyet boyutunda “rol oyunu” oynayan babalar en yüksek puana ($\bar{x}$ =112,97); “bilgisayarla oynanan oyunlar”da en düşük puana ($\bar{x}$ =37,13) sahiptir. İlgi ve Yakınlık alt boyutunda “Kurallı Masa Oyunları” oynayanlar en yüksek ortalama ($\bar{x}$ =100,9); “bilgisayarla oynanan oyunlar” oynayanlar en düşük ortalama ($\bar{x}$ =50,19) sahiptir. Temel Bakım alt boyutunda en yüksek ortalama puan ($\bar{x}$ =107,22) “rol oyunları”, en düşük ortalama ($\bar{x}$ =42,43) ile “bilgisayar ile oynanan oyunlar”dır (Tablo 6).

Tablo 6.

BAKÖ ve Babaların Çocukları ile Oynadıkları Oyunlara İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Oyunlar	N	$\bar{x}$	x^2	df	P
BAKÖ* Toplam	Kurallı Masa Oyunları	21	96,45	75,70	4	0,00
	Hareketli Oyun	31	81,53			
	Rol Oyunlar	37	113,99			
	Yaratıcı Oyunlar	18	60,36			
	Bilgisayarla Oynanan Oyunlar	43	34,14			
BAKÖ Keyfi Meşguliyet	Kurallı Masa Oyunları	21	90,81	64,95	4	0,00
	Hareketli Oyun	31	79,42			
	Rol Oyunlar	37	112,97			
	Yaratıcı Oyunlar	18	65,53			
	Bilgisayarla Oynanan Oyunlar	43	37,13			
BAKÖ İlgi ve Yakınlık	Kurallı Masa Oyunları	21	100,9	27,78	4	0,00
	Hareketli Oyun	31	80,11			
	Rol Oyunlar	37	90,69			
	Yaratıcı Oyunlar	18	67,17			
	Bilgisayarla Oynanan Oyunlar	43	50,19			
BAKÖ Temel Bakım	Kurallı Masa Oyunları	21	90,26	48,86	4	0,00
	Hareketli Oyun	31	80,32			
	Rol Oyunlar	37	107,22			
	Yaratıcı Oyunlar	18	63,78			
	Bilgisayarla Oynanan Oyunlar	43	42,43			

BRAÖ toplam puanın babaların çocukları ile oynadıkları oyun materyallerine göre bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Kruskal- Wallis testi sonucunda anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır ($p<.001$). BRAÖ toplam puan boyutunda en düşük ortalama ($\bar{x}$ =17,00) ile “diğer materyaller” iken en yüksek ortalama ($\bar{x}$ =110,81) “bisiklet”tir (Tablo 7).

Tablo 7.

BRAÖ ve Babaların Çocukları ile Oynadıkları Oyun Materyallerine İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Oyun Materyalleri	N	$\bar{x}$	x^2	df	P
BRAÖ* Toplam	Kutu Oyunlar ve Yapboz	27	87,07	32,67	13	,000
	Eğitici Kitap	5	97,10			
	Bilgisayar	13	96,65			
	Araba	10	60,36			
	Lego	16	77,38			
	Evcilik Oyuncakları	36	56,24			
	Bisiklet	8	110,81			
	Karakter Oyuncakları	11	71,14			
	Silah	1	30,00			
	Top	1	75,00			
	Oyun Hamuru	11	53,55			
	Satranç	9	108,11			
	Diğer Materyaller	2	17,00			

BAKÖ toplam puan ve alt gruplarında, babaların çocukları ile oynadıkları oyun materyallerine göre bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda toplam puan ve ölçeğin her bir alt boyutu için anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır ($p<.001$). BAKÖ toplam puan boyutunda en düşük ortalama ($\bar{x}=9,30$) ile “eğitici kitaplar” iken en yüksek ortalama ($\bar{x}=211,62$) “araba”dır. BAKÖ Keyfi Meşguliyet boyutunda en düşük ortalama ($\bar{x}=24,11$) ile “satranç” iken en yüksek ortalama ($\bar{x}=122,50$) “silah”tır. BAKÖ İlgi ve Yakınlık boyutunda en düşük ortalama ($\bar{x}=29,17$) ile “satranç” iken en yüksek ortalama ($\bar{x}=211,90$) “araba”dır. BAKÖ Temel Bakım boyutunda en düşük ortalama ($\bar{x}=19,75$) ile “satranç” iken en yüksek ortalama ($\bar{x}=157,50$) “araba”dır (Tablo 8).

Tablo 8.

BAKÖ Toplam Puan ve Babaların Çocukları ile Oynadıkları Oyunlara İlişkin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Oyunlar	N	$\bar{x}$	x^2	df	P
BAKÖ Toplam	Kutu Oyunlar ve Yapboz	27	63,69	101,583	13	0,00
	Eğitici Kitap	5	9,30			
	Bilgisayar	13	33,15			
	Araba	10	211,62			
	Lego	16	69,00			
	Evcilik Oyuncakları	36	117,68			
	Bisiklet	8	126,00			
	Karakter Oyuncakları	11	79,55			
	Silah	1	126,00			
	Top	1	62,50			

BAKÖ Keyfi Meşguliyet	Oyun Hamuru	11	103,23	88,242	13	0,00
	Satranç	9	19,33			
	Diğer Materyaller	27	116,75			
	Kutu Oyunlar ve Yapboz	27	59,52			
	Eğitici Kitap	5	10,90			
	Bilgisayar	13	44,42			
	Araba	10	111,29			
	Lego	16	67,50			
	Evcilik Oyuncakları	36	116,79			
	Bisiklet	8	25,63			
	Karakter Oyuncakları	11	75,41			
	Silah	1	122,50			
	Top	1	69,50			
	Oyun Hamuru	11	96,64			
BAKÖ İlgi ve Yakınlık	Satranç	9	24,11	54,126	13	0,00
	Diğer Materyaller	27	102,25			
	Kutu Oyunlar ve Yapboz	27	79,22			
	Eğitici Kitap	5	30,80			
	Bilgisayar	13	40,38			
	Araba	10	211,90			
	Lego	16	69,31			
	Evcilik Oyuncakları	36	92,03			
	Bisiklet	8	30,50			
	Karakter Oyuncakları	11	95,68			
	Silah	1	122,50			
	Top	1	95,00			
BAKÖ Temel Bakım	Kutu Oyunlar ve Yapboz	27	72,54	76,496	13	0,00
	Eğitici Kitap	5	15,60			
	Bilgisayar	13	32,42			
	Araba	10	157,50			
	Lego	16	83,72			
	Evcilik Oyuncakları	36	110,43			
	Bisiklet	8	19,75			
	Karakter Oyuncakları	11	81,45			
	Silah	1	106,00			
	Top	1	50,50			
	Oyun Hamuru	11	103,36			
	Satranç	9	28,11			
	Diğer Materyaller	27	95,50			

Babaların BRAÖ toplam puan ve çocuğun cinsiyetine göre bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan bağımsız t-test sonucunda anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır ($p<.05$). Erkek çocuğu olan babaları ortalama puanları ($\bar{x}=103,66$; $Ss=10,98$), kız çocuğu olan babaların puanlarından ($\bar{x}=101,94$; $Ss=11,88$) yüksektir (Tablo 11).

Tablo 11.

BRAÖ Toplam Puan ve Çocuğun Cinsiyetine Bağlı Ölçümlere İlişkin Yapılan Bağımsız T-Test Sonuçları

	Çocuk	N	$\bar{x}$	Ss	t	df	p
	Cinsiyet						
BRAÖ Toplam Puan	Kız	75	101,94	11,88	-,920	148	,35
	Erkek	75	103,66	10,98			

Babaların BAKÖ toplam puan ve alt boyut puanlarında, çocuğun cinsiyetine göre bir farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan bağımsız t-test sonucunda BAKÖ toplam puan, Keyfi Meşguliyet ve Temel Bakım alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır ($p<.05$). Kız çocuğu olan babaların BAKÖ toplam puan ortalamaları ($\bar{x}=84,92$; $Ss=20,98$), erkek çocuğu olan babaların BAKÖ toplam puanından ($\bar{x}=75,57$; $Ss= 20,41$) yüksektir. Keyfi Meşguliyet alt boyutunda ise kız çocuğu olan babaların puanı ($\bar{x}=43,14$; $Ss=11,90$), erkek çocuğu olan babaların puanından ($\bar{x}=37,92$; $Ss=12,54$) yüksektir. Temel Bakım alt boyutunda da kız çocuğu olan babalar ($\bar{x}=24,06$; $Ss=7,43$), erkek çocuğu olan babalardan ($\bar{x}=20,77$; $Ss=6,60$) daha yüksek puanlar elde etmiştir (Tablo 12).

Tablo 12.

BAKÖ Toplam Puan ve Alt Boyunları ile Çocuğun Cinsiyetine Bağlı Ölçümlere İlişkin Yapılan Bağımsız T-Test Sonuçları

	Çocuk	N	$\bar{x}$	Ss	t	df	p
	Cinsiyet						
BAKÖ Toplam Puan	Kız	75	84,92	20,98	-,92	148	,35
	Erkek	75	75,57	20,41			
BAKÖ Keyfi Meşguliyet	Kız	75	43,14	11,90	2,76	148	,006
	Erkek	75	37,92	12,54			
BAKÖ İlgi ve Yakınlık	Kız	75	17,70	6,08	,942	148	,34
	Erkek	75	16,88	4,54			
BAKÖ Temel Bakım	Kız	75	24,06	7,43	2,86	148	,005
	Erkek	75	20,77	6,60			

Tartışma

Bu çalışmada, babalık rolü algısı ve babanın çocuğu ile olan iletişime katılımı arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemi içerisinde yer alan 7-10 yaşında çocukları olan babaların, babalık rolü algısı ile baba katılımları ebeveyn çocuk iletişiminin merkezindeki oyunlar ve oyunda kullanılan materyaller üzerinden ele alınmıştır. Bu bölümde araştırmanın soruları bulgular ışığında değerlendirilmiştir.

İlk araştırma sorusu olarak, babalık rol algısı ile çocuğuna temel bakım vermesi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Elde edilen sonuç, babalık rolü algısı arttıkça babanın temel bakım vermeye katılımının düştüğü yönündedir. Babalık rolü, eşin hamileliği ile başlayan; toplumun beklentileri ve bireyin bu rolü üstlenme şekline bağlı olarak yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Altay vd., 2024). Babalık rol algısı, bir babanın kendisini aile içinde nasıl konumlandığını ve ne gibi sorumluluklara sahip olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir (Stubley vd., 2015). Baba katılımı ise babanın çocuğunun bakımı, eğitimi ve sosyalleşmesine aktif olarak ne kadar dahil olduğunu göstermektedir (Lamb, 2000). Offer ve Kaplan'ın araştırmasında (2021) babaların cinsiyet rol algılarına yönelik tutumlarının baba-çocuk etkileşiminde duygusal katılımında ve ebeveynliğe dair sorumluluklarda önemli rol oynadığının fakat çocuğun birincil ihtiyaçlarını karşılamadaki rutin bakım vermede herhangi bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Bununla birlikte, babaların çocuklara bakım vermesi üzerine genişletilen haklar ve teşvikler sayesinde babaların çocuklara ilişkin bakım verme potansiyelinde artış olduğu belirlenmiştir (Brandth ve Kvande, 2001). Çift gelirli ailelerde de toplumdaki genel eğilimin aksine, babanın ev içi sorumluluk paylaşımında daha fazla katılımı söz konusudur (Nordenmark, 2014). Bu çalışmada değişkenler arasında ters yönlü bir korelasyon belirlenmesinin toplumsal cinsiyet rol algısı ve kültürel normlarla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Özellikle toplulukçu kültürlerde, babanın geleneksel olarak “*evin reisi*” olarak görülmesi ve yalnızca maddi sorumlulukları üstlenmesi babanın temel bakım katılımını sınırlayabilmektedir.

Alanyazında eğitim düzeyi yüksek babaların çocuklarıyla ilişkilerine daha aktif katılım sağladığı saptanmıştır (McLanahan, 2004). Mevcut çalışmaya katılım sağlayan babaların da eğitim düzeyi yüksektir. Sonuçların babaların günlük çalışma sürelerinin yoğunluğundan da kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca toplulukçu bir kültürde yapılan çalışmada iş doyumunu artıkça baba katılımı azaldığına dikkat çekmektedir (Ishii-Kunzt, 1996). Unutulmaması gereken bir faktör de annelerin babaların çocukların bakımına katılımını desteklemesidir. Bu durumun babanın katılımının belirleyicilerinden olduğu vurgulanmaktadır (Allen ve Hawkins,

1999). Gelecekteki yürütülmesi planlanan araştırmalarda anne bekçiliğinin de belirlenerek değerlendirme yapılması önerilmektedir.

Bu çalışmanın bir diğer bulgusu, babalık rol algısı arttıkça babanın çocuğuna ilgi ve yakınlığı azaldığıdır. Baba katılımı kapsamında ele alınan ilgi ve yakınlık, çocukla sevgi dolu bir iletişimi içermektedir. Bu durum otoriter tutumlarla ters yönde ilişkilendirilmektedir (Sımsıkı ve Şendil, 2014). Tol ve Taşkın (2018) kendilerini “geleneksel baba” çizgisinde gören erkeklerin, doğrudan açık iletişime ve demokratik aile içi ilişkilere kapalı olduğunu; “hevesli babaların” ise daha spontan gelişen baba-çocuk ilişkilerine ve eşitlikçi yaklaşımlara açık bir tutum sergilediği belirtilmektedir. Bu araştırmanın bulguları katılımcıların “geleneksel” stereotipe daha yatkın olabileceğini, dolayısıyla kültürel şemalara göre değişen bir babalık rolü algısı geliştirdiklerini düşündürmektedir. Ayrıca babaların kendi çocukluklarına yönelik deneyimleri ve kendi babalarının nasıl rol modeller olduğu da çocuklarıyla ilişkilerindeki yakınlığı ve sıcaklığı etkilemektedir (Morman ve Floyd, 2009). İleride yürütülecek araştırmalarda katılımcılara kendi babalarına dair açık uçlu sorular sorması önerilmektedir.

Araştırmanın bulgularından biri de babalık rolü algısı arttıkça baba çocuk arasındaki keyfi meşguliyetin azaldığıdır. Kunzt ve diğerleri (2004) Japon babaların çocukları ile arasındaki ilişkiyi eğitim aracı olarak gördüklerini bildirmektedir. Bu durumun katılımı arttırdığı ancak sürecin temelde babaların cinsiyet rol algılarından ve kültürel beklentilerden etkilendiğine dikkat çekmektedir. Bunun yanında süreci günlük çalışma süresinin de şekillendirdiğini belirtmektedir. Roggman da (2004) babaların keyifli vakit geçirme nedenini eğitim aracı olarak görmelerine bağlamaktadır. Bu araştırmanın sonucunda babalık rolü algısı ve BAKÖ Keyfi Meşguliyet boyutu puanları arasındaki ters yöndeki ilişki, Türk aile yapısındaki geleneksel babalık rol algısına ek olarak örnekleme oluşturan katılımcıların çalışma saatlerinin yoğunluğundan kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada, babalık rol algısının çocuklarıyla oynadıkları oyunlara göre farklılaştığı ve yüksek babalık rol algısına sahip olanların genellikle çocuklarıyla bilgisayar oyunları oynamayı tercih ettiği, düşük algıya sahip olanların ise rol oyunlarını tercih ettiği sonucu elde edilmiştir. Keiser (2014) tarafından yapılan araştırmada eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları yüksek olan babalar çocukları ile daha ilgili bir şekilde oyunlar oynamaktadır. Ancak alan yazında tam zamanlı bir işte çalışan ve babalık rolü belirgin olmayan babaların çocuklarıyla daha az ilgilendikleri bildirilmektedir. Bununla birlikte baba rolü algısı, çocukların oyun temalarını da etkileyebilir (Karadeniz ve Çakmakçı, 2021). Örneğin, geleneksel baba rolünü benimseyen babaların çocuklarının savaş, kahramanlık ve güç gibi temalar içeren oyunlar oynamaya daha meyilli

olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarından hareketle babalık rolü algısı daha yüksek olan babaların çocuklarıyla “rol oyunu” oynamaktansa “bilgisayar oyunu” oynamayı tercih etmelerinin sebebi bilgisayar ortamında oynanan oyunların aktif katılım gerektirmemesi ve yapılandırılmış bir ortamda gerçekleştirilmesiyle ilgili olduğu tahmin edilmektedir. “Rol oyunları”nda ise babalar eşitlikçi rol algısına dayalı sevgi, ilgi ve diyalog gerektiren temaları karşılaması gerekmektedir. Ayrıca bilgisayarda vakit geçirmek pek çok baba için çocuğu ilgilenip oyun oynamak gibi düşünülse de babalar kendi oyun zevklerini gidermek için de bu tür oyunları tercih edebilirler. Bu çalışmada bilgisayar oyunları oynayan babalara hangi oyunları tercih edildikleri sorulmamıştır. Planlanan araştırmalarda oyunların da sorulması önerilmektedir.

Araştırmada babalık rolü algısı ve babaların çocukları ile oynarken tercih ettikleri oyun materyalleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bisikletle oynayan babaların babalık rolü algısı, açık uçlu materyalle oynayan babaların babalık rolü algısından daha yüksektir. Araştırmalar, babaların annelere kıyasla çocuklarıyla oyun oynarken fiziksel aktivite içeren oyunları tercih etmektedir (Hossain vd., 2007; Parke, 1996). Bununla birlikte, Türkiye’de çocuğa ilişkin değerler değişim gösterse de erkek çocuk tercihinin ilişkin önceden var olan değerler baba-çocuk oyun tercihlerinde hala devam etmektedir (İvrendi ve Işıkoğlu, 2010). Bisikletle oynayan babaların daha yüksek babalık rolü algısının olmasının nedeni, bisiklet sürmenin öncelikle fiziksel bir aktivite olması olabilir. Bisiklet sürmek, bir öğrenme sürecini beraberinde getirir ve baba çocuğuna bu süreçte rehberlik edebilir. Açık uçlu materyalde ise yapılandırılmış bir oyundan ziyade yaratıcılığı ve sınırsız bir etkileşim sahası gereklidir. Bu durum geleneksel babalık tutumları ile çeliştiği için babalık rolü algısı puanları daha düşük olabilir. Tüm ebeveynlere çocukları ile açık uçlu materyallerle oynamanın problem çözme ve yaratıcılık becerilerini geliştirileceği kamu spotları ile anlatılmalıdır.

Mevcut araştırmada baba katılımının çocuklarıyla oynadıkları oyunlar arasında farklılaşma gösterdiği saptanmıştır. Alanyazında nadir rastlanan çalışmalar babaların annelere kıyasla yönlendirici, risk almaya teşvik eden ve hedef odaklı oyunlar oynamaya yatkın olduğunu göstermiştir (Kazura, 2000). Anneler, babalara kıyasla daha çok sosyal içerikli oyunlar oynamaktadır (Parke, 1996). Bidakowska vd.nin (2020) anne ve babaların oynadıkları oyunları karşılaştırdıkları araştırmada sadece fiziksel aktivite içeren oyunlarda annelere kıyasla babaların çocukları ile etkileşimi daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, Warash vd. (2017) tarafından yapılan araştırmada annelerin babalardan daha çok oyuna değer verdiği belirlenmiştir. Babalar oyunu eğlence aracı olarak değerlendirirken anneler eğitsel faydaları üzerine odaklanmaktadır (Gleason, 2005).

Bu araştırmada ise, BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt grubunda “bilgisayar oyunları” oynayanlar en düşük, “rol oyunu” oynayanlar en yüksek puanı almıştır. Keyfi Meşguliyet alt boyutu, babanın çocuğu ile keyifli vakit geçirmesine ve onunla eğlenmesine odaklanmaktadır (Sımsıkı ve Şendil, 2014). Bilgisayar oyunu oynayan babaların, rol oyunu oynayan babalardan daha düşük puanlar elde etmesinin nedeni, bilgisayar oyunlarında çocuğu ile arasında bir etkileşim geçmemesiyle ilişkili olduğu tahmin edilmektedir. Bilgisayar oyunları içerik itibarı ile şiddet içerikli olabileceği için çocuk ile sevgi dolu bir iletişim geçmesine engel teşkil edebilmektedir. Rol oyunlarında ise ön plana çıkan sosyallik ve doğrudan etkileşimdir. Babalar çocuklarına rol oyunları aracılığıyla rehberlik etmektedir. Bilgisayar oyunları çoğunlukla farklı ekranlarda gerçekleştiğinden ortak bir deneyim sahası sunmazken, rol oyunlarında bağ kurmak etkilidir. BAKÖ İlgi ve Yakınlık alt boyutunda, kurallı masa oyunları oynayan babalar en yüksek ortalamaya sahipken, bilgisayar oyunu oynayan babalar en düşük ortalamaya sahiptir. Kurallı masa oyunları babanın çocuğu ile yüz yüz etkileşime girmesine ve onunla iletişim kurmasına olanak sağlar. Baba ve çocuk iş birliği içerisinde çalışabilirler, bu durum yakınlığı artırır. Bilgisayarda oynanan oyunlarda yüz yüze etkileşim söz konusu değildir. Bunlara ek olarak kurallı masa oyunları sağlıklı bir rekabet ortamını sağlayabilmektedir, çocuklar kaybetmeyi öğrenebilirler. Bilgisayar oyununda ise dikkat dağıtıcı unsurlar oldukça zengindir ve şiddet içerikli oyunlar çocuğun duygu regülasyonunu zedeleyebilir. BAKÖ Temel Bakım alt boyutunda rol oyunu oynayan babaların ortalamaları en yüksekken, bilgisayar oyunu oynayan babaların puanları yine en düşüktür. Temel bakım alt boyutu, çocuğun kendini sakinleştirme becerisini içerir. Oyunların eğlence aracı olmasının yanı sıra, çocuğun discipline etmek için de kullanılması önemlidir. Rol oyunu oynayan babalar, yüksek etkileşim düzeyi ile çocuğun sosyal ihtiyacını karşılayabilir, gelişimsel becerileri kazanmasında yardımcı olabilir. Rol oyunları güvenli bir duygusal bağ kurarak çocuğun güvende ve Rahat hissetmesini sağlayabilir. Bilgisayar oyunu, bu bağlamların hepsinde rol oyunlarına kıyasla daha az etkili olacağı tahmin edilmektedir.

Bu araştırmada babanın katılımı ve çocukları ile oynadıkları oyun materyalleri arasında anlamlı farklılaşmalar saptanmıştır. Çalışmalar, babaların yapılandırılmış oyun materyalleri ile oynarken çocuklara daha fazla yönlendirici ifade kullanma eğiliminde olduğunu belirlemiştir (Egan ve Faber, 2001). Parke ve Tinsley (2008) tarafından yapılan araştırmada ise babaların yapılandırılmamış oyun materyalleri ile oynarken çocuklara daha özerk bir alan sunduğu saptanmıştır. Yapılandırılmamış materyallerle oynanan oyunlar babaların çocukları ile daha fazla hayal gücü içeren ve duygusal bir etkileşim kurmalarına olanak tanımaktadır (Grossman vd., 2009). Yapılandırılmış oyun materyalleri ise, babaların çocuklarını dil ve bilişsel becerilerini destekleme noktasında destek olmasını sağlamaktadır (Nicolopoulou ve Hussain, 2010). Mevcut araştırmada,

BAKÖ Keyfi Meşguliyet alt boyutunda “evcilik” materyalleri ile oynayan babaların ortalama puanları, “satranç” oynayan babaların ortalama puanından daha fazladır. Evcilik oyunun satranca kıyasla daha yüksek puan almasının sebebi etkileşim düzeyi, yaratıcılık ve hayal gücü ve ortak deneyim alanlarında daha zengin bir bağlam sunabilmesi olabilir. BAKÖ İlgi ve Yakınlık alt boyutunda “açık uçlu materyallerle” oynanan oyunlarda en yüksek, satrançta en düşük ortalamalar belirlenmiştir. Bunun nedeni, açık uçlu materyallerin sınırsız senaryo ve ortak deneyim sahası sunarak baba ve çocuk arasında hayal gücü ve yaratıcılığın aracılık edebileceği ortak deneyim sahası sunması, yapılandırılmamış bir oyun olmasından hareketle etkileşim ve diyalogu artırması olabileceği düşünülmektedir. BAKÖ Temel Bakım alt boyutunda evcilik oyuncakları ile oynayanlar, satranç oynayanlardan yine daha yüksek puanlar elde etmiştir. Evcilik oyununda, babanın çocuğa kazandıracağı duygusal ifade, rol yapma ve günlük yaşam becerileri mevcuttur, satranç ise daha stratejik becerileri gerektirir. Baba, çocuğa bu becerileri kazandırırken evcilik oyunu sırasında yüksek düzeyde etkileşim sunması gerekir, satranç oyununda ise sessiz bir etkileşim söz konusudur.

Çalışmada alan yazını ile uyumlu olarak babalık rolü algısının ve babanın katılımının çocuklarının cinsiyetine göre anlamlı bir farklılaşma gösterdiği saptanmıştır (Pleck, 2010; Lamb, 2000). Kültürümüzde yapılan sınırlı çalışmaların sonuçları da babaların kız ve erkek çocuklarına yönelik tutum ve davranışlarında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bu farklılıklar, kültürel, sosyal ve ekonomik faktörler tarafından şekillenmektedir. Ancak, bu konuda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Babaların eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durumu, çocuklarına yönelik tutumlarını etkileyen önemli faktörler arasındadır. Genellikle daha yüksek eğitilmiş ve daha yüksek sosyoekonomik düzeye sahip babaların, çocuklarına daha eşitlikçi bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Bu bilginin mevcut çalışma ile paralellik göstermemesinin nedeninin kültür bağlam olduğu düşünülmektedir. Türkiye'deki geleneksel cinsiyet rolleri, babaların erkek çocuklarına daha çok ilgi göstermelerine ve onlarla daha çok zaman geçirmelerine neden olabilmektedir. Kız çocukları ise genellikle annelerin sorumluluğunda görülme eğilimindedir (Ağıllı, 2023; Fişek 2017; Tın, 2022). Özellikle kırsal alanlarda yaşayan aileler, farklı etnik kökenlere sahip aileler ve farklı sosyoekonomik düzeylere sahip aileler üzerinde yapılacak araştırmaların konuya ilişkin daha kapsamlı bir anlayış geliştirmemize yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, 7-10 yaşında çocuğu olan babalarla sınırlıdır.

Öneriler

Bu araştırmanın, babalık rolü algısı ve babanın katılımı arasındaki ilişkiye dair önemli bilgiler sağlayarak, babaların çocuklarının hayatında daha aktif rol almalarını teşvik edecek

programlar ve politikalar geliştirilmesine katkıda bulunması beklenmektedir. Babalara, geleneksel ve modern babalık rolleri, farklı babalık stilleri ve etkili babalık uygulamaları hakkında bilgi ve farkındalık kazandırmak önemlidir. Bu amaçla, baba eğitimi programları, atölyeler ve destek grupları düzenlenebilir. Olumlu rol modellerini teşvik etmek adına, sevgi dolu, ilgili ve aktif bir şekilde çocuklarına katılan babalık imgeleri medya ve kamuoyunda yaygınlaştırılabilir. Babalara, ebeveynlik becerilerini geliştirmelerine ve aile içi zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olacak destek hizmetleri sunulmalıdır. Babanın aile içi iş bölümüne ve çocuk bakımına katılımını sağlayabilmek için anneyle kurulan iş birliği önemlidir. Anneler, babaların çocuk yetiştirme sorumluluklarına aktif olarak katılmalarını teşvik etmeli ve aile içinde eşitlikçi bir ortam oluşturmalıdır. Anneler, babaların ebeveynlik rollerine saygı duymalı ve onları desteklemelidir. Bunlara ek olarak, babaların çocuklarla daha fazla zaman geçirmeleri, iletişim kurmaları ve oyun oynamaları için fırsatlar yaratmalıdır. Babaların çocuklarıyla ilişkilerine aktif katılımı için hayat şartları iyileştirilmelidir. Bunun için toplumsal cinsiyet eşitliğini ve babaların aktif ebeveynlik rolünü teşvik eden politikalar geliştirilmelidir. İşverenler, babaların iş-yaşam dengesini sağlayabilmeleri için esnek çalışma saatleri, babalık izni ve kreş gibi imkanlar sunmalıdır. Babalık rolleri, babalık katılımı ve babaların aile içi refahı ile ilgili araştırmalara yatırım yapılmalıdır. Elde edilen bulgular, baba eğitimi programları ve politikaların geliştirilmesinde kullanılmalıdır.

Kaynakça

- Ağıllı, S. (2023). Babalık deneyimlerini şekillendirmede annelerin rolü: Bir yaşam öyküsü çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 221-254.
- Akduman, G., Günindi, Y. ve Türkoğlu, D. (2015). Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleri ile davranış bozuklukları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 8(37).
- Aksoy, A. B. ve Tatlı, S. (2019). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların çocuklarıyla olan ilişkileri ile babalık rolü algıları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-22.
- Allen, S. ve Daly, K. (2002). The effects of father involvement: A summary of the research evidence. *The FII-ONews*, 1(1-11).
- Allen, S. M. ve Hawkins, A. J. (1999). Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 199-212.

- Altay, G., Sarılioğlu, A., ve Yıldız, Y. (2024). The relationship between paternal and infant attachment and fatherhood role perception of fathers with 6-12-month-old infants. *Archives of Health Science and Research*, 11(3). DOI: 10.5152/ArcHealthSciRes.2024.24129.
- Bidakowska, A., Lavery, C. ve Ramchandani, P. G. (2020). Father-child play: A systematic review of its frequency, characteristics and potential impact on children's development. *Developmental Review*, 57, 100924.
- Bouchard, G. ve Lee, C. M. (2000). The marital context for father involvement with their preschool children: The role of partner support. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 20(1-2), 37-53.
- Brandth, B. ve Kvande, E. (2001). Flexible work and flexible fathers. *Work, Employment and Society*, 15(2), 251-267.
- Byrwa, A., Niziolek, I., Komarowska, M., Jamroch, A. ve Jakubowska-Pietkiewicz, E. (2022). The newborn in the millennial family - a new perspective on the role of the father. *Spółeczeństwo Edukacja Język*, 16, 23–34. [https://doi.org/10.19251/sej/2022.16\(2\)](https://doi.org/10.19251/sej/2022.16(2))
- Cabrera, N. J. ve Tamis-LeMonda, C. S. (Eds.). (2013). *Handbook of father involvement:multidisciplinary perspectives*. Routledge.
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D. ve Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Development Science*, 11(4), 208-213.
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D. ve Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Development Science*, 11(4), 208-213.
- Cano, T., Perales, F. ve Baxter, J. (2019). A matter of time: Father involvement and child cognitive outcomes. *Journal of Marriage and Family*, 81(1), 164-184.
- Cengiz, S. (1998). Çocuk oyunlarının sınıflandırılması. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 38(1-2), 287-300.
- Dickson, C. W. (2008). *An exploration of father role-related identity: A study of fathers' sense of self* [Doktora tezi, Texas Tech University]. <https://ttu-ir.tdl.org/items/66a34593-9426-4879-91de-465969968ae0>
- Egan, S. K. ve Faber, A. E. (2001). *Encouraging positive parent-child interactions: A guide to effective parenting*. American Psychological Association.
- Fişek, G. (2017). *Türkiye'de babalık ve ilgili babalığın belirleyicileri*. AÇEV Yayınları.

- Flouri, E. ve Buchanan, A. (2002). Life satisfaction in teenage boys: The moderating role of father involvement and bullying. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 28(2), 126-133.
- Flouri, E. ve Buchanan, A. (2003). The role of father involvement in children's later mental health. *Journal of adolescence*, 26(1), 63-78.
- Flouri, E. ve Buchanan, A. (2003). The role of father involvement and mother involvement in adolescents' psychological well-being. *British Journal of Social Work*, 33(3), 399-406.
- Floyd, K. ve Morman, M. T. (Eds.). (2013). *Widening the family circle: New research on family communication*. Sage Publications.
- Gala, J. ve Kapadia, S. (2014). Commitment and marriage in emerging adulthood in an Indian context: views of emerging adults and middle adults. *Psychology Developing Societies*, 26(1), 115-141. DOI:10.1177/0971333613516233
- Galovan, A. M., Holmes, E. K., Schramm, D. G. ve Lee, T. R. (2014). Father involvement, father-child relationship quality, and satisfaction with family work: Actor and partner influences on marital quality. *Journal of Family Issues*, 35(13), 1846-1867.
- Genosoni, L. ve Tallandini, M. A. (2009). Men's psychological transition to fatherhood: An analysis of the literature, 1989-2008. *Birth*, 36(4), 305-318.
- Gleason, T. R. (2005). Mothers' and fathers' attitudes regarding pretend play in the context of imaginary companions and of child gender. *Merrill-Palmer Quarterly*, 51(4), 412-436. <https://doi.org/10.1353/mpq.2005.0022>
- Grossman, K. J., Unzueta, L. M. ve Muñoz-Ross, E. (2009). Fathers' involvement in their children's lives: A review of the literature. *The Journal of Family Psychology*, 23(1), 18-36.
- Gurkan, T. (2021). A qualitative study on the perception of fatherhood. *European Journal of Educational Sciences*, 8(2), 42-59.
- Höfner, C., Schadler, C. ve Richter, R. (2011). When men become fathers: Men's identity at the transition to parenthood. *Journal of Comparative Family Studies*, 42(5), 669-686.
- Hofferth, S. L., Pleck, J., Stueve, J. L., Bianchi, S. ve Sayer, L. (2012). The demography of fathers: What fathers do. N. J. Cabrera ve C. S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Handbook of father involvement* içinde (s. 79-106). Routledge.

- Hossain, Z., Roopnarine, J. L., Ismail, R., Hashmi, S. I. ve Sombuling, J. L. (2007). Fathers' and mothers' report of involvement in caring for infants in Kadazan families in Sabah, Malaysia. *Fathering*, 5(1), 58-72.
- Ishii-Kuntz, M. (1996). A perspective on changes in men's work and fatherhood in Japan. *International Christian University Publications III-A, Asian Cultural Studies*, (22), 91-107.
- Ishii-Kuntz, M., Makino, K., Kato, K. ve Tsuchiya, M. (2004). Japanese fathers of preschoolers and their involvement in child care. *Journal of Marriage and Family*, 66(3), 779-791.
- İvrendi, A. ve Işıkoğlu, N. (2010). A Turkish view on fathers' involvement in children's play. *Early Childhood Education Journal*, 37, 519-526.
- Karadeniz, G. ve Çakmakcı, H. A. K. (2021). Turkish fathers' play attitude with children during COVID-19 lockdown. *European Journal of Education Studies*, 8(2).
- Kazura, K. (2000). Fathers' qualitative and quantitative involvement: An investigation of attachment, play, and social interactions. *The Journal of Men's Studies*, 9(1), 41-57.
- Keiser, R. (2015). Which men become involved fathers? The impact of men's own attitudes on paternal involvement in the Netherlands. *International Review of Sociology*, 25(3), 359-372.
- Kırağ, N. ve Çakır, İ. (2019). 0-6 yaş çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve ilişkili faktörler. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 117-122.
- Kuruçırak, Ş. (2010). 4-12 aylık bebeği olan babaların, babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılımı arasındaki ilişki. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Kuzucu, Y. (1999). Babalarıyla çatışma düzeyi yüksek ve düşük olan ergenlerin ve babalarının babalık rolüne ilişkin algılarının karşılaştırılması [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4, 79-91.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42.
- Lamb, M. E. (Ed.). (2004). *The role of the father in child development*. John Wiley & Sons.
- Lamb, M. E. ve Easterbrooks, A. M. (1981). Individual differences in father-infant interaction. *Child Development*, 52(2), 372-381.

- Lamb, M. E. ve Lewis, C. (2013). Father-child relationships. N. J. Cabrera ve C. S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Handbook of father involvement* içinde (s. 119-134). Routledge.
- Leidy, M. S., Schofield, T. J. ve Parke, R. D. (2013). Fathers' contributions to children's social development. N. J. Cabrera ve C. S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Handbook of father involvement* içinde (s. 151-167). Routledge.
- Makusha, T., Richter, L., Knight, L., Van Rooyen, H. ve Bhana, D. (2013). "The good and the bad?" Childhood experiences with fathers and their influence on women's expectations and men's experiences of fathering in rural KwaZulu-Natal, South Africa. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, 11(2).
- McLanahan, S. (2004). Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography*, 41(4), 607-627.
- Mercan, Z. ve Şahin, F. T. (2017). Babalık rolü ve farklı kültürlerde babalık rolü algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-10.
- Nordenmark, M. (2014). Gender regime, attitudes towards childcare and actual involvement in childcare among fathers. T. Rostgaard, G. B. Eydal (Eds.), *Fatherhood in the Nordic welfare states* içinde (s. 163-184). Policy Press.
- Offer, S. ve Kaplan, D. (2021). The "new father" between ideals and practices: New masculinity ideology, gender role attitudes, and fathers' involvement in childcare. *Social Problems*, 68(4), 986-1009.
- Parke, R. D. (1996). *Fatherhood*, 33. Harvard University Press.
- Parke, R. D. ve Tinsley, R. (2008). *Fatherhood in the 21st century*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Paquette, D., Coyl-Shepherd, D. D. ve Newland, L. A. (2013). Fathers and development: New areas for exploration. *Early Child Development and Care*, 183(6), 735-745.
- Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: The role of the father in child development. M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 58-93). John Wiley & Sons.
- Puhlman, D. J., & Pasley, K. (2016). Father role, history of. *Encyclopedia Of Family Studies*, 1-5.
- Roggman, L. A. (2004). Do fathers just want to have fun?. *Human Development*, 47(4), 228-236.
- Sethna, V., Perry, E., Domoney, J., Iles, J., Psychogiou, L., Rowbotham, N. E. ve Ramchandani, P. G. (2017). Father-child interactions at 3 months and 24 months: Contributions to children's cognitive development at 24 months. *Infant Mental Health Journal*, 38(3), 378-390.

- Stevenson, M. B., Leavitt, L. A., Thompson, R. H. ve Roach, M. A. (1988). A Social Relations Model analysis of parent and child play. *Developmental Psychology*, 24(1), 101.
- Sımsıkı, H. ve Şendil, G. (2014). Baba Katılım Ölçeği'nin (BAKÖ) geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123.
- Smilansky, S. (1968). *The effects of sociodramatic play on disadvantaged preschool children*. Wiley.
- Stubley, T. L., Rojas, M. ve McCroy, C. (2015). Father's perceptions about their fathering role. *Journal of Arts and Humanities*, 4(4), 33-39.
- Şenol, D. ve Erdem, S. (2018). Babalık kültürü ve kimliği. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-16.
- Tamis-Lebona, C. S., Baumwell, L. ve Cabrera, N. J. (2010). Fathers and children's language development. N. J. Cabrera ve C. S. Tamis-LeMonda (Eds.), *Handbook of father involvement* içinde (s. 213-236). Routledge.
- Taşkın, N. (2011). Çocukların gelişiminde katkıları unutulmuşlar: Babalar. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7, 43-47.
- Telli, A. A. ve Özkan, H. (2016). 3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 6(2), 127-134.
- Tın, N. (2022). *Tarihsel süreçte babalık deneyimlerinin toplumsal cinsiyet analizi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Tol, U. U. ve Taşkan, D. (2018). *Erkeklik ve Babalık Halleri*. AÇEV.
- Trivedi, S. ve Bose, K. (2020). Fatherhood and roles of father in children's upbringing in Botswana: fathers' perspectives. *Journal of Family Studies*, 26(4), 550-563.
- Yagan Güder, S. ve Ata, S. (2018). Father involvement, gender perception and children's gender stereotypes. *Universal Journal of Educational Research*, 6(8), 1637-1646.
- Warash, B., Root, A. ve Devito Doris, M. (2017). Parents' perceptions of play: A comparative study of spousal perspectives. *Early Child Development and Care*, 187(5-6), 958-966. DOI: <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1237511>.

Body Image And Gender in Turkish Media: An Analysis of Representation

Türk Medyasında Beden İmajı ve Toplumsal Cinsiyet: Temsilin Bir Analizi

Ömer Gökhan Ulum*

Highlights

- Media reinforces gender roles through body image portrayals.
- Youth internalize unattainable beauty ideals.
- Social media blends beauty ideals with cultural norms.
- Male and female bodies are objectified by the media.
- Turkish media merges tradition with global beauty pressures.

Abstract: This study examines the portrayal of body image in Turkish media and its impact on gendered perceptions, particularly among young women and men. It explores how such representations perpetuate gender stereotypes, contributing to body image issues and affecting self-esteem. Drawing on a content analysis of popular television programmes, advertisements, and social media influencers, this study highlights the cultural norms embedded in Turkish media that influence public perceptions of ideal body types. Grounded in Cultivation Theory, Social Learning Theory, and Objectification Theory, the study analyses how prolonged media exposure shapes perceptions of beauty, reinforcing gendered body ideals. and leading to internalization of beauty standards and self-objectification, especially among young individuals. Using a qualitative content analysis approach, the study provides in-depth insights into the symbolic construction of gendered body norms in contemporary Turkish media. The findings suggest that the way that body image is portrayed in Turkish media reinforces traditional gender roles and contributes to an internalization of unattainable beauty standards among young audiences.

Keywords: Body Image, Gender Norms, Turkish Media, Media Representation, Gender Stereotypes

Öne Çıkanlar

- Medya, beden imgesiyle toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üretmektedir.
- Gençler, ulaşılması güç güzellik standartlarını içselleştirmektedir.
- Sosyal medya, güzellik algılarını kültürel normlarla harmanlayarak pekiştirir.
- Erkek ve kadın bedenleri, medya tarafından nesneleştirilmektedir.
- Türk medyası, geleneksel değerlerle küresel estetik baskılar arasında sıkışmıştır.

Öz: Bu araştırma, Türk medyasında beden imgesinin temsilini ve bunun toplumsal cinsiyete dayalı algılar üzerindeki etkisini, özellikle genç kadınlar ve erkekler bağlamında incelemektedir. Çalışma, medya temsillerinin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını nasıl pekiştirdiğini, bunun beden algısı sorunlarına nasıl

* Assoc. Prof. Dr., Mersin University, English Language Teaching Department, omergokhanulum@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7685-6356.

katkıda bulunduğunu ve özsaygıyı nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Popüler televizyon programları, reklamlar ve sosyal medya fenomenlerinin içerik analizine dayanan bu çalışma, Türk medyasına yerleşik kültürel normların ideal beden algılarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Yetiştirme Kuramı (Cultivation Theory), Sosyal Öğrenme Kuramı (Social Learning Theory) ve Nesneleştirme Kuramı'na (Objectification Theory) dayanan araştırma, uzun süreli medya maruziyetinin güzellik algılarını nasıl biçimlendirdiğini ve toplumsal cinsiyete dayalı beden ideallerini nasıl pekiştirdiğini analiz etmektedir. Bu süreç, özellikle genç bireylerde içselleştirilmiş güzellik standartlarına ve öz-nesneleştirmeye yol açmaktadır. Nitel bir içerik analizi yaklaşımıyla yürütülen bu çalışma, çağdaş Türk medyasında toplumsal cinsiyete dayalı beden normlarının simgesel olarak nasıl inşa edildiğine dair derinlemesine iç görüler sunmaktadır. Bulgular, Türk medyasında beden imgesinin temsiline geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini yeniden ürettiğini ve genç izleyiciler arasında ulaşılması güç güzellik standartlarının içselleştirilmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden İmajı, Toplumsal Cinsiyet Normları, Türk Medyası, Medya Temsili, Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri

Introduction

In an increasingly globalised world, the media plays a pivotal role in shaping societal values and norms, especially with regard to body image and gender (Murnen & Don, 2012). The portrayal of body image in the media has been extensively scrutinized due to its profound influence on individuals' self-perception and its tendency to promote narrowly defined beauty ideals that may find difficult for many to achieve which can contribute to psychological distress (Paquette & Raine, 2004). This influence can be understood through Cultivation Theory (Gerbner & Gross, 2017), which suggests that prolonged exposure to media content can shape individuals' perceptions of reality and thereby normalise specific body ideals as the standard of beauty.

Due to its simultaneous engagement with Western consumerist aesthetics and long-standing patriarchal traditions rooted in conservative social norms, Turkey presents a unique context for studying media representation of body image (Liebelt, 2023). This cultural hybridity is evident in the media landscape, where global beauty ideals and traditional gender expectations coexist on television, in advertising, and on digital platforms (Karakaya, 2018). (Rankin et al., 2014). This intersection creates a complex landscape in which media representations both reflect and reinforce deeply ingrained gender stereotypes which affect the self-esteem and body image of young men and women (Murnen & Don, 2012). While television dramas, advertisements, and social media glorify Westernized ideals of beauty—thin, fair-skinned women and muscular, dominant men (Ozbek et al., 2024)—they simultaneously reinforce traditional gender roles that valorise women's domesticity and men's authority, embedding body image within a broader context of gendered

power dynamics (Beldagli, 2021). Although body image and gender representations have been widely studied in Western contexts, there is still a significant gap in the research focusing on how Turkish media, shaped by both patriarchal structures and globalised beauty ideals, uniquely constructs and sustains gendered body norms. This study addresses this gap by offering a culturally situated analysis of body image portrayals in multiple media forms in Turkey. Here, the coexistence of traditional and modern influences creates a distinctive ideological environment. The implications of these representations are far-reaching. Social Learning Theory (Bandura, 1977) posits that individuals, particularly young audiences, learn behaviours and norms by observation and imitating of models around them, including those presented in the media. In Turkey, the portrayal of idealised body types serves as a model for viewers, influencing their perceptions and behaviour. Exposure to this can lead to the internalisation of unrealistic beauty standards, contributing to body dissatisfaction and low self-esteem (Calado et al., 2011). For young women, this often results in the pursuit of extreme thinness. Meanwhile young men may feel pressured to achieve hyper-muscular physiques which are frequently portrayed as prerequisites for success and social acceptance (Grossbard et al., 2011).

Objectification Theory (Fredrickson & Roberts, 1997) further elucidates the psychological impact of these media portrayals. Women, in particular, are at risk of internalising an outsider's perspective of their bodies, which can lead to self-objectification and a heightened focus on appearance. This is exacerbated in Turkey, where media representations simultaneously echo traditional patriarchal values and westernised beauty ideals. This creates an environment full of conflicting messages about femininity and appearance (Nas, 2018). Men are not exempt from this type of objectification. They are under increasing pressure to conform to ideals of muscularity that emphasise physical appearance as a central aspect of masculinity. The duality of media representation in Turkey poses unique challenges to society as it grapples with the pressures of modernisation while also contending with entrenched patriarchal norms (Maritato, 2020). While many studies in the Turkish context have examined gender stereotypes on television (Şakrak, 2020; Gürer & Gürer, 2020), few have analysed how camera framing and character positioning visually construct these ideals. This study aims to bridge that gap by conducting a multimodal analysis grounded in Objectification Theory.

This research aims to delve into the intricate relationship between media representations of body image and gender norms in Turkey, examining how these portrayals influence the perceptions and behaviours of young people (Eyal & Teleni-Harari, 2013). By analysing content from both traditional media (television and advertising) and digital platforms (social media), this study aims to uncover how different media forms contribute to the construction of gendered body

ideals. While traditional media tends to disseminate top-down, professionally curated representations, social media introduces peer-driven, algorithmically amplified content that blurs the line between consumer and producer. Together, these forms reflect not only societal expectations, but also actively shape them. This perpetuates a cycle of gendered stereotypes with tangible consequences for mental health and social behaviour. Situating this research within the understudied context of Turkish media enables the study provide new empirical and theoretical insights into the influence of hybrid media environments on body-related identity formation. Ultimately, the study aims to provide a nuanced understanding of how the media contributes to the construction and maintenance of gendered body ideals in Turkey. By offering insights that could inform both academic discourse and public policy, the study could help to promote healthier and more inclusive representations of body image in the media. To better understand the influence of Turkish media on body image and gender norms, this study draws upon several theoretical perspectives, which are outlined in the theoretical framework section.

The Cultural Politics of Body Image: Media, Gender, and Identity in the Turkish Landscape

The portrayal of body image in the media has been widely recognized as a significant factor in shaping societal values and norms, particularly concerning gender and self-perception (Kaziga et al., 2021). Globally, media representations often promote idealized and unattainable body standards, which can lead to body dissatisfaction and reinforce harmful stereotypes (López-Guimerà et al., 2010). In Turkey, the media landscape presents a particular context in which to analyse body image representation. This context is shaped by the coexistence of long-standing conservative gender norms and the growing impact of Western consumer aesthetics (Keyman & Özbudun, 2002). Rather than being unique in a geographical sense, what makes the Turkish case is analytically significant because both traditional patriarchal discourses and globally circulating beauty ideals are visible simultaneously within mainstream and digital media (Keyman & Özbudun, 2002). However, despite this cultural complexity, there remains a lack of in-depth, context-specific research that addresses how Turkish media navigates and merges these opposing influences. Most existing studies have focused on Western contexts, often overlooking the ideological tensions in societies such as Turkey, where globalised beauty standards interact with conservative gender expectations. This study fills the existing gap in the literature by focusing on Turkey's hybrid media environment, which simultaneously reinforces traditional roles while also promoting modern appearance ideals.

Theoretical Perspectives

Several theories elucidate the influence of the media on body image and gender norms. **Cultivation Theory** (Gerbner & Gross, 2017) posits that prolonged exposure to media can shape viewers' perceptions of reality by normalizing specific ideals. In Turkey, where patriarchal norms are prominent, media representations often reinforce the conventional standards of femininity and masculinity. This suggests that a woman's worth is tied to her beauty while a man's worth is tied to his strength (Akanyıldız, 2010). Turkish media's persistent portrayal of these ideals can cultivate a societal acceptance of narrow beauty standards, affecting the self-image and behaviours of young people, particularly young women (Murnen & Don, 2012). While Cultivation Theory addresses the long-term shaping of perceptions of reality through repeated exposure to media narratives, Objectification Theory complements this by explaining how these narratives are internalised, shaping one's relationship with their own body in the process. **Objectification Theory** (Fredrickson & Roberts, 1997) offers another lens through which to understand body image issues, suggesting that media representations can lead individuals, especially women, to internalise an external observer's perspective. This self-objectification can result in a heightened focus on appearance, often at the cost of mental well-being (Daniels et al., 2020). Research has shown that objectification is particularly prevalent in Turkish media, where representations tend to emphasise women's physical beauty and men's muscularity (Grossbard et al., 2011). This phenomenon is further compounded by **Social Learning Theory** (Bandura, 1977), which explains that individuals learn behaviours through observation and imitation. Social media influencers in Turkey, for instance, play a role in perpetuating idealised body images, with young audiences modelling their appearance and behaviour after these figures (Eyal & Teleni-Harari, 2013). Together, these frameworks not only illuminate how body ideals are promoted, but also how they become self-regulatory mechanisms embedded in daily life. Figure 1 illustrates the theoretical framework of the present study.

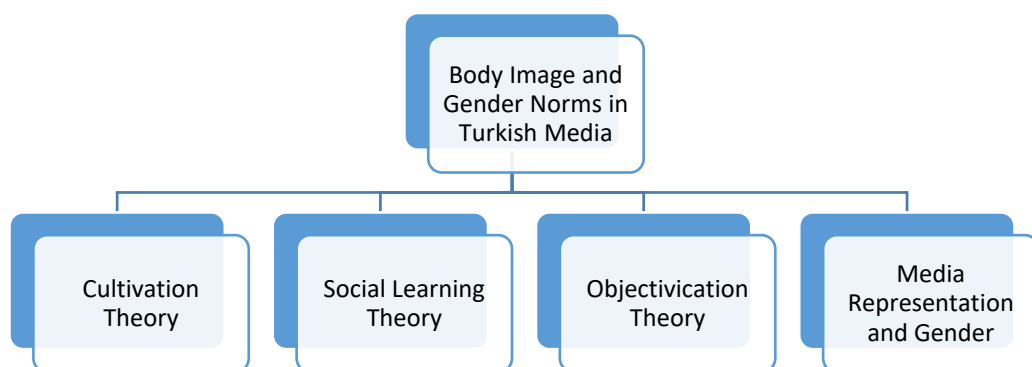

Figure 1. Theoretical Framework of the Study

Media Representation and Gendered Body Ideals in Turkey

Turkish media, including television and social media, often reflects and amplifies traditional gender roles through its portrayal of body image. Studies of Turkish television particularly dramas such as *Kuzey Güney* and *Yargı*, reveal that female characters are often portrayed as hourglass-shaped and slim, while male characters are depicted as muscular and dominant (Beldagli, 2021). These portrayals reinforce gendered stereotypes by linking femininity to beauty and domesticity, and masculinity to authority and physical strength (Williams, 2013). Research indicates that such portrayals contribute to body dissatisfaction among viewers, as they internalise these narrow standards as societal norms (Maritato, 2020). Advertising in Turkey further commodifies beauty by promoting products that emphasise slimness and youthfulness for women and muscularity for men (Serttas et al., 2023). This trend aligns with the findings of Western studies, which have shown that advertisements promote body ideals that are linked to consumerism and success (Ando et al., 2021; Atkinson et al., 2022; Schmitt et al., 2022). However, unlike in some Western contexts where body positivity movements are challenging these narrow standards, Turkish advertisements largely reinforce traditional beauty ideals. This intensifies the pressure on individuals to conform (Sarı, 2020).

Social Media Influence and Body Image

Social media has a profound impact on body image, particularly among young audiences who are frequent users (Rounsefell et al., 2020). Turkish influencers, such as Gamze Karta and Goril Faruk, often present highly curated images that align with idealised body standards, promoting a blend of Western beauty ideals and local cultural values (Ozbek et al., 2024). The reach of these influencers means that their followers regularly see images emphasising slimness for women and muscularity for men (Sumter et al., 2022). The result is an environment where traditional gender norms and modern beauty ideals coexist, creating complex standards for self-presentation (Calado et al., 2011). The influence of social media on body dissatisfaction is well documented globally. Turkey's unique cultural blend magnifies this impact (Çetin, 2014).

Research has shown that body image issues are a global phenomenon (Grogan, 2021; Marks et al., 2020; Neumann & Herodotou 2020). While Western media has seen some shifts towards greater diversity in body representation, Turkey's media landscape remains conservative (Onur, 2024; Özyürek, 2006), with a continued focus on traditional gender roles alongside modern beauty ideals (Sastre, 2014). Studies suggest that the lack of body diversity in Turkish media contributes to heightened body dissatisfaction among young people, who feel under pressure to meet unattainable standards (Ata et al., 2007). These ideals persist in contrast to emerging Western

trends towards inclusivity, which may exacerbate mental health issues associated with body dissatisfaction (Paquette & Raine, 2004).

Methodology

This study employs a qualitative content analysis to examine the representation of body image in Turkish media, and its impact on gender norms. Media content has been selected that includes popular television programmes, advertisements, and social media influencers in order to provide a comprehensive view of how body image ideals are portrayed. The study adopted thematic coding procedures to identify recurring patterns, symbols, and gendered messages related to body image that appeared across different media formats. The codes were developed using two different approaches: deductive (based on theoretical frameworks) and inductive (emerging from the data).

Sampling Process

A purposive sampling method was used to select popular Turkish television dramas and soap operas known for their wide reach and cultural influence. Programmes such as *Kuzey Güney* (2011) and *Yargı* (2024) were selected because they often depict characters in a manner that reflects and reinforces gender stereotypes. Selection was guided by viewership ratings, genre popularity (drama/soap operas), and social media engagement metrics indicating their resonance among youth demographics (ages 15–29). Episodes were selected based on their portrayal of main characters in contexts that highlight body image and gender roles.

The advertisements were selected from a combination of sources, including commercial breaks during the analysed television series, standalone online advertisements, and social media campaigns. While some ads appeared as traditional commercials during programme intermissions, others involved branded content and influencer collaborations on platforms such as Instagram and YouTube. Product placement within TV series was not included in the analysis unless the promotional content was explicit and identifiable as a marketing strategy. Brands such as Avon (2018) and Joom (2024) were included due to their emphasis on specific body ideals for both men and women. Visibility and reach were determined by frequency with which advertisements were placed across television and digital platforms, YouTube view counts, Instagram ad impressions, and inclusion in national campaigns aired during primetime. The advertisements were selected based on their prevalence and visibility in Turkish media, ensuring they have a significant impact on public perception. Social Media Influencers: Influencers were selected based on their popularity and number of followers on platforms such as Instagram. Influencers such as Gamze Karta and Goril Faruk were included because of their role in promoting idealised body standards through

curated imagery and lifestyle content. The selection criteria also took into account follower demographics (primarily Turkish youth), rates of engagement with posts (likes, shares and comments), and frequency body-related content. Posts that explicitly or implicitly conveyed messages about body image and gender norms were selected. To address the breadth of media formats analysed including television series, advertisements, and social media influencers, a purposive sampling strategy was employed. This strategy was guided by popularity, reach, cultural relevance, and thematic alignment with body image and gender representation.

For television series, two highly rated Turkish dramas (Kuzey Güney, 2011; Yargı, 2024) were selected based on their national popularity (as reflected in rating data), long-running broadcast history, and frequent engagement with themes of gender roles and physical appearance. Specific episodes (e.g., Season 1, Episode 1 and Season 2, Episode 10 from Kuzey Güney; Season 3, Episode 2 from Yargı) were chosen for their explicit visual and narrative emphasis on body image, such as scenes highlighting clothing, attractiveness, or muscularity.

For advertisements, selections included TV commercials aired during the broadcast of these series (collected via YouTube replays and archived ad breaks), as well as digital advertisements from brands like Avon and Joom promoted through beauty and fitness-related campaigns. Ads were selected based on their visibility (measured via views, broadcast frequency, and ad recall metrics available via open sources) and thematic relevance to body image and gendered marketing. Product placement within series was excluded unless it was explicitly branded and central to character behaviour.

For social media influencers, the selection focused on two Turkish content creators: Gamze Karta and Goril Faruk, who both actively post content related to fitness, beauty, and lifestyle. They were selected based on their high follower numbers on Instagram (Karta: ~800k; Faruk: ~650k), their consistent levels of engagement (likes and comments), and their thematic relevance. Posts from the six months prior to data collection were reviewed, and 8–10 posts per influencer were selected based on visual focus on body image, gender presentation, and audience engagement (e.g., body-related hashtags, comments discussing appearance). By narrowing the sample within each platform and applying clear inclusion criteria—visibility, popularity, content relevance, and representativeness—the study ensures a manageable yet thematically coherent dataset.

While the study incorporates multiple media platforms—television, advertising, and social media—to capture the multifaceted nature of body image representation in Turkey, the sampling strategy is necessarily selective. The analysis is limited to a small number of television episodes, specific advertising campaigns, and two prominent social media influencers. As such, the findings

do not claim to represent the entirety of Turkish media, but rather aim to offer a contextually grounded and theory-informed snapshot of the prevailing body image and gender portrayals. Future research could expand the scope by including regional television, a broader range of influencer demographics, and user-generated content allowing for greater representativeness and diversity of media perspectives.

Data Analysis

A qualitative thematic content analysis was conducted using a coding framework that combined theory-driven (deductive) categories derived from Cultivation, Social Learning, and Objectification theories, as well as emergent (inductive) themes identified during the media review process.

Television Content: Selected episodes were analysed to identify and categorize portrayals of body image, focusing on visual elements such as body type, clothing, and behaviour. The analysis also considered the roles assigned to female and male characters, evaluating whether these roles align with traditional gender expectations.

Advertisements: The visual and textual elements of the advertisements were examined to understand how they convey messages about body image. Particular attention was given how products are marketed to different genders, with a focus on the emphasis placed on physical appearance as an indicator of success or desirability.

Social Media Posts: The use of imagery, language, and themes related to body image in influencer content was analysed. This included assessing the frequency of posts promoting specific body ideals, as well as the overall messaging these influencers convey about body image and self-presentation.

This methodological approach allowed for an in-depth exploration of how various media formats contribute to the construction and perpetuation of gendered body ideals in Turkey. Examining a diverse range of media content, the study provides insights into the cultural norms and stereotypes embedded in these representations, as well as their potential impact on young audiences. All coding and theme development were conducted manually, using a structured coding matrix developed by the researcher. Although no software was used, methodological rigor was ensured through iterative coding, researcher memoing, and thematic comparison across the television, advertisement, and social media data.

Results

Television Shows and Gendered Body Ideals

Turkish television dramas such as *Kuzey Güney* (2011) and *Yargı* (2024) offer clear examples of how body image and gender roles are reinforced. The depiction of women with slim, hourglass figures (Figure 3) and men (Figure 2) as muscular and strong upholds conventional beauty standards that emphasize women's physical attractiveness and men's dominance. Figure 1 illustrates how the male protagonist in *Kuzey Güney* is consistently presented with a sculpted, muscular physique, reinforcing ideals of strength and masculinity, while Figure 3 depicts the female lead in *Yargı* conforming to the slim, flawless beauty ideal, symbolizing societal expectations tied to femininity. This consistent portrayal leads to the normalisation of these gendered body ideals, resulting in the internalisation of these standards among viewers, particularly young audiences. This phenomenon aligns with Cultivation Theory, which suggests that continuous exposure to these idealized representations shapes societal perceptions of reality. In Turkey, these portrayals do not merely reflect social norms but also actively participate in constructing them, reinforcing traditional patriarchal values. Women's worth is often tied to their appearance, while men are portrayed as strong protectors, cementing traditional masculine roles. This further emphasises the gendered expectations placed on individuals based on their physical appearance, thereby reinforcing societal stereotypes about gender roles. The implications of this for gender norms are significant. For young women, the portrayal of slimness as the ideal body type may lead to dissatisfaction with their own bodies, low self-esteem, and unhealthy behaviours such as extreme dieting. For young men, the emphasis on muscularity creates pressure to conform to hyper-masculine ideals, which may result in dissatisfaction with their bodies and lead them to engage in practices such as excessive exercise or steroid use. In both cases, these portrayals reinforce the notion that physical appearance is central to personal and social success, thereby perpetuating harmful gender stereotypes. These televised portrayals provide an insight into how traditional and modern gendered ideals are visually embedded in scripted content. Building on this foundation, the subsequent section explores how these same ideals are commercialized and disseminated through advertising campaigns.

Figure 2. Kuzey Güney (Kanal D, 2011)

Figure 3. Yargı (Kanal D, 2024)

Advertising and the Commodification of Beauty

The analysis of advertisements, such as those from Avon (2018) and Joom (2024), reveals how media commodifies beauty and reinforces narrow standards of attractiveness (see Figure 4 and Figure 5) for both genders. Figure 4 features an Avon campaign portraying thin, fair-skinned woman using beauty products, reinforcing youth and slimness as feminine ideals. Figure 5 highlights a Joom advertisement showcasing a muscular male model, representing masculinity as tied to physical power and dominance. Women are targeted with products emphasizing slimness, beauty, and youthful appearance, while men are marketed fitness and muscularity as symbols of masculinity and success. This commodification has broader social implications. The emphasis placed on achieving a particular body type in order to be considered attractive and successful reinforces the idea that physical appearance is crucial to personal and social value. For women, this focus can lead to problems such as eating disorders and insecurity about their body image. For men, the promotion of hyper-muscular physiques (Figure 5) can lead to unhealthy practices such as steroid use or excessive exercise. In Turkish society, where both Western and traditional values coexist, these advertisements create a conflict for individuals trying to navigate between modern ideals of beauty and traditional gender roles. Advertisements play a significant role in reinforcing these dual pressures, especially for younger audiences who are particularly susceptible to media influence. While television narratives often implicitly embed beauty and gender norms within character arcs, advertising presents a more overt commodification of these ideals. Moving beyond curated commercial content, the next section examines a more interactive and participatory space: Social media.

Figure 4. Avon (NTV, 2018)

Figure 5. Joom (Joom, 2024)

Social Media Influencers and Body Image

Social media platforms like Instagram, with influencers such as Gamze Karta (see Figure 5), Goril Faruk (see Figure 7), Uzunmakarna (see Figure 8), Ahmet Can Dünder (see Figure 9), Meryem Can (see Figure 10), and Mete Kayagil (see Figure 11), offer a unique space where body image ideals are constantly promoted. For instance, Figure 6 shows Gamze Karta posing with digitally enhanced images that emphasize thinness and facial symmetry, echoing Eurocentric beauty standards. Figure 7 presents Goril Faruk displaying a hyper-muscular physique in a gym setting, illustrating the performative nature of masculinity on social platforms. These influencers, with their carefully curated images, often present a narrow and unattainable standard of beauty, contributing to distorted perceptions of what is realistic and attainable. For young audiences, this exposure to edited and often unrealistic images can lead to body dissatisfaction and lower self-esteem. Social Learning Theory suggests that people learn behaviours by observing others, and influencers, who are seen as aspirational figures, play a significant role in shaping perceptions of body image. As a result, the constant pressure to conform to these online ideals can have detrimental effects on mental health, especially for individuals who feel they do not meet these standards. Social media platforms also contribute to the global dissemination of body image ideals, merging Western beauty standards with local values. This creates a hybrid form of representation where traditional gender roles are maintained, but modern beauty standards are imposed. In Turkey, this fusion exacerbates the challenges individuals face when trying to reconcile traditional expectations with modern ideals. As social media merges personal branding with mass influence, the gap between passive viewership and aspirational self-presentation is bridged. In order to contextualise these patterns in national media, the final section compares Turkish representations with global trends, revealing both parallels and unique cultural inflections.

Figure 6. Gamze Karta (Karta, 2024)

Figure 7. Goril Faruk (MSN, 2024)

Figure 8. Uzunmakarna (Haberjet, 2024)

Figure 9. Ahmet Can Dünder (Haberler, 2024)

Figure 10. Meryem Can (Ensonhaber, 2024)

Figure 11. Mete Kayagil (Yeni Bakış, 2023)

Comparative Analysis: Turkish Media versus Global Contexts

While Turkish media reflects unique cultural values, particularly at the intersection of Eastern and Western influences, there are also notable similarities with global trends in media representation (Çetin, 2014). In Western media, Figure 12 (DW Documentary, 2019) and Figure 13 (Netflix, 2024) provide examples of similar portrayals. Figure 12 captures scenes from a documentary on digital beauty filters, highlighting the pervasive influence of social media on self-perception in global contexts. Figure 13 features a promotional still from *The Witcher* series, where characters embody hyper-sexualized and idealized body forms, comparable to portrayals in Turkish dramas. However, the coexistence of these modern ideals with deeply entrenched patriarchal norms is what makes Turkish media distinct (Keyman & Özbudun, 2002). In Western contexts, there has been increasing resistance to narrow beauty standards, with growing movements advocating for body positivity and diversity in media representation (Sastre, 2014). In contrast, Turkish media often continues to reinforce traditional gender roles alongside these modern beauty ideals, creating a complex environment for individuals to navigate (Sarı, 2020). The comparative analysis highlights how body image issues are not unique to Turkey but are part of a broader global phenomenon shaped by media representation. However, the unique blend of conservative and modern values in the Turkish context presents specific challenges that could exacerbate the impact of these representations on gender norms and societal expectations.

Figure 12. Too Beautiful (DW Documentary, 2019)

Figure 13. The Witcher (Netflix, 2024)

Discussion

Broader Implications and Theoretical Integration

The portrayal of body image in Turkish media, as revealed in this study, underscores the media's powerful role in shaping and normalising societal expectations regarding gender and physical appearance. Grounded in Cultivation Theory (Gerbner & Gross, 2017), the findings demonstrate how repeated exposure to idealized images of femininity and masculinity fosters a distorted perception of reality, particularly among younger audiences. In the Turkish context, female worth is frequently linked to thinness, fairness, and beauty, whereas masculinity is equated with muscularity, dominance, and control. These portrayals closely mirror the assumptions embedded in Objectification Theory (Fredrickson & Roberts, 1997), which explains how individuals—especially women—internalise an outsider's perspective of their bodies, leading to chronic self-monitoring and psychological distress.

While these dynamics are not unique to Turkey, the Turkish case illustrates a distinct cultural fusion between traditional patriarchal norms and globalized beauty ideals. Similar trends are observed in South Korea, where K-pop culture promotes extreme body management among both men and women, reinforcing slimness and aesthetic perfection (Kwon, 2022). In Brazil, media representations are deeply intertwined with racialised and sexualised ideals of femininity, pressuring women to meet Eurocentric and hyper-feminine standards (Borba & Milani, 2019). In contrast, Western societies such as the UK or Canada have increasingly embraced body diversity through media campaigns and policy initiatives. However, the public reception and commercial success of these initiatives have varied (Cukier et al., 2021). In Turkey, however, this convergence of traditional and global narratives places individuals under a dual burden, forcing them to navigate two sets of expectations that are often contradictory. The result is a heightened vulnerability to body dissatisfaction and self-objectification, particularly among young women and men who are developing their identities within a hybrid cultural space (Uluyol, 2023). This pattern is consistent with empirical research from diverse contexts indicating that internalisation of media ideals correlates with poor self-image and harmful behaviours, including disordered eating, depression, and compulsive exercise (Calado et al., 2011; Grossbard et al., 2011; Kwon, 2022). By situating Turkey within this broader global discourse, the study reaffirms the universal relevance of media effects theories and emphasises the necessity of culturally nuanced interpretations. The Turkish case shows that Western-based frameworks such as Objectification Theory remain applicable but must be contextualised within localized gender politics and media ecologies.

Comparative Context with Global Media

Although body image is shaped by media across cultural contexts (Coleman, 2008; Cusumano & Thompson, 1997; Huang et al., 2021), the Turkish media landscape reflects a particularly complex synthesis of Eastern traditions and Western consumerist ideals (Nas, 2018; Mammadov, 2023). As is the case in many parts of the world, the Turkish media perpetuates narrow definitions of attractiveness, valorising thinness, muscularity, and youthfulness (Açer, 2020). However, the ways in which these ideals are presented and internalised vary markedly across regions (Negi et al., 2022). In Western countries such as the United Kingdom, the United States, and Canada, there has been a growing emphasis on body diversity and inclusion (Yan et al., 2022). Campaigns like Dove's "Real Beauty" (Johnston & Taylor, 2008) or Aerie's "#AerieREAL" (Rodgers et al., 2019) have introduced plus-sized models and challenged conventional beauty norms in the mainstream media (Mabry-Flynn & Champlin, 2018). These efforts, although commercial in nature, reflect an increasing public awareness of the psychological harms caused by unattainable ideals (Selensky & Carels, 2021). Moreover, regulatory institutions and advocacy groups in these countries have pushed for inclusive representation in advertising and media content (Yan et al., 2022). By contrast, beauty standards in countries such as South Korea, are equally rigid, but are embedded in a highly aestheticised pop culture narrative (Cicchelli & Octobre, 2021). The K-beauty industry and idol culture have normalised cosmetic surgery and intense body management for both genders (Oktaviani et al., 2025). Similarly, in Brazil, idealised body types are frequently racialised and sexualised, emphasising curvaceousness for women and physical prowess for men, within a culture of spectacle (Hubson, 2012). Turkey's media operates at a unique crossroads, merging the conservatism of Middle Eastern gender scripts with globalised visual aesthetics (Donmez-Colin, 2019). Unlike Western countries where body positivity campaigns are increasingly visible, Turkish media largely resists this movement, favouring idealised forms of femininity and masculinity that uphold heteronormative and patriarchal values (Demirtaş, 2024). The result is a dualistic narrative in which modern beauty ideals coexist with traditional gender expectations, often without critical interrogation (Puri, 2002). This cultural synthesis imposes a distinctive psychological burden for young people in Turkey, who are under pressure to adhere to both global standards of beauty and to socially sanctioned norms related to modesty, gender hierarchy, and honour (Liebelt, 2023). These combined pressures intensify internalised body surveillance and dissonance in self-image formation, contributing to a unique configuration of body dissatisfaction not always captured by Western models (Weiss, 2010). In sum, while the objectification of bodies and the dissemination of idealised beauty images are global trends (Sari et al., 2022), the Turkish context amplifies these effects due to its specific socio-

political and cultural landscape (Demirtaş, 2024). Recognising these differences is essential for crafting both media literacy interventions and policy frameworks that are culturally responsive rather than universally imposed (Goldfarb, 2002).

Empirical Evidence and Support

The findings of this study are aligned with a substantial body of international literature documenting the psychological effects of media exposure on body image. Numerous empirical studies have shown that recurrent exposure to idealised body representations—whether in television, advertising, or digital platforms—can lead to increased body dissatisfaction, reduced self-esteem, and engagement in harmful behaviours, including disordered eating and compulsive exercising (Ata et al., 2007; Blond, 2008; Calado et al., 2011; Cusumano & Thompson, 1997; Grabe et al., 2008). These effects are particularly pronounced among adolescents and young adults, who are in critical stages of identity formation and are especially susceptible to sociocultural pressures (Blond, 2008; Borzekowski & Bayer, 2005). In Western contexts, longitudinal studies have confirmed that media consumption correlates with internalisation of unrealistic body ideals, with lasting impacts on mental health and self-perception (Anasari, 2024). Similarly, studies conducted in East Asia (e.g., Darling-Wolf, 2014; Ling, 1999) and Latin America (e.g., Figueroa, 2003; Rubin et al., 2003) have revealed how locally adapted media perpetuates beauty norms that resonate with—and often reinforce—traditional gender expectations. These global findings reinforce the cross-cultural applicability of Objectification Theory, while also pointing to the necessity of contextual adaptation.

In the Turkish context, this study builds on earlier research but expands it by demonstrating how the convergence of Western aesthetics with local patriarchal norms creates a compounded effect. Media messages not only promote thinness and muscularity, but also assign moral and cultural value to these ideals physical appearance with social acceptability, virtue, and success (Heede et al., 2005). This dual coding of body norms intensifies their psychological impact, especially on young people who are navigating the tensions between modernity and tradition (Daiy et al., 2023). Moreover, this study contributes to empirical debates by focusing on multiple media forms simultaneously—television, advertising, and social media influencers—offering a more holistic view of how media ecosystems collectively shape body-related ideologies. By triangulating across these platforms, the research provides robust support for the idea that the persistence of gendered body ideals is not the result of a single genre or channel, but rather the outcome of a convergent media environment deeply embedded in cultural structures. Ultimately, this study’s empirical contribution lies in its ability to contextualise global theories within

Turkey's specific media and gender culture. It illustrates how universal patterns of objectification are refracted through national values, institutional norms, and cultural tensions.

Policy Recommendations and Practical Application

Media Regulation and Guidelines: It is crucial to establish regulatory guidelines for media producers and advertisers to promote diverse and inclusive representations of body types. This could involve collaboration with media organizations to set standards that ensure a variety of body types and gender expressions are portrayed in television programs, advertisements, and social media content.

Media Literacy Programs: Integrating media literacy into educational curricula can empower young people to critically evaluate media messages. Educational initiatives should focus on helping students recognise and deconstruct unrealistic portrayals of body image and gender norms. Workshops and seminars that engage students in discussions about media influence can foster critical thinking and resilience against harmful stereotypes.

Collaboration with Influencers: Given the significant impact of social media influencers on young audiences, collaborations with influencers who promote body positivity and diverse representations can be a powerful tool. Encouraging influencers to showcase a range of body types and challenge traditional norms can help to shift societal perceptions towards a more inclusive understanding of beauty.

Support for Mental Health Services: It is essential to provide access to mental health resources for individuals who are struggling with body image issues. Schools and communities should offer counselling and support services to address the psychological impact of media representations and provide a safe space for individuals to discuss and cope with these pressures.

Contribution to the Field and Future Research

This study contributes to the field by offering a comprehensive analysis of how Turkish media constructs and reinforces gendered body ideals. By integrating theoretical perspectives with empirical evidence, it offers a more nuanced understanding of the cultural dynamics involved in media representation. The research also emphasises the importance of considering the cultural context when examining the media's impact on body image, highlighting how the interplay of traditional and modern values creates a unique environment in Turkey. Future research could build on this study by exploring how effective media literacy programmes and interventions are at mitigating the impact of harmful media portrayals. Longitudinal studies examining the long-term effects of media exposure on body image and self-esteem would also provide valuable insights.

Additionally, cross-cultural comparisons with media representations in other non-Western contexts could further elucidate the global nature of media influence on body image and gender norms. In conclusion, Turkish media plays a critical role in shaping societal perceptions of body image and gender norms. There is potential to challenge harmful stereotypes and support the development of a healthier and more inclusive societal values by implementing policy changes, promoting media literacy, and fostering inclusive representations.

Conclusion

This study demonstrates that Turkish media—through television programming, advertising, and social media influencers—plays a critical role in shaping public perceptions of body image and gender norms. The dominant portrayal of thin, fair-skinned women and muscular, authoritative men reflects and reinforces a narrow understanding of beauty and gender roles. These representations can lead to internalised body dissatisfaction, reduced self-esteem, and the normalisation of rigid gender expectations, particularly among young people. By situating Turkish media within a global comparative context, the study reveals that these challenges are not isolated but are intensified by Turkey’s unique cultural positioning. Unlike some Western societies where body diversity is increasingly represented, or East Asian contexts where appearance management is hyper-commercialised, Turkish media presents a hybrid landscape. Here, Westernised beauty ideals coexist with deeply rooted patriarchal norms, placing individuals—especially young women and men—under dual and often conflicting pressures. To address these tensions, the study emphasises the importance of diversifying media representations and implementing coordinated strategies across sectors. Regulatory oversight must be strengthened through institutions such as the Radio and Television Supreme Council (RTÜK), which governs broadcast standards in Turkey. Content policies should be supported by educational programmes developed under the Ministry of National Education, and psychological health initiatives coordinated with the Ministry of Health. These public bodies should collaborate with non-governmental organizations (NGOs), local municipalities, and media producers to foster more inclusive content creation and dissemination. Efforts to promote media literacy must be systematically integrated into national education curricula, particularly for students aged 11 to 18. These programmes should include classroom-based lessons, digital learning platforms, and school-community workshops, designed in collaboration with academic institutions and civil society organizations. The aim is to equip young people with the critical tools they need to recognise, question, and resist unrealistic portrayals of the body and gender stereotypes. Partnerships with social media content creators and influencers can also play a transformative role in the digital space. Through publicly supported campaigns, creators can be encouraged to promote more authentic and diverse body images, thereby helping

to reshape audience expectations from within the platforms themselves. Future research should move beyond generalised calls for awareness and instead pursue targeted, data-driven inquiries. Longitudinal and quasi-experimental studies are needed to assess the long-term effectiveness of media literacy programmes on Turkish adolescents. Researchers should also examine platform-specific dynamics, such as how Instagram, TikTok, or YouTube Shorts uniquely influence self-image and gender perceptions. Comparative studies between urban and rural populations would further illuminate how regional media access and local cultural norms mediate media influence. In conclusion, this study offers a culturally grounded and globally connected account of how Turkish media contributes to the construction of gendered body ideals. Meaningful progress requires evidence-based interventions, institutional accountability, and educational reforms that are tailored to the complex sociocultural realities of contemporary Turkey.

References

- Açer, T. M. (2020). Gender, Power and Body Analysis through Eksi Sozluk - The New Face of Public Space. *Journal of Erciyes Communication*, 7(2), 767-788. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.643315>
- Akanyıldız, R. Ç. (2010). *Perfect bodies, ideal women: beauty, the female body and the construction of femininity in popular women's magazines in Turkey in the 1990s*. [Master thesis, Boğaziçi University]. Archives and Documentation Centre Digital Archives. <http://digitalarchive.boun.edu.tr/handle/123456789/20089>
- Anasari, N. (2024). The impact of physical self-concept on body image dissatisfaction in female students. *Indian Social Science Journal*, 13(08), 1-10. <https://doi.org/10.55640/>
- Ando, K., Giorgianni, F. E., Danthinne, E. S., & Rodgers, R. F. (2021). Beauty ideals, social media, and body positivity: A qualitative investigation of influences on body image among young women in Japan. *Body Image*, 38, 358-369. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2021.05.001>
- Ata, R. N., Ludden, A. B., & Lally, M. M. (2007). The effects of gender and family, friends, and media influences on eating behaviours and body image during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 1024-1037. <https://doi.org/10.1007/s10964-006-9159-x>
- Atkinson, A. M., Meadows, B. R., Emslie, C., Lyons, A., & Sumnall, H. R. (2022). 'Pretty in

- Pink' and 'Girl Power': an analysis of the targeting and representation of women in alcohol brand marketing on Facebook and Instagram. *International Journal of Drug Policy*, 101, 103547. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2021.103547>
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Beldagli, L. (2021). The Under-representation of Women in the Turkish Media Sector. *Asian Journal of Information and Communications*, 13(1), 116-128. <https://kiss.kstudy.com/Detail/Ar?key=3950213>
- Blond, A. (2008). Impacts of exposure to images of ideal bodies on male body dissatisfaction: A review. *Body Image*, 5(3), 244-250. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2008.02.003>
- Borba, R., & Milani, T. M. (2019). Colonial intertexts: Discourses, bodies and stranger fetishism in the Brazilian media. *Discourse, Context & Media*, 30, 100290. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2019.01.003>
- Borzekowski, D. L., & Bayer, A. M. (2005). Body image and media use among adolescents. *Adolesc Med Clin*, 16(2), 289-313. <https://doi.org/10.1016/j.admecli.2005.02.010>
- Calado, M., Lameiras, M., Sepulveda, A. R., Rodriguez, Y., & Carrera, M. V. (2011). The association between exposure to mass media and body dissatisfaction among Spanish adolescents. *Women's Health Issues*, 21(5), 390-399. <https://doi.org/10.1016/j.whi.2011.02.013>
- Çetin, K.B. (2014). The 'politicization' of Turkish television dramas. *International Journal of Communication*, 8, 2462-83. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/2749/1265>
- Cicchelli, V., & Octobre, S. (2021). *Sociology of Hallyu Pop Culture*. Springer International Publishing.
- Coleman, R. (2008). The becoming of bodies: Girls, media effects, and body image. *Feminist Media Studies*, 8(2), 163-179. <https://doi.org/10.1080/14680770801980547> ü
- Cusumano, D. L., & Thompson, J. K. (1997). Body image and body shape ideals in magazines: Exposure, awareness, and internalization. *Sex Roles*, 37, 701-721.

- Cukier, W., Gagnon, S., & Latif, R. (2021). Changing the narrative: shaping legislation to advance diversity on boards in Canada. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 40(7), 770-800. <https://doi.org/10.1108/EDI-03-2019-0090>
- Demirtaş, B. (2024). Perceptions of male scholars toward gender: reconsidering sustainable patriarchy in Turkish academia. *Turkish Studies*, 25(2), 301-330. <https://doi.org/10.1080/14683849.2023.2300936>
- Donmez-Colin, G. (2019). *Women in the Cinemas of Iran and Turkey: As Images and as Image-makers*. Routledge.
- Daiy, K., Frieson, T., Palacio-Londono, L., Barnes, I., Olmedo, S., Aranda, P., & Vallengia, C. (2023). Body norms, body image, and media in a market-integrating indigenous population in Argentina: A mixed-methods investigation. *American Journal of Human Biology*, 35(2). <https://doi.org/10.1002/ajhb.23813>
- Daniels, E. A., Zurbriggen, E. L., & Ward, L. M. (2020). Becoming an object: A review of self objectification in girls. *Body Image*, 33, 278-299. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2020.02.016>
- Darling-Wolf, F. (2014). *Imagining the global: Transnational media and popular culture beyond East and West* (p. 201). University of Michigan Press.
- DW Documentary. (2019, November 14). *The social media beauty cult* | DW Documentary [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=5PBs7RqPTrI>
- Ensonhaber. (2020). *Meryem Can kimdir? YouTuber Meryem Can kaç yaşında, takipçi sayısı kaç?* [Image]. Ensonhaber. <https://www.ensonhaber.com/medya/meryem-can-kimdir-youtuber-meryem-can-kac-yasinda-takipci-sayisi-kac>
- Eyal, K., & Teleni-Harari, T. (2013). Explaining the relationship between media exposure and early adolescents' body image perceptions: The role of favourite characters. *Journal of Media Psychology*, 25, 129–141. <https://doi.org/10.1027/1864-1105/a000094>
- Figueroa, M.P. (2003). Resisting “Beauty” and Real Women Have Curves. In A. G. de Alba (Eds.), *Velvet Barrios. New Directions in Latino American Cultures*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-137-04269-9_16

- Fredrickson, B. L., & Roberts, T.-A. (1997). Objectification Theory: Toward Understanding Women's Lived Experiences and Mental Health Risks. *Psychology of Women Quarterly*, 21(2), 173–206. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00108.x>
- Gerbner, G., & Gross, L. (2017). *Living with television: The violence profile*. In *The Fear of Crime* (pp. 169-195). New York: Routledge.
- Grabe, S., Ward, L. M., & Hyde, J. S. (2008). The role of the media in body image concerns among women: a meta-analysis of experimental and correlational studies. *Psychological Bulletin*, 134(3), 460.
- Grogan, S. (2021). *Body image: Understanding body dissatisfaction in men, women and children*. New York: Routledge.
- Grossbard, J. R., Neighbors, C., & Larimer, M. E. (2011). Perceived norms for thinness and muscularity among college students: What do men and women really want? *Eating Behaviors*, 12(3), 192-199. <https://doi.org/10.1016/j.eatbeh.2011.04.005>
- Goldfarb, B. (2002). *Visual pedagogy: Media cultures in and beyond the classroom*. Duke University Press.
- Gürer, S. Z. V., & Gürer, M. (2020). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında Türkiye'deki televizyon dizilerinde sunulan kadın stereotipi. *Alanya Akademik Bakış*, 4(3), 631-650. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.684492>
- Haberjet. (2024). *Uzun Makarna yeni dizisinde kötü bir prensesi canlandıracak* [Image]. Haberjet. <https://www.haberjet.com/biyografi/uzun-makarna-yeni-dizisinde-kotu-bir-prensesi-35848>
- Haberler. (2024). *Ahmet Can Dündar'ın sevgilisi kim?* [Image]. Haberler. <https://www.haberler.com/haberler/ahmet-can-dundar-in-sevgilisi-kim-ahmet-can-17778956-haberi/>
- Heede, F. V., Pelican, S., Holmes, B., Moore, S. A., & Buchanan, D. (2005). Values, body weight, and well being: the influence of the protestant ethic and consumerism on physical activity, eating, and body image. *International Quarterly of Community Health Education*, 25(3), 239-270. <https://doi.org/10.2190/9083-712K-4666-J021>

- Huang, Q., Peng, W., & Ahn, S. (2021). When media become the mirror: A meta-analysis on media and body image. *Media Psychology*, 24(4), 437-489. <https://doi.org/10.1080/15213269.2020.1737545>
- Hobson, J. (2012). *Body as evidence: Mediating race, globalizing gender*. State University of New York Press.
- Joom. (2024). Yeni yaz erkek moda [Image]. Joom. <https://www.joom.com/tr/products/62076ff2b3f7b801abf6c069>
- Kanal D. (2011). *Kuzey Güney* [Image]. Kanal D. <https://www.kanald.com.tr/kuzeyguney>
- Kanal D. (2024). Yargı [Image]. Kanal D. <https://www.kanald.com.tr/yargi>
- Karakaya, H. (2018). Religious Bourgeois and Women In Turkey. *The Journal of International Social Sciences*, 28(2), 211-229. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.460944>
- Karta, G. (2024). *Fotoğraflarım* [Image]. Gamze Karta. <https://gamzekarta.com/>
- Kaziga, R., Muchunguzi, C., Achen, D., & Kools, S. (2021). Beauty is skin deep; the self-perception of adolescents and young women in construction of body image within the ankole society. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(15), 7840. <https://doi.org/10.3390/ijerph18157840>
- Keyman, E. F. & Özbudun, E. (2002). "Cultural Globalization in Turkey: Actors, Discourses and Strategies." In *Many Globalizations: Cultural Diversity in the Contemporary World*, edited by P.L. Berger, and S.P. Huntington. New York: Oxford University Press.
- Kwon, J. (2022). Theorizing the Korean Wave| K (q) ueer-pop for another world: Toward a theorization of gender and sexuality in K-pop. *International Journal of Communication*, 17, 52-71.
- López-Guimerà, G., Levine, M. P., Sánchez-Carracedo, D., & Fauquet, J. (2010). Influence of mass media on body image and eating disordered attitudes and behaviors in females: A review of effects and processes. *Media Psychology*, 13(4), 387-416. <https://doi.org/10.1080/15213269.2010.525737>
- Liebelt, C. (2023). *Istanbul appearances: Beauty and the making of middle-class femininities in urban Turkey*. Syracuse University Press.

- Ling, L. H. M. (1999). Sex machine: Global hypermasculinity and images of the Asian woman in modernity. *Positions: East Asia Cultures Critique*, 7(2), 277-306.
- Mabry-Flynn, A., Champlin, S. (2018). Leave a Comment: Consumer Responses to Advertising Featuring “Real” Women. In J. Vickery & T. Everbach, T. (Eds.), *Mediating Misogyny*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-72917-6_12
- Mammadov, R. (2023). Emerging perspectives and contemporary debates: assessing the landscape of online media communication research in Central Asia. *Online Media and Global Communication*, 2(4), 621-650. <https://doi.org/10.1515/omgc-2023-0049>
- Maritato, C. (2020). *Women, religion, and the state in contemporary Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marks, R. J., De Foe, A., & Collett, J. (2020). The pursuit of wellness: Social media, body image and eating disorders. *Children and Youth Services Review*, 119, 105659. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105659>
- MSN. (2024). *Goril Faruk kaç yaşında? YouTuber Goril Faruk kimdir, sevgilisi kim, nereli, gerçek adı ne?* [Image]. MSN. <https://www.msn.com/tr-tr/haber/other/goril-faruk-ka%C3%A7-ya%C5%9F%C4%B1nda-youtuber-goril-faruk-kimdir-sevgilisi-kim-nereli-ger%C3%A7ek-ad%C4%B1-ne/ar-BB1oLZlZ>
- Murnen, S. K., & Don, B. P. (2012). Body image and gender roles. *Encyclopaedia of Body Image and Human Appearance*, 1, 128-134. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-384925-0.00019-5>
- Nas, A. (2018). *Media Representations of the Cultural other in Turkey*. Springer.
- Negi, S., Benau, E. M., Strowger, M., Grammer, A. C., & Timko, C. A. (2022). Internalization of appearance ideals and not religiosity indirectly impacts the relationship between acculturation and disordered eating risk in south and southeast Asian women living in the United States. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.843717>
- Neumann, M. M., & Herodotou, C. (2020). Young Children and YouTube: A global phenomenon. *Childhood Education*, 96(4), 72-77. <https://doi.org/10.1080/00094056.2020.1796459>
- NTV. (2018). *Avon'un yeni marka yüzü: Dilan Çiçek Deniz mükemmel mat ruju tanıttı* [Image]. NTV. https://www.ntv.com.tr/yasam/avonun-yeni-marka-yuzu-dilan-cicek-deniz-mukemmel-mat-ruju-tanitti,XxGkJNWNgUSCgUNZt0QN_g#google_vignette

- Onur, P. (2024). Women in the AKP Years, 2007–2021: Conservative Politics and Neoliberalism. In P. Onur (Ed.), *Ethnographic Discourses on Women and Islam in Turkey: A Critical Reading* (pp. 223-281). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Ozbek, S., Greville, J., & Hooper, N. (2024). The thin ideal across two cultural contexts: The role of body image inflexibility and the fear of negative evaluation. *Psychology of Popular Media*, 13(3), 518–523. <https://doi.org/10.1037/ppm0000464>
- Özyürek, E. (2006). *Nostalgia for the modern: State secularism and everyday politics in Turkey*. Durham: Duke University Press.
- Oktaviani, J., Simatupang, H. Y., & Pramadya, T. P. (2025). Korean Beauty in International Relations: From Neoliberalism to Soft Masculinity. *Proirofonic*, 1(1), 546-559.
- Paquette, M. C., & Raine, K. (2004). Sociocultural context of women's body image. *Social Science & Medicine*, 59(5), 1047-1058. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2003.12.016>
- Puri, J. (2002). *Woman, body, desire in post-colonial India: Narratives of gender and sexuality*. Routledge.
- Rodgers, R. F., Kruger, L., Lowy, A. S., Long, S., & Richard, C. (2019). Getting Real about body image: A qualitative investigation of the usefulness of the Aerie Real campaign. *Body Image*, 30, 127-134. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2019.06.002>
- Rankin, B., Ergin, M., & Gökşen, F. (2014). A cultural map of Turkey. *Cultural Sociology*, 8(2), 159-179. <https://doi.org/10.1177/1749975513494878>
- Rounsefell, K., Gibson, S., McLean, S., Blair, M., Molenaar, A., Brennan, L., ... & McCaffrey, T. A. (2020). Social media, body image and food choices in healthy young adults: A mixed methods systematic review. *Nutrition & Dietetics*, 77(1), 19-40. <https://doi.org/10.1111/1747-0080.12581>
- Rubin, L. R., Fitts, M. L., & Becker, A. E. (2003). “Whatever feels good in my soul”: Body ethics and aesthetics among African American and Latina women. *Culture, Medicine and Psychiatry*, 27, 49-75. <https://doi.org/10.1023/A:1023679821086>
- Sari, G. (2020). *Overview of gender with Examples from Turkish Media*. In *Gender and Diversity Representation in Mass Media* (pp. 1-16). Pennsylvania: IGI Global.

- Sastre, A. (2014). Towards a radical body positive: Reading the online “body positive movement”. *Feminist Media Studies*, 14(6), 929-943. <https://doi.org/10.1080/14680777.2014.883420>
- Schmitt, B., Brakus, J. J., & Biraglia, A. (2022). Consumption ideology. *Journal of Consumer Research*, 49(1), 74-95. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucab044>
- Serttas, A., Ege, Ö., Çanakpınar, B., & Bedir, A. İ. (2023). Sexism and the Commodification of Women in Media: A Critical Analysis. *Communication Papers*, 12 (25), 79-93. https://doi.org/10.33115/udg_bib/cp.v25i12.22944
- Sari, M., Ayuningtyas, C. D., Cristin, S., & Rahyadi, I. (2022). Beauty of Women from Ideal Appearance and Understanding of Beauty Standards: A Literature Review. *Infokum*, 10(5), 686-699. <https://doi.org/10.58471/infokum.v10i5.1124>
- Selensky, J. C., & Carels, R. A. (2021). Weight stigma and media: An examination of the effect of advertising campaigns on weight bias, internalized weight bias, self-esteem, body image, and affect. *Body Image*, 36, 95-106. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2020.10.008>
- Sumter, S. R., Cingel, D., & Hollander, L. (2022). Navigating a muscular and sexualized Instagram feed: An experimental study examining how Instagram affects both heterosexual and nonheterosexual men’s body image. *Psychology of Popular Media*, 11(2), 125–138. <https://doi.org/10.1037/ppm0000355>
- Şakrak, B. E. (2020). Dizi Filmlerde Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Temsili Örnek İnceleme: “kadın” Dizisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 420-434. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.686441>
- Netflix. (2024). *The Witcher* [Image]. Netflix. <https://www.netflix.com/tr/title/80189685>
- Uluyol, F. M. (2023). The mediator role of femininity-masculinity perceptions between body perception and eating attitudes. *Journal of Clinical Psychology Research*, 7(1), 75-89. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1136778>
- Williams, T. R. (2013). *Empowered femininity: The textual construction of femininity in women’s fitness magazines*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Weiss, N. (2010). Falling from grace: Gender norms and gender strategies in Eastern Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 42, 55-76. <https://doi.org/10.1017/S0896634600005574>

Yan, T. D., Mak, L. E., Carroll, E. F., Khosa, F., & Yong-Hing, C. J. (2022). Gender-inclusive fellowship naming and equity, diversity, and inclusion in radiology: an analysis of radiology department websites in Canada and the United States. *Canadian Association of Radiologists Journal*, 73(3), 473-477. <https://doi.org/10.1177/08465371211066104>

Yeni Bakış. (2023). *Mete Kayagil kimdir? Mete Kayagil'in mesleği nedir? Mete Kayagil nerede okuyor? Mete Kayagil hangi burç?* [Image]. Yeni Bakış.

<https://www.yenibakishaber.com/mete-kayagil-kimdir-mete-kayagilin-meslegi-nedir-mete-kayagil-nerede-okuyor-mete-kayagil-hangi-burc>

Dijital Aktivizm ve Toplumsal Cinsiyet Odağındaki Araştırmaların Bibliyometrik Analizi: Mevcut Eğilimler ve Gelecek Yönelimler

Bibliometric Analysis of Research Focused on Digital Activism and Gender: Current Trends and Future Directions

Fatma Yardibi* Gülten Adalı**

Öne Çıkanlar

- Toplumsal cinsiyet çalışmaları ve dijital aktivizmin bağdaşan yönleri ortaya konulmuştur.
- Toplumsal cinsiyet ve dijital aktivizm alanı otuz yıllık bir tarihsel gelişim süreci gösterse de son on yılda katlanarak büyümektedir.
- Dijital aktivizmin toplumsal cinsiyet çalışmalarına yeni bir soluk getirdiği düşünülmektedir.
- Araştırma sonuçları, konu bağlamında en çok yayın yapan ülkeleri, en üretken yazarları, atıf patlamalarını, öne çıkan anahtar kavramları vermesi açısından alanın genel bir portresini çizmiştir.
- Analiz sonuçları gelecek yönelimlerde her iki alanın kesişimindeki çalışmaların artarak devam edeceğini göstermektedir.

Öz: Kavram olarak dijital aktivizm, toplumsal hareketlere dahil olan bireylerin ve bu hareketlerin katılımcılarının, otorite konumundaki kurum/kişilere karşı taleplerini ifade etmek için dijital medyayı kullandıkları kamusal bir faaliyet olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ortaya çıkan eğilimleri ve gelişmeleri belirlemek için performans analizi ve görselleştirme teknikleri kullanılarak 475 çalışmanın bibliyometrik analizi yapılmıştır. Yazarlar, ülkeler, referanslar ve anahtar kelimelerin sınıflandırmaları, kümeleri ve atıf patlamalarını belirlemek için CiteSpace ve VOSviewer programları birlikte kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı, araştırma alanını şekillendiren temel temaları, iş birliklerini ve eğilimleri belirleme hedefi ile dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet hakkındaki mevcut literatürün kapsamlı bir analizini sağlayarak eğilimleri ortaya koymak ve gelecek yönelimlere dair ön görülerde bulunmaktır. Alanda en çok yayının üretildiği ülkeler sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kanada olarak belirlenmiştir. Alanda öne çıkan dergiler ise *Feminist Media Studies*, *Women's Studies International Forum* ve *Feminist Theory* olarak bulunmuştur. Alanda en üretken yazarlar, Fernandez Romero, Nunez Puente ve Bartlett iken; en çok atıf alan çalışmaların yazarları ise; Baer (2016), Clark (2016) ve Mendes (2018) olmuştur. En çok kullanılan kelimeler ise “feminizm”, “sosyal medya” “feminist aktivizm”, “dijital aktivizm”, “aktivizm” ve “toplumsal cinsiyet” olarak öne çıkmıştır. Belge ortak atıf analizleri sonucunda dijital feminist aktivizm, sosyal medya aktivizmi ve ırkçılık karşıtı çalışmalar temel kümeler olarak bulgulanmıştır. Yapılan analizler

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, fatmayardibi@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8852-2708.

** Sorumlu Yazar. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Reklamcılık Bölümü, gultenadali@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7068-4482.

sonucunda dijital aktivizmin toplumsal cinsiyet çalışmalarına yeni bir soluk getirdiği ve gelecekte de bu yöndeki çalışmaların artarak devam edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital aktivizm, Toplumsal cinsiyet, Bibliyometrik analiz, Sosyal medya, Yeni medya.

Highlights:

- The complementarities between gender studies and digital activism have been revealed. Although the field of gender and digital activism has a thirty-year history of development, it has grown exponentially in the last decade.
- Digital activism is thought to breathe new life into gender studies.
- The results of the research provide a general portrait of the area in terms of the most publishing countries, the most prolific authors, citation bursts, and prominent key concepts.
- The results of the analysis show that studies at the intersection of both fields will continue to increase in future directions.

Abstract: The concept of digital activism is a public activity in which individuals who will carry out social movements and participants who will support these actions use digital media effectively to voice their demands against those in power. This study aims to explore the relationship between digital activism and gender. A bibliometric analysis of 475 studies was employed using performance analysis and visualization techniques to identify emerging trends and developments. CiteSpace and VOSviewer programs were used together to identify classifications, clusters and citation bursts of authors, countries, references and keywords. The objective of this study is to ensure a comprehensive analysis of the existing literature on digital activism and gender with the aim of identifying the key themes, collaborations and trends shaping the research field, revealing trends and providing insights into future directions. The USA is the country with the highest number of publications in this field, followed by the United Kingdom and Canada. The prominent journals in the field are Feminist Media Studies, Women's Studies International Forum and Feminist Theory. The most prolific authors in the field were Fernandez Romero, Nunez Puente and Bartlett. The most commonly used words were “feminism”, “social media”, “feminist activism”, “digital activism”, “activism” and “gender”. As a result of the document co-citation analysis, digital feminist activism, social media activism and anti-racist studies were found to be the main clusters. As a result of the analysis, it is thought that digital activism has brought a breath of fresh air to gender studies and that studies in this direction will continue to increase in the future.

Keywords: Digital activism, Gender, Bibliometric analysis, Social media, New media.

Summary

This study aims to reveal how gender research is shaped by digital activism. The objective is to present a comprehensive overview of the relationship between gender and digital activism using bibliometric methodology, highlighting current trends as well as key concepts for future research. Over the past 30 years, digital activism and gender research has been studied by 733

different authors from 53 different countries. Within the scope of this study, 475 academic studies specifically identified in the category of women's studies and communication were analyzed.

On 475 research papers, bibliometric methods were used in combination with performance analysis and science mapping techniques to provide valuable information on publication trends and their relevance to various topics. CiteSpace and VOSviewer were used to visualize the network and conduct in-depth bibliometric methods on publications, references, authors, countries, and key topics. The results demonstrate that the corpus of literature on the nexus of gender and digital activism has expanded exponentially over the past decade.

While the most prolific authors in the field are Fernandez Romero, Nunez Puente and Bartlett, it is noteworthy that the three most prolific authors in the context of gender and digital activism are women. The authors of the most cited studies were Baer (2016), Clark (2016), and Mendes (2018). The most commonly used words were “feminism”, “social media”, “feminist activism”, “digital activism”, “activism” and “gender”. As a result of document co-citation analysis, digital feminist activism, social media activism and anti-racist studies were found to be the main clusters.

The United States (152), the United Kingdom (67), and Canada (37) are the countries with the most publications in this field. The United States is the leading country in the field of digital activism and gender issues. While 148 different journals are published in this field, Feminist Media Studies, Women's Studies International Forum and Feminist Theory stand out as the journals with the highest number of publications. As a result of the analysis, it is thought that digital activism has brought a breath of fresh air to gender studies and that studies in this direction will continue to increase in the future.

Giriş

İletişim teknolojileriyle birlikte gelişen internetin özellikleri dijital aktivizmin yaygınlaşmasını kolaylaştırmıştır. Göreceli özgürlükler ve bilginin geniş coğrafi alanlara hızla yayılma kapasitesi de dahil olmak üzere bu özellikler, dijital aktivizmin bireylerin günlük yaşamlarına sorunsuz bir şekilde entegre edilmesini sağlamıştır (Yeygel, 2017: 761). Dijital aktivizm terimi, gelişen iletişim teknolojilerini kullanarak konular veya olaylar hakkındaki görüş, düşünce, tepki veya desteklerini dile getiren ve bunları dijital medya aracılığıyla hayata geçiren bireylerin faaliyetlerini tanımlamak için kullanılmaktadır (Kiraz & Kestel, 2017: 146). Dijital platformlar aktivistler tarafından genellikle iletişim ve belirli konulara ilişkin eylem veya gösterilerin koordinasyonu amacıyla kullanılmaktadır. Çok sayıda aktivist örgüt, kolektif seslerini yükseltmek için yeni iletişim teknolojilerini kullanmaktadır (Considine, 2009). Dijital aktivizm,

kadın hakları¹, çocuk hakları, hayvan ve çevre hakları gibi çeşitli sosyo-kültürel, siyasal ve toplumsal konular hakkındaki destek, tepki, şikayet ve öfke gibi duygu ve düşüncelerin online bir şekilde eyleme dökümüdür. Aslında bir diğer ifadeyle yeni medya ile birlikte gelişen dijital aktivizm, genel itibarıyla hegemonyaya bu araştırma özelinde ise toplumsal cinsiyet kalıplarına karşı durabilmek için güçlü bir alternatif haline gelebilir mi? Bu çalışmada bu sorudan hareketle yola çıkılmış; toplumsal cinsiyet ve dijital aktivizmin dirsek teması keşfedilmeye çalışılmıştır. Uluslararası literatürde toplumsal cinsiyet ve dijital aktivizm olgularının bağlamının saptanması, özellikle kadın çalışmaları ve iletişim disiplinleri ekseninde alandaki büyük resmin ortaya konması bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Dijital teknolojiler sayesinde bilgiye erişimin, paylaşımın çok daha hızlı ve neredeyse maliyetsiz olması bireylerin sağlıklı yaşam, doğa, insan hakları, hayvan hakları, çocuk hakları, kadın hakları, işçi hakları, cinsel tercihler, eğitim hakkı gibi geniş bir yelpazede farkındalık geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Sözü edilen olaylara tepkisiz kalmak, sosyal medya paylaşımları göz önüne alındığında neredeyse imkânsız bir hal almaktadır (Önder, 2016: 31). Sosyal medya zaman ve mekân kısıtlamaları olmadan iş birliği ve birlikte hareket etmeyi kolaylaştırdığı ve içerik oluşturmada ve yaymada kullanıcı merkezli, hızlı bir yapı kurduğu için dijital aktivizm denildiğinde ilk olarak akla gelmektedir (Schultz, 2008: 5). Bir amaç etrafında sistemli olarak iş birliği kurarak, birlikte hareket etmek ilkesi dijital aktivizmin temelidir; ancak sosyal medyanın en belirgin özelliği kullanıcı merkezli bir açık kaynak yapısı bağlamında gerçekleşebildiğinden bu iki kavram zaman zaman birbirinin yerine kullanılmakta ve karıştırılmaktadır (Yeygel, 2017: 770).

Dijital aktivizm kavramı, bireyler tarafından başlatılan ve sosyal medyada örgütlenen toplumsal hareketlerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde dikkat çekmesiyle daha önemli hale gelmiştir (Çil, 2021: 112). 2008 Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerinde Barack Obama, siyasi kampanyalarında sosyal medya aktivizmini stratejik bir şekilde kullanarak önemli sayıda oy topladı. Çin hükümetinin Google'ı yasaklamasına tepki olarak ortaya çıkan siber çatışma da dijital aktivizm ortamının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Buna ek olarak, dijital

¹ Kiraz ve Kestel tarafından yapılan Türkiye'de dijital aktivizm üzerine yapılan bir araştırma, sosyal değişim için önemli bir dijital platform olan Change.org'da başlatılan kampanyaların %44,6'sının kadına yönelik şiddete odaklandığını ortaya koymuştur. Şiddet temalı kampanyaların içeriğini cinayet, cinsel istismar, hakaret, tehdit ve fiziksel şiddete yapılan atıflar oluşturmuştur. Kadına yönelik şiddet temasını takiben, kadınların sosyal ve yasal haklarında iyileştirme ve değişiklik talep eden kampanya istekleri ikinci en büyük kategoriyi (%33,5) oluşturmuştur (2017: 154). Bu veriler aslında dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet meselelerinin ne kadar iç içe ve ilişkili olduğunu da gösterir niteliktedir. Araştırmanın tam da bu sebeple literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

medyada aktif ekolojik hareketlerin yükselişi de bu yeni ortaya çıkan aktivizm biçimine bağlanabilir. Dahası, “Wall Street’i İşgal Et”, “Arap Baharı”, “Mahsa Amini” eylemlerinde sosyal medya iletişim ağlarının birçoğu kullanılmış, bu sayede örgütlenmeler hızlı bir şekilde gerçekleşmiş ve eylemcileri örgütlemeye başarı sağlanmıştır. Eylemciler tüm dünyada seslerini duyurmayı başarmış ve eylemlerine gönüllü olarak bireylerin katılmalarını sağlamıştır. Dijital aktivizmin yönetim, inanç, ekonomik düzey ve kültür açısından çeşitlilik gösteren bu farklı toplumlarda ortaya çıkması, kavramın evrenselliğini de göstermektedir (Tuna & Türkölmez, 2023: 231). Dijital aktivizm ile siyasi otoriteler değişime uğramış ve rejimler yıkılmıştır. Halk hareketleri sonucunda Mısır Cumhurbaşkanı olan Hüsnü Mübarek istifa etmiş, Tunus’ta hükümet değişmiş, Libya’daki iç savaşlar sonucunda rejimi yıkılmıştır (Yüksel, 2013).

Dijital aktivizm kavramı “yeni medya / sosyal medya aktivizmi”, “online aktivizm”, “e-aktivizm”, “internet aktivizmi”, “çevrimiçi aktivizm”, “e-savunma” ve “web aktivizmi” (Yaygel, 2017; Öke, 2018; Tani, 2018; Tani ve Taşkiran, 2019; Garip, 2022) gibi değişik adlandırmalarla literatürde yer alıyor olsa da; bu çalışmada uluslararası literatürde de kullanım sıklığından dolayı “dijital aktivizm” kavramı tercih edilmiştir. Dijital aktivizm ile ilgili birçok tanımlama bulunmaktadır.

Aktivizm, en yalın ifadeyle bireylerin ve toplumların daha güzel ve daha iyi bir dünya ümidinden beslenen eylemciliğini ifade ederken; ‘Dijital aktivizm’ ise, birey ya da örgütlerin arzuladıkları toplumsal değişimi yaratmak amacıyla dijital ortamda gerçekleştirdikleri etkinlikleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Geniş kitlelere kolaylıkla ve hızla ulaşması, çok sesliliğe zemin sağlaması, farklı şekil ve yöntemlerle gerçekleştirilebilmesi, sosyal medya kanallarında çapraz paylaşılabilmesi dijital aktivizmin her geçen gün daha da yaygınlık kazanmasını sağlayan başlıca nedenlerdir (Gürel&Nazlı; 2019). Dijital aktivizm aktivistlerin seçtikleri yöntem ve hedeflerine göre çeşitli türlere ayrılmaktadır. Bunlar; slaktivizm/kliktivizm, taraf olma/farkındalık aktivizmi, hacktivizm ve vatandaş gazeteciliği olarak sıralanabilir (Köse, 2020: 1263).

Bir başka tanıma göre, sivil toplumların siyasi katılımı sağlamak amacıyla dijital ağlar üzerinden yürüttüğü toplumsal hareketler dijital aktivizm olarak adlandırılmaktadır (Karatzogianni, 2015: 1). Dijital iletişim teknolojilerine uyum sağlayan her bireyin diğer bir ifadeyle -tekno-bireylerin- gerçekleştirdikleri yeni toplumsal hareketlerin tamamı dijital aktivizm olarak tanımlanabilir (Işık, 2021: 114).

Garip, konuya ilişkin kuramsal çalışmasında dijital aktivizm ve sosyal medya aktivizmi kavramlarının birbirine karıştırıldığı ve her iki kavramında benzer özellikleri taşımasına rağmen eş anlamlı kavramlar olarak kullanılamayacağını belirtmiştir (2022). Literatürde de son yıllarda

sosyal medya platformlarındaki aktivizm hareketlerini ele alan çalışmalarda sosyal medya aktivizm kavramının kullanılmasının (Chon ve Park, 2019; Gretzel, 2017; Langfield, 2017; Cortés-Ramos ve diğ., 2021; Rani, 2019; Westergaard, 2016) dikkat çekici olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kapsamlı ve kendine has niteliği göz önüne alındığında, “dijital aktivizm” terimi, dijital ağ altyapısını kullanan tüm aktivizm örnekleri için en uygun tanımlama olmaya devam etmektedir. (Shah vd., 2013: 296).

Literatür incelendiğinde yeni dönemin aktivizm anlayışı olarak da adlandırılan dijital aktivizmin gelişmekte olan bir kavram ve uygulama alanı olduğunu söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyet ekseninde yapılan hak arayışlarının sosyal ağların feminist aktivizm için ayrıcalıklı bir platform işlevi gördüğü ve tarafların kamusal taleplerde bulunarak belirli şiddet düzeylerini kınamak için bu alandan yararlandığı söylenebilir. Bu nedenle dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet kavramlarının birlikte ele alınması kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesi geniş ve multidisipliner iki kavramı incelemek için ise bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılmıştır.

Bibliyometrik analiz, akademik iletişim ve araştırma eğilimlerinin incelenmesinde giderek daha değerli bir araç haline gelmiştir. Bu teknik, akademik yayınların çeşitli yönlerinin nicel değerlendirmesini içerir ve araştırmacıların üretkenlik, iş birliği kalıpları, araştırma konuları ve belirli bir çalışma alanının etkisi hakkında fikir edinmelerini sağlar. (Silva ve diğerleri, 2019). Bu yöntem, belirli bir alandaki araştırma başarılarının, konu gelişiminin ve araştırma eğilimlerinin dağılımını belirlemek için kapsamlı bir şekilde istatistiksel, matematiksel ve diğer teknikleri kullanır (Chen, 2017). Bu çalışmada üç araştırma sorusu ele alınmıştır. Araştırma Soruları: 1. Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet üzerine yayınların büyüme eğilimi ve temel özellikleri nelerdir? 2. En sık kullanılan anahtar kelimeler nelerdir ve ilişkili araştırma sıcak konuları nelerdir? 3. Ortak belge atıfları arasındaki etkileşimler ve ilgili kümeler nelerdir? Bu soruların cevaplar kapsamlı bir şekilde yürütülen bibliyometrik analiz yöntemleri ile incelenerek disiplinin gelişiminin anlaşılmasına, bilginin artırılmasına ve gelecekteki araştırma yönlerinin önerilmesine katkıda bulunacaktır (Donthu ve diğerleri, 2021). Bu bibliyometrik çalışmanın amacı, bu araştırma alanını şekillendiren temel temaları, iş birliklerini ve eğilimleri belirleme hedefi ile dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet hakkındaki mevcut literatürün kapsamlı bir analizini sağlamaktır.

Yöntem

Hızla artan akademik literatürün analizi ve incelenmesi boşlukları ve eğilimleri belirlemek için daha zor hale gelmekte ve bu nedenle daha nesnel ve tarafsız bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Yayın hacmindeki artış, büyük verilerle çalışmaya izin veren nicel yöntemlere olan

ihtiyacı yaratmış ve bu nedenle bu ihtiyacı karşılamak için gelişmiş yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Bibliyometrik yöntemler hem yayınların hem de yayınların referanslarının incelenmesine izin veren nicel yöntemlerdir (Yardibi ve Hoştut, 2024). Bu nedenle, bibliyometrik analize olan ilginin son zamanlarda artması geçici bir heves değil, alandaki eğilimleri ve geleceğe dair yönelimleri ortaya koyabilmek için bir zorunluluktur. İyi yürütülen bir bibliyometrik çalışma, alana içgörü sağlama ve eğilimleri ve boşlukları tespit etme yeteneği nedeniyle değerli bir çalışmadır (Adalı ve diğerleri, 2024). Bu çalışmada dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet üzerine geniş bir literatür koleksiyonunu analiz etmek ve görselleştirmek için bibliyometrik analizi ile betimleyici istatistikler birlikte kullanılmıştır. Bibliyometri, araştırmacıların önyargı veya hatalarının en aza indirilmesi için nesnel, nicel, teknoloji destekli inceleme tekniklerine dayanmaktadır (Kumar vd., 2022). Pritchard (1969) tarafından tanıtilen bibliyometrik analiz teknikleri genel olarak literatürde (1) performans analizi ve (2) bilim haritalaması olarak kategorize edilir. Performans analizi, araştırma bileşenlerinin katkılarını tanımlamak için, bilim haritalama ise araştırma bileşenleri arasındaki ilişkileri analiz etmek için kullanılır (Donthu vd., 2021).

Analizler için kullanılan yazılım sürümleri CiteSpace (6.3.R3) Advanced ve VOSviewer sürüm 1.6.19'dur. Betimleyici istatistikler Excel ve SPSS kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Belirli araştırma alanlarının veya bölgelerinin yapısı ve dinamikleri hakkında fikir edinmek için hem yayınların içeriği hem de atıf ağları analiz edilmiştir. Bilim haritalarında görseller düğümlerden ve bağlantılardan oluşmaktadır. Haritalarda düğümler, yazarlar, dergiler, referanslar ve anahtar kelimeler gibi analitik varlıkları temsil etmek için kullanılır. Bir düğümün boyutu, bir ögenin toplam birlikte bulunma sıklığını yansıtır. Düğüm kalınlığı ve halka rengi, o öge için birlikte bulunma zaman dilimlerini gösterir (Chen, 2017). Ağların yapısal sağlamlığını değerlendirmek amacıyla analizde, ağın daha küçük bileşenlere ne ölçüde ayrıştırılabildiğini ölçen modülerlik Q endeksi, ağ içerisinde oluşan kümelerin kalitesini ve homojenliğini değerlendiren ortalama silüet puanı ve düğümlerin ağ içerisindeki diğer düğümlerle etkili bir şekilde bağlantı kurma yeteneğini değerlendiren merkezilik değerleri kullanılmıştır (Chen ve Song, 2019).

Çalışmanın verileri, önemli bir araştırma veri tabanı olan Web of Science (WoS)'dan 4 Aralık 2024 tarihinde indirilmiştir. WoS veri tabanının seçilmesinin temel gerekçesi, bilinen bir diğer veri tabanı olan Scopus'tan daha hassas bir şekilde kategorilendirme yapabilmesi ve böylece daha odaklı bir çalışma alanı sunmasıdır. Scopus veri tabanı kategori olarak sadece “*Sosyal Bilimler*” olarak ayırmış ve genellemiştir (bu kategori altında 1245 yayın tespit edilmiştir). Ancak WoS “*Kadın Çalışmaları*” ve “*İletişim*” kategorilerine ayırmış ve daha odaklı çalışma alanı

sunmuştur (her iki kategori altında 493 yayın tespit edilmiştir). Şekil 1’de çalışmanın akış şeması verilmiştir.

Şekil 1.

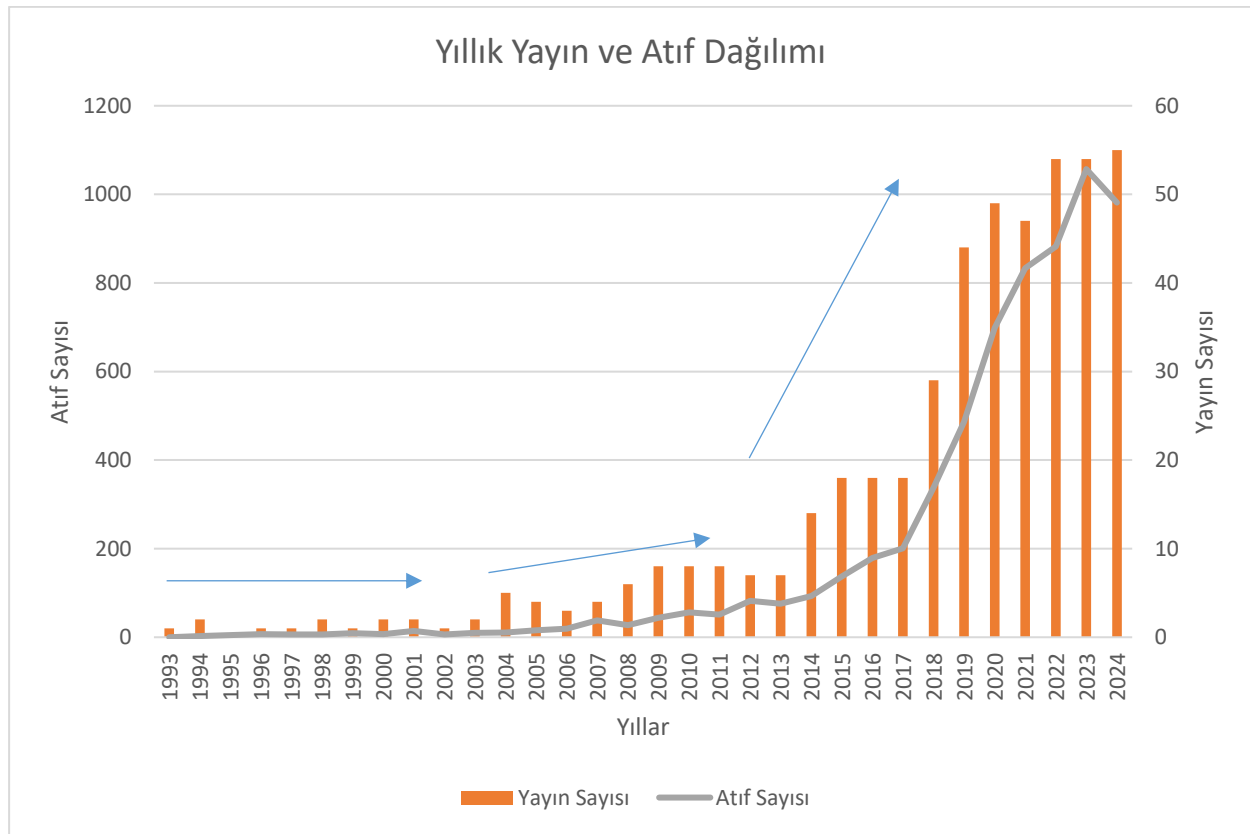
Dijital aktivizm araştırmalarında toplumsal cinsiyet odağını araştırma ve analiz etmek için iş akış şeması.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde alanın gelişim dönemleri, büyüme trendleri yıllık yayın ve atıf dağılımları ile sunulmaktadır. Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet çalışmalarında en üretken yazarlar ve en çok atıf alan yayınlar ile alanın genel tablosu ortaya konulmaktadır. Diğer yandan araştırma temel konularının belirlenmesini mümkün kılan ortak belge alıntı analizi ile alanda öne çıkan anahtar kelimeler ve odak noktaları sunulmaktadır.

Büyüme Trendi ve Temel Özellikleri

Yaklaşık 32 yılda 53 farklı ülkeden 733 farklı yazar tarafından dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet araştırmaları ile ilgili kadın çalışmaları ve iletişim kategorisinde 475 akademik çalışma, 148 farklı dergide yayınlanmıştır. Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet ile ilgili araştırma literatürünün yıllara göre dağılımı Şekil 2’de verilmiştir. Seçim kriterlerine göre veri tabanında bu alanda görülen ilk yayın 1993 yılında Taylor ve Rupp tarafından yapılan “*Women's Culture and Lesbian Feminist Activism: A Reconsideration of Cultural Feminism*” başlıklı makaledir. 1993’ten 2003’e kadar olan 10 yıllık dönem alanın bebeklik dönemi diyebileceğimiz ilk yıllardır ve gelişimi durağan seyirdedir. Sonraki 10 yılda ise bu alandaki çalışmaların sayısı artmaya dolayısıyla alan gelişmeye başlamıştır. Sonraki 10 yılda ise alan teknolojinin gelişme hızına paralel katlanarak büyüme eğilimine geçmiştir ve hızla gelişmeye devam etmektedir. Bu büyüme trendi alanının gelişmeye devam edeceği yönündedir.

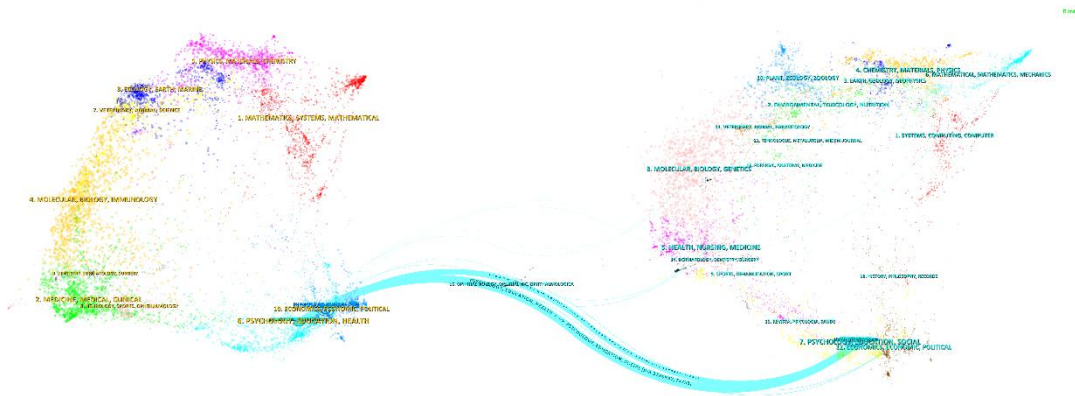

Şekil 2.

Dijital aktivizm araştırmalarında cinsiyet odaklı literatürün yıllara göre yayın ve atıf dağılımı.

Yayın sayısı ile atıf sayısı arasında anlamlı ve güçlü bir pozitif ilişki vardır (Pearson korelasyon katsayısı $r = 0.974$; $p=0,000$). Dijital aktivizm araştırmalarında cinsiyet odaklı literatürdeki yayınların ve atıfların sayısı arasındaki bu güçlü ilişki, akademik çalışmaların etkisini artırma potansiyelini göstermektedir. Ayrıca araştırmacıların ilgisini çeken konuların akademik

görünürlüğünün yayın sayısı ile birlikte arttığı söylenebilir. Yayınların yıllık ortalama büyüme hızı; %13,34 olarak hesaplanmış ve yıllık bazda yayın sayısında düzenli bir büyüme olduğu gözlenmiştir. İlk değer sıfır atıf verisi hariç tutulduğunda, atıfların yıllık ortalama büyüme oranı yaklaşık %20,54'tür. Atıf sayısındaki büyüme oranının yayın sayısındaki büyüme oranından daha yüksek olması, multidisipliner alanlardan, yani diğer alanlardan dijital aktivizm araştırmalarında cinsiyet odaklı çalışmalara yönelik akademik ilgiye işaret etmektedir. Bu ilginin hangi alanlardan geldiğini tespit etmek için disiplinler arası bilgi akışı analizi çift haritalama ile yapılmıştır (bakınız Şekil 3). Çift haritalama tekniği, dijital aktivizm araştırmalarında cinsiyet odaklı araştırmaları alanında disiplinler arası düzeyde dinamik ilerlemeyi, atıf yörüngelerini, bilgi akışlarını ve diğer bilgi alanlarındaki makalelerin dağılımını yansıtabilir (Guo ve diğerleri, 2022). Farklı dergiler arasındaki atıf ilişkilerini göstermek için kullanılır. Görselleştirme, solda atıf yapan dergiler ve sağda atıf yapılan dergiler olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır (Chen ve Leydesdorff, 2014).

Şekil 3.

Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet literatüründe araştırma dergilerinin çift grafikli üst üste bindirilmiş bilgi haritası (alıntı yapılan dergiler solda, alıntı yapılan dergiler sağda).

Psikoloji, eğitim ve sağlıktan psikoloji, eğitim ve sosyal bilimlere olan güçlü atıf akışı, bu alanlar arasındaki köklü ve sık iş birliklerini veya teorik örtüşmeleri vurgulamaktadır. Şekil 3 disiplinlerin birbiriyle bağlantılı doğasını, özellikle psikoloji ve sosyal bilimlerin çeşitli araştırma alanlarındaki etkisini göstermektedir. Yol 1(atıf yapan dergi kümesi: Psikoloji, Eğitim, Sağlık → atıfta yapılan dergi kümesi: Psikoloji, Eğitim, Sosyal)'deki daha yüksek frekans ve z puanı (3,33) olgun ve iyi entegre edilmiş bir ilişkiye işaret ederken, Yol 2 (atıfta yapan dergi kümesi: Ekonomi, Ekonomi, Siyaset → atıfta yapılan dergi kümesi: Psikoloji, Eğitim, Sosyal) z puanı (1,86) gelişen ancak etkili bir disiplinler arası değişimi yansıtmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri (152 yayına katkı sağlamıştır), İngiltere (67 yayına katkı sağlamıştır) ve Kanada (37 yayına katkı sağlamıştır) bu alanda en çok yayın yapan ve iş birliği yapan ülkelerdir. Amerika Birleşik Devletleri dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet konularında en yoğun iş birliği yapan öncü konumdadır. Bu alanda *Feminist Media Studies*, *Women's Studies International Forum* ve *Feminist Theory* en çok yayın yapan dergilerdir.

Araştırma Temel Konularının Belirlenmesi Ortak Belge Alıntı Analizi

Ortak belge alıntı analizi (Document Co-citation Analysis: DCA) dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet ile ilişkili bilimsel çalışmalar arasındaki bağlantıları incelemek için gerçekleştirilmiştir. Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet araştırmalarında ilgili 475 yayın için 19608 referans tespit edilmiş ve yayın başına ortalama yaklaşık 41 referans hesaplanmıştır. CiteSpace'de bilimsel haritalama yoluyla 19608 referans için ortak belge atıf analizi gerçekleştirilmiş ve 1588 düğümden ve 5300 bağlantıdan oluşan bir görsel harita elde edilmiştir (bakınız Şekil 4). Belgelerin başlangıç zamanından günümüze zaman temsili mavi renkten bordoya değişen bir renk skalasında gösterilmektedir. Büyük düğümlerin ve yoğunluğunun genel olarak sıcak renklerde olması referansların da çoğunlukla yakın dönemlerde yapılan çalışmalar verildiğinin göstergesidir. Tablo 1'de çalışma döneminde belirlenen 475 çalışma tarafından en çok atıf alan on belge listelenmiştir.

Tablo 1.

En çok atıf yapılan referanslar

Frekans	Yazar/ Yıl	Başlık
48	Baer, 2018	“Redoing feminism: Digital activism, body politics, and neoliberalism”
33	Mendes vd., 2018	“# MeToo and the promise and pitfalls of challenging rape culture through digital feminist activism”
30	Clark, 2016	“Hope in a hashtag”: The discursive activism of# WhyIStayed”
20	Mendes, 2019	“Digital Feminist Activism: Girls and Women Fight Back Against Rape Culture”
19	Banet-W. Miltner, 2016	# MasculinitySoFragile: Culture, structure, and networked misogyny”
19	Papachariss, 2016	“Affective publics and structures of storytelling: Sentiment, events and mediality”
18	Keller vd., 2018	“Speaking 'unspeakable things': Documenting digital feminist responses to rape culture”
15	Boczkowski vd, 2018	“How young users deal with multiple platforms: The role of meaning-making in social media repertoires”
14	Jackson vd., 2020	“# HashtagActivism: Networks of race and gender justice”
14	Ahmed, 2017	“Living a Feminist Life”

En çok atıf yapılan eserler incelendiğinde feminist hareketlerin dijital aktivizmin olanaklarını kullanarak toplumsal cinsiyete ilişkin bir farkındalık yaratma amacı taşıdığı söylenebilir. Dijital platformların sunduğu olanaklar feminist dayanışma ve özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında farkındalık yaratma hususunda öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal medyanın hızlı ve değişken yapısı özellikle hashtag aktivizmi olarak da adlandırılan ve dünyada kısa sürede viral olan *#MeToo*, *#WhyIStayed* gibi kampanyalar kolektif hareketlere dönüşmeleri ile bir yandan umut vaad ederken diğer yandan sadece dijitalle sınırlı kalmaları açısından da bir çelişki barındırmaktadır. Yine de bu eserlerin dijital medya ve toplumsal cinsiyet noktasında disiplinler arası bir yaklaşım sunduğu ve bireyleri aktivizm noktasında yüreklendirdiği görüşü de kayda değer bir çıkarımdır. En çok atıf yapılan referansların 2016 yılından itibaren ortaya konmuş olması ve ilerleyen yıllara doğru yayılması alanın güncelliğini koruduğunu ve gelecekte yapılacak daha birçok çalışma için umut vaat ettiğini göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Atıf patlaması beklenenden daha kısa sürede atıf almış etkili çalışmaları temsil etmesi için kullanılmıştır. Şekil 4A'da kırmızı düğümler atıf patlamalarını temsil etmektedir. Kırmızı düğümlerin yoğunluğu, bu düğümlerin kısa sürede atıf aldığını gösterir. Bu durum, belirli belgelerin mevcut literatürde önemli bir konuma geldiğini ve ilgili alanlarında önemli bir etki yarattığını gösterir (Yardibi ve Demirci, 2024). Tablo 2'de daha ileri araştırmalara temel oluşturabilecek en güçlü atıf patlamaları listelenmiştir.

Tablo 2.

En Güçlü Atıf Patlamalarına Sahip İlk 13 Kaynak

Referansın Başlığı	Yıl	Güç	Başlangıç	Bitiş	1993 - 2024
#YesAllWomen as Feminist Meme Event.	2014	4.24	2016	2020	
#YesAllWomen: Intersectional Mobilization Against Sexual Assault is Radical (Again)	2014	3.76	2016	2020	
'Back To The Kitchen, Cunt': Speaking The Unspeakable About Online Misogyny.	2014	3.73	2017	2018	
Rape Culture and the Feminist Politics of Social Media	2014	4.47	2018	2020	
Speaking 'Unspeakable Things': Documenting Digital Feminist Responses To Rape Culture.	2018	4.42	2018	2022	
Redoing Feminism: Digital Activism, Body Politics, and Neoliberalism	2016	6.87	2019	2024	
"Hope in A Hashtag": The Discursive Activism of #WhyIStayed.	2016	6.45	2019	2024	
#MeToo and The Promise and Pitfalls Of Challenging Rape Culture Through Digital Feminist Activism	2018	6.15	2019	2024	
#MasculinitySoFragile: Culture, Structure, and Networked Misogyny.	2016	4.88	2019	2024	

Digital Defense: Black Feminists Resist Violence With Hashtag Activism.	2015	4.39	2019	2022	
Affective Publics and Structures Of Storytelling: Sentiment, Events and Mediality.	2016	5.78	2021	2024	
"I SEE YOU, I BELIEVE YOU, I STAND WITH YOU": #MeToo and the Performance Of Networked Feminist Visibility.	2021	4.67	2022	2024	
Communication Power (Kitap)	2013	4.03	2022	2024	

Atıf patlamalarının olduğu eserler kronolojik olarak incelendiğinde en eski çalışmaların 2014 yılına ait olduğu görülmektedir. Bu yönüyle atıf patlamaları tablosu da alanın son on yılda büyük bir sıçrama geçirdiğini destekleyen veriler sunmaktadır. Diğer yandan en çok atıf patlaması yaşayan ve halihazırda 2024 itibariyle devam eden yazarlar ise sırasıyla; Baer, H., Clark-Parsons, R., Mendes, K. vd., Banet-Weiser, S., & Miltner, K. M., Papacharissi, Z., Castells M. olmuştur. Bu yazarların ortak noktası çalışma başlıklarında da açıkça anlaşılacağı üzere hastagh aktivizmi/feminizmi üzerine araştırmalar yapıyor olmalarıdır. Hashtag feminizmi hakkındaki söylemlerin çoğu, hashtag'in aktivizm için etkili bir araç olup olmadığını araştırmaktadır. Yazarlar hashtag feminizminin, aktivistleri bir araya getirerek, kişisel olanı görünür kılarak politik hale getirdiği için değerli bir aktivizm türü olarak incelemektedir. Onlara göre, hashtag feminizmi ya da yeni medya mecraları aracılığıyla ortaya çıkan feminist aktivizm hashtag'leri, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadele etmek için dünya çapında güçlü bir taktik haline gelmiştir. Hastagh aktivizmi ile çevrimiçi kişisel ifadelerin çevrimiçi kolektif eyleme dönüşmesi yazarların ilgisini çekmektedir; görünen o ki ileriki çalışmalarda da bu alan ilgiyi üstüne toplamaya devam edecektir.

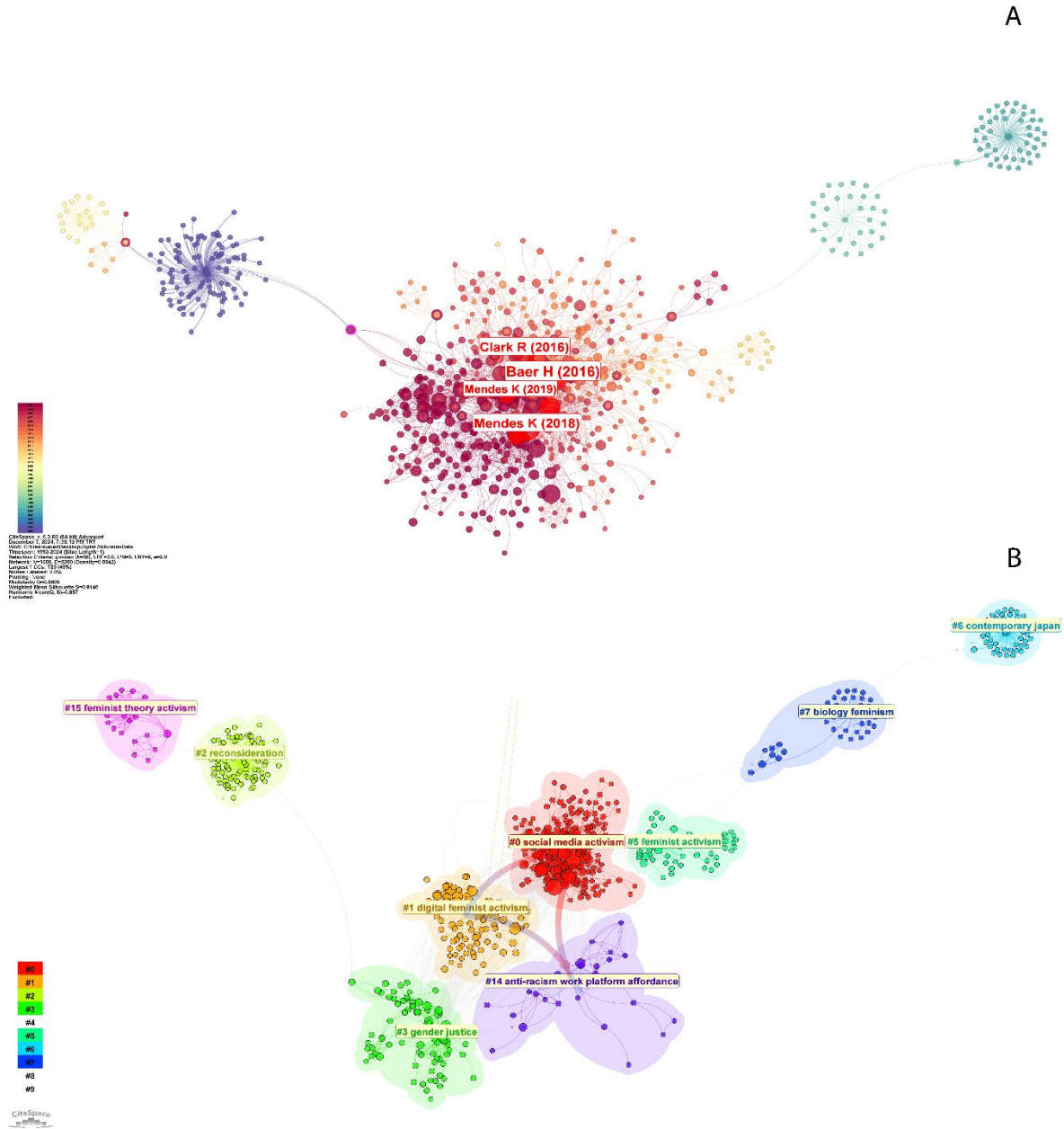
En çok atıf yapılan makalenin yazarı Baer (2018) çalışmasında, yenilenen feminist politikaları incelemektedir. Günümüzün dijital platformları ve aktivizm arayüzünden, dijital medyanın belirli bir kesimi etkilemedeki rolünün incelenmesi çağdaş feminist protestoların anlam kazanma yolları ve ulusötesi, ulusal ve yerel olarak incelenmiştir. Çalışmasının sonucunda Baer, dijital feminizmin güvencesizliğine dikkat çekmiş, hem neoliberalizmin baskıcı doğasını yansıtan hem de yeni öznellikler ve toplumsal oluşumlar için sunduğu olanaklara değinmiştir.

Mendes ve diğerleri (2018) araştırmalarında hashtag'lerin gerçekte ne yaptığını ve dijital platformların feminist politika için ne gibi olanaklar sağlayabileceğini sorgulamışlardır. Buldukları cevap çelişkilerle tanımlanan karmaşık bir tabloyu ortaya koymaktadır. Dijital teknolojilerin çevrimiçi nefretin dağıtımını kolay, kalıcı ve kötü niyetli hale getirdiği kabulünden hareket eden araştırmada kadınlar için ezici bir şekilde olumsuz ve zehirli bir alan olduğunu ileri sürmüştür (Jane, 2017; Shaw, 2014). Buna paralel olarak, çoğu katılımcı feminist görüşleri nedeniyle saldırıya uğramaktan endişe ve korku yaşasa da dijital feminizmin aynı anda hem

topluluk, bağlantı ve feminist görüşlere destek hem de tecavüz kültürünü ortaya çıkarmada dayanışma yaratmada son derece olumlu olarak deneyimlenebileceğini de ortaya koymuştur. Yaygın saldırı korkusuna ve trolleme deneyimlerine rağmen, katılımcılar bununla başa çıkmak için stratejiler buldukları da bir gerçektir. Ayrıca, çevrimiçi platformların birçok katılımcı tarafından feminist aktivizmde bulunmak için sokak, işyerleri, okullar ve aile ve arkadaşlar arasında çevrimdışı yerlere göre daha güvenli ve daha kolay alanlar olarak görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Clark (2016), araştırmasında hashtag aktivizmi sosyal değişim yaratabilir mi? Sorusuna cevap aramış, netice olarak evet ya da hayır tartışmasının dışında çok daha karmaşık bir hikayenin bir parçasını anlatabileceği sonucuna varmıştır. Aktivistlerin hashtag feminizminin olanaklarını ve eksikliklerini nasıl algıladıklarını ve her ikisini de dengelemek için hangi stratejileri kullandıklarını araştıran Clark, hashtag feminizminin hem özgürleştirici politika taktiği hem de çağdaş baskı sistemleri için önemli bir çıkış noktası olmaya devam ettiği kanaatini taşımaktadır. Feministlerin hashtag aktivizminin çelişkileri arasında nasıl yol aldıklarını anlamak önemlidir.

Kümeleme analizi, benzer verileri bir araya getirmek ve farklı verileri ayırt etmek için kullanılır ve araştırmacıların metin verilerini farklı kategorilere sınıflandırmasına ve makro temaları belirlemesine olanak tanır (Zhang vd., 2023). Ortak belge atıf ağı kümeleme analiz, belirli bir alanla yakından ilişkili araştırma temalarını vurgulamak için kullanılmıştır. Yayınlar, Log-olabilirlik oranı (Log-likelihood ratio-LLR) ile konu benzerliğine göre aynı kümeye gruplandırılmıştır (Chen vd.,2010). Kümelerin ortalama modülerlik Q endeksi 0,8609 olarak hesaplanırken, ortalama silüet değeri 0,9146 olarak hesaplanmıştır. Yapısal ölçüler, homojen kümelere bölünebilen güvenilir bir ağ oluşumunun göstergesidir. Küme bağımlılıkları, bilimsel çalışmalardaki kümeler arasındaki karşılıklı ilişkileri ve ilişkili konular arasındaki etkileşimleri açıklar. Küme bağımlılıklarını yorumlamak, eğilimleri, etkileşimleri ve potansiyel bilimsel iş birliklerini ayırt etmek için önemli bir araçtır (Yardibi ve Hoştut, 2024). Şekil 4B küme bağımlılıklarını göstermektedir. Küme 0: *sosyal medya aktivizmi* (social media activism), küme 1: *dijital feminist aktivizm* (digital feminist activism) ve küme 14: *ırkçılık karşıtı çalışma platformu sağlayıcılığı* (anti-racism work platform affordance) birbirleri ile sıkı iş birliğinde olan bağımlı kümelerdir. Bu kümeler arasındaki bağımlılık ilişkileri, sosyal medya ve aktivizm alanında dinamik ve birbiriyle bağlantılı bir söylem olduğunu göstermektedir.

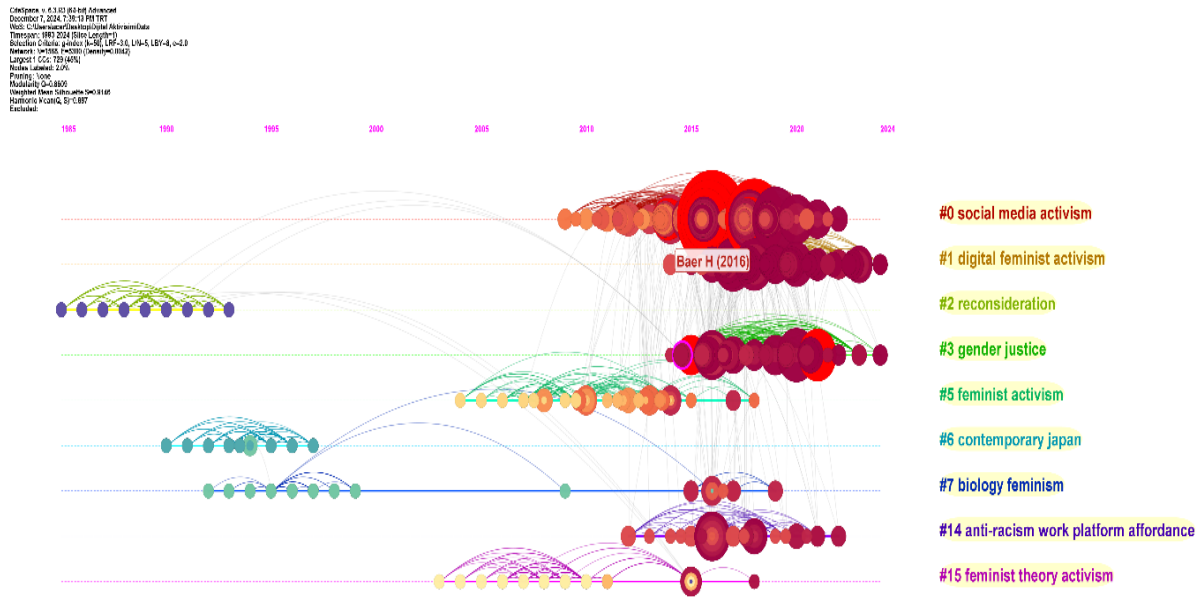

Şekil 4.

Belge ortak atıf analizi ağ haritası (A) Belge ortak atıf analizi aracılığıyla oluşturulan kümelerinin bağımlılık haritası (B)

Belge ortak analizi küme bağımlılıkları *dijital feminist aktivizmin* hem *sosyal medya aktivizmi* hem de *ırkçılık karşıtı çalışma platformu sağlayıcılığını* etkileyen ve bilgilendiren merkezi bir görev gördüğünü ve bu bağlamlarda kullanılan stratejileri, anlatıları ve teorik çerçeveleri şekillendirmedeki temel rolünü vurgulamaktadır. Bu da *dijital feminist aktivizmin*, özellikle platformların savunuculuk için nasıl kullanılabileceğini anlamada, sosyal medya tabanlı aktivizm ve ırkçılık karşıtı çabalarda daha geniş tartışmaları ve metodolojileri yönlendiren önemli bir alan olduğunu göstermektedir. Bu birbirine bağlılık, toplumsal değişim için dijital platformların potansiyelini anlamak ve değerlendirmek için feminist ve ırkçılık karşıtı bakış

açıların çok önemli olduğu, aktivizm araştırmalarına yönelik iş birlikçi ve çok boyutlu bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır.

Şekil 5. ,

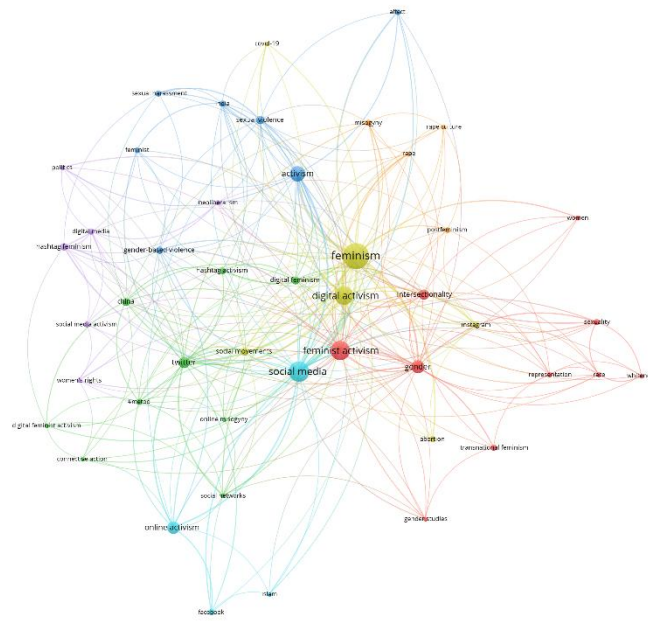
Belge ortak atıf analizi kümeleri zaman çizelgesi görselleştirmesi

Yapısal ölçümlere ek olarak, Şekil 5, kümenin zaman içindeki evrimine genel bir bakış sağlamak ve devam eden eğilimleri ortaya çıkarmak için zaman çizelgesi görselleştirilmiştir. Güncel referans kümeleri #0sosyal medya aktivizmi, #1dijital feminist aktivizm ve #3toplumsal cinsiyet adaleti/eşitliği olarak Şekil 5'te görülmektedir.

Anahtar Kelime Analizi ve Araştırma Odak Noktalarının Tespiti

Araştırma odak noktalarının belirlenmesi ve ardından ilgili araştırma konularının kümelenmesi, bibliyometrik analizin en önemli yönlerindendir. Belirli bir disiplin içindeki belirli araştırma noktalarını vurgulamak için yüksek frekanslı anahtar kelimelerin kullanılması hem araştırma noktalarını hem de diğer ilgili konuları belirlemenin etkili bir yöntemidir (Feng vd., 2022). Çalışmada, araştırma odak noktalarını, sınırlarını ve eğilimlerini belirlemek için eşzamanlılık (co-occurrence) analizi, atıf patlaması (burst detection) analizi ve zaman çizelgesi görselleştirmesi kullanılmıştır. Eş-zamanlılık analizi, makalelerde tartışılan kavramlar arasındaki ilişkileri belirlemek için en uygun yöntem olarak seçilmiştir. Bir makalede iki anahtar kelimenin eş zamanlı kullanılması iki kavram arasında bir ilişki olduğunu göstermekte ve bu kavramların sıklıkla birlikte tartışıldığını ve araştırma bağlamında muhtemelen ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Klarin, 2024). Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet araştırmalarında en yaygın temaları belirlemek için yazar anahtar kelime, eş zamanlılık analizi VOSviewer kullanılarak

yürütülmüştür. 475 belgede toplam 1246 anahtar kelime belirlenmiştir (bakınız Şekil 6). Şekil 6’da tematik anahtar kelimeler, bağlantıların gücü ve bunların 7 renkte bir arada bulunma durumları gösterilmektedir; her düğüm bir anahtar kelimeyi temsil etmektedir. En popüler arama terimleri “feminizm” (90 kez), “sosyal medya” (57 kez), “feminist aktivizm” (52 kez), “dijital aktivizm” (51 kez), “aktivizm” (35 kez) ve “toplumsal cinsiyet” (27 kez)’dir. Bu anahtar kelimeler, çalışmaların dijital platformlar üzerinden gerçekleşen feminist hareketlere ve toplumsal cinsiyetle ilgili meselelerin sosyal medya bağlamında ele alınmasına odaklanıldığını göstermektedir. Anahtar kelime bulutu, araştırmada genel olarak ele alınan ana konular hakkında iyi bir fikir vermektedir.

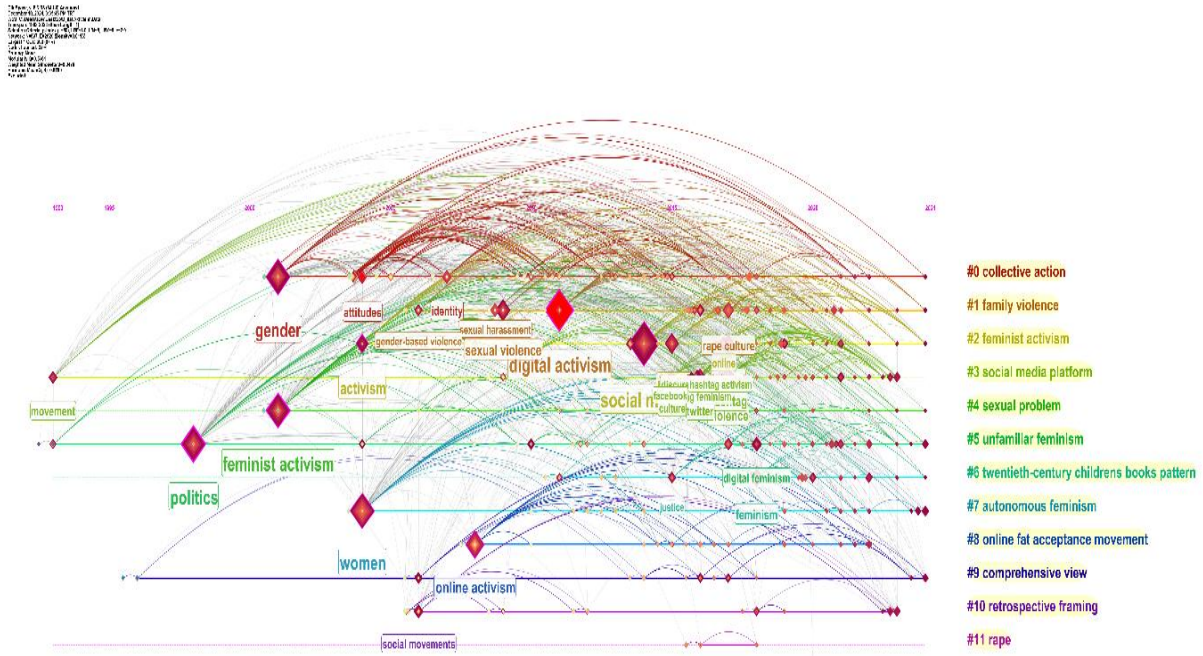

Şekil 6.

Eş zamanlı anahtar kelime ağ görselleştirmesi

Merkeziyet değeri 0.1’den yüksek anahtar kelimeler diğer anahtar kelimeleri birbirine bağlamakta kilit konumdadırlar. Merkeziyet değeri yüksek anahtar kelimeler sırasıyla; feminist aktivizm (0.28), dijital aktivizm (0.22), politika (0.20), toplumsal cinsiyet (0.20), kadınlar (0.20), sosyal medya (0.18), çevrimiçi aktivizm (0.16) ve aktivizm (0.10)’dur. “Feminist aktivizm” (0.28) en yüksek merkeziyet değerine sahip olup, araştırma alanında diğer kavramlarla en güçlü bağlara sahip olan temel odak noktasıdır. Odak noktayı dijital aktivizm ve politika sözcüklerinin takip etmesi ise toplumsal cinsiyet meselesinin aynı zamanda bir iktidar mücadelesi alanı haline geldiği ve bu mücadelede dijital platformların aktivizm hareketlerine katkıda bulunduğu şeklinde yorumlanabilir. CiteSpace ile en önemli atıf patlamalarını belirlemek için bir tespit algoritması kullanılmıştır; bu algoritma, iki anahtar kelime tespit etmiştir. Tutumlar ve dijital aktivizm anahtar kelimeleri atıf patlaması yapmıştır. Özellikle 2020 yılından günümüze dijital aktivizm güçlü atıf

patlaması (6,95) yapmıştır. Bu durum dijital aktivizm çalışmalarının toplumsal cinsiyet odağında güncel kalarak devam edeceğinin bir göstergesidir. Anahtar kelimelerin dinamik evrimi göstermek amacıyla kapsamlı bir analiz ve haritalama sürecine gerçekleştirilmiş ve sonuçlar bir zaman çizelgesi olarak Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7.

Anahtar kelime kümeleme zaman çizelgesi görselleştirmesi

Anahtar kelime kümeleme zaman çizelgesi incelendiğinde aktif kümelerin #0kolektif eylem, #1aile içi şiddet, #2feminist aktivizm, #4cinsel sorunlar, #5yabancı(alışılmadık) feminizm, #6yirminci yüzyılda çocuk kitaplarında desenler, #7özerk feminizm ve #9kapsamlı değerlendirme olarak bulunmuştur.

Küme analizleri sonucunda aktif kümeler kolektif eylem, aile içi şiddet, feminist aktivizm, cinsel sorunlar, yabancı (alışılmadık) feminizm, yirminci yüzyılda çocuk kitaplarında desenler, otonom (bağımsız) feminizm ve kapsamlı değerlendirme olarak bulunmuştur. Günümüz dijital dünyasında kolektif eylemler ve feminist aktivizm, özellikle dijital platformların sağladığı görünürlüğün artmasıyla toplumsal dönüşümü hızlandırarak sınırları aşan küresel hareketlere dönüşebilme kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla bu kümelerin dijital aktivizm çalışmalarında aktif çalışma alanları olması anlaşılabilir bir durumdur. Feminist bakış açısıyla aile içi şiddet ve cinsel taciz gibi kaygılar toplumsal cinsiyet eşitsizliği alanlarında yeniden yorumlanabilmekte ve farkındalık yaratmada etkili olabilmektedir. Alışılmamış ve özerk feminizm gibi hareketler alışılmış söylemleri aşarak yeni söylem alanları yaratma ve marjinal grupların seslerini duyurmak için bir platform sağlama kapasitesinden dolayı güncelliğini koruyan bir diğer aktif çalışma

alanıdır. Erken yaşta cinsiyet rollerinin nasıl inşa edildiğini anlamada 20. yüzyıl çocuk kitabı örüntüsü önemli bir araçtır. Dijital aktivizm odağında toplumsal cinsiyet kavramını ele alan akademik çalışmaların bütünsel bakış açısıyla değerlendirilebilmesi, disiplinler arası iş birliğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Sonuç

Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyete ilişkin yapılan analiz sonuçlarına göre yayınların onar yıllık üç döneme ayrıldığı söylenebilir. İlk on yıllık dönem, alanda ilk çalışmaların yapıldığı, adeta bu iki önemli kavramın birlikte kullanımının temellerinin atıldığı dönem olmuştur. İkinci dönemde ise çalışmalar istikrarlı biçimde artış göstermiş ve atıflar ile alan genişlemeye başlamıştır. Son on yıllık periyotta ise teknolojinin gelişme hızıyla doğru orantılı olarak katlanarak büyüme eğilimine geçtiği ve hızla gelişmeye devam ettiği görülmektedir. Bu büyüme trendi alanının gelişmeye devam edeceği yönünde güçlü bir işaret olarak yorumlanabilir.

Analiz sonuçlarına göre, incelenen yıllar arasında 53 farklı ülkeden 733 yazar konuya ilişkin yayınlar yapmasına karşın *Amerika Birleşik Devletleri* dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet konularında en yoğun iş birliği yapan ve öncü konumuyla alanı domine eden ülkedir. İlk ve öncü çalışmalara ev sahipliği yapan ülke alanın şekillenmesine de büyük oranda katkı sunmaktadır. ABD'yi takiben *İngiltere* ve *Kanada* bu alanda en çok yayın ve iş birliği yapan ülkeler olmuştur. Bu alanda "*Feminist Media Studies*", "*Women's Studies International Forum*" ve "*Feminist Theory*" en çok yayın yapan dergilerdir.

Her ne kadar toplumsal cinsiyet çalışmaları uzun yıllardır araştırmacıların odak noktası haline gelmiş olsa da dijital aktivizm bağlamında çalışmaların geçmişi oldukça kısadır. Çalışma alanı yeni olduğundan aktif yazarların da çok sayıda çalışmaya sahip olmaması anlaşılabilir. En üretken yazarlar olarak- Fernandez Romero, Nunez Puente ve Bartlett- kadın araştırmacıların öne çıkması toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da umut verici bir gelişme olarak yorumlanmaktadır.

En çok kullanılan anahtar kelimeler incelendiğinde feminist hareketlerin dijital aktivizmin olanaklarını kullanarak toplumsal cinsiyete ilişkin bir farkındalık yaratma amacı taşıdığı söylenebilir. Dijital platformların sunduğu olanaklar feminist dayanışma ve özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında farkındalık yaratma hususunda öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal medyanın hızlı ve değişken yapısı özellikle hashtag aktivizmi olarak da adlandırılan ve dünyada kısa sürede viral olan *#MeToo*, *#WhyIStayed* gibi kampanyalar kolektif hareketlere dönüşmeleri ile bir yandan umut vaad ederken diğer yandan sadece dijitalle sınırlı kalmaları açısından da bir çelişki barındırmaktadır. Yine de bu eserlerin dijital medya ve toplumsal cinsiyet noktasında

disiplinler arası bir yaklaşım sunduğu ve bireyleri aktivizm noktasında yüreklendirdiği görüşü de kayda değer bir çıkarımdır.

Dijital aktivizmin bir türü olan hastagh aktivizminin gelecek çalışmalarda sıklıkla konu olacağı düşünülmektedir. Bu sayede çevrimiçi kişisel ifadelerin çevrimiçi kolektif eyleme dönüşmesi tüm dünyada artarak devam edeceği ön görülmektedir. Bu anlamda kavramın toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlayacak biçimde kullanılması elzemdir.

Bibliyometrik araştırmaların doğası gereği, bibliyometrik verilerin araştırma metodolojisi başlı başına bir sınırlama teşkil etmektedir (Donthu vd., 2021). Bu çalışma da bazı kısıtlamaları bünyesinde barındırmaktadır. İlk olarak, sadece WoS veri tabanındaki İngilizce yayınlar taramaya dahil edilmiştir, odaklı çalışma alanı incelemesi için “*Kadın Çalışmaları*” ve “*İletişim*” kategorileri ile veriler sınırlı tutulmuştur. Dijital aktivizm ve toplumsal cinsiyet bağlamının farklı alanları kapsayan daha geniş bir inceleme gelecekteki çalışmalar için gerekli görülmektedir. Bu anlamda, araştırmacılar gelecekte, içgörülerini geliştirmek için bilimsel kategorileri genişleterek ya da daha fazla veri tabanı ekleyerek araştırma yapabilir. Dijital aktivizm ile oluşturulan içeriğin toplumsal cinsiyet farkındalığı ve eşitliğinde nasıl kazanımlar sağladığı, kolektif eylemlerin toplumsal cinsiyet tasvirlerinin şekillendirilmesinde oynadığı roller, gelecek araştırmaların başlıca konuları olabilir. Diğer yandan dijital aktivizmin toplumsal cinsiyet kalıplarını değişim ve dönüşüme uğratmadaki etkisi de spesifik olarak incelenebilir.

Kaynakça

- Adalı, G., Yardibi, F., Aydın, Ş., Güdekli, A., Aksoy, E., & Hoştut, S. (2024). Gender and Advertising: A 50-Year Bibliometric Analysis. *Journal of Advertising*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/00913367.2024.2343291>
- Baer, H. (2018). Redoing feminism: Digital activism, body politics, and neoliberalism. In *Digital Feminisms* (pp. 25-42). Routledge.
- Banet-Weiser, S., & Miltner, K. M. (2015). #MasculinitySoFragile: culture, structure, and networked misogyny. *Feminist Media Studies*, 16(1), 171–174. <https://doi.org/10.1080/14680777.2016.1120490>
- Castells, M. (2013). *Communication Power*. Oxford University Press, USA.
- Chen, C. (2017). Science Mapping: A Systematic Review of the Literature. *Journal of Data and Information Science*, 2(2), 1–40. <https://doi.org/10.1515/jdis-2017-0006>

- Chen, C., & Leydesdorff, L. (2014). Patterns of connections and movements in dual-map overlays: A new method of publication portfolio analysis. *Journal of the association for information science and technology*, 65(2), 334-351.
- Chen, C., & Song, M. (2019). Visualizing a field of research: A methodology of systematic scientometric reviews. *PLOS ONE*, 14(10), e0223994. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0223994>
- Chen, C., Ibekwe-SanJuan, F., & Hou, J. (2010). The structure and dynamics of cocitation clusters: A multiple-perspective cocitation analysis. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, 61(7), 1386-1409.
- Chon, M-G., & Park, H. (2019). Social media activism in the digital age: Testing an integrative model of activism on contentious issues. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1077699019835896>
- Clark, R. (2016). “Hope in a hashtag”: The discursive activism of# WhyIStayed. *Feminist media studies*, 16(5), 788-804.
- Clark-Parsons, R. (2019). “I See You, I Believe You, I Stand With You”: #MeToo and the performance of networked feminist visibility. *Feminist Media Studies*, 21(3), 362–380. <https://doi.org/10.1080/14680777.2019.1628797>
- Considine, S. (2009). Homepage: Internet activism and women. *Field:journal*, 3 (1), 133-142.
- Cortés-Ramos, A., Torrecilla García, J.A., Landa-Blanco, M., Poleo Gutiérrez F.J., & Castilla Mesa, M.T. (2021). Activism and social media: Youth participation and communication. *Sustainability*, 13(10485), 2-13.
- Coşkun Tuna, P., & Türkölmez, O. (2023). Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 4(2), 211-240. <https://doi.org/10.58658/kaypod.1314396>
- Çil, S. (2021). Dijital Aktivizm. Aslıhan Zinderen (Ed.). *Dijital Sosyoloji Çalışmaları*, 93- 121.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Feng, X., Wang, X., & Su, Y. (2022). An analysis of the current status of metaverse research based on bibliometrics. *Library Hi Tech*, 42(1), 284-308.

- Garip, S. (2022). Dijital Aktivizm ve Sosyal Medya Aktivizm Kavramlarını Ayırmak: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 81-89.
- Gretzel, U. (2017). Social media activism in tourism. *Journal of Hospitality and Tourism*, 15(2), 1-14.
- Guo, Y., Geng, X., Chen, D., & Chen, Y. (2022). Sustainable Building Design Development Knowledge Map: A Visual Analysis Using CiteSpace. *Buildings*, 12(7), 969.
- Gürel, E., & Nazlı, A. (2019). Dijital Aktivizm: Change.org Kampanyaları Üzerine Bir Analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 187-206. <https://doi.org/10.18037/ausbd.668642>
- Işık, T. (2021). Yeni medya ve dijital aktivizm. Rezal Koç (Ed.), *Dijital aktivizm ağ toplumunda imaj, kimlik, gözetim* (s.111-137). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Jackson, S. J., Bailey, M., & Welles, B. F. (2020). *# HashtagActivism: Networks of race and gender justice*. Mit Press.
- Jane, E. A. (2014). ‘Back to the kitchen, cunt’: speaking the unspeakable about online misogyny. *Continuum*, 28(4), 558–570. <https://doi.org/10.1080/10304312.2014.924479>
- Karatzogianni, A. (2015). *Firebrand waves of digital activism 1994-2014*. New York: Palgrave Macmillan.
- Keller, J., Mendes, K., & Ringrose, J. (2018). Speaking ‘unspeakable things’: Documenting digital feminist responses to rape culture. *Journal of gender studies*, 27(1), 22-36.
- Kiraz, S., & Kestel, S. (2017). Kadınların madun sorunsalı ve bir alternatif olarak yeni medyada dijital aktivizm: Change. org. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 53, 139-163. <https://doi.org/10.17064/iuifd.321654>
- Klarin, A. (2024). How to conduct a bibliometric content analysis: Guidelines and contributions of content co-occurrence or co-word literature reviews. *International Journal of Consumer Studies*, 48(2), e13031.
- Köse, G. (2020). Toplumsal Hareketlenmede Önemli Bir Durak: Sosyal Ağlarda Dijital Aktivizm ve Dinamiklerine İlişkin Y ve Z Kuşağının Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(22), 1255-1288.
- Kumar, S., Sahoo, S., Lim, W.M., & Dana, L.P. (2022). Religion as a Social Shaping Force in Entrepreneurship and Business: Insights from a Technology-Empowered Systematic Literature

- Review. *Technological Forecasting and Social Change*, 175, 121393. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121393>.
- Langfield, N. (2017). Social media activism is no joke. <https://www.queensjournal.ca/social-media-activism-is-no-joke/>
- Macchi Silva, V. V., Ribeiro, J. L. D., Alvarez, G. R., & Caregnato, S. E. (2019). Competence-based management research in the Web of Science and Scopus databases: Scientific production, collaboration, and impact. *Publications*, 7(4), 60.
- Mendes, K. (2019). *Digital Feminist Activism: Girls and Women Fight Back Against Rape Culture*. Oxford University Press.
- Mendes, K., Ringrose, J., & Keller, J. (2018). #MeToo and the promise and pitfalls of challenging rape culture through digital feminist activism. *European Journal of Women's Studies*, 25(2), 236-246. <https://doi.org/10.1177/1350506818765318>
- Önder, H. B. (2016). "Dijital Kültür ve Dijital Aktivizm Karşısında Stratejik Halkla İlişkilerin Değişen Durumu", *Orta Karadeniz İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), s. 29-35.
- Papacharissi, Z. (2015). Affective publics and structures of storytelling: sentiment, events and mediality. *Information, Communication & Society*, 19(3), 307–324. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1109697>
- Rani, M. (2019). Social media activism: Its impact on real life. https://www.researchgate.net/publication/331438569_social_media_activism_its_impact_on_real_life
- Rodino-Colocino, M. (2014). #YesAllWomen: Intersectional Mobilization Against Sexual Assault is Radical (Again). *Feminist Media Studies*, 14(6), 1113–1115. <https://doi.org/10.1080/14680777.2014.975475>
- Schultz, Dan (2008). "A DigiActive Introduction to Facebook Activism", http://www.digiactive.org/wp-content/uploads/digiactive_facebook_activism.pdf, p.1-15.
- Shah, V. et al. (2013). The Era of Digital Activism. *International Journal of Information Technology, Communications and Convergence*, 2(4), 295-307.
- Tani, E. (2019). Ağ Toplumunda Sokak Aktivizminden Dijital Aktivizme Geçiş. *Dijital Aktivizm Üzerine (1. Baskı) içinde*, 1-31.
- Tani, E. ve Boztepe Taşkiran, H. (2018). Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Dijital Aktivizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Araştırma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (47), 524-546.

- Taylor, V., & Rupp, L. J. (1993). Women's culture and lesbian feminist activism: A reconsideration of cultural feminism. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 19(1), 32-61.
- Thrift, S. C. (2014). #YesAllWomen as Feminist Meme Event. *Feminist Media Studies*, 14(6), 1090–1092. <https://doi.org/10.1080/14680777.2014.975421>
- Tuna, Ç. P. & Türkölmez, O. (2023). Yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizim. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 4(2), 211-240. <http://doi.org/10.58658/kaypod.1314396>.
- Westergaard, N. (2016). Social media activism: Effective or slacktivism?. <https://www.branddrivendigital.com/social-media-activism-effective-slacktivism/>
- Williams, S. (2015). Digital Defense: Black Feminists Resist Violence With Hashtag Activism. *Feminist Media Studies*, 15(2), 341–344. <https://doi.org/10.1080/14680777.2015.1008744>
- Yardibi, F., & Demirci, S. (2024). Global trends and hot spots in cerebral venous sinus thrombosis research over the past 50 years: a bibliometric analysis. *Neurological Research*, 1-12.
- Yardibi, F., & Hoştut, S., (2024). *Bibliometric Analysis on Ethical Issues of Artificial Intelligence in New Media* . 11. Uluslararası İletişim Günleri / Dijital Eşitsizlik ve Veri Sömürgeciliği Sempozyumu Türkiye (pp.239). İstanbul, Turkey.
- Yeygel Çakır, S. (2017). Sosyal Medyada Dijital Aktivist Hareketler Üzerine Kuramsal Bir İnceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 753-783. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.303261>
- Yüksel, O. (2013, 5 Temmuz). Arap Baharı ve Sosyal Medya. Erişim adresi: <https://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/>
- Zhang, Y., He, H., Khandelwal, M., Du, K., & Zhou, J. (2023). Knowledge mapping of research progress in blast-induced ground vibration from 1990 to 2022 using CiteSpace-based scientometric analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(47), 103534-103555.

Kırmızı Fenerler Filminin Eril Tahakküm ve Mikro İktidar Bağlamında Kadın ve Mekân İlişkisinin Söylem Analizi

Discourse Analysis of the Relationship between Women and Space in the Context of Masculine Domination and Micro Power in Raise the Red Lantern Film

Ferhat Kaçar*

Öne Çıkanlar

- Filmde kadın-mekân ilişkisi, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında analiz edilmektedir.
- Mekân düzeni, eril tahakküm ve mikro iktidarın kadınlar üzerindeki etkisini yansıtmaktadır.
- Söylem analiziyle, kadınların eril iktidar yapıları içinde nasıl konumlandığı gösterilmektedir.
- Çalışma, toplumsal cinsiyet normlarına eleştirel yaklaşmakta ve farkındalık artırmayı hedeflemektedir.

Öz: Kadın ve mekân kavramları, toplumsal cinsiyet çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu kavramlar, feminist coğrafya ve toplumsal cinsiyet teorileri bağlamında ele alınarak, kadınların toplumsal rollerinin fiziksel ve sosyal mekânla nasıl ilişkilendirildiğini anlamaya odaklanmaktadır. Mekân, kadınların yaşamlarını şekillendiren ve toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren bir unsur olarak görülmektedir. Bu çalışmada, Zhang Yimou'nun *Kırmızı Fenerler* (*Raise The Red Lantern*, 1991) filmi, kadın ve mekân ilişkisi temel alınarak; eril tahakküm, hegemonik erkeklik, mikro iktidar ve ön plana çıkarılmış kadınlık kavramları çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmanın analizinde söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Filmde, kadınların mekânsal olarak nasıl konumlandırıldığı ve bu mekânlar aracılığıyla eril tahakküm ile mikro iktidarın nasıl pekiştirildiği gösterilmektedir. Çalışmada, mekânın tasarımı, diyaloglar ve konaktaki alt-üst ilişkileri üzerinden toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen söylemler incelenmiştir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratılması ve eleştirel düşünmenin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma ile kadın deneyimlerinin analizi, patriyarkal düzenin anlaşılması ve bu düzenin sinema aracılığıyla yeniden nasıl üretildiğinin fark edilmesine katkı sağlamaktadır. Böylece izleyicilere ve araştırmacılara, toplumsal cinsiyet normlarının sinemadaki temsiline dair derin bir anlayışın sunulması ve toplumsal cinsiyette ilişkin farkındalığın artırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kırmızı Fenerler*, Eril Tahakküm, Ön Plana Çıkarılmış Kadınlık, Hegemonik Erkeklik, Mikro İktidar

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Radyo TV ve Sinema Bölümü, kacarferhat@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4053-7163.

Highlights:

- The relationship between women and space in the film is analysed in the context of gender roles.
 - The spatial order reflects the effects of masculine domination and micro-power on women.
 - Through discourse analysis, it is shown how women are positioned within masculine power structures.
 - The study takes a critical approach to gender norms and aims to raise awareness.
-

Abstract: The concepts of women and space have an important place in gender studies. These concepts are discussed in the context of feminist geography and gender theories, focusing on understanding how women's social roles are associated with physical and social space. Space is seen as an element that shapes women's lives and reinforces gender roles. In this study, Zhang Yimou's *Raise the Red Lantern* (1991) is analyzed within the framework of the concepts of masculine domination, hegemonic masculinity, micro-power and foregrounded femininity, based on the relationship between women and space. A discourse analysis method is used in the study. The film shows how women are positioned spatially and how masculine domination and micro-power are reinforced through these spaces. In the study, the discourses that determine gender roles through the design of the space, dialogues and subordinate-superior relations in the mansion are examined. In this context, it aims to raise awareness on gender equality and encourage critical thinking. The analysis of women's experiences in the film contributes to the understanding of the patriarchal order and how this order is reproduced through cinema. Thus, the aim is to provide viewers and researchers with a deeper understanding of the representation of gender norms in cinema and to increase sensitivity towards gender justice.

Keywords: Raise the Red Lantern, Masculine Domination, Foregrounded Femininity, Hegemonic Masculinity, Micro Power

Summary

Cinema plays an important role in the reproduction or criticism of gender norms by developing a perspective on social norms and stereotypes and contributes to the reinforcement or transformation of these roles (Tuchman et al., 1978). The film *Raise the Red Lantern* draws attention to how gender roles are continuously reproduced and reproduced by focusing on micro-power, masculine domination and foregrounded roles of femininity in a bounded space. The aim of this study is to analyse how women's spatial positions are shaped by linking gender relations, masculine domination, hegemonic masculinity and micro power structures through the film *Raise the Red Lantern*.

The most important reason for choosing purposive sampling is that the *film Raise The Red Lantern* has a narrative structure that will enable the concretisation of concepts such as masculine domination, micro-power and femininity brought to the fore. Although there are some previous studies on this film, the lack of any analysis associated with these concepts makes the sample

chosen for the study important. In addition, although the film *Raise The Red Lantern* was shot many years ago, the plot established in the film, the characters' situation and the concepts that can be associated with the film are still up to date today, which increases the original value of the study.

In the study, discourse analysis method is used. This method enables an analysis of how micro-power Dynamics and gender identities are constructed and reproduced through character dialogues, spatial arrangements, and visual elements in the film. The dialogues in the film, especially the orders given about which wife's room the red lantern will be hung in, reveal how masculine authority is legitimated through discourse. The mansion, where most of the film takes place, stands out as an area where competition between women and male authority are spatially reproduced. The boundaries of women's rooms and the carrying of the red lantern between the rooms stand out as symbolic expressions of masculine domination. The visual elements of the film are also directly associated with discourse and power. In addition, the contribution of spatial design, lighting, and colour palettes to the visualisation of gender and power relations is examined and made more concrete.

In the film, space is considered as an important element of how the places where women live are shaped by gender roles, power relations and patriarchal structure. Therefore, the film reinforces male authority by positioning women in a specific space. The large mansion in the film is reflected both as a physical space and as a symbol of the patriarchal order. Women are placed in different parts of this mansion and separated from each other by spatial boundaries. While this separation fuels the competition between women, it also strengthens the spatial control of male authority. Due to the architectural structure of the space, the roles of femininity and masculinity are determined by strict boundaries. In addition, by placing women within certain spatial boundaries, a distinction is made between private and public space.

The film emphasises that hegemonic masculinity causes physical and psychological collapse by imprisoning women in the patriarchal order through pressure and competition. Women strengthen the minor power through the struggle they develop among themselves. Through cinematographic elements, the film presents a powerful cinematographic narrative that shows how masculine domination and minor power perpetuate patriarchal oppression and reinforce the social roles of women. As a result, the film emphasises through cinematographic elements how patriarchal domination and minor power relations between women perpetuate their physical and psychological breakdown by imprisoning them in social roles.

Giriş

Toplumsal cinsiyet, bireylerin toplumsal rolleri, kimlikleri ve beklentileri üzerine inşa edilen sosyal bir yapı olup, biyolojik cinsiyetten farklıdır (Butler & Trouble, 1990; Butler, 2014, s. 50). Bu kavram, kadın ve erkeğin toplum içindeki konumlarını, birbirleriyle ilişkilerini ve toplumsal kurumlarla etkileşimlerini belirleyen norm ve davranış kalıplarını içermektedir (Connell, 2005). Sinema, toplumsal normlara ve stereotiplere yönelik bakış açısını geliştirerek, toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretilmesinde veya eleştirilmesinde önemli bir rol oynamakta ve bu rollerin pekiştirilmesine ya da dönüştürülmesine katkı sunmaktadır (Tuchman vd., 1978). *Kırmızı Fenerler* filmi, sınırları belirli bir mekânda mikro iktidar, eril tahakküm ve ön plana çıkarılan kadınlık rollerine odaklanarak, toplumsal cinsiyet rollerinin sürekli ve yeniden nasıl üretildiğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla çalışmanın örnekleme olarak sadece *Kırmızı Fenerler* filminin seçilmesi kavramsal açıdan sınırlandırıcı bir unsur olarak düşünülebilir. Ancak alternatif filmlere bakıldığında (*Mor Yıllar* [Steven Spielberg, 1985], *Aşk Zamanı* [Wong Kar-wai, 2000], *Kız kardeşim*, [Catherine Breillat, 2001], *Çöl Çiçeği* [Sherry Hormann, 2009] vb.) *Kırmızı Fenerler* filmi, toplumsal cinsiyet farklılıkları ve bunlarla ilişkili kavramlara dair geniş bir analiz imkânı sunmaktadır. Ayrıca, filmdeki konak mekânının inşa biçimi ve karakterler arasındaki diyaloglar, kapsamlı bir söylem analizi için olanak sağlamaktadır.

Bu filmle ilgili daha önce yapılmış bazı çalışmalar olmasına rağmen (McFarlane, 2006; Pan, 2022) çalışmada analiz için belirlenen kavramlarla ilişkili herhangi bir analizinin yapılmamış olması seçilen örnekleme önemli kılmaktadır. Filmle ilişkili olarak Lee (1996), toplumsal cinsiyet ve otorite ilişkilerini, Konfüçyüsçü ve feminist bir bağlamda analiz etmiştir. Liu (2021), filmdeki kültürel semboller ve bu sembollerin toplumsal arka planına yönelik kültürel analizine, Loeb (2011) ise filmde kullanılan müzik ve sesin, toplumsal düzen ve baskıya yönelik bir direniş aracı olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir. Zhang (2022), filmdeki sembollerin kültürel biçim ve anlamlarının temsillerine, Cui (2023) Çin'deki ataerkil toplumun kadınlar üzerindeki psikolojik ve toplumsal baskısına, Ling (2010) kadın bedeninin idealleştirilmesi ve dönüştürülmesinde estetik ve ideolojik ilişkisine, Wei (2017) Martin Heidegger'in "şeylik dünyaları" teorisiyle bağlantısına, Zhuang ve Yang (2024) ise, kadınların toplumsal rollerini feminist bir bakış açısıyla analizlerini yapmışlardır. Filmle ilgili belirli dönemlerde ve aralıklarla çalışmanın yapılması, filmin kadın ve erkeklikle ilişkili toplumsal yaşamı yansıtması açısından güncel bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca *Kırmızı Fenerler* filmi, çok uzun yıllar önce çekilmesine rağmen, filmde kurulan olay örgüsü, karakterlerin durumu ve filmle ilişkilendirilebilecek kavramların güncelliğini koruması, çalışmanın ve örneklemin özgün değerini artırmaktadır. Bu çalışma, yukarda belirtilen çalışmalardan farklı olarak, çağdaş yaşamla birlikte toplumsal cinsiyet rollerine

ilişkin tartışma konusu haline gelen minör iktidar, eril tahakküm, hegemonik erkeklik ve ön plana çıkarılmış kadınlık kavramlarıyla bağlantı kurularak, kadınların belirli mekân içinde toplumsal cinsiyet rollerini nasıl benimsendiğinin söylemsel analizi yapılmaktadır.

Film, özellikle Bourdieu eril tahakküm kavramıyla ilişkisi kurulacak bir anlatı yapısına sahiptir. Bourdieu'un (2015), *eril tahakküm* kavramı, büyük ölçüde onun eylem teorisini şekillendirmektedir (Mottier, 2002). Bourdieu'nun teorisi ve kavramı, Cezayir'deki Kabil (Kabylia) topluluğu üzerine yaptığı etnografik çalışmalardan elde ettiği veriler üzerine inşa edilmiştir. Kabil, Bourdieu'nun, Akdeniz kültürünün birer parçası olarak Türkiye, Mısır, Yunanistan, İspanya ve İtalya'yı da saydığı ve bu kültürün Avrupa kültürel alanında da paylaşıldığı için önemlidir. Bourdieu'nun bu tespitleri; etki bakımında bütün bir dünyanın makro görünümüyle de ilişkilidir. Bourdieu için Kabil örnekleme, eril tahakkümün tüm boyutların ve süreçlerinin inşa edildiği, kurum ve pratikleriyle işlediği bir ideal evrendir. Bu erkek merkezli evrenin değerleri modern toplumlarda da kabul görmekte ve eril tahakküm işleyişini bu toplumlar içinde de sürdürmektedir. Bu açıdan Bourdieu, Kabil toplumundan hareketle oluşturduğu “Eril Tahakküm Teorisi” bütün toplumlar için tanıdık etkisi oluşturmaktadır. *Kırmızı Fenerler* filmi de Bourdieu'nun Eril Tahakküm ile ilişkili teorisinin bir somut örnekleme dönüşmektedir. Bu açıdan *Kırmızı Fenerler* filminin örneklem olarak seçilmesi eril tahakküm ve bununla ilişkili kavramların somutlaştırılmasını sağlayarak literatüre özgün bir değer katmaktadır. Bourdieu'nun “eril tahakküm” kavramının yanı sıra, Connell'in “hegemonik erkeklik”, “ön plana çıkarılmış kadınlık” “işbirlikçi erkeklik”, “madun erkeklik” ile Foucault'un “mikro iktidar” kavramlarından yararlanılarak filmin analizi derinleştirilmiştir. Filmdeki mekânın sınırları, dört eşin (metres) birbirlerine, eşine ve hizmetçilere karşı kullandıkları ifadeler, söz konusu kavramların somutlaştırılmasına yardımcı olmaktadır. Bu kavramların filme yansıma biçimleri söylem analizi yöntemiyle somutlaştırılmaktadır. Film, kadınların iktidar, kontrol ve rekabet içinde nasıl yer aldığını gözler önüne sererken, toplumsal cinsiyet normlarının bu dinamiklerle nasıl şekillendiğini anlamaya olanak tanımaktadır.

Cinsiyetin İktidarı: Eril Tahakküm, Mikro İktidar ve Kadınlık Temsilleri Üzerine Teorik Bir Çerçeve

Bu çalışmanın analiz kısımlarının somutlaşması için kadın ve erkeklikle ilişkili birtakım kavramların tanımlanması ve birbirleriyle ilişkisinin kurulması gerekmektedir. *Kırmızı Fenerler* filminin sahip olduğu anlatı yapısı, toplumsal cinsiyetle ilişkili birtakım kodları analiz etmede çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla “eril tahakküm” (Bourdieu, 2015), Connell'inin (1987; 2019) “hegemonik erkeklik”, “ön plana çıkarılmış kadınlık”, , “işbirlikçi erkeklik”, “madun

erkeklik” ve “marjinal erkeklik”, Foucault’nun (1979) “mikro iktidar” kavramlarının tanımı ve ilişkisinin kurulması, literatürün teorik güçlenmesine katkı sağlamasının yanı sıra analizlerin somutlaşmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

Eril tahakküm, toplumsal cinsiyet ilişkilerinde, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu baskı ve kontrol mekanizmalarını ifade eden bir kavramdır. En genel anlamda ‘eril tahakküm’ erkekler ve kadınlar arasındaki ilişkideki eşitsizliğin bir dizi karmaşık etki sonucu, sürekli olarak yeniden üretilmesi ile ilişkilidir (Schinkel, 2003, s. 73). Bourdieu (2015, s. 71), erkek ve kadınlık rollerinden hareketle erilliği betimlemekte, eril olmayanın ‘zayıf, kız gibi’ temsil edildiğini vurgulamaktadır. Erilliğin ilişkisel bir kavram olduğunu ve diğer erkekler karşısında kadınlara karşıt olarak dişil korkusu inşa ettiğini belirtmektedir. Eril tahakküm, erkeklerin sahip olduğu güç, otorite ve statü ile ilişkilendirilerek, kadınlar üzerinde hiyerarşik bir düzen yaratmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bundan hareketle eril tahakküm ile biyolojik farklılıklar ve toplumsal cinsiyet sınıflandırmaları, toplumsal pratikler, dünya görüşü ve bireysel eylemlere uygun bir şekilde (Krais, 2006, s. 124) kurularak, hiyerarşik düzen ve cinsiyet arasındaki farklılıklar sürekli hale getirilmektedir.

Bu kavram, sadece fiziksel şiddet ve baskı ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda da ilişkilidir. Eril tahakküm, kadınların toplumsal rolleri, hakları ve özgürlükleri üzerinde sınırlamalar getirir, onları ataerkil bir düzen içinde ikincil konuma iter. Bourdieu (2015, s. 17) erkek veya kadın olarak, kavramaya çalışılan nesnenin içinde yer aldığını, eril düzenin tarihsel yapılarını algılama ve değerlendirmenin bilinçsiz şemaları biçiminde bünyelere katıldığını ve bu nedenle de eril tahakkümü düşünürken, kendileri de tahakkümün ürünü olan düşünme biçimlerine başvurma riskini taşıdığını savunmaktadır. Bourdieu’nun esas kaygısı, cinsiyetler arasındaki eşitsiz ilişkileri doğallaştıran her türlü yapıyı ve etkiyi somutlaştırarak, bu yapı ve etkilerin iktidarın toplumsal temelleri üzerinde nasıl inşa edildiğini göstermektir (Maton, 2005, s. 103). Dolayısıyla eril tahakkümün toplumsal rollerle ve ataerkil toplumsal yapıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Eril tahakküm, daha çok kadınların rollerini aile, ev, kadınlık ve çocuk bakımı ile ilişkilendirmektedir. Kadınlar bu alanlar ve rollerle sınırlandırılırken; erkeklerin toplumsal rolleri ve fırsatları daha ayrıcalıklı bir yerde durmaktadır. Kadınların toplumsal ya da özel yaşamdaki rolleri eril tahakkümün bakış açısı ve söylemleriyle yeniden oluşturulmaktadır. Böylece kadın ve erkeklerle ilgili kültürel kodlar, sürekli ve yeniden üretilmektedir. Burada erkeklere doğuştan gelen pozitif bir ayrımcılık tanınmaktadır. Erkeklerin üstün görüldüğü, kamusal süreçlere aktif olarak katıldığı ve lider olarak kabul edildiği bir anlayış hâkimdir. Böylece erkekler, ekonomi-

politik olarak kadınlardan daha fazla imtiyaza sahiptir. Erkeklerin elde ettiği bu güç sayesinde eril tahakküm pekiştirilmektedir. Erkeklerin kazandığı bu üstünlük sayesinde; kadınlar fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak baskı altına alınmaktadır. İktidar ve güç mekanizması eril dünyada hegemonik bir biçimde sürdürülmektedir. Dolayısıyla hegemonik erkeklik, eril tahakkümün meşruiyet kazandığı ve toplumsal olarak kabul edilen erkeklik idealini temsil etmektedir. Bu kavramı ortaya atan ve tartışmaya açan Robert William Connell'i olmuştur.

Connell, “erkeklik” teorisini ortaya atmasıyla tek tip erkekliğin sarsılmasında önemli bir adım atmıştır. Connell'i çalışmalarında “hegemonik erkeklik” ile birlikte “işbirlikçi erkeklik”, “madun erkeklik” ve “marjinal erkeklik” olmak üzere toplumsal cinsiyet düzenindeki dört farklı erkekliğe işaret etmektedir (Sığın & Canatan, 2020). Bununla birlikte Connell, hegemonik erkekliği toplumsal yapı içerisinde hiyerarşik olarak en üst noktaya koymaktadır. “Hegemonik erkeklik”, Connell tarafından öne sürülmüş ve daha sonra çok fazla tartışılmış, eleştirilmiş ve geniş bir kullanım alanı bulmuştur (Sancar, 2009). Hegemonik erkeklik, cinsiyet ilişkileri ve eril tahakkümü yeniden üretimiyle ilişkili ideolojideki bir konumu tanımlamaktadır (Levy, 2007, s. 1). Hegemonik erkeklik, erkeklerin güç ve zenginliği nasıl ellerinde tuttukları, tahakkümü yaratan toplumsal ilişkileri nasıl meşrulaştırdıklarını ve yeniden ürettiklerini (Carrigan vd. 2002, s. 112), toplumda erkekliğin idealize edilmiş, üstün ve baskın bir biçimini ifade etmektedir. Hegemonik erkeklik genel olarak iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu erkeklik imgesine yöneliktir (Sancar, 2009, s. 30). Bununla birlikte hegemonik erkeklik, erkeklerin diğer cinsiyetler ve hatta diğer erkekler üzerinde üstünlük kurduğu toplumsal bir yapı olarak da tanımlanmaktadır (Messerschmidt, 2019).

Connell'e (1987) göre erkekliğin bir değil, birden çok biçimi vardır ve hegemonik erkeklik, erkeklik hiyerarşisi içinde diğer erkeklik ve kadınlık biçimlerini baskılamaktadır. Dolayısıyla hegemonik erkeklik, patriarşik düzeninin devamının nasıl sağlandığını ve toplumda “eril normların” ne olması gerektiği ile ilgilidir (Connell, 2019, s. 268). Bu kavramın yaygınlaşması ve tartışmanın ana noktasına yerleşmesinin nedeni, erkeklikler ve kadınlıklar arasındaki eşitsizliğin, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl meşrulaştırıldığına anlaşılmaya yönelik derinlemesine çabalar içermesidir. Dolayısıyla, “hegemonik erkeklik” kavramı, yalnızca erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü değil, aynı zamanda farklı erkeklik grupları arasındaki tahakküm ilişkilerini anlamaya yönelik ikili bir işlev taşımaktadır (Türk, 2008, s. 3).

Erkekler arasında da bir hiyerarşi vardır. Hegemonik erkekliği sürekli hale getirmek için toplumsal normlar ideal olarak gösterilmekte ve heteroseksüel erkeklerin tahakkümü, merkezi bir önem taşımaktadır. Buda beraberinde madun erkekliğin oluşmasına neden olmaktadır. En göze

çarpan madun erkek kimliği homoseksüel erkeklik olsa da, akran zorbalığına maruz kalan erkek çocuklar veya kavga etmekten hoşlanmayan erkekler de madun erkekliğe örnek oluşturmaktadır (Connell, 2005, s. 79). Madun erkek kimliğine sahip olduğu düşünülen erkekler, hegemonik erkek kimliğinde beklenen ve gözlemlenen niteliklerin tam tersini sergilemektedir. Dolayısıyla erkeklere söylemsel ve normatif olarak dayatılan güç, sağlamlık, başarı ve baskın olma gibi idealler çerçevesinde şekillenmektedir. Hegemonik erkeklik, aile, eğitim, sinema filmleri, medya metinleri, popüler kültür ve endüstriyel yaşamın dâhil olduğu, toplumsal kurumlar aracılığıyla sürekli ve yeniden üretilmektedir. Erkeklerin, kadınlara ve birbirlerine karşı kurdukları tahakküm ilişkilerinin inşasında, kültürel normlarla bütünleşerek ikna ve rızaya dayalı olarak işlevsel bir sürece dönüşmektedir. Bu sürece katkı sağlayan başka bir erkeklik durumu da “işbirlikçi erkeklik”tir (Connell, 2005). İşbirlikçi erkeklik, her ne kadar hegemonik erkeklik gibi davranmasa da eril tahakküm ve hegemonik erkekliğinin ayrıcalıklarının farkındadır. Dolayısıyla işbirlikçi erkeklik, madun erkek ve kadın varlıklarının devam etmesinde seyirci durumundadırlar. İşbirlikçi erkekler, kendilerine geleneksel ve ataerkil yapının sağladığı ayrıcalıkların farkında olsa da bu ayrıcalıkları doğrudan kullanmazlar. Ancak işbirlikçi erkeklik, hegemonik erkekliğin düzenine sessiz kalarak, toplumsal yapının sürdürülmesine katkıda bulunur ve bunun getireceği risklerle karşı karşıya kalmazlar.

Feminizm ve toplumsal cinsiyet teoriler bağlamında, “ön plana çıkarılmış kadınlık” kavramı da Connell’i tarafından hegemonik erkeklik ile ilişkili olarak geliştirilmiştir. Bu kavram, patriyarkanın kadınlara yüklediği toplumsal rollerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Ön plana çıkarılmış kadınlık, kadınların toplumsal olarak kabul gören özelliklerinin sergilemesini içermektedir. Bu özellikler, genellikle erkekler tarafından takdir edilecek şekilde biçimlenmektedir. Kadınların uyumlu, itaatkâr, nazik, zarif ve duygusal olarak tanımlandığı bu anlayış, erkeklerin üstünlüğünü pekiştiren ve kadınların pasif rollerini sürdüren bir toplumsal cinsiyet pratiğidir (Connell, 1987). Connell’e (1987; 2019) göre, “ön plana çıkarılmış kadınlık”, toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kadının erkeğe boyun eğmesini ve toplumsal olarak kabul edilen kadınlık rollerine uyum sağlamasını ifade etmektedir. Ön plana çıkarılmış kadınlık, erkeklerin iktidarına uyum sağlama, ev işleri ve çocuk bakımı gibi kadınlara ait erdemler olarak görülmekte (Kurtuluş, 2021, s. 21), uyumlu, itaatkâr, erkeklerin otoritesine boyun eğip, toplumsal rollere uyum sağlamaları beklenmektedir. Bu itaatkârlık, erkeğin üstün olması ve kadının da erkeklik rolüne saygı duyarak pasif olmasıyla ilişkilidir. Bu tarz kadınlığın, erkeklerin onayını ve ilgisini kazanmak için çekici, güzel ve zarif olmaları gibi toplumsal olarak belirlenmiş özellikler, iktidar mekanizmaları ve hâkim popüler kültür süreçleri tarafından sürekli vurgulanmaktadır. Connell’e (2019, s. 274) göre uyumun imlediği şeyse erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini

kurumsallaştıran pratiklerin korunmasıdır. Hegemonik erkeklik gibi ön plana çıkarılmış kadınlık da içeriği her ne kadar özellikle ev ve yatak odasının mahrem alanıyla ilgili de olsa da, kültürel bir inşa biçimi açısından fazlasıyla kamusaldır.

Hegemonik ve işbirlikçi erkeklik, eril tahakkümün nasıl sürdürüldüğü, erkekler arasındaki hiyerarşik ilişkileri görünmez kıldığını, iktidarın daha ince ve gündelik yaşamda işleyen mikro düzeydeki formlarıyla ilişkilidir. Bu kavramların görünmezliğini artıran mikro iktidardır. Mikro iktidar, Foucault'nun güç ve iktidar ilişkileri üzerine geliştirdiği bir kavramdır. Foucault, iktidarın sadece merkezi otoritelere ya da devlete ait olmadığını, toplumsal hayatın en küçük birimlerine kadar yayıldığını öne sürmektedir. Mikro iktidar, iki cins arasında, yetişkinler ile çocuklar arasında, aile içinde, işyerlerinde, sağlıklı ile hastalar arasında, normaller ile anormaller, hatta bireylerin kendi bedenlerini kontrol süreçlerine kadar bütün birimlere yayılmaktadır (Foucault, 2012, s. 248). İktidar, sadece baskıcı bir güç olarak değil, aynı zamanda bireyler arasında etkileşimde üretici bir güç olarak işlemektedir. Bu kavram, modern toplumlarda iktidarın merkezi olmayan, dağınık ve mikro düzeyde nasıl işlediğini anlamak için önemlidir. Foucault'nun iktidar anlayışına göre, toplumsal hayatın en küçük birimlerinde bile iktidar ilişkileri sürekli olarak yeniden üretilir ve bu süreç bireylerin bedenleri ve davranışları üzerinde kendini gösterir (Foucault, 1979).

Foucault'ya (1979) göre mikro iktidar özelliklerin bir değerlendirilmesi yapıldığında; iktidarın sadece merkezi otoriteyle ilişkili olmadığı anlaşılmaktadır. Mikro iktidar aslında her yerdedir. Bütün sosyal yapının her düzeyinde, bireylerin günlük yaşam pratiklerinde ve ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Mikro iktidar genel olarak görünmez bir yapı olarak işleyişini sürdürmektedir. Dolayısıyla mikro iktidar, bireylerin bedenleri, davranışları, hareketleri ve düşünceleri üzerinden işleyerek, toplumsal normları yeniden ve sürekli üretmektedir. Mikro iktidar, okullar, hapisaneler, hastaneler gibi kurumsal yapılar aracılığıyla düzenini ve sürekliliğini sağlamaktadır. Foucault'ya göre iktidar, sadece baskıcı bir güç değil, aynı zamanda bireyler arasında yeni ilişkiler, normlar ve kimlikler üreten bir süreçtir (Foucault, 1980). İktidarın görünmeyen yönü disiplin mekanizmaların kurduğu hegemonik ilişkilerle dışa vurulmaktadır. Bireyler, çoğu zaman rıza ile (Gramsci, 2011) mikro iktidara dâhil oldukları için, kendilerine yönelik dayatmaları göremez ve toplumsal normları kabul ederler.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, söylem analizi yöntemine başvurulmuştur. Söylem analizi, dilin ve sembolik yapılarının toplumsal, kültürel ve ideolojik anlamlarını açığa çıkarmayı amaçlayan; “konuşma ve metinler aracılığı ile oluşan, anlam ürünleri ile ilgilenen, geniş kapsamlı sosyo-kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir” (Çelik & Ekşi, 2008, s. 99). Söylem, belirli

kurallara dayanan, belirli terminolojiye sahip ve konuşmalardan oluşan sistematik dilsel düzenleri betimlemek için kullanılır (Tonkiss, 2006). Bu bağlamda söylem, sohbet ve konuşma dâhil bütün iletişim boyutlarını kapsar. Söylem, yalnızca sohbet ve konuşma ile sınırlı değildir, aynı zamanda günlük uygulamalar içinde, sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içermektedir (Punch, 2005). Anlam yaratma sürecinde başat bir rol oynayan söylem, anlatı destekli bir yapı olan sinemada, sıkça başvurulmuş ve çeşitli biçimlerde (karakter yaratımında, diyaloglarda, mekân tasarımı vb.) yeniden üretilmektedir (Kaçar, 2022, s. 688). Bu çalışmada söylem analiz yöntemi ile *Kırmızı Fenerler* filmindeki karakterlerin kurdukları diyaloglar, mekân kullanımı ve görsel unsurlardan hareketle mikro iktidar ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin nasıl inşa edildiği ve yeniden üretildiğinin analizi yapılmıştır.

Kısacası filmin analizinde Foucault'nun söylemle ilişkili görüşlerini temel alınmıştır. Foucault, söylemi dil ve sosyal yapılar arasındaki ilişkiye atıfta bulunarak açıklar (Potter, 2013). Foucault'un söylem analizi, dil ve pratikler aracılığıyla ifade edilen toplumdaki iktidar ilişkilerine odaklanan bir söylem analizi biçimidir (Gül & Nizam, 2021). Analizler temelde iki referans noktasından hareketle yapılmıştır. Birinci analiz noktası, öznelerin birbiriyle iletişimlerinde kullandıkları ifadelerden hareketle, iktidar ve hegemonik ilişkinin sürekli ve yeniden nasıl kurulduğuna ilişkin olmuştur. Söylem analizi ile filmde belirli bir mekânda kurulan güç ve hâkimiyet ilişkilerinin olumlanması, onaylanması, meşrulaştırılması, dönüştürülmesi ve yeniden yapılandırılmasına odaklanmaktadır. İkinci analiz noktası ise mekânın görsel sinematografisinin söylem olarak nasıl geliştirildiği ve erkeklik düzeninin nasıl sürekli hale getirildiğiyle ilişkili olmuştur. Elliot'a (1996) göre söylem analizi, bireylerin başkaları ile sohbet ederken meydana gelen öznelerarası zihin bileşenleri üzerine odaklanan gerçek sosyal bir metottur. Filmde, özel bir alanda/mekânda katı gelenekler ve ataerkil bir yapıya hapsedilen kadınların kendi aralarında kurdukları diyaloglar ve mekânın sinematografisi ile ilişkisinin analizi yapılmıştır.

Kırmızı Fenerler Filmde, söylem analizi yoluyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve patriyarkal düzenin nasıl inşa edildiği somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı ve kavramsal tanımlamalardan hareketle şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Filmde eril tahakküm, karakterler arasında kurulan diyaloglar ve söylemler aracılığıyla nasıl inşa edilmekte ve kadınların belirli bir mekân içindeki bedensel hareketleri hangi söylemlerle sınırlandırılıp pekiştirilmektedir?
- Erkeklik ve minör iktidar ilişkisi hangi geleneksel kalıplar içinde görünür hale gelmekte ve bunlar filme nasıl yansımaktadır?

- Hegemonik erkeklik ve eril tahakkümün hangi süreç ve mekânsal sınırlar içinde, hangi diyalog ve imgelerle somutlaştırılmaktadır?
- Filmde ön plana çıkarılmış kadınlık nasıl sunulmakta ve bu durum eril hazların tatminine ne şekilde hizmet etmektedir?

Filmin Özeti

Kırmızı Fenerler (Zhang Yimou, 1991) filmi, 1920’lerde Çin’de geçen, on dokuz yaşında üniversite eğitimi almış, genç bir kadın olan Songlian’ın (Gong Li) hikâyesi anlatmaktadır. Babasının ölümünden sonra ekonomik zorluklar yaşayan Songlian, üvey annesi tarafından zengin bir ev sahibi olan Chen’e satılır. Hayatta başka bir seçeneği olmayan genç kadın, Chen’in dördüncü eşi olmayı kabul etmek zorunda kalır. Filmin hikâyesi de bu evlilikle birlikte başlamaktadır. Görücü usulü evliliği kabul eden Songlian, geldiği konağa zamanla hapishaneye dönüşen konağın gerçekleriyle yüzleşir. Konaktaki ilk gecesinde Songlian’ın odasına kırmızı fenerler asılır, hizmetçiler ona özenle hizmet eder ve ayak masajı yaparlar. Daha ilk geceden Songlian’a tanınan bu ayrıcalıklar, onu rekabet ve entrikalarla dolu bir dünyanın içine çeker. Konakta ayak masajı ve menü belirleme ayrıcalıkları, kadınlar arasında üstünlük göstergesi haline dönüşür ve onları birbirleriyle sürekli rekabetin içine sürükler. Songlian’ın eğitilmiş ve ayrıcalıklı duruşu zamanla konağın uyumlu bir parçasına dönüşür. Songlian, içine girdiği rekabette kaybettiği ayrıcalıkları geri kazanmak ve efendisinin dikkatini çekmek için hamile olduğunu numarası yapar. Ancak bu yalan kısa sürede ortaya çıkar ve Songlian cezalandırılır. Bu durum, onun zamanla zihinsel çöküş yaşamasına ve hayattan vazgeçen bir kadına dönüşmesine yol açar. Filmde Songlian karakteri üzerinden toplumsal cinsiyet ayrımları sorgulanırken, kadınların yaşadığı izolasyon, umutsuzluk, çaresizlik ve cezalandırılma gibi deneyimlerin nihayetinde deliliğe nasıl sürüklendiği gözler önüne serilmektedir. Film, kadının toplumdaki rolünü ve erkek figürünün aile içindeki haklarını ve nüfuzunu inceleyerek, toplumsal cinsiyet imgelerini feminist bir perspektifte ele almaktadır.

Kırmızı Fenerler Filminin Analizi

Cinsel hiyerarşi, toplumsal cinsiyeti üretir ve pekiştirir. Toplumsal cinsiyeti üretip pekiştiren şey heteroseksüel normatiflik değil, heteroseksüel ilişkilerin ardında yattığı iddia edilen toplumsal cinsiyet hiyerarşisidir (Butler, 2014, s. 17). Film, ataerkil bir yapının kadınların hayatlarını nasıl şekillendirdiği ve onları birbirine düşman ettirilerek, eril tahakkümün nasıl doğallaştırıldığı anlatmaktadır. Konak mekânının kurulan eril düzen, içinde yaşayan ve içine girenlerin eril tahakkümü doğallaştırarak uyum sağlamaktadır. Chambers’in (2005, s. 37) “patriarşinin başarısının asıl nedeni kurduğu ayrımları doğallaştırma yeteneğidir” ifadesi filmdeki kadın ve erkek arasındaki sınırların doğallaştırılması ile somutlaşmaktadır. Filmdeki ayrımların

kurulmasında ve doğallaştırılmasında minör iktidar ve görünmeyen şiddet mekanizmaları etkin bir rol oynamaktadır.

Film, her aşamada erkek egemen bakış açısının kurucu bir rol oynadığı aile döngüsü düzenini ele alırken, zamansal ve mekânsal olarak eril tahakkümün kodlarına göre şekillenen bir kurguyu merkeze almaktadır. Dolayısıyla filmde kadınların kapalı bir alanda birbiriyle kurdukları ilişkide toplumsal cinsiyet ayrımları doğallaştırılmakta ve esas olarak da eril tahakkümü benimseyecek şekilde bir yapı kurulmasına vurgu yapılmaktadır. Filmde dört eş arasında kurulmaya çalışılan hiyerarşi ve rekabet, eril tahakkümü güçlendirmeye ve sürdürmeye yöneliktir. Bu bağlamda dört eşin kocaya karşı göstermiş oldukları sempatiklik, güler yüzlülük ve itaatkârlık, eril tahakkümü pekiştirmektedir. Bourdieu (2015, s. 87), “güler yüzlü, sempatik, dikkatli, itaatkâr, ağırbaşlı, ölçülü” sıfatlarının ve “kendi kendini geri plana atma” durumunun kadınsı olmak kavramıyla açıklandığını; ‘dişilik’ kavramının da erilliğin beklentilerini yansıtan ve ona boyun eğmesi gereken bir biçimde tanımlandığını savunur. Dört eş arasında kırmızı fenerlerin kimin odasına asılacağı kararı, kadınların kadınsı olarak var olma çabasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca kadınların süslenerek avluya çıkıp fenerin kimin odasına asılacağını beklemeleri, erilliğin beklentisine uygun bir şekilde, dişiliğin sürekli canlı tutma çabasıdır. Böylece kadınlar, dişilikleri ve uysallıkları ölçüsünde imkânlarla erişebilmektedir.

Aynı zamanda filmdeki eril tahakküm, erkek otoritesini pekiştirirken, kadınlar arasında sürekli bir rekabetin nasıl kurgulandığı da gösterilmektedir. Filmde evin reisi, dört eşi arasında kimin daha çok ilgi göreceğini ve kimin statü kazanacağını belirlemektedir. Bu durum aynı zamanda dört kadının dişil yönlerini ortaya çıkararak mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. Kırmızı fenerin hangi eşin evine asılacağı, evin reisinin mutlak kontrolü altındadır. Erkeğin bu gücü, kadınların arasındaki ilişkileri de belirlemekte ve onları eril tahakkümün kurbanı haline getirmektedir. Böylece kadınlar, konaktaki varlıklarını sorgulamadan birbirlerine düşman bir şekilde yaşamlarına devam etmektedir. Eril tahakkümün kurduğu düzen, kadınlar arasında dayanışmayı kırmakta ve onları bir güç mücadelesinin içine itmektedir. Filmdeki eşler, birbirleriyle işbirliği yapmak, kendilerine biçilen rolleri ve kadınlık durumlarını sorgulama yerine, erkeğin onlara verdiği sınırlı gücü elde edebilmek için rekabet ederler.

Filmde, aile içindeki düzen, birlikte yemek yemek için aynı mekânda bir araya gelinerek sağlanır. Her bir kadın, aynı sofrada kurallara uyarak ve erkeğin gönlünü kazanmaya çalışarak kendi ikincil konumunu pekiştirmekte ve erkeğin gözünde bir zevk nesnesine dönüşmektedir. Filmde kadınlık rolleri, dış dünyayı da bir mikro iktidar alanına dönüştürmekte ve kadınların buradaki varlıkları yalnızca erkeğin ihtiyaçlarını karşılamaya hizmet etmektedir. Böylece kadınlar,

eril tahakkümün belirlediği sınırlar içinde yaşamak zorunda kalmakta ve bireysel kimliklerini inşa edemez hale gelmektedir. Songlian, filmin ilk sahnesinde, üvey annesiyle yakın plandaki diyaloglarda, kadınların kimlik ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin söylemlerle somutlaşmaktadır. Songlian, “Beni metres yap, kadınların kaderi bu değil mi zaten?” diyerek, toplumda kadınlara yönelik genel kabulleri ve toplumsal yapıya yönelik genel kanılarını yansıtmaktadır.

Filmin trajediye dönüşmesinin temel nedeni, Songlian’ın kocasının dört eşi olmasına rağmen hizmetçiyle olan ilişkisini fark etmesidir. Songlian, kocasının hizmetçiyle ilişkisinin farkına vardığında olaylar kontrolden çıkar. Hizmetçiye verilen cezadan dolayı hizmetçinin hayatını kaybetmesi ve Meshian’ın dışçıyle yakalandıktan sonra öldürülmesi, kadın ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya koymaktadır. Filmde, erkeğin birden fazla kadınla birlikteliği toplumsal olarak kabul edilirken, kadınların aynı davranışı sergilemesinin ayıplanmasına neden olmakta ve namus kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Erkeklerin sınırsız sayıda kadınla birlikteliğine her hangi bir ceza uygulanmazken, kadınların birlikteliğine, ahlaki normları doğrultusunda cezalar uygulanmaktadır. Öte yandan filmde eril tahakkümün kurduğu düzen, kadınlara yönelik namusluluk, hamilelik ve annelik vurgusu öne çıkarılmakta, bu durum eşler arasında önemli rekabet unsuru haline gelmektedir.

Evlilik, filmde kadınların peşinden koştuğu ve erkeklerini mutlu etmek için çaba harcadığı, eril tahakkümün bir ikna biçimi olarak sunulmaktadır. Kadın, ikincil bir konuma itilmekte; geleneksel evlilik ve aile kurumları kutsallaştırılarak hegemonik düzenin sürekliliği sağlanmaktadır. Filmde, toprak ve konağın sahibi Chen (usta) karakteri, sahnelerde çok fazla görünmese de varlığı ve gücü sürekli hissedilmektedir. Chen karakteri heteroseksüel erkekliğin simgesi durumundadır. Eril tahakkümün merkezi konumunu temsil etmektedir. Konak sahibinin eşleriyle birlikteliği belirli ritüellerle tekrarlanarak hegemonik erkekliğin sembolik düzeyde nasıl işlediğini anlaşılmaya yardımcı olmaktadır.

Filmde Chen, her ne kadar silik bir karakter olarak verilmişse de etkin bir özne konumundadır. Onun koyduğu kurallar ve yapı hegemonik düzeyde işlemeye devam etmektedir. Konakta yaşayan diğer erkeklerin hepsi ikincil konumda ve itaatkâr düzeyde yaşamlarını sürdürmektedir. Chen’in eril egemenliği sadece kadınlara yönelik değil konakta çalışan diğer erkeklerle de ilişkilidir. Konaktaki erkeklerin konumları, eylemleri ve ritüelleri uygulama biçimleri ile hem madun hem de işbirlikçi erkekliğin örneklerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla konakta çalışan bütün erkekler, Chen’in iktidarının taşıyıcı unsurları ve işbirlikçileri olarak işlev

görmektedirler. Konaktaki bu erkekler, birbirleriyle çok fazla diyalog kurmasa da, iktidar erkine karşı duruşları, iktidarın sürekli ve disiplin edici sürecine katkı da bulunmaktadır.

Millett'in (1970) 'cinsiyet rollerine' ilişkin yaratımların, erkekte saldırganlık, zekâ, güç ve etkinlik ile kadınların da kibarlık, 'iffet' ve bilgisizlikle ilişkilendirildiği karşıt ve ikili bir yapı oluşturduğunu ifade eder. Filmde Chen ve kadınlar arasındaki karşıtlık ve ikililik, Millett'in vurguladığı yapı ve zıtlıklarla bütünleşmektedir. Kadınlar arasında kimin seçileceği, hangi eşin daha fazla statü kazanacağı gibi kararlar, tamamen Chen'in kontrolü altındadır. Chen, kadınlar arasında bir iktidar oyunu kurar ve onları birbiriyle rekabet etmeye zorlar. Hegemonik erkeklik, doğrudan görünmeyen, ama her zaman hissedilen gücü, filmdeki eril tahakkümün en somut göstergesidir.

Filmde evin erkeğinin, kadınlarla ilişkisi çok fazla gösterilmese de cinsel ilişkide etkin özne erkektir. Kadın ve erkek arasındaki ilişkide erkeğin egemen olduğu kadının 'fethetme/teslim olma', 'aktiflik/pasiflik' ve 'erkeklik/kadınlık' söylemleri ve imgeleri (Segal, 1992, 257) filmin her yerinde hâkimdir. Film boyunca eşlerin bütün çabası, Chen'i mutlu etmek ve taleplerini yerine getirmektir. Buna ilişkin durum Chen'in, Songlian'a yönelttiği şu söylemlerle somutlaşmaktadır: "Ayak masajı nasıldı? Bir kadının ayağı çok önemlidir. Onlar rahata kavuştuğunda, kadın erkeğine daha iyi hizmet eder." Chen'in bu ifadeleri, kadının sahip olduğu veya olması gerektiği misyonu ve eril yaşamın beklentisini dışa vurmaktadır. Kadın ve erkeğin belirlenen istekleri ve arzularını konumlandırmaktadır. Kadınlar, bütün yasakları, sınırlamaları ve normları rıza göstererek kabul etmektedir. Songlian'ın "kadının kaderi bu değil midir" ifadesi, toplumsal normlara ve eril tahakküme rıza göstererek kabul etme anlamına gelmekte ve erkeğin isteklerini meşrulaştırmakta ve sürekli hale getirmektedir.

Filmde erkeklerin gücüne uymak için kadınların iffetli olmaları gerektirmektedir. Kadın kibar olmalı, erkeğini eğlendirmek için gerekirse bazı sanatsal faaliyetlerle uğraşmalı, bakımlı olmalı ve erkeğin isteklerine cevap vermesi için, kadının rahat ettirilmesi gerektiği sürekli vurgulanmaktadır. Chen'in üçüncü eşi Meishan (He Saifei), eski bir opera sanatçısıdır. Songlian karakteri 19 yaşında, fakir bir ailenin kızı ve eğitilidir. Chen'in dördüncü eşi olmayı kabul etmiştir. Filmde hem opera sanatçısı hem de eğitilmiş eşe rağmen kurulan hegemonik erkeklik kadınlar tarafından aşılamaz. Hatta birinci ve ikinci eş için bu durum sorgulanmaz. Nihayetinde üçüncü ve dördüncü eş her ne kadar eğitilmiş ve sanatçı kadınlar olsa da, diğer iki eş gibi erkeğin kurduğu düzen içerisinde hareket etmek zorunda kalırlar. Son iki eş hegemonik erkekliğin farkında oldukları halde, kendilerine biçilen rollere rıza göstermektedir. Songlian'ın konağa gelişi ile bir

mücadele başlatacağı, toplumsal kalıpları ve hegemonik erkeklik beklentilerini kıracağı izlenimi filmin ortalarından sonra boşa çıkarılmaktadır.

Görsel 1: Songlian ve Meishan'ın konağın konuşmalarının görüntüsü

Songlian ve Meishan, konağın üst katında sahnede kurdukları diyaloglarda kadınların konumunu somutlaştırmaktadır:

Meishan: *Dördüncü kardeş, bu kadar erken burada ne yapıyorsun?*

Songlian: *Üçüncü kız kardeşin şarkısını dinlemeye geldim. Çok iyi şarkı söylüyorsun.*

Meishan: *İyi ya da kötü bunların hepsi oyun, iyi oynarsan diğerlerini kandırırsın, kötü oynarsanız ancak kendinizi kandırabilirsiniz. Kendinizi bile kandıramıyorsanız, hayaletleri kandırabilirsiniz.*

Songlian: *İnsanlar nefes alabilir, hayaletler nefes alamaz tek fark bu. İnsanlar hayalettir, hayaletler de insandır.*

Bu ifadelerle Meishan, Songlian'ın kurduğu oyunda kötü oyuncu olduğu ve kendisini kandırdığını ifade etmek için kullanmaktadır. Burada asıl önemli olan şey, kadınların bir oyun içinde olma zorunda kendilerini hissetmeleridir. Bu kadınların eril düzen tarafından kurgulanan tuzakla ilişkilidir. Kadınlar bilinçli olmak, kendi bulundukları durumu sorgulamak yerine, oyun oynamaya çalışmaları, sürekli bir entrika içinde bırakılma zorunluluğuna vurgu yapılmaktadır. Bu durum kadınların özsaygısını da kimliğini de yok ettiğini göstermektedir. Ayrıca Songlian, içinde bulundukları düzeni eleştirmek için insanların hayalette dönüştüğü ifadeleriyle geleneksel yapının sorgulanmayan ve kabul edilen doğasını, sistemin yozlaştığı, insanlar olanlara karşı sessiz kalarak özne konumundan uzaklaştığına gönderme yapılmaktadır. Songlian ve Meishan arasında geçen diyaloglar, kadınların kendi konumlarını nasıl tanımladıkları ve mücadelelerini nerede yoğunlaştığını özetlemektedir. Meishan, hizmetçi kızıdan bahsederek, “*Yan’er konusunda bu kadar yaygara koparmamalıydınız. O sadece metres olmayı hayal ediyordu*” diyerek, kadınların ister okumuş ister hizmetçi olsun, hayallerine ilişkin somut bir örnek sunmaktadır. Ayrıca, konakta yaşayan kadınlar arasında sınıfsal bir farklılık ve eşitsizlik olduğuna da dikkat çekilmekte ve

hegemonik erkekliğin kurduğu hiyerarşik düzenin kadınlar arasında benimsendiği gösterilmektedir.

İki kadının konuşmasının devamında, Songlian, “*O sadece günah keçisi, ben başkasının peşindeydim*” der. Bunun üzerine Meishan, “*Evet, o sadece bir hizmetçi, arkasında biri var. Bakın, Zhuoyun (ikinci eş) dün gece ne kadar mutluydu. Kendini çok akıllı sanıyor, yakında onunla ilgileneceğim*” diyerek, kadınların kendi aralarında mücadele ederken, erilin hegemonik düzeninin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Songlian ve Meishan arasındaki diyalogların devamında, kadınların bilinç sahibi olmasının anlamsız olduğuna vurgu yapılmaktadır. Songlian, “*Fenerleri yak, fenerleri söndür, fenerleri ört. Bana ne, bu evde insanlar ne işe yarıyor? Bunlar köpekler, kediler ve fareler gibidir. Ama kesinlikle insan değil. O odada kendini asman daha iyi değil mi?*” diyerek, konakta evin sahibinin dışında kalanların durumunu betimlemektedir. Bu ifadelerle Songlian, kadınların durumunun farkında olsa da, eril tahakkümün iktidarı aşılamayacağı, bundan kurtulmanın tek yolunun ancak ölümle olabileceğini vurgulamaktadır. Songlian’ın bu söylemleri ile mekânsal sıkışmışlığı, eril tahakkümün kurduğu düzenin aşılamayacağını göstermektedir. Yönetmen, Songlian’ın söylemlerini desteklemek için sahnenin görsel unsurlarını da ona göre kurgulamıştır. Kadınların büyük bir avluda üst katta bulunmalarına rağmen arkalarındaki yapının büyüklüğü, kurulan düzenle bütünleşmektedir (*görsel-1*).

Meishan ise, Songlian’ın kabul ettiği ve onu mutsuz ettiği durumu kabul etmek istemez. Bunu üzerine şu ifadeleri kullanarak itiraz eder: “*Ölmekte ve ölümden bahsetme! Neden insanların nasıl olduğunu düşünüyorsunuz? Yaşamaya devam et. Bu kadar mutsuz olma, bana bak, kendimi her zaman eğlendiriyorum*” diyerek, şartları kabul edip mutlu olmanın gerekliliğine ve bir yolunun olabileceğine vurgu yapmaktadır. Bu söylemlerle ölümün bir kurtuluş olamayacağı, şartları kabul ederek mutlu olmanın bir yolu olabileceği anlatılmaktadır. Burada vurgulanan eril düzen, iki kadının aşamayacağı düzeyde güçlü olduğu ve kadının mutluluğa erişmesinin tek koşulu şartları kabul ederek yoluna bakmasıdır. Öte yanda sahnenin devamında Songlian ve Meishan arasında geçen şu diyaloglar da, bir kadının mutlu olmasının sınırlarını ortaya koymaktadır:

Songlian: *Elbette mutlusun, Doktor Gao’nuz var.*

Meishan: *Bununla ne demek istiyorsun.*

Songlian: *Hiçbir şey, beni görmeye geldiği için ona teşekkür etmeliyim.*

Meishan: *Bu konuda şaka yapmayın, eğer birine söylersen, benimle uğraşmak zorunda kalırsın. Dürüst söylemek gerekirse yakında onunla buluşacağım, kim bana ne yapabilir.*

Songlian ve Meishan'ın doktor ile ilgili ifadeleri kadınların mutluluğu ve koruyuculuğu erkeklerde bulduklarını özetlemektedir. Bir kadın ancak başka bir erkeğin kollarında mutlu olabileceği ve başka bir erkekle birlikte olduğunda kendini güvende hissettiği anlaşılmaktadır. Yönetmenin diyaloglarda kurduğu söylemsel inşa, eril tahakkümün ve kurulan toplumsal yapının bir yansımasıdır.

Songlian kendi konumunun bilincinde olduğunu, hayalet ve insanları, hayvanlarla kurduğu benzerlik ilişkisiyle somutlaştırılmasına rağmen, bunu dönüştürebilecek güce sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bunun nedeni de kurulan minör iktidar biçiminden kaynaklanmaktadır. Konakta yaşayan kadınların birbirleriyle kurdukları ilişki biçimi ve birbirlerine karşı kurdukları tuzak ve entrikalardan dolayı hegemonik durum kanıksanmamaktadır. Bu düzenin devamlılığı Chen'in adına işbirlikçi erkekler sürdürmektedir. Konaktaki kâhyalar ve hizmetkârlar, düzenin ritüalist bir şekilde sürdürülmesine hizmet ederek, hegemonik erkeklik sürekli kılınmaktadır.

Filmin ana vurgusu, kurulan yapının ne kadar güçlü olduğu ve daha önemlisi de kadınların bir birlik oluşturmayaacağı fikrinin sürekli hale getirilmesidir. Kadınlar, kurulan düzende birbirleriyle mücadele etme ile uğraşmakta, erkeklik düzenine tabi olmayı tercih etmektedir. Kadının bilgi sahibi olması, sanatçı olması ya da herhangi farklı bir noktada bir statüsünün bulunması onlara bir mücadele ruhu sağlamamaktadır. Ayrıca bu kadınların, kendi cinsel hazlarına gem vurmaları gerektiği dayatılmaktadır. Kadınların iffetli olması gerekliliği sürekli vurgulanmaktadır. İffetin kalıcı hale getirilmesi için kadınların birbirleriyle mücadele edecekleri ortamın sağlanması ve mekânların bunu sağlayacak şekilde oluşturulması önemlidir. İffetlilik, erkekler için söz konusu değildir. Songlian, Chen'i, hizmetçi kızla yakaladığı halde erkek için herhangi bir olumsuz durum yaşanmaz. Bunun tam tersine Üçüncü Metres Meishan, doktorla yakalandıktan sonra iffetli davranmadığı ve kocasını aldattığı gerekçesiyle kapalı bir mekâna kapatılarak ölüme sürüklenir. Konakta bulunan bütün hizmetçi kadınlar ve erkeklerde, bu durumu böyle yorumlar. Geleneksel ve ataeril yapının kurmuş olduğu hegemonik erkeklik tuzağına Songlian fark etmiş olsa da bu yapının bir parçası olmayı kabul ederek yozlaşmıştır.

Filmde kadınlar sürekli bir gözetleme ve rekabet içinde gösterilmektedir. Kadınların sürekli birbirlerini gözetlemeleri, ataeril yapıdaki hiyerarşik düzeni sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bu hiyerarşi, kimin daha çok beğenildiği, kimin o gece evin erkeği tarafından seçildiği ve kimin evine kırmızı fenerin asıldığına göre değişmektedir. Her bir kadın kırmızı fenerlerin kendi evinin önü ve içinde yanması için sürekli mücadele etmek zorundadır. Bu durum, hegemonik erkekliğin kadınlar üzerindeki kontrolünü ve onları bir güç mücadelesine sokarak nasıl ikincil bir konuma ittiğini göstermesi açısından önemlidir. Kadınlar, erkeğin gözüne girebilmek ve onun tarafından

seçilebilmek için birbirleriyle rekabet etmek zorundadır. Çünkü kırmızı fenerlerin odasında yanmadığı eşin, konağın içinde ne saygınlığı kalır ne de sözü dinlenir. Ayrıca, kendisine sunulabilecek ayrıcalıklardan mahrum bırakılır. Kadınlar arasındaki bu rekabet, ataerkil sistemin sürdürülebilirliği açısından kritik bir mekanizma haline gelir. Burada yönetmenin göstermeye çalıştığı asıl çelişki, kadınların kendileriyle ilgili konumlandırmayı yadırgamadıkları ve doğal bir durum olarak gördükleridir. Kadınlar, erkeğin onlara sunduğu sınırlı güç alanı içinde birbirlerini kontrol etmeye ve manipüle etmeye çalışarak, toplumun kurduğu normatif yapıyı sürekli hale getirmektedir. Songlian karakteri başta sistemi değiştirmeye yönelik kişisel birtakım hamleleri olsa da kurulan yapıyı değiştiremeyeceği söylemlerle güçlendirilmektedir. Dolayısıyla toplumsal ve özel yaşamda örülen normlar, kadınların özgürlüğünü ve bireysel kimliklerini bastırmaktadır. Bunun bedelini daha önce vurgulandığı gibi Meishan canıyla Songlian da akıl sağlığını kaybederek öder.

Eril tahakküm, konağın her yerinde kendini inşa etmiş olsa da hegemonik erkekliğin sürekli hale getirilmesi için filmde birtakım ritüeller düzenlenir. Özellikle filmdeki kırmızı fener ritüeli ve ona bağlı ayrıcalıklar, hegemonik erkekliğin sembolik düzeyde işleyişini sağlamaktadır. Kırmızı fenerler, erkin göstergesi olarak, kimin evine fenerin asılacağı, o gece kimin seçileceğini ve erkeğin o kadına geçici olarak güç verdiğini göstermektedir. Bu güç ikincildir ve aynı zamanda yanıltıcıdır. Gücün gerçek sahibi her zaman erkektir. Kırmızı fenerin ritüelle dönüştürülen yapısı, erkeğin kontrolü altında olan bir sistemde, kadınların sadece sembolik ve geçici statüler elde edebileceğini yansıtmaktadır.

Yönetmenin, cinsiyet rolleri toplumsallaşması açısından geleneksel bir aileyi seçmesi önemlidir. Çünkü hegemonik erkeklik her zaman güçlü toplumsal katmanlarla ilişkili olmak zorunda değildir. Çoğu zaman aile gibi toplumun en küçük yapısı içerisinde üretilmektedir. Hearn'ın da vurguladığı gibi, "hegemonik erkekliğin kültürel taşıyıcılarının toplumdaki en güçlü bireyler olması gerekmez" (Hearn, 2004, s. 57). Filmde hegemonik erkekliği sürekli ve güçlü hale getiren konakta çalışan kâhya ve hizmetçilerdir. Kâhya ve hizmetlilerin, görevlerini kusursuz bir şekilde yapmaları, yüzlerce yıllık geleneğin devamını sağlamaktadır. Bu durum, filmin birçok diyalogunda söylem düzeyinde inşa edilmektedir. Konaktaki tüm aile üyeleri ve çalışanlar, ataerkil ideolojiyi benimsemeye ve bu pratikleri desteklemeye teşvik edilmektedir. İnsanın kişiliği, erkeklerin özde üstünlüğü, dikotomik, baskıcı kodlar oluşturmakta erillik ve dişilik çizgisiyle birlikte şekillenmektedir. Filmin hegemonik erkekliği yansıtan yapısı, Millett'in (1970) erkek egemenliğinin açık şiddetle zorla uygulanmadığını ve cinsiyet rolleri toplumsallaşması, evdeki cinsiyetlendirilmiş iktidarın kişisel doğasıyla ortaya çıktığını iddia etmesi ile örtüşmektedir.

Konakta yaşayanların birbirleriyle kurdukları ilişki biçimi mikro iktidarın en minimal anlamda herkesin arasında olabileceğini göstermektedir. Filmde dört eşin arasındaki gerilim, iktidar kavgası ve konakta çalışan kadın ve kâhyaların ilişkisi ve statüsü minör iktidarı güçlendirmektedir. Filmdeki minör iktidar gerçek iktidar erkini gizlemektedir. Dolayısıyla gerçek iktidar erki olan Chen'in olayların doğrudan içinde olmaması, kendi iktidar alanının sorgulanmasının önüne geçmektedir. Kadınların birbirleriyle mücadele ederek birbirlerini ezmeye çalışmaları, tuzağa çekmeleri ve birbirlerinin açığını yakalamaya çalışmaları, mikro iktidarın varlığını sürekli hale getirmektedir. Filmde mikro iktidarın somutlaştırılması, yalnızca eşlerin birbirleriyle ilişkileriyle sınırlı değildir; aynı zamanda mekânsal sınırlamalarla da gösterilmektedir. Mikro iktidarı sürekli hale getiren ve üreten simgesel ve sembolik göstergelerin kullanımı, bu iktidarı kalıcı bir yapıya dönüştürmektedir.

Filmdeki kırmızı fenerler ritüeli, bu mikro iktidar ilişkilerinin sembolik bir metaforu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırmızı fenerler, her gece kimin evinde yanacağı, hangi kadının diğerlerinden daha fazla ilgi göreceğini mikro iktidarı daimî kılan bir güç mekanizmasıdır. Daha önceden de bahsedildiği üzere kırmızı fenerin asılması bir ritüele dönüşmesi, mikro iktidarın işleyişini de belirlemektedir. Filmde gücün sahibi ve mikro iktidarı yönlendiren erkek, sinematografik anlatımlarla görünmez kılınmaktadır. Böylece mikro iktidarın gerçek sahibi kadınlar tarafından anlaşılması engellenmektedir. Kadınlar, erkeğin ilgisini çekmek için birbirleriyle yarışırken, aslında birbirleri üzerinde mikro düzeyde bir iktidar mücadelesi içindedirler (Foucault, 1980). Bartky'nin (1990) beden üzerindeki disiplin ve kontrol anlayışı, kadınların bedensel ve psikolojik olarak nasıl baskı altında tutulduğunu açıklamak için önemlidir. Kadınlar, erkeğin gözünde değer kazanmak için hem psikolojik olarak hem de bedensel olarak kendini disipline etmek ve beğendirmek zorundadır. İkinci eşin kocasının *saçlarının kısa olursa daha genç görünebileceğine* yönelik ifadeler, bu durumu somutlaştırmaktadır. Her bir eşin, sürekli fiziksel görünümüne ve davranışlarına dikkat ederek erkeğin ilgisini çekmeye çalışması, mikro iktidarın bedensel kontrol üzerinde nasıl işlediğine dair bir örnektir (Bartky, 1990).

Görsel 2: Songlian'ın Dördüncü eşi ziyaret ettiği sahnenin görüntüsü

Filmde mikro iktidar çok katmanlı bir şekilde işlenmektedir. Görsel 2’de görüldüğü gibi, Songlian ellerini önünde saygıyı ifade edecek şekilde tutmaktadır. Birinci eş ise ciddi bir tavırla çok kısa bir süreliğine onun yüzüne bakarak konuşmaya başlar. İki eş arasındaki duruş mesafesi ve durma biçimleri, yönetmenin mikro iktidar biçimini yalnızca söylem düzeyinde değil, aynı zamanda görsel düzeyde de aktardığını göstermektedir. Dört eş, Chen’in gözüne girebilmek için sadece onun ilgisini çekmeye çalışmakla kalmaz, aynı zamanda birbirlerini de kontrol ederler. Örneğin, birinci eş, yeni gelen Songlian’ı manipüle ederek onun üzerindeki gücünü korumaya çalışır (Görsel 2). Birinci eş, “*iyi ki eğitimlisiniz... Burada yaşamaya alışacaksınız... Kardeşlerinle iyi geçin*” ifadeleri mikro iktidarın devamlılığına ilişkin söylemler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, iktidarın merkezi otoriteden çok, bireyler arası ilişkilerde nasıl dağıldığını ve uygulandığını göstermektedir (Foucault, 1979). Birinci eş kocasına verdiği erkek çocuk, kocasına karşı saygısı ve namuslu tavrı, mikro iktidarın ve geleneğin sürdürülmesine hizmet etmektedir. İlk eş olması hasebiyle diğerlerinin de hareketlerinin kontrol edilmesini sağlamaktadır. Erkeğin kurduğu mikro iktidar düzen, kadınlar birbirleriyle mücadele ederek sürdürülmesine yardımcı olmaktadır. Birinci ve ikinci eş mikro iktidarın devam etmesindeki ana unsur olarak öne çıkmaktadır.

Filmde minör iktidar, eril tahakküm ve hegemonik erkekliğin kurduğu düzene tabi olunmasının başka bir söylem biçimi de, kullanılan ifadelerin yanı sıra görsellerin de söylemi destekleyecek şekilde inşa edilmesidir. Örneğin Songlian’ın öğrenciyken giydiği sade, tek renk kostümden, gösterişli ve renkli bir cheongsamaya geçişi, onun dâhil olduğu yapıyla birlikte geçirdiği dönüşüme işaret etmektedir. Songlian öğrenci üniformasıyla ilk geldiği konakta özgür ve masum bir kadın olarak gösterilmektedir. Ancak dâhil olduğu eril sistem ve sürekli inşa edilen

minör iktidar, Songlian'ın zamanla masumiyetinin değişmesine eşlik etmektedir. Cheongsama kostümü hegemonik erkekliğe tabi olan kadının arzu ve gösterişe tabi olduğunu ve eril tahakkümü kabul ettiğini göstermektedir. Filmdeki kostümler, eril düzenin kadınlara dayattığı kaçınılmaz kimlik kaybını ve özgürlük yitiminin temsiline dönüşmüştür. Songlian'ın bütün film boyunca giydiği kostümlerdeki değişim, bu dönüşümün bir yansımasıdır.

Ön Plana Çıkarılan Kadınlık: İtaatkârlık, Cazibe, Duygusallık ve Kırılganlığın Kurgusu

Filmde, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki etkisini ve idealize edilmiş kadınlık kavramını gözler önüne sermektedir. Filmde, evin reisi olan erkeğin otoritesi ile kadınların onun ilgisini kazanma çabası, idealize edilmiş kadınlığın pek çok unsurunu yansıtmaktadır. Bu bağlamda, filmde idealize edilmiş kadınlığa ilişkin şu temalar öne çıkmaktadır:

İdealize edilmiş kadınlığı öne çıkaran ilk tema *uyum ve itaatkârlıktır*. Filmdeki kadın karakterler, evin reisi olan erkeğe karşı itaatkâr davranırlar. Bunun dışına çıkan kadınlar ayıplanmaktadır. Songlian konağa geldiğinde kendisine nasıl davranması gerektiğini, önce konağın kâhyaları, daha sonra diğer üç metres (eşler, kız kardeş) yol göstermeye çalışır. Burada kurulan iktidar yapısı kadınlığın nasıl olması gerektiği öğretilerek uyum süreci oluşturulmaktadır. Daha sonra Songlian, sırasıyla eşler ziyaret ettirilerek uyum ve itaatkârlık pekiştirilmektedir. Böylece belirli bir mekânsal sınırlandırmanın içerisinde, kendi kadınlığını öğrenmek ve itaat etmek zorunda bırakılmaktadır. Kâhya, Songlian'a uyum ve itaatin pekiştirilmesi için konağın geleneksel yaşamlarını anlayacak şekilde önce mekânları gezdirir.

Görsel 3: Evin birlikte yemeklerin yenildiği salonun görüntüsü

Görsel 4: Dini ritüellere ait mekânın görüntüsü

Kâhya, Songlian'a mekânları gezdirirken, öncelikle konağın mikro iktidar sürekliliğini sağlayan geleneksel yapısı ve inancına vurgu yapmaktadır. Bu şekilde, kurulan yapının sürekliliği ve tarihselliği ön plana çıkarılmaktadır. Kâhya'nın (görsel 3) "*Bizim geleneklerimizde bütün*

toplantılar burada yapılır ve yemekler burada yenir. Chen ailesinin gelenekleri nesiller öncesine dayanıyor. Bunlara uymanız önemlidir” ifadeleri, uyumu ve itaatkârlığı pekiştirmektedir. Ayrıca kâhyanın saygılı tavrı, duruşu ve bağlılığı, mikro iktidarın gücünü ve devamlılığını yansıtmaktadır. Yemek salonunda bulunan görseller ise (görsel 3), ailenin geçmişine olan sadakati ve bunun sürekliliğini yansıtacak şekilde tasarlanarak uyumu zorunlu hale getirmektedir. Diğer önemli bir uyum sürecinin pekiştirilmesi inançlarla yapılmaktadır. Görsel 4’te görüldüğü gibi yemekhane salonundan sonra Songlian inançlarına uyulması istenildiği mekâna getirilir. Burada Kâhya, Songlian’a yeri işaret ederek “*atalarımıza secde ediniz*” ifadesi uyumu bütün yönleriyle pekiştirilmesine yöneliktir. Filmde mekânlar, mikro iktidarı yansıtacak şekilde oluşturulması bir söylem biçimine dönüşmüştür. Filmde önceki eşlerde olduğu gibi dördüncü eş olan Songlian’a da kadınlığı öğretmek ve Songlian’ın uyum sağlaması için belirli bir süreçten geçmesi gerekmektedir. Her kadın, bulunduğu topluma göre erkeğin ilgisini çekmek ve onun onayını kazanmak için, kabul görmüş kadınlık rollerine uyum sağlamaktadır. Böylece kadınlar, erkeğin kararlarına boyun eğerek toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde davranır. Bu durum, Connell’in (1987) belirttiği ön plana çıkarılmış kadınlık pratiğini yansıtmaktadır.

İdealize edilmiş kadınlığı öne çıkaran ikinci tema *güzellik ve çekicilik arzusudur*. Filmde her kadın sürekli güzel kumaşlardan elbiseler giyinerek güzel görünmek zorundadır. Filmde bu durum doğrudan ifade edilmese de birçok sahnede somutlaştırılmaktadır. Songlian konağa geldikten sonra, daha önce giydiği sade ve tek renk öğrenci elbisesinin yerine daha renkli ve çekici elbiseler tercih etmesi güzel ve çekici görünmenin bir ifadesidir. Diğer kadınlarda olduğu gibi Songlian karakteri de, erkeğin gözünde değer kazanmak için güzel ve çekici görünmeye çalışır. Her bir eş, kocasının arzusunu yerine getirmek için fiziksel çekiciliğine dikkat etmek zorundadır. Kırmızı fenerlerin asılması ritüeli, kadınların güzelliklerini sergilemeleri ve bu sayede erkeğin ilgisini çekmeye çalışmalarının da sembolüdür. Songlian ilk gece kocasıyla yatağa girdiklerinde çıplak görünmekten utandığı için kocasına “*ışıkları söndür*” der, ancak kocası bunu reddeder ve “*görebilmek için tüm bu fenerlere sahibim*” der. Burada kocasının eşinin bedenine karşı görme arzunu göstererek çekicilik arzusuna olan talebi yansıtmaktadır. Zamanla buna alışan Songlian, diğer eşler gibi güzelliğini ve çekiciliği kullanmaya çalıştığı görülür. Bu durum kadınların erkeklere yönelik onay arayışını ve toplumsal olarak kabul görmüş kadınlık özelliklerini sergilenmesini (Connell, 1987) pekiştirmektedir.

İdealize edilmiş kadınlığı öne çıkaran üçüncü tema *duygusallık ve kırılganlıktır*. Filmde ilk eş hariç diğer eşlerin, duygusal olarak kırılgan ve hassas yapıda oldukları gösterilir. Her birisinin diğer kadını kıskanan, var olmak için diğer kadınlarla mücadele eden, bağımlı bir duygusallıkla hareket etmektedir. Bir opera sanatçısı olan üçüncü eş, dikkat çekmek için hasta numarasıyla

kocasını yanına çekerek aşırı bir duygusallık sergilemektedir. Son olarak, Songlian'ın duygusal çöküşü ve diğer eşlerle girdiği mücadele, onun kırılğan yapısını ve içsel dünyasındaki çatışmaları yansıtmaktadır. Filmdeki bu duygusal halleri, toplumsal cinsiyet normlarının bir sonucu olarak, kadınların kırılğan ve duygusal bireyler olarak tanımlanmasını pekiştirmektedir (Connell, 1987). Burada film boyunca kadınlardan beklenen durumun bu olduğu somutlaştırılmaktadır. Kadınların duygu durumlarını güçlendirmek için fenerlerin hangi evde yanacağı ilan edilmeden önce kadınlar, kendi evlerinin kapılarının açıldığı avlunun girişinde beklemek zorundadır. Bu bekleme zorunlu bir bekleyiştir ve kadınların birbirleriyle mücadelesini artırmaktadır. Böylece kadınlar, daha fazla uyumlu ve duygusal davranmak zorunda kalırlar. Filmde, kırmızı fenerlerin yanacağı eşin evi belli olduktan sonra, geriye kalan üç eşin üzgün ve kırılğan bir duygusallıkla odalarına çekildiği birçok sahnede vurgulanmaktadır. Bu duygusallığı güçlendirmek için geçici bir mikro alan oluşturulmaktadır. Bu durum, kırmızı fenerlerin aynı zamanda bir ödül mekanizması olarak işlev görmesiyle pekiştirilmektedir. Dolayısıyla film boyunca eşler arasında gerçekleşen çatışmalar, patriyarkal düzeni sürdürmeye hizmet eden bir mekanizma olarak işlev görmektedir (Connell, 1987). Filmde bu patriyarkal düzenin minör iktidarın gerçekleştiği bir mekân içerisinde geçmesi, filmin evrensel tematik yapısı ve kadının mekânda konumlandırılması ile ilişkilendirilmektedir.

Mekânın Cezalandırma Aracı Olarak Kullanımı ve Denetim Biçimleri

Filmdeki konağın yapısı, karakterlerin hem fiziksel hem de duygusal olarak nasıl kapana kısıldığını göstermektedir. Dış dünyayla bağlantısı kesilmiş, yüksek duvarlarla çevrili konak mekânı, kadınların dış dünyadan tamamen izole edildiğini ve sadece evin içindeki sınırlı güç dinamikleri ile başa çıkmaya çalıştığını göstermektedir. Evin soğuk yapısı ve dış dünyayla ilişkisi kesilen geniş mekânlar, karakterlerin yalnızlığını ve çaresizliğini yansıtan bir söyleme dönüşmektedir. Filmde erkek egemen bakış açısının kurucu öge olduğu toplumsal düzenin, yaşam döngüsü zamansal ve mekânsal olarak eril tahakkümün kodlarına göre kurgulandığı, sembolik anlatımlarla güçlendirilmektedir.

Kırmızı fenerlerin mekânla birlikte kullanımı eril düzenin birçok sembolik anlamını inşa ederek toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmektedir. Dolayısıyla mekân tasarımı, kırmızı fenerler hem çekici hem de yıkıcı bir etkiye sahiptir. Filmde kırmızı renk, eşler arasında güç ve rekabetin yanı sıra tutku ve arzuyu yansıtmaktadır. Filmin genel temasıyla bağlantılı olarak kullanılan gri tonlar ise mekâna sıkışmışlık duygusunu güçlendirerek ölüm duygusunu pekiştirmektedir. Kırmızı ve mavi renk dışında kalan gri renkler klostrofobik ortamdaki kasveti, geleneksel yaşam tarafında

çevrilmiş, özgürlüğü kısıtlanmış hayatları yansıtmaktadır. Işıkların ve renklerin kullanımı, izleyiciye, karakterlerin iç dünyasını mekânla bütünleşecek şekilde yansıtmaktadır.

Filmde mekân, kadınların yaşamlarının geçtiği yerlerin toplumsal cinsiyet rolleri, iktidar ilişkileri ve ataerkil yapı tarafından nasıl şekillendirildiğinin önemli bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla filmde, kadınları belirli bir mekânda konumlandırarak, erkek otoritesini pekiştirmektedir. Geniş konak hem fiziksel bir mekân hem de patriyarkal düzenin bir sembolü olarak yansıtılmaktadır. Kadınlar, bu konağın farklı bölümlerine yerleştirilmiş ve mekânsal sınırlarla birbirlerinden ayrılmıştır. Bu ayrım, kadınlar arasındaki rekabeti körüklerken, aynı zamanda erkek otoritesinin mekânsal denetimini güçlendirmektedir. Mekânın mimari yapısından kaynaklı olarak kadınlık ve erkeklik rolleri kesin sınırlarla belirlenmiştir. Ayrıca kadınlar belirli mekânsal sınırlar içerisine yerleştirilerek, özel ve kamusal mekân ayrımı yapılmaktadır.

Film boyunca evin erkeği, özgür bir erkek olarak kamusal alanla ilişkilendirilmektedir. Kadınlar, çocuklar ve evin çalışanları özel alanla ilişkisi kurulmaktadır. Böylece filmdeki mekân pratiği üzerinde özel ve kamusal alan ayrımı net bir şekilde gösterilmektedir. Massey'e göre (1994) kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde özel alana, yani ev içi sorumluluklara yönlendirilirken, kamusal alan erkeklerin hâkimiyeti altındadır. Filmdeki yapı Massey'in bu ifadeleriyle paralellik göstermektedir. Filmde kadınlara yönelik ayrım, kadınların kamusal alandaki katılımını sınırlayarak, onların sosyal, ekonomik ve politik hayattaki yerlerini belirlemektedir. McDowell (1999), kadınların kamusal alana katılımının sınırlandırılmasının, mekânın iktidar ilişkilerindeki rolünü pekiştirdiğini belirtir.

Ayrıca kadınların yaşadığı mekânın gösterilme şekli kadının hapisanede olduklarına ilişkin bir bakış açısı sunarak bir söylem biçimine dönüşmektedir. Filmde mekânın kurgulanma biçimi ve atmosferi söylemleri desteklemekte, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirecek şekilde kurgulanmaktadır. Filmde kullanılan müzik, mekânı söylemsel olarak güçlendirmektedir. Meishan'ın opera müzikleri, ayak masajı sırasında kullanılan müzikler; hiyerarşiyi, düzeni, kontrollü, kimliksizliği, masumiyeti, eril baskıyı, toplumsal normları ve eril tahakkümü pekiştirmektedir. Filmde müziğin olmadığı ve sadece renklerin hâkim olduğu ve sadece sessizliğin olduğu anlarda da baskıcı atmosferi yansıtmak için sessizlik tercih edilmiştir. Filmdeki sessizliğin kendisi söylemsel bir retoriğe dönüşmektedir. Filmde konak atmosferi içinde kullanılan doğal sesler, kapı gıcırdaması, yağmur sesi, rüzgâr sesi kadınların yaşadıkları monotonluğu ve kapana kısılmışlığı yansıtmaktadır.

Filmde mekân, kadının tahakküm altına alındığı, eril düzenin koyduğu kuralları uygulandığı yerdir. Buna uymayan kadınların cezalandırılacağı kapalı bir mekânda vardır. Songlian bu mekânı merak eder ve üst katta çıkarak mekânı araştırmaya başlar (Görsel 5).

Görsel 5: Songlian'ın çatı katındaki mekana görüntüsü

Görsel 6: Songlian'ın zincirlenmiş kapıya bakışının dokunmasının görüntüsü

Kadın belirlenmiş toplumsal normlardan saptığı zaman, cezalandırılacağı bir ölüm odasının olması, kadının ait olduğu mekânsal sınırlandırmaları netleştirir. Ayrıca kadınlar belirli mekân ile sınırlandırılarak, hapsedilme duygusunu sinematografik açılarla da desteklenmektedir. Yönetmenin neredeyse bütün açılarda gökyüzünü göstermemesi, daha çok üst açılardan avluya ait mekânları göstermesi, kadınlara ait dünyanın sınırlandırılması ve eril dünyada, kadının nasıl betimlendiğine ilişkin bir bakış açısı sunmaktadır. Çok az gökyüzünün görüldüğü cezalandırma mekânı ise konak mekânının en üst katında ve en ücra köşesinde bulunmaktadır (Görsel 5). Görsel 6'da görüldüğü gibi Songlian kapısı zincirlenmiş olan kapalı mekâna merakla bakmaktadır. Daha sonra Songlian mekâna olan merakını ikinci eş olan Zhuoyun (Cao Cuifen) ile paylaşır:

Songlian: *Yukarda zincirle kilitlenmiş o küçük oda ne?*

Zhuoyun: *Ölüm odası mı? Oraya gitme, orada bazı insanlar öldü.*

Songlian: *Hangi insanlar?*

Zhuoyun: *Eski nesillerden bazı insanlar orda asıldılar. Bu konuda soru sorma, burada kimse bu konu hakkında konuşmak istemez.*

Songlian ve Zhuoyun arasında geçen ölüm odası söylemi eril tahakkümün kadını cezalandırmaya yönelik geleneksel yaşama vurgu vardır. Zhuoyun özellikle oraya gitme ifadesi Songlian'ın kendine çekin düzen vermesini, yalnız kalmaması gerektiği ve sorgulamamasına yöneliktir. Ayrıca Zhuoyun, Songlian'a kırmızı fenerlerin yanmasının eski bir gelenek olduğu ve bunun yanmasının kendisine sağladığı yararlarından bahsetmesi, geleneğin gücüne vurgulanmaktadır. Eşlerin bunun dışına çıkması halinde karşılaşacağı cezalandırma belirli söylemlerle ima etmektedir. Filmin ilerleyen sekanslarında Meishan'ın oda cezası ve Songlian'ın akıl sağlığını kaybetmesi mekânın cezalandırıcı ve sınırlandırıcı özelliğini pekiştirmektedir.

Özellikle kadının evlilikle birlikte mekânın dışında gösterilmemesi ise patriyarkal toplumlarda mekânın denetimi genellikle erkeklerin elinde olduğu toplumsal normlara işaret etmektedir. Kadınların yaşam alanları, toplumsal cinsiyet rollerine göre düzenlenmiş ve bu mekânlar kadınlar üzerinde bir kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir (McDowell, 1999). Filmdeki mekânların fiziksel görünümü ile eril tahakküm ve cinsiyet rolleri pekiştirilmektedir. Konak mekânı, özel alan olarak bir anlam pratiğine dönüşmekte, evin içindeki odalar ise kadınların kişisel bakım yaptıkları, güzel göründükleri ve eril tahakkümün cinsel hazlarını tatmin ettiği yerler olarak işlev görmektedir. Hiçbir şekilde gösterilmeyen kamusal mekânlar ise erkek egemenliğinin birer sembolü haline gelmektedir. Bu bağlamda, mekân, toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretildiği bir alan olarak önem kazanmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, söylem analizi yöntemiyle kadınların belirli bir mekân içindeki toplumsal cinsiyet rolleri incelenmiştir. Çalışmada kadınların, eril tahakkümü nasıl güçlendirdiği ve eril iktidara boyun eğmek zorunda kalırken aynı zamanda rekabet ederek bu otoriteyi nasıl pekiştirdiği ele alınmıştır. *Kırmızı Fenerler* filmi, patriyarkal yapının, kadınları nasıl kontrol altında tuttuğunu ve bu düzenin sürekliliğini sağlayan mekanizmaların nasıl işlendiği, ustalıkla ve etkileyici bir sinematografi ile ortaya konulmuştur. Çalışma, hegemonik erkekliğin, eril tahakkümün ve minör iktidarın kadınlar üzerinde görünmez, ancak güçlü etkilerini derinlemesine ortaya koymaktadır. Filmde erkeğin fiziksel varlığı net bir şekilde yansıtılmasa da, onun hegemonik gücü sürekli olarak hissettirilerek bir eleştiri yapılmaktadır. Filmde hegemonik erkeklikten dolayı kadınlar arasında rekabet ve hiyerarşi oluştuğu, kadınlar üzerinde oluşturulan baskı nedeniyle birbirleriyle düşman oldukları ve onları böylece ataerkil bir düzenin içinde hapsedildiği vurgulanmaktadır. Film, ataerkil düzenin kadınlar arasında nasıl bir hiyerarşi ve rekabet yarattığını, onların psikolojik ve fiziksel özgürlüklerini nasıl kısıtladığını gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla eril tahakküm ve hegemonik erkeklik, filmde kadınların fiziksel ve psikolojik çöküşüne neden olan temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Filmde, eril tahakküm teorisi (Bordeu, 2015) ile ilişkili zıtlıkların varlığı tespit edilmiştir. Üst/alt, kamusal/özel, aktif/pasif, hareketli/hareketsiz gibi zıtlıklar, kadınlar eğitilmiş veya sanatçı olmaları fark etmeksizin, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsiz cinsel ilişkilerin içselleştirdiği ve sürdürüldüğü gösterilmektedir. Filmdeki bu zıtlıklar günümüz dünyasında da halen geçerliliği önemli derece koruduğu söylenebilir. Dünyada çok az ülke dışında, filmdeki zıtlıklarının varlığıyla örtüşmektedir. Dünyada halen önemli topluluklar, ataerkil ve geleneksel yapının varlığını

sürdürmektedir. Dolayısıyla *Kırmızı Fenerler* filminin analizinde elde edilen sonuçlar, halen birçok toplumsal yapılarla ilişkisi kurulabilir.

Kırmızı Fenerler, mikro iktidarın aile yapısındaki işleyişini ve metresler (dört eş) arasındaki ilişkilerde nasıl kendini gösterdiğini etkili bir şekilde anlatılmaktadır. Film, Foucault'nun iktidar kavramını mikro düzeyde açıklamak için güçlü bir örnek sunmaktadır. Kadınlar arasındaki ilişkilerde ve ritüellerde ortaya çıkan iktidar mücadeleleri, toplumsal normların nasıl yeniden üretildiği, mikro iktidar yapının nasıl kontrol ve disipline dönüştüğünü ve konakta yaşayan hizmetçiler ve metresler üzerinde nasıl işlediğini gözler önüne sermektedir. Filmdeki mikro iktidar mücadeleleri, kadınların birbirlerini kontrol etme, denetleme ve disipline etme süreçlerle ilişkisi kurularak somutlaştırılmaktadır. Aynı zamanda ataeril yapının görünmez kontrol mekanizmalarını mekânla ilişkisi kurularak açığa çıkarmaktadır. Filmde konağın günlük yaşamının içerisinde geliştirilen söylemler, güç ve mücadele ilişkileri Foucault'un mikro iktidar kavramının bir örneğine dönüşmektedir.

Kırmızı Fenerler filmi, Connell'in ön plana çıkarılmış kadınlık kavramını etkili bir şekilde yansıtmaktadır. Filmde, erkek egemen toplumsal yapının beklentilerine uygun olarak kadınlardan beklenen davranışları, uyumlu rolleri ve bu yapı içinde kadınlara atfedilen idealleştirilmiş kadını, nasıl öne çıkarıldığı somutlaştırılmaktadır. Filmde kadın karakterlerin erkeğin ilgisini çekmek için güzellik, itaatkârlık ve duygusallık gibi toplumsal cinsiyet normlarını benimsemeleri, bu kadınlık modelinin birer örneği olarak yansıtılmaktadır. Film, patriyarkanın kadınlar üzerindeki etkisini, kadınların birbirleriyle arzu nesnesine dönüşecek şekilde rekabet etmesi ve erkeğin iktidarını pekiştiren, hegemonik erkekliği yansıtan bir mekanizmaya dönüştürüldüğü sonucu elde edilmiştir.

Filmde mikro iktidar, erkek egemen dünyada kadınlar genellikle özel alanla (cinsellik, aile, bakım, kişisel bakım işleri vb.) ilişkilendirilmektedir. Filmin hiçbir noktasında kadınların kamusal alana ait aidiyetlikleri olmadığı ve duvarlarla sınırları belirlenmiş özel alanda geçmektedir. Erkek özel alanda silik bir karakter olarak gösterilmekte, hatta evin reisinin doğrudan yakın planlarına yer verilmemektedir. Filmde evin sahibi erkek daha çok kamusal alana ait olarak gösterilir ve özel ile kamusal alan arasında net bir ayrım yapılır (Massey, 2013). Filmde böylece özel-kamusal alan ile toplumsal cinsiyet rollerindeki ayırarak, filmdeki kadın karakterlerinin sosyal, ekonomik ve politik hayatta etkilerinin olmadığı gösterilmektedir.

Filmde kadın ve mekân ilişkisi, toplumsal cinsiyet çalışmalarında mekânın nasıl toplumsal ilişkileri şekillendirdiğini ve yeniden ürettiğini anlamak açısından bir perspektif sunmaktadır. Mekânın patriyarkal düzeni pekiştiren bir unsur olarak işlev gördüğü ve kadınların toplumsal cinsiyet rollerini sınırlayan bir yapı oluşturduğu görülmektedir. Filmde kadının mekânda

konumlandırılmasına yönelik analiz, mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye dair tartışmaları güçlendirmektedir. Kadınların mekânsal sınırlarla birbirlerinden ayrılması ve erkeğin mekân üzerindeki denetimi, patriyarkal düzenin yeniden üretildiği bir yapıyı yansıtmaktadır. Mekânın düzenlenmesi, yemek sahneleri, ölüm odası, avlu mekânları, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir şekilde hareket etmelerine ve erkeğin iktidarını kabul etmelerine zorlamaktadır.

Sonuç olarak filmin genelinde kadınlar, erkek özne için var olan nesnelere dönüşmektedir. Filmin genelinde eril tahakküm bütün nesne ve sembollere yansımıştır. Hegemonik erkekliğin kadınlar üzerinde yarattığı baskı ve rekabet yoluyla onları ataerkil düzenin içine hapsederek fiziksel ve psikolojik çöküşlerine neden olmaktadır. Böylece kadınların kendi aralarındaki mücadelesi erkeğin iktidar alanını güçlendirmektedir. Kısacası film, sinematografik unsurlar aracılığıyla ataerkil tahakkümün ve kadınlar arasındaki minör iktidar ilişkilerinin, kadınları toplumsal rollere hapsederek fiziksel ve psikolojik çöküşlerini sürekli hale getirmektedir. Sinema bu anlamda toplumsal cinsiyet rollerine, toplumun tahakküm ilişkilerine ve iktidar biçimlerine ilişkin görünmeyenleri görünür kılarak izleyicinin bilincinin artmasına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Bartky, S. L. (1990). *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Butler, J., & Trouble, G. (1990). Feminism and The Subversion of Identity. *Gender trouble*, 3(1), 3-17.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (Başak Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yay.
- Carrigan, T., Connell, B., & Lee, J. (2002). Toward a New Sociology of Masculinity. In R. Adams & D. Savran (Eds.), *The Masculinity Studies Reader*. Oxford: Blackwell.
- Chambers, C. (2005). Masculine Domination, Radical Feminism and Change. *Feminist Theory*, 6(3), 325-346.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and Power Sydney*. Australia: Allen and Unwin.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Connell, R. W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Cui, Y. (2023). How Does The Film *Raise The Red Lantern* Explore The Oppression of Women by The Patriarchal Society in China. *Psychology*, 13(10), 476-483.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri: Cilt 1* (E. Ekici, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gül, S. S., & Nizam, Ö. K. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 181-198.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1980). *The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction*. New York: Random House.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü* (Seçme Yazıları-4), (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tuchman, G., Daniels, A. K., & Benet, J. (1978). *Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media*. Oxford University Press.
- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5(1), 49-72.
- Kaçar, F. (2022). Anaakım Türk Komedi Sinemasında Stereotip Olgusu “Mahsun Kırmızıgül”ün Filmlerinde Stereotip ve Klişelerin Analizi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 685-698.
- Krais, B. (2006). Gender, Sociological Theory and Bourdieu’s Sociology of Practice. *Theory, Culture & Society*, 23(6), 119-134.
- Kurtuluş, G. (2021). Bir Sembolik Şiddet Sunumu ve Ön Plana Çıkarılmış Kadınlık Temsili Olarak Temizlik Benim İşim Yarışması Örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 16-38.
- Lee, J. (1996). Zhang Yimou's *Raise the Red Lantern*: Contextual Analysis of Film Through A Confucian/Feminist Matrix. *Asian Cinema*, 8(1), 120-127.
- Levy, Donald P. (2007). "Hegemonic Masculinity." In, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Ed. George Ritzer, (pp. 2099-2101). Malden: Blackwell Publishing.
- Ling, Z. (2010). Revolutionary Aestheticism and Excess: Transformation of The Idealized Female Body in The Red Lantern on Stage and Screen. *New Zealand Journal of Asian Studies*, 12(1), 67-92.

- Liu, F. (2021, May). Analysis of The Cultural Symbol Behind *Raising The Red Lantern*. In *7th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2021)* (pp. 548-551). Netherlands: Atlantis Press.
- Loeb, J. (2011). Dissonance Rising: Subversive Sound in Zhang Yimou's *Raise the Red Lantern*. *Film-Philosophy*, 15(1), 204-219.
- Massey, D. (2013). *Space, Place and Gender*. Cambridge: John Wiley & Sons.
- Maton, K. (2005). The Sacred and The Profane: The Arbitrary Legacy of Pierre Bourdieu. *European Journal of Cultural Studies*, 8(1), 101-112.
- McFarlane, B. (2006). Women Beware Women: Zhang Yimou's 'Raise the Red Lantern'. *Screen Education*, (42), 111-115.
- McDowell, L. (1999). *Gender, Identity and Place: Understanding Feminist Geographies*. Polity Press.
- Messerschmidt, J. W. (2019). *Hegemonik erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme* (S. Akyüz, B. Türkoğlu, D. Altınoluk, M. Göç, Z. Savaş vd., Çev.). İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Milleti, K. (1970). *Sexual Politics*. New York: Doubleday.
- Mottier, V. (2002). Masculine domination: Gender and power in Bourdieu's writings. *Feminist Theory*, 3(3), 345-359.
- Potter, W. J. (2013). *An Analysis of Thinking and Research About Qualitative Methods*. New York, NY: Routledge.
- Pan, G. (2022). A Study on Narrative Art of *Raise The Red Lantern*. *International Journal of Education and Humanities*, 4(1), 72-75.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (D. Bayrak, H. B. Arslan, & Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sığın, A., & Canatan, A. (2020). Connell'in "Erkeklikler" Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası. *The Journal of Social Sciences*, 32(32), 163-175.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis.
- Segal, L. (1992). *Değişen Erkeklikler, Değişen Erkekler* (V. Ersoy, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Schinkel, W. (2003). Pierre Bourdieu's Political Turn. *Theory, Culture & Society*, 20(6), 69-93.
- Tonkiss, K. (2006). Analysis Text and Speech: Content and Discourse Analysis. In C. Seale (Ed.), *Researching Society and Culture* (2nd ed., pp. 367–383). London: Sage.
- Türk, H. B. (2008). Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu. *Toplum ve Bilim*, 112, 119-147.
- Wei, C. (2017). The Three “Thingness Worlds” in The Films Of Zhang Yimou - Using *Raise The Red Lantern* as An Example. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics*, 3(3), 86-90.
- Zhang, X. (2022, January). The Cultural Transmission of *Raise The Red Lantern*: The Representation of Symbolism. In *2021 International Conference on Public Art and Human Development (ICPAHD 2021)* (pp. 509-512). Atlantis Press.
- Zhuang, Y., & Yang, S. (2024). The Nature of Patriarchy and A Female-Centred Film Narrative: Feminist Critical Analysis of *Raise The Red Lantern* (1991). *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 7(1), 196-202.

Türkiye’de Önde Gelen Medya Kuruluşlarının Yönetim Kurulları Yapısı ve Kadın-Erkek Temsiliyeti

The Structure of the Boards of Directors of Leading Media Organizations in Turkey and the Representation of Women and Men

Aygün Özsalih*

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma Türkiye’de BIST’te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarında kadın ve erkeklerin temsil düzeylerini ortaya koyarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.
- Çalışmada medya kuruluşlarının yönetim kurullarında kadınların oldukça düşük oranlarda temsil edildiği ve karar alma mekanizmalarında erkek yöneticilerin belirgin bir şekilde baskın olduğu görülmüştür.
- Bulgular, medya sektöründe kadın yöneticilerin temsil oranının artırılmasına yönelik yapısal bir gerekliliği ortaya koymakta ve sektörde belirgin bir toplumsal cinsiyet dengesizliğinin varlığını göstermektedir.

Öz: Yönetim kurullarında cinsiyet eşitliği, çeşitliliğin ve kurumsal kapsayıcılığın artırılması açısından kritik bir konu olarak görülmekte ve kurumsal yönetim kapsamında ele alınıp farklı sektörlerde incelenmektedir. Bu çalışma, Türkiye’de önde gelen ve Borsa İstanbul (BIST)’da işlem gören üç büyük medya kuruluşunun (Doğan Yayıncılık, Hürriyet ve İhlas Medya) yönetim kurulu yapısını inceleyerek, cinsiyet temsiliyetini analiz etmeyi amaçlamaktadır. 19-21 Mart 2025 tarihleri arasında Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)’ndan elde edilen verilere dayanarak yapılan içerik analizleri, kadın yöneticilerin yönetim kurullarında oldukça düşük oranlarda temsil edildiğini ve karar alma mekanizmalarında erkek yöneticilerin baskın olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına göre, Hürriyet’in yönetim kurulunda yalnızca bir kadın üye (%14) bulunurken İhlas Medya’nın yönetim kurulunda hiç kadın yönetici yer almamaktadır. Doğan Yayıncılık’ta kadın yönetici oranının görece daha yüksek olduğu (%25) ve yönetimde söz sahibi olan personelin yarısının (%50) kadın olduğu bulunmuştur. Ancak her üç medyada da üst yönetim ve icra yetkisine sahip pozisyonlarda erkeklerin daha ağırlıklı olduğu, bağımsız yönetim kurulu üyeleri arasında kadın temsiliyetinin son derece düşük olduğu ve gazetecilik ile yöneticilik gibi sektörün temel alanlarında erkeklerin çoğunlukta olduğu bulunmuştur. Bulgular, medya kuruluşlarında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kurumsal yönetim kalitesini arttırmak için yönetim kurullarında kadın liderlerin daha fazla yer almasını teşvik edecek politikaların uygulanması gerektiğini göstermektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, aozsalih@trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4175-3001.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Yönetim Kurulu Yapısı, Medya Sektörü, Kadın-Erkek Temsiliyeti, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Highlights:

- This study aims to fill an important gap in the literature by revealing the representation levels of women and men on the boards of directors of media organizations traded on BIST in Turkey and operating in the field of publishing.
 - The study indicates that women are represented at very low rates on the boards of directors of media organizations and that male executives are clearly dominant in decision-making mechanisms.
 - The findings reveal a structural need to increase the representation of female executives in the media sector and demonstrate the existence of a significant gender imbalance in the sector.
-

Abstract: Gender equality on boards of directors is seen as a critical issue in terms of increasing diversity and corporate inclusiveness and is addressed within the scope of corporate governance and examined in different sectors. This study aims to analyze gender representation by examining the board structure of three major media organizations in Turkey that are traded on Borsa İstanbul (BIST) (Doğan Yayıncılık, Hürriyet and İhlas Medya). Content analysis conducted based on data obtained from the Public Disclosure Platform (KAP) between March 19-21, 2025, reveal that female executives are represented at very low rates on boards of directors and that male executives dominate decision-making mechanisms. According to the research findings, while there is only one female member (14%) on the board of directors of Hürriyet, there are no female directors on the board of directors of İhlas Medya. It is found that the rate of female managers is relatively high (25%) in Doğan Yayıncılık and half of the personnel with a say in the management are women (50%). However, it is found that in all three media, men are more dominant in senior management and executive positions, women’s representation among independent board members is extremely low, and men are in the majority in key areas of the sector such as journalism and management. The findings suggest that policies should be implemented to encourage greater participation of female leaders on boards of directors in order to ensure gender equality in media organizations and improve the quality of corporate governance.

Keywords: Corporate Governance, Board Structure, Media Sector, Representation of Women and Men, Gender Equality

Summary

This study analyzes the board structure of media organizations traded on BIST in Turkey and operating in the publishing sector, and investigates the representation of women and men on these boards. The sample of the study consists of three leading media organizations traded on BIST in Turkey. These are; Doğan Publishing, Hürriyet and İhlas Media. In light of the data obtained from the information section on the board structure of media organizations on the Public Disclosure Platform (KAP) between March 19-21, 2025, content analysis conducted specifically for Doğan Publishing, Hürriyet and İhlas Media reveal that women are represented at very low

rates on the boards of directors and that male executives are clearly dominant in decision-making mechanisms.

According to the findings, it is observed that there is a serious imbalance in terms of gender representation on the boards of directors of the three media organizations examined. In general, it has been determined that male members predominate on the boards of directors and that the majority of the top management positions are held by men. When evaluated in terms of professional diversity, it is observed that the board members of Doğan Yayıncılık have more professional diversity, whereas the boards of Hürriyet and İhlas Medya are dominated by individuals with managerial backgrounds. The fact that the majority of executive members are men reveals that decision-making processes in these organizations are far from equal representation in terms of gender. It is also noteworthy that the representation of women among independent board members is quite low or almost non-existent. However, independent membership is of critical importance in terms of impartiality and oversight functions in terms of corporate governance. In terms of female representation at the management level, Doğan Yayıncılık stands out from Hürriyet and İhlas Medya with its 50% female staff; it also exhibits a relatively higher level of representation with its 25% female board members. However, this does not change the fact that men continue to dominate executive and senior management positions. These findings indicate that women are represented at a symbolic level in decision-making mechanisms and that gender diversity remains limited. This situation contradicts the resource dependency theory, resource-based theory and agency theory, which emphasize the importance of gender diversity in top management. At the same time, it does not align with the understanding of diversity and inclusiveness on the board of directors advocated by corporate governance.

Therefore, the findings reveal a structural necessity to increase the representation rate of women managers in the media sector and show the existence of a significant gender imbalance in the sector. At this point, some strategies need to be developed to ensure gender equality in the media sector:

1. Institutional policies should be adopted to encourage more women executives to take part in boards of directors.
2. Regulations should be made to increase women's representation in independent board memberships.
3. Women should be encouraged to take on executive positions and their active participation in decision-making processes should be ensured.

4. Media organizations should raise public awareness and set an example by adopting gender equality policies.

As a result, the increased inclusion of women in the management mechanisms of the media sector will be an important step in supporting the transformation towards gender equality.

Giriş

Medya sektörü, toplumun bilgiye erişimini şekillendiren ve kamuoyunu yönlendiren en güçlü alanlardan biridir. Haber üretimi, içerik yönetimi ve medya politikaları gibi kritik süreçleri yöneten kuruluşların karar alma mekanizmaları, toplumsal yapıyı doğrudan etkileyebilecek bir güce sahiptir. Ancak, bu stratejik konumlarına rağmen, karar alma mekanizmalarındaki cinsiyet eşitsizliği, medya sektöründe de kendini göstermektedir. Yönetim kurulları ve üst düzey pozisyonlarda kadın-erkek temsili, sektörün genel dinamikleri açısından kritik bir konudur.

Kadınların iş dünyasında üst düzey yönetici pozisyonlarında yer alması, şirketlerin kurumsal yönetim kalitesini, karar alma süreçlerindeki çeşitliliği ve inovasyon yeteneğini artıran önemli bir faktördür. Araştırmalar, kadın liderlerin yönetimde etkin olduğu şirketlerde daha şeffaf, sürdürülebilir ve dengeli bir yönetim anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Ayrıca, araştırmalar, yönetim kurullarında kadınların daha fazla yer aldığı şirketlerin daha iyi finansal performans sergilediğini ve kurumsal yönetim açısından daha şeffaf ve dengeli kararlar alabildiğini göstermektedir. Ancak, Türkiye’deki şirketlerin yönetim kurullarında kadınların temsil oranının oldukça düşük olduğu, karar alma süreçlerinde ise erkek yöneticilerin baskın bir konumda olduğu görülmektedir.

Şirket yönetim kurullarının detaylı bir şekilde incelenmesi, kurumsal yönetimin finansal boyutunu ilk kez ele alan Cadbury (1992) raporu ile gündeme gelmiştir. Bu alandaki akademik araştırmalar da yaklaşık olarak aynı dönemde, Hermalin ve Weisbach’ın (1991) çalışmasıyla ivme kazanmıştır. Bu iki önemli çalışmanın ardından, yönetim kurullarının yapısına ilişkin değişkenler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan piyasalarda yürütülen araştırmalarda kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır (Doğan, 2018: 138).

Bu bağlamda, Türkiye’de farklı sektörlerde yönetim kurulu yapısına dair çalışmalar bulunmakla birlikte, medya sektörü özelinde bu konuya ilişkin yeterli akademik araştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Medya sektöründe yönetim kurulu yapısını ele alan çalışmaların eksikliği, bu alanın incelenmesini daha da önemli kılmaktadır. Bu nedenle bu çalışma, Türkiye’deki önde gelen medya kuruluşlarının yönetim kurulu yapısını kadın-erkek temsiliyeti açısından incelemeyi ve bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede, çalışma kapsamında Borsa İstanbul (BIST)'da işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren Doğan Yayıncılık, Hürriyet ve İhlas Medya kuruluşları örneklem olarak belirlenmiş ve 19-21 Mart 2025 tarihleri arasında KAP'tan yönetim kurulu yapılarına ilişkin elde edilen verilere içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada yönetim kurullarındaki kadın ve erkek üyeler; cinsiyet dağılımları, görev dağılımları ve mesleki durumlarının yanı sıra icra yetkileri ile bağımsız üyeliklerinin olup olmadığı ve yönetimde söz sahibi olup olmadıkları gibi kriterler doğrultusunda analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında ilgili medya kuruluşlarının yönetim kurulu yapılarına ilişkin geliştirilen ana ve alt araştırma soruları şu şekildedir:

Araştırma Sorusu 1: Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarında kadın ve erkeklerin temsili nasıldır?

Alt Araştırma Soruları:

Araştırma Sorusu 2: Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarındaki kadın ve erkek üyelerin cinsiyete göre dağılımı nasıldır?

Araştırma Sorusu 3: Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarındaki kadın ve erkeklerin görev dağılımları nasıldır?

Araştırma Sorusu 4: Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarındaki kadın ve erkeklerin meslekleri nelerdir?

Araştırma Sorusu 5: Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarındaki kadın ve erkeklerin icra yetkisi var mıdır?

Araştırma Sorusu 6: Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarındaki kadın ve erkekler bağımsız üye statüsüne sahip midir?

Araştırma Sorusu 7: Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarındaki kadın ve erkeklerin yönetimde söz sahibi olma oranı nedir?

Bu çalışma, Türkiye'de medya sektöründe yönetim kurullarındaki cinsiyet temsiline odaklanarak, literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Sektöre özgü detaylı bir analiz sunması, medya kuruluşlarının karar alma süreçlerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini

görünür kılmakta ve bu alandaki kurumsal yapının daha kapsayıcı bir hale getirilmesine yönelik akademik ve pratik katkılar sağlamaktadır.

Medya kuruluşlarının yönetim kurullarında özellikle kadın temsiliyetinin artırılması, sadece kurumsal yönetim açısından değil, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleme ve medya içeriklerinde daha kapsayıcı bir perspektif geliştirme açısından kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada özellikle kadınların medyaların yönetim kurullarındaki konumu ele alınarak, sektörde daha eşitlikçi bir yapı oluşturulması adına öneriler sunulacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Kurumsal yönetimle ilgili teoriler, yönetim kurulunun etkin çalışabilmesi için yönetim kurulunda çeşitliliğin önemine vurgu yapmıştır. Bu çeşitliliğin temel unsurlarından biri de cinsiyet çeşitliliğidir (Ocak, 2013: 109; Çalış vd., 2020: 360).

Cinsiyet çeşitliliği, iş gücünde ve yönetim kademelerinde kadın ve erkeklerin dengeli bir biçimde temsil edilmesini ifade eder. Kurumlar açısından bu çeşitlilik yalnızca cinsiyet eşitliği bağlamında değil, aynı zamanda performans ve yenilikçilik açısından da büyük önem taşır. Kadınların yönetici pozisyonlarında yer alması, daha adil ve dengeli karar alma süreçlerinin oluşmasına katkı sağlar. Araştırmalar, kadınların yönetim kurullarında ve üst düzey yönetimde yer almalarının, şirketlerin finansal başarılarını, kurumsal yönetim performanslarını ve kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) taahhütlerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Ünal vd., 2024: 414).

Literatürde yönetim kurulunda cinsiyet çeşitliliğini ele alan üç temel teorik yaklaşım bulunmaktadır. Bu teoriler; vekâlet teorisi, kaynak bağımlılığı teorisi ve kaynak tabanlı teoridir (Eker ve Kurtaran, 2017: 66).

Kaynak bağımlılığı teorisine göre işletmeler, çevreleriyle sürekli etkileşim halinde olan açık sistemlerdir. Hayatta kalabilmeleri için diğer işletmeler ve dış çevre ile bağlarını sürdürmeleri gerekmektedir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 43). İşletmelerde yönetim kurulu, dış çevre ile bağlantı kurarak işletmeye kaynak sağlayan önemli bir mekanizma işlevi görür. Daha açık bir ifadeyle, yöneticilere rehberlik etmek, işletme ile dış çevresi arasında bilgi akışını sağlamak ve dışarıdan çeşitli konularda destek almak gibi roller üstlenir. Yönetim kurulunun bu rolü, işletmenin dışa bağımlılığını azaltmasına, çevresel belirsizlikleri gidermesine ve çevresindeki gelişmelerden haberdar olarak işlem maliyetlerini düşürmesine yardımcı olur. Bu süreç, finansal performansın iyileştirilmesine katkı sağlar. Bu nedenle, yönetim kurulunda hem iç (bağımlı) hem de dış (bağımsız) üyelerin yer alması, stratejik bağlantılar kurulmasına, bilgi paylaşımına ve farklı alanlarda destek alınmasına olanak tanır. Ayrıca, yönetim kurulunda cinsiyet, etnik köken ve

kültürel altyapı açısından çeşitliliğin artırılması, kurulun bağımsızlığını güçlendirecektir. Bununla birlikte, yönetim kurulu çeşitliliğinin artırılması, işletmenin farklı kaynaklara erişimini genişleterek performansını olumlu yönde etkileyecektir (Ayuso ve Argandona, 2007: 5-7; akt. Ocak, 2013: 109). Kaynak bağımlılığı teorisi, kadın yöneticilerin varlığının işletmelerin kaynak çeşitliliğini artırarak rekabet avantajı sağlayacağını öne sürmektedir. Nitekim, kurumsal teoriler ve uygulamalar doğrultusunda, literatürde yaygın olarak benimsenen görüşlerden biri, sosyal ve etik nedenlerle yönetim kurulundaki cinsiyet çeşitliliğinin hem paydaşlarla kurulan ilişkileri hem de işletmenin stratejik kararlarını olumlu yönde etkileyebileceğidir (Çalış vd., 2020: 360).

Kaynak bağımlılığı ve kaynak tabanlı teoriler, üst yönetimde cinsiyet çeşitliliğinin önemine vurgu yapmaktadır. Kaynak bağımlılığı teorisi, işletmelerin başarıya ulaşmasında kritik kaynaklara erişim ve problem çözme kapasitesinin artırılmasında çeşitliliğin etkili bir araç olduğunu savunurken kaynak tabanlı teori ise kadın ve erkek yöneticilerin etkileşimiyle oluşan sinerjinin, dolayısıyla çeşitliliğin, rekabet avantajının temel unsurlarından biri olabileceğini öne sürmektedir (Eker ve Kurtaran, 2017: 66-67).

Vekalet teorisine göre ise kadınlar karmaşık durumları farklı bir bakış açısıyla ele alarak strateji geliştirme ve problem çözme süreçlerinde bilişsel yanlılıklarını daha uygun şekilde yönlendirebilirler (Francoeur vd., 2008: 84). Ayrıca, bu teori yönetim kurulunda bağımsız ve bağımlı üyeler arasında bir dengenin sağlanmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu dengenin varlığı, bağımsız üyelerin üst düzey yönetimi etkin bir şekilde denetleyip gözetlemesine olanak tanır. Yönetim kurulunda cinsiyet çeşitliliğinin artırılması, yönetim kurulunun bağımsızlık düzeyini güçlendirecek, böylelikle dengeli bir yönetim kurulu oluşacak ve böylece karar alma süreçlerinin herhangi bir bireyin veya grubun çıkarlarına hizmet etmesini engelleyerek daha adil ve dengeli bir yönetim yapısının oluşmasına katkı sağlayacaktır (Bathullah, 2008: 44; Carter vd., 2003: 37; akt. Ocak, 2013: 108-109).

Bu bakımdan vekalet teorisine göre, kadın üyelerin yönetim kurulunda yer alması, kurulun bağımsızlığını güçlendirirken aynı zamanda karar alma süreçlerine farklı perspektifler kazandıracaktır (Ocak, 2013: 109; Çalış vd., 2020: 360). Bir diğer deyişle vekâlet teorisi, yönetim kurullarındaki yüksek düzeyde cinsiyet çeşitliliğinin, yönetim kurulu bağımsızlığını artırarak yöneticilerin daha etkin bir şekilde denetlenmesine katkı sağladığını savunmaktadır. Bu teoriye göre, çeşitliliğin artırılması yöneticiler üzerindeki kontrol mekanizmasını güçlendirebilir. Sonuç olarak, cinsiyet çeşitliliği yönetim kurulunun bağımsızlığını destekleyerek şirket paydaşları için olumlu sonuçlar doğuracaktır (Malette ve Fowler, 1992). Bu teori kaynak bağımlılığı ve kaynak

tabanlı teoriye göre yönetim kurulunda cinsiyet çeşitliliğiyle şirket performansı arasında daha doğrudan bir ilişki kurar (Eker ve Kurtaran, 2017: 66-67).

Kurumsal Yönetim ve Yönetim Kurulu Yapısı

Günümüzde şirketlerin büyüyebilmesi ve büyük projeleri başarıyla yürütebilmesi için hem yerli hem de yabancı sermayeye ihtiyaç duyması, aynı zamanda sosyal ve ekonomik sorunlara yol açabilecek yönetim zorluklarını da beraberinde getirmektedir. Şirket skandalları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik krizler, şirket yönetimlerinde yaşanan başarısızlıkları önlemek amacıyla yeni yöntemler geliştirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu tür finansal başarısızlıkların ardından birçok ülke, yasal düzenlemeler yapma zorunluluğu hissetmiştir (Paslı, 2004: 19). Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri ise Kurumsal Yönetim olmuştur. Kurumsal yönetim; “bir şirketin, hak sahipleri ve kamuoyunun menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde, mali kaynakları ve insan kaynaklarını kendine çekmesini, verimli çalışmasını ve bu sayede de hissedarları için uzun dönemde ekonomik kazanç yaratarak istikrar sağlamasını mümkün kılan, kanun, yönetmelik ve ilgili gönüllü özel sektör uygulamalarının bileşimidir” (Millstein, 1999: 5; akt. Haşit ve Uçar, 2014: 86-87).

Türkçe literatürde, İngilizce “corporate governance” teriminin karşılığı olarak kullanılan kurumsal yönetim, işletmelerin faaliyetlerini paydaşlarına karşı sorumluluk bilinciyle yürüten, değerini ve verimliliğini artıran, ortaklar, hissedarlar ve çalışanlar için belirlenen hedefleri gerçekleştiren, bunu yaparken de söz konusu taraflarla yasalara uygun, etik değerler çerçevesinde çalışmalarda bulunan bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Dinç ve Abdioğlu, 2009: 157-184). Kurumsal yönetim aynı zamanda dayandığı temel ilkeler ve içerdiği kurallar doğrultusunda, anonim şirketlerin nasıl yönetilmesi ve nasıl faaliyet göstermesi gerektiğini belirleyen bir yapı olarak da değerlendirilmektedir (Atamer, 2006: 9; akt. Şengür ve Püskül, 2011: 34, 35).

Kurumsal yönetim, işletmelerin performansını ve paydaşlarıyla olan ilişkilerinin kalitesini belirleyen önemli faktörlerden biridir. Hem işletmenin iç yönetim yapısını hem de yakın ve uzak çevresiyle olan etkileşimlerini şekillendiren kurumsal yönetim süreçleri, işletme yönetim faaliyetlerini ve yönetimin yapısını konu edinmiştir (Çalış vd., 2020: 367).

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), OECD’nin yayımladığı ilkeler ve çeşitli ülkelerin kurumsal yönetim düzenlemelerini inceleyerek, Türkiye’nin koşullarına uygun olarak 2003 yılında Kurumsal Yönetim İlkelerini yayımlamıştır. Değişen ekonomik şartlara paralel olarak, OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri 2004 yılında güncellenmiş ve bunu takiben SPK da 2005 yılında kendi ilkelerini revize etmiştir. SPK, kurumsal yönetim ilkelerini dört ana başlık altında

toplamıştır. Bunlar; pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ve yönetim kuruludur. Bu ilkeler aşağıda açıklanmıştır (Şengür ve Püskül, 2011: 35-36):

Pay sahipleri ilkesi, hisse senedi sahiplerinin işletme ile ilgili zamanında ve düzenli olarak açıklayıcı bilgiye erişmesini, genel kurul toplantılarına katılım ve oy kullanma hakkını etkin bir şekilde kullanmasını, kârdan pay almasını ve işletme yapısındaki önemli değişikliklere yönelik kararlara katılmasını güvence altına alır. Ayrıca, rüçhan hakkı ve bedelsiz pay alma gibi hakları da koruma altına almaktadır.

Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık ilkesi, işletmenin finansal durumu, performansı, mülkiyet yapısı, yönetimi, hedefleri ve olası risk faktörleri gibi önemli konularda doğru ve zamanında bilgilendirme yapmasını gerektirir.

Menfaat sahipleri ilkesi, işletme yönetimi ile yatırımcılar, çalışanlar, alacaklılar, devlet, müşteriler, kredi kurumları, tedarikçiler ve sivil toplum kuruluşları gibi farklı çıkar grupları arasındaki ilişkilerin adil ve dengeli bir biçimde yürütülmesini hedefler.

Yönetim kurulu ilkesi, bir şirketin en üst düzey yürütme, temsil ve stratejik karar alma organı olan yönetim kurulunun görev ve sorumluluklarını tanımlar. Yönetim kurulu, genel kuruldan aldığı yetkiyle yasal düzenlemeler, esas sözleşme, iç mevzuat ve şirket politikaları doğrultusunda hareket ederek şirketin yönetim ve temsil görevini üstlenir. Bu ilke çerçevesinde kurumsal yönetim, şirketin stratejik olarak yönlendirilmesini, yönetim kurulunun etkin bir şekilde denetim görevini yerine getirmesini ve hem şirket hem de hissedarlar karşısında hesap verebilirliğin sağlanmasını garanti altına alır. Yönetim kurulu üyeleri, tarafsız ve iyi niyetli bir yaklaşımla hareket etmeli; gereken özeni göstererek şirketin ve pay sahiplerinin çıkarlarına uygun yönetim anlayışını benimsemelidir.

Pay sahibi sayısının artmasıyla birlikte, her bir pay sahibinin yönetimde doğrudan yer alması mümkün olmadığından, işletmeler genellikle pay sahiplerinin vekil olarak atadığı yönetim kurulları aracılığıyla yönetilir. Bu durumda yönetim kurulları, kendilerini seçen ve görevlendiren asıl hak sahiplerine karşı sorumlu bir şekilde işletmeyi yönetmekle yükümlüdür. Hâkim ortakların bulunduğu işletmelerde kontrol ve egemenlik, hâkim grup olan pay sahiplerinde toplanır; yönetim kurulu da bu hâkim ortakların kontrolü altında görev yapar. Öte yandan, pay sahipliğinin geniş bir tabana yayıldığı ve belirgin bir hâkim grubun bulunmadığı durumlarda ise yönetim kurulları dağılmış pay sahiplerinden topladıkları oylarla kendi organize ve kontrol ettikleri genel kurullarda seçilir ve böylece işletmenin yönetimini ve kontrolünü ellerine alabilirler. Bu gibi hallerde, yönetim kurulları işletmenin mutlak hâkimi olabilmektedir. Bir başka deyişle hak sahibi olmayan vekil yönetim kurulları, egemenlik ve kontrol yetkisini ele geçirdiklerinden, işletmenin stratejik yönlendirilmesinde ve yönetiminde söz sahibi olabilirler. Bu da onların işletmeyi, pay sahipleri ile birincil ve ikincil paydaşların çıkarlarından çok kendi hedefleri ve çıkarları doğrultusunda yönlendirmelerine yol açabilir. Bu nedenle pay sahiplerinin egemenlik haklarını kaybetmemesi

adına, yönetim kurullarının mutlaka pay sahipleri tarafından seçilmesi, oluşturulması ve onların amaçları doğrultusunda hareket etmesi büyük önem taşır. Bu bağlamda, yönetim kurullarının yapısı, bileşimi ve görevleri daha farklı bir önem kazanır (Ülgen ve Mirze, 2024: 430).

Şirketin stratejik karar alma, temsil ve yürütme organı olan yönetim kurulu, kararlarını şirketin piyasa değerini en üst seviyeye çıkarmak hedefiyle alır ve uygular. Aynı zamanda, pay sahiplerine uzun vadeli ve istikrarlı kazanç sağlarken şirket faaliyetlerinde hassas bir denge gözetir (Deloitte ve TKYD, 2007: 1-14). Şirket yönetiminde en etkin karar organı olan yönetim kurulu, şirket yönetimi, hissedarlar ve diğer menfaat sahipleriyle olan ilişkileri düzenler. SPK’nın 30.12.2011 tarihinde yayımladığı kurumsal yönetim ilkelerinin dördüncü bölümünde, yönetim kuruluna ilişkin ilkeler altı ana başlık altında ele alınmaktadır. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir (Haşit ve Uçar, 2014: 94-102):

1. Yönetim kurulunun işlevi
2. Yönetim kurulunun faaliyet esasları
3. Yönetim kurulunun yapısı
4. Yönetim kurulu toplantılarının şekli
5. Yönetim kurulu bünyesinde oluşturulan komiteler
6. Yönetim kurulu üyelerine ve üst düzey yöneticilere sağlanan mali haklar

“Yönetim kurulu yapısı” bu ilkelerin en önemlilerinden birisidir. Yönetim kurulunun yapısı, bir işletmenin yönetim süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü yönetim kurulu, bir işletmenin yönetim stratejisini şekillendirmenin yanı sıra denetim mekanizmalarını ve dış çevreyle olan ilişkilerini de belirler (Doğan, 2018: 133).

Yönetim kurulu üye sayısı, en az beş kişi olmak kaydıyla; üyelerin etkin ve yapıcı bir şekilde çalışabilmelerini, hızlı ve akılcı kararlar alabilmelerini ve kurulacak komitelerin verimli şekilde işleyebilmesini sağlayacak biçimde belirlenir. Yönetim kurulunda, hem şirketin icra faaliyetlerinde görev alan hem de icrada yer almayan üyeler bulunur. İcrada yer almayan üyeler, yönetim kurulu üyeliği dışında şirketin günlük faaliyetlerine doğrudan müdahil olmayan ve herhangi bir idari sorumluluk taşımayan kişilerden oluşur. Yönetim kurulunda, çoğunluğu bu icrada görev almayan üyeler teşkil eder. Bu üyeler arasında, görevlerini bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine uygun şekilde yürütebilecek niteliklere sahip bağımsız üyeler de yer almalıdır. Bağımsız üyelerin sayısı, toplam yönetim kurulu üye sayısının en az üçte biri olacak şekilde düzenlenmeli, ortaya çıkan kusurlar bir üst tam sayıya yuvarlanmalıdır. Ancak, bağımsız üye sayısı hiçbir durumda iki kişiden az olamaz. Bağımsız yönetim kurulu üyeleri en fazla üç yıl süreyle görev yapabilir, ancak yeniden aday gösterilmeleri ve seçilmeleri mümkündür. Öte yandan, son 10 yıl

içinde aynı şirkette altı yıldan fazla yönetim kurulu üyeliği yapmış bireyler, bağımsız üye olarak atanamaz. Aşağıdaki tüm koşulları taşıyan yönetim kurulu üyeleri, “bağımsız üye” olarak nitelendirilir (Haşit ve Uçar, 2014: 96-97):

1. Şirket, şirketin ilişkili taraflarından biri veya şirket sermayesinde doğrudan veya dolaylı olarak %5 veya daha fazla paya sahip hissedarların yönetim veya sermaye bakımından ilişkili olduğu tüzel kişiler ile kendisi, eşi ve ikinci dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları arasında, son beş yıl içinde, doğrudan veya dolaylı önemli görev ve sorumluluklar üstlenecek yönetici pozisyonunda istihdam, sermaye veya önemli nitelikte ticari ilişkinin kurulmamış olması, 2. Son beş yıl içerisinde, başta şirketin denetimini, derecelendirilmesini ve danışmanlığını yapan şirketler olmak üzere, yapılan anlaşmalar çerçevesinde şirketin faaliyet ve organizasyonunun tamamını veya belli bir bölümünü yürüten şirketlerde çalışmamış ve yönetim kurulu üyesi olarak görev almamış olması, 3. Son beş yıl içerisinde, şirkete önemli ölçüde hizmet ve ürün sağlayan firmaların herhangi birisinde ortak, çalışan veya yönetim kurulu üyesi olmaması, 4. Yönetim kurulu görevi dolayısıyla hissedar ise sermayede sahip olduğu payın oranının %1’den fazla olmaması ve bu payların imtiyazlı olmaması, 5. Bağımsız yönetim kurulu üyesi olması sebebiyle üstleneceği görevleri gereği gibi yerine getirecek mesleki eğitim, bilgi ve tecrübeye sahip olması, 6. Bağlı oldukları mevzuata uygun olması şartıyla üniversite öğretim üyeleri hariç, kamu kurum ve kuruluşlarında üye olarak seçildikten sonra tam zamanlı çalışmıyor olması, 7. Gelir Vergisi Kanunu’na göre Türkiye’de yerleşmiş sayılması, 8. Şirket faaliyetlerine olumlu katkılarda bulunabilecek, şirket ortakları arasındaki çıkar çatışmalarında tarafsızlığını koruyabilecek, menfaat sahiplerinin haklarını dikkate alarak özgürce karar verebilecek güçlü etik standartlara, mesleki itibara ve tecrübeye sahip olması, 9. Şirket faaliyetlerinin işleyişini takip edebilecek ve üstlendiği görevlerin gereklerini tam olarak yerine getirebilecek ölçüde şirket işlerine zaman ayırabiliyor olması.

Diğer taraftan, Türkiye’de, Sermaye Piyasası Kurulu’nun yayınladığı kurumsal yönetim ilkelerinde 2012 yılına kadar yönetim kurulunda kadın üyelere yer verilmesine dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. Ancak, 11 Şubat 2012 tarihinde yayımlanan Seri: IV, No: 57 sayılı “Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”de yapılan değişiklikle, “Yönetim kurulunda en az bir kadın üye bulunmalıdır” ilkesi getirilmiştir (Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, 2012: m.4.3.10). Ancak bu düzenleme, zorunlu bir uygulama getirmemekte olup, “Uygula, Uygulamıyorsan Açıkla” prensibi çerçevesinde tavsiye niteliği taşımaktadır. Söz konusu düzenleme Avrupa’da uygulanan ve “Hükümetler tarafından gerçekleştirilen gönüllülük esaslı girişimler” modeline benzer bir yaklaşım içermektedir. Bu düzenleme, şirketlerin politikalarını daha şeffaf hale getirmeyi hedeflerken, aynı zamanda akran ve kamuoyu baskısı yoluyla mevcut durumu kadınlar lehine dönüştürmeyi amaçlamaktadır (TÜSİAD, 2025a). Bu tebliğin BİST’te

işlem gören şirketlerin yönetim kurullarında nasıl bir dönüşüm yarattığına dair ilk bulgular, 2011 yılı itibarıyla incelenen 400’den fazla şirketin yönetim kurullarında yaklaşık 289 kadın yöneticinin yer aldığını ortaya koymaktadır. Bu kadın yöneticilerin yaklaşık %64’ü ise söz konusu tarihten sonra görevlerine başlamıştır (Şahin vd., 2018: 1148).

Ayrıca 3/1/2014 tarih ve 28871 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kurumsal Yönetim Tebliği (II-17.1)’ne göre, “Şirket, yönetim kurulunda kadın üye oranı için %25’ten az olmamak kaydıyla bir hedef oran ve hedef zaman belirler ve bu hedeflere ulaşmak için politika oluşturur. Yönetim kurulu bu hedeflere ulaşma hususunda sağlanan ilerlemeyi yıllık olarak değerlendirir.” hükmü getirilmiştir (Kurumsal Yönetim Tebliği, 2014: 18, m. 4.3.9.)

Kurumsal yönetim ilkeleri, öncelikli olarak halka açık anonim şirketler için oluşturulmuş olsa da diğer şirketler tarafından da uygulanabilmektedir. Bu ilkelerin benimsenmesi zorunlu olmamakla birlikte, şirketlerin bu prensiplere uyup uymadıklarını açıklamaları beklenmektedir. İlkeler uyulmaması durumunda, gerekçeleriyle birlikte açıklamalar yıllık faaliyet raporunda ayrı bir bölüm olarak yer alan “Kurumsal Yönetim İlkeleri Uyum Raporu”nda belirtilmelidir (Şengür ve Püskül, 2011: 36).

Yönetim Kurullarında Kadın: Avrupa Birliği ve Türkiye’de Mevcut Durum ve Gelişmeler

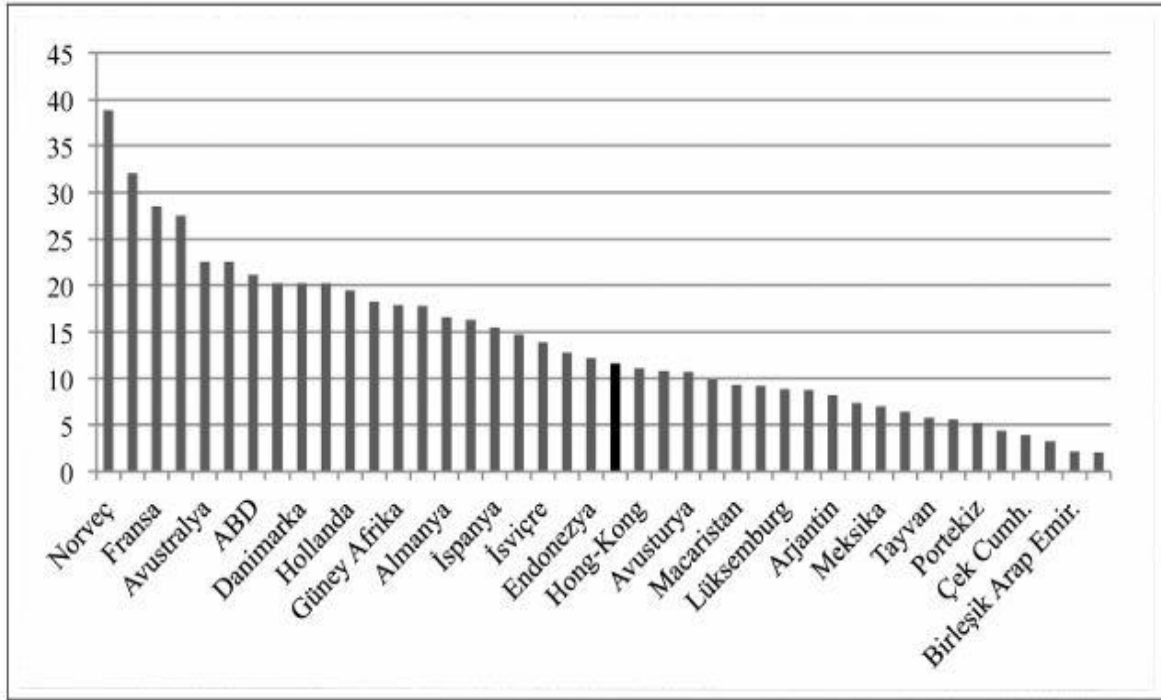
Kadınlar yalnızca işgücüne katılım süreçlerinde değil, istihdam edildikten sonra da çeşitli eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda en dikkat çekici sorunlardan biri, kadınların kariyerlerinde ilerlemelerini engelleyen “cam tavan” olgusudur. Cam tavan, örgüt içindeki önyargılardan kaynaklanan ve kadınların üst düzey yönetim kademelerine ulaşmalarını engelleyen görünmez engelleri tanımlamaktadır (Wirth, 2001: 1). Kadınların üst yönetim pozisyonlarında yeterince temsil edilememesi, yönetim kurullarındaki temsillerinde de belirgin bir eşitsizliğe yol açmaktadır. Şirketlerin yönetim kurullarında kadın sayısının oldukça düşük olması, genellikle bu cam tavan engeliyle açıklanmaktadır (Burgess & Tharenou, 2002: 39; akt. Şahin vd., 2018: 1149).

Kadınlar, iş hayatında yükselmelerini engelleyen ve “cam tavan” olarak adlandırılan çeşitli engellerle erkeklere kıyasla daha sık karşılaşmaktadır. Üst düzey yönetimde kadınların düşük oranda temsil edilmesi, Avrupa’da önemli bir tartışma konusu haline gelmiş olup bu durumu değiştirmek adına alınacak önlemler, Avrupa Birliği’nin en üst düzey organlarında öncelikli gündem maddelerinden biri olarak ele alınmaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan *Women’s Charter* (Kadın Şartı) belgesinin beş önceliğinden biri, kadınların karar alma mekanizmalarındaki temsiliyetidir. Avrupa Birliği ülkelerinde kadınların iş gücüne katılım oranı %60 seviyelerinde olmasına rağmen, üst düzey yönetim pozisyonlarında ve yönetim

kurullarında yeterli derecede temsil edilmemektedir. Avrupa Komisyonu’nun 2010 yılında hazırladığı bir rapora göre, Avrupa’daki halka açık büyük şirketlerin yönetim kurulu başkanları arasında kadınların oranı yalnızca %3’tür. Yönetim kurullarında kadın temsili ise 2003 yılında %9 seviyesindeyken Ocak 2012 itibarıyla %13,7’ye yükselmiştir. Ancak, yıllık ortalama %0,5’lik bir artış hızıyla devam edilirse, kadınların yönetim kurullarında %40 oranında temsil edilmesi için yaklaşık 50 yıl beklenmesi gerekecektir. Bu konuya dikkat çekmek ve süreci hızlandırmak amacıyla Avrupa Komisyonu 2011 yılında AB ülkelerindeki şirketlerin yönetim kurullarındaki kadın sayısını gönüllülük esasına dayalı olarak artırmayı hedefleyen bir girişim başlatmıştır. Komisyon, 2015 yılına kadar yönetim kurulu üyelerinin en az %30’unun, 2020 yılına kadar ise %40’ının kadın olmasını amaçlamaktadır. Bu girişim, Avrupa Parlamentosu tarafından da desteklenmektedir. Şu ana kadar 24 şirket, belirlenen takvim doğrultusunda bu hedefleri gerçekleştireceğini taahhüt eden bir anlaşmaya imza atmıştır (TÜSİAD, 2025a).

Türkiye’de mevcut durum ve gelişmelere bakıldığında ise, Avrupa ülkelerinde kadın istihdam oranı %60 seviyelerinde olup, dünya genelinde ise %50’nin üzerinde seyretmektedir. Buna karşın, Türkiye’de bu oran %26 ile oldukça düşük bir seviyededir. Ancak, üst yönetimde kadın temsili açısından değerlendirildiğinde, Türkiye henüz istenilen seviyeye ulaşamamış olsa da Avrupa’daki benzer ülkelerle kıyaslandığında daha olumlu bir görünüm sergilemektedir. 2009 yılında Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, AB’ye üye 27 ülkede halka açık şirketlerin yönetim kurulu başkanlarının yalnızca %3’ü kadinken Türkiye’de bu oran %6’dır. Benzer şekilde, World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu) tarafından yapılan bir çalışmada, kadın CEO’ların OECD ve BRIC ülkelerindeki temsiliyeti incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, bu ülkelerde kadın CEO oranı ortalama %5’in altında kalırken Finlandiya, Norveç ve Türkiye %12 ve üzeri oranlarla en fazla kadın CEO’ya sahip üç ülke arasında yer almaktadır (TÜSİAD, 2025a).

EgonZehnder’in 2014 yılında gerçekleştirdiği ve Avrupa, Amerika ile Asya’dan 41 ülkeyi kapsayan “Yönetim Kurullarında Çeşitlilik Analizi”ne göre, dünya genelinde yönetim kurullarındaki kadın üye oranı %11,6 olarak tespit edilmiştir. Aşağıdaki Grafik 1, ülkeleri bu oranın üzerinde ve altında kalanlar şeklinde gruplandırmaktadır. Grafik 1 incelendiğinde, kadınların yönetim kurullarında en fazla temsil edildiği ülkelerin büyük ölçüde gelişmiş Avrupa ülkeleri olduğu görülmektedir. Norveç (%38,9), Finlandiya (%32,1) ve Fransa (%28,5) en yüksek temsil oranlarına sahip ilk üç ülke olarak öne çıkmaktadır. Türkiye ise %10,8’lik oranla 23. sırada yer almakta ve küresel ortalamanın altında kalmaktadır. Öte yandan, kadın temsili en düşük olduğu ülke %2,1 ile Güney Kore’dir (Şahin vd., 2018: 1149).

Grafik 1.

2014 Yılında Dünyada ve Bazı Ülkelerde Yönetim Kurullarında Kadın Temsil Oranları (%)

Kaynak: EgonZehnder 2014 Avrupa Yönetim Çeşitliliği Analizi, akt. Şahin vd., 2018: 1150.

Avrupa Birliği ülkelerinde yoğun şekilde tartışılan üst yönetimde kadın temsili konusu, Türkiye’de de giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye’de cinsiyet eşitliği konusunda önemli girişimlerden biri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hayata geçirilmiştir. Mart 2012’de, Bakanlığa bağlı Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi kapsamında, cinsiyet eşitliği konusunda başarılı uygulamalara sahip işyerlerine “Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ödülü” verilmiştir (TÜSİAD, 2025a). Benzer şekilde, iş hayatında ve yönetimde kadın temsili artırılmaya yönelik 2 Temmuz 2024 tarihinde TÜSİAD’ın ev sahipliğinde “Yönetimde Kadınların Eşit Temsili için Paydaş Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir (TÜSİAD, 2025b). Bu gelişmeler olumlu bir adım olmakla birlikte, Türkiye’de özellikle kadınların iş gücüne katılımını artıracak ve süreci hızlandıracak daha kapsamlı politikalara duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ana amacı, Türkiye’de BIST’te işlem gören ve yayımcılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarında kadın ve erkeklerin temsil düzeylerini ortaya koymaktır. Bu ana amaçtan yola çıkarak çalışmada çeşitli alt amaçlar belirlenmiştir. Bu alt amaçlar; ilgili medya kuruluşlarının yönetim kurullarındaki kadın ve erkeklerin cinsiyetlerine,

yaptıkları görevlere, sahip oldukları mesleklere, icrada görevli olup olmadıklarına, bağımsız üyelik durumlarına ve yönetimde söz sahibi olma hallerine göre dağılımlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma Soruları

Çalışmanın ana amacı ve alt amaçlarıyla bağlantılı olarak belirlenen araştırma soruları çalışmanın giriş kısmında açıklanmış olduğundan burada ayrıca yer verilmemiştir.

Araştırmanın Örneklemi

Bu çalışmanın örneklemi Türkiye’de önde gelen ve Borsa İstanbul (BIST)’da işlem gören, aynı zamanda yayıncılık sektöründe faaliyet gösteren üç büyük medya kuruluşu oluşturmaktadır. Bunlar; Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. ve İhlas Gazetecilik A.Ş.’dir. Bu kuruluşların örneklem olarak seçilmesinin temel nedenleri şunlardır:

Sektördeki Öncü Konumları: Seçilen üç medya kuruluşu, Türkiye’de yayıncılık sektöründe uzun yıllardır faaliyet gösteren ve sektöre yön veren köklü şirketlerdir. Sektörün genel dinamiklerini ve yönetim yapısını anlamak açısından bu şirketlerin incelenmesi önemlidir.

Borsa İstanbul’da İşlem Görmeleri: Bu kuruluşların Borsa İstanbul (BIST)’da işlem görüyor olması, şeffaflık ve kurumsal yönetim ilkeleri açısından belirli standartlara sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum, yönetim yapıları ve finansal süreçleri hakkında güvenilir ve karşılaştırılabilir verilere ulaşılmasını sağlamaktadır.

Farklı Kurumsal Yapılara Sahip Olmaları: Üç medya kuruluşunun farklı yönetim yapıları ve iş modellerine sahip olması, sektördeki yönetim anlayışının çeşitliliğini gözlemlemeye olanak tanır. Bu, cinsiyet dağılımı, mesleki çeşitlilik ve karar alma süreçleri gibi unsurların karşılaştırılmasını mümkün kılar.

Türkiye Medya Sektöründeki Etkileri: Doğan Yayıncılık, Hürriyet ve İhlas Medya, Türkiye’de medya ve basın sektörünün önemli aktörleri arasında yer almaktadır. Kamuoyu üzerindeki etkileri, haber kaynakları olarak sahip oldukları güç ve toplumdaki algıları, bu şirketlerin yönetim yapılarının incelenmesini anlamlı hale getirmektedir.

Bu nedenlerle, çalışmanın Türkiye medya sektörünü ve yönetim kurullarındaki yapıları anlamak adına kapsamlı bir örneklem sunduğu söylenebilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Türkiye’de sadece BIST’te işlem gören üç medya kuruluşunun yönetim kurulu yapılarının incelenmesi ile sınırlıdır. Bunlar; Doğan Yayıncılık, Hürriyet ve İhlas Medya’nın yönetim kurulları yapısıdır.

Veri Analizi

Çalışmanın ana ve alt amaçlarını gerçekleştirmek üzere, ilgili medya kuruluşlarının yönetim kurulu yapılarına ilişkin bilgilere 19-21 Mart 2025 tarihleri arasında Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)’ndan erişilmiş ve oradan elde edilen yönetim kurulu yapısına ilişkin verilere içerik analizi tekniği uygulanarak veriler analiz edilmiştir.

İçerik analizi, “nicel ölçekler elde etmek için bir birimin seçilmesi (Guthrie vd., 2004: 288) ve buradaki nitel bilgilerin belirli bir kategoriye yerleştirilmesiyle karakterize edilen (Holsti, 1969: 116) bir araştırma tekniğidir.” Bu yöntemle analiz edilen metinlerden sayısal veriler, oranlar ve yüzdelik dağılımlar gibi çeşitli ölçümler elde edilebilmektedir (Lober vd., 1997: 59; Hackston ve Milne, 1996: 84; akt. Hoştut, 2020: 260).

Çalışmanın amacı ve araştırma soruları, çalışmada kullanılacak kategorilerin belirlenmesini sağlamıştır. Bu kapsamda, çalışmada içerik analizini gerçekleştirmek üzere 6 farklı kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler şunlardır:

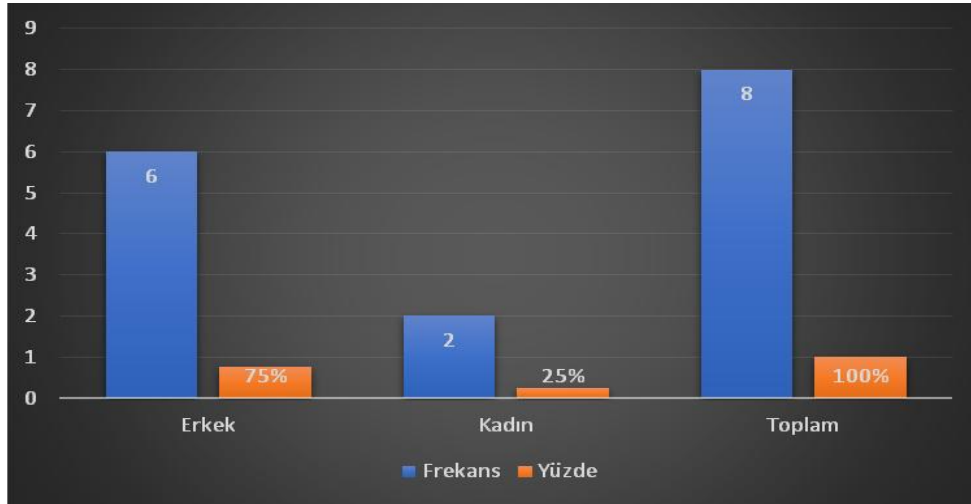
1. Cinsiyeti belirlemeye yönelik kategoriler: “Erkek” ve “Kadın” kategorisi
2. Görev dağılımını belirlemeye yönelik kategoriler: “Murahhas Üye”, “Yönetim Kurulu Başkanı”, “Yönetim Kurulu Başkan Vekili”, ve “Yönetim Kurulu Üyesi” kategorileri
3. Meslekleri belirlemeye yönelik kategoriler: Doğan Yayıncılık’ta İnşaat Mühendisi, İş Adamı, Mimar, Finans Sektörü Profesyoneli, İşletme ve Yönetim Meslek Profesyoneli, Ekonomist, İş Kadını, Yeminli Mali Müşavir’dir. Hürriyet’te İş Adamı, İş Kadını, Gazeteci ve Üst Düzey Yönetici’dir. İhlas Medya’da Gazeteci, Mühendis, Yönetici ve Akademisyen’dir.
4. İcrada görevli olup olmama durumuna göre kategoriler: “İcrada Görevli Değil” ve “İcrada Görevli” kategorisi
5. Bağımsız üye olup olmama durumuna göre kategoriler: “Bağımsız Üye Değil” ve “Bağımsız Üye” kategorisi
6. Yönetimde söz sahibi olan personelin cinsiyete göre dağılımı için de “Erkek” ve “Kadın” kategorileri kullanılmıştır.

Elde edilen veriler Microsoft Excel’e girilmiş ve veri analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler tek bir yazar tarafından toplanmış ve kodlanmış olduğundan, çalışmada kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplanmamıştır.

Bulgular

Doğan Yayıncılık'ın Yönetim Kurulu Yapısına İlişkin Bulgular

Doğan Yayıncılık'ın yönetim kurulu yapısına ilişkin bulgular aşağıdaki Grafik 2-7'de gösterilmiştir.

Grafik 2.

Doğan Yayıncılık'ın Yönetim Kurulu Üyelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

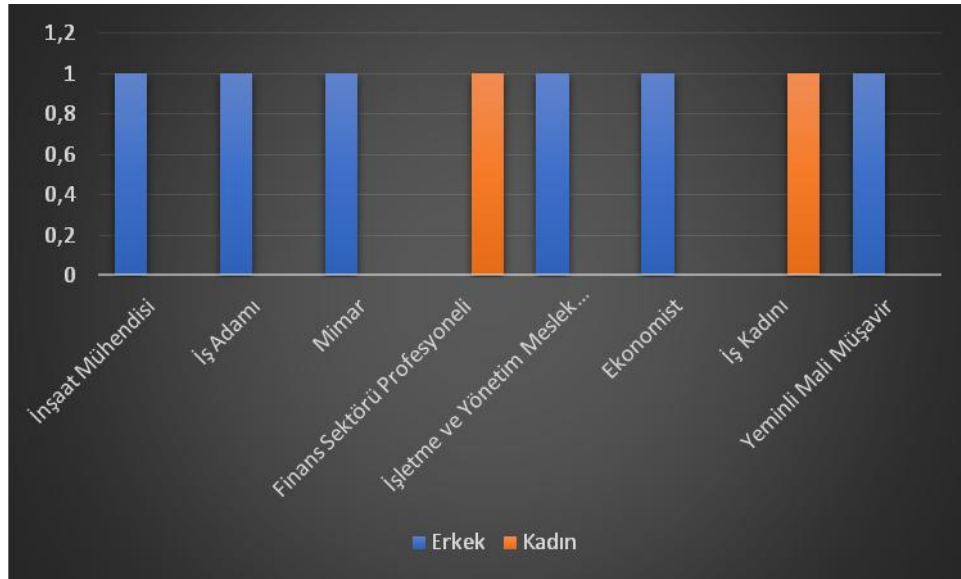
Grafik 2'de de görüldüğü üzere, Doğan Yayıncılık'ın yönetim kurulu toplam 8 üyeden oluşmaktadır. Bunların 6'sını (%75) erkekler oluştururken 2'sini (%25) ise kadınlar oluşturmaktadır. Doğan Yayıncılık'ın yönetim kurulundaki cinsiyet dağılımı, şirketlerde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir gösterge sunmaktadır. Verilere göre, kadınların yönetim kurulundaki temsil oranı %25 iken erkekler %75'lik bir çoğunluğa sahiptir. Bu durum, yönetim kademelerinde kadınların temsiliyetinin erkekler kadar güçlü olmadığını ve liderlik pozisyonlarında cinsiyet dengesizliğinin olduğunu göstermektedir.

Grafik 3.

Doğan Yayıncılık'ın Yönetim Kurulunda Görev Bazında Cinsiyet Dağılımı

Doğan Yayıncılık’ın yönetim kurulunda görev bazındaki cinsiyet dağılımına bakıldığında; en üst yönetici pozisyonlarında (Başkan, Başkan Vekili, Murahhas Üye) sadece erkekler bulunmaktadır. Kadın üyeler yalnızca Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yapmakta ve toplam 5 yönetim kurulu üyesinin 2’si kadın (%40)’dır. Yönetim kurulu üye sayısının %60’ını ise erkekler oluşturmaktadır. Yönetim Kurulu Başkanlığı ve diğer kilit karar verici pozisyonlarda kadın temsiliyetinin olmaması, kadın liderlerin stratejik karar alma mekanizmalarında daha az yer aldığını göstermektedir.

Grafik 4.

Doğan Yayıncılık’ın Yönetim Kurulunda Görev Yapanların Mesleklerine Göre Dağılımları

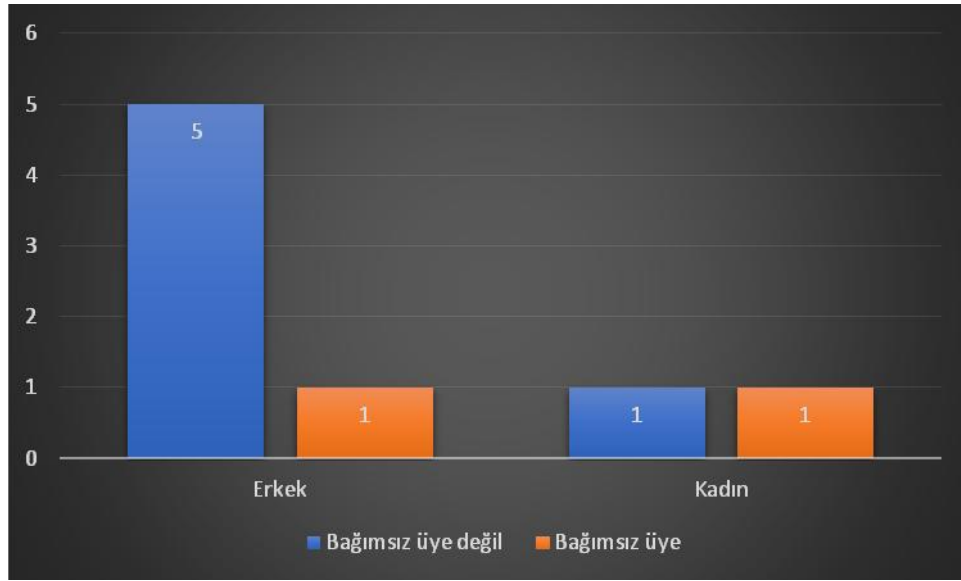
Grafik 4’te de görüldüğü gibi, yönetim kurulunda görev yapan 6 erkek sırasıyla inşaat mühendisi, iş adamı, mimar, işletme ve yönetim meslek profesyoneli, ekonomist ve yeminli mali müşavir mesleklerine sahiptir. Yönetim kurulunda görev yapan 2 kadından biri finans sektörü profesyoneli iken diğeri, iş kadınıdır. Kadınların yönetimdeki varlığı genellikle finans ve girişimcilik alanlarıyla sınırlı kalırken erkekler daha geniş bir mesleki çeşitlilikle temsil edilmektedir. Bu durum, kurumsal yönetimde kadınların farklı uzmanlık alanlarından daha fazla yer alması gerektiğini düşündürmektedir.

Grafik 5.

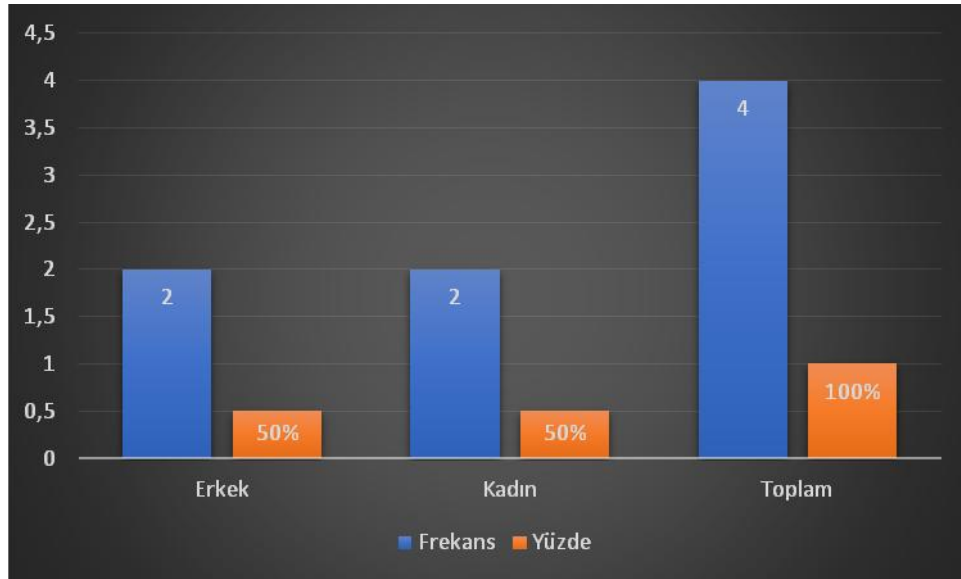
Doğan Yayıncılık'ın İcrada Görevli Olup Olmama Durumuna Göre Yönetim Kurulu Yapısı

Yukarıdaki Grafik 5, Doğan Yayıncılık'ın yönetim kurulunda görev yapanların icra (yürütme) yetkisi olup olmadığını göstermektedir. Grafik 5'te de görüldüğü üzere, yönetim kurulunda yer alan toplam 8 üyenin 5 erkek üyesi ve 2 kadın üyesi icrada görevli değildir. Bu, bu üyelerin şirketin günlük operasyonlarını yönetmediği, daha çok denetleyici ve stratejik karar alma rollerinde oldukları anlamına gelmektedir. 1 erkek üye ise icrada görevlidir. Bu kişi hem yönetim kurulu üyesi olup hem de şirketin günlük operasyonlarında aktif bir yöneticilik görevi üstlenmektedir. İcrada görevli olan kişi aynı zamanda halihazırda şirketin Murahhas Üyesi olarak görev yapmaktadır. İcrada görevli olmayan üyeler, genellikle bağımsız veya gözetleyici bir konumda olurlar. İcrada görevli olan yönetim kurulu üyeleri ise şirketin işleyişinde daha aktif rol alır ve yöneticilik yaparlar. Kadın üyelerin hiçbirinin icrada görevli olmaması, kadın liderlerin stratejik yönetimde yer alsa da şirket operasyonlarını doğrudan yönetme konusunda daha az temsil edildiğini gösterir. Kadın liderlerin icrada daha fazla görev alması, yönetimde eşit temsili güçlendirebilir.

Grafik 6.

Doğan Yayıncılık’ta Bağımsız Üye Olup Olmaması Durumuna Göre Yönetim Kurulu Yapısı

Yukarıdaki Grafik 6, Doğan Yayıncılık’ın yönetim kurulundaki bağımsız ve bağımsız olmayan üyelerin dağılımını göstermektedir. Grafik 6’ya göre, Doğan Yayıncılık’ın yönetim kurulunda 5 erkek ve 1 kadın bağımsız üye değilken 1 erkek ve 1 kadın bağımsız üyedir. Bağımsız olmayan 6 üye, şirketin yönetimiyle veya büyük hissedarlarla doğrudan bağlantılı olabilir. Bağımsız olmamaları, karar alma süreçlerinde hissedarların veya şirket yönetiminin etkisi altında olabileceklerini gösterir. Bağımsız üyeler ise şirketle doğrudan bir çıkar ilişkisi olmayan, şirketin yönetimini denetleyen ve objektif kararlar alması beklenen üyelerdir. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) gibi düzenleyici kurumlar, şeffaflığı artırmak ve hissedar haklarını korumak için yönetim kurullarında belirli sayıda bağımsız üye bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Doğan Yayıncılık’ın yönetim kurulunda kadın bağımsız üyenin varlığı, yönetim kurulundaki çeşitliliği artırmak adına olumlu bir gelişmedir. Ancak bağımsız üyelerin toplam yönetim kuruluna oranı (%25) düşüktür. Bağımsız üyelerin sayısının artırılması, yönetim kurulunun daha objektif kararlar almasını sağlayabilir. Kadın bağımsız üye sayısının artması da şirketin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından daha güçlü bir yönetim anlayışı benimsemesine katkı sağlayabilir.

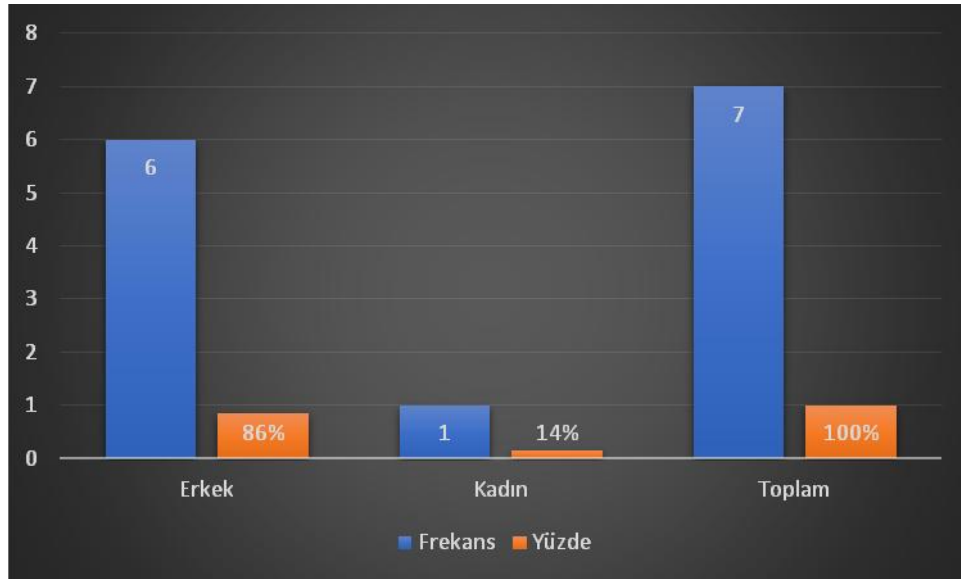
Grafik 7.

Doğan Yayıncılık'ta Yönetimde Söz Sahibi Olan Personelin Cinsiyete Göre Dağılımı

Yukarıdaki Grafik 7, Doğan Yayıncılık'ta yönetimde söz sahibi olan personelin cinsiyete göre dağılımını göstermektedir. Buna göre, yönetimde toplam 4 personel söz sahibidir. Söz sahibi olan personelin 2'si erkek (%50), 2'si (%50) de kadındır. Bu dağılım, Doğan Yayıncılık'ta üst yönetimde kadın ve erkek temsilinin dengeli olduğunu göstermektedir. Üst yönetimde kadın ve erkek sayısının eşit olması, kurumsal yönetim açısından olumlu bir gelişmedir. Türkiye'de ve dünya genelinde üst yönetimde kadın temsili genellikle düşükken Doğan Yayıncılık'ta bu oranın eşit olması şirketin çeşitliliğe önem verdiğini göstermektedir. Doğan Yayıncılık'ta üst yönetimde kadın ve erkek temsilinin eşit olması, kadınların yönetimde etkin roller üstlendiğini göstermekte ve Türkiye'deki birçok şirkete kıyasla olumlu bir tablo çizmektedir. Ancak, yönetim kurulunda kadın temsili halen düşüktür ve icrada görev alan kadın liderlerin artırılması, şirketin yönetsel çeşitliliğini güçlendirebilir.

Hürriyet'in Yönetim Kurulu Yapısına İlişkin Bulgular

Hürriyet'in yönetim kurulu yapısına ilişkin bulgular aşağıdaki Grafik 8-13'te gösterilmiştir.

Grafik 8.

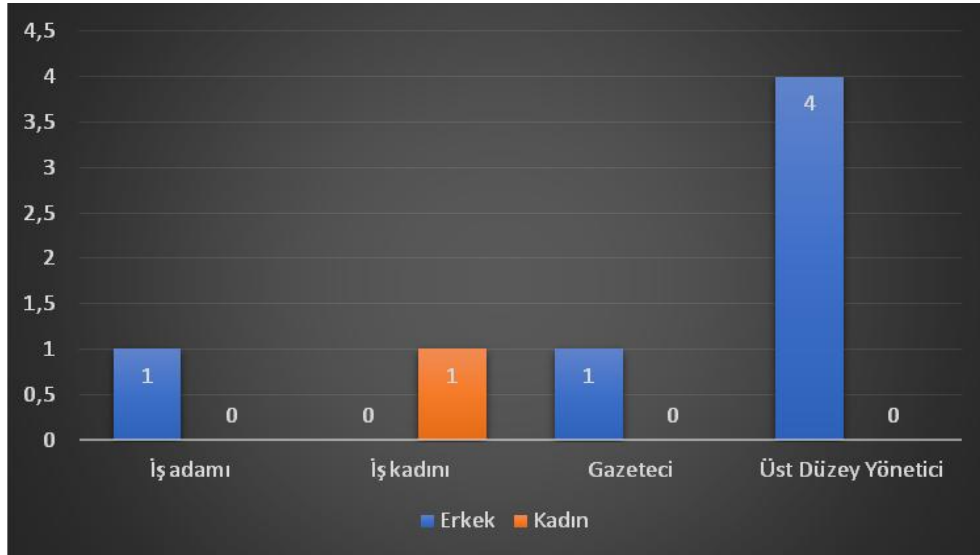
Hürriyet’in Yönetim Kurulu Üyelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafik 8’de de görüldüğü üzere, Hürriyet’in yönetim kurulu toplam 7 kişiden oluşmaktadır. Bunların 6’sını (%86) erkekler oluştururken 1’ini (%14) de kadınlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla Hürriyet’in yönetim kurulunda toplumsal cinsiyet dengesi açısından ciddi bir eşitsizlik söz konusudur. Yönetim kurulunun büyük bir çoğunluğunun (%86) erkeklerden oluşması, karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyetinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum, kurumsal yönetim ve çeşitlilik açısından ele alındığında, kadınların üst yönetimde daha fazla yer alması gerektiğine dair küresel eğilimlerle çelişmektedir. Çeşitliliğin artırılması, farklı bakış açılarını karar alma süreçlerine dahil ederek şirketin daha yenilikçi ve kapsayıcı bir yapıya kavuşmasını sağlayabilir. Özetle, Hürriyet’in yönetim kurulundaki mevcut erkek ağırlıklı yapı, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından iyileştirilmesi gereken bir konu olarak değerlendirilebilir.

Grafik 9.

Hürriyet’in Yönetim Kurulunda Görev Bazında Cinsiyet Dağılımı

Hürriyet'in yönetim kurulu yapısına baktığımızda, 7 üyeden oluşan kurulda erkeklerin büyük çoğunlukta olduğu görülmektedir. Yönetim Kurulu Başkanı'nın erkek, Başkan Vekili'nin ise kadın olması, kadınların yönetimde tamamen dışlanmadığını gösterse de genel cinsiyet dengesi açısından yetersiz bir durum söz konusudur. Özellikle, yönetim kurulunun geri kalan 5 üyesinin de erkeklerden oluşması, kadın temsiline yönetimde sınırlı kaldığını göstermektedir. Başkan Vekili pozisyonunda bir kadının bulunması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir, ancak karar alma süreçlerine kadın bakış açısının daha fazla entegre edilmesi için yönetim kurulunda kadın üye sayısının artırılması gerektiği söylenebilir. Bu tablo, geleneksel erkek egemen yönetim anlayışının hala etkili olduğunu ve şirketin cinsiyet eşitliği konusunda daha kapsayıcı politikalar geliştirmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle kurumsal yönetim ilkeleri ve çeşitlilik açısından bakıldığında, kadınların karar mekanizmalarındaki rolünün artırılması şirketin daha yenilikçi ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışı benimsemesine katkı sağlayabilir.

Grafik 10.

Hürriyet'in Yönetim Kurulunda Görev Yapanların Mesleklerine Göre Dağılımları

Hürriyet'in yönetim kurulu mesleki dağılımı açısından incelendiğinde, ağırlıklı olarak üst düzey yöneticilerden (4 kişi) oluştuğu ve gazeteci kimliğine sahip 1 üye ile 1 de iş adamının bulunduğu görülmektedir. Ancak dikkat çeken bir diğer nokta, bu 6 kişinin tamamının erkek olmasıdır. Yönetim kurulundaki tek kadın üye ise iş kadını olarak temsil edilmektedir. Bu durum, yönetimde yalnızca cinsiyet açısından değil, mesleki çeşitlilik açısından da belirli bir dengesizliği ortaya koymaktadır. Gazetecilik gibi medya sektöründe kritik bir mesleğe sahip olan tek yönetim kurulu üyesinin erkek olması, basın sektöründe kadınların yönetici pozisyonlarında daha az yer aldığını gösterebilir. Benzer şekilde, üst düzey yöneticilik pozisyonlarının tamamının erkeklerden oluşması, şirketin karar alma süreçlerinde kadın bakış açısının yeterince temsil edilmediğine işaret edebilir. Bu tablo, şirket yönetiminde hem cinsiyet çeşitliliğinin hem de mesleki çeşitliliğin

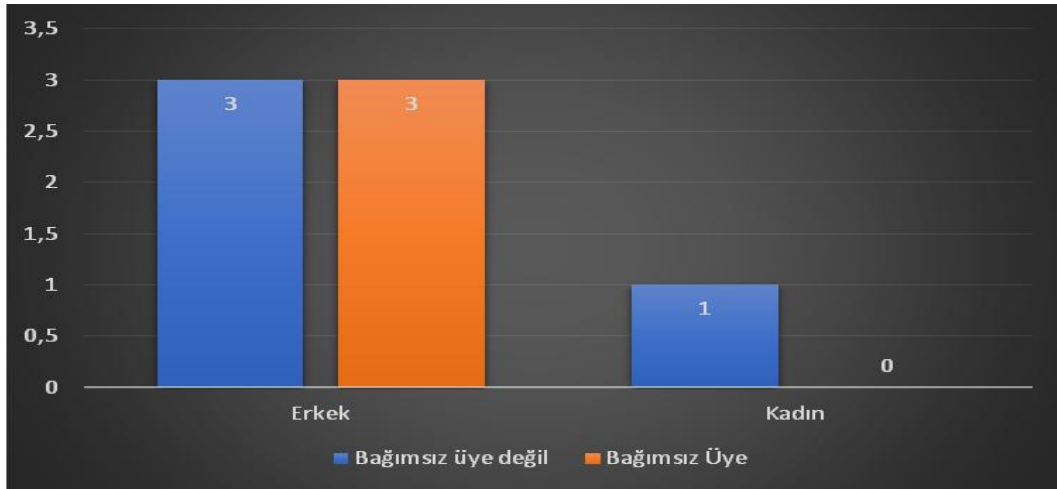
artırılması gerektiğini düşündürmektedir. Daha dengeli bir yönetim kurulu yapısı, farklı perspektiflerin bir araya gelmesini sağlayarak daha kapsayıcı ve inovatif kararların alınmasına katkı sunabilir. Özellikle medya gibi kamuoyunu doğrudan etkileyen sektörlerde, yönetim kademelerinde daha geniş bir temsilin sağlanması hem kurumsal hem de toplumsal anlamda olumlu bir adım olacaktır.

Grafik 11.

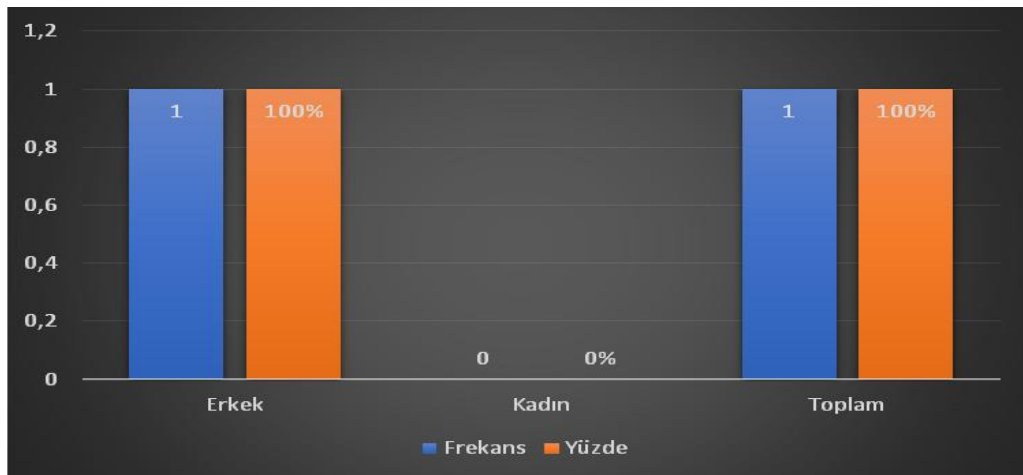
Hürriyet’in İcrada Görevli Olup Olmama Durumuna Göre Yönetim Kurulu Yapısı

Hürriyet’in yönetim kurulu yapısına icra görevi açısından bakıldığında, 7 üyeden yalnızca 1 erkek üyenin icrada görevli olduğu, geri kalan 6 üyenin (5 erkek ve 1 kadın) icrada herhangi bir sorumluluk üstlenmediği görülmektedir. Bu durum, yönetim kurulunun büyük oranda denetleyici ve stratejik karar alma rolüne sahip olduğunu gösterirken, icra yönetiminin ise daha dar bir kadro ile yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Ancak dikkat çeken nokta, icra görevinde bulunan tek üyenin erkek olmasıdır. Bu, kadınların sadece yönetim kurulunda değil, icra süreçlerinde de yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Kadınların sadece denetleyici veya yönlendirici pozisyonlarda değil, icra süreçlerinde de yer alması, karar alma mekanizmalarına aktif katılımını artırarak kurumsal çeşitliliğe ve kapsayıcılığa katkı sağlayabilir. Şirket yönetiminde cinsiyet eşitliğini destekleyen politikaların benimsenmesi hem kurumsal yönetim ilkeleri açısından hem de şirketin genel performansı açısından olumlu sonuçlar doğurabilir.

Grafik 12.

Hürriyet'te Bağımsız Üye Olup Olmaması Durumuna Göre Yönetim Kurulu Yapısı

Hürriyet'in yönetim kurulundaki bağımsız üye dağılımına baktığımızda, 7 üyenin 3'ünün bağımsız üye olduğu ve bu bağımsız üyelerin tamamının erkek olduğu görülmektedir. Geriye kalan 4 üyenin ise bağımsız olmadığı, bu grubun içinde 3 erkek ve 1 kadının yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu tablo, bağımsız üyelik pozisyonlarının yalnızca erkekler tarafından doldurulduğunu ve kadınların yönetimde bağımsız üye olarak temsil edilmediğini göstermektedir. Bağımsız üyeler, şirket yönetiminde tarafsız ve denetleyici bir rol üstlenerek şirketin daha şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunurlar. Ancak bu kritik pozisyonların yalnızca erkeklerden oluşması, karar alma mekanizmalarında toplumsal cinsiyet dengesizliğini daha da pekiştirmektedir. Kadınların bağımsız üye olarak da yönetim kurulunda yer alması, farklı bakış açılarını ve yönetim çeşitliliğini artırarak şirketin daha kapsayıcı ve dengeli bir yönetim yapısına kavuşmasını sağlayabilir. Kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde, kadınların bağımsız üye olarak da temsil edilmesi, şirketin hem etik hem de stratejik açıdan daha güçlü bir konuma gelmesine yardımcı olabilir.

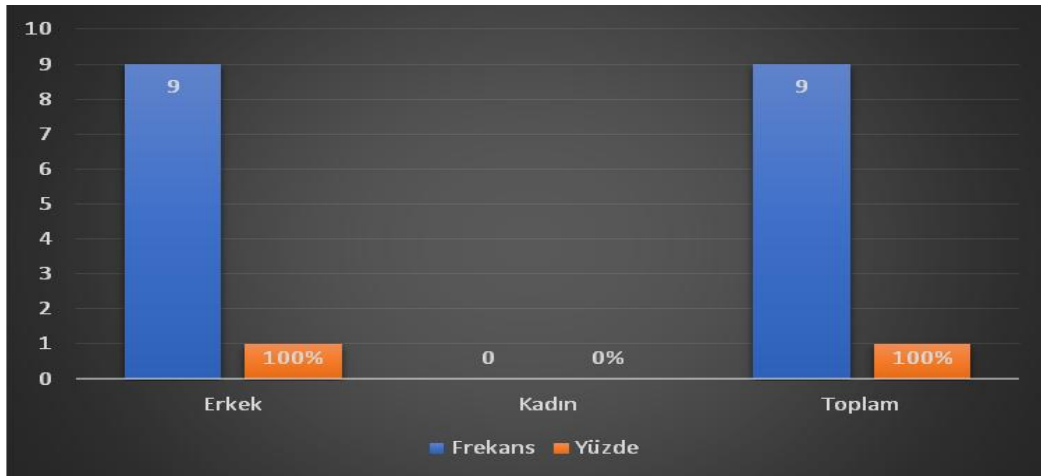
Grafik 13.

Hürriyet'te Yönetimde Söz Sahibi Olan Personelin Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafik 13’e göre, Hürriyet’in yönetiminde fiili olarak söz sahibi olan tek kişinin bir erkek olduğu görülmektedir. Bu kişi, icradan sorumlu yönetim kurulu üyesi ve aynı zamanda üst düzey yönetici pozisyonunda bulunmaktadır. Bu tablo, yönetim kurulunda farklı üyeler bulunsa da gerçek karar alma gücünün büyük ölçüde tek bir kişide toplandığını göstermektedir. Yönetimde etkin gücün tek bir kişinin elinde olması, kurumsal yönetim ilkeleri açısından bazı riskler barındırabilir. Özellikle, yönetim kurulunun kolektif karar alma işlevinin sınırlandırılması ve farklı bakış açılarının karar süreçlerine yeterince dahil edilmemesi, şirketin uzun vadeli stratejik yönetimini olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, karar alma süreçlerinde kadınların tamamen dışlanmış olması, cinsiyet temsili açısından önemli bir eksikliktir. Kadınların sadece yönetim kurulunda bulunması değil, aynı zamanda yönetim yetkisine ve söz hakkına sahip olmaları, daha kapsayıcı ve dengeli bir yönetim anlayışı için kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak, Hürriyet’in yönetim yapısında güç dağılımının daha dengeli hale getirilmesi ve kadınların da aktif karar alma pozisyonlarında yer alması, şirketin kurumsal yönetim kalitesini ve toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını güçlendirebilir.

İhlas Medya’nın Yönetim Kurulu Yapısına İlişkin Bulgular

İhlas Medya’nın yönetim kurulu yapısına ilişkin bulgular aşağıdaki Grafik 14-19’da gösterilmiştir.

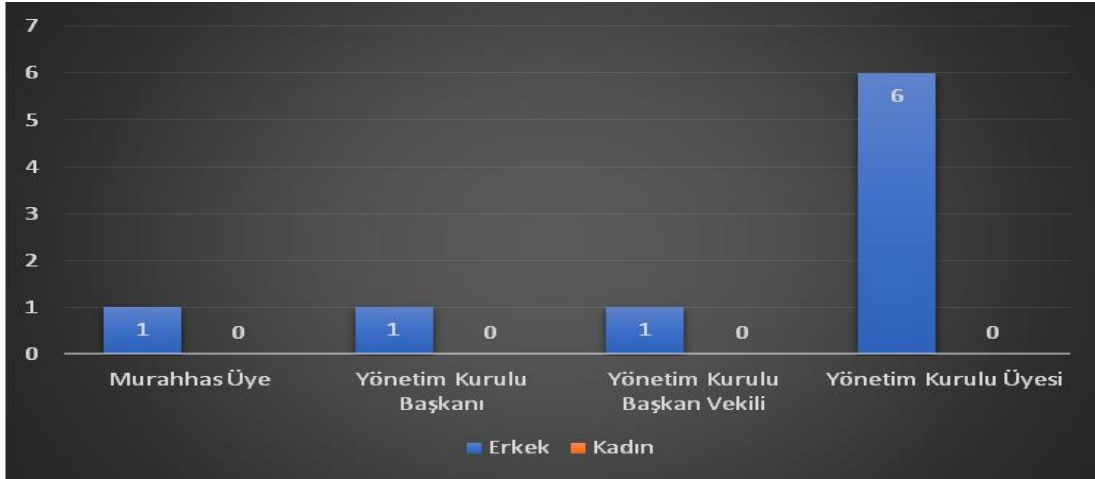

Grafik 14.

İhlas Medya’nın Yönetim Kurulu Üyelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafik 14’e göre, İhlas Medya’nın yönetim kurulunda tamamen erkeklerden oluşan 9 üyenin bulunduğu ve hiçbir kadın üyenin yer almadığı görülmektedir. Bu durum, cinsiyet çeşitliliği açısından ciddi bir dengesizliği ve kadın temsiline tamamen yokluğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde birçok şirket, kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda yönetim kurullarında cinsiyet dengesini artırmaya çalışırken İhlas Medya’nın yönetiminde kadın üye bulunmaması, kurumsal kapsayıcılık ve çeşitlilik açısından önemli bir eksiklik olarak

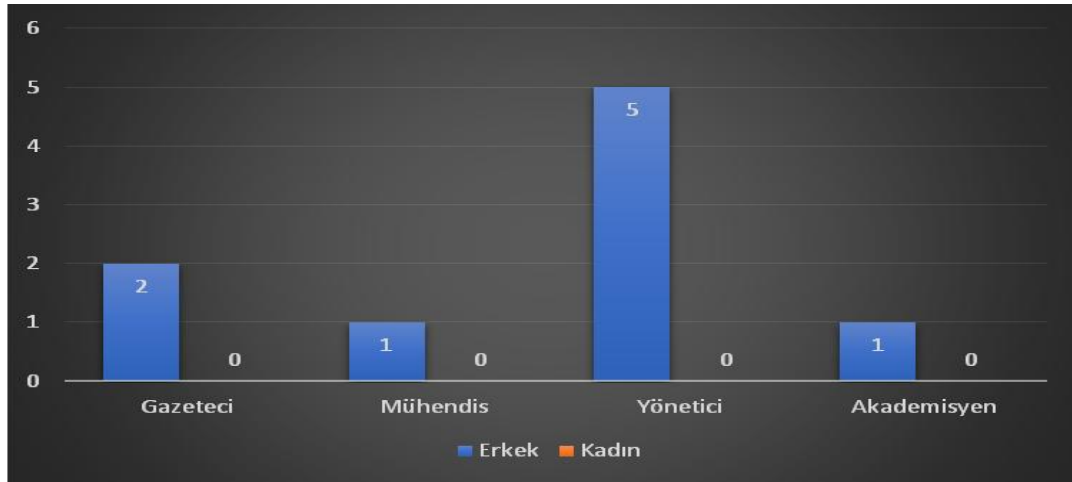
değerlendirilebilir. Yönetim kurullarında farklı cinsiyetlerden üyelerin bulunması, şirketin daha kapsayıcı ve yenilikçi kararlar almasını sağlayabilir. Ayrıca, kadınların yönetim mekanizmalarında temsil edilmesi, şirketin hem iç hem de dış paydaşlarına daha eşitlikçi bir mesaj vermesine yardımcı olabilir. İhlas Medya'nın yönetim kurulunda kadın temsiline artırılması, şirketin kurumsal itibarını güçlendirebileceği gibi, farklı bakış açılarını yönetim süreçlerine dahil ederek daha sağlıklı kararlar alınmasına da katkıda bulunabilir.

Grafik 15.

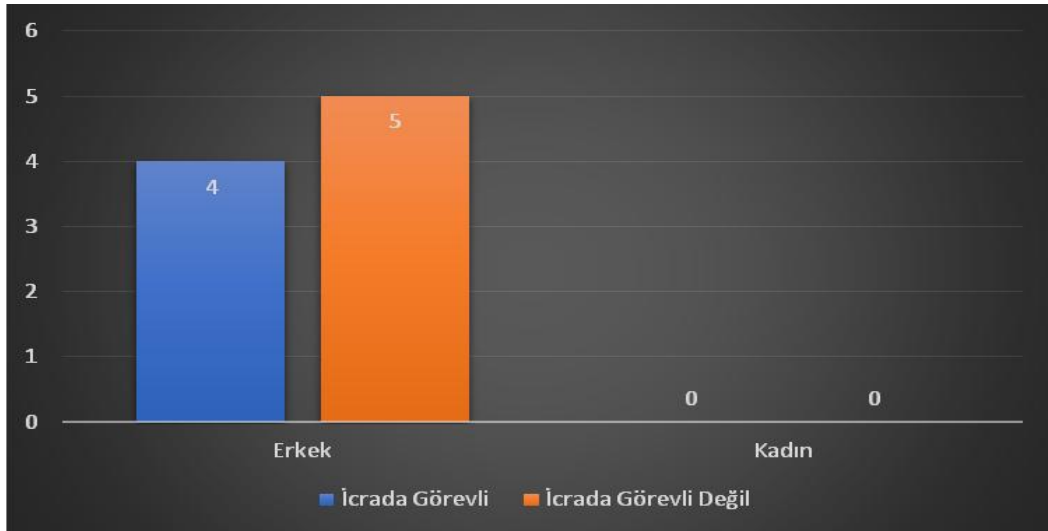
İhlas Medya'nın Yönetim Kurulunda Görev Bazında Cinsiyet Dağılımı

Grafik 15'e göre, İhlas Medya'nın yönetim kurulundaki tüm üyelerin erkek olduğu ve yönetim içinde farklı pozisyonlarda görev yapan hiçbir kadının bulunmadığı görülmektedir. Yönetim kurulu; 1 Murahhas Üye, 1 Yönetim Kurulu Başkanı, 1 Yönetim Kurulu Başkan Vekili ve 6 Yönetim Kurulu Üyesi'nden oluşmaktadır, ancak bu yapı içinde kadın temsili sıfırdır. Bu durum, yalnızca cinsiyet eşitliği açısından değil, yönetim çeşitliliği ve kapsayıcılığı açısından da önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Yönetim kurulunda farklı bakış açılarına ve deneyimlere sahip kişilerin bulunması, daha dengeli, yenilikçi ve kapsayıcı karar alma süreçleri geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Ancak, İhlas Medya'nın yönetim kurulu tamamen erkeklerden oluştuğu için, karar mekanizmalarında kadınların perspektifleri tamamen dışarıda kalmaktadır. Günümüzde birçok şirket, kurumsal yönetim ilkeleri gereği yönetim kadrolarında kadın temsiline artırmaya yönelik politikalar uygulamaktadır. İhlas Medya'nın mevcut yönetim yapısı, bu küresel eğilimlerden uzak bir tablo çizmektedir. Kadın yöneticilerin sayısının artırılması, şirketin kurumsal itibarını güçlendirebilir ve daha dengeli bir yönetim anlayışının benimsenmesine katkıda bulunabilir.

Grafik 16.

İhlas Medya’nın Yönetim Kurulunda Görev Yapanların Mesleklerine Göre Dağılımları

İhlas Medya’nın yönetim kurulunda görev yapanların mesleklerine göre dağılımlarını gösteren Grafik 16’ya bakıldığında, erkek üyelerden 2’sinin gazeteci, 1’inin mühendis, 5’inin yönetici ve 1’inin de akademisyen olduğu görülmektedir. Bu dağılım, yönetim kurulunun ağırlıklı olarak yönetici kökenli kişilerden oluştuğunu göstermektedir. Yönetimde 5 yöneticinin bulunması, karar alma süreçlerinde daha çok iş dünyası perspektifinin etkili olduğunu düşündürmektedir. Bunun yanı sıra, 2 gazetecinin bulunması medya sektöründeki tecrübenin yönetimde temsil edildiğini gösterirken, 1 mühendis ve 1 akademisyenin de bulunması, teknik ve akademik bakış açılarının yönetim süreçlerine sınırlı da olsa katkı sunduğuna işaret etmektedir. Ancak, yönetim kurulunda kadın üye bulunmaması, yalnızca cinsiyet eşitliği açısından değil, aynı zamanda farklı mesleki bakış açıları açısından da önemli bir eksiklik. Kadın gazeteciler, mühendisler, akademisyenler ve yöneticiler medya sektöründe aktif roller üstlenirken, yönetim kurulunda temsil edilmemeleri, karar alma süreçlerinin tek taraflı bir bakış açısı ile ilerleyebileceğine dair endişeleri artırmaktadır. Çeşitliliğin artırılması, hem şirketin karar alma süreçlerini güçlendirebilir hem de kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda daha kapsayıcı bir yönetim anlayışı oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Bu nedenle, kadın temsiline artırılması ve farklı meslek gruplarının daha dengeli bir şekilde yönetimde yer alması, İhlas Medya’nın yönetim yapısını daha kapsayıcı ve sürdürülebilir hale getirebilir.

Grafik 17.

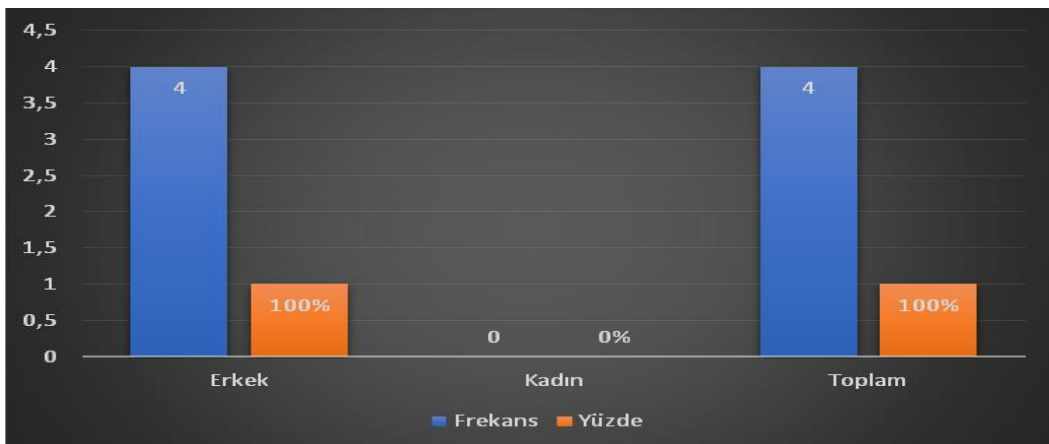
İhlas Medya'nın İcrada Görevli Olup Olmama Durumuna Göre Yönetim Kurulu Yapısı

Grafik 17'ye göre, İhlas Medya'nın yönetim kurulundaki 9 üyenin tamamının erkek olduğu ve bunlardan 4'ünün icrada görevli, 5'inin ise icrada görevli olmadığı görülmektedir. Bu dağılım, şirketin yönetim kurulunda icra yetkisi olan kişilerin büyük bir kısmının belirli bir grup içinde toplandığını göstermektedir. 4 icracı üye, şirketin günlük operasyonlarını ve stratejik kararlarını yürütme sorumluluğuna sahipken, geri kalan 5 üye ise daha çok denetleyici ve yönlendirici roller üstlenmektedir. 4 icracı üye 1 Murahhas Üye, 1 Yönetim Kurulu Başkanı, 1 Yönetim Kurulu Başkan Vekili ve 1 de Yönetim Kurulu Üyesi'nden oluşmaktadır. Ancak burada dikkat çeken en önemli nokta, kadınların yönetimde tamamen dışlanmış olmasıdır. İcra mekanizmasında yer alan karar alıcıların tümü erkeklerden oluşmaktadır, bu da kadınların yalnızca yönetim kurulunda değil, aynı zamanda operasyonel karar süreçlerinden de tamamen uzak tutulduğunu göstermektedir. Bu durum, şirketin kurumsal yönetim ilkeleri ve çeşitlilik politikaları açısından eksiklikleri olduğunu düşündürmektedir. Günümüzde birçok başarılı şirket, icra süreçlerinde de kadın liderlerin yer almasını teşvik eden politikalar benimsemektedir. Çünkü kadın yöneticilerin de dahil olduğu yönetim kadroları, daha yenilikçi, kapsayıcı ve dengeli kararlar alabilmektedir. Sonuç olarak, İhlas Medya'nın mevcut yönetim yapısı cinsiyet eşitliği açısından büyük bir dengesizlik içermektedir. Kadınların hem yönetim kurulunda hem de icra süreçlerinde yer alması, şirketin kurumsal itibarı ve yönetim kalitesi açısından daha olumlu bir tablo çizmesini sağlayabilir.

Grafik 18.

İhlas Medya’da Bağımsız Üye Olup Olmaması Durumuna Göre Yönetim Kurulu Yapısı

Grafik 18’e göre, İhlas Medya’nın yönetim kurulundaki 9 üyenin 6’sı bağımsız üye değilken, 3’ü bağımsız üyedir. Bu durum, şirketin yönetim kurulunda bağımsız üyelerin belirli bir oranda yer aldığını göstermektedir. Bağımsız üyeler, şirketin yönetim mekanizmasında tarafsız ve objektif karar alınmasını sağlamak, hissedarların haklarını korumak ve şirket yönetimini denetlemek gibi kritik roller üstlenirler. Ancak, bağımsız üye sayısının yalnızca 3 kişiyle sınırlı olması, bağımsızlığın yönetim kurulundaki genel ağırlığını azaltabilir. Dikkat çeken bir diğer nokta ise, tüm üyelerin erkek olmasıdır. Bağımsız üyelerin de tamamen erkeklerden oluşması, yönetim kurulunun çeşitlilikten uzak olduğunu ve karar alma süreçlerinde kadın perspektifinin yer almadığını ortaya koymaktadır. Günümüzde birçok şirket, bağımsız üyeliklerde de cinsiyet çeşitliliğini teşvik eden politikalar benimsemekte, böylece daha kapsayıcı ve dengeli yönetim mekanizmaları oluşturmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak, İhlas Medya’nın yönetim kurulunda bağımsız üyelere belirli bir yer verilmiş olsa da bu üyeler arasında kadın temsiline olmaması yönetim çeşitliliği açısından önemli bir eksiklik. Şirketin bağımsız üyeliklerde ve genel yönetim yapısında daha fazla kadın temsiline teşvik etmesi, kurumsal yönetim kalitesi ve şirketin itibarı açısından olumlu bir gelişme sağlayabilir.

Grafik 19.

İhlas Medya’da Yönetimde Söz Sahibi Olan Personelin Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafik 19'a göre, İhlas Medya'nın yönetiminde söz sahibi olan toplam 4 erkek üye bulunmaktadır. Bu üyeler Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Yayın Yönetmeni (gazeteci), Yönetim Kurulu Başkan Vekili ve Genel Müdür (mühendis), Mali İşlerden Sorumlu Yönetim Kurulu Murahhas Üyesi (yönetici) ile Yönetim Kurulu Üyesi ve Yazı İşleri Müdürü (gazeteci) görevlerine sahiptir. Bu tablo, İhlas Medya'nın yönetimindeki söz sahibi kişilerin yalnızca erkeklerden oluştuğunu ve kadınların yönetim mekanizmalarında hiçbir şekilde temsil edilmediğini göstermektedir. Yönetim gücünün yalnızca belirli kişilerde toplanması, karar alma süreçlerinde farklı bakış açılarının eksik olmasına ve yönetimin homojen bir yapıya sahip olmasına neden olabilir. Özellikle medya gibi geniş kitlelere hitap eden sektörlerde, çeşitlilik ve kapsayıcılık büyük önem taşırken, İhlas Medya'nın yönetim kademesinde kadınların hiç yer almaması kurumsal yönetim ilkeleri açısından önemli bir eksikliktir. Ayrıca, bu 4 yöneticinin mesleki dağılımına bakıldığında, yönetimin ağırlıklı olarak gazeteci ve yönetici kimliğine sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu durum, medya yönetimi açısından önemli bir uzmanlık sağlasa da farklı disiplinlerden gelen yöneticilerin eksikliği yönetimde yenilikçi ve çok yönlü kararların alınmasını zorlaştırabilir. Sonuç olarak, İhlas Medya'nın yönetiminde söz sahibi olan kişilerin yalnızca erkeklerden oluşması, kurumsal yönetim ilkeleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından olumsuz bir tablo çizmektedir. Kadın yöneticilerin de karar alma mekanizmalarında yer alması, şirketin daha dengeli, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışına sahip olmasına katkı sağlayacaktır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık sektöründe faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurulu yapısını analiz ederek, bu yönetim kurullarındaki kadın ve erkek temsiliyetini araştırmıştır. Çalışmanın örneklemini Türkiye'de önde gelen ve BIST'te işlem gören üç büyük medya kuruluşu oluşturmuştur. Bunlar; Doğan Yayıncılık, Hürriyet ve İhlas Medya kuruluşlarıdır. 19-21 Mart 2025 tarihleri arasında Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP)'nda yer alan ve medya kuruluşlarının yönetim kurulu yapısına ilişkin bilgiler kısmından elde edilen veriler ışığında Doğan Yayıncılık, Hürriyet ve İhlas Medya kuruluşları özelinde yapılan içerik analizleri, kadınların yönetim kurullarında oldukça düşük oranlarda temsil edildiğini ve karar alma mekanizmalarında erkek yöneticilerin belirgin bir şekilde baskın olduğunu ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın ana araştırma sorusu, Türkiye'de BIST'te işlem gören ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren medya kuruluşlarının yönetim kurullarında kadın ve erkeklerin temsil oranının ne olduğu ile ilgiliydi. Çalışmadaki alt araştırma soruları ise; ilgili medya kuruluşlarının yönetim

kurullarındaki kadın ve erkeklerin cinsiyetlerine, yaptıkları görevlere, sahip oldukları mesleklere, icrada görevli olup olmamalarına, bağımsız üye olup olmamalarına ve yönetimde söz sahibi olup olmamalarına göre dağılımlarının ne olduğuydu.

Elde edilen bulgulara göre:

- Doğan Yayıncılık’ın yönetim kurulu toplam 8 üyeden oluşmakta; bunların 6’sını (%75) erkekler oluştururken 2’sini (%25) ise kadınlar oluşturmuştur. Hürriyet’in yönetim kurulu toplam 7 kişiden oluşmakta, bunların 6’sını (%86) erkekler oluştururken 1’ini (%14) de kadınlar oluşturmuştur. İhlas Medya’nın ise yönetim kurulunda tamamen erkeklerden oluşan 9 üyenin bulunduğu ve hiçbir kadın üyenin yer almadığı görülmüştür.
- Yönetim kurullarında görev bazındaki cinsiyet dağılımına bakıldığında, Doğan Yayıncılık’ın en üst yönetici pozisyonlarında (Başkan, Başkan Vekili, Murahhas Üye) sadece erkeklerin bulunduğu, kadın üyelerin yalnızca Yönetim Kurulu Üyesi olarak görev yaptığı ve toplam 5 yönetim kurulu üyesinin 2’sinin kadın (%40) olduğu bulunmuştur. Yönetim kurulu üye sayısının %60’ını ise erkekler oluşturmuştur. Hürriyet’te 7 üyeden oluşan kurulda erkeklerin büyük çoğunlukta olduğu, Yönetim Kurulu Başkanı’nın erkek, Başkan Vekili’nin ise kadın olduğu bulunmuştur. Bu durum, kadınların yönetimde tamamen dışlanmadığını gösterse de genel cinsiyet dengesi açısından yetersiz bir durum söz konusudur. Özellikle, yönetim kurulunun geri kalan 5 üyesinin de erkeklerden oluşması, kadın temsiliyetinin yönetimde sınırlı kaldığını göstermektedir. İhlas Medya’nın yönetim kurulunda ise tüm üyelerin erkek olduğu ve yönetim içinde farklı pozisyonlarda görev yapan hiçbir kadının bulunmadığı görülmüştür. Yönetim kurulu; 1 Murahhas Üye, 1 Yönetim Kurulu Başkanı, 1 Yönetim Kurulu Başkan Vekili ve 6 Yönetim Kurulu Üyesi’nden oluşmaktadır, ancak bu yapı içinde kadın temsili sıfırdır.
- Yönetim kurullarında görev yapanların mesleklerine bakıldığında; Doğan Yayıncılık’ın yönetim kurulunda görev yapan 6 erkek sırasıyla inşaat mühendisi, iş adamı, mimar, işletme ve yönetim meslek profesyoneli, ekonomist ve yeminli mali müşavir mesleklerine sahiptir. Yönetim kurulunda görev yapan 2 kadından biri finans sektörü profesyoneli iken diğeri ise iş kadınıdır. Hürriyet’in yönetim kurulunun ağırlıklı olarak üst düzey yöneticilerden (4 kişi) oluştuğu ve gazeteci kimliğine sahip 1 üye ile 1 de iş adamının bulunduğu görülmüştür. Ancak dikkat çeken bir diğer nokta, bu 6 kişinin tamamının erkek olmasıdır. Yönetim kurulundaki tek kadın üye ise iş kadını olarak temsil edilmektedir. İhlas Medya’nın yönetim kurulunda ise, erkek üyelerden 2’sinin gazeteci, 1’inin mühendis, 5’inin yönetici ve 1’inin de akademisyen olduğu bulunmuştur.
- Doğan Yayıncılık’ın yönetim kurulunda yer alan toplam 8 üyenin 5 erkek üyesi ve 2 kadın üyesi icrada görevli değildir. 1 erkek üye ise icrada görevlidir. Hürriyet’te 7 üyeden yalnızca 1 erkek üyenin icrada görevli olduğu, geri kalan 6 üyenin (5 erkek ve 1 kadın) icrada herhangi

bir sorumluluk üstlenmediği görülmüştür. İhlas Medya'nın yönetim kurulundaki 9 üyenin tamamının erkek olduğu ve bunlardan 4'ünün icrada görevli, 5'inin ise icrada görevli olmadığı tespit edilmiştir.

- Doğan Yayıncılık'ın yönetim kurulunda 5 erkek ve 1 kadın bağımsız üye değilken, 1 erkek ve 1 kadın bağımsız üyedir. Hürriyet'te 7 üyenin 3'ünün bağımsız üye olduğu ve bu bağımsız üyelerin tamamının erkek olduğu görülmüştür. Geriye kalan 4 üyenin ise bağımsız olmadığı, bu grubun içinde 3 erkek ve 1 kadının yer aldığı bulunmuştur. İhlas Medya'nın yönetim kurulunda ise 9 üyenin 6'sı bağımsız üye değilken, 3'ü bağımsız üyedir. Ve bu üyelerin tamamı erkeklerden oluşmaktadır.
- Doğan Yayıncılık'ta yönetimde toplam 4 personel söz sahibidir. Söz sahibi olan personelin 2'si erkek (%50), 2 (%50)'si de kadındır. Hürriyet'in yönetiminde fiili olarak söz sahibi olan tek kişinin bir erkek olduğu görülmüştür. İhlas Medya'nın yönetiminde ise söz sahibi olan toplam 4 erkek üye bulunmaktadır.

Elde edilen bu bulgular doğrultusunda, incelenen üç medya kuruluşunun yönetim kurullarında cinsiyet temsili açısından ciddi bir dengesizlik olduğu görülmektedir. Genel olarak, yönetim kurullarında erkek üyelerin ağırlıkta olduğu ve en üst düzey yönetici pozisyonlarında çoğunlukla erkeklerin yer aldığı tespit edilmiştir. Mesleki çeşitlilik açısından değerlendirildiğinde ise Doğan Yayıncılık'ın yönetim kurulu üyelerinin daha fazla mesleki çeşitliliğe sahip olduğu, buna karşın Hürriyet ve İhlas Medya'nın yönetim kurullarında yöneticilik geçmişine sahip bireylerin yoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. İcra yetkisine sahip üyelerin büyük çoğunluğunun erkeklerden oluşması, bu kuruluşlarda karar alma süreçlerinin cinsiyet açısından eşit temsilden uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Bağımsız yönetim kurulu üyeleri arasında kadın temsiliinin oldukça düşük ya da tamamen yok denecek düzeyde olması da dikkat çekicidir. Oysa bağımsız üyelik, kurumsal yönetim açısından tarafsızlık ve denetim işlevleri bakımından kritik öneme sahiptir. Yönetim düzeyinde kadın temsil oranı açısından Doğan Yayıncılık, %50 oranında kadın personel ile Hürriyet ve İhlas Medya'dan ayrılmakta; ayrıca yönetim kurulunda %25 oranında kadın üye bulundurmasıyla görece daha yüksek bir temsil düzeyi sergilemektedir. Ancak bu durum, icra yetkisi ve üst düzey yöneticilik pozisyonlarında erkeklerin ağırlığının devam ettiği gerçeğini değiştirmemektedir. Bu bulgular, kadınların karar alma mekanizmalarında sembolik bir düzeyde temsil edildiğini ve cinsiyet çeşitliliğinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Söz konusu durum, üst yönetimde cinsiyet çeşitliliğinin önemine vurgu yapan kaynak bağımlılığı teorisi, kaynak tabanlı teori ve vekalet teorisi ile çelişmektedir. Aynı zamanda, kurumsal yönetimin savunduğu yönetim kurulunda çeşitlilik ve kapsayıcılık anlayışıyla da örtüşmemektedir.

Dolayısıyla elde edilen bulgular, medya sektöründe kadın yöneticilerin temsil oranının artırılmasına yönelik yapısal bir gerekliliği ortaya koymakta ve sektörde belirgin bir toplumsal

cinsiyet dengesizliğinin varlığını göstermektedir. Kadınların medya kuruluşlarının yönetim kademelerinde yeterli düzeyde temsil edilmemesi, yalnızca kurumsal yönetim ilkeleri bakımından değil, aynı zamanda medya içeriklerinin üretimi ve haber politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğini yansıtmaya kapasitesi açısından da önemli bir yapısal soruna işaret etmektedir. Bu durum, medyanın toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirme rolünü sınırlamakta ve temsil adaletine yönelik normatif beklentileri karşılayamamaktadır.

Türkiye’de medya sektöründe cinsiyet eşitliğini sağlamak için bazı stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir:

1. Kadın yöneticilerin yönetim kurullarında daha fazla yer almasını teşvik edecek kurumsal politikalar benimsenmelidir.
2. Bağımsız yönetim kurulu üyeliklerinde kadın temsiliyi artırmaya yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
3. Kadınların icra yetkisine sahip pozisyonlarda görev alması teşvik edilerek, karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması gerekmektedir.
4. Medya kuruluşları, cinsiyet eşitliği politikalarını benimseyerek toplumsal farkındalığı artırmalı ve örnek teşkil etmelidir.

Sonuç olarak kadınların medya sektörünün yönetim mekanizmalarına daha fazla dahil edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik dönüşümü destekleyen önemli bir adım olacaktır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, medya sektöründe cinsiyet temsiliyetini artırmaya yönelik politikaların etkilerini ve başarı oranlarını daha detaylı bir şekilde analiz etmesi faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Atamer, M. (2006). Halka Açık Anonim Şirketlerde Kurumsal Yönetim ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Açısından Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, T.C. Hazine Müsteşarlığı, p. 9.
- Ayuso, Silvia & Argandoña, Antonia (2007). “Responsible Corporate Governance: Towards A Stakeholder Board of Directors”, University of Navarra, Responsibility and Corporate Governance, Working Paper, No. 701, pp. 2-7.
- Batullah, Hanoku (2008). Board Characteristics and Firm Performance: Evidence From New Zealand, Unpublished Ph.d Thesis, AUT University, pp.44.
- Burgess, Z., & Tharenou, P. (2002). Women Board Directors: Characteristics of the Few. *Journal of Business Ethics*. 37, 39-49.
- Carter, David A., Simkins, Betty J., & Simpson, W. Garry (2003). Corporate Governance, Board Diversity and Firm Value, *The Financial Review*, No.38, pp.37.

- Çalış, Y. E., Şahin, B. Ş., Gürel, C. A., & Ayrancı, B. (2020). Yönetim Kurulu Cinsiyet Çeşitliliğinin İşletmelerin Finansal Performansına Etkisi: BIST Holdingler ve Yatırım İşletmeleri, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 359-368.
- Deloitte & TKYD (2007). “Aile Şirketleri için Adım Adım Kurumsal Yönetim”, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği ve Deloitte Ortak Yayını, İstanbul.
- Dinç, E. & Abdioğlu, H. (2009). İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S.21, 157-184.
- Doğan, M. (2018). Kadın Yönetim Kurulu Üye Sayısının Finansal Performans Üzerinde Etkisi: Literatür Taraması. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(2), 132-141.
- EgonZehnder (2014). *Avrupa Yönetim Çeşitliliği Analizi*. <https://www.egonzehnder.com/cdn/serve/article-pdf/1513691331-218ae9ef1a1fcdeeee611b7d5f107663.pdf>, Erişim Tarihi: 30.03.2025.
- Eker, D. & Kurtaran, A. (2017). Bankaların Yönetim Kurullarındaki Cinsiyet Çeşitliliği ve Finansal Performans İlişkisi, *Global Journal of Economics and Business Studies*, Cilt: 6, Sayı: 12, 64-72.
- Francoeur, Claude, Labelle, Real-Sinclair, & Desgagne, Bernard (2008). Gender Diversity in Corporate Governance and Top Management, *Journal of Business Ethics*, Vol. 81, pp.84
- Guthrie, J., Petty, R. & Yongvanich, K. (2004). Using content analysis as a research method to inquire into intellectual capital reporting. *Journal of Intellectual Capital*, 5(2), 282-293, DOI 10.1108/14691930410533704.
- Hackston, D. & Milne, J.M. (1996). Some Determinants of Social and Environmental Disclosures in New Zealand Companies, *Accounting, Auditing And Accountability Journal*, 9(1), 77-108.
- Haşit, G., & Uçar, A. (2014). Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Kurumsal Yönetim İlkelerinden Yönetim Kurulu İlkesinin İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(2), 85-113.
- Holsti, O. R. (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. MA Reading: Addison-Wesley.
- Hoştut, S. (2020). Türkiye’de Devlet Üniversitelerinin Yönetim Kurullarında Kadın Temsili. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 3(2), 250-269.

Kurumsal Yönetim İlkelerinin Belirlenmesine & Uygulanmasına İlişkin Tebliğ’de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (2012), <https://spk.gov.tr/data/61e87f0b1b41c611a4c53a90/2fb4947cb75a159d431a0ed205cdbc7c.pdf>, Erişim Tarihi: 28.03.2025.

Kurumsal Yönetim Tebliği (2014). <https://spk.gov.tr/data/639035148f95db2c38f512b3/Kurumsal%20Y%C3%B6netim%20Tebli%20II-17.1.pdf>, Erişim Tarihi: 28.03.2025.

Lober, D.J., Bynum, D., Campbell, E. & Jacques, M. (1997). The 100 Plus Corporate Environmental Report Study: A Survey of an Evolving Environmental Management Tool. *Business Strategy and the Environment*, 6, 57-73.

Mallette, P., & Fowler, K. L. (1992), Additional evidence on equity ownership on the adoption of poison pills, *Academy of Management Journal*, 35(5), 1010-1035.

Millstein, I. (1999). “Corporate Governance Reform in Asia”, Corporate Governance Advisor, January/February.

Ocak, M. (2013). Yönetim Kurulu ve Üst Yönetimde Yer Alan Kadınların Finansal Performansa Etkisi: Türkiye’ye İlişkin Bulgular. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (60), 107- 126.

Pash, A. (2004). “Anonim Ortaklık Kurumsal Yönetimi”, Çağa Hukuk Vakfı Yayınları.

Pfeffer, Jeffrey & Salancik, Gerald L. (1978). “The External Control of Organization: A Resource Dependency Perspective”, University of Illinois at Urbana- Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship, pp.43.

Şahin, K., Eser, B., Kaplan, T. & Özdündar, G. (2018). Yönetim Kurullarında Kadın Yönetici Temsili: Türkiye’de Yönetim Kurulları Yapısının Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(4), 1147-1166.

Şengür, E. D., & Püskül, S. Ö. (2011), İMKB Kurumsal Yönetim Endeksindeki Şirketlerin Yönetim Kurulu Yapısı ve İşletme Performansının Değerlendirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 33-50.

TÜSİAD (2025a). Üst Yönetimde Kadın Temsili: Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Gelişmeler, <https://www.tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/5533-ust-yonetimde-kadin-temsili--avrupa-birligi-ve-turkiyedeki-gelismeler> (Erişim Tarihi: 23.03.2025).

TÜSİAD (2025b). Yönetimde Kadınların Eşit Temsili İçin Paydaş Çalıştayı Düzenlendi, <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/11589-yonetimde-kadinlarin-esit-temsili-icin-paydas-calistayi-duzenlendi> (Erişim Tarihi: 23.03.2025).

Ülgen, H., & Mirze, S. K. (2024). İşletmelerde Stratejik Yönetim, (11. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık.

Ünal, İ. H., Temiz, H., & Özdemir, F. S. (2024). Kurumsal Sürdürülebilirlik Üzerinde Cinsiyet ve Kültürel Çeşitliliğin Etkisi, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 16 (31), 413-428.

Wirth, L. (2001). Breaking Through The Glass Ceiling: Women in Management. 1st ed. Geneva: International Labour Office.

Çocuk Televizyon Kanallarında Yayınlanan Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yansımaları: 2018 ve 2023 Yıllarının Karşılaştırması

"Reflections of Gender Roles in Advertisements Broadcast on Children's Television Channels: A Comparison of the Years 2018 and 2023"

Şeyma Değirmenci*, Tuğba Eryiğit**

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma, 2018-2023 yılları arasında çocuk reklamlarındaki toplumsal cinsiyet temsillerindeki dönüşümü incelemeyi amaçlamaktadır.
- Ekranlarda "Kızlar/Erkekler" hitabının yerini "Çocuklar"a bıraktığı görülmektedir.
- Erkeklerin iş ile ilişkili yerlerde temsilleri devam ederken, 2023'te babaların ev içi görünürlüğünün arttığı görülmektedir.
- Özetle; geleneksel cinsiyet rolleri, taklit yoluyla öğrenme çağındaki çocuklara ekranlar aracılığıyla aktarılmaya devam etmektedir.

Öz: Toplumsal cinsiyet rolleri biyolojik cinsiyet kavramından farklı olarak toplumun cinsiyetlerden beklediği davranış kalıpları ile ilgilidir. Özellikle erken çocukluk döneminde bu rollerin öğrenilmesinde aile ve yakın çevrenin dışında, televizyonlarda yayınlanan içerikler de etkili olmaktadır. Bu sebeple RTÜK 2018 yılının sonunda hazırladığı 2019-2023 stratejik planı çerçevesinde çocuklara yönelik hazırlanan reklamların içeriklerinin sınırlandırılması ve düzenlenmesine yönelik kanun değişikliği yapmıştır. Bu düzenlemenin öncesinde (2018 yılında) ve düzenlemeler için belirlenen son yılda (2023 yılında) yayınlanan reklamlarda toplumsal cinsiyet rolünün temsil edildiğinin belirlenmesi bu araştırmanın ana amacıdır. Araştırma nitel desende içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verilerinin kaydedilmesi için araştırmacılar tarafından geliştirilen "Reklam Analiz Formu" kullanılmıştır. Amaç doğrultusunda toplam 93 reklam incelenmiştir. Araştırma sonucunda çocuklara yönelik yayın yapan kanallardaki reklamların çoğunluğunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen yapıda olduğu söylenebilir. Araştırma sonucunda 2018 yılında kullanılan renklerde ve hitap şekillerinde belirli cinsiyet rollerine yapılan atıfların 2023 yılında giderek azaldığı görülmüştür. Bununla birlikte hala istenilen seviyede değildir. Bulgularda her iki yıldaki reklamlarda da kadın rollerinin ev içerisinde ve ev işleri ile meşgul şekilde temsil edilirken erkek karakterlerin iş yerine giderken veya dönerken temsil edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Roller, Çocuk Televizyon Kanalı, Reklam, İçerik Analizi.

* Araş. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Okul Öncesi Öğretmenliği, seymadegirmenci@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7586-7483.

** Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Okul Öncesi Öğretmenliği, teryigit@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5120-0326.

Highlights:

- This study examines the transformation of gender representations in children's commercials between 2018-2023.
- Screens now show "Children" replacing previous "Girls/Boys" labels in advertisements.
- While men continue to be portrayed in work-related settings, fathers' domestic visibility has increased by 2023.
- In summary, traditional gender roles continue being transmitted to children through screens during their crucial imitation-learning phase.

Abstract: Gender roles are distinct from biological sex. They encompass societal expectations for behaviors and attitudes associated with each gender. These roles are particularly ingrained during early childhood through social learning, influenced not only by family and close circles, but increasingly by televised content. Recognizing this influence, the Radio and Television Supreme Council (RTÜK) implemented a legal amendment in 2018 within their 2019-2023 strategic plan to restrict and regulate the content of advertisements targeting children. This research aims to determine the representation of gender roles in advertisements aired before (2018) and during the final year (2023) of these regulations being enforced. Employing a mixed-methods approach with qualitative research design and quantitative content analysis, the study analyzed 93 advertisements using a researcher-developed "Advertisement Analysis Form." The findings reveal that the majority of advertisements on children's channels reinforce gender inequality. While explicit references to specific gender roles through colors and forms of address have decreased in the 2023 advertisements compared to those in 2018, they still fall short of the desired level. Female characters remain predominantly associated with domestic settings and housework, whereas male characters are typically depicted commuting to or from work.

Keywords: Gender Roles, Children Tv Channells, Advertisements, Contents Analysis.

Summary

This study investigates the portrayal of gender roles in advertisements aired prior to the implementation of legal regulations in 2018 and during the final year of the strategic plan's completion in 2023. To achieve this, the research has the following sub-objectives:

- 1- Identify the verbal and visual elements used in children's content advertisements broadcast on television channels in 2018 and 2023.
- 2- Analyze how gender roles are presented in children's content advertisements aired on television channels in 2018 and 2023.
- 3- Examine the evolution of elements related to gender roles within the advertisements between 2018 and 2023.

Employing a qualitative research design, this study utilizes content analysis to examine 93 commercials broadcasted on preschool television channels. Data have been collected using a researcher-developed "Ad Analysis Form" , created following an extensive literature review to

ensure the inclusion of relevant criteria. Preschool channels are selected based on their content, accessibility within Turkey, and ranking within the top 5. Data collection occurred during the first six months of 2018 and 2023, encompassing advertisements aired throughout the day. The study's reliability is established through high inter-rater reliability: researchers achieved a 92% correlation on the "Commercial Films Review Form" and an 86% correlation in content categorization.

The study reveals that advertisements published in 2018 predominantly used blue and pink colors, but there was a decrease in the use of these colors in commercials published in 2023. This shift in color usage may indicate an attempt to break away from traditional gender associations with colors and to adopt a more neutral approach in the portrayal of gender roles. However, further research is needed to understand the motives behind this change and its implications for children's perception of gender. Regarding verbal elements, both 2018 and 2023 commercials featured a loud sound, and in 2023, there was an increase in the use of more emphatic and imperative expressions. The intensified use of loud sounds and forceful language in 2023 advertisements could be aimed at capturing children's attention and creating a sense of urgency in relation to the products being advertised. However, this aspect also deserves further exploration to assess its impact on children's emotional responses and behavior. While the verbal elements "Children," "Boys," and "Girls" were commonly used in 2018, they were consolidated under "Children" in 2023. This shift may indicate an effort to promote a more inclusive representation of children in commercials and avoid reinforcing gender stereotypes based on language. The acknowledgment of children as a unified group regardless of gender aligns with the growing societal emphasis on inclusivity and gender neutrality. In voiceovers, adult female voices were predominantly used in 2018 commercials, whereas adult male voices were mostly preferred in 2023. This change in voiceover preferences might reflect a shift in marketing strategies or an attempt to appeal to a wider audience by alternating between male and female voices. The influence of such vocal cues on children's perceptions of gender roles and the underlying societal implications warrant further examination. Furthermore, female characters were more frequently used in children's advertisements, both in 2018 and 2023. The continuous emphasis on female characters in commercials targeting children aligns with the significant role of women in caregiving and nurturing roles. However, this portrayal could also perpetuate traditional gender roles, potentially influencing children's beliefs and attitudes about gender. When examining the settings where gender roles were portrayed, the role of the mother was predominantly indoors in advertisements, and this trend increased further in 2023. Conversely, the role of the father, which was mainly outdoors in 2018, transitioned in 2023, with 66% of households being staged indoors. This suggests a shift from traditional to egalitarian roles in the media. The representation of fathers as more involved in domestic settings can be seen

as a positive step towards challenging gender norms and promoting a more balanced representation of parental responsibilities. Additionally, the positioning of children in commercials mainly took place outside the home for both boys and girls. This depiction of children engaged in activities outside the home may reflect an attempt to portray a diverse and dynamic representation of childhood experiences. However, it is essential to ensure that such portrayals do not perpetuate stereotypes or reinforce gendered behavior expectations. The female roles in the commercials were mostly staged as "the person responsible for housework" both in 2018 and 2023. This portrayal aligns with traditional gender norms, associating women with domestic roles and responsibilities. In contrast, the portrayal of adult male roles saw a change. Although the adult male role was mostly shown outside the home in both years, when we look at the commercials released in 2023, it is seen that it is now staged as people who do/help with the housework. This shift can be seen as a positive sign of challenging traditional gender roles and embracing a more balanced representation of men's roles within the domestic sphere.

In conclusion, this research sheds light on the representation of gender roles in advertisements on children's television channels in Turkey. The study's findings highlight both continuity and change in the portrayal of gender roles over the years. The increased awareness and consideration of gender representation in commercials can contribute to fostering a more inclusive and balanced understanding of gender roles among young children. To promote positive gender role perceptions, it is recommended that advertisements be designed to avoid reinforcing gender stereotypes and instead embrace diversity and equality in their representations of both male and female individuals.

Giriş

Çocukluk döneminde edinilen cinsiyet algısı çocuğun ilerleyen yaşlarında pekiştireceği cinsel kimliğini ve karşı cinsten beklentilerini şekillendirmektedir (Gauntlett, 2002). Biyolojik cinsiyetin, cinsel roller çerçevesinde algılanma şekli, içinde yaşanılan kültür ile son derece ilişkilidir (Brownell ve Besnier, 2013). Bu karmaşık ilişkiyi inceleyen toplumsal cinsiyet kavramı ilk olarak Ann Oakley tarafından ortaya atılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik özellikler ile gelen cinsiyet özelliklerinin ötesinde toplum tarafından cinsiyetlere atfedilen özellikleri ifade etmektedir (Özdemir, 2010). Toplumsal cinsiyet kültürel bir olgudur. Toplum içerisinde hangi davranışların eril hangilerinin dişi olarak nitelendirileceğine ilişkin ortak inanç ve yargıları ifade etmektedir (Fox Kellner, 2007). Toplumun cinsiyetler üzerinde attığı bu özellikler her kültürde değişiklik göstermektedir. Cinsiyet rolleri toplumsal kurum ve yapılarda geleneksel olarak aile

içindeki davranışlar ile sosyal çevrenin etkisiyle şekillenir (Öztürk, 2000). Bu etki kaynaklarının birisi de televizyonlardır (Witt, 2000).

Televizyon kanalları genel olarak izleyici kitlesinin isteklerine yönelik günlük yayın akışlarını düzenlemektedir. Günlük yayın akışlarını planlarken ilk olarak toplumun genel yapısına göre gün içerisinde hangi yayınları hangi izleyici kitlesine yönelik hazırlayacaklarını belirler. Bu durumda Türkiye’ye yayın yapan televizyon kanallarında “geleneksel” olarak adlandırılabilir Türk çekirdek ailesine hitap eden akış planının bulunduğu söylenebilir. Bu yayın akışlarına bakıldığında şöyle bir akış izlendiğini söylemek mümkündür: Türk televizyonlarında günlük yayın akışları iş hayatına katılmayan kadınlara yönelik programlar ile başlar ve benzer şekilde aynı izleyici kitlesine uygun olduğu düşünülen evlilik programları, yemek programları gibi programlar yayınlanır. Akşam saatleri ailenin bir araya geldiği saatler olarak düşünülerek ana haber bültenleri ve diziler ekranlara getirilir. Televizyon ekranlarındaki yayın akışının bu şekli Türk toplum yapısı ve toplumsal cinsiyet rollerinin birer yansıması olarak algılanabilmektedir. Yayın akışındaki program ve dizilerin haricinde yayınlanan reklam filmleri de benzer şekilde toplumsal cinsiyet rollerini hem yansıtıcı hem de yönlendirici özellikler taşımaktadır (Şener vd., 2016). Reklam filmlerinde yer alan cinsiyet rollerinin toplumu etkilediği, toplumda var olan normları göstermenin yanı sıra toplumdaki yeni cinsiyet rolleri algısına da katkı sağladığı söylenebilir (Paek vd., 2011). Reklam ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların incelendiği çalışmaya göre (Adalı vd, 2024) özellikle cinsiyet rollerine ilişkin Ibarra, Gill, Stern ve Grier gibi araştırmacıların bu konudaki yayınlarının binlerce atıf almıştır. Bununla birlikte reklam ve cinsiyet rolleri araştırmacılar için cezbedici bir konumda bulunmaktadır.

Reklamın amacına ulaşabilmesi için izleyici kitlesinin satış mesajı ile bağ kurabilmesi önemlidir. Bu bağlamda satış mesajının toplumun değerlerini, düşünce yapısını ve düşünce kalıplarını göz önüne alarak hazırlanması gereklidir. Reklam filmleri toplumun sahip olduğu bu yargıları yansıtan bir ayna görevi görebileceği gibi toplumu belirli bir yargıya yönlendirme de etkili olabilir (Malthouse, Maslowska ve Franks, 2018; Micu ve Plummer, 2010; Robinson, 2009). Toplumsal cinsiyet söylemleri ve inançları kültürün her katmanına gömülüdür. Reklam sektörü açısından kültür “dış”, ürün pazarı “orta” ve tüketiciler “iç” düzeydeki katmanları oluşturur. Bu sebeple tüketiciye sunulan reklam mesajları makro düzeydeki kültürün yansımalarını taşımaktadır. Bununla birlikte bu ilişki tek yönlü olmadığı için tüketiciye yönelik hazırlanan reklamların kültür üzerinde etkili bir aktör olduğu da kabul görmektedir (Nelson ve Paek, 2008; Zhang ve Shavitt, 2003).

Televizyon program ve reklamlarının izleyici kitlesi üzerinde etkili olabildiği, izleyicilerin psikolojik ve sosyal gelişimlerinde belirleyici bir rol oynayabildiği fark edildikten sonra araştırmalar özellikle bu etkinin erken çocukluk döneminde nasıl ve ne düzeyde olduğuna odaklanmıştır (Lemish, 2020). Bu konudaki araştırmalara genel hatlarıyla bakıldığında televizyonların çizgi film (Abdullah, 2023; McArthur vd., 2022) ve reklamlar (Dillman , 2023; Correa vd., 2020) aracılığıyla çocukları etkilediği görülmektedir. Çocuklar özellikle erken çocukluk dönemlerinde çevresini gözlemleyerek sosyalleşir. Çocuğun gelişimindeki ilk dönemlerde gözlemlenebilen grup, aile ve yakın çevre ile sınırlıyken televizyonun çocuğun hayatına girmesiyle birlikte gözlemleyebileceği yetişkin sayısı da hızla artar. Öyle ki bazı araştırmacılar televizyonun okullardan daha önce çocuğun hayatına girdiğini bu sebeple toplumsal cinsiyet rolleri algılarında daha erken başlayan bir etkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir (Mazzarella, 2022; Neto ve Furnham, 2005; Valls-Fernández ve Martínez-Vicente, 2007; Ward ve Grower, 2020). Çocukların toplumsal cinsiyet algılarının televizyon ve reklamlar aracılığıyla derinleştiğini gösteren birçok çalışma mevcuttur (Santonniccolo vd., 2023; Sink ve Mastro, 2017; Ward ve Grower, 2020; Walsh ve Leaper, 2020). Çocukların toplumsal cinsiyet rollerini benimsemesinde reklamların öğretici yönünün göz ardı edilmemesi ve bu sürecin toplumsal yapına uygun etik ilkeler doğrultusunda yürütülmesi gereklidir (Bandyopadhyay vd., 2001; Signorielli, 1990).

Erken çocukluk dönemine baktığımızda televizyonların birçok konuda çocukların gelişimleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Şiddet kültürünün öğrenimi ve şiddet davranışlarının normalleştirilmesi (Can, 2019; Kásler, 2017; Özakar ve Koçak, 2012), gıda tüketimi tercihleri (Aydın vd., 2018; Ersoy ve Özbaş, 2020; Günlü ve Derin, 2012; Jensen vd., 2021; Loose vd., 2023; Tokuç vd., 2009), tüketime yöneltme ve tüketim tercihlerini yönlendirme (Backholer vd., 2021; Çakır, 2019), dil ve oyun becerileri üzerine etkileri (Oral ve Tekin, 2019), sosyal beceriler üzerine etkileri (Güral ve Önder, 2015) bu etkilerden bazılarıdır. Bunların yanı sıra çocuklar televizyon reklamlarında içinde yaşadığı toplumda baskın olarak kabul gören cinsiyet rollerini görür ve bunları pekiştirme imkanı bulur (Babaroğlu, 2015). Çocuklara yönelik yapılan bu tür reklamların çocuklar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi ve buna yönelik reklamların yayınlanması son derece önemlidir. Türkiye’de bu konuda çalışmalara baktığımızda 3-6 yaş grubu çocukların televizyonda izlediği şeylerin gerçek olup olmadığını yorumlayamadıkları, gerçekleşen olayları sanki doğrudan kendi başlarına gelmiş gibi hissederek bu doğrultuda tepkiler verdikleri görülmüştür (Şentürk ve Turgut, 2011). Benzer şekilde Türkiye’de yapılan bir diğer çalışmanın sonucunda (Gündüz Kalan, 2010) çocuklara toplumsal cinsiyet rollerinin kazandırılmasında reklamlarda kullanılan kalıpların etkili olduğu belirtilmiştir. Bu etki göz önüne alınarak radyo ve

Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından 6112 sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu kapsamında çocuk reklamlarının içeriği, yayın süresi konularında genel hatları çizilmiştir (RTÜK, 2011). 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmesi ile birlikte RTÜK 2016-2020 Stratejik Planı uygulanması 2018 yılı sonunda sonlandırılmış ve 2019-2023 Stratejik Planı uygulamaya konulmuştur (Akalin, 2019). Plan çerçevesinde çocuk reklamları konusunda ilk defa bir madde yer almış ve “Çocuk reklamlarının çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerini olumsuz etkileyecek şekilde hazırlanamayacağı” belirtilmiş, buna aksi durumlarda cezai işlemlerin yapılacağı belirtilmiştir (RTÜK, 2019). 2023 yılı itibariyle tamamlanan stratejik plan ve kanun değişiklikleri ile birlikte denetimde olan çocuklara yönelik reklam filmlerindeki cinsiyet algılarına ilişkin çalışmalar (Başfıncı ve Altıntaş, 2018; Ünsal, 2022) yapılsa da bu düzenlemeden önce ve düzenlemeden sonra yayınlanan reklam filmlerinin içerik kıyaslamalarına dair araştırmaların yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Görüldüğü üzere erken çocukluk dönemi çocuklar, toplumsal davranış kalıplarını yakın çevresi ve medyadan aldıkları doğrudan ya da dolaylı bilgiler ile edinmektedir. Televizyonun görsel ve işitsel öğelerle dikkat çekici yapısı, çocukların dikkatini çekmektedir. Reklam filmleri ise kısa sürede akılda kalıcı cümleler ve görseller kullanarak çocukları etkilemeye yönelik özel olarak tasarlanmış içeriklerdir. Bu durum, daha önceki paragraflarda da detaylandırıldığı üzere, çocukları reklam filmlerinde yer alan toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenmeye açık hale getirmektedir. Bu duruma paralel olarak RTÜK 2019 yılından itibaren çeşitli yasal düzenlemelerle çocuklara yönelik reklam filmlerine sınırlamalar getirmiştir. Bu çerçevede 2019-2023 stratejik planını yürütmüştür. Bu çalışma yasal düzenlemelerden önce 2018 yılında yayınlanan ve stratejik planlamanın tamamlandığı 2023 yılında yayınlanan reklam filmleri arasında reklam filmlerinin taşıdığı toplumsal cinsiyet rollerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Buna göre araştırmanın alt amaçları şunlardır:

1. 2018 ve 2023 yıllarında çocuklara yönelik içerikler yayınlayan televizyon kanallarında yayınlanan reklam filmlerinin hangi sözel ve görsel öğeleri barındırdığını belirlemek,
2. 2018 ve 2023 yıllarında çocuklara yönelik içerikler yayınlayan televizyon kanallarında yayınlanan reklam filmlerinde kullanılan cinsiyet rollerinin nasıl sergilendiğini belirlemek,
3. Reklam filmlerinde yer alan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin öğelerin 2018 ve 2023 yıllarında nasıl bir değişime uğradığını incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. İçerik analizi yöntemi bir metnin veya imgenin sistematik olarak incelenerek oluşturulmasıdır (Aziz, 2008). Özellikle kitle iletişimle ilgili konularda yaygınlıkla kullanılan içerik analizi yöntemi, bir dizi kategori oluşturulmasının ardından kategorilerin her birine giren durumların sayılması (frekans değerlerinin belirlenmesi) şeklinde kurgulanır (Silverman, 2018). Araştırmanın amacı doğrultusunda 2018 ve 2023 yıllarında Ocak ve Haziran aylarında toplam 93 reklamın çeşitli kategorilerde incelenerek reklam filmlerinde yer alan görsel ve işitsel öğelerin tekrar sayılarının incelendiği bu çalışma kapsamında nicel içerik analizi kullanılmıştır. 2018 ve 2023 yılında çocuklara yönelik hazırlanan reklam filmlerinin yer aldığı çocuk kanallarının (Cartoon Network, Disney Channel, Minika Çocuk ve TRT Çocuk) tercihinde kullanılan kriterler aşağıda sıralanmıştır;

- 1- Gün boyu çocuklara yönelik içeriklerin yapılması
- 2- Türkiye’den doğrudan izlenmenin sağlanabilmesi
- 3- Reyting sıralamasında ilk 5’te yer alması

Veri Toplama Araçları

Araştırmada “Reklam filmleri inceleme formu” kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından oluşturulan bu formda reklamın hangi kanalda yayınlandığı, reklamda yer alan yetişkin ve çocuk rollerinin özellikleri, sergilenen cinsiyet rollerine ilişkin görsel ve sözel imgelere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Verilerin toplanması

Veri toplama süreci öncesinde İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri bilimler Etik Kurulu’ndan gerekli izin alınmıştır. Veri toplama sürecine Türkiye’de en çok izlenen çocuk kanallarının belirlenmesi ile başlanmıştır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından izlenme ölçümü (Reyting ölçümlerinin) yapılmamasına karşın bu hizmetin verildiği Televizyon İzleme Araştırmaları AŞ (TİAK) aracılığıyla bu bilgiye ulaşılabileceği Radyo ve Televizyon Üst Kurulu resmi web sitesinde belirtilmektedir (RTÜK, 2023). Bu yönlendirme sebebiyle TİAK tarafından 2018 ve 2023 yılı çocuk televizyon kanalları reytingleri incelenerek en yüksek izlenme oranına sahip 5 çocuk kanalı (Reyting oranlarına göre sırasıyla; Cartoon Network, Disney Channel, Minika Çocuk ve TRT Çocuk) belirlenmiştir. Araştırma verileri 2018 yılında ve 2023 yılında Ocak ve Haziran ayları içerisinde toplanmıştır. Araştırma verilerinde bu iki ay okulların tatil süreçlerinin başlangıcı olması sebebiyle seçilmiş her iki yılda bu iki ay içerisinde

gösterilen reklamlar arasından dizi ve film reklamları haricinde yayınlanan reklamlar incelenmiştir. Günlük yayın akışında yayınlanan reklam filmlerinin araştırmacılar tarafından incelenmesi, aynı olan reklamların çıkarılması, kategorileştirme işlemlerinin yapılması ve raporlanması ile oluşturulmuştur.

Verilerin analizi

Araştırma kapsamında ele alınan reklam filmlerinin tamamı araştırmacılar tarafından izlenmiş ve her bir reklam filmi için “Reklam filmleri inceleme formu” doldurulmuştur. Kayıt altına alınan formlarda yer alan veriler nicel içerik analizi yöntemine uygun şekilde araştırmacılar tarafından kategorilere ayrılmış ve her bir kategorinin içerisine giren özellikler belirlenerek tekrarlama/görülme sayıları hesaplanmıştır. Araştırmanın güvenilirliği bağlamında araştırmacılar arasında “Reklam filmleri inceleme formu” değerlendirmelerindeki korelasyonun %92, kategorilerin isimlendirilmesi noktasındaki korelasyonun %86 olduğu görülmüştür.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümde elde edilen bulgular sunulmaktadır. Bu kapsamda 2018 ve 2023 yıllarında çocuk kanallarında gösterilen reklam filmlerine ilişkin betimsel ilişkilere ait tablolar bu kısımda ele alınmıştır.

Tablo 1.
İncelenen reklam filmlerine ilişkin genel yüzde frekans tablosu

		2018		2023		2023-2018
		f	%	f	%	Değişim yüzdesi
Renk Kullanımı	Mavi	30	35,2	31	24,4	-10,8
	Pembe	22	25,8	22	17,3	-8,5
	Kırmızı	17	20	27	21,2	+1,2
	Sarı	12	14,1	19	14,9	+0,8
	Turuncu	4	4,7	17	13,3	+8,6
	Siyah ve Koyu Tonlar	0	0	11	8,6	+8,6
	Toplam	85	100	127	100	
Kullanılan dil özellikleri	Yüksek Sesli	24	30,3	29	51,7	+21,4
	Sade	21	26,5	4	7,1	-19,4
	Kısa	19	24	7	12,5	-11,5
	Vurgulu	11	13,9	11	19,6	+5,7
	Emir kipli	4	5	5	8,9	+3,9
	Toplam	79	100	56	100	
Kullanılan Hitap Şekli	Çocuklar	24	72,7	45	100	+27,3
	Erkekler	2	21,2			-21,2
	Kızlar	7	6			-6
	Toplam	33	100	45	100	
Reklam metninde hitap ettiği belirtilen cinsiyet	Kız	12	25,5	11	24,4	-1,1
	Erkek	14	29,7	8	17,7	-12
	Ayrım Yok	21	44,6	26	57,7	+13,1
	Toplam	47	100	45	100	

Tablo 1’de görüldüğü üzere 2018 yılında yayınlanan ve araştırma kapsamında ele alınan reklam filmlerinde en çok mavi (%35,2) ve pembe (%25,8) renklerinin kullanıldığı, 2023 yılına gelindiğinde ise aynı çocuk televizyonu kanallarında oynatılan reklam filmlerindeki mavi ve pembe renklerinin kullanım yüzdelerinin düştüğü gözlemlenmiştir. Reklam filmlerinde kullanılan dil özelliklerine bakıldığında hem 2018 hem de 2023 yılında yayınlanan reklam filmlerinde en çok kullanılan metinsel özelliğin “Yüksek ses” özelliği olduğu bu özelliğin kullanım yüzdesinde 2023 yılında 21,4 puanlık bir artış yaşandığı buna benzer olarak vurgulu ve emir kipli ifadelerinde de yüzdelik puan artışlarının olduğu görülmüştür. Reklam filmlerinde kullanılan hitap şekli olarak 2018 yılında “Çocuklar”, “Erkekler” ve “Kızlar” ifadeleri kullanılırken 2023 yılına gelindiğinde bu ifadelerin “Çocuklar” hitabı çatısı altında toplandığı görülmüştür. Reklam metinleri içerisinde seslendirilen veya yazı ile doğrudan hedef kitle olarak hitap edilen reklamlara bakıldığında 2018 yılında erkek çocuklarına, 2023 yılında ise kız çocuklarına hitap ettiği doğrudan reklam filminde belirtilen reklamların yüzdelerinin daha yüksek olduğu bununla birlikte bir ayrımın yapılmadığı reklamların yüzdesel olarak 2023 yılında 13,1 puanlık bir artış yakaladığı görülmektedir. Araştırma bulgularına paralel olarak Marinelli ve arkadaşlarının (2024) yaptığı okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan oyuncak reklamlarında benzer cinsiyet rolü farklılıkları görüldüğü, kız çocuklarına yönelik oyuncakların daha yumuşak ses tonlu reklam metinleriyle verilirken arka plan renkleri ve oyuncak renklerinin genellikle pastel tonlarında açık, canlı ve pembe tonlarda olurken erkek çocuklarına yönelik reklamlarda daha enerjik, vurgulu, yüksek tonlu reklam metinlerinin koyu tonlu renklerin (özellikle siyah ve lacivert) kullanıldığını belirtmiştir. Benzer bulgular Ünlü (2018) tarafından yapılan çalışmada da elde edilmiştir. Bu çalışma sonucunda Türkiye’deki televizyon kanallarındaki çocuk karakterlerin cinsiyetlerine göre hem kullanılan renklerde hem de konuşma şekillerinde farklılaştığı erkek çocuklarının daha canlı , hareketli ve koyu tonlardaki kıyafetlerle temsil edilirken kız çocuklarının daha sessiz, daha az hareketli ve canlı renklerde temsil edildiği vurgulanmıştır.

Tablo 2.

İncelenen reklam filmlerini seslendiren kişilerin cinsiyetlerine ilişkin yüzde frekans tablosu

		2018		2023		2023-2018
		f	%	f	%	Değişim yüzdesi
Reklamı Seslendiren Yetişkin Cinsiyeti	Kadın	20	58,8	16	42,1	-16,7
	Erkek	14	41,1	22	57,8	+16,7
	Toplam	34	100	38	100	
Reklamı Seslendiren Çocuk Cinsiyeti	Kız	10	52,6	7	87,5	+34,9
	Erkek	9	47,3	1	12,5	-34,8
	Toplam	19	100	8	100	

Tablo 2 incelendiğinde 2018 yılında çocuklara yönelik yayın yapan kanallardaki reklamlarda yetişkin seslendirmelerinde çoğunlukla (%58,8) kadın sesi kullanılırken, 2023

yılındaki reklamlarda çoğunlukla (%57,8) erkek sesinin kullanıldığı görülmektedir. Reklamların seslendirilmesinde kullanılan çocuk seslerine bakıldığında hem 2018 (%52,6), hem de 2023 yılında (%87,5) kız çocuklarının kullanıldığı görülmektedir. Chitra ve Senthilkumar (2023) çocuklara yönelik hazırlanan reklamlarda genellikle kadın sesi kullanılırken bu ses tonunun nazik, kibar ve düşük tonlarda olduğunu belirtmiştir.

Tablo 3.

Reklam filmlerinde cinsiyet rollerinin sahnелendiği mekanlara ilişkin yüzde frekans tablosu

		2018		2023		2023-2018
		f	%	f	%	Değişim yüzdesi
Reklamdaki Anne Rolünün Sahnелendiği Mekan	Evde	11	78,5	8	80	+1,5
	Dışarıda	3	21,4	2	20	-1,4
	Toplam	14	100	10	100	
Reklamdaki Baba Rolünün Sahnелendiği Mekan	Evde	1	33,3	4	66,6	+33,3
	Dışarıda	2	66,6	2	33,3	-33,3
	Toplam	3	100	6	100	
Reklamdaki Kız Çocuk Rolünün Sahnелendiği Mekan	Evde	4	30,7	9	47,3	+16,6
	Dışarıda	9	69,2	10	52,6	-16,6
	Toplam	13	100	19	100	
Reklamdaki Erkek Çocuk Rolünün Sahnелendiği Mekan	Evde	6	35,2	8	40	+4,8
	Dışarıda	11	64,7	12	60	-4,8
	Toplam	17	100	20	100	

Tablo 3'te Reklamlarda cinsiyet rollerinin sahnелendiği mekanları anne rolü, baba rolü, kız çocuk rolü ve erkek çocuk rolü açısından incelenmiştir. Buna göre 2018 yılında yayınlanan ve araştırma kapsamına dahil edilen reklam filmlerindeki anne rollerinin büyük çoğunluğunun (%78,5) evde sahnелendiği, 2023 yılında bu durumun yüzde 1,5 puanlık artış göstererek %80 gibi büyük bir oranda anne rollerinin ev içi mekanlarda gösterildiği gözlenmiştir. Baba rollerine bakıldığında 2018 yılında babaların çoğunlukla (%66,6) dışarı mekanlarda gösterilirken 2023 yılında yayınlanan reklamlara bakıldığında ise baba rolünün sahnелendiği yerlerin çoğunlukla (%66) ev içerisi mekanlar olduğu görülmüştür. Reklam içerisindeki çocukların sahnелendiği mekanların cinsiyetlerine göre değişimlerine bakıldığında 2018 yılında hem kız çocuk rollerinin (%69,2) hem de erkek çocuk rollerinin çoğunlukla (%64,7) ev dışı mekanlarında sahnелendiği, bu durumun 2023 yılında birkaç puanlık düşüşe rağmen benzer şekilde devam ettiği görülmektedir. Araştırma bulgularına benzer olarak Pujalte ve Ibarra (2021) tarafından Arjantin ve İspanya'da yapılan çalışmada da çocuk televizyonlarında yayınlanan reklam filimlerinde cinsiyet rollerinin işlenme şekillerinde farklılıklar görülmüştür. Araştırma bulgularında erkek rollerinin genellikle dışarıda ve aktif olarak gösterilirken, kız çocuklarının daha pasif, bakım verici ve genellikle ev içerisinde gösterildiği belirtilmiştir. Bu sonuçlara paralel olarak benzer cinsiyet rolleri temsillerinin Hindistandaki okul öncesi dönem çocuklarına yönelik reklam filmlerinde de bulunduğu Anuradha ve Kannan (2023) tarafından belirtilmiştir. Bununla birlikte özellikle son 20

yıl içerisinde kız çocuklarının geleneksel cinsiyet rollerinin dışında da temsil edilmeye başlandığı aynı çalışmada belirtilmiştir. İtalya’da yapılan bir çalışmada (Baiata ve Pacetti, 2023) ise kız ve erkek çocuklarının temsillerine ilişkin belirgin bir farklılık olmadığını belirtmiştir.

Tablo 4.

Reklam filmlerinde geçen anne ve baba rollerinin sahnelenme özelliklerine ilişkin yüzde frekans tablosu

		2018		2023		2023-2018
		f	%	f	%	Değişim yüzdesi
Reklamdaki Yetişkin Kadın Rolünün Sahnелendiği Özellikler	Ev İşleri yapan kişi	6	54,5	8	66,6	+12,1
	Çocuk bakımını üstlenen kişi	5	45,5	4	33,3	-12,2
	Toplam	11	100	12	100	
Reklamdaki Yetişkin Erkek Rolünün Sahnелendiği Özellikler	İşten Dönen/İşe Giden Kişi	2	100	3	75	-25
	Ev İşleri yapan kişi	0	0	1	25	+25
	Toplam	2	100	4	100	

Tablo 4 incelendiğinde reklamlarda yer alan anne rolünün yani yetişkin kadın cinsiyet figürünün ev işleri yapan ve/veya çocuk bakımını üstlenen rollerle temsil edildiği görülmektedir. Bu duruma ilişkin detaylı oranlar ise şu şekildedir; Yetişkin kadın rollerinin 2018 yılında yayınlanan reklamlarda %54,5’inde 2023 yılındaki reklam filmlerinin %66,6’sında “Ev işlerini yapan kişi” olarak sergilendiği görülmektedir. Reklamlardaki yetişkin erkek rollerine bakıldığında ise her iki yılda da işten eve dönen veya işe giden kişi olarak sergilendiğini, bununla birlikte 2023 yılındaki reklam filmlerinde ev işi yapan kişi olarak da gösterildiği gözlemlenmiştir. Bu sonuçların yanı sıra çocuk kanallarında yayınlanan bu reklam filmlerinde gösterilen yetişkin kadın rollerinin frekansının (n=11/n=12) erkek rollerine (n=2/n=4) nazaran daha çok olduğu sonucu da görülmektedir. Araştırma örneğine dahil edilen çocuk kanallarının Hindistan’da yayınlanan çocuk reklamlarındaki cinsiyet rollerini inceleyen Chitra ve Senthilkumar (2023) bu reklam filmlerinde yetişkin erkeklerin birer lider, otorite figürü ve kural belirleyici olarak temsil edilirken kadınların bu kuralları uyan, itaatkar ve ev işleriyle meşgul olan bir yetişkin olarak temsil edildiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçların yanı sıra ilgili araştırmada reklamlardaki kadın figürlerinin bir değişim içerisinde olduğu, kadınların iş hayatındaki gösterimlerinde artış olduğu da Chitra ve Senthilkumar (2023) tarafından belirtilmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

RTÜK tarafından yapılan değişiklikler 2018 yılı sonunda üzerinde çalışmaya başladığı çocuk reklamlarındaki düzenlemeleri kapsayan yönetmeliğin 2023 yılında tamamlanmasının ardından bu düzenlemelerin öncesinde ve sonrasında yayınlanan çocuk reklamlarında yer alan toplumsal

cinsiyet öğelerinin nasıl değiştiğini belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmanın sonucu bu kısımda tartışılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar, bu sonuçlar ile alanyazının tartışması ve öneriler bu kısımda yer almaktadır.

Araştırmanın ilk bulgusu 2018 ve 2023 yıllarında yayınlanan reklamlarda kullanılan renklerin belirlenmesine yönelik olup 2018 yılında yayınlanan reklamlarda genellikle mavi ve pembe renklerinin sıklıkla kullanıldığı bununla birlikte bu renklerin kullanımında 2023 yıllarında düşüşlerin olduğu görülmektedir. Bu sonucun yanı sıra reklam filmlerinde kullanılan koyu tonlardaki artış da dikkat çekicidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kültüre sıkı sıkıya işlenmesi sebebiyle çocuklar doğdukları andan itibaren, hatta bebek tebrik kartları, cinsiyet partileri gibi henüz hamilelik sürecinde dahi toplum kız çocuklarını pembe erkek çocuklarını mavi rengiyle bağdaştırmaktadır (Endendijk, 2022; Toles-Patkin, 2021). Bu durumun bir yansıması olarak kız çocukları için yapılan hem ürünlerde hem de reklamlarda ağırlıklı olarak pembe tonları ve erkek çocukları için mavi tonları kullanılmaktadır (Auster ve Mansbach, 2012). Benzer şekilde araştırma kapsamında incelenen reklam filmlerinde de bu renklerin cinsiyetlerle bağdaştırılması bu durumun bir örneği olarak görülebilir. 2023 yılında bu tür kalıpların yavaş yavaş değiştiğini ve cinsiyetlerle belirli renklerin ilişkilendirilmesinde bir azalma olduğu toplumun bu tür ön kabullere karşı bir duruş içerisine girmiş olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Reklam filmlerinde incelenen iki yıl içerisinde de reklam metinlerinin seslendirilmesinde yüksek ses ve vurgunun sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Benzer şekilde reklam filmlerini inceleyen başka araştırmaların (Akın, 2020; Aydın ve Avcı, 2020) bulgularında da akılda kalma ve kısa süre içerisinde izleyicinin ürüne dikkat çekebilme amaçlarıyla yüksek sesli ve vurgulu seslendirmeler kullanıldığı belirtilmektedir. Bu durum reklam filmlerinin yayınlandığı kısa süre içerisinde dikkat çekmesi amacıyla genel olarak kullanılmış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Araştırmadaki reklam filmlerinde yer alan metinlerde “Kızlar” ve “Erkekler” şeklindeki hitapların 2023 yılındaki tüm reklam filmlerinde “Çocuklar” ifadesi ile yer değiştirdiği görülmektedir. Bu sonuca benzer olarak 2018 yılından 2023 yılına gelindiğinde reklam filmi metinleri içerisinde doğrudan kız ve/veya erkek çocuklarına yönelik olduğu belirtilmeyen reklamların sayısında da artışlar olduğu görülmektedir. Bu durum toplumsal alışkanlıklar ile açıklanabilir. 2018 yılında “Kızlar” ve “Erkekler” şeklindeki hitap ve çocukların cinsiyetlerine yönelik doğrudan bir hedef oluşturma şekli en azından reklam metin dillerinde bu durumun belirtilmesi eskiden beri gelen bir reklamcılık dili olduğu söylenebilir (Johnson ve Young, 2002). Örneğin 1990’lı yıllarda yayınlanan reklam filmlerinde de benzer olarak “Kızlar” ve “Erkekler” şeklinde belirli bir gruba doğrudan hitap etme alışkanlığının olduğu görülmüştür (Johnson ve Young, 2002). Bu durumun yıllar içerisinde değişim gösterdiği ve günümüzde böyle bir ayırım yapılmayan reklam filmlerinin sayılarının hızla arttığı söylenebilir

(Başfıncı, 2019). Reklam filmlerindeki metinlerin doğrudan bir cinsiyete yönelik olarak hazırlanmaması, toplum içerisinde genel olarak algılanan çeşitli oyuncak türleri ve renklerin sadece belirli bir cinsiyet tarafından oynanabileceğine ilişkin sınırlı görüşün ortadan kalkmaya başladığı veya bu algının ortadan kalkması için bir teşvik unsuru olarak yaygınlaştığı düşünülebilir.

Araştırma kapsamında elden edilen bir diğer bulguya göre 2018 yılında çocuk kanallarındaki reklamlarda yetişkin seslendirmelerinin çoğunlukla kadın sesi kullanılırken, 2023 yılında çoğunlukla erkek sesinin kullanıldığı görülmektedir. Reklamların seslendirilmesinde kullanılan çocuk seslerine bakıldığında hem 2018 hem de 2023 yılında kız çocuklarının kullanıldığı görülmektedir. Seslendiren kişi ve o kişinin kullandığı metnin özelliğine bakan Eisend (2010) ile Grau ve Zotos (2018) araştırmalarının neticelerinde genellikle yetişkin kadın rollerinin naif, kırılgan ses tonuyla seslendirilirken erkek rollerinin daha yüksek sesli, vurgulu ve agresif olarak nitelendirilen metinlerle reklam filmlerinde yer aldığını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında toplumsal cinsiyet rollerinin reklam filmlerinde nasıl yer aldığına ilişkin elde edilen sonuçlara bakıldığında ise her iki yılda da yayınlanan ve araştırma kapsamına dahil edilen reklam filmlerindeki anne rollerinin büyük çoğunluğunun ev içerisinde sahnelendiği, gözlenmiştir. Baba rollerine bakıldığında 2018 yılında babaların çoğunlukla dışarı mekanlarda gösterilirken 2023 yılında yayınlanan reklamlara bakıldığında ise baba rolünün sahnelendiği yerlerin çoğunlukla ev içi mekanlar olduğu görülmüştür. Bu bulguyla birlikte tartışılması gereken bir diğer önemli bulgu ise anne ve baba rollerinin yani bir diğer deyişle yetişkin kadın ve erkek rollerinin hangi işleri yaparken sahnelendiğine ilişkin bulgudur. Araştırma sonucunda reklam filmlerinde yer alan anne figürünün ev işleri yaptığı veya çocuk bakımını üstlendiği görülmektedir. Reklamlardaki yetişkin erkek rollerine bakıldığında her iki yılda da işten eve dönen veya işe giden kişi olarak sergilendiğini, bununla birlikte 2023 yılındaki reklam filmlerinde ev işi yapan kişi olarak da gösterilmeye başlandığını söylemek mümkündür. Bu sonuçların yanı sıra çocuk kanallarında yayınlanan bu reklam filmlerinde gösterilen yetişkin kadın rollerinin frekansının erkek rollerine nazaran daha çok olduğu sonucuna da ulaşılmaktadır. Araştırma kapsamına benzer bir amaçla kurgulanan ve toplumsal cinsiyet algılarına ilişkin bu farklılığı irdeleyen temizlik ürünlerinin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden yorumlandığı bir araştırmada (Sucu, Baruönü ve Yücel, 2021) yemek yapmak, çocuk bakmak gibi ev işlerinin kadın imajı kullanılarak yapıldığı bununla birlikte duyguları aşırı derecede ifade eden ve kıskançlık gibi olumsuz duygular besleyen bir kadın imajının da bu reklamlarda kullanıldığının belirtildiği görülmüştür. Çocuk reklam filmlerindeki cinsiyet rollerinin farklılaşmasını vurgulayan bir diğer çalışmada (Ezmeci vd, 2017) da reklam filmlerinde anneye atfedilen aile içi görevlerin çocuk bakımı ve yemek hazırlama olduğunu belirterek özellikle çocuk bakımında babalara hiç vurgu yapılmadığına dikkat çekmiştir.

Yine Türkiye’de yapılan bir başka çalışmada (Demiray ve Dündar, 2016) reklam filmlerinde çocuk ve bebek bakımı, yemek hazırlama, ev işleri, alışveriş rolleri anneye ait roller olarak gösterilirken güvenlik atfedilen rolün baba rolü olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgular toplumun ataerkil yapısını destekler nitelikte olarak da adlandırılarak kadının Türk toplumundaki cinsiyet rolü uysal, ev işlerine bakan, çocuklarla ilgilenen, sevecen, güzel, evde iş yaparak görselleştirilen bir rol olarak karşımıza çıkmaktadır. Demir Kula (2006) 2000 ve 2004 yıllarında farklı dönemlerde 100’er reklam filmi inceleyerek çeşitli kriterlere göre incelemelerde bulunmuştur. Bu araştırmaya göre reklam filmlerinde kadının ele alınışında bazı değişikliklere rastlandığını belirtmiştir. Bu değişikliklere göre geçen 4 yıl içerisinde reklamda yer alan kadınların ev kadını olarak temsil edilmesinde düşüşler gözlemlenirken, kadının fiziksel özellikleri ile bir dekor malzemesi olarak kullanılması ve güzellik standartlarına göndermelerin yapılması kategorilerinde artışlar gözlemlenmiştir. Bu güzellik algısına paralel olarak kadın rolleri genellikle 35 yaşından küçük olarak görselleştirilir iken, erkeklerin genellikle orta ve ileri yaşlarda görselleştirilerek reklam filmlerinde yer aldıkları görülmektedir (Furnham ve Paltzer, 2010). Toplumsal cinsiyet rollerinin kültürle şekillendiğinden bahsetmiştik. Dünya üzerinde farklı kültürlerde farklı toplumsal cinsiyet rolleri bulunurken bazı toplumlar arasında benzerlikler olduğu söylemek mümkündür. Bu söylemi açmak ve somutlaştırmak için bu kısımda dünyanın farklı bölgelerindeki çocuklara yönelik reklamların cinsiyet rolleri açısından inceleyen çalışmalar detaylandırılacaktır. Reklamlardaki cinsiyet rollerinin farklı ülkelerle kıyaslandığı çalışmalar yeterli sayıda olmamakla birlikte bu konudaki en kapsamlı sayılabilecek çalışma Matthes, Prieler ve Adam, (2016) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 13 ülkeden (Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Birleşik Krallık, Brezilya, Çin, Güney Kore, Fransa, Hollanda, İspanya, Japonya, Romanya, Slovakya) 1755 televizyon reklamında cinsiyet rolleri incelemiştir. Çalışma sonucunda Türkiye’de yapılan ve araştırma sonucunda da karşılaştığımız gibi reklam filmlerinde yer alan yetişkin kadın rollerinin ev işleri, çocuk bakımı gibi ev içerisinde işlerde sahnelenirken, erkek rollerinin çalışan yetişkin imajı çizdiği ve büyük çoğunluğunun temizlik, bebek bakımı reklamlarında yer almadığı görülmüştür. Bu sonuçlara ilişkin bir oran vermeyi amaçlayan bir meta-analiz çalışmasında (Eisend, 2010) kadınların ev işleri ile ilişkilendirilme oranının erkek rollere oranla 3,5 kat daha fazla olduğunu belirtmektedir. Rubio (2018) İngiltere’de yayınlanan reklam filmlerindeki cinsiyet rollerini araştırmış ve bebek bezi, çocuklara yönelik yiyeceklere ilişkin reklamlara “geleneksel kadın rolleri atanmış” kadın rol modellerinin kullanıldığını belirtmiştir. Görüldüğü üzere araştırma sonuçları ile alan yazın birbirini destekler konumdadır. Reklam filmlerinde yer alan yetişkin kadın rollerinin genel olarak ev içerisine, ev işleri, bebek ve çocuk bakımıyla yakından ilgili olması toplumda var olan kadın ve erkek cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Aile

ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı işbirliği ile TÜİK tarafından yayınlanan Türk Aile Yapısı Araştırması (2022) sonucunda ev içerisinde kadınların çoğunlukla ev işleri ile ilgilenen kişi olduğu görülmektedir buna göre ev içerisinde yemek yapan, sofrayı kuran, akşam çay servisi yapan, çamaşır yıkayan, bulaşıkları yıkayan yetişkinlerin yaklaşık %85'inin kadınlar olduğu konu çocuk bakımına geldiğinde ise çocukların bakımı ile ilgilenen yetişkinlerin yaklaşık %94'ünün kadınlar olduğu görülmüştür. Erkeklerin ise çoğunlukla aylık faturaların ödenmesi, küçük bakım ve onarım işlerinin yapılması ve alışverişe gidilmesi gibi işlerde ön planda oldukları görülmektedir. 2004-2005 yılları arasında toplam altı bine yakın televizyon reklamında çocuklara ilişkin cinsiyet rollerinin incelendiği araştırmada (Uluyağcı ve Yılmaz, 2007) elde edilen bulgular ile paralellik göstermektedir. Söz edilen araştırmada yer alan reklamlarda kadın rolleri az konuşan, ev işleri yapan, kırılgan, yumuşak huylu, yumuşak ses tonu kullanan roller ile ifade edilmiştir. Erkek rolleri ata binen, silah kullanan, işe giden, buyurgan, otoriter, fiziksel gücünü göstermeye meyilli rollerle gösterildiği görülmüştür. Erkek çocukların erkeklik kavramını kız çocuklarının da kadınlık kavramını ilk olarak kendi ailelerinden sonra da medyada yer alan filmler, diziler ve reklamlar aracılığıyla geliştirdikleri vurgulanmıştır. Reklamlarda edilgen dile paralel olarak erkek sesinin kullanılması da bir tür toplumsal cinsiyet rolü atfı olduğu söylenebilir. Ayrıca Portekizdeki reklam içeriklerinde erkek rollerin kadınlara göre daha hareketli, agresif ve sesli olarak görselleştirildiği görülmüştür (Neto ve Furnham, 2005). Toplum içerisindeki bu yapının reklam filmleri aracılığıyla çocuklara aktarıldığı sonucuna varılabilir. Bu durumun yanı sıra 2023 yılında erkek rollerinin yer aldığı reklam filmlerindeki ev temizliği yaparken sahnelenmesi ise ileriki yıllar açısından umut verici olarak değerlendirilebilir. Erkeklerin de tıpkı kadınlar gibi ev işi ve bebek/çocuk bakımında aktif rol alması sağlıklı aile ilişkileri ve çocukların sağlıklı kişilik gelişimleri açısından önemi düşünüldüğünde bu durumun sergilendiği reklam filmlerindeki artış kısmi olmasına rağmen olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Reklam içerisinde çocukların sahnelendiği mekanların cinsiyetlere göre değişimlerine bakıldığında, her iki yıldaki reklam filmlerinde hem kız çocuk hem de erkek çocuk rollerinin çoğunlukla dış mekanlarda sahnelendiği görülmektedir. Araştırma sonuçlarının Smith (1994) ve Larson'un (2001) araştırma sonuçları ile farklılık gösterdiği görülmektedir. Bahsi geçen araştırmada erkek çocuklarına yönelik olan reklamların arka planı çoğunlukla yarış parkurları, kız çocuklarına yönelik reklamların arka planı ise yoğunluklu olarak ev içinde konumlanmıştır. Bu sonuçlar Başfıncı'nın (2019) bulguları ile de paralellik göstermektedir. Bu oranlar reklamlardaki ürün çeşidine göre değişiklik gösterse de kız çocukları genellikle ev içerisinde konumlandırılmaktadır. Bu durum ise bir üst paragrafta tartışıldığı üzere yetişkin kadın cinsiyeti rolü ile kız çocuğu rolü arasında bir farklılık olduğunu göstermektedir. Bu durum ev içerisinde ev

işleri odaklı yoğunlaşmanın çocukluktan itibaren kız çocuklarına atfedilmediği, zaman geçtikçe toplum içerisinde yetişkin olarak nitelendirilmenin ardından ev işleri yapmak ve ev içerisinde bulunmak gerekliliği toplum tarafından beklendiği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma ve alanyazın çalışmalarının da belirttiği üzere reklam yapımcıların, eğitimcilerin ve ailelerin reklam filmlerinin yapısına dikkat etmesi son derece önemlidir. Reklam filmlerinin diğer medya içeriklerine nazaran olası olumsuz etkilerini arttırıcı iki temel sebebi vardır. Bunlardan ilki reklam filmlerinin sıklıkla tekrarlanmasıdır. İkincisi ise reklam filmlerinin bir ürün veya tavrı satmaya yönelik dikkat çekici öğeler ile, kullanılan sözlerin ve/veya şarkıların akılda kalıcı olması amacıyla tasarlanmasıdır. Dolayısıyla reklam filmlerinde olası olumsuz öğelerin diğer medya içeriklerine nazaran daha yüksek ölçekli olumsuz etkilere sebep olabileceği varsayılmaktadır (Stewart, 2003 Akt. Dumanlı, 2011). Televizyon reklamlarında hedef kitle çocuklar olmasa bile çocukların yetişkinlere nazaran reklamları hatırlama ve ayrıntıları fark etme noktasında çok daha iyi oldukları, bunun yanı sıra aynı reklamı defalarca izlemekte yetişkinlerin neredeyse iki katı bir istek duydukları bilinmektedir (Lindstorm ve Seybold, 2003). Tüm bu sebeplerle reklam yapımcıların reklamların bu özelliklerini bilerek, erken çocukluk dönemi çocuklarının reklamlarda sahnelenen toplumsal cinsiyet kalıplarını özümseyebileceğini düşünerek reklam filmlerini oluşturmaları önerilmektedir. Eğitimcilere, aileleri çocuk kanallarında yayınlanan reklam filmlerinin barındırabileceği olumsuz mesajların olabileceği noktasında bilgilendirmeleri önerilmektedir. Toplumsal cinsiyet ve reklam ilişkisine yönelik son 50 yıl içerisinde yapılmış 2.735 araştırmayı inceleyen Adalı ve arkadaşlarının (2024) elde ettikleri bulgulara göre, bu alandaki akademik yayınların sayısı özellikle 2010 yılından itibaren üç haneli yıllık artışlarla birlikte önemli ölçüde yükselmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de gerçekleştirilecek nitelikli araştırmalarda, reklam filmlerinde yer alan simgesel öğelerin incelenmesi ve çocukların bu öğelere verdikleri tepkilerin fizyolojik ve psikolojik boyutlarıyla ele alınması önerilebilir.

Kaynakça

- Abdullah, M. A. R. (2023). Learning moral values through cartoons for Malaysian preschool-aged children. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 22(6), 370-394.
- Adalı, G. A., Aktaş, P. Ü., & Aydın, Ş. (2018). A semiotic analysis on tv ads with the 'milky snacks' emphasis as part of consumerist culture and healthy nutrition trend. *In innovation and global issues congress III* (p. 120).
- Adalı, G., Yardibi, F., Aydın, Ş., Güdekli, A., Aksoy, E., & Hoştut, S. (2024). Gender and advertising: A 50-year bibliometric analysis. *Journal of Advertising*, 1-21.

- Akın, D. (2020). Kitle iletişim, reklamlar ve özerk kimliklerin inşası üzerine bir inceleme. *Journal of Social Sciences & Humanities Researches*, 20(44).
- Auster, C. J., & Mansbach, C. S. (2012). The gender marketing of toys: An analysis of color and type of toy on the Disney store website. *Sex roles*, 67, 375-388.
- Anuradha, M., and Kannan, S. (2023). Gender Role Constructs of Boys and Girls in Television Commercials Aimed at Children- A Comparative Analysis. *ShodhKosh: Journal of Visual and Performing Arts*, 4(1SE), 88–98. doi: 10.29121/shodhkosh.v4.i1SE.2023.418
- Aydın, V., & Avcı, Y. (2020). Türkçe yazılı medyada reklam dili ve reklam metinlerinin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanımı. *Eğitim Felsefesi ve Sosyolojisi Dergisi*, 1(1), 54-66.
- Aziz, A. (2008). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın
- Babaroğlu, A. (2015). Cooperation behavior of preschool children to the influence of TV. *Journal of Academic Social Science Studies*, (32), 335-355.
- Backholer, K., Gupta, A., Zorbas, C., Bennett, R., Huse, O., Chung, A., ... & Peeters, A. (2021). Differential exposure to, and potential impact of, unhealthy advertising to children by socio-economic and ethnic groups: a systematic review of the evidence. *Obesity Reviews*, 22(3), e13144.
- Baiata, C., & Pacetti, E. (2023). Toys, advertisements, and gender roles: a research on three Italian television channels for children. Giocattoli, pubblicità e ruoli di genere: una ricerca su tre canali televisivi italiani per bambini. *Form@ re*, 23(3), 108-121.
- Bandyopadhyay, S., Kindra, G. & Sharp, L. (2001). Is Television Advertising Good for children? Areas of Concern and Policy Implications, *International Journal of Addising*, 20,89-116.
- Başfıncı, Ç. & Altıntaş, M. (2018). Toplumsal Cinsiyetin Çocuk Reklamları Aracılığıyla İnşası: Türk Televizyonlarındaki Çocuk Reklamlarına Yönelik Bir İçerik Analizi . *Istanbul Business Research*,47(2),208-232.
- Brownell, S. and N. Besnier. (2013). *Gender and sexuality*. In: Carrier, J. G. and D. B Gewertz (eds.), *The handbook of sociocultural anthropology*. London: Bloomsbury. 239–258.
- Can, Y. (2019). Televizyon Dizilerindeki şiddet kültürünün ortaöğretim öğrencileri üzerindeki Etkileri (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi Turkey).
- Chitra, K. R., & Senthilkumar, N. (2023). Gender representations and portrayal of adults in children's television advertising: content analysis of prime cartoon channels in India. *Frontiers in Psychology*, 14, 1234678.

- Correa, T., Reyes, M., Taillie, L. S., Corvalán, C., & Dillman Carpentier, F. R. (2020). Food advertising on television before and after a national unhealthy food marketing regulation in Chile, 2016–2017. *American journal of public health*, 110(7), 1054-1059.
- Çakır, H. (2019). Reklamların çocukların tüketim davranışları üzerindeki etkisinin ebeveynin açısından değerlendirilmesi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (2), 81-99.
- Demir Kula N. (2006). The Reflection of Cultural Changes to Male and Female Role-Models at Advertisements. *Firat University Journal of Social Science*, 16(1), 285-304.
- Demiray, E. ve Dünder, S. (2016). Çocuk kanallarında yayınlanan reklamlar ve toplumsal cinsiyet. 1. Uluslararası İletişim, Edebiyat, Müzik ve Sanat Çalışmalarında Güncel Yaklaşımlar Kongresi
- Dillman Carpentier, F. R., Mediano Stoltze, F., Reyes, M., Taillie, L. S., Corvalán, C., & Correa, T. (2023). Restricting child-directed ads is effective, but adding a time-based ban is better: evaluating a multi-phase regulation to protect children from unhealthy food marketing on television. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 20(1), 62.
- Dumanli, D. (2011). Reklamlarda toplumsal cinsiyet kavramı ve kadın imgesinin kullanımı; bir içerik analizi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2).
- Eisend, M. (2010). A meta-analysis of gender roles in advertising. *Journal of the academy of marketing science*, 38, 418-440.
- Endendijk, J. J. (2022). Welcome to a Pink and Blue World! An Analysis of Gender-Typed Content in Birth Announcement Cards From 1940–2019 in the Netherlands. *Sex Roles*, 86(1-2), 1-13.
- Ersoy, S., ve Özbaş, S. (2020). Çocukların gıda tüketimi üzerine televizyon reklamlarının etkisi. *Akademik Gıda*, 18(2), 172-179.
- Eser, G. (2017). *Duygular, toplumsal cinsiyet ve stres*. İstanbul : Beta yayınları
- Ezmeci, F., Söylemez, E. T. Ç., Akgül, E., & Akman, B. (2017). Çocukların yer aldığı reklamların çocuklara ve yetişkinlere verilen mesajlar, roller ve cinsiyete yönelik ayrımcılık unsurları açısından incelenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (26), 247-279.
- Furnham, A., & Paltzer, S. (2010). The portrayal of men and women in television advertisements: An updated review of 30 studies published since 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 51, 216–236. doi:10.1111/j.1467-9450.2009.00772.x.
- Gauntlett, D. (2002). *Media, gender and identity: An introduction*. London: Routledge.

- Günlü, Z., & Derin, D. (2012). Televizyon reklamlarının okul çağı çocuklarının besin seçimi üzerine etkilerinin bir incelemesi. *Selçuk İletişim*, 7(3), 62-77.
- Güral, M., ve Önder, A. (2015). Televizyon İzleme Süresinin Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 10(7), 467-488.
- Grau, S. L., & Zotos, Y. C. (2018). Gender stereotypes in advertising: a review of current research. *Current Research on Gender Issues in Advertising*, 3-12.
- Jensen, M. L., Carpentier, F. D., Adair, L., Corvalán, C., Popkin, B. M., & Taillie, L. S. (2021). Examining Chile's unique food marketing policy: TV advertising and dietary intake in preschool children, a pre-and post-policy study. *Pediatric obesity*, 16(4), e12735.
- Johnson, F., & Young, K. (2002). Gendered voices in children's television advertising. *Critical Studies in Media Communication*, 19(4), 461-480.
- Kalan, Ö. G. (2010). Reklamda çocuğun toplumsal cinsiyet teorisi bağlamında konumlandırılışı:'Kinder'reklam filmleri üzerine bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi| Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 1(38), 75-89.
- Kásler, T. T. (2017). Investigating in what ways television consumption influences preschool aged children and their development. *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 48(11), 2-11.
- Lemish, D. (2020). Children and Television: A Special Audience for a Special Medium. *A Companion to Television*, 325-344.
- Lindstrom, M., & Seybold, P. B. (2003). *Brandchild: remarkable insights into the minds of today's global kids and their relationships with brands*. Kogan Page Publishers.
- Loose, F., Hudders, L., Vanwesenbeeck, I., & De Jans, S. (2023). Preschoolers and advertising: A systematic literature review and future research agenda on the effects of advertising on preschool children. *Journal of Advertising*, 52(3), 439-455.
- Malthouse, E. C., Maslowska, E., & Franks, J. U. (2018). Understanding programmatic TV advertising. *international Journal of Advertising*, 37(5), 769-784.
- Martinez, E. (2013). Gender representation in advertising of toys in the Christmas period (2009-2012). *Scientific Journal of Media Education*, 21(41), 187-194
- Marinelli, L., Lucht, P., & Saitis, C. (2024). A multimodal understanding of the role of sound and music in gendered toy marketing. *Plos one*, 19(11), e0311876.

- Mazzarella, S. R. (2022). Representing and Constructing Gender in Children and Youth Media. *The Routledge International Handbook of Children, Adolescents, and Media*, 311-318.
- McArthur, B. A., Volkova, V., Tomopoulos, S., & Madigan, S. (2022). Global prevalence of meeting screen time guidelines among children 5 years and younger: a systematic review and meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 176(4), 373-383.
- Micu, A. C., & Plummer, J. T. (2010). Measurable emotions: How television ads really work: Patterns of reactions to commercials can demonstrate advertising effectiveness. *Journal of Advertising Research*, 50(2), 137-153.
- Nelson, M. & Paek, H. (2008). Nudity of female and male models in primetime TV advertising across seven countries. *International Journal of Advertising*, Vol. 27 No. 5, pp. 715-744.
- Neto, F., & Furnham, A. (2005). Gender-role portrayals in children's television advertisements. *International Journal of Adolescence and Youth*, 12(1-2), 69-90.
- Oral, Ö. ve Tekin, U. (2019). 3-6 yaş arasındaki çocukların dil gelişimi ve oyun oynama becerileri üzerinde televizyon izleme alışkanlıklarının etkisi: vaka analizi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 5(2), 187-214.
- Özakar, S., ve Koçak, C. (2012). Kitle iletişim araçlarından televizyonun 3-6 yaş grubundaki çocukların davranışları üzerine etkisi. In *Yeni Symposium* (Vol. 50, No. 1).
- Özdemir, M. (2010). Türkiye'deki reklâmlarda toplumsal cinsiyet ve sunumu. *Millî Folklor*, 22(88).
- Pujalte, L. Q., & Ibarra, P. P. (2021). Configuración de estereotipos de género en publicidades infantiles. *Estudio comparativo entre España y Argentina*. 15(1), 135–156. <https://doi.org/10.5209/PEPU.74571>
- RTÜK (2011). Radyo ve televizyonların kuruluş ve yayın hizmetleri hakkında kanun. Erişim tarihi 26.03.2022 erişim linki; <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6112.pdf>
- RTÜK (2019). Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayınların internet ortamından sunumu hakkında yönetmelik. Erişim tarihi 26.03.2022 erişim linki <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/08/20190801-5.htm>
- RTÜK (2023). İzlenme / Dinlenme Oranları (Reyting) Ölçümleri Hakkında. Erişim tarihi 05.03.2023 erişim linki; <https://www.rtuk.gov.tr/izlenme--dinlenme-oranlari-reyting-olcumleri-hakkinda/3936>

- Rubinson, J. (2009). Empirical evidence of TV advertising effectiveness. *Journal of Advertising Research*, 49(2), 220-226.
- Rubio, M. D. S. (2018). A multimodal approach to the analysis of gender stereotypes in contemporary British TV commercials: “women and men at work”. *Poznan studies in contemporary linguistics*, 54(2), 185-221.
- Santonniccolo, F., Trombetta, T., Paradiso, M. N., & Rollè, L. (2023). Gender and media representations: A review of the literature on gender stereotypes, objectification and sexualization. *International journal of environmental research and public health*, 20(10), 5770.
- Signorielli, N. (1990). Children, television, and gender roles: Messages and impact. *Journal of Adolescent Health Care*, 11(1), 50-58.
- Silverman, D. (2018). *Veri analizi*. (E. Dinç, Çev.). Interpreting Qualitative Data [Nitel Verileri Yorumlama]. (2015, 5. Baskı).
- Sink, A., & Mastro, D. (2017). Depictions of gender on primetime television: A quantitative content analysis. *Mass Communication and Society*, 20(1), 3-22.
- Smith, L. J. (1994). A content analysis of gender differences in children’s advertising. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 38(3), 323- 337.
- Sucu, A., Baruönü, Ö., ve Yücel, N. (2021). Reklam Çekiciliğinin ve Reklam Stratejilerinin Farklı Cinsiyetlerde Yarattığı Algının Dezenfektan Reklamları Üzerinden Değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(34), 1275-1305.
- Şener, G., Çavuşoğlu, Ç. Ve Irklı, H. İ. (2016). Medya ve toplumsal cinsiyet. Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. Ankara: Dipnot Yayınları
- Şentürk, M., & Turğut, M. (2011). Televizyon programları, reklamlar ve çocuklar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 27(27).
- Tokuç, B., Berberoğlu, U., ve Ekuklu, G. (2009). Reklam ve Çocuklar: Çocukların Gıda Markalarını Tanıması, Beslenme Alışkanlıklarını ve Gıda Tercihlerini Etkiliyor Mu?. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(6).
- Toles-Patkin, T. (2021). Gender reveal parties and the construction of the prenatal gendered environment. *Explorations in Media Ecology*, 20(2), 175-193.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). *Türkiye aile yapısı araştırmaları 2021*. Ankara: TÜİK, ISBN 978-625-8368-02-4

- Uluyağcı, C., ve Yılmaz, R. A. (2007). Televizyon reklamlarında çocuğa ilişkin toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (6), 141-157.
- Ünlü, D. G. (2018). Portraying child characters in gender perspective: Evaluation of parents awareness about gender stereotypes in Turkish television advertisements. *CM: Communication and Media*, 13(42).
- Ünsal, S. (2022). Televizyondaki oyuncak reklamlarının toplumsal cinsiyet açısından analizi ve 48-72 aylık çocukların oyuncak tercihlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Valls-Fernández, F., & Martínez-Vicente, J. M. (2007). Gender stereotypes in Spanish television commercials. *Sex roles*, 56, 691-699.
- Ward, L. M., & Grower, P. (2020). Media and the development of gender role stereotypes. *Annual Review of Developmental Psychology*, 2, 177-199.
- Walsh, A., & Leaper, C. (2020). A content analysis of gender representations in preschool children's television. *Mass Communication and Society*, 23(3), 331-355.
- Witt, S. D. (2000). Review of research: The influence of television on children's gender role socialization. *Childhood Education*, 76(5), 322-324.
- Zhang, J. & Shavitt, S. (2003). Cultural values in advertisements to the Chinese X generation: promoting modernity and individualism. *Journal of Advertising*, Vol. 32 No. 1, pp. 23-33.

Akademide Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeğinin Analizi ve Değerlendirilmesi

Analysis and Evaluation of the Ambivalent Sexism Inventory Scale in Academia

Nilüfer Yörük Karakılıç*

Öne Çıkanlar

- Çalışmada, çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin akademide güvenilirlik ve geçerliğinin analizi amaçlanmıştır.
- Bulgularda, akademik ortamda çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin güvenilirlik ve geçerliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- Orijinalinde olduğu gibi korumacı cinsiyetçiliğin üç alt faktör ve düşmanca cinsiyetçiliğin ise bir faktör olarak yapı geçerliliğini sağladığı belirlenmiştir.
- Bu bulgular doğrultusunda ölçeğin akademik ortamda yapı geçerliliğini sağladığı ve kullanılabileceği görülmektedir.

Öz: Cinsiyetçilik her toplumsal düzende karşılaşılan bir olgudur. Tarihsel süreç içinde her toplumda örneklerine rastlanan cinsiyetçilik olgusunun ölçümü çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği kapsamında düşmanca ve korumacı olarak iki alt boyutu içermektedir. Düşmanca cinsiyetçilik bilinen cinsiyet ayrımcılığı olarak tanımlanırken, korumacı cinsiyetçilik korumacı paternalizm, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma ve heteroseksüel yakınlıktan oluşan ikinci sıra alt boyutlardan oluşmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığı ve cinsiyetçilik özellikle sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda sıklıkla kullanılan değişkenler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Cinsiyetçilik, kültürel etkileri de içinde barındırması ve toplumsal düzeyde yapıya ilişkin bilgi vermesi dolayısıyla cinsiyet ayrımcılığı düzeyinin belirlenmesinin gerekliliği çerçevesinde birçok çalışmada öncül değişkenler arasında yer almaktadır. Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar kapsamında taşıdığı önem doğrultusunda literatürde kullanılan çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin akademik ortamda test edilmesi ve boyutlarının tespit edilerek örgütte yansımalarını değerlendirmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca alan yazında mevcutta yapılan çalışmaların bazılarında ölçeğin ikincil alt boyutlarının göz ardı edilerek, korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik boyutları kapsamında ele alınması dolayısıyla çalışmada ölçeğin alt boyutlarıyla akademik ortamda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, akademik ortamda analiz edilen çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin tüm boyutlarının güvenilirlik ve geçerliliğini sağladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği, Düşmanca Cinsiyetçilik, Korumacı Cinsiyetçilik, Yapısal Eşitlik Modeli.

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, nilyoruk@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6609-4068.

Highlights:

- The study aimed to analyze the reliability and validity of the Ambivalent Sexism Inventory in academia.
 - The findings revealed that the scale is highly reliable and valid in an academic environment.
 - As in the original study, protective sexism was found to have construct validity as three sub factors, while hostile sexism was found to have construct validity as one factor.
 - Consistent with these results, the scale was found to provide construct validity and can be used in an academic setting.
-

Abstract: Sexism is a phenomenon that occurs in every social order. The measurement of the phenomenon of sexism, which has been observed in every society in the historical process, includes two sub-dimensions as hostile and protective within the scope of the contradictory ambivalent sexism scale. While hostile sexism is defined as the known gender discrimination, protective sexism consists of the second-order sub-dimensions of protective paternalism, complementary differentiation between the sexes and heterosexual intimacy. Gender discrimination and sexism occupy an important place among the variables frequently used in social science studies. Sexism is one of the leading variables in many studies in the framework of the need to determine the extent of gender discrimination in terms of including cultural effects and providing information about the structure at the social level. The aim of the study is to test the ambivalent sexism scale, which is used in the literature due to its significance in the social sciences, in an academic environment, and to identify its dimensions and evaluate its reflections in the organization. In addition, in some of the existing studies in the literature, the secondary sub-dimensions of the scale were ignored and handled within the scope of protective and hostile sexism dimensions; therefore, this study aimed to evaluate the scale with its sub-dimensions in the academic environment. According to the research findings, it was determined that all dimensions of the ambivalent sexism scale analysed in the academic environment provided reliability and validity.

Keywords: Ambivalent Sexism Scale, Hostile Sexism, Benevolent Sexism, Structural Equation Model.

Summary

Sexism is frequently used variable especially, in the social sciences. As the Ambivalent Sexism Inventory (ASI) developed by Glick and Fiske (1996) is the preferred measure of sexism in the literature, the aim was to analyse and evaluate the scale in an academic environment. It was observed that most studies used two dimensions of the scale. The sub-dimensions were neglected. Therefore, the aim was to evaluate benevolent and hostile sexism in the academic environment and to address the sub-dimensions of benevolent sexism within the scope of benevolent paternalism, complementary differentiation between genders and heterosexual intimacy. To this end, the study was conducted with the idea of contributing to the literature by testing the sub-dimensions of the contradictory ambivalent sexism scale in different samples.

The study used the scale developed by Glick and Fiske (1996) used to measure sexism in academia was used. According to Glick and Fiske (1996), hostile sexism is known as a set of discriminatory, bad attitudes towards women, without the need for a definition. Benevolent sexism, on the other hand, is based on traditional patterns of sexism, although it seems to be done with good feelings. Hostile sexism is widespread in all cultures and times and confines women to social roles of lower status than men. This is also the essence of benevolent sexism. Benevolent sexism consists of benevolent paternalism, complementary differentiation between the sexes and heterosexual intimacy. The expressions of the contradictory ambivalent sexism scale were translated from English to Turkish. After the control process of the expressions by the academics who are experts in the field, the application process was started after eliminating the loss of meaning in the expressions by comparing them with their use in the local literature. The questionnaires were administered to academics working at Afyon Kocatepe University. After evaluating the questionnaires, 287 usable data were obtained. After the collected data were entered into the SPSS 25.0 package programme, Cronbach's alpha (α) statistic was used to determine the reliability of the scale, and structural equation modelling and comparison analyses were carried out with AMOS 24 and SPSS 25.0 in the validity analysis.

The p , R^2 and CR values obtained after building the DFA model were evaluated in terms of gender and marital status in terms of being male and female, being married or single, and title. According to the results of the research, it was determined that the sexism thoughts of the participants were statistically significant in all dimensions according to their gender ($p < 0.05$). In terms of gender differences, the scores of the male participants were higher than those of the female participants in all dimensions except KF. The results of the analyses according to the marital status of the participants are significant ($p < 0.05$). According to the t-test results for difference in marital status, married participants scored higher than single participants in all dimensions. According to the age of the participants, there is a significant effect in all dimensions except D ($p < 0.05$). As for the age differences, the scores of the participants in the 41-65 age group are higher in all dimensions than the scores of the participants in the other age brackets. According to the titles of the participants, all dimensions are significant ($p < 0.05$). In all dimensions, it was determined that the participants with the title of Associate Professor and Professor Dr. received higher scores than the participants with other titles. Regarding benevolent sexism, when analysing the coefficients of the model, the scores of the lecturer participants were the highest after the participants, p -values are $p < ***$. With this value, $p < ***$, all variables contributing to the formation of each factor contributed to the formation of the factors at a significant level. In this sense, all of the statements that make up the scale in the DFA model

were significant. The study was conducted to analyse the reliability and validity of the sexism scale developed by Glick and Fiske (1996) in academia. The findings of the research show that the reliability and validity of the scale in Turkish have been achieved.

Giriş

Cinsiyet ayrımı kapsamında, aslında farklı özellikleri ve üstünlükleri kendinde barındıran kadın ve erkek insanlığın var oluşundan itibaren kıyaslanan bir yapıyı oluşturmaktadır. Dünyada tüm toplumsal düzenler içinde cinsiyet ayrımcılığının tarihsel süreçte çokça örneği mevcut olmakta ve bu, eşitsizlikle mücadeleyle gerektiren bir durum olarak göze çarpmaktadır. Glick vd. (2000), Türkiye'nin de dâhil olduğu 19 ülkede çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini kültürlerarası perspektiften inceledikleri çalışmalarında cinsiyetçiliği tüm kültürlerde var olan bir olgu olarak tanımlamışlardır.

Kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve sosyal rol farklılıklarına dayandırılan, erkeklik ile güç, yüksek statü ve üstünlüğü bağdaştırmak suretiyle kadının politik, ekonomik ve sosyal açıdan zayıf konumda değerlendirilip ayrımcılığa uğraması cinsiyetçilik olarak adlandırılmaktadır (Sakallı-Uğurlu, 2003: 2). Daha açık bir ifadeyle cinsiyetçilik; cinsiyet temelinde ayrımcılık yapmak, bir cinsi diğerinden üstün tutmak olarak tanımlanır. Sadece olumsuz tutumlar değil, olumlu tutum ve kalıp yargılar da cinsiyetçiliğe yol açmaktadır. Bu durum çelişik duygulu cinsiyetçilik olarak isimlendirilmektedir (Eagly, 1989: 543; Tarhan vd., 2017: 1896). Literatürde kadına yönelik cinsiyetçi tutumların azaltılması, eşitlik söylemleri çerçevesinde olumlu yönde kadını kayırma kapsamındaki davranışların temelinde de cinsiyet ayrımının olduğu vurgulanmaktadır. Aslında kadına yönelik pozitif bir tavır gibi gösterilmeye çalışılan olumlu tutumların ortaya çıkardığı olumsuz durumlar söz konusudur (Glick ve Fiske, 1996; Sakallı-Uğurlu, 2002; Twenge, 1997). Görünüşte sergilenen bu tutum Glick ve Fiske (1996) tarafından korumacı cinsiyetçilik olarak tanımlanmıştır. Korumacı cinsiyetçilik korumacı paternalizm, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma ve heteroseksüel yakınlık olarak üç alt boyut içermektedir. Literatürde çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin alt boyutlarının yapılan çalışmaların birçoğunda göz ardı edildiği görülmüştür. Sakallı- Uğurlu (2002) ölçek geçerliliğini test ettikleri çalışmalarında alt boyutlarını da incelemiş fakat sonraki çalışmalar cinsiyet ayrımcılığını korumacı ve düşmanca olarak ele almışlardır. Bu doğrultuda çalışmada akademik ortamda korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin değerlendirilmesi ve korumacı cinsiyetçiliğin alt boyutları olan korumacı paternalizm, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma ve heteroseksüel yakınlık kapsamında ele alınması amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde çalışma,

literatürde çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin alt boyutlarının da farklı örneklemelerde test edilmesi suretiyle literatüre katkı sağlayacağı düşüncesi ile gerçekleştirilmiştir.

Cinsiyetçilik ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı

Cinsiyetçilik bireylerin tutumları, inançları, davranışlarıyla olumsuz değerlendirmelerini yansıtan örgütsel, kurumsal ve kültürel uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Trut vd., 2022: 1). Cinsiyetçilik kadınlara yönelik düşmanlığın, ön yargılı davranışların ve ayrımın kavramsal adıdır (Glick ve Fiske, 2001: 109).

Çalışmada öne çıkan cinsiyetçilik kavramının iki yönü: düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliktir (Glick ve Fiske, 1996; 2001). Glick ve Fiske (1996)'ya göre düşmanca cinsiyetçilik bir tanımlamaya gerek olmaksızın kadına yönelik ayrımcı, kötü bir dizi tutum olarak değerlendirilmektedir. Korumacı cinsiyetçilikte ise sanki iyi duygularla yapıyor izlemine taşısa da temelinde geleneksel cinsiyetçilik kalıpları ile ortaya çıkmaktadır. Düşmanca cinsiyetçilik oldukça yaygın olmakla birlikte bütün kültürlerde ve tüm zamanlarda kadınların erkeklerden daha az statüye sahip sosyal rollerle sınırlandırılması söz konusudur. Korumacı cinsiyetçilik de özünde bu durumu taşımaktadır. Korumacı cinsiyetçiliğin alt boyutlarından korumacı paternalizm, babacan bir tavırla koruma adı altında cinsiyetçilik davranışlarının ortaya çıkması olarak aslında ataerkil bir yapıyı dayanak olarak görmektedir. Erkeğin üstünlüğü çerçevesinde kadınları koruma eğilimi söz konusudur. Cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırmada, cinsiyetler arasındaki fiziksel farklılıkları temel alan bir anlayış vardır. Toplumsal düzende statülü olan işleri erkeklere layık gören bu anlayış, kadını erkeği tamamlama yönüyle olumlu şekilde değerlendirmiştir. Heteroseksüel yakınlık ise erkek ve kadının birbirine yönelik çekimi ve duygusal yakınlığa yönelik ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Sezgisel olarak bu üç bileşeni içinde barındıran korumacı cinsiyetçilik, olumlu olmasına rağmen kadınların erkeklere göre daha aşağı düzeydeki rollerine ilişkin inançlarını yansıtmaktadır (Glick ve Fiske, 1996; 2018).

Çelişik duygulu cinsiyetçilik teorisi Glick ve Fiske (1996; 2001), kadınları harika ve saf ancak zayıf, erkeklerin korumasına ve desteğine ihtiyaç duyan olarak gören korumacı cinsiyetçiliği, kadınlara karşı açıkça olumsuz, aşağılayıcı tutumlar olan düşmanca cinsiyetçilikten ayırmaktadır. Ancak korumacı cinsiyetçilik erkeklerin ihtiyaçlarına hizmet etme ve erkek egemenliğini kabul etmekle beraber durumun yumuşatılması olarak tanımlanmaktadır (Glick vd., 2016: 545).

Literatür Değerlendirme

Glick ve Fiske (1996), geçerliği test edilen çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini geliştirdikleri çalışmalarında, cinsiyetçiliği düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik olarak iki

kategoriye ve korumacı cinsiyetçiliği de korumacı paternalizm, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma ve heteroseksüel yakınlık bileşenlerinden oluştuğu belirtilmiştir. Glick ve Fiske (2011), çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini yeniden değerlendirmiştir. Glick vd. (1997), erkeklerin kadınlara yönelik tutumlarını belirlemek için çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini kullanmışlardır. Conn vd. (1999), çalışmalarında Glick ve Fiske (1996)'nın daha önceki cinsiyetçilik değerlendirmelerinin ön yargılı olduğunu, yalnızca düşmanca cinsiyetçi tutumları tespit ettiği, korumacı cinsiyetçi tutumları tespit etmeyi başaramadığını iddia etmiş, bu sebeple Swim vd. (1995) cinsiyet ölçeği ile iki ölçeği kıyaslamışlardır. Glick vd. (2000), cinsiyetçiliğin birbirini tamamlayan düşmanca ve korumacı bileşenlerinin kültürlerarası varlığını araştırmışlardır. Erkek egemenliği düşmanca cinsiyetçiliği oluştururken, erkeklerin kadınlara olan bağımlılığı korumacı cinsiyetçiliği beslemektedir. 19 ülkeden 15.000 kadın ve erkekle yaptıkları araştırmalarda düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin ülkeler arası pozitif korelasyon gösteren tutarlı yapılar olduğunu tespit etmişlerdir. Greenwood ve İsbell (2002), düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik kapsamında cinsiyetçi mizah ilişkisini incelemişlerdir. Görünüşte zararsız bir şaka gibi algılanan aptal sarışın şakasına verilen tepkileri incelemişler ve düşmanca cinsiyetçiliği yüksek katılımcılar bu şakaları daha eğlenceli ve daha az saldırgan olarak değerlendirmişlerdir. Glick vd. (2002), Türkiye ve Brezilya'da eş istismarına karşı kadın ve erkeklerin tutumlarını belirlemek için çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini uygulamışlardır. Her iki ülkede de düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik eş istismarı ile ilişkili çıkmıştır. Barreto ve Ellemers (2005), korumacı cinsiyetçiliğin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin devamına nasıl bir katkı sağladığını araştırdıkları çalışmalarında 235 kişi üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada korumacı cinsiyetçilerin düşmanca cinsiyetçilere göre daha olumlu değerlendirildiğini tespit etmişlerdir. Yakushko (2005), Ukraynalı üniversite öğrencileri ve genç profesyonellerden oluşan bir örnekleme kadınlara ve erkeklere yönelik çelişik duygulu cinsiyetçi tutumları incelemeyi amaçlamıştır. Moya vd. (2007), kadınların görünüşte koruyucu kısıtlamalara verdiği tepkileri incelemişlerdir. Üç araştırma içeren çalışmalarının ilkinde kadınlar uzun bir yolculukta araç kullanımını koruyucu gerekçeli yasaklamayı, eş tarafından yapıldığında kabul etmişlerdir. İkincisinde kadınlar tehlikeli erkeklere danışmanlık sürecinde eşlerin güvenlik endişesi kapsamında yasaklamalarını kabul etmişlerdir. Üçüncüsünde suçlularla görüşmeyi içeren bir staja yönelik muhalefeti hiçbir kadın için güvenli değil gerekçesi ile kadınlar bu yasağa kabul göstermiştir. Koruyucu paternalizm koruyucu baskıyla birleşerek kadınların kısıtlamaları kabul etmelerine yönlendirmiştir. Barreto vd. (2010), kadınların korumacı cinsiyetçiliğe maruz kaldıklarında ilişkisel niteliklerini vurgulayıp, görevle ilgili özelliklerini vurgulamadan korumacı cinsiyetçiliğe nasıl uyum sağladıklarını göstermişlerdir. Sibley ve Becker (2012), çelişik duygulu

cinsiyetçi tutumlara sahip kişilerin hem korumacı cinsiyetçiliği hem de düşmanca cinsiyetçiliği onaylayanların oranını araştırmıştır. Zakrisson vd. (2012), farklı örgütsel ortamlardan gruplar arasında çelişik duygulu cinsiyetçiliğe ilişkin öngörülerini test ettikleri çalışmalarında erkek katılımcıların düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik konusunda kadınlara göre daha yüksek puan aldığını göstermişlerdir. Garaigordobil ve Aliri (2013), çalışmalarında çelişik duygulu cinsiyetçilik envanterini standartlaştırmayı amaçlamışlardır. 5313 katılımcıyla gerçekleştirdikleri araştırma sonuçlarına göre erkeklerde tüm yaş gruplarında düşmanca cinsiyetçilik ve 54 yaşına kadar korumacı cinsiyetçilikte anlamlı derecede yüksek puanların olduğunu doğrulamaktadır. Zaikman ve Marks (2014), cinsiyetçilik (düşmanca ve korumacı) ile cinsiyete dayalı çifte standart arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. ABD’de 232 lisans öğrencisi üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmalarında katılımcıların kadın ve erkeklere yönelik cinsiyetçi tutumlarının cinsiyete dayalı çifte standart sergilemeleriyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. León-Ramírez ve Piera (2014), çalışmalarında çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini, geçerliliğini yapmayı, cinsiyetçi tutumlar ile cinsiyete dayalı şiddet ilişkisini test etmeyi ve flört şiddeti kapsamında ölçek güvenirliğini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Rollero vd. (2014), cinsiyetçi tutumları tespit etmede çelişik duygulu cinsiyetçilik envanteri ile erkeklere yönelik kararsızlık envanterinin kısa versiyonlarının psikometrik özelliklerini değerlendirmişlerdir. Ayan (2014), toplumsal cinsiyetçiliğin düşmanca ve korumacı boyutlarını ölçmeyi amaçladığı çalışmada, 422 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği anketlerden elde ettiği verilerin bulgularına göre, kız ve erkek öğrencilerin birbirlerine çelişik duygular beslediklerini tespit etmiştir. Ayrıca cinsiyete göre erkeklerde düşmanca cinsiyetçilik, kız öğrencilerde korumacı cinsiyetçilik olmak üzere anlamlı bir fark olduğunu belirlemişlerdir. Araştırma sonuçları düşmanca cinsiyetçiliğin yüksek olması durumunda kadınların erkeklere oranla düşmanca cinsiyetçiliğe fazla tepki gösterdiğini, düşmanca cinsiyetçiliği önyargı ve ayrımcılık olarak algılamak, korumacı cinsiyetçiliğe olumlu bir yaklaşım sergiledikleri görülmüştür. Alptekin (2014), çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı çerçevesinde düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik algısını nicel yöntemlerle analiz etmiştir. Glick vd. (2016), Türkiye’de namus kültürü, dini yönelim ve cinsiyetçilik üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği ile düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik sonuçlarını analiz etmişlerdir. Tarhan vd. (2017), rehberlik ve psikolojik danışma bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinin çelişik duygulu cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet rolleri, evlilikte kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar ve cinsiyet arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Oswald vd. (2019), Glick ve Fiske (1996; 1997) çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğini incelemek suretiyle 25 maddelik korumacı cinsiyetçilik ölçeği geliştirmeyi amaçlamışlardır. Cengiz ve Özdemir (2020), narsizm ve çelişik duygulu cinsiyetçiliği

inceledikleri çalışmalarında cinsiyete göre narsisizmin ve düşmanca cinsiyetçilik tutumunun farklılaştığını, erkeklerin kadınlara göre daha narsist ve daha düşmanca cinsiyetçilik tutumuna sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Danış vd. (2020), cinsiyetçilik üzerine yaptıkları çalışmalarında çelişik duygulu cinsiyetçilik algısının ve demografik unsurlar kapsamında düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Trut vd. (2022), çelişik duygulu cinsiyetçilik tutumları ölçeğini askeri ortamda incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgular doğrultusunda askeri ortamda cinsiyetçiliğin orta düzeyde olduğu ve cinsiyet farklılıkları olduğu tespit edilmiştir. Aktan ve Yalçındağ (2022), çelişik duygulu cinsiyetçiliği yeniden gözden geçirmişlerdir. 5 ve 6. ifadelerin çıkarıldığı dört faktörlü yapıyı nispeten daha uygun bir model olarak değerlendirmişlerdir.

Metodoloji

Veri Toplama Yöntemi ve Değerlendirme Tekniği

Çalışmada akademide cinsiyetçiliği ölçmek için kullanılan Glick ve Fiske (1996), geliştirilen ölçeğin ifadeleri İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Bu alanda uzmanlığı olan akademisyenler tarafından kontrol edilmiş ve literatürde kullanımı ile kıyas yapılmak suretiyle anlam kayıpları önlenmeye çalışılmıştır. Anketler Afyon Kocatepe Üniversitesinde görev yapan akademisyenlerde gerçekleştirilmiştir. Anketler değerlendirildikten sonra 287 kullanılabılır anketten veri seti elde edilmiştir.

Analizi gerçekleştirmek için kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk kısım demografik unsurları içeren sorulardan oluşmaktadır. İkinci kısımda çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği yer almaktadır. Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği, düşmanca ve korumacı olarak iki boyuttan ve korumacı cinsiyetçilik; heteroseksüel yakınlık, koruyucu paternalizm, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma olarak üç alt boyuttan oluşmaktadır. Cinsiyetçiliğin tespiti için ölçek maddelerinin değerlendirilmesinde “1= Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum” cevaplarını içeren 5’li Likert kullanılmıştır. Her ana boyut on bir ifade içermektedir. Ölçek toplam 22 ifadeden oluşmaktadır. Analizler kapsamında ilk olarak çalışmada kullanılan cinsiyetçilik ölçeğine geçerlilik ve güvenirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini test edebilmek için doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) yararlanılmıştır (Meydan ve Şeşen 2015). Veriler SPSS 25.0 paket programına girilmiş sonra ölçeğin güvenirliğinin belirlenmesinde Cronbach Alfa (α) istatistiği kullanılmıştır ve geçerlik analizinde AMOS 24 programında yapısal eşitlik modellemesi ve kıyas analizleri AMOS 24 ve SPSS 25.0 ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Tablo 1.
Katılımcıların Demografik Özellikler

		Frekans	%	Toplam %
Cinsiyet	Kadın	101	35.2	35.2
	Erkek	186	64.8	100.0
Medeni Durum	Bekâr	82	28.6	28.6
	Evli	205	71.4	100.0
Yaş	20-30	53	18.5	18.5
	31-40	120	41.8	60.3
	41-65	114	39.7	100.0
Unvan	Araştırma Görevlisi	97	33.8	33.8
	Öğretim Görevlisi	54	18.8	52.6
	Dr.Öğretim Üyesi	69	24.0	76.7
	Doçent.Dr. ve Profesör Dr.	67	23.3	100.0
	Total	287	100.0	

Araştırmaya katılan 287 katılımcıdan 186'sı erkek (%65.8), 101'i (%35.2) kadın, 205'i (%71.4) evli, 82'si (%28.6) bekârdır. Örneklemi oluşturanların yaşlarına bakıldığında, 53'ü (%18.5) 20-30 yaş, 120'si (%41.8) 31-40 yaş, 114'ü (%39.7) 41-65 yaş dilimindedir. Katılımcıların 97'si (%33.8) Araştırma Görevlisi, 54'ü (%18.8) Öğretim Görevlisi, 69'u (%24) Dr. Öğretim Üyesi, 67'si (%23.3) Doçent Dr. ve Profesör Dr. unvanına sahiptir.

Ölçeğin Güvenirliği

Tablo 2.
Ölçek Cronbach Alfa Katsayısı

Cronbach's Alpha	İfade Sayısı
.879	22

Tablo 2 verilerine göre ölçek yüksek güvenilirliğe sahiptir.

0.00 ≤ α < 0.40 ise ölçek güvenilir değildir,
 0.40 ≤ α < 0.50 ise ölçek çok düşük güvenilirliktedir,
 0.50 ≤ α < 0.60 ise ölçek düşük güvenilirdir,
 0.60 ≤ α < 0.70 ise ölçek yeterli güven düzeyindedir,
 0.70 ≤ α < 0.90 ise ölçek yüksek güvenilirliğe sahiptir,
 0.90 ≤ α < 1. 0 ise ölçek çok yüksek derecede güvenilir bir ölçektir (Özdamar, 2015: 57).

Tablo 3.

Ölçekteki İfadelerin Güvenirliği

	Madde sayısı	Cronbach's Alpha İfade çıkarılırsa
Ne kadar başarılı olursa olsun, bir erkek bir kadının sevgisine sahip olmadığı sürece bir insan olarak gerçekten tamamlanmış sayılmaz. (KH)	1	.874
Birçok kadın aslında “eşitlik” isteme maskesi altında erkeklere kıyasla kendilerini kayıran işe alım politikaları gibi özel ayrıcalıklar istemektedir. (D)	2	.877
Bir felaket durumunda kadınlar erkeklerden önce kurtarılmalıdır.(KP)	3	.879
Çoğu kadın masum söz ve davranışları cinsel ayrımcılık olarak yorumlamaktadır. (D)	4	.875
Kadınlar çok çabuk alınırlar. (D)	5	.876
İnsanlar karşı cinsten biriyle romantik bir ilişki kurmadan hayatta gerçekten mutlu olamazlar. (KH)	6	.874
Feministler kadınların erkeklerden daha fazla güce sahip olmasını istemektedir. (D)	7	.874
Birçok kadın çok az erkeğin sahip olduğu bir saflık niteliğine sahiptir. (KF)	8	.877
Kadınlar erkekler tarafından el üstünde tutulmalı ve korunmalıdır. (KP)	9	.876
Çoğu kadın erkeklerin kendileri için yaptıklarını tam olarak takdir etme konusunda başarısızdır. (D)	10	.871
Kadınlar erkekler üzerinde kontrol sağlayarak güç kazanmaya çalışırlar. (D)	11	.871
Her erkeğin hayatında sevdiği bir kadın olmalıdır. (KH)	12	.871
Erkekler kadınlar olmadan eksiktir. (KH)	13	.874
Kadınlar işyerinde yaşadıkları problemleri abartırlar. (D)	14	.874
Bir kadın bir erkeğin kendisine bağlanmasını sağladıktan sonra genellikle ona sıkı bir yular takmaya çalışır. (D)	15	.869
Kadınlar adil bir yarışta erkeklere yenildiklerinde genellikle ayrımcılığa uğradıklarından şikâyet ederler. (D)	16	.871
İyi bir kadın erkeği tarafından yüceltilmelidir. (KP)	17	.871
Birçok kadın cinsel açıdan uygun görünüp erkeklerin tekliflerini ret edip onları kızdırmaktan zevk alır. (D)	18	.874
Kadınlar, erkeklere kıyasla daha üstün bir ahlaki duyarlılığa sahip olma eğilimindedir. (KF)	19	.879
Erkekler hayatlarındaki kadınlara maddi destek sağlamak için kendilerinden fedakârlık yapmaya istekli olmalıdır. (KP)	20	.873
Feministler erkeklerden makul olmayan taleplerde bulunuyorlar. (D)	21	.871
Kadınlar, erkeklerden daha ince bir kültür anlayışı ve zevkine sahiptirler. (KF)	22	.880

(D: Düşmanca, K: Korumacı, KH: Heteroseksüel yakınlık, KP: Korumucu paternalizm, KF: Cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma)

Tablo 3 verilerine göre ölçekteki alt boyutların hesaplanan güvenirlik değerleri ölçeğin genel güvenirlik değerinde önemli bir yükselme meydana getirecek ölçütlerde değildir. Bu anlamda ölçeğin güvenirliğini olumsuz etkileyecek bir ifade yoktur.

Tablo 4.

KMO ve Barlett's Test

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.880
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2327.345
	Df	231
	Sig.	.000
KMO: 1.00≤KMO 0.90=	Mükemmel	
KMO: 0.90≤KMO 0.80=	İyi	
KMO: 0.80≤KMO 0.70=	Orta düzey	
KMO: 0.70≤KMO 0.60=	Zayıf	
KMO: 0.60≤KMO 0.00=	Kötü	

Ölçeğin KMO değeri 0.88'dir. Ölçeğin KMO değeri iyi değerdedir.

Tablo 5.

Ölçek alt boyutları korelasyonu

		Korelasyon				
		1	2	3	4	5
Korumacı Cinsiyetçilik	Pearson	1				
	Correlation					
Düşmanca Cinsiyetçilik	Pearson	.415**	1			
	Correlation					
Korumacı Heteroseksüel yakınlık	Pearson	.843**	.387**	1		
	Correlation					
Korumacı Paternalizm	Pearson	.870**	.395**	.587**	1	
	Correlation					
Korumacı Cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma	Pearson	.715**	.198**	.351**	.537**	1
	Correlation					
	N	287	287	287	287	287

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır. (2-tailed).

Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği korumacı boyutu, düşmanca ayrımcılık boyutu ile ($r=.415$, $p<.000$) orta düzeyde, alt boyutları KH ile ($r=.843$, $p<.000$) yüksek düzeyde, KP ile ($r=.870$, $p<.000$) yüksek düzeyde, KF ile ($r=.715$, $p<.000$) yüksek düzeyde, Düşmanca cinsiyetçilik KH ile ($r=.387$, $p<.000$) orta düzeyde, KP ile ($r=.395$, $p<.000$) orta düzeyde, KF ile ($r=.198$ $p<.001$) düşük düzeyde ilişkilidir.

Korumacı cinsiyetçilik alt boyutlarının kendi içinde KH, KP ile ($r=.587$, $p<.000$), KF ile ($r=.351$, $p<.000$), KP, KF ile ($r=.537$, $p<.000$) orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

Ölçeğin Yapısal Eşitlik Modeli ile Test Edilmesi

Tablo 6.

Ölçekte Yapılan Değişiklikler

			İfade Sayısı	Çıkarılan İfade Sayısı
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği	Korumacı	KH	4	-
		KF	3	-
		KP	4	-
	Düşmanca		11	-

Çalışmada anketlerden elde edilen veri setinin SPSS 25 ile analizlerinde Cronbach's Alpha değeri ölçeğin yüksek güvenilirlikte, KMO değeri iyi değerde olduğu tespit edilmiştir. Tablo 7'de ölçekte DFA değerleri incelendiğinde ölçek kabul edilebilir uyum değerdedir. Analiz edilen ölçeğin geçerliliğini test etmek için AMOS 24 paket programıyla tek faktörlü doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Tablo 7.

Ölçeğin İyi Uyum Değerleri

	χ^2	Df	χ^2/df	GFI	CFI	RMSEA
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği	307.40	182	1.68	0.92	0.95	0.04
İyi Uyum Değerleri			≤ 3	≥ 0.90	≥ 0.97	≤ 0.05
Kabul Edilebilir Uyum Değerleri			≤ 5	$\geq 0.89-0.85$	≥ 0.95	≤ 0.08

$p > 0.05$, χ^2 = Chi- Square (Ki-kare); df= Degree of Freedom (Serbestlik Derecesi); GFI= Goodness of Fit Index (İyilik Uyum İndeksi); CFI= Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi); RMSEA= Root Mean Square Error of Approximation (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü) (Meydan ve Şeşen, 2015: 37).

χ^2 : Gözlenen (observed) kovaryans matrisi ile kestirilen kovaryans matrisi arasındaki farkın anlamlılığını test etmektedir. RMSEA: (Root Mean Square Error of Approximation) Tahmin hatalarının ortalamasının kareköküdür. RMSEA bilinmeyen fakat optimum şekilde planlanmış parametrelerin, ana kütleli kovaryans matrisi ile ne derece uyumlu olup olmadığı hakkında bilgi veren bir istatistiktir. GFI (Goodness of Fit Index) Ki-Kare istatistiğinin örneklem büyüdükçe yükselmesi sorununu ortadan kaldırmak üzere ortaya çıkarılmıştır. GFI istatistiği 0 ile 1 arası değer almaktadır ve serbestlik derecesiyle ters orantılı olarak hareket eder. CFI (Comparative Fit Index) CFI, NFI istatistiğinin geliştirilmiş versiyonudur ve kullanılan istatistiklerden biridir. (Yaşlıoğlu, 2017: 80-81; Meydan ve Şeşen, 2015: 32-35).

Ölçeğin uyum değerlerine bakıldığında, (RMSEA: $0.04 \leq 0.05$), (GFI: $0.92 \geq 0.90$), (CFI: $0.95 \geq 0.95$), ($\chi^2/df: 1.68 \leq 5$) iyi uyum değerlerindedir.

Tablo 8.
Demografik Faktörler ve DFA Katsayıları

	Yaş															
	41-65 Yaş															
	CR	4.659	2.822	3.462	3.159	-	4.616	4.291	3.615	3.772	-	3.922	3.919	3.661	3.701	
	R ²	.376	.091	.217	.120	.241	.673	.359	.170	.285	.258	.209	.197	.128	.172	
	31-40 Yaş															
	P	***	.005	***	.002	-	***	***	***	***	***	***	***	***	***	
	CR	3.913	3.745	3.442	1.987	-	4.125	3.405	.971	3.606	-	4.841	4.799	6.389	8.231	
	R ²	.323	.264	.246	.045	.187	.571	.220	.010	.294	.294	.217	.212	.311	.631	
	20-30 Yaş															
	P	***	***	***	.047	-	***	***	.332	***	***	***	***	***	***	
	CR	3.616	1.576	3.383	2.870	-	3.898	3.616	3.082	2.902	4.579	4.992	4.028	3.864	5.245	
	R ²	.533	.055	.419	.224	.291	.714	.496	.272	.266	.399	.468	.311	.249	.510	
	Kadın															
	P	***	.115	***	.004	-	***	***	.002	.004	***	***	***	***	***	
	CR	4.703	3.103	4.433	3.126	-	4.190	4.192	3.457	4.461	4.108	5.500	4.769	3.749	5.589	
	R ²	.493	.142	.419	.145	.276	.365	.336	.188	.429	.185	.331	.246	.136	.338	
	Erkek															
	P	***	.002	***	.002	-	***	***	***	***	***	***	***	***	***	
	CR	6.215	4.662	4.488	4.035	-	6.497	5.572	4.130	4.658	5.520	4.410	4.141	6.723	6.574	
	R ²	.349	.158	.205	.111	.280	.756	.352	.118	.228	.267	.153	.129	.310	.450	
	Medeni Durum															
	P	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	
	CR	4.513	2.694	3.928	3.898	-	4.817	4.798	3.328	4.072	5.458	4.256	5.866	5.646	5.328	
	R ²	.402	.106	.334	.263	.297	.767	.600	.175	.371	.427	.255	.496	.298	.403	
	Unvan															
	P	***	.007	***	***	-	***	***	***	***	***	***	***	***	***	
	CR	5.140	4.163	4.646	2.858	-	5.212	4.556	3.000	4.648	5.862	6.034	4.727	6.341	8.319	
	R ²	.349	.154	.306	.055	.172	.602	.250	.062	.307	.209	.224	.131	.211	.460	
	Doç. Dr. ve Prof. Dr.															
	P	***	***	***	.004	-	***	***	.003	***	***	***	***	***	***	
	CR	3.818	2.756	2.769	3.617	-	3.996	3.096	3.748	3.858	3.473	2.924	2.918	3.908	3.327	
	R ²	.362	.154	.175	.312	.316	.491	.223	.344	.432	.253	.174	.168	.248	.228	
	Dr. Öğ. Üye															
	P	***	.006	.006	***	-	***	.002	***	***	***	.003	.004	***	***	
	CR	2.353	2.068	2.128	1.013	-	2.334	2.273	.396	1.494	-	4.841	4.799	6.389	8.231	
	R ²	.381	.177	.321	.021	.107	.682	.355	.003	.073	.454	.369	.113	.139	.482	
	Öğ. Gör.															
	P	.019	.039	.033	.311	-	.020	.023	.692	.135	***	***	.015	.004	***	
	CR	1.747	.193	1.809	1.170	-	1.738	1.906	1.356	1.748	3.808	3.190	3.306	2.262	4.079	
	R ²	.158	.001	.313	.038	.087	.629	.500	.059	.244	.304	.213	.227	.095	.350	
	Arş. Gör.															
	P	.081	.847	.070	.242	-	.082	.057	.175	.080	***	.001	***	.024	***	
	CR	4.783	3.821	4.232	2.687	-	4.810	4.349	2.709	4.164	4.531	4.883	5.759	7.239	7.810	
	R ²	.482	.234	.374	.097	.274	.618	.384	.098	.354	.223	.258	.351	.427	.617	
	P	***	***	***	.007	-	***	***	.007	***	***	***	***	***		
		C1K	C3K	C6K	C8K	C9K	C12K	C13K	C19K	C20K	C2D	C4D	C5D	C7D	C10D	

5.126	4.719	5.220	5.674	4.893	-
.412	.327	.502	.612	.383	.339
***	***	***	***	***	-
8.111	6.912	7.965	7.686	5.852	-
.616	.449	.693	.548	.317	.522
***	***	***	***	***	-
5.347	5.499	4.583	5.658	5.002	-
.532	.561	.618	.590	.470	.571
***	***	***	***	***	-
6.625	7.835	6.797	7.597	5.685	-
.483	.673	.655	.629	.354	.532
***	***	***	***	***	-
6.562	5.163	6.534	6.652	5.978	-
.449	.229	.505	.476	.342	.324
***	***	***	***	***	***
6.185	6.427	5.880	6.800	5.976	-
.560	.611	.616	.691	.523	.483
***	***	***	***	***	-
8.748	7.386	8.521	8.580	6.864	-
.526	.356	.586	.500	.298	.451
***	***	***	***	***	-
4.100	3.493	4.355	4.601	4.059	-
.385	.259	.579	.549	.388	.392
***	***	***	***	***	-
8.111	6.912	7.965	7.686	5.852	-
.539	.624	.647	.583	.208	.294
***	***	***	***	.002	-
4.849	3.436	4.002	5.171	5.259	-
.503	.248	.550	.584	.607	.525
***	***	***	***	***	-
7.485	7.132	7.228	7.506	6.432	-
.575	.527	.673	.577	.435	.569
***	***	***	***	***	-
C11D	C14D	C15D	C16D	C18D	C21D

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri kapsamında yukarıdaki tablo oluşturulmuştur. DFA modeli oluşturulduktan sonra elde edilen p, R² ve CR değerleri cinsiyet ve medeni durum açısından kadın ve erkek, evli ya da bekâr olmak ve unvan kapsamında değerlendirilmiştir. Yaşa göre C19K 31-40 yaş, C3K 20-30 yaş; unvana göre C19K, C20K, C8K Dr. Öğretim Üyesi; C1K, C3K, C6K, C8K, C12K, C19K, C20K Öğretim görevlisi p>0.05 ile anlamlı çıkmamıştır. Diğer boyut ve ifadelerde p <0.05 ile anlamlıdır. Tablo 9’ da Cinsiyet farkları için yapılan t testi sonuçlarına göre erkek katılımcıların kadınlara oranla KF boyutu hariç tüm boyutlarda daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Yaş unsuru açısından bakıldığında 31-40 yaş grubunda bir ifadede p<0.05 sağlanmamıştır. Yaş unsuruna göre cinsiyetçilik D boyutu hariç yaş gruplarında (p<0.05) fark oluşturduğu tespit edilmiştir. Tablo 11’de yaş farkları için yapılan ANOVA testi sonucuna göre 41-65 yaş aralığındaki katılımcıların aldığı puanlar diğer yaş sınıflamasındaki katılımcıların puanlarından tüm boyutlarda daha yüksek değerdedir. Unvan değişkenine göre; katılımcılardan Öğretim Görevlisi olanların verdiği cevaplar doğrultusunda yedi ifadede, Dr. Öğretim Üyesi olanlardan üç ifadede p<0.05 sağlamamıştır. Unvan değişkenine göre çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğine verilen cevaplar anlamlıdır ve unvan gruplarına göre ANOVA testi sonuçlarına göre Tablo 12’de belirtildiği gibi D boyutu hariç p<0.05 sağlamıştır. Tablo 8’de görüldüğü gibi Korumacı cinsiyetçilik ifadelerinin 1., 3., 6., 12. ifadelerinde Doçent Dr. ve Profesör Dr., Dr. Öğretim Üyesi ve Araştırma görevlisinde; 8., 19., ve 20. ifadelerde Doçent Dr. ve Profesör Dr. ve Araştırma görevlisinde; 13. İfadede tüm unvanlarda p<0.05 sağlamıştır. Düşmanca cinsiyetçilik ifadelerinin tümünde tüm unvanlarda p<0.05 sağlamıştır.

Tablo 9.

Cinsiyet Farkları için t Testi

		K	D	KH	KP	KF
Kadın	Ortalama	2.9442	2.4005	2.8441	2.9158	3.1155
	Sayı	101	101	101	101	101
	Standart Hata	.76924	.71237	1.01849	.86550	.87233
Erkek	Ortalama	3,1173	3.0103	3.3347	3.1358	2.8029
	Sayı	186	186	186	186	186
	Standart Hata	.66966	.65999	.87450	.75071	.80723
Total	Ortalama	3.0564	2.7957	3.1620	3.0584	2.9129
	Sayı	287	287	287	287	287
	Standart Hata	.70981	.73775	.95523	.79846	.84258
	p	.02	.00	.00	.02	.00

Katılımcıların cinsiyetine göre tüm boyutlarda cinsiyetçilik düşüncelerinin istatistikî açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Cinsiyet farklılıkları için KF hariç tüm boyutlarda erkeklerin aldığı puanlar kadın katılımcıların aldığı puanlardan yüksektir.

Tablo 10.

Medeni Durum Farkları için t Testi

	Medeni Durum	Sayı	Ortalama	Standart Hata	Standart Hata Ortalama	p
K	Bekâr	82	2.8071	.73111	.08074	.00
	Evli	205	3.1561	.67760	.04733	
D	Bekâr	82	2.6541	.79656	.08797	.05
	Evli	205	2.8523	.70699	.04938	
KH	Bekâr	82	2.8780	.93148	.10287	.00
	Evli	205	3.2756	.94306	.06587	
KP	Bekâr	82	2.7683	.75337	.08320	.05
	Evli	205	3.1744	.78809	.05504	
KF	Bekâr	82	2.7642	.89426	.09875	.07
	Evli	205	2.9724	.81569	.05697	

Katılımcıların medeni durumlarına göre yapılan analiz sonuçları KF haricinde anlamlıdır ($p<0.05$). Medeni durum farklılığı için yapılan t testi sonuçlarına göre evli olanlar tüm boyutlarda bekâr katılımcıların ortalamalarından daha yüksek puanlar almıştır.

Tablo 11.

Yaş Farkları için ANOVA Testi

		Sayı	Ortalama	Standart Hata	95% GA		p
K	20-30	53	2.7376	.09780	2.5413	2.9338	.00
	31-40	120	2.9735	.06203	2.8507	3.0963	
	41-65	114	3.2919	.06246	3.1681	3.4156	

	Total	287	3.0564	.04190	2.9739	3.1389	
D	20-30	53	2.7273	.10548	2.5156	2.9389	.72
	31-40	120	2.7970	.07303	2.6524	2.9416	
	41-65	114	2.8262	.06135	2.7046	2.9477	
	Total	287	2.7957	.04355	2.7100	2.8814	
KH	20-30	53	2.9057	.13372	2.6373	3.1740	.00
	31-40	120	2.9896	.08443	2.8224	3.1568	
	41-65	114	3.4627	.08475	3.2948	3.6306	
	Total	287	3.1620	.05639	3.0510	3.2730	
KP	20-30	53	2.6415	.10023	2.4404	2.8426	.00
	31-40	120	3.0375	.07317	2.8926	3.1824	
	41-65	114	3.2741	.07028	3.1349	3.4134	
	Total	287	3.0584	.04713	2.9656	3.1511	
KF	20-30	53	2.6415	.11282	2.4151	2.8679	.00
	31-40	120	2.8667	.07804	2.7121	3.0212	
	41-65	114	3.0877	.07546	2.9382	3.2372	
	Total	287	2.9129	.04974	2.8150	3.0108	

Katılımcıların yaşlarına göre D hariç tüm boyutlarda ($p < 0.05$) anlamlı bir etki söz konusudur. Yaş farklılıkları kapsamında tüm boyutlarda 41-65 yaş sınıfında yer alan katılımcıların aldıkları puanlar diğer yaş dilimindeki katılımcılardan yüksektir.

Tablo 12.

Unvan Farklılıkları için ANOVA Testi

		Sayı	Ortalama	Standart Hata	95%GA		p
K	Araştırma Görevlisi	97	2.7873	.07468	2.6390	2.9355	.00
	Öğretim Görevlisi	54	3.1987	.08970	3.0187	3.3786	
	Dr. Öğretim Üyesi	69	3.0791	.07230	2.9348	3.2233	
	Doçent Dr. ve Profesör Dr.	67	3.3080	.08535	3.1376	3.4784	
	Toplam	287	3.0564	.04190	2.9739	3.1389	
D	Araştırma Görevlisi	97	2.7010	.07868	2.5448	2.8572	.36
	Öğretim Görevlisi	54	2.7811	.10304	2.5745	2.9878	
	Dr. Öğretim Üyesi	69	2.8406	.08772	2.6655	3.0156	
	Doçent Dr. ve Profesör Dr.	67	2.8982	.08208	2.7344	3.0621	
	Toplam	287	2.7957	.04355	2.7100	2.8814	
KH	Araştırma Görevlisi	97	2.8428	.09744	2.6494	3.0362	.00
	Öğretim Görevlisi	54	3.2546	.11739	3.0192	3.4901	
	Dr. Öğretim Üyesi	69	3.2428	.10961	3.0240	3.4615	
	Doçent Dr. ve Profesör Dr.	67	3.4664	.11623	3.2344	3.6985	
	Toplam	287	3.1620	.05639	3.0510	3.2730	
KP	Araştırma Görevlisi	97	2.7526	.07998	2.5938	2.9113	.00
	Öğretim Görevlisi	54	3.1806	.10332	2.9733	3.3878	

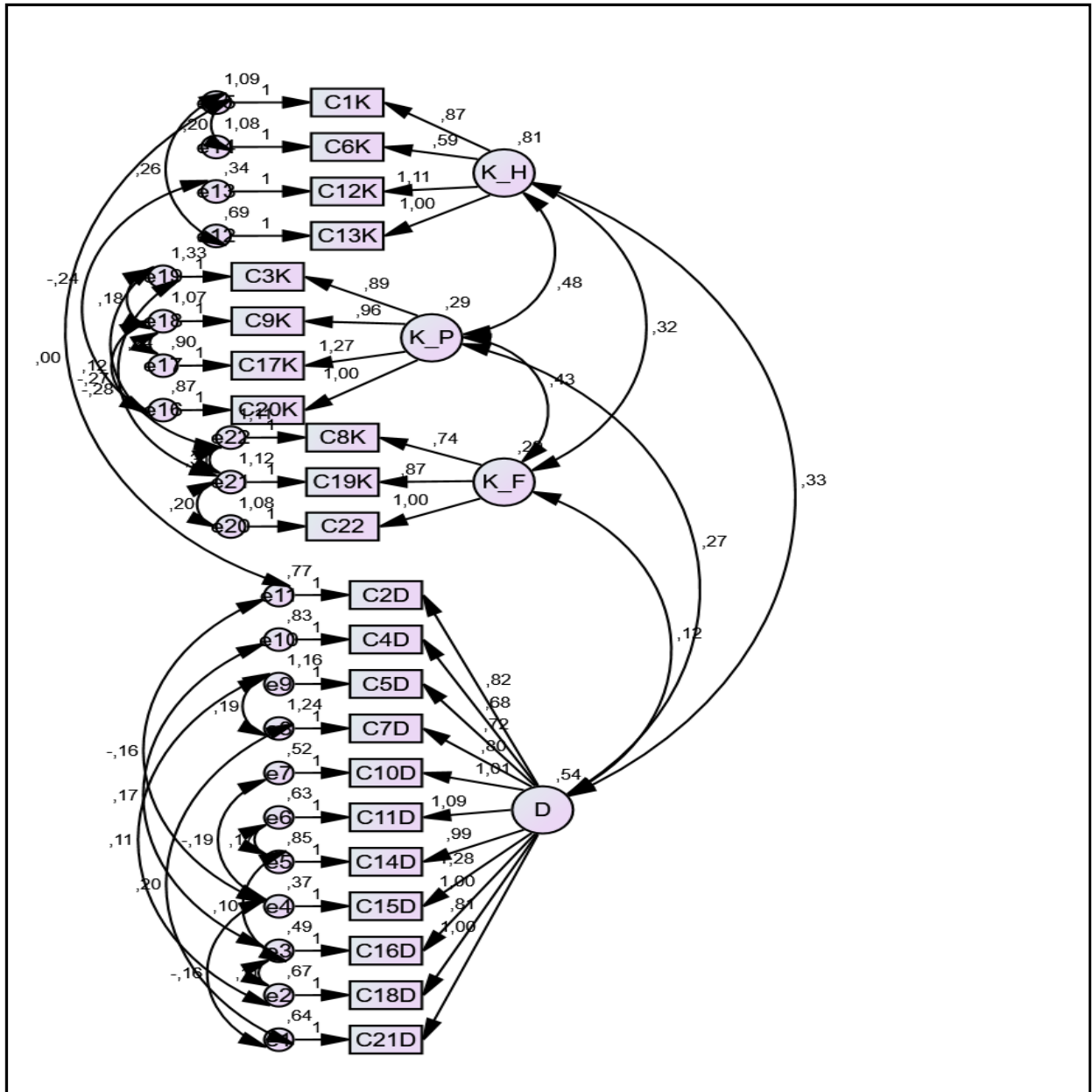
	Dr. Öğretim Üyesi	69	3.1051	.08377	2.9379	3.2722	
	Doçent Dr. ve Profesör Dr.	67	3.3545	.09906	3.1567	3.5523	
	Toplam	287	3.0584	.04713	2.9656	3.1511	
KF	Araştırma Görevlisi	97	2.7595	.08991	2.5810	2.9379	.02
	Öğretim Görevlisi	54	3.1481	.12039	2.9067	3.3896	
	Dr. Öğretim Üyesi	69	2.8261	.09325	2.6400	3.0122	
	Doçent Dr. ve Profesör Dr.	67	3.0348	.09355	2.8481	3.2216	
	Toplam	287	2.9129	.04974	2.8150	3.0108	

Katılımcıların unvanlarına göre D hariç tüm boyutlar ($p < 0.05$) anlamlıdır. Tüm boyutlarda Doçent Dr. ve Profesör Dr. unvanındaki katılımcıların diğer unvanlara sahip katılımcılardan daha yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir. Korumacı cinsiyetçilikte öğretim görevlisi katılımcıların puanları da Doçent Dr. ve Profesör Dr. unvanlı katılımcılardan sonra en yüksek puandadır.

Ayrıca katılımcıların anne ve baba eğitimleri kapsamındaki fark analizleri bulguları göstermiştir ki anne eğitimi açısından K’da lisans ve üzeri eğitime sahip olanlar (3.28), D’de ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olanlar (2.87), KH’de lisans ve üzeri (3.19), ilköğretim (3.19), KP’de lisans ve üzeri eğitime sahip olanlar (3.47), KF’de önlisans mezunu olanlar (3.66) ile en yüksek puanı almışlardır. Baba eğitimi açısından K’de önlisans (3.23), D’de önlisans (2.93), KH’de okuryazar olmayanlar (3.27), KP’de önlisans (3.25), KF’de önlisans (3.28) ile en yüksek puana sahiptir.

Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) Modeli

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik ölçeğinin iki boyutu çalışmada D: Düşmanca, K: Korumacı, KH: Heteroseksüel Yakınlık, KP: Korumacı Paternalist, KF: Cinsiyetler arası tamamlayıcı Farklılaştırma olarak kullanılmıştır.

Şekil 1.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Modeli

Ölçüm modeli Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), gözlenen değişkenler ile gözlenen değişkenler aracılığıyla ölçüldüğü kabul edilen yapı ya da yapılar arasındaki ilişkileri test etmek için kullanılmaktadır (İlhan ve Çetin, 2014: 29). (DFA), ölçme modellerinin geliştirilmesinde sık kullanılan ve önemli kolaylıklar sağlayan bir analiz yöntemidir. Genellikle ölçek geliştirme ve geçerlilik analizlerinde kullanılmakta veya önceden belirlenmiş bir yapının doğrulanmasını amaçlamaktadır (Yaşlıoğlu, 2017: 78). Şekil 1’de görülen modelin uyum değerleri kabul edilebilir sınırlardadır ve modelin yapısal olarak uygun olduğuna ilişkin yeterli kanıtların sağlandığı gözlemlenmiştir.

Tablo 13.

Doğrulamalı Faktör Analizi Katsayıları

Değişkenler	β	Standart hata	p	R^2	CR değeri
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C1KH)	.868	.077	***	.359	11.32
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C2D)	.825	.098	***	.320	8.406
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C3KP)	.895	.146	***	.150	6.129
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C4D)	.675	.091	***	.227	7.449
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C5D)	.723	.104	***	.195	6.950
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C6KH)	.589	.081	***	.206	7.247
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C7D)	.797	.099	***	.215	8.063
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C8KF)	.735	.133	***	.124	5.519
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C9KP)	.956	.128	***	.201	7.446
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C10D)	1.011	.098	***	.511	10.29
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C11D)	1.086	.104	***	.499	10.47
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C12KH)	1.113	.094	***	.746	11.85
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C13KH)	1.000			.542	
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C14D)	.991	.106	***	.383	9.361
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C15D)	1.276	.121	***	.702	10.56
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C16D)	1.000	.094	***	.523	10.66
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C17KP)	1.268	.152	***	.344	8.320
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C18D)	.810	.091	***	.344	8.952
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C19KF)	.870	.129	***	.165	6.752
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C20KP)	1.000			.252	
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Düşmanca (C21D)	1.000			.457	
Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Korumacı (C22KF)	1.000			.212	

Oluşturulan modelin katsayıları incelendiğinde p değerleri $p < ***$ dir. Bu değerle “ $p < ***$ ” ise her bir faktörün oluşmasına katkı veren değişkenlerin tümü önemli düzeyde faktör oluşumuna katkı vermişlerdir (Özdamar, 2015: 246)”. Bu anlamda DFA modelde ölçüğü oluşturan ifadelerin tümü anlamlı çıkmıştır. Modeldeki ifadelerin R^2 değerlerine bakıldığında, 0.30 değerinden küçük C3KP ($R^2=.150$), C4D ($R^2=.227$), C5D ($R^2=.195$), C6KH ($R^2=.206$), C7D ($R^2=.215$), C8KF ($R^2=.124$), C9KP ($R^2=.201$), C19KF ($R^2=.165$), C20KP ($R^2=.252$), C22KF ($R^2=.212$) yer almaktadır. Değerler kapsamında ölçek yapısal eşitlik modelinde yapılan analizlerde geçerlik düzeyini sağlamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırma Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin akademide güvenirlik ve geçerliğini analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde ilk olarak Türkçeye çevrilip geçerliğini analiz eden Sakallı-Uğurlu (2002) alt boyutlarıyla analizi gerçekleştirmiştir. Sonraki çalışmalarda ölçeğin düşmanca ve koruyucu olarak iki boyutta (Alptekin, 2014; Tarhan vd., 2017; Karadoğan ve

Bıçaksız, 2020) ele alındığı görülmektedir. Yurtdışı çalışmalarda da benzer şekilde ölçeği iki boyut olarak (Barreto ve Ellemers, 2005; Christopher ve Mull, 2006) ele alan çalışmalar mevcuttur. Bu kapsamda farklı örneklem ile ölçeğin tüm alt boyutlarının da analiz edildiği bir çalışma hedeflenmiş ve araştırma sonucunda elde edilen bulgular ölçeğin tüm boyutlarıyla Türkçe'deki güvenilirlik ve geçerliğinin sağlandığını göstermiştir.

Ölçeğin Cronchba Alfa değeri (0.879) olarak tespit edilmiştir. Bu değer ölçeğin yüksek güvenilirlikte olduğuna işaret etmektedir (Özdamar, 2015: 57). Oldukça yüksek iç tutarlığa sahip olduğu tespit edilen ölçeğin düşmanca cinsiyetçilik boyutunun Cronchba Alfa değeri (0.87), korumacı cinsiyetçilik boyutu Cronchba Alfa değeri (0.74) bulunmuştur. Korumacı cinsiyetçilik üç alt boyut içermektedir ve Sakallı-Uğurlu (2002) ile paralel şekilde bir iç tutarlılık değerine ulaşmıştır. Korumacı cinsiyetçilik alt boyutları olan korumacı paternalizm Cronchba Alfa değeri (0.78), cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma Cronchba Alfa değeri (0.84) ve heteroseksüel yakınlık Cronchba Alfa değeri (0.81) olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği kapsamında Glick ve Fiske (1996) sonuçlarına paralel şekilde korumacı cinsiyetçiliğin üç alt boyutu üç faktör ve düşmanca cinsiyetçilik tek faktör olarak oluşmuştur.

Ölçeğin analizinde DFA değerleri (RMSEA: $0.04 \leq 0.05$), (GFI: $0.92 \geq 0.90$), (CFI: $0.95 \geq 0.95$), (χ^2/df : $1.68 \leq 5$) iyi uyum değerlerindedir. Ölçeğin korelasyon analizi sonucu değerlerine bakıldığında her boyutun birbiriyle anlamlı ilişki içinde olduğu görülmüştür. Düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik faktörleri arasında doğrusal bir ilişki mevcut olup düşmanca cinsiyetçilik arttıkça korumacı cinsiyetçilik de artmakta ve tespit edilen bu ilişki $p < 0.01$ düzeyinde anlamlıdır. Glick vd. (2000) tarafından yapılan çalışmada da düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçiliğin alt faktörleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

DFA modeli sonrası elde edilen p, R² ve CR değerlerine göre cinsiyet ve medeni durum açısından kadın ve erkek, evli ya da bekâr olmak çelişik duygulu cinsiyetçilik ifadelerinde anlamlıdır ($p < 0.05$). Yaş unsuru açısından bakıldığında 31-40 ve 20-30 yaş grubunda birer ifadede $p < 0.05$ sağlanmamıştır. ANOVA testi sonuçlarına göre yaş unsuruna göre gruplar bazında düşmanca cinsiyetçilik haricinde çelişik duygulu cinsiyetçilik ifadeleri farklılaşmıştır. Unvan değişkenine göre; katılımcılardan Öğretim Görevlisi olanların verdiği cevaplar doğrultusunda yedi ifadede, Dr. Öğretim Üyesi olanlardan üç ifadede $p < 0.05$ sağlamamıştır. Korumacı cinsiyetçilik ifadelerinin 1., 3., 6., 12. ifadelerinde Doçent Dr. ve Profesör Dr., Dr. Öğretim Üyesi ve Araştırma görevlisinde; 8., 19., ve 20. ifadelerde Doçent Dr., Profesör Dr. ve Araştırma görevlisinde; 13. İfadede tüm unvanlarda $p < 0.05$ sağlanmıştır. ANOVA testi sonuçlarına göre unvan değişkenine göre çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğine verilen cevaplar

düşmanca cinsiyetçilik haricinde anlamlı bir farklılık oluşturmuştur. Medeni durum kapsamında evli olan katılımcıların bekâr katılımcılara göre tüm boyutlarda daha yüksek puanlar aldıkları belirlenmiştir.

Yapılan t testi sonuçları göstermiştir ki erkek olan katılımcıların düşmanca davranış gösterme eğilimleri kadınlardan yüksektir. Literatüre paralel olarak aldıkları puanlar kapsamında cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma hariç tüm boyutlarda erkek katılımcılar kadın katılımcılardan yüksek puanlar almışlardır. Glick vd. (2000); Sakallı-Uğurlu (2002); Ayan (2014) çalışmalarında benzer şekilde heteroseksüel yakınlık ve koruyucu paternalizm boyutlarında erkeklerin kadınlardan yüksek puanlar aldıkları, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma boyutunda ise kadınların aldığı puanların daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre erkek katılımcıların kadınlara yardım etme ve koruma davranışı konusunda aynı zamanda kadının erkeği tamamlaması yönüyle hemfikir olduğu sonucunu göstermektedir. Literatürle benzer şekilde bu sonuçlar erkek katılımcıların kadın katılımcılardan daha düşmanca eğilimlere sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular doğrultusunda erkek katılımcılar kadınlara karşı önyargılı, katı ve düşmanca davranışlar ile kadınların zayıf ve korunma ihtiyacı olan naif ve savunmasız oldukları, sevmeye, korunmaya yönelik tutum ve davranışları benimsediklerini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada akademik ortamda Glick ve Fiske (1996; 1997) tarafından geliştirilen Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin güvenilirlik ve geçerliğinin yüksek olduğu, korumacı cinsiyetçiliğin üç alt faktör (koruyucu paternalizm, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma ve heteroseksüel yakınlık) ve düşmanca cinsiyetçiliğin ise bir faktör olarak orijinalinde olduğu haliyle yapı geçerliliğini sağladığı tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda ölçeğin akademik ortamda yapı geçerliliğini sağladığı ve kullanılabileceği görülmektedir. Sonuç olarak ölçek alt boyutlarının faktör yapısı istenen değerlerde ve ölçekteki ifadelerin geçerliliği yüksektir. Ancak ölçeğin kullanımı dikkate alındığında düşmanca cinsiyetçilik, özellikle korumacı cinsiyetçilik boyutu ve içerdiği alt boyutların farklı örneklemelerle incelenmesi cinsiyetçiliğin azaltılmasına katkı sağlayacak sonuçları elde etmeye yardımcı olacaktır.

Kaynakça

Aktan, T., & Yalçındağ, B. (2022). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeğinin (ÇDCÖ) yeniden gözden geçirilmesi: korumacı cinsiyetçiliğin yapı geçerliliği ve ÇDCÖ'nün ölçüm değişmezliği. *Psikoloji Çalışmaları*, 42(1), 199-230. <https://doi.org/10.26650/SP2022-820401>

- Alptekin, D. (2014). Çelişik duygularda toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sorgusu: üniversite gençliğinin cinsiyet algısına dair bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 203-211.
- Ayan, S. (2014). Cinsiyetçilik: çelişik duygulu cinsiyetçilik. *Cumhuriyet Medical Journal*, 36(2), 147-156.
- Barreto, M., & Ellemers, N. (2005). The burden of benevolent sexism: How it contributes to the maintenance of gender inequalities. *European Journal of Social Psychology*, 35(5), 633-642. <https://doi.org/10.1002/ejsp.270>
- Barreto, M., Ellemers, N., Piebinga, L., & Moya, M. (2010). How nice of us and how dumb of me: The effect of exposure to benevolent sexism on women's task and relational self-descriptions. *Sex Roles*, 62, 532-544.
- Cengiz, A. & Özdemir, A. (2020). Narsisizm ve çelişik duygulu cinsiyetçilik: cinsiyet bağlamında bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 39-73. <https://doi.org/10.30794/pausbed.683620>
- Christopher, A. N., & Mull, M. S. (2006). Conservative ideology and ambivalent sexism. *Psychology of Women Quarterly*, 30(2), 223-230.
- Conn, A. B., Hanges, P. J., Sipe, W. P., & Salvaggio, A. N. (1999). The search for ambivalent sexism: A comparison of two measures. *Educational and Psychological Measurement*, 59(6), 898-909. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00284.x>
- Danış, M. Z., Erkoç, B., Çınar, E. G., & Usta, Ş. (2020). Çelişik duygulu cinsiyetçilik algısına yönelik bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 138-151.
- Eagly, A. H., & Mladinic, A. (1989). Gender stereotypes and attitudes toward women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15(4), 543-558. <https://doi.org/10.1177/0146167289154008>
- Garaigordobil, M., & Aliri, J. (2013). Ambivalent sexism inventory: standardization and normative data in a sample of the basque country. *Behavioral Psychology/Psicología Conductual*, 21(1).
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1997). Hostile and benevolent sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women. *Psychology of Women Quarterly*, 21(1), 119-135. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00104.x>

- Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512. doi:10.1037/0022-3514.70.3.491
- Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56(2), 109. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.2.109>
- Glick, P., & Fiske, S. T. (2011). Ambivalent sexism revisited. *Psychology of Women Quarterly*, 35(3), 530-535. <https://doi.org/10.1177/0361684311414832>
- Glick, P., & Fiske, S. T. (2018). The ambivalent sexism inventory. *Social Cognition: Selected works of Susan Fiske*, 1-29.
- Glick, P., Diebold, J., Bailey-Werner, B., & Zhu, L. (1997). The two faces of Adam: Ambivalent sexism and polarized attitudes toward women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(12), 1323-1334. <https://doi.org/10.1177/01461672972312009>
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., ... & López, W. L. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 763. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.5.763>
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Ferreira, M. C., & Aguiar de Souza, M. (2002). Ambivalent sexism and attitudes toward wife abuse in Turkey and Brazil. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 292-297. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.t01-1-00068>
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Akbaş, G., Orta, I. M., & Ceylan, S. (2016). Why do women endorse honor beliefs? Ambivalent sexism and religiosity as predictors. *Sex Roles*, 75, 543-554.
- Greenwood, D., & Isbell, L. M. (2002). Ambivalent sexism and the dumb blonde: Men's and women's reactions to sexist jokes. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 341-350. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.t01-2-00073>
- İlhan, M., Çetin, B. (2014), LISREL ve AMOS programları kullanılarak gerçekleştirilen yapısal eşitlik modeli (YEM) analizlerine ilişkin sonuçların karşılaştırılması, *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 26-42. <https://doi.org/10.21031/epod.31126>

- Karadoğan, F., & Bıçaksız, P. (2020). Trafikte cinsiyetçilik ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(Özel Sayı), 151-165.
- León-Ramírez, B., & Piera, P. J. F. (2014). Assessing sexism and gender violence in a sample of Catalan university students: A validity study based on the ambivalent sexism inventory and the dating violence questionnaire. *Anuario de Psicología/The UB Journal of Psychology*, 44(3), 327-341.
- Meydan, C.H., & H. Şeşen. (2015), *Yapısal eşitlik modellemesi Amos uygulamaları*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Moya, M., Glick, P., Expósito, F., De Lemus, S., & Hart, J. (2007). It's for your own good: Benevolent sexism and women's reactions to protectively justified restrictions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(10), 1421-1434. <https://doi.org/10.1177/0146167207304790>
- Oswald, D. L., Baalbaki, M., & Kirkman, M. (2019). Experiences with benevolent sexism: Scale development and associations with women's well-being. *Sex Roles*, 80, 362-380.
- Özdamar, K.(2015), *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*, Nisan Kitabevi, Eskişehir, s.57.
- Rollero, C., Peter, G., & Tartaglia, S. (2014). Psychometric properties of short versions of the ambivalent sexism inventory and ambivalence toward men inventory. *TPM. Testing. Psychometrics. Methodology in Applied Psychology*, 21(2), 149-159. <https://dx.doi.org/10.4473/TPM21.2.3>
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (49), 47-58.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı, *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11-12), 1-20.
- Sibley, C. G., & Becker, J. C. (2012). On the nature of sexist ambivalence: Profiling ambivalent and univalent sexists. *European Journal of Social Psychology*, 42(5), 589-601. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1870>
- Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 199. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.2.199>

- Tarhan, S., Gündüz, H. Ç., & Ekşioğlu, S. (2017). Ambivalent sexism. gender and attitudes towards violence against women in marriage Çelişik duygulu cinsiyetçilik. Toplumsal cinsiyet ve evlilikte kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlar. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1894-1908.
- Trut, V., Sinovčić, P., & Milavić, B. (2022). Initial validation of the ambivalent sexism inventory in a military setting. *Social Sciences*, 11(4), 176. <https://doi.org/10.3390/socsci11040176>
- Twenge, J. M. (1997). Attitudes toward women. 1970–1995: A meta-analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 21(1), 35-51. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00099.x>
- Yakushko, O. (2005). Ambivalent sexism and relationship patterns among women and men in Ukraine. *Sex roles*, 52, 589-596.
- Yaşlıoğlu, M.M.(2017), Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Vol/Cilt: 46, Special Issue/Özel Sayı, 74-85 ISSN: 1303-1732 – <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuisletme>.
- Zaikman, Y., & Marks, M. J. (2014). Ambivalent sexism and the sexual double standard. *Sex Roles*, 71, 333-344.
- Zakrisson, I., Anderzen, M., Lenell, F., & Sandelin, H. (2012). Ambivalent sexism: A tool for understanding and improving gender relations in organizations. *Scandinavian Journal of Psychology*, 53(1), 64-70. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2011.00900.x>

Kadın Akademisyenlerde İş-Aile Yaşam Çatışması ve İş Doyumu: Medeni Durumun Düzenleyici Rolü

*Work-Family Life Conflict and Job Satisfaction Among Female Academics: The
Moderating Role of Marital Status*

Meral Öztürk*, Ahmet Türk**

Öne Çıkanlar

- Kadın akademisyenlerde aile-iş çatışması, iş-aile çatışması ve medeni durum iş doyumunu negatif yönlü etkilemektedir.
- Bekâr akademisyenlerin aile-iş çatışması yükseldikçe iş doyumları düşmektedir.
- Hem evli hem de bekâr akademisyenlerde iş-aile çatışması arttıkça iş doyumunu azalmaktadır.

Öz: Bu çalışmada kadın akademisyenlerin iş-aile yaşam çatışmasının boyutlarını oluşturan aile-iş çatışması ve iş-aile çatışmasının iş doyumunu üzerindeki etkisinde medeni durumun düzenleyici rolü incelenmektedir. Araştırmada nicel yaklaşım benimsenmiş olup, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak iki üniversitede görevli toplam 338 kadın akademisyene ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasında kişisel bilgi formu, “İş Tatmini Ölçeği” ve “İş-Aile Çatışması Ölçeği” kullanılmış, bostrapt yöntemini temel alan regresyon analizi ile veriler analiz edilmiştir. Analizde Process Makro uygulaması kullanılmıştır. Bulgulara göre, aile-iş çatışması/iş-aile çatışması ve medeni durum iş doyumunu negatif yönlü etkilemektedir. Evlilerde aile-iş çatışmasının iş doyumunu üzerindeki etkisi anlamlı bulunmazken bekarlarda aile-iş çatışmasının iş doyumunu üzerindeki etkisi anlamlıdır. Bekar akademisyenlerin aile-iş çatışması yükseldikçe iş doyumları düşmektedir. İş-aile çatışmasının iş doyumunu üzerindeki etkisinde de medeni durumun düzenleyicilik rolü bulunmaktadır. Hem evli hem de bekar akademisyenlerde iş-aile çatışması arttıkça iş doyumunu azalmaktadır. Bu durum bekarlarda daha belirgindir.

Anahtar Kelimeler: Kadın akademisyen, Aile-iş çatışması, İş-aile çatışması, İş doyumunu, Medeni durum.

Highlights:

- Family-work conflict, work-family conflict and marital status negatively affect job satisfaction in female academics.
- As the family-work conflict of single academics increases, their job satisfaction decreases.
- In both married and single academics, job satisfaction decreases as work-family conflict increases.

* Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
mrozturk@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7570-5361.

**Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik
Hizmetleri, aturk@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5782-3794.

Abstract: This study examines the moderating role of marital status in the relationship between work-family life conflict dimensions (family-to-work conflict and work-to-family conflict) and job satisfaction. The study employed a quantitative approach, utilizing a relational survey model. A total of 338 female academics working in two universities were included in the study, using both convenience and snowball sampling techniques. The data was collected using a personal information form, the Job Satisfaction Scale, and the Work-Family Conflict Scale. The data were analyzed using regression analysis based on the bootstrap method. The analysis was conducted using Process Macro. The findings indicate that both family-to-work conflict and work-to-family conflict, as well as marital status, negatively affected job satisfaction. Among married participants, the effect of family-to-work conflict on job satisfaction was not significant, whereas among single participants, this effect was significant. As family-to-work conflict increased, job satisfaction decreased for single academics. Marital status also played a moderating role in the relationship between work-to-family conflict and job satisfaction. For both married and single academics, higher work-to-family conflict was associated with lower job satisfaction, with this effect being more pronounced among single academics.

Keywords: Female Academic, Family-work conflict, Work-family conflict, Job satisfaction, Marital status.

Summary

Job satisfaction is defined as the positive feelings experienced by individuals in relation to their professional roles, arising from the evaluation of their work and the conditions in which they perform it (Judge et al., 1998). Job satisfaction increases when individuals perceive that the material and non-material rewards, they receive in return for their labor outweigh the nature and scope of their work and that their expectations align with their perceptions (Spector, 1997). Various theoretical approaches emphasize that job satisfaction has significant impacts at both the individual and organizational levels (Locke, 1976; Spector, 1997). Thus, researchers have focused on factors influencing job satisfaction, particularly on the conflict's employees' experience between their work and family domains. Work-family conflict is defined as "a type of role conflict in which the role pressures from work and family domains are mutually incompatible in some respects" (Greenhaus & Beutell, 1985: 77). Work-family conflict consists of two interrelated but distinct forms: work-to-family conflict and family-to-work conflict (Netemeyer et al., 1996). Studies have shown that conflict between work and family life negatively affects job satisfaction (De Clercq et al., 2019; Frone et al., 1997; McElwain et al., 2005; Mumu et al., 2021).

The academic profession is a challenging and demanding career that requires academic regardless of gender-to fulfill essential responsibilities such as providing scientific education to students, producing knowledge on a global scale, and contributing to economic, social, and cultural change (Arora, 2020; Martin, 2011). This can lead to high levels of conflict between their work

and family lives (Bayramoğlu, 2018; Fatoki & Koioyu, 2015). This conflict is particularly pronounced among female academics due to the persistence of traditional gender roles in society, which are also reflected within universities (Allen & Finkelstein, 2014; Bayramoğlu, 2018; Fatoki & Koioyu, 2015; Nelson & Agarwal, 2023; Okolie & Uwayah, 2024; Yücel & Chung, 2023). This study aims to examine the moderating role of marital status in the relationship between work-family conflict, family-work conflict, and job satisfaction among female academics.

The study employed a relational survey model. A total of 338 female academics working at Sivas Cumhuriyet University and Sinop University participated in the study, selected through convenience and snowball sampling techniques. The mean age of the participants was 38.42 ± 8.26 years, with 221 (65.4%) being married and 117 (34.6%) single. Among the participants, 179 (53%) were faculty members (professors, associate professors, and doctoral faculty members), while 159 (47%) were teaching staff (lecturers and research assistants). To collect data, the study utilized Personal Information Form, Job Satisfaction Scale, and Work-Family Conflict Scale. A regression analysis based on the bootstrap method was conducted to examine the moderating role of marital status in the relationship between family-work conflict and job satisfaction. The Process Macro (Model 1) was used for this analysis.

According to the findings, approximately 10% of the variance in job satisfaction can be explained by the predictor variables. A negative relationship was found between family-work conflict and job satisfaction. Additionally, marital status moderates this relationship. Specifically, the effect of family-work conflict on job satisfaction is not statistically significant for married academics. However, for single academics, as family-work conflict increases, job satisfaction significantly decreases.

Similarly, work-family conflict significantly affects job satisfaction. Marital status also plays a moderating role in the relationship between work-family conflict and job satisfaction. While both married and single female academics experience decreased job satisfaction as work-family conflict increases, this effect is stronger among single female academics.

Based on the findings of this study, it is recommended that training programs, seminars, and family counseling services be provided to female academics to reduce conflict between work and family domains; and enhance their coping and conflict resolution skills. Furthermore, gender-based studies examining the relationship between work-family conflict and job satisfaction across different professional groups would be beneficial. The study also highlights the importance of policy interventions such as free childcare centers and kindergartens, workplace arrangements to facilitate childcare, the socialization of caregiving responsibilities traditionally assigned to women,

and recognizing invisible female labor in socioeconomic policies. These measures are necessary to address the challenges female academics face due to work-family conflict and to promote gender equality in academia.

Giriş

İş doyumunu, çalışanların işlerine karşı duyduğu memnuniyet düzeyini ifade eden önemli bir kavramdır. Bireyin işini ve çalışma koşullarını değerlendirmesi sonucunda işiyle ilgili olumlu duygular hissetmesi (Judge vd., 1998), emeğinin karşılığında elde ettiği maddi ve manevi kazançları işinin niteliği ve kapsamıyla kıyasladığında avantajlı bir konumda olduğunu düşünmesi ve beklentilerinin algılarıyla örtüşmesi durumunda iş doyumunun sağlandığı kabul edilir (Spector, 1997). İş doyumunun yüksek olması, çalışanın yalnızca mesleki performansını değil, aynı zamanda ruhsal ve fiziksel iyi oluşunu da olumlu yönde etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Oshagbemi, 2000).

Teorik yaklaşımlar, iş doyumunun hem bireysel hem de örgütsel düzeyde önemli sonuçlar doğurduğunu vurgulamaktadır (Locke, 1976; Spector, 1997). Bu bağlamda, araştırmacılar iş doyumunu etkileyen faktörleri incelemiş ve özellikle çalışanların iş ve aile yaşamları arasındaki etkileşime odaklanmışlardır. İş ve aile yaşam alanı arasındaki çatışma “iş ve aile alanlarındaki rol baskılarının bazı yönlerden birbirleriyle uyumsuz olduğu bir tür rol çatışması” olarak tanımlanmaktadır (Greenhaus ve Beutell, 1985: 77). Bireylerin neden iş ve aileleri arasında çatışma yaşadığı “zaman kaynaklı”, “stres kaynaklı” ve “davranış kaynaklı” olmak üzere üç farklı açıdan açıklanmıştır (Öztürk ve Türk, 2019). Zaman kaynaklı çatışma, bireyin bir alandaki rolünü yerine getirirken diğer alandaki rolüne katılımının zorlaşması durumunda ortaya çıkmaktadır. Stres kaynaklı çatışma, iş veya aile yaşamında yaşanan stresin bireyin diğer alandaki performansını olumsuz etkilemesiyle ilişkilidir. Davranış kaynaklı çatışma ise bir alanda sergilenen davranışların diğer alandaki rollerle uyumsuz olması ve bireyin farklı rol beklentilerini karşılamakta zorlanmasıyla meydana gelmektedir (Greenhaus ve Beutell, 1985).

İş ve aile arasındaki çatışma aileden işe veya işten aileye doğru olmak üzere birbirleri ile ilişkili fakat ayrı iki formdan oluşmaktadır (Netemeyer vd., 1996). Çatışmanın aileden işe doğru gerçekleştiği durumlarda işteki sorumluluklar yeterince yerine getirilememektedir. Ailedeki çocuk sayısı, çocukların yaşları, ailede engelli ya da yaşlı birinin bulunması, her iki eşin çalışıyor olması, eş desteğinin bulunmaması ya da yetersizliği gibi ailesel faktörler aile-iş çatışmasını ortaya çıkaran önemli faktörlerdir (Coşkun, 2013). Çatışma işten aileye doğru olduğunda ise işteki aktiviteler ailedeki sorumlulukların yeterince yerine getirilmesini engellemektedir. İş-aile çatışması; uzun

mesai saatleri, düşük ücret, ast-üst ilişkilerinin olumsuzluğu, çalışandan beklenen performans kriterleri gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir (Parasuraman ve Simmers, 2001).

Araştırmalar, iş ve aile yaşam alanlarındaki çatışmanın iş doyumunu olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (De Clercq vd., 2019; Frone vd., 1997; McElwain vd., 2005; Mumu vd., 2021). Bununla birlikte, bazı araştırmalarda iş-aile çatışmasının, aile-iş çatışmasına kıyasla iş doyumunu daha fazla etkilediği saptanırken (Allen vd., 2000; Uzun, 2021) bazılarında işten aileye doğru yaşanan çatışmanın yalnızca aile stresini artırdığı; aileden işe doğru yaşanan çatışmanın ise iş tatminsizliğini öngördüğü ortaya konmuştur (Frone vd., 1997).

Akademisyenlik, cinsiyetten bağımsız olarak tüm akademisyenlerin öğrencilere bilimsel eğitim sağlama, küresel ölçekte bilgi üretme ve ekonomik, sosyal ve kültürel değişime katkıda bulunma gibi önemli sorumluluklar üstlendiği, yoğun ve zorlu bir süreçtir (Arora, 2020; Martin, 2011). Akademisyenlerin farklı alanlardaki yükümlülükleri, iş ve aile yaşamları arasındaki çatışmayı daha yoğun bir şekilde deneyimlemelerine neden olabilmektedir (Bayramoğlu, 2018; Fatoki ve Koiowu, 2015). Özellikle kadın akademisyenler açısından bu çatışmanın daha belirgin olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, geleneksel toplum yapılarında toplumsal cinsiyet rollerinin akademik kurumlarda da etkisini sürdürmesi ve kadın akademisyenlerin aile içi sorumluluklarının iş yaşamlarıyla daha fazla kesişmesidir (Allen ve Finkelstein, 2014; Bayramoğlu, 2018; Fatoki ve Koiowu, 2015; Nelson ve Agarwal, 2023; Okolie ve Uwayah, 2024; Yücel ve Chung, 2023). Toplumsal cinsiyet, biyolojik özelliklerin ötesinde, kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak kurgulanmasıdır ve bu bağlamda ataerkil toplumlarda kadınlardan, ailelerine daha fazla zaman ayırmaları, ev içindeki rollerini yerine getirmeleri beklenmektedir (Bayramoğlu, 2018). Kadın akademisyenler bir yandan iyi bir eş ve anne olmaya çalışırken, diğer yandan akademisyenliğin gerekliliklerini yerine getirmek durumunda kalmaktadır (Altıok-Gürel, 2018; Fatoki ve Koiowu, 2015; Özateşler-Ülkücan vd., 2023). Bu zorunluluk, kadın akademisyenlerin zaman sıkıntısı yaşamasına ve akademik çalışmalarını kişisel yaşamlarının birçok alanından taviz vererek yerine getirmelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak, kadın akademisyenler ev ve aile sorumluluklarını yerine getirememeye duygusu yaşayabilmekte ve iş ile özel yaşamları arasında denge kurmaya çalışırken zorlu bir süreçle karşı karşıya kalmaktadır (Fatoki ve Koiowu, 2015; Tolay ve Boysal, 2020). Bununla birlikte, post-modern feminist kuramlar, kadınların homojen bir grup olmadığına ve her kadının kendine özgü deneyimlere sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Bu perspektif, evrensel bir “kadın” kimliği kavramını reddederek, kadınların sahip olduğu farklı kimliklerin (örneğin etnik köken, sınıf, sosyal statü vb.) onların toplumsal ve mesleki deneyimlerini farklılaştırabileceğini ileri sürmektedir (Cornell, 2008). Bu çerçevede, kadın akademisyenlerin benzer kurumsal yapı ve beklentiler içerisinde yer almalarına rağmen, unvan,

medeni durum ve diğer bireysel faktörler nedeniyle iş ve aile alanları arasındaki çatışma ve iş doyumu açısından farklı deneyimler yaşayabilecekleri öne sürülebilir. Bu bağlamda literatürde, medeni durumun önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Bazı çalışmalarda evli ve çocuklu kadınların iş-aile çatışması ile aile-iş çatışmasını bekarlara göre daha yoğun yaşadığı (Byron, 2005; Minnotte vd., 2015) bazı çalışmalarda ise bekarların evlilere göre daha yüksek oranda iş-aile çatışması veya aile-iş çatışması yaşadıkları (Doğan vd., 2017; Keleş-Ay, 2010) ortaya konmuştur. Ayrıca, evlilerin iş doyumlarının daha yüksek olduğunu belirten çalışmalar olduğu gibi (Endaryanto ve Astuti, 2024) bekarların iş doyumunun yüksek olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır (Tekne ve Güney, 2019).

Öte yandan, akademide kadın akademisyenlerin sayısı giderek artmaktadır. Günümüzde dünya genelinde yaklaşık 25.000 üniversitede 8 milyona yakın akademisyen görev yapmakta olup (Bouchrika, 2023), OECD verilerine göre Avrupa ve OECD ülkelerinde kadın akademisyen oranı yaklaşık %43'tür. Türkiye'de ise toplam 181.498 öğretim elemanı içerisinde 84.207 kadın akademisyen bulunmaktadır ve bu oran yaklaşık %46'ya tekabül etmektedir (Anadolu Ajansı, 2024). Literatürde, akademisyenlerde iş-aile yaşam çatışması ile iş doyumu arasındaki ilişkiyi ele alan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmaların çoğu genel akademisyen kitlesine odaklanmış olup (Dorenkamp ve Ruhle, 2018; Rahman vd., 2020; Su ve Jiang, 2023), kadın akademisyenler özelinde yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır (Bkz. Adebayo vd., 2020; Ojo ve Pojwan, 2018). Mevcut çalışmalar genellikle iş-aile çatışmasının iş doyumu üzerindeki etkisini incelemiş, ancak kadın akademisyenlerin hem aile-iş çatışması hem de iş-aile çatışmasının iş doyumu ile ilişkisini birlikte ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Oysa bazı araştırmacılar, aile-iş ve iş-aile çatışmasının birbirlerinden farklı anlamlar ve sonuçlar taşıdığını, dolayısıyla bu boyutların iş doyumuyla ilişkilerinin birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (Kossek ve Ozeki, 1998). Bu bağlamda kadın akademisyenlerin aile-iş ve iş-aile çatışmasının iş doyumları üzerindeki etkisini birlikte ele alan çalışmaların eksikliği, akademik alanda önemli bir boşluk oluşturmaktadır.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında bu araştırma kadın akademisyenler üzerine odaklanarak aile-iş çatışması/iş-aile çatışması ve iş doyumu arasındaki ilişkide medeni durumun düzenleyici rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, her iki boyutun kadın akademisyenlerin iş doyumuyla ilişkisini medeni durum bağlamında inceleyerek literatüre önemli bir katkı sağlamayı ve politika yapıcılara, akademik yöneticilere ve kadın akademisyenlere yönelik çözüm önerileri sunmayı hedeflemektedir. Buradan hareketle araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler test edilmektedir.

H_1 : Aile-iş çatışması ve iş-aile çatışmasının iş doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

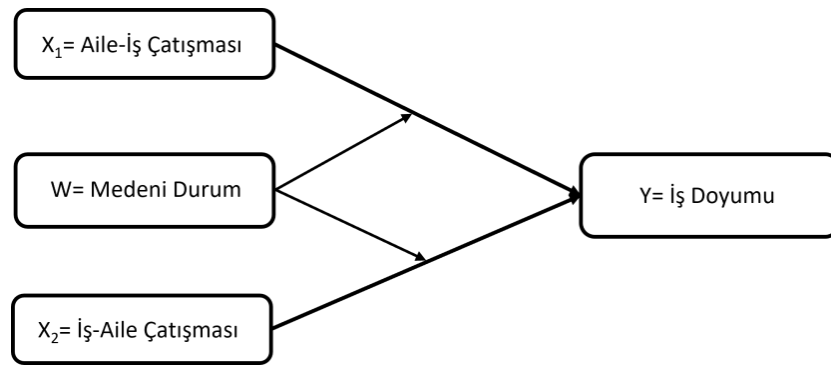
H_2 : Medeni durumunun iş doyumu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H_3 : Aile-iş çatışması ve iş-aile çatışmasının iş doyumu üzerindeki etkisinde medeni durumun düzenleyici rolü vardır.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırmada nicel yaklaşım benimsenmiş olup, çalışmanın amacı doğrultusunda genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Değişkenler arası nedensel ve düzenleyici ilişkiye dayanan araştırmanın kuramsal modeli (Şekil 1) aşağıda verilmiştir.

Şekil 1.

Kuramsal Model

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ile Sinop Üniversitesinde çalışan kadın akademisyenler oluşturmaktadır. Personel Daire Başkanlıklarından edinilen bilgilere göre Sivas Cumhuriyet Üniversitesinde 998, Sinop Üniversitesinde 290 olmak üzere toplam 1288 kadın akademisyen görev yapmaktadır. Evrenin bilindiği durumda $n=N \div (1+N.e^2)$ formülü kullanılarak örneklem hacmi hesaplanabilmektedir (Yamane, 1967). %5 hata payı ve %95 güven aralığında formüldeki değerler yerine konulduğunda 305 kadın akademisyenin çalışmaya katılması yeterli görünmektedir. Araştırmada kolayda ve kartopu örnekleme teknikleri kullanılarak toplam 338 akademisyene ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan 24-65 yaş aralığındaki kadın akademisyenlerin yaş ortalaması $38,42 \pm 8,26$ olup 221'i (%65,4) evli, 117'si (%34,6) bekarıdır. Kadın akademisyenlerin 179'u (%53) öğretim üyesi (profesör, doçent, doktor öğretim üyesi) ve 159'u (%47) öğretim elemanıdır (öğretim görevlisi, araştırma görevlisi). Evlilerin 129'u (%58,4), bekarların ise 50'si (%42,8) öğretim üyesi (profesör, doçent, doktor öğretim üyesi) olarak görev yapmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kişisel bilgi formu ile İş Tatmini Ölçeği ve İş-Aile Çatışması Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak adına araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Formda yaş, medeni durum, unvan, çocuk sahibi olup olmama gibi sorular yer almaktadır.

İş Tatmini Ölçeği: Judge ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen ölçek, Başol ve Çömlekçi (2020) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, 5'li likert (1=Kesinlikle katılmıyorum...5=Kesinlikle katılıyorum) tipinde cevaplanan 5 maddeden oluşmaktadır. Ters kodlanan maddenin bulunmadığı ölçekten alınan yüksek puan katılımcıların yüksek düzeyde iş tatminine sahip olduğunu ifade etmektedir. Başol ve Çömlekçi (2020) tarafından yapılan Türkçe versiyonunda ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı $\alpha=0,92$ 'dir. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı $\alpha=0,84$ olarak hesaplanmıştır.

İş-Aile Çatışması Ölçeği: Netemeyer ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen ölçek, Efeoğlu (2006) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, 5'li likert (1=Kesinlikle katılmıyorum...5=Kesinlikle katılıyorum) tipinde cevaplanan 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. İş-aile çatışması boyutu, işten aileye yönelik çatışmayı (örn: "İşimin talepleri, ev ve aile hayatımla çatışıyor.") ölçerken aile-iş çatışması boyutu aileden işe yönelik çatışmayı (örn: "Ailemin ya da eşimin/partnerimin talepleri iş ile ilgili aktivitelerimle çatışıyor.") ölçmektedir. Ölçeğin tümünden ve alt boyutlardan alınan puan arttıkça katılımcıların aile ve iş yaşam alanları arasındaki çatışma düzeyi artmaktadır. Efeoğlu (2006) tarafından yapılan Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmasında Cronbach alfa güvenirlik katsayısı tüm ölçek için $\alpha=0,82$; iş-aile çatışması alt boyutu için $\alpha=0,88$ ve aile-iş çatışması alt boyutu için $\alpha=0,85$ 'tir. Bu araştırmada ise Cronbach alfa güvenirlik katsayısı iş-aile çatışması alt boyutu için $\alpha=0,92$ ve aile-iş çatışması alt boyutu için $\alpha=0,91$ olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama öncesinde, Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 06.12.2024 tarih ve 2024/370 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmada ölçme aracı Google formlar aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Veri toplama süreci 07.12.2024-15.12.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Verilerin normal dağılımı çarpıklık ve basıklık; otokorelasyon olup olmadığı Durbin-Watson; çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığı Tolerance ve VIF değerlerine bakılarak anlaşılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach α değerlerine bakılarak test edilmiştir.

Analizde çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu değerler verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermektedir. Durbin-Watson değeri 1,935 olup bu değer 1,5 ve 2,5 aralığında olması otokorelasyon bulunmadığını ortaya koymaktadır. Tolerance ve VIF değerleri 1,000'dır. Tolerance değerinin 0,2'den büyük VIF değerinin 10'dan küçük olması çoklu doğrusal bağlantılılık probleminin olmadığını göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Çalışmada ölçeklerin Cronbach α değeri iş-aile çatışması için 0,91; aile- iş çatışması için 0,91; iş doyumu için 0,84 olarak hesaplanmıştır. Değerler ölçeklerin güvenilirliklerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1.
Varsayımlara İlişkin Ön Analizler

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alfa	Tolerance	VIF	Durbin-Watson
Aile-İş Çatışması	0,245	0,133	0,912	0,265	0,91	1,000
İş-Aile Çatışması	-0,465	0,133	-0,686	0,265	0,92	1,000
İş Doyumu	-0,717	0,133	0,843	0,265	0,84	1,935

Araştırma verileri, IBM Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) for Windows 25.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Aile-iş çatışması ve iş-aile çatışmasının iş doyumu üzerindeki etkisinde medeni durumun düzenleyicilik rolünü tespit etmek için bootstrap yöntemini temel alan regresyon analizi kullanılmıştır. Analizde Process Makro uygulaması kullanılmış olup, Model 1 yoluyla analiz gerçekleştirilmiştir. Etkileşimsel terimin bağımlı değişken üzerindeki etkisindeki çoklu bağlantı sorununu ortadan kaldırmak için tahmin değişkeni olan “aile iş çatışması” ve “iş-aile çatışması” standardize edilmiştir. Analizde bootstrap tekniği ile 5000 yeniden örnekleme seçeneği kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Katılımcıların aile-iş çatışması ($\bar{x}=2,74\pm 1,08$) ve iş-aile çatışması ($\bar{x}=3,48\pm 1,07$) ölçeklerinden elde ettikleri ortalama puan orta düzeyde çatışmayı, iş doyumundan elde ettikleri ortalama puan ($\bar{x}=4,01\pm 0,71$) ise yüksek düzeyde iş doyumunu göstermektedir. İş doyumu ile aile-iş çatışması ($r=-0,14$; $p<0,05$) ve iş-aile çatışması ($r=-0,25$; $p<0,01$) arasında negatif yönlü zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2.

Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Min.	Max.	$\bar{x}$	ss.	1	2	3
1. Aile-İş Çatışması	1,00	5,00	2,74	1,08	1		
2. İş-Aile Çatışması	1,00	5,00	3,48	1,07	0,42**	1	
3. İş Doyumu	1,80	5,00	4,01	0,71	-0,14*	-0,25**	1

*p<0,05; **p<0,01

Aile-İş Çatışmasının İş Doyumu Üzerindeki Etkisinde Medeni Durumun Düzenleyici Etkisine Yönelik İstatistikler

Regresyon analizine dahil edilen tahmin değişkenlerinin iş doyumu üzerindeki değişimin yaklaşık %10'unu ($R^2=0,097$) açıkladığı gözlenmekte olup aile-iş çatışması iş doyumunu etkilemektedir. Aile-iş çatışmasındaki bir birimlik artış iş doyumundaki 0,16'lık bir azalışa yol açmaktadır [$\beta=-0,1625$; %95 CI[-0,2409/-0,0841]; $t=-4,0752$; $p<0,001$].

Aile-iş çatışması ve medeni durumun etkileşimsel etkisine bakıldığında medeni durumun düzenleyici rolü görülmektedir zira aile iş çatışması $\times$ medeni durum etkileşimine ait beta katsayısı anlamlıdır [$\beta=-0,1723$; %95 CI[-0,2554/-0,0892]; $t=-4,0774$; $p<0,001$]. Bulgular Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3.

Düzenleyici Etkiye İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	β	S.H	t	p
Sabit	3,9637* [3,8877/4,0398]	0,0387	102,4791	0,000
Aile İş Çatışması (X_1)	-0,1625* [-0,2409/-0,0841]	0,0399	-4,0752	0,000
Medeni Durum (W)	-0,1742* -0,2522/-0,0961	0,0397	-4,3881	0,000
AİÇ $\times$ MD ($X_1 \times W$)	-0,1723* -0,2554/-0,0892	0,0422	-4,0774	0,000

R=0,312; $R^2=0,097$; *p<0,001; S.H=Standart hata; β =Standardize edilmemiş beta katsayısı.

Hangi medeni durumda bu etkinin olduğunu anlamak üzere eğitim analizi sonuçları incelenmiş, elde edilen bulgular Tablo 4'te verilmiştir. Analizde evlilerde aile-iş çatışmasının iş doyumu üzerindeki etkisi anlamlı bulunmamışken ($\beta=-0,0327$; %95 CI[-0,1139/0,0486]; $t=-0,7913$ $p>0,05$) bekarlarda bu etki anlamlı bulunmuştur ($\beta=-0,3574$; %95 CI[-0,4913/-0,2235]; $t=-5,2489$ $p<0,001$).

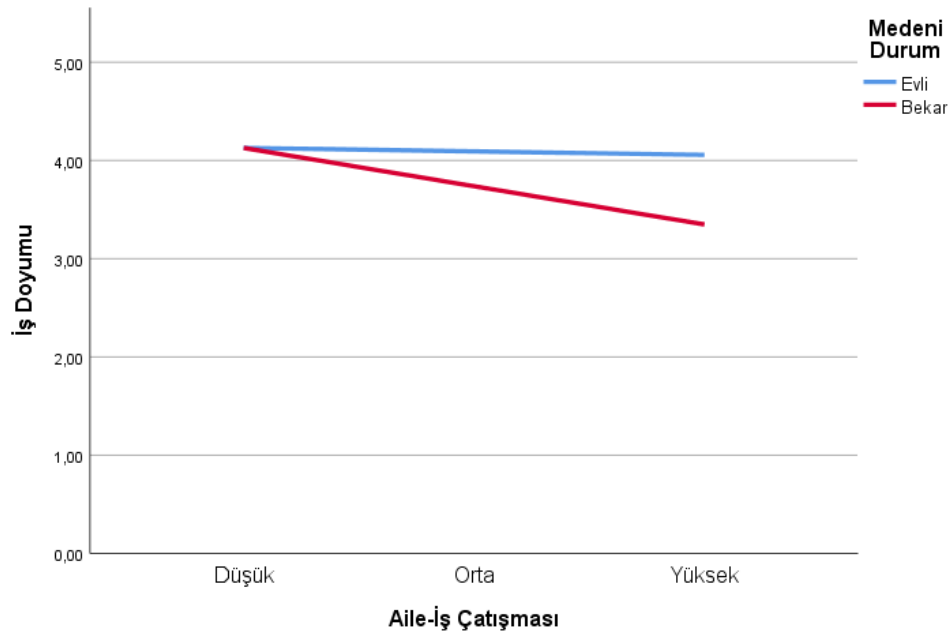
Tablo 4.

Düzenleyici Etkinin Farklı Değerlerine Göre Durumsal Etkiler Tablosu

Medeni Durum	n	β	S.H.	t	p	%95CI
Evli	221	-0,0327	0,0413	-0,7913	0,429	-0,1139/0,0486
Bekar	117	-0,3574	0,0681	-5,2489	0,000*	-0,4913/-0,2235

*p<0,001; S.H= Standart hata; CI: Güven aralığı

Medeni durumun düzenleyici etkisine ilişkin oluşturulan Slope grafiğine göre evli akademisyenlerin aile-iş çatışma düzeyleri fark etmeksizin iş doyumlarının aynı düzeyde kaldığı, ancak bekar akademisyenlerin aile iş çatışması yükseldikçe iş doyumlarının düştüğü gözlenmektedir (Bkz. Grafik 1).

Grafik 1.Düzenleyici Değişkene İlişkin Slope Grafiği (X₁)

İş-Aile Çatışmasının İş Doyumu Üzerindeki Etkisinde Medeni Durumun Düzenleyici Etkisine Yönelik İstatistikler

Tahmin değişkenleri iş doyumunu üzerindeki değişimin yaklaşık %10'unu ($R^2=0,098$) açıklamaktadır. İş-aile çatışması iş doyumunu etkilemekte olup, iş-aile çatışmasındaki bir birimlik artış iş doyumunda 0,18'lik bir azalışa yol açmaktadır [$\beta=-0,1827$; %95 CI[-0,2562/-0,1092]; $t=-4,8921$; $p<0,001$]. İş-aile çatışması ve medeni durumun etkileşimsel etkisinden (İş-aile çatışması $\times$ medeni durum) beta katsayısının anlamlı olduğu görülmekte olup [$\beta=-0,0882$; %95 CI[-0,1629/-0,0136]; $t=-2,3243$; $p<0,05$], medeni durumun düzenleyici etkisi saptanmıştır. Bulgular Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4.

Düzenleyici Etkiye İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	β	S.H	t	p
Sabit	4,0087* [3,9354/4,0819]	0,0372	107,6216	0,000
İş-Aile Çatışması (X ₂)	-0,1827* [-0,2562/-0,1092]	0,0373	-4,8921	0,000
Medeni Durum (W)	-0,1071* [-0,1807/-0,0335]	0,0374	-2,8641	0,000
İAÇ × MD (X ₂ × W)	-0,0882** [-0,1629/-0,0136]	0,0380	-2,3243	0,021

R= 0,313; R²= 0,098; *p<0,001; **p< 0,05; S.H= Standart hata; β =Standardize edilmemiş beta katsayısı.

Eğim analizi sonuçlarına göre hem evlilerde (β =-0,3574; %95 CI[-0,4913/-0,2235]; t=-5,2489 p<0,001) hem de bekarlarda (β =-0,3574; %95 CI[-0,4913/-0,2235]; t=-5,2489 p<0,001) iş-aile çatışmasının iş doyumu üzerindeki etkisi anlamlıdır. Bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

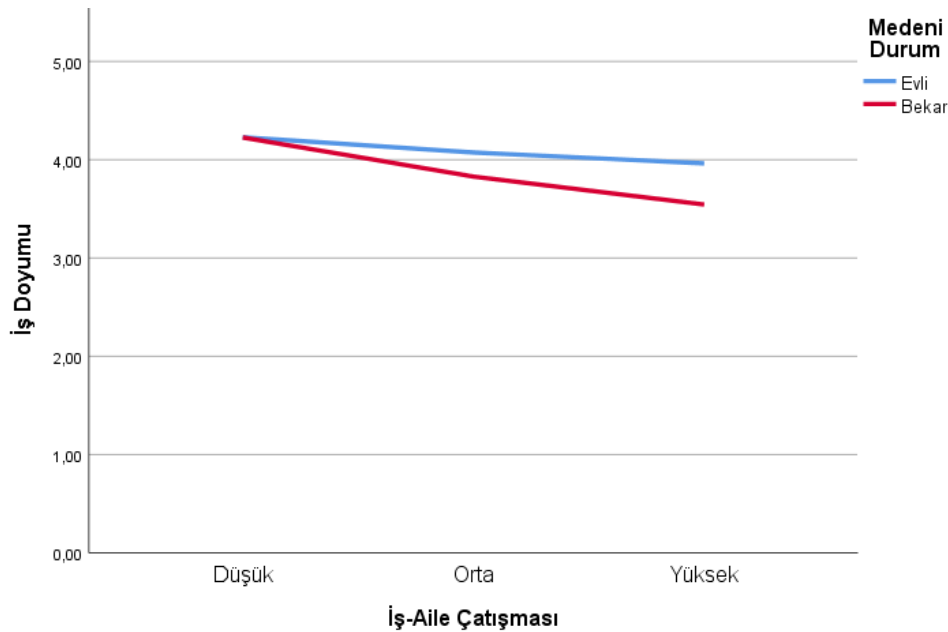
Tablo 5.

Düzenleyici Etkinin Farklı Değerlerine Göre Durumsal Etkiler Tablosu

Medeni Durum	n	β	S.H.	t	p	%95CI
Evli	221	-0,1181	0,0455	-2,5956	0,009**	-0,2075/-0,0286
Bekar	117	-0,3028	0,0652	-4,6446	0,000*	-0,4311/-0,1746

*p<.001; **p<.01; S.H= Standart hata; CI: Güven aralığı

Slope grafiğine göre hem evli hem de bekar akademisyenlerin iş-aile çatışma düzeyleri yükseldikçe iş doyumları azalmaktadır. Ancak bu etki bekar akademisyenlerde daha belirgindir. (Bkz. Grafik 2).

Grafik 2.Düzenleyici Değişkene İlişkin Slope Grafiği (X₂)

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma kadın akademisyenlerde aile-iş çatışması ve iş-aile çatışmasının iş doyumu üzerindeki etkisinde medeni durumun düzenleyici rolünü incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları H_1 , H_2 ve H_3 hipotezlerinin desteklendiğini göstermektedir. Araştırmada elde edilen bulgular, literatür kapsamında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırmada aile-iş çatışması ve iş-aile çatışmasının iş doyumunu anlamlı düzeyde etkilediği ve bu çatışmalar arttıkça kadın akademisyenlerin iş doyumunun düştüğü tespit edilmiştir. Bu bulgu, literatürdeki önceki çalışmalarla da tutarlılık göstermektedir (Çelikkalp vd., 2019; Okolie ve Uwayah, 2024; Sharma vd., 2024; Sousa vd., 2020; Su ve Jiang, 2023; Şimşek ve Koç, 2020). Akademik kariyerin gerektirdiği yüksek iş yükü, uzun çalışma saatleri, araştırma, ders verme ve yayın yapma zorunluluğu, kadın akademisyenlerin profesyonel yaşamını şekillendirirken, aynı zamanda ailevi sorumluluklar ve bakım yükümlülükleri ile birleşerek çift yönlü bir çatışmaya yol açmaktadır (Altıok-Gürel, 2018; Özateşler-Ülkücan vd., 2023). Bununla birlikte geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin getirmiş olduğu baskılar kadın akademisyenlerin aile ve iş yaşamları arasında çatışmalar yaşanmasına yol açabilir. Bu durum da kadın akademisyenlerin evlilik uyumları üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilir (Erzeybek ve Gökçearslan-Çifci, 2019). Bu bağlamda, kadın akademisyenler hem akademik rekabetin gereklilikleriyle hem de toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı sorumluluklarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Nelson ve Agarwal, 2023; Okolie ve Uwayah, 2024). Aileden işe yönelen çatışmanın neden olduğu stres, kadın akademisyenlerin işlerine odaklanmalarını zorlaştırabilir, işlerine daha çok zaman ayırmalarını engelleyerek kariyer ilerlemelerinin yavaşlamasına (Fatoki ve Koiowu, 2015) ve iş doyumlarının düşmesine neden olabilir. Öte yandan işteki yoğunluğun ve stresin eve taşınmasıyla aileye yansıyan çatışma tükenmişliğe (Türk, 2022) yol açarak iş motivasyonu ve işe bağlılığı olumsuz etkileyerek iş doyumunun azalmasına yol açabilir (De Clercq vd., 2019; Mumu vd., 2021).

Araştırmada aile-iş çatışmasının iş doyumu üzerindeki etkisinde medeni durumun düzenleyici bir role sahip olduğu gözlenmiştir. Bu durum bekar kadın akademisyenler için geçerli olup bu grubun aile-iş çatışması arttıkça iş doyumunun düştüğü tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında medeni durum "evli" ve "bekar" olmak üzere iki kategoriye ayrılmış, eşinden ayrılan veya eşi vefat eden kadın akademisyenlerin "bekar" seçeneğini işaretlemeleri istenmiştir. Bu nedenle, bekar kategorisinde yalnızca hiç evlenmemiş bireyler değil, eşinden ayrılmış veya eşi vefat etmiş kadın akademisyenler de bulunmaktadır ve bunların da %20'si çocuk sahibidir. Bu bağlamda, elde edilen bulgunun, eşinden ayrılan veya eşi vefat eden kadın akademisyenlerin

yaşadığı zorluklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir çünkü literatürde de eşinden ayrılan veya eşi vefat eden bireylerin aile-iş çatışmasını daha yoğun yaşadığı ortaya konmuştur (Çarıkçı ve Çelikkol, 2009; Taşdelen vd., 2016). Çocuk sahibi olmak bu grubun aile-iş çatışması riskini daha da yükseltebilir. Nitekim bu araştırmada yapılan bağımsız örneklem-t testi sonuçlarına göre, çocuğu olan bekar kadın akademisyenlerin aile-iş çatışması düzeyleri ($\bar{x}=2,80\pm1,03$), çocuğu olmayan bekar akademisyenlere kıyasla ($\bar{x}=2,28\pm0,89$) anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur ($t_{(115)}=2,279$; $p<0,05$). Keleş-Ay'ın (2010) çalışması da benzer şekilde, eşinden ayrılan (bekar) ve çocuğu olan katılımcıların daha yüksek aile-iş çatışması yaşadığını göstermektedir. Tek ebeveyn olarak çocuk yetiştirmek, aile ve iş sorumlulukları arasında denge kurmayı zorlaştıran önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Galaven ve Villocino, 2024; Gönen vd., 2004). Bekar ve çocuk sahibi kadın akademisyenler, çocuk bakımının getirdiği ek sorumluluklarla birlikte, akademik kariyerin zorluklarını da yönetmeye çalışırken yüksek stres ve duygusal gerginlik yaşayabilmektedir (Aloro vd., 2024; Galaven ve Villocino, 2024). Bu durum, iş yaşamına yansıyor yetersizlik duygusuna neden olabilir ve dolayısıyla iş doyumunu düşürebilir. Bunun yanı sıra, bekar kadın akademisyenlerin sosyal destek mekanizmalarına erişimde yaşadığı sınırlılıklar da aile-iş çatışması ile iş doyumunu arasındaki ilişkiyi açıklayabilir. Çelikkalp ve arkadaşları (2019), evli akademisyenlerin sosyal destek alma konusunda bekar akademisyenlere göre daha avantajlı olduğunu ifade etmektedir. Aile desteği, evli bireylerin iş-aile çatışmasını yönetmelerinde önemli bir tampon görevi görürken, bekar bireylerde bu tür bir destek mekanizmasının eksikliği, iş stresiyle başa çıkmayı zorlaştırabilir ve iş doyumunu düşürebilir (Endaryanto ve Astuti, 2024). Son olarak, araştırma bulguları, bekar kadın akademisyenlerin çoğunluğunun (%57,3) öğretim elemanı statüsünde olduğunu, dolayısıyla kariyerlerinin henüz başında bulunduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, lisansüstü eğitim süreçlerinin devam etmesi ve akademik kariyerin erken dönemine özgü baskılar nedeniyle bekar kadın akademisyenlerin daha fazla stres yaşamasına neden olabilir. Ailevi sorumluluklarla birleşen bu baskılar, bekar akademisyenlerin iş doyumunu olumsuz etkileyebilir.

Araştırmanın son bulgusu, iş-aile çatışması ve iş doyumunu arasındaki ilişkide medeni durumun hem evli hem bekar akademisyenler açısından düzenleyici etkiye sahip olduğudur. Evli ve bekar akademisyenlerde iş-aile çatışması arttıkça iş doyumunu azalmaktadır ancak bu durum bekar akademisyenlerde daha belirgindir. İş-aile çatışmasının iş doyumunu üzerindeki olumsuz etkisinin bekar akademisyenlerde daha belirgin olması, birkaç olası faktörle açıklanabilir. Öncelikle, evli akademisyenler genellikle aileleriyle daha güçlü bir sosyal destek ağına sahip olabilir ve eşlerinden veya diğer aile üyelerinden duygusal ve pratik destek alarak iş-aile çatışmasının olumsuz etkilerini hafifletebilir (Denson ve Szelényi, 2022). Buna karşılık, bekar

akademisyenler için iş, hayatlarının merkezinde daha büyük bir yer tutabilir ve iş-aile çatışmasını yönetebilecekleri destek mekanizmaları daha sınırlı olabilir. Ayrıca, toplumsal algılar da bu farkı etkileyebilir; evli bireylerin iş-aile dengesine yönelik yaşadıkları zorluklar daha kabul edilebilir görülürken, bekar bireyler için yoğun iş yükü ve özel yaşam dengesizliği daha büyük bir stres kaynağı olabilir (Etwin ve Tsitsi, 2023; Monalisa vd., 2024). Bekar akademisyenlerin iş dışında kendilerini dengeleyebilecekleri aile sorumlulukları yerine daha bireysel destek sistemlerine ihtiyaç duymaları, iş doyumlarını koruma açısından onları daha savunmasız hale getirebilir. Son olarak, evli akademisyenler iş-aile çatışmasını yönetmek için daha yapılandırılmış zaman yönetimi stratejileri geliştirmiş olabilirken (Wang, 2024) bekar akademisyenler genellikle işin zaman ve mekân sınırlarını daha belirsiz yaşadıklarından, iş-aile çatışmasının etkisini daha yoğun hissedebilirler (Çingiené ve Batuchina, 2025; Ramachandaran vd., 2024). Bu faktörler birlikte değerlendirildiğinde, iş-aile çatışmasının bekar akademisyenlerde iş doyumunu daha fazla azaltmasının altında yatan dinamikler daha iyi anlaşılabilir.

Araştırmanın bulgularından yola çıkarak, kadın akademisyenlerin iş ve aile yaşam alanları arasındaki çatışmaları azaltacak, özellikle bekar akademisyenlerin aile-iş/iş-aile çatışmasıyla baş etme stratejilerini ve çatışma çözme becerilerini geliştirecek eğitimler, seminerler ve aile danışmanlığı hizmetlerinin verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında iş ve aile yaşam alanları arasındaki çatışma ve iş doyumuna ilişkin dayanan cinsiyet temelli çalışmaların farklı meslek gruplarında da incelenmesi yararlı olacaktır. Araştırma bulguları, ücretsiz çocuk bakım evleri ve kreşler, iş yerlerinde çocuk bakımının kolaylaştırılmasına yönelik düzenlemeler, kadınlara yüklenen bakım işlerinin kamusallaştırılması, görünmez kadın emeğinin sosyoekonomik politikalarda görünür kılınması gibi taleplerin dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da çeşitli sınırlılıklar mevcuttur. Öncelikle bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi ile Sinop Üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın büyükşehirlerdeki üniversitelerde de tekrarlanması elde edilen bulgunun genellenebilirliğini yükseltecektir. Araştırmada yalnızca nicel araştırma modeli benimsenmiştir. Kadın akademisyenlerin iş ve aile yaşam alanları arasındaki çatışmaların nedenleri ile bu çatışmayı nasıl deneyimledikleri konusunda derinlemesine bilgi elde edebilmek için karma çalışmaların faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adebayo, A., Oso, L. B., Akeju, A., Oduntan, O. O., Meya, T. N., Odunowo, A. M., & Ajala, T. A. (2020). Work-life balance and job satisfaction of female academic staff in public universities. *International Journal of Management, Social Sciences, Peace and Conflict Studies*, 3(4), 1-13.

- Allen, T. D., & Finkelstein, L. M. (2014). Work–family conflict among members of full-time dual-earner couples: An examination of family life stage, gender, and age. *Journal of Occupational Health Psychology*, 19(3), 376–384. <https://doi.org/10.1037/a0036941>
- Allen, T. D., Herst, D. E. L., Bruck, C. S., & Sutton, M. (2000). Consequences associated with work-to-family conflict: A review and agenda for future research. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(2), 278–308. <https://doi.org/10.1037/1076-8998.5.2.278>
- Aloro, A., Berbano, A., Ellamil, M., Calubiran, G., & Paulette, G. S. (2024). Challenges encountered by solo parents' in raising their children in Nagcarlan, laguna: basis for an action plan development. *International Journal for Multidisciplinary Research*, 6(3), 1-16. <https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i03.23139>
- Altıok-Gürel, P. (2018). İş-yaşam dengesini sağlayan faktörlerin kadın akademisyenler için belirlenmesi: Lojistik regresyon analizi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (16), 31-44.
- Anadolu Ajansı. (2024, Şubat 11). *Türkiye'de kadın akademisyen oranı, OECD ortalamasının üstünde*. 28 Kasım 2024 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/turkiyede-kadin-akademisyen-orani-oecd-ortalamasinin-ustunde/3134032> adresinden erişildi.
- Arora, R. G. (2020). Happiness among higher education academicians: A demographic analysis. *Rajagiri Management Journal*, 14(1), 3-17. <http://dx.doi.org/10.1108/RAMJ-11-2019-0024>
- Başol, O., & Çömlekçi, M. F. (2020). İş Tatmini Ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 17-31.
- Bayramoğlu, G. (2018). İş/aile sınırı teorisi bağlamında kadın akademisyenlerin iş/yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1722-1744. <https://doi.org/10.17755/esosder.433355>
- Bouchrika, I. (2024, Ekim 24). *60 University Statistics: 2024 Data, Trends & Predictions*. 29 Kasım 2024 tarihinde <https://research.com/universities-colleges/university-statistics> adresinden erişildi.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67, 169-198.
- Čingienė, J., & Batuchina, A. (2025). Work-Nonwork boundaries in academia: A problematizing review. *Open Research Europe*, 4, 245. <https://doi.org/10.12688/openreseurope.18573.1>

- Cornell, D. (2008). Feminizmin zamanını yeniden düşünmek. S. Benhabib, J. Butler, N. Fraser & D. Cornell (eds.), F. Evren-Sezer (Çev.), *Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi* (ss. 157-169) içinde. Metis Yayınları.
- Coşkuner, S. (2019). *Akademisyenlerin iş ve aile karakteristiklerinin evlilik, aile ve yaşam tatmini ile ilişkisi: İş ve aile çatışmasının aracı rolü* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çarıkçı, İ. H., & Çelikkol, Ö. (2009). İş-aile çatışmasının örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (9), 153-170.
- Çelikkalp, Ü., Temel, M., & Bilgiç, Ş. (2019). Akademisyenlerin iş doyum ve etkileyen faktörler. *Yükseköğretim Dergisi*, 9(1), 59-66. <https://doi.org/10.2399/yod.18.031>
- De Clercq, D., Haq, I. U., & Azeem, M. U. (2019). Workplace ostracism and job performance: Roles of self-efficacy and job level. *Personnel Review*, 48(1), 184-203. <https://doi.org/10.1108/PR-02-2017-0039>
- Denson, N., & Szelényi, K. (2022). Faculty perceptions of work-life balance: The role of marital/relationship and family status. *Higher Education*, 83(2), 261-278. <https://doi.org/10.1007/S10734-020-00654-8>
- Doğan, A., Bozkurt, S., & Demirtaş, H. T. (2017). İş-aile çatışması, aile-iş çatışması ile özyeterlilik inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(53), 718-729. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175334160>
- Dorenkamp, I. & Ruhle, S. (2018). Work-life conflict, professional commitment, and job satisfaction among academics. *The Journal of Higher Education*, 90(1), 56-84. <https://doi.org/10.1080/00221546.2018.1484644>
- Efeoğlu, İ.E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyum ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: ilaç sektöründe bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Endaryanto, M., & Astuti, P. (2024). Employee's Well Being dan Job Satisfaction: Tinjauan Peran Family Supportive Supervisor Behaviors dan Work-Family Conflict. *Journal of Management and Bussines (JOMB)*, 6(2), 400-410. <https://doi.org/10.31539/jomb.v6i2.8201>
- Erzeybek, B., & Gökçearslan-Çifci, E. (2019). Akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 61-80.

- Etwin, M., & Tsitsi, N. G. (2023). Breaking the glass ceiling: A study of single academic women in one Zimbabwean University. *Journal of African Studies and Development*, 15(1), 14-22. <https://doi.org/10.5897/jasd2022.0667>
- Fatoki, F. T., & Koiewu, S. (2015). Family and work responsibilities and coping strategies of women academics. *European Scientific Journal*, 11(34), 1857-7881.
- Frone, M. R., Yardley, J. K., & Markel, K. S. (1997). Developing and testing an integrative model of the work-family interface. *Journal of Vocational Behavior*, 50(2), 145-167. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1996.1577>
- Galaven, A. J. L., & Villocino, R. P. (2024). Against all odds: probing the case of solo-parent teachers in raising the family alone. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research*, 10(7), 438-444. <https://doi.org/10.36713/epra2013>
- Gönen, E., Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2004). *İş ve aile yaşamının dengelenmesi: Akademisyen kadınlar üzerinde bir araştırma*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources and conflict between work and family roles. *The Academy of Management Review*, 10(1), 76-88. <https://doi.org/10.2307/258214>
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C., & Kluger, A. N. (1998). Dispositional effects on job and life satisfaction: The role of core evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 17-34. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.83.1.17>
- Keleş-Ay, F. (2010). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin iş yükü algısı ve iş-aile çatışması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kossek, E. E., & Ozeki, C. (1998). Work-to-family conflict, policies, and the job-life satisfaction relationship: A review and directions for organizational behavior-human resources research. *Journal of Applied Psychology*, 83(2), 139-149.
- Locke, E.A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. In M.D. Dunnette (Ed.), *Handbook of industrial and organizational psychology* (pp. 1297-1343). Consulting Psychologists Press.
- Martin, B. (2011). On being a happy academic. *The Australian Universities' Review*, 53(1), 50-56.
- McElwain, A. K., Korabik, K., & Rosin, H. M. (2005). An examination of gender differences in work-family conflict. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 37(4), 283-298.
- Minnotte, K. L., Minnotte, M. C., & Bonstrom, J. (2015). Work-family conflicts and marital satisfaction among US workers: Does stress amplification matter?. *Journal of Family and Economic Issues*, 36, 21-33. <https://doi.org/10.1007/s10834-014-9420-5>

- Monalisa, M., Stevani, H., Oktasari, M., & Dewi, E. R. (2024). Work-family conflict among working students: strategies, challenges, and implications for academic success. *Research and Development Journal of Education*, 10(2), 967-974. <https://doi.org/10.30998/rdje.v10i2.23485>
- Mumu, J. R., Tahmid, T., & Azad, M. A. K. (2021). Job satisfaction and intention to quit: A bibliometric review of work-family conflict and research agenda. *Applied Nursing Research*, 59, 151334. <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2020.151334>
- Nelson, M. M., & Agarwal, B. (2023). The rigmarole of negotiating double binds: A qualitative study of indian women academics' work-from-home routines in covid-19 times. *South Asian Journal of Business and Management Cases*, 12(3), 372-389. <https://doi.org/10.1177/22779779231209374>
- Netemeyer, R. G., Boles, J. S., & McMurrian, R. (1996). Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales. *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 400-410.
- Ojo, S.S., & Pojwan, M.A. (2018). Work-family conflict and Job satisfaction among female academics in Nasarawa State Polytechnic Lafia. *International Journal of Educational Research and Management Technology*, 3(4), 30-40.
- Okolie, U. C., & Uwayah, L. I. (2024). Workplace consequences of work-family conflict for women. *Jurnal Manajemen Indonesia*, 9(1), 21-30. <https://doi.org/10.29103/j-mind.v9i1.16598>
- Oshagbemi, T. (2000). Gender differences in the job satisfaction of university teachers. *Women in Management Review*, 15, 331-343. <https://doi.org/10.1108/09649420010378133>
- Özateşler-Ülkücan, G., Çelik, Ş., & Yurttaşen, D. (2023). Akademide cinsiyetlendirilmiş bakım emeğinin etkileri ve iş-yaşam dengesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1173-1192. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1333261>
- Öztürk, M., & Türk, A. (2020). The effect of sociodemographic variables and work-family conflict on perceived job stress: The case of social work organizations. *Sivas Cumhuriyet University Faculty of Letters Journal of Social Sciences*, 44(1), 187-202.
- Parasuraman, S., & Simmers, C. A. (2001). Type of employment, work-family conflict and well-being: a comparative study. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 22(5), 551-568. <https://doi.org/10.1002/job.102>
- Rahman, M. M., Ali, N. A., Jantan, A. H., Mansor, Z. D., & Rahaman, M. S. (2020). Work to family, family to work conflicts and work family balance as predictors of job satisfaction of

- Malaysian academic community. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 14(4), 621-642.
- Ramachandaran, S. D., Nuraini, R., & Doraisingam, P. (2024). Understanding work-life balance challenges among academic professionals in higher education: A phenomenological study. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 23(12), 130-147. <https://doi.org/10.26803/ijlter.23.12.8>
- Sharma, A., Thapa, P., Gautam, L.K., Sharda, H., Yadav, P., & Rana, V. (2024). The effect of family-work conflict on job performance and satisfaction of female employees in education sectors. *International Journal of Scientific Research in Engineering and Management*, 8 (4), 1-16. <https://doi.org/10.55041/IJSREM30568>
- Sousa, C., Pinto, E., Santos, J., & Gonçalves, G. (2020). Effects of work-family and family-work conflict and guilt on job and life satisfaction. *Polish Psychological Bulletin*, 51(4), 305-314. <http://dx.doi.org/10.24425/ppb.2020.135463>
- Spector, P. E. (1997). *Job satisfaction: Application, assessment, causes, and consequences*. Sage Publications.
- Su, Q., & Jiang, M. (2023). “Ideal employees” and “good wives and mothers”: Influence mechanism of bi-directional work–family conflict on job satisfaction of female university teachers in China. *Frontiers in Psychology*, 14, 1166509. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1166509>
- Şimşek, M. N., & Koç, H. (2020). İş-aile çatışmasının iş doyumu ve yaşam doyumu üzerindeki etkisi: Bilişim sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 3072-3088.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Taşdelen, U., Aksoy, R., & Çakmak, A. F. (2016). Gemiadamlarının iş-aile ve aile-iş çatışmasına ilişkin bir saha çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 8(2), 217-241. <https://doi.org/10.18613/deudfd.266157>
- Tekne, S., & Güney, S. (2020). İş görenlerin bireysel özelliklerinin iş tatmini üzerindeki etkisi. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 15(58), 143-170.

- Tolay, E., & Baysal, S. (2020). Kadın akademisyenlerde iş-aile çatışmasına neden olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 793-821. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.561014>
- Türk, A. (2022). Sosyal hizmet çalışanlarının iş-aile yaşam çatışmalarının mesleki tükenmişlik üzerine etkisi: Sivas örneği. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 159-169.
- Uzun, H. (2021). İş-aile çatışması ve iş doyumu üzerine etkileri. *The Journal of Social Sciences*, 55, 211-226. <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.55032>
- Wang, Y. (2024). Work-Family conflict and balance strategies—an analysis based on the work-family resources model. *Open Journal of Business and Management*, 12(2), 1228-1239. <https://doi.org/10.4236/ojbm.2024.122064>
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An Introductory Analysis* (2nd Ed.). Harper and Row.
- Yücel, D., & Chung, H. (2023). Working from home, work–family conflict, and the role of gender and gender role attitudes. *Community, Work & Family*, 26(2), 190-221. <https://doi.org/10.1080/13668803.2021.1993138>

Feminist Teoride Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Kavramları ve Eleştiriler

Sex and Gender Concepts and Criticisms in Feminist Theory

İlknur Meşe*

Öne Çıkanlar

- Toplumsal cinsiyet kavramı bedenlerin sadece biyolojik varlıklar olmadığını anlatır.
- Bedenlerimiz aynı zamanda toplumsal normlar, pratikler ve söylemlerle şekillenen kültürel varlıklardır.
- Cinsiyet-toplumsal cinsiyet kavramları feminist teoride tartışılmakta olan kavramlardır.
- Scott, Butler, Gatens ve Stone'ın görüşlerinde bu tartışmanın ucu açık ve zengin bir tartışma olduğunu görüyoruz.

Öz: Toplumsal cinsiyet kavramı psikanalist J. Robert Stoller'ın 1968'de yazdığı "Sex and Gender" adlı kitabında cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelemesiyle feminist düşünürlerce benimsenmiş ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı bedenlerin sadece biyolojik varlıklar olmadığını, toplumsal beklentiler ve roller tarafından şekillenen kültürel varlıklar olduğunu da göstermiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı feministlerin eline, biyolojinin belirleyici olduğu anlayışıyla birlikte ilerleyen cinsiyet eşitsizliklerine karşı meydan okuma fırsatı vermiştir. Bununla birlikte cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımında her ne kadar toplumsal cinsiyet, cinsiyetten bağımsızlaşmış olsa da cinsiyet kavramı fazlaca sorgulanmadan doğal ve biyolojik bir varsayım olarak kalmaya devam etmiştir. Feminist teoride bu iki kavrama yüklenen anlamlar birçok düşünür tarafından tartışılmıştır. Bazı feminist düşünürler bu ayrımın yeniden tanımlanmasını, bazılarıysa bu ayrımın tümüyle reddedilmesi ve yerini başka kavramlara bırakması gerektiğini iddia etmiştir. Bu makalede Joan W. Scott, Judith Butler, Moira Gatens ve Alison Stone'un görüşleri analiz edilerek, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tartışmasının ilerlediği güzergâh ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Joan W. Scott, Judith Butler, Moira Gatens.

Highlights:

- The concept of gender tells us that bodies are not just biological beings.
- Our bodies are also cultural beings shaped by social norms, practices and discourses.
- The concepts of sex and gender are concepts that are being discussed in feminist theory.
- In the views of Scott, Butler, Gatens and Stone, we see that this discussion is open-ended and rich.

*Prof. Dr., Giresun Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ilknur.mese@giresun.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-229-4566,

Abstract: The concept of gender was adopted by feminist thinkers and became widely used after the psychoanalyst J. Robert Stoller examined the relationship between sex and gender in his book "Sex and Gender" written in 1968. The concept of gender showed that bodies are not only biological entities, but also cultural entities shaped by social expectations and roles. Therefore, the concept of gender gave feminists the opportunity to challenge the gender inequalities that were promoted with the understanding that "biology is destiny". However, although gender has become independent of sex in the distinction between sex and gender, the concept of sex as a natural and biological assumption has remained largely unquestioned. The meanings attributed to these two concepts in feminist theory have been discussed by many thinkers. Some feminist thinkers have claimed that the distinction should be redefined, while others have claimed that the distinction should be rejected completely and replaced by other concepts. In this article, the views of Joan W. Scott, Judith Butler, Moira Gatens and Alison Stone are analyzed and the path of the sex and gender debate is revealed.

Keywords: Sex, Gender, Joan W. Scott, Judith Butler, Moira Gatens.

Summary

In the 1970s, feminist theorists used the distinction between sex and gender to show that unequal positions between men and women were caused by social expectations of what was appropriate for their sex, and that the source of these expectations was not gender per se. Again, using this distinction, feminist theorists rejected biological and essentialist explanations, such as women's fertility and men's physical strength, which were used as the basis for men's primary and women's subordinate position in the social sphere, thus challenging the notion that "biology is destiny". To prove the validity of this distinction, they drew on anthropological evidence showing that different cultures have different gender expectations. Feminist thinkers found the concept of gender useful for two reasons. First, it provided them with a language to show the ways in which societies subordinate women to men through norms of femininity and masculinity. Second, it signalled that male and female roles were defined by society, not by biology. This implied that these roles were malleable.

Although this distinction initially appeared to be a useful conceptual production and was used in feminist theory, it has been criticised for reinforcing the nature/culture distinction and the binary understanding of sex, since it assumes that gender is cultural and changeable, whereas sex is biological and natural. Some feminist thinkers have argued that this distinction should be redefined, while others have argued that it should be rejected altogether and replaced by other concepts. The ideas of Joan W. Scott, Judith Butler, Moira Gatens and Alison Stone are discussed in this article. Joan W. Scott proposes the concept of gender as an analytical category that functions as a critique of notions of sexual difference. Judith Butler objects to the definition of gender as

natural, immutable, given, pre-cultural. She argues that sex, which appears to be natural, is less biological and more cultural than we think, and even that sex is actually gender, and uses it in the sense of gender. In her book "Imaginary Bodies", Moira Gatens criticises the sex-gender distinction and proposes the concept of body images instead of gender. She accepts that bodies have biological qualities that are independent of culture, but she does not say that these biological qualities make people male and female, she emphasises more on the cultural side of bodies. The imaginary body is a concept that emphasises that we are a psychic body as well as a material body. Rather than reducing the terms sex and gender to each other or replacing them with another term, Alison Stone argues for maintaining the distinction between the two terms, but by changing their existing meanings and establishing an interactional relationship between them. According to her (2019: 128), although gender ideals are embedded in the physical characteristics of the body, these emergent characteristics should be considered gendered rather than sexed. She prefers to use the term "gender" to refer to biological sex qualities that affect and are affected by how we take on gender.

Let us think of the biological body as the material form/foundation of the body. While gender is not directly dictated or coerced by this material basis, it nevertheless bears the traces of this material basis. Gender consists of discourses, thoughts, meanings and images about gender. This framework is socially constructed. Gender provides the tools for the formation of ideas about gender and the means of perceiving gender, but we can claim that these are neither purely social nor gendered ideas. Gender cannot be perceived on its own. We perceive gender, however, through the discourses, thoughts, meanings and images created by gender. The two are not based on separate realities and our bodies cannot be divided into two opposing poles, either biological sex or gender. There is transitivity between them. We pass through one to reach the other. Just as our understanding of gender can change over time, so too can our perception and understanding of gender as they change.

Giriş

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında bir ayrım yaparak o güne kadar hep kullanılagelmiş olan cinsiyet kavramı yerine toplumsal cinsiyet kavramının kullanılmasını yaygınlaştıran kişi psikanalist J. Robert Stoller'dır. Stoller, 1968'de yazdığı "Sex and Gender" adlı kitabında cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceler. Stoller, biyolojik anomaliler gösteren kişilerle (örneğin kısırlar ve hermafroditler) biyolojik olarak normal ama psikolojik anomaliler gösteren bireyleri (örneğin transseksüeller) inceler. Getirdiği açıklamalar kadınlardan ziyade erkek travesti ve transseksüellere yönelik olsa da psikolojik anomalileri kendisinin geliştirdiği cinsiyet ve

toplumsal cinsiyet ayrımıyla açıklar. Bu açıklamaya göre, kişinin biyolojik cinsiyeti, bu cinsiyete uygun düşen toplumsal cinsiyet kimliğini (yani eril cinsiyet için erillik, dişi cinsiyet için dişillik) belirlemese bile genellikle pekiştirir. Bir kişinin toplumsal cinsiyet kimliği öncelikli olarak doğum sonrası psikolojik etkilenmelerin sonucudur. Toplumsal cinsiyet kimliğini etkileyen bu psikolojik faktörler, kişinin biyolojik bir gerçeklik olarak cinsiyetini, transseksüellik örneğinde olduğu gibi tamamen hükümsüzleştirebilir (Akt., Gatens, 2018, ss. 28-29). Bu ayrım 1960'ların sonları ve 1970'lerin başlarında Kate Millett (1971) ve Ann Oakley (1972) gibi feminist düşünürlerce benimsendi.

Bu ayrım genel olarak şu kabullerden oluşur (Stone, 2019, ss. 53-57):

1. Cinsiyet (erkek ve dişi olmak) biyolojiktir, toplumsal cinsiyet (erillik ve dişillik) toplumsaldır.
2. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet tarafından belirlenmez.
3. Toplumsal cinsiyet, erkek ve dişi bireylere uygun olduğu düşünülen toplumsal beklentiler, idealler ve normlardan oluşur.
4. Toplumsal beklentiler ve normlar bireylere diğer insanlar ve kurumlar tarafından aktarılır. Beklentilere uygun davranışlar ödüllendirilir, uygun olmayanlar cezalandırılır.
5. Toplumsal cinsiyet beklentilerindeki kültürel çeşitlilik, biyolojinin etkisinin olmadığını gösterir.
6. Erillik ve dişillik tarzları kendi içinde çeşitlilik gösterir. Toplumlar farklı erillik ve dişillik gruplarından, farklı erillik ve dişillik biçimleri beklerler, fakat değişmeyen şey, neredeyse bütün toplumların, erkeklerin eril ve dişilerin dişil olmaları gerektiği konusunda beklentiye sahip olmasıdır.

Stone, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımının ilk olarak insanların bedenleri biyolojik olarak cinsiyetli iken edimleri ve düşüncelerinin toplumsal olarak cinsiyetli olduğu anlamında ele alındığını söyler, fakat aslında bu ayrım bize bedenlerin sadece biyolojik varlıklar olmadığını, aynı zamanda toplumsal pratikler ve normlardan kaynaklanan alışkanlıklar ve özelliklere sahip kültürel varlıklar da olabileceğini gösterdi (2019, s. 108).

Feminist teorisyenler cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ayrımını, kadınlar ve erkekler arasındaki hiyerarşik toplumsal konumların nedeninin, onlara neyin uygun düştüğüyle ilgili toplumsal beklentiler olduğunu, bu beklentilerin kaynağının kendi başına cinsiyet olmadığını göstermek için kullandılar (Stone, 2019, s. 54). Yine bu ayrımı kullanarak feminist teorisyenler, erkeklerin toplumsal alanda birincil, kadınların ikincil konumlarına dayanak olarak kullanılan

kadınların doğurganlığı ve erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü olmaları gibi biyolojik ve özcu açıklamaları reddettiler, dolayısıyla biyolojinin belirleyici olduğu anlayışına meydan okudular. Bu ayrımın geçerliliğini kanıtlamak için farklı kültürlerin farklı toplumsal cinsiyet beklentilerine sahip olduğunu ortaya koyan antropolojik kanıtlardan yararlandılar. Stone’a göre feministler, bu toplumsal cinsiyet kavramını iki nedenden dolayı faydalı buldular. Birincisi, bu onlara toplumların dişillik ve erillik normları üzerinden kadınları erkeklere tabi kılma yollarını göstermek için bir dil sağladı. İkincisi, bu kavram eril ve dişil rollerin biyoloji tarafından değil, toplum tarafından tanımlanmış olduklarına işaret ediyordu. Bu da söz konusu rollerin değiştirilebilir olduklarını ima ediyordur (2019, s. 91).

İlk başlarda faydalı bir kavramsal üretim gibi görünmesine ve feminist teoride kullanılmasına rağmen bu ayrım eleştirilmiştir. Stone, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımına yönelik feminist eleştirileri iki başlık altında toplar: İlk eleştiri, cinsiyetin değişmez olmadığı ve en azından kısmen toplumsal cinsiyetten etkilendiği şeklindedir. İkinci eleştiri ise, biyolojik cinsiyeti oluşturanın ne olduğuyula ilgili bilimsel görüşlerin değişmez olmadığı ve toplumsal cinsiyetle ilgili beklentilerdeki değişimin de içinde bulunduğu değişimlerden etkilendiği şeklindedir (2019, ss. 64-65).

Bazı feminist düşünürler bu ayrımın yeniden tanımlanması gerektiğini, diğerleriyle, bu ayrımın tümüyle reddedilmesi ve yerini başka kavramlara bırakması gerektiğini düşündüler. Bu yazıda Joan W. Scott, Judith Butler, Moira Gatens ve Alison Stone’un bu konu hakkında yaptıkları tartışmalara -her birinin alandaki etkililik düzeyi oranında- yer verilecektir.

Joan W. Scott’ın Toplumsal Cinsiyet Anlayışı

Joan W. Scott, “Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi” (2007) adlı kitabında toplumsal cinsiyet kavramının ikili karşıtlıklar temelinde kullanımını eleştirir ve onun, eleştiri işini gören analitik bir kategori olmasını önerir. İkili karşıtlığın sabitliği ve değişmezliği anlayışının reddi ile cinsel farklılık terimlerine ilişkin yapıbozumuna ihtiyacımız olduğunu söyler. Onun sözleriyle:

Eğer Jaques Derrida’nın yapıbozumu tanımını kullanacak olursak eleştiri, söz konusu bağlam içindeki ikili karşıtlığın nasıl işlediğini analiz etmek ve bu ikili karşıtlığı gerçek, ispatı kendinde veya şeylerin doğasında mevcut gibi kabul etmek değil sahip olduğu hiyerarşiyi tersine çevirmek ve onu ortadan kaldırmaktır. (2007, ss. 33-34)

Scott’a göre feminist düşünce zaten yıllardır bunu yapmaktadır. “Feminist düşünce tarihi, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkinin belirli bağlamlarda hiyerarşik bir şekilde yapılanmasının reddi ve bu işleyişin tersine çevrilmesinin ya da ortadan kaldırılmasının tarihidir.” (2007, s. 34).

Scott, toplumsal cinsiyetin analitik bir kategori olarak kullanılması için, bunlara ilaveten, çalışmalarımızda kullandığımız bazı yöntemleri ve bazı soruları değiştirmemiz, tekil kökenleri aramak yerine, birbiriyle bağlantılı süreçleri kavramamız, olayların neden gerçekleştiklerini anlayabilmek için daha sık nasıl gerçekleştiklerini sormamız ve son olarak, toplumsal iktidarın birleşik, tutarlı ve merkezi olduğunu düşünmek yerine, Michel Foucault’nun geliştirdiği, “güç alanları”nda söylemsel olarak kurulan eşitsiz ilişkiler olarak düşünmemiz gerektiğini söyler (2007, s. 37).

Scott, toplumsal cinsiyetin, cinsler arasında görülen mevcut farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu ögesi olduğunu ve bu nedenle, iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın asli yolu, aynı zamanda yöntemi olduğunu belirtir. Hatta ona göre, “toplumsal cinsiyetin, iktidarın doğrudan ortaya koyduğu ya da ortaya konması aracılığıyla oluşturulan asli alan olduğunu söylemek daha doğru olabilir.” (2007, s. 43). Scott’ın temennisi, toplumsal cinsiyetin sadece cinsiyeti değil, sınıf ve ırk da kapsayacak bir siyasi ve toplumsal eşitlik vizyonu ile yeniden yapılandırılmasıdır (2007, s. 57).

Scott’un sözlerinden anlaşılan, toplumsal cinsiyet kavramı ile heteronormatif yasanın yarattığı, birbirine karşıt, hiyerarşik, doğal ve değişmez olarak gösterilen ikili cinsiyet anlayışını eleştirmesidir. Bu eleştiriden temenni edilen, heteronormatif yasanın yarattığı cinsel farklılığı ve eşitsizliği ortadan kaldırmaktır. Scott’un bu kitabının ilk basımından (1988) sonra 1990’da “Cinsiyet Belası” adlı, büyük etkiler yaratacak olan kitabı ile Butler, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımına dair feminizmdeki tartışmalara katılır.

Butler’in Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Ayrımına Eleştirisi

Butler, “Cinsiyet Belası” (2010) adlı kitabına yazdığı ilk önsözde, kadın olmanın “doğal bir olgu” veya kültürel bir performans teşkil edip etmediğini, “doğallığın” bedeni cinsiyet kategorileri üzerinden ve içinde üreten, söylemsel olarak kısıtlanmış performatif edimlerce oluşturulmuş olup olmadığını sorgular. Butler bu soruları ve daha fazlasını sorarak feminizmde cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımı, özne ve kimlik kategorileri gibi temel konuları eleştirir.¹ Kitap boyunca, cinsiyetin ve genel olarak bedenlerin doğallaştırılmasının eleştirel bir soykütüğünü çıkarmayı, lal, kültür öncesi, yorumlanmayı bekleyen beden figürünün yeniden değerlendirmesini yapmayı, zorunlu heteroseksüelliğin, cinsiyeti hiyerarşik bir ikilik olarak inşa etmesini sorgulamayı, yapanın yapılandan önce geldiğine dair epistemolojik paradigmayı sorgulamayı,

¹ Butler’in cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımına eleştirilerini daha iyi kavramak için onun toplumsal cinsiyet performatifliği kuramına dayanarak öznellik ve failliğin tartışıldığı başka bir yazı için bkz. Meşe, 2020.

feminizmin normatif kimlik kategorilerini eleştirmeyi kendine görev edinmiştir. Bu sorgulamalarla bağlantılı olarak, bu kitabın olumlu normatif bir gücü varsa o da toplumsal cinsiyet normlarının, neyin gerçek ve idrak edilebilir olup olmadığına dair oluşturduğu meşruiyet alanını, yanlış, gerçekdışı ve idrak edilemez addedilmiş bedenleri de kapsayacak şekilde genişletilmesini sağlamak olduğunu söyler (Butler, 2010, s. 29). “Biziz Halk” adlı kitabında da bu hedefini tekrar eder. Geliştirdiği toplumsal cinsiyet performatifliği kuramının siyasi emelinin, toplumsal cinsiyet azınlıkları ile cinsel azınlıkların yaşamlarının, kamusal ve kişisel mekânların kesiştiği ve karıştığı alanlarda daha olanaklı ve daha yaşanabilir hale gelmesini sağlamak olduğunu belirtir. Ardından, kuramının hangi toplumsal cinsiyet performanslarının doğru ve hangilerinin yanlış olduğu yönünde bir hüküm bildirmediğini, meselenin normların toplumsal cinsiyetli yaşamlar üzerindeki baskısını azaltmak (kaldırmak ya da aşmak değil) olduğunu ekler (Butler, 2018, ss. 33-34).

Butler, toplumsal cinsiyet normlarının, toplumsal cinsiyet azınlıklarını ve cinsel azınlıkları kapsayacak şekilde genişletilmesi için, feminizmin belli toplumsal cinsiyet ifadelerini idealleştirip yeni hiyerarşi ve dışlama biçimleri üretmesini eleştirmekle işe başlar. Özellikle de “kimi toplumsal cinsiyetli ifadelerin yanlış veya türev addedilmesini, diğerlerinin ise doğru/hakiki ve orijinal sayılmasını şart koşan hakikat rejimlerine” (2010, s. 12) karşı çıkar. Bu hakikat rejimlerinin belli toplumsal cinsiyet kimlikleri üzerinde yarattığı şiddeti betimlemek için “normatif” terimini kullanır. Butler için biyoloji ve biyolojik cinsiyet hakkındaki bilgi iddiaları zorunlu olarak yanlış değildir; daha ziyade normatiftir. İnsanların nasıl eylemeleri gerektiğine dair beklentileri taşır veya iletirler (Stone, 2019, s. 110). Butler bu terimi, (1) “toplumsal cinsiyeti idare eden normlara özgü” olarak tanımlar. (2) Etik gerekçelendirmenin nasıl yapıldığını ve hangi somut sonuçlara varacağını anlatmak için de kullanır. Toplumsal cinsiyetin normatif biçimlerine karşı çıkar ama bir yandan da toplumsal cinsiyetli dünyanın nasıl bir yer olması gerektiğine dair belli bir normatif görüşe sahip olmamanın da mümkün olmadığını belirtir: “Yine de bu metindeki olumlu normatif görüşün (olduğu kadarıyla) “toplumsal cinsiyeti söylediğim şekilde altüst ederseniz hayat güzel olur” minvalinde bir kural biçimini almadığını ve alamayacağını ifade etmek isterim.” (2010, s. 27) diye ekler.

Butler cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını eleştirir. Ona göre, bu ayrım ilk başlarda “biyoloji kaderdir” ifadesine itiraz getirmek için kullanılmıştı. Bu ayrımda, beden biyolojik, doğal, değişmez, verili, söylemsellik öncesi, kültür öncesi bir olgu olarak tasavvur edilir. Cinsiyet biyolojik alanda değişmez görünse de toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa edildiği, dolayısıyla cinsiyetin nedensel sonucu olmadığı ve onun kadar sabit ve değişmez olmadığı iddia edilir. Böylece cinsiyet ikiliymiş gibi sorunsuzca kurulmuş olsa bile, toplumsal cinsiyet, cinsiyete getirilen çoklu yorum olarak anlaşılmıştır ve iki ile sınırlandırılması için bir neden kalmamıştır.

Toplumsal cinsiyetin inşa edilmişliği cinsiyetten tümüyle bağımsız bir şey olarak kuramsallaştırıldığında, toplumsal cinsiyetin kendisi yüzergeçer hale gelir. Böylece, erkek ve eril, erkek bedeni imlediği gibi dişi bedeni de imleyebilir. Aynı şekilde kadın ve dişi de dişi bedeni imlediği gibi kolaylıkla erkek bedeni de imleyebilir (2010: 51). Feminist literatürde cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın farklı kullanımlarına rastlamak mümkündür. Kimi değerlendirmelerde toplumsal cinsiyet, cinsiyet ile doğrudan ilişkisi olduğunun varsayılması nedeniyle, cinsiyete uygun olarak ikili inşa edilmiştir. Butler’a göre eğer ikili toplumsal cinsiyet sistemini varsayarsak, toplumsal cinsiyet ile cinsiyet arasında mimetik bir ilişki olduğu, toplumsal cinsiyetin cinsiyeti aynaladığı ya da cinsiyet tarafından kısıtlandığını düşünmemiz gerekir. Eğer varsaymıyorsak, çoklu yorumların olduğunu düşünüyorsak, o halde cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin determinist değil, olumsal olduğunu kabul etmemiz gerekir. Yani çoklu yorumlara açık olduğunu düşünmeliyiz.

Butler (2010, ss. 190-192), Simone de Beauvoir’ın “İkinci Cins” adlı kitabında “kişi kadın doğmaz, kadın olur” sözü ile cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki bağı kopardığını söyler. Yani cinsiyet, toplumsal cinsiyete vesile olamaz. Butler’a göre Beauvoir’ın kuramı kendisinin öngörmediği radikal sonuçlara varıyordu. Mesela cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kökten birbirlerinden ayrı şeylerse eğer, belli bir cinsiyet olunca belli bir toplumsal cinsiyet olunacağı sonucuna varmak mümkün değildir. Bu radikal formülasyon, cinsiyetli bedenlerin farklı toplumsal cinsiyetlere vesile olabileceğine, üstelik toplumsal cinsiyet sayısının ikiye sınırlı olmasının şart olmadığına işaret eder. Özetlersek, Butler’a göre Beauvoir’ın ayrımı:

- Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki olduğu varsayılan zorunlu biyolojik bağı koparmıştır.
- Bağın kopmasıyla belli bir cinsiyetin illaki o cinsiyet için uygun görülen toplumsal cinsiyet haline gelmesi mümkün olmaktan çıkmıştır.
- Cinsiyet bu ayrımda doğal ve değişmez olarak kalırken toplumsal cinsiyet değişebilir bir anlama kavuşmuştur.
- Eğer toplumsal cinsiyet kişinin olduğu değil de dönüştüğü bir şeyse, o zaman toplumsal cinsiyetin kendisi başladığı ve bittiği söylenemeyecek bir tür oluş süreci veya etkinliktir. Süregiden bir söylemsel pratik olarak müdahaleye ve yeniden anlamlandırmaya açıktır.
- Yine eğer toplumsal cinsiyet olunan bir şeyse, bu oluş sürekli tekrarlayan eylemleri gerektirir. Böylece toplumsal cinsiyet bir tür kültürel/bedensel eylem haline gelir. Yani beden sadece biyoloji ile tanımlanan bir varlık olmaktan çıkarılarak, ayrıca kültürel bir varlık olarak da vurgulanmış oldu.

Bu formülasyonda toplumsal cinsiyet çoklu bir görünümde olsa dahi cinsiyet yine de ikili kalmaya devam etmektedir. Butler, cinsiyetin, doğal, değişmez, verili, inşa edilmemiş gibi terimlerle tanımlanmasının sorgulanması gerektiğini söyler. Örneğin, cinsiyete dair doğal görünen olguların, bilimsel ve tarihsel söylemler tarafından, bir takım siyasi ve toplumsal çıkarlar uğruna söylemsel olarak nasıl tesis edildiğinin sorgulanması gerekir, çünkü toplumsal cinsiyetin kültürle olan ilişkisi ile cinsiyetin doğa ile olan ilişkisi aynı değildir. Toplumsal cinsiyet, cinsiyetleri tesis eden mekanizmanın ta kendisidir. Biyolojik farklılığa dair bildiklerimiz büyük ölçüde toplumsal cinsiyet beklentileri ve varsayımlarından etkilenmiştir. Biyolojiyle ilgili bildiğimiz her türlü iddianın, insanların nasıl eylediği üzerinde etkileri vardır. Butler’a göre toplumsal cinsiyet, “cinsiyetli doğa”nın ya da “doğal bir cinsiyet”in üretilmesinde ve bunların “söylemsellik öncesi”, kültür öncesi bir şeymiş gibi, siyasi olarak tarafsızken kültürün gelip üzerinde etki ettiği bir yüzeymiş gibi tesis edilmesinde kullanılan söylemsel/kültürel bir araçtır.” (2010, s. 52). Yani toplumsal cinsiyet mekanizması, cinsiyetin tutarlılığını ve ikili çerçevesini fiilen sağlama almak için cinsiyetin ikiliğine dair söylemsellik öncesi bir alan yaratmıştır. Böylece Butler’ın söylediği sorgulamaları yaparak,

Cinsiyetin değişmezliğine itiraz edilirse “cinsiyet” denen bu insanın da toplumsal cinsiyet denli kültürel bir inşa olduğu; hatta belki de “cinsiyet”in aslında zaten en başından beri toplumsal cinsiyet olduğu, yani cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın aslında ayrım falan olmadığı ortaya çıkar. (2010, s. 52)

Bu formülasyonda Butler cinsiyeti doğal, değişmez konumundan çıkarıp, tıpkı toplumsal cinsiyete feminist teoride yüklenen anlamda olduğu gibi kültürel bir anlam yükler. Butler’ın, cinsiyetin aslında toplumsal cinsiyet olduğu iddiası, bedenin biyolojik niteliklerini reddettiği anlamına gelmez. Aksine bedenin biyolojik niteliklerinin sandığımızdan daha az biyolojik ama daha çok kültürel olduğunu öne sürer. Yani toplumsal cinsiyet mekanizması, cinsiyetle ilgili bilgilerin ve iddiaların oluşumunu etkiler, bu bilgiler de doğal olarak, toplumsal cinsiyetli davranışlarımızı ve pratiklerimizi nasıl yaptığımızı etkiler. Böylelikle Butler, doğa-kültür veya ona tekabül ettiği varsayılan cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımında, ilkinin (doğa ve cinsiyet) doğal ve değişmez, ikincisinin (kültür ve toplumsal cinsiyet) değişebilir olarak formüle edilmesini tersyüz etme amacıyla, birinci alanın doğallığını sorgulamış ve ikincisi tarafından kurulabilirliğini göstermiştir. Cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımına yönelik, cinsiyet kavramına yüklenen anlamı altüst ederek onu toplumsal cinsiyet anlamında kullanmayı tercih etmiştir.

Cinsiyeti bir hakikat olarak kuran toplumsal cinsiyet normlarının kaynağı/kökeninin ne olduğuna, hangi yollarla işlediğine ve bedenleri nasıl maddeleştirdiğine bakmamız gerekir.

Toplumsal Cinsiyet Normları

Butler, bizi kendisini tekrara zorlayan toplumsal cinsiyet normlarının heteroseksüel matris olarak ifade ettiği söylem tarafından oluşturulduğunu söyler. Bu ifadeyi, Monique Wittig’in “heteroseksüel sözleşme” mefhumundan ve biraz da Adrienne Rich’in “zorunlu heteroseksüellik” mefhumundan yararlanarak, toplumsal cinsiyetlerin ve arzuların doğallaştırılmasını ve idrak edilebilirliğini belirleyen hegemonik söylemsel/epistemik modeli nitelemek için kullanır. “Bu modelde, zorunlu heteroseksüellik pratiği üzerinden karşıtölumsal ve hiyerarşik bir şekilde tanımlanan istikrarlı bir toplumsal cinsiyetin ifade ettiği istikrarlı bir cinsiyetin (eril erkeği, dişil kadını ifade eder) şart olduğu, bedenlerin ancak bu koşulda tutarlı ve akla yatkın olabileceği varsayılır.” (2010, s. 49, 6. Dipnot). Buna göre, heteroseksüel matris, toplumsal cinsiyetin cinsiyetten kaynaklandığı, birbirine karşıt ve hiyerarşik ikili cinsiyet olduğu ve heteroseksüelliğin doğal ve hakiki olduğu fikrini yaratan bir söylemdir.

Toplumsal cinsiyetimiz söylemle kurulur. Toplumsal cinsiyeti başlatan, doğduğumuzda birisinin kız ya da erkek olduğumuzu belirten kutuları işaretlemesi, yasal belgelere bu şekilde geçmesi ya da “Erkek oldu” ya da “Kız oldu” diye bağırmasıdır belki de der Butler. Bu ilkyazılar ve adlandırmalar, bizi ilk başta kontrol edilemeyen şekillerde etkileyen öteki insanların beklentileri ve fantezileriyle birlikte gelir. Fakat tek kişinin söylemsel edimi toplumsal cinsiyetli hayatımızı belirlemez ve söylem salt sözcüklerden de ibaret değildir, aynı zamanda bir anlamlandırma kavramıdır. Söz konusu anlamlandırma, hem belli gösterenlerin kastettiği şeyleri salt nasıl kastettiği ile hem de belli söylemsel biçimlerin, nesne ve öznelere anlaşılabilirlikleri içinde nasıl ifade ettikleriyle ilgilidir. Bu anlamda söylemi, olağanüstü dil güçleri olan ve tepeden belirleyen bir egemen güç fikri yerine daha dağınık ve karmaşık birtakım söylemsel ve kurumsal güçlerden oluşan bir ağ olarak düşünmek gerekir fakat bu ağ, yeniden anlamlandırmaya, yeniden kullanıma, altüst edici alıntılanmaya ve bu içinde başka türden söylemlerle kesintiye uğramaya ve çakışmaya açık bir ağıdır (Benhabib, Butler vd. 2014, s. 147; Butler, 2018, s. 31).

Normlar, normal veya makbul olan yaşamlar ile olmayanların alanını keyfine göre genişleten iktidar tarzları tarafından oluşturulur (Butler, 2018, s. 38). Normlar doğrusal olmayan ve uzun vadeli bir biçimde gerçekleşir. Toplumsal cinsiyet normlarının tortulaşması zamanla bir dizi bedensel stil üretmiştir ve bu stiller bedenlerin ikili cinsiyetler halindeki doğal biçimlenişleri gibi görünürler. “Doğal cinsiyet” veya “gerçek kadın” gibi ikna edici toplumsal kurgular böyle ortaya çıkar (Butler, 2010, s. 229). Bu tür normlar belirli tür öznelere tesis etmek (ya da lağvetmek) amacıyla sadece geçmişte değil, zaman içinde tekrar edilen bir biçimde işler. Butler’ın ifadesiyle:

Toplumsal cinsiyet normları (ideal tekbiçimcilik, bedenlerin heteroseksüel tamamlayıcılığı, birçoğu ırksal saflık kuralları ve melezleşmeye karşı taburlarca onanan uygun ve uygunsuz erillik ve dişillik idealleri ve hükümranlılığı) neyin idrak edilebilir bir biçimde insan olup neyin olmayacağını, neyin “gerçek” addedilip neyin edilmeyeceğini belirler, bedenlerin meşru ifade kazanabilecekleri ontolojik alanı oluştururlar. (2010, s. 9)

Toplumsal cinsiyet normları, bizim kendi yaratımımız olmayan psikolojik-toplumsal fanteziler aracılığıyla aktarılırlar, başka deyişle psikolojik ve toplumsal olarak dayatılırlar. Normlar çift taraflı çalışır. Bir taraftan bizi kendini tekrara zorlayıcı bir yapıya sahiptir. Yapmazsak bizi yaralanabilir kılabilme gücüne sahiptirler. Ama bu zorlayıcılık, bir seferde aşının zerk edilmesi gibi değildir. Çünkü normlar basitçe bize nakşedilmez ve biz de normların pasif alıcıları değilizdir. Normların diğer özelliği zorlarken aynı zamanda bizi üretmeleridir. Normlar zamansal bir süreç dâhilinde yavaş yavaş, bizimle birlikte ilerler, bizim kendi yanıt verebilirlik biçimlerimizi canlandırıp yapılandırır. Normlar onlara karşı gelebilme, hatta onlardan kopma yollarını göstermek anlamında bizi üretirler (Butler, 2018, s. 31-32).

Butler’ın (2007, 2010, 2014, 2017, 2018) toplumsal cinsiyet normlarına dair analizlerini şöyle özetleyebiliriz:

- Toplumsal cinsiyet normları heteroseksüel matris tarafından oluşturulur.
- Toplumsal cinsiyet normları, belli türde özneler tesis etmek veya lağvetmek amacıyla söylem’le kurulur.
- Toplumsal cinsiyet normları doğrusal olmayan ve uzun vadeli bir biçimde oluşurlar.
- Toplumsal cinsiyet normlarının tortulaşması zamanla ikili bedensel stil üretmiş ve bunlar bedenlerin doğal biçimlenişi olarak kabul görmüştür.
- Önce belli bir cinsiyetle kendimizi özdeşleştirip sonra ona uygun toplumsal cinsiyet normlarını takip etmeyiz. Doğuştan getirdiğimiz bir toplumsal cinsiyet kimliğimiz yoktur. Bizden önce oluşmuş olan toplumsal cinsiyet normlarının dayattığı toplumsal cinsiyet edimlerini gerçekleştirerek bir toplumsal cinsiyet kimliğine sahip oluruz.
- Toplumsal cinsiyet normları, bizim kendimizin yaratımı olmayan psikolojik-toplumsal fanteziler aracılığıyla aktarılır. Normun psişik işleyişi düzenleyici iktidarın apaçık baskısından daha sinsi bir yol izler. İçimizde, bizim onu kendiliğimizden taklit ve tekrar etmemizi sağlayan psişik bir alan oluşturur. Bunu örneğin utanç, melankoli, vicdan gibi duygular yaratarak başarır.
- Toplumsal cinsiyet normlarının psişik işleyişi, zamansal süreç içinde ama doğrusal ve tahmin edilir olmayan bir biçimde, önceki işleyişlerinden türetilir.

- Toplumsal cinsiyet normları psikolojik ve toplumsal olarak dayatılırlar. Bu dayatma hem özneyi kuran hem de norma karşı gelme yollarını özneye gösteren bir şekilde iş görür.
- Özneyi psişik yolla kuran ve öznedeki işleyen normlar aynı zamanda oldukça özel yollarla biçimlendirici ve savunmasız hale gelir. Öznenin dile karşı savunmasızlığını kuran toplumsal kategorilerin kendileri de hem psişik hem de tarihsel değişime karşı savunmasızdır. Tıpkı öznenin, kendisini önceleyen iktidar koşullarından türemesi gibi, normun psişik işleyişi de mekanik ya da tahmin edilir olmayan biçimlerde daha önceki toplumsal işleyişlerinden türetilir.
- Normlar tek seferde etki etmez. Sürekli etkide bulunurlar. Örneğin toplumsal cinsiyet bize başlangıçta biçim verip sonra bu etkiyi bırakmaz. Normların başlangıçtaki etkisini aktarmak da mümkün değildir. Toplumsal cinsiyet oluşumunun kökenini ve sonunu tespit etmenin imkânsızlığı da bundan ileri gelir. Çünkü normların kökeni betimlense bile, normun yinelenebilirliği süreç içinde normun kökeninden kaymasına neden olur. Bu nedenle kökenini ve sonunu tespit etmek imkânsızdır.
- Normların varlığı yinelenebilirliğe bağlıdır. Normlar yinelendikçe özne üzerindeki etkileri zamansallığa bağlı olarak kendisini oluşturan koşullardan ve bağlamdan kopar. Çünkü bu süreç içinde hem normlar hem üzerinde etki ettiği özneler hem de etkinin şiddeti psişik, toplumsal ve tarihsel etkiye karşı savunmasızdır.
- Tek bir toplumsal cinsiyet normu yoktur. Toplumsal cinsiyete dair, farklı toplumsallık kategorilerine göre farklı normatif şemalar vardır. Bunlar bir seferde oluşmaz ve hep öyle kalmazlar. Zaman içinde ve yinelenebilirlik aracılığıyla, iktidar işleyişlerine bağlı olarak değişirler. Bu değişimlerde kimin özne sayılacağına dair tanımlar da değişir. Dolayısıyla hayat her zaman kendi kurulumunun sınırlarını hep aşar. Çünkü tamamlanmamış olması ve yinelenebilirliğe duyduğu ihtiyaç nedeniyle normatif kurulumu içkin bir sınır vardır.
- Bu yineleme sürecinde toplumsal cinsiyet normları beden üzerinde varlığa gelirler. Özneler kendi kişisel tarihlerine ve koşullarına göre normları başka türlü icra ederler. Bu icra esnasında normlar yeniden anlamlandırılırlar, altüst edilirler veya yeniden üretilirler. Fakat bu yinelenebilirliğin kendisi bitmez ve bundan dolayı özneyi, süreci ve normları tamamlanmaz kılar.
- Yinelenebilirlik düşüncesi neden normların determinist bir etkisi olmadığını anlatır. Bu nedenle Butler, kurum/inşa yerine performativite kavramını daha faydalı bulur.

Butler, Taklit ve “Toplumsal Cinsiyet’e Karşı Durma” adlı kitabında, toplumsal cinsiyetin, ‘asıl’ hali bulunmayan bir tür taklit olduğunu iddia eder. Toplumsal cinsiyet ona göre taklit

etmenin ürünü ve sonucu olarak “esas” nosyonunu doğuran bir tür öykünmedir. Neye öykünürler? Kendisi de öykünmenin etkisiyle üretilmiş olan fantazmatik bir heteroseksüel kimlik idealini taklit ederler. Bu kimlik performatif bir taklit yoluyla asıl’ın kendisi, bir asıl fantazmı olarak üretilmiştir. Bu anlamıyla heteroseksüel kimliklerin gerçekliği, kendini köken, hakiki, asıl ve her türlü taklidin zemini olarak kuran bir öykünmeyle oluşturulmuştur. Bu anlamıyla heteroseksüel kimlikler, gerçek’in zeminleri, kökenleri, normatif ölçüsü olarak takdim edilen ve teatral şekilde üretilen sonuçlardır (2007, ss. 23-26).

Performatiflik-Yinelenebilirlik

Butler, bedenin cinsiyetli doğmadığı, toplumsal cinsiyet kimliğinin sonradan öğrenildiği düşüncesine dayanak olarak, Nietzsche’nin “Ahlakın Soykütüğü”ndeki “Yapma, eyleme, oluşma fiillerinin ardında bir ‘varlık’ yoktur: ‘yapan’ yalnızca yapılane eklenen bir kurgudur-mesele yapılandan ibarettir.” iddiasını alır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet denen şey, bir olgu, eylemlerin kaynağındaki kararlı bir kimlik değildir. Özneden önce tarihsel ve söylemsel olarak oluşmuş, onu sınırlayan ve aşan toplumsal cinsiyet normlarının etkisiyle yaptığımız toplumsal cinsiyet edimlerinin düzenli tekrarı sonucu oluşmuştur. Bu edimler maddeselleşerek zamanla töz görünümünü, bir çeşit doğal varlık görünümünü üretirler. Bu nedenle mevcut ikili toplumsal cinsiyet kimlikleri hep var olagelen öz veya hakikatlermiş gibi görünürler.

Butler’a göre toplumsal cinsiyet bir olgu veya kimlik değildir. Toplumsal cinsiyete dair tekrar eden edimler toplumsal cinsiyet fikrini yaratır. Toplumsal cinsiyet normlarının varlıklarını sürdürmeleri yeniden üretilmeleriyle mümkündür. Yani yinelenebilir olmaları onlara dair gerçeklik algısını oluşturur. Bir yandan da yinelenebilirlik sayesinde ve içinde, toplumsal cinsiyeti çeşitlendirecek faillğe dair imkânlar elde edilmektedir.

Butler performatifliği, toplumsal cinsiyetli edimlerin beden düzeyindeki yinelenebilirliğini anlatmak için kullanır ve şöyle izah eder:

- Toplumsal cinsiyet performatiftir çünkü tekrar eden edimler toplumsal cinsiyet fikrini yaratır.
- Performatif edimler, ikili karşıtlıklardan biri olmamızı talep eden zorunlu toplumsal cinsiyet normlarını belli türde bir eyleme dökme edimidir. Toplumsal cinsiyet normlarını eyleme dökmenin iki anlamı vardır: (1) Bizi önceler ve üzerimizde etkide bulunurlar. (2) Bunları yeniden üretmekle yükümlüüz.

- Toplumsal cinsiyeti mümkün kılan performatiflik, tek seferlik ve kasti bir edim değildir. Onu uygulayanın iradesinin ya da seçiminin de bir ürünü değildir. Zamansal süreç içinde bedensel olarak yapılan tekrarların ritüelleştirilmiş bir ürünüdür.
- Performatiflik teatral bir performans değildir. Normların düzenlenmiş ve sınırlandırılmış tekrarıdır.
- Performatiflik kişinin iradesinin veya seçiminin bir ürünü değildir ama determinist ve mekanik bir şekilde de gerçekleşmez. Aksine faillik ve dönüşüm olasılığını barındıran bir süreçtir. Toplumsal cinsiyet normlarının yeniden üretimi esnasında, bizi kendisini tekrara zorlayan düzenleyici idealler ile edimler arasında, koşullara ve öznelere eleştirelilik kapasitelerine bağlı olarak uyumsuzluk, çatışma, tutarsızlık oluşur. Bu nedenle normlar özne tarafından gözden geçirilir, müzakere edilir, başka türlü anlamlandırılır veya reddedilir. Bu bedensel olarak eyleme dökme sebebiyle, her zaman öngörülebilir olmayan sonuçlar ortaya çıkar ve toplumsal cinsiyeti, hâkim söylemlere meydan okuyan tarzda yaşamaya alan açar. Örneğin butch, femme, transgender, genderqueer vb. Faillik hâkim söylemi topyekûn bir aşma girişimi olamaz, ancak tekrara getirilecek bir çeşitleme imkânıdır. Butler performatifliği bir faillik kuramı olarak sunar.
- Toplumsal cinsiyet performatifliği basitçe bir taklit edimi değildir. Yerinden eden, altüst edici bir tekrar etme edimidir. Toplumsal cinsiyet normlarını tekrar etme edimi, basitçe aynısını yeniden yapma değil, yerinden eden, altüst edici tekrar etme edimidir. Daha doğrusu, tekrar etme ve toplumsal cinsiyeti büyük ölçüde çoğaltma vasıtasıyla tam da bu tekrarı mümkün kılan toplumsal cinsiyet normlarını yerinden etmektir.

Şunu belirtmek gerekir ki her performatif edim altüst edici değildir. Öyle olsa, performatif tekrarları esnasında normlar kendiliğinden, doğal olarak zaten değişirlerdi. Böylece öznelere, kendi üzerlerine ve normlar üzerine eleştirel ve sorgulayıcı düşünceleri ve bunu davranışlarına yansıtmaları gibi şeyler yapmalarına gerek kalmazdı. Ama o kadar kolay değil. Butler (2010, 2014), normları değiştiren edimleri değiştirmeyen edimlerden ayıran kriterleri belirlemekten kaçınsa da her edimin altüst edici edim olmadığını vurgular. Bu türden bir edime örnek olarak Drag olarak adlandırdığı edimlerden bahseder.

Butler’ın Görüşlerine Yapılan Eleştiriler

Butler’ın Cinsiyet Belası’ndaki görüşlerine yönelik çokça eleştiri yapılmıştır. Butler, sonraki kitaplarında -örneğin *Bela Bedenler* (2014)- eleştirileri dikkate alarak görüşlerini biraz

esnetmiş, derinleştirmiş ve zenginleştirmiştir. Onlardan bazılarını ve Butler'ın cevaplarını maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Toplumsal cinsiyetin performatif olduğu görüşünün ondan kolayca özgürleşilebileceği çıkarımına yol açtığı eleştirisi:

Cinsiyet Belası'ndan çıkarılan yorumlardan biri, cinsiyet diye bir şeyin bulunmadığı, yalnızca toplumsal cinsiyetin bulunduğu, onun da performatif olduğuydu. Bunun bir adım daha ilerisi de, madem toplumsal cinsiyet performatif, o zaman tamamen özgür olmalı, görüşü. Pek çoklarına da, sanki bedenin maddiliği boşaltılmış, göz ardı edilmiş ya da yadsınmış, hatta inkar edilmiş gibi geldi...Bodies That Matter'ı yazarken benim için önemli olan, cinsiyet kategorisine ve maddilik meselesine geri dönerek, cinsiyetin kendisinin nasıl olup da bir norm gibi kurgulanabildiğini sormak oldu...Bir normun bir bedeni nasıl fiilen maddileştirdiği, bedenin maddiliğini nasıl bir normla yüklü olmakla kalmayıp bir anlamda bir normla canlandırılmış ya da hatları çizilmiş olarak görebileceğimiz üzerine yoğunlaşmak istiyordum. Bu yüzden tavrımı değiştirdim. Galiba Cinsiyet Belası'nda cinsiyet kategorisini hükümsüzleştirmekte fazla aceleci davrandım. Bodies That Matter'da bu kategoriye yeniden ele almaya, tam da cinsiyetin üretilmesinde kısıtlamanın payını vurgulamaya çalıştım. (Osborne, 2013, ss. 171-172)

2. İlk eleştiriyle ilintili olarak, bedenin söylem/dil tarafından kurulduğunu söyleyerek bedenin maddeselliğini göz ardı ettiğine dair eleştiri:

Bir söyleşide (Osborne, 2013) Butler'a, bedenin belli söylemlerin zoruyla oluştuğunu söylediğinden, ama örneğin kadın bedeninin doğurganlığı gibi biyolojik kısıtlamalar üzerinde durmadığından bahsedilerek, "cinsiyetin söylemsel sınırları kadar, söylemin kendisi üzerindeki kısıtlamalardan da söz etmeniz gerekmez mi?" diye bir soru sorulur. Butler, kadınların bedenlerinin doğurganlığı meselesinin sorgulanması gerektiğini söyler. Kız bebeklerin, kız çocukların, yaşlı kadınların hamile kalması söz konusu değildir. Bunun yanı sıra hamile kalmak istemeyen veya hamile kalamayan kadınlar da vardır. Butler, bedenin cinsiyetlendirilmesinde üreme sorunsalının kilit bir konuma yerleştirilmesini, üremenin mutlak belirleyici olmasına veya olması gerektiğine değil, toplumsal cinsiyet normlarının söylemsel dayatması olduğuna bağlar. Yani kadın bedenlerinin doğurganlığına dair yorum, biyolojik kısıtlılıkların nötr bir tarifi değildir. Bununla birlikte Butler, biyolojik farklılıkların bulunduğunu inkâr etmediğini de belirtir: "Aslında, kültür içerisindeki toplumsal cinsiyet konumlarının, bazı açılardan, üreme ilişkileri konumlarına bağlı olduğunu öne sürmek olası. Ama bu üreme ilişkilerinin ister istemez zorlayıcı heteroseksüelliği barındıracağını söylemek biraz acelecilik olur, çünkü üreme ilişkilerini heteroseksüelliği dayatmadan düzenleyen kültürler de var" (2013, s. 183). Butler biyolojik farklılıkları, bedenlerin biyolojik özelliklerini inkâr etmez ama yeryüzündeki bedenlerin kuraldışı durumu söz konusu olduğunda bu farkların hiç de zorunlu olmadığını, bununla birlikte aslında bu biyolojik farklılığın

hangi söylemsel ve kurumsal koşullar altında cinsiyetin belirleyici özellikleri haline geldiklerini sorguladığını söyler.

3. Bedenin söylem/dil tarafından kurulduğunu söyleyerek, diğer toplumsal pratikleri veya sosyo-ekonomik bağlamı göz ardı ettiğine yönelik eleştiri:

Benhabib, Butler'ın öznenin dil tarafından kurulduğuna dair iddiasını sorunlu bulur:

Dil tarafından kurulmak ne demektir? Dilsel pratikler, toplumsal cinsiyet oluşumuna ilişkin bir açıklama arayacağımız öncelikli alanlar mıdır? Peki ya aile yapıları, çocuk yetiştirme biçimleri, çocuk oyunları, çocuk giyim kuşam alışkanlıkları, eğitim ve kültürel alışkanlıklar gibi diğer pratikler ne olacak? Sözcüklerin, yapıp edilenlerin, el kol hareketlerinin, fantazilerin ve anneninki başta olmak üzere, ebeveynlerin kullandığı beden dilinin, çocuğun toplumsal cinsiyetle ilgili kimlik gelişiminde sahip olduğu önemden söz etmeye kuşkusuz gerek yok (Benhabib, Butler vd. 2014, ss. 121-122) diye ifade eder.

Kathi Weeks, “Feminist Öznelerin Kuruluşu” (2013, ss. 180-181) adlı kitabında Butler'ın toplumsal cinsiyet analizlerinde söylem'e merkezi bir yer vermesini eksik bulur. Onun cinsiyetlendirme sürecinin etkilerini hafife aldığını, özneyi sosyo-ekonomik bir bağlam içinde konumlandırmadığını ve toplumsal cinsiyet performansının zora dayalı bir eylem olduğu konusunda ısrarcı olmasına rağmen, bizi toplumsal cinsiyet normlarını tekrara zorlayan güçlerin yeterli bir açıklamasını sunmadığını söyler. Ona göre bu durum Butler'ın dilsel iktidar modeliyle ilgilidir. Bu modelde söylem, özneyi bir sonuç olarak üreten, olanaklı kılan ve kısıtlayan birincil kurucu güçtür. Sorun Butler'ın söylemi sosyo-ekonomik bağlam içinde konumlandırmamasıdır. Bir yandan sosyo-ekonomik ve politik kurumlar diğer yanda ise gündelik pratikler arasındaki ilişki Butler'ın açıklamasında görünmez kılınmıştır. Weeks'e göre bu önermedeki temel sorun, materyalist olmaktansa idealist olması değil (Çünkü Butler *Bela Bedenler*'de cinsiyetli bedenlerin maddeselliğinin toplumsal olarak kuruluşunun idealist olmadığını, zaten materyalizmin de idealizmden daha değerli addedilişinin sorgulanabilir bir ikilik olduğunu vurgulamıştı), daha ziyade fikirler ve kurumlar, kültürel olan ve ekonomik olan arasındaki karmaşık ilişkiyi teorileştirme sorunsalı ile ilgilenmemesidir. Weeks'e göre söylemsel kategoriler ve kültürel normlar toplumsal cinsiyet kategorilerinin hangi yollardan dayatıldığı ve en etkin şekilde nasıl sorgulanabileceklerini yeterince açıklayamazlar.

Butler bu konuda kendine gelen eleştiriler karşısında, Athanasiou ile yazdığı “Mülksüzleşme” adlı kitabında yapı meselesini dikkate aldığını göstermiştir. Ona göre yapı ile kertes arasında doğrudan bir ilişki vardır. Örneğin “şu ırkçı edime aldırma-onun yerine onu mümkün kılan ırkçılık yapılarına odaklan” diyemeyiz. Çünkü yapının kendini var edebilmesi ve

tekrarlayabilmesi için kertesine ihtiyacı vardır. Bu yüzden her ırkçı rejimin kendi ırkçı edimlerine, ırkçı sözlere, gündelik ayrımcılık ve dışlama biçimlerine ihtiyacı vardır. Geniş kurumsal ve siyasal yapılar ile onların gündelik hayattaki karşılıklarının ikisini birden dikkate alan analizler gereklidir. Butler’a göre “işte bu yüzden yapıları hem zamansal hem de mekânsal olarak kavramalıyız, çünkü yapıların kendilerini kerteleri üzerinden yenilemeleri gerekir ve kerte de hem zamansal hem de mekânsaldır.” (2017, s. 124).

Butler’a Dair Bir Değerlendirme

Butler’ın bedenın söylemsel olarak kurulduğuna dair iddiasıyla idealist bir tutum sergilediği söylenmiştir, fakat Butler’ın kuramını genel olarak göz önünde bulundurduğumuzda bunu söylemek zorlaşır. Onun kuramında, idealizme öncelik vermiş olsa dahi idealizm ve materyalizm iç içedir. Bunu göstermek için “yapılanın ardında bir yapan yoktur” iddiasından yola çıkalım. Yapan ve yapılan arasında öncelik ve sonralık ilişkisi varsayan bir ifade bu, fakat bu ifade yapan ve yapılan arasındaki ilişkinin sadece bir boyutunu anlatır. İkisi arasındaki ilişkiyi birbirini üreten bir süreç olarak düşünelim. Önce yapılan yoluyla yapan üretilir, yani özne/beden, eylemleri sonucu oluşan/maddeleşen bir üründür. Maddeleşen özne/beden, üretilmiş haliyle üretimde bulunur. Bir yapan olarak, özne/beden olarak eylemde bulunur. Bu süreci işler halde tutan, sürekli tekrarlanan edimlerdir, fakat edimler hep aynı şekilde tekrar edilmez. Koşullar/bağlam ile özne/beden arasındaki ilişkinin şekillenmesine göre farklı türde eylemler de ortaya çıkar. Bu ilişkide/süreçte, özne/beden tamamlanmış/bitmiş bir şey değildir, sürekli oluş halindedir, sürekli üretir ve üretilir, süreç de doğrusal ve tahmin edilir değildir. Böyle olduğu için yapan ve yapılan, yani özne/beden ve eylem ilişkisi bir öncelik ardılık ilişkisi olmaktan çıkar, birbirinin içine girmiş, birbirini üreten bir şey haline gelir. Neyin neyi ürettiği, sürecin hangi noktasında durarak baktığımıza bağlı. Fakat bu da sorunlu. Çünkü bu ilişki, sürekli oluş halinde bir süreç olduğu için belli bir başlangıç ve bitiş noktası yoktur. Bitimsiz bir başlangıç ve sonuçtan bahsedebiliriz. Bu nedenle Butler, normların başlangıcını veya kökenini bilemeyeceğimizi söyler. İdealizm ve materyalizm arasındaki ilişkiyi de böyle düşünebiliriz. Ne düşüncenin maddeyi kurması ne de maddenin düşüncüyü kurması tek boyutlu ve olmuş bitmiş bir şeydir. Birinin tanımı diğerini içermek zorundadır. İdealizmle materyalizm arasındaki farkı yaratan gerçek değil, tercihlerimiz veya gerçeği yorumlama biçimlerimizdir. Sonra bu yorumlarımız dönüp gerçeği kurarlar.

Butler’ın kuramı oldukça ufuk açıcı olmasına rağmen, toplumsal cinsiyete dair gerek onun gerek başka feministlerin yazılarında bir belirsizlik var gibi görünüyor. Aslında tam olarak toplumsal cinsiyetin ne olduğu ve cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında bir ayrımın olup olmaması hakkında çeşitli görüşler olmasına ve bu görüşler kendi içinde tutarlı görünmesine

rağmen bir o kadar da belirsizlikler barındırmaktadır. Meselenin, temel kabul olarak nereden başladığımız ve kavramları nasıl kullandığımızla ilgili olduğunu düşünebiliriz. Bedenin az da olsa cinsiyetli bir doğası var mıdır yoksa tamamıyla söylemle mi kurulmuştur? Buna bağlı olarak idealist ya da materyalist olma konumlarını da birbirine karşı mı düşünüyoruz yoksa birbirinin bir parçası olarak görebilir miyiz? Doğa ve kültür arasındaki ilişkiyi klasik epistemolojide tanımlandığı gibi mi düşünmeye devam ediyoruz yoksa ikisinin de birbirini içerdiğini ve şekillendirdiğini düşünebilir miyiz? Kavram ikiliklerini, bir kavramı diğer kavramın içinde eriterek mi, ikili kalmasına devam ederek ama aralarında etkileşimsel bir ilişki olduğunu iddia ederek mi yoksa ikisini de reddederek, yerine bambaşka bir kavram kullanarak mı aşabiliriz? Butler, doğa/doğallık denen şeyin ne kadar doğal olduğunu sorgular ve kültürel söylem yoluyla kurulduğunu söylerken, doğa ve kültür dikotomisini altüst edecek gibi görünür ama daha ziyade doğa denen şeyin gerçekliğini yok sayarak (ya da daha sonraları az da olsa kabul ederek) tamamen kültüre öncelik verir.

Butler, kuramına yapılan eleştiriler sonucu ne bedenin biyolojik varlığını ne de sadece söylemle kurulduğunu iddia etmeye devam eder. Bedenin biyolojik farklılığını az da olsa kabul ettiği ve ikili toplumsal cinsiyet konumlarının, bazı açılardan, üreme ilişkileri konumlarına bağlı olduğunu öne sürmenin olası olduğunu söylediği gibi, bedenin kendisinin sadece söylem yoluyla değil, yapının etkisiyle de şekillendiğini kabul eder. Kuramının önemli bir yanı da tarihselliğe yaptığı vurgudur.

Butler’ın kuramı bize ne söylüyor?

- Ne toplumsal cinsiyet cinsiyetten kaynaklanır ne de arzu pratikleri, cinsiyet ya da toplumsal cinsiyetten kaynaklanır. Hepsinin cinsiyetten kaynaklandığını söyleyen kültürel matristir. “Kaynaklanmak” siyasi bir gerektirme ilişkisidir (2010, ss. 66-67).
- Cinsiyetin doğallığı savını sorgular. Cinsiyetin kendisinin bizzat inşa edilmiş bir alan, başka deyişle toplumsal cinsiyet olduğunu gösterir. Böylece cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını ortadan kaldırır.
- Bedenlerin doğuştan gelen, biyolojik özellikleriyle ilgili iddialarımızın, nasıl eylediğimizi ve hangi alışkanlıkları edindiğimizi de etkilediğini savunur.
- Kimi toplumsal cinsiyetlerin yanlış, diğerlerinin ise doğru/hakiki ve orijinal sayılmasını şart koşan hakikat rejimlerine karşı çıkar.
- Toplumsal cinsiyet normlarının hangi toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve cinselliklerin kabul edilebilir olduğuna dair oluşturduğu meşruiyet alanını, dışarıda bırakılan bedenleri de kapsayacak şekilde genişletilmesini amaçlar.

- Performatifliği, toplumsal cinsiyet kimliklerinin beden üzerinde ve onunla birlikte maddeselleşmesinin/varlığa gelmesinin, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarının dönüştürülmesinin önemli alanı olarak görür, fakat toplumsal cinsiyet normlarının dönüştürülmesi için, koşullar ve bağlam ile kişisel edimler ve zihniyet dönüşümleri arasındaki ilişkide iki tarafın birden önemine vurgu yapar.
- “Toplumsal cinsiyet, bütüncüllüğü daima ertelenen, herhangi bir anda asla tam anlamıyla olduğu şey olmayan bir giriftliktir.” (2010, s. 65).
- Butler’ın cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımına yönelik eleştirileri aynı zamanda feminist teoriye de getirdiği eleştirilerdir.

Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye dair biraz daha geniş düşünebilmek için, bedenin biyolojik niteliklerini de hesaba katan analizlere bakmak gerekmektedir. Bu doğrultuda, Moira Gatens’in feminist teorinin ve felsefenin zengin birikiminden faydalanarak ortaya koyduğu “imgesel beden” düşüncesi ile Alison Stone’un, Butler ile Gatens arasında kurmaya çalıştığı ilişkiye de yer vermek gerekmektedir.

Moira Gatens ve İmgesel Bedenler

Gatens (2018), 1970’lerin başından beri feminist teoride temel bir yer tutan cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını eleştirir ve toplumsal cinsiyet kavramını reddeder. Bu iki kavram arasında çekişmeli ilişkiler kurulduğunu söyler. Kadın olma ve dişi nitelikler sergileme ya da erkek olma ile eril olma arasındaki bağlantılar ya zorunlu ve doğal bağlantılar olarak ya toplumsal ve keyfi bağlantılar olarak ya da bu iki ucun karışımı bağlantılar olarak kurulmaktadır. Bu bağlantıların sonucu olarak ya “yeniden cinsiyetlendirme” ya da “cinsiyetsizleştirme” önerileri ortaya atılmıştır. Gatens ise, toplumsal değişme adına her iki önerinin ötesine geçebilmek için, bedenin maddiliğinin anlamını önemseyen bir “beden imgesi” nosyonu önerir. Gatens, bedenlerin kültürden bağımsız biyolojik nitelikleri olduğunu kabul eder, fakat bu biyolojik niteliklerin kendisinin, insanları erkek veya dişi yaptığını söylemez.

Gatens, Merleau-Ponty’nin görüşlerinden hareketle, deneyimimizin en temel biçiminin dünyanın duyularımız yoluyla algısı olduğunu ve kendimizi bedenleşmiş olarak deneyimlemeden de algılamayacağımızı düşünür. Merleau-Ponty’e göre (1945), uzamdaki bedenimin farkında olmak için bedenimin hangi parçalarının birbirleriyle ve onları saran çevreyle ilişkili olarak hangi edimleri ve hareketleri yapabildiklerinin farkında olmak zorundayım. Yani, bir beden imgesine, bedenimin içsel bir “harita”sına sahip olmalıyım. Beden imgem, hangi davranışları yapabileceğimi belirler. “Hayalet bacak” fenomeni buna örnek verilebilir. Kişi bacağı kesildiği halde, sanki bacağı oradaymış gibi hissedip öyle davranmaya devam eder, çünkü bu kişinin, zaman içinde bedeninin

davranış olasılıklarına yönelik yapılandığı bir örtük kendilik imgesi ya da içsel haritası vardır ve bu harita henüz uzvun kesilmiş olmasına uyum sağlamış değildir (Akt., Stone, 2019, s. 116).

Gatens’a göre, zaman içinde beden imgemizi yapılandırırken bu süreç bir fantezi içerir, çünkü bedenlerimizi olduklarından daha ahenkli ve yetkin olarak hayal edebiliriz. Aynı zamanda bedenlerimizin farklı parçalarını haritalandırırken onlara değişen düzeylerde duygusal önem veririz. Son olarak, beden imgemizi bedenın biyolojik nitelikleriyle ilgili kamusal olarak oluşturulmuş ortak imgeler ve fikirleri kullanarak biçimlendiririz. Gatens, bedene dair bu ortak imge ve fikirlere “toplumsal imgesel” der (akt.: Stone, 2019, s. 117).

Gatens (2018, s. 31), Stoller’ın çalışmasını benimseyen feministlerin görüşlerinde iki varsayımın olduğunu öne sürer ve bu varsayımları eleştirir. Bu varsayımlara göre:

1. Bilincin oluşumu açısından beden nötr ve edilgendir. Bu varsayım örtük bir biçimde rasyonalist bir bakış açısidir.
2. Kişi “yaşadığı deneyimin” tarihsel ve kültürel özgüllüğünün önemli etkilerini, söz konusu kültürdeki maddi pratikleri bilinçli olarak değiştirmek suretiyle başkalaştırabilir.

Gatens’a göre, bu varsayımların geçerliliğini kabul ettiğimizde, tarihsel ve kültürel anlam ve değerlerin “farksız” bir bilinçte ifade bulduklarını, bu farksız bilincin de farksız bir beden üzerinde etkili olduğunu, bunların nötr bir bedenle birleşen nötr bir bilinç üzerine toplumsal olarak kaydedildiğini düşünmemiz gerekir. Ona göre, bu teorisyenler cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımını beden-bilinç ayrımı olarak anlar. Beden-zihin ayrımını eleştirmeden kullanan teorisyenler, insan öznesini ya ağırlıklı olarak biyolojik güçler tarafından ya da tamamıyla toplumsal olarak, yani çevre tarafından belirlenmiş olarak niteler. Her iki pozisyonda beden ile zihin arasında nedensel bir ilişki varsayılır ve her iki pozisyonda özne apriori, nötr ve edilgen olarak kabul edilir. Bu varsayımlarda beden yalnızca biyolojik, anatomik ya da fizyolojik beden olarak ele alınır. Yaşanan bir şey olarak bedenın analizi oldukça sınırlıdır. Gatens’a göre,

İmgesel beden, toplumsal ve tarihsel olarak özgüldür; çünkü ortak bir dille; bedenın çeşitli bölgelerinin (örneğin ağız, anüs, üreme organları) ortak bir psişik anlama sahip olması ve ayrıcalıklı kılınması yoluyla; beden üzerinde ve beden yoluyla etkin olarak ortak kurumsal pratikler ve söylemler (mesela tıbbi, hukuki ve eğitimsel söylemler) aracılığıyla kurulur. (2018, s. 41)

Gatens, maddi bir bedenın yanı sıra psişik bir beden imgesine de sahip olduğumuzu söyler. Dişil olarak adlandırılan davranışlar “yalnızca patriyarkal toplumsallaşma ve koşullanmanın sonucu değil, daha ziyade biyolojiyle ilgili ortak kültürel fantezilerden yararlanan savunmacı davranış tarzlarıdır. Başka bir deyişle, bu özellikler biyolojimizle ilgili ortak (bilinçli ve bilinçdışı)

fikirlerin tezahürleri ya da bunlara verilen tepkidir.” (2018, s. 42). Millett’in cinsiyetlere “atfedilen patriarkal tabiatlar ve rollerin” keyfi olduğu, yani cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin keyfi olduğu iddiasını eleştirir. Ona göre:

Cinsiyete uygun davranış biçimleri olarak erillik ve dişilik, erkek ve kadın biyolojilerine dair tarihsel temelli, ortak bir kültürel fantezinin dışavurumudur; dolayısıyla cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantılar keyfi değildir. Nasıl ki semptom etiyojisiyle keyfi bir biçimde ilişkili değilse, kadın bedeni ile dişilik arasındaki bağlantı da keyfi değildir. (2018, s. 43)

Gatens, doğa ile kültür, zihin ile beden, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ikiliklerini sorgulamak ve reddetmek için Spinoza’nın, üretken ve dinamik bir beden anlayışının imkân sunabileceğini öne sürer. Spinozacı perspektif kendisini bu ikiliklere dayalı bir cinsel fark anlayışı üzerinden kurmaz. Ona göre beden:

...etkin zihnin yönettiği edilgen bir doğanın parçası değil, insan eyleminin temelidir. Zihin, bedenin aktüel varoluşunun olumlanmasıyla kurulur ve akıl tam da belirli bir bedensel varoluşun olumlanması için etkindir ve bedenleşmiştir. Etkinliğin kendisi, özel olarak bedenle, zihinle, doğayla ya da kültürle ilişkili değildir, o daha ziyade bir kimsenin, kendi toplumsal, politik ya da kaba varoluşunu edilgençe “yaşamayı” yerine kendi durumuna bizzat katılımının olanaklarını anlayabilmesiyle ilişkilidir. Bu etkin anlama, beden-makinenin zihin tarafından tahakküm altına alındığı anlamına gelmez. Gelemez; zira düşüncenin etkin olması bedenin niteliğine ve kendisini hangi tarzda ve bağlamda yeniden yarattığına bağlıdır. Spinozacı beden, hiçbir zaman kendisiyle aynı kalmadığı için kesin olarak “bilinmesi” mümkün olmayan üretken ve yaratıcı bir bedendir. Bedenin bir “hakikati” ya da “gerçek” doğası yoktur, çünkü beden bir süreçtir; anlamı ve kapasiteleri içinde bulunduğu bağlama göre değişir. Bu bedenin ne sınırlarını ne de muktedir olduğu güçleri bilebiliriz. Bu sınırlar ve kapasiteler, ancak beden ve çevresinin sürekli etkileşimlerinde ortaya çıkar. (2018, s. 107)

Bu sözlerle bedenin biyolojik varoluşuna kültürel varlığından daha fazla önem veriyor gibi görünse de Gatens, bedenin biyolojik niteliklerinin önemini ve belirleyiciliğini kabul etmekle birlikte, daha ziyade kültürel yanına vurgu yapmaktadır. Ona göre, “Bir şekilde kültürün ve kültürün etkilerinin dışında olan bir bedenden bahsetmek anlamsızdır; hatta beden hakkında (biyolojik beden bile olsa) konuşmak ya da yazmak bile, zaten onu kültürel bir ürün olan dile tabi kılmak demektir.” (2018, s. 85).

Gatens, “bedenlerin biçimlerini ve işlevlerini, kültürün örgütlenmesinin belirleyicileri olarak düşünmek yerine, tüm bunları kültürün kendini örgütleme, düzenleme ve yeniden oluşturma biçimlerinin ürünleri olarak görebiliriz.” der. Bu yaklaşım, kavramsal zemini “Kültürde beden

nasıl ele alınır?” sorusundan ziyade “Kültür, bedeni biyolojik olarak verili bir şey olarak anlaşılacak şekilde nasıl kurar?” sorusuna kaydırır (2018: 98).

Özetle;

- Davranışın eril ve dişil biçimleri, farksız bir bedenle birleştirilmiş olan farksız bir bilinç üzerindeki keyfi kayıtlar değildir.
- Erillik ve dişilik, imgesel beden düzeyinde, biyoloji düzeyindeki erkek ve kadına karşılık gelmektedir. Ama bu, eril ve dişil için sabitlenmiş bir öze değil tarihsel bir özgüllüğe işaret eder.
- Cinsiyeti biyolojik ve verili bir şey, toplumsal cinsiyeti de bu biyolojinin üzerini kaplayan bir toplumsal inşa olarak gören cinsiyet-toplumsal cinsiyet ayrımı, cinsiyetlendirilmiş bedenin önemini gölgeler.

Stone’a göre Gatens, toplumsal cinsiyet kavramının yerine bedensel imgeler kavramını önerse dahi bu iki kavramın analitik olarak birbirinden farklı olduğunu ama ikisiyle birlikte çalışmanın faydalı olacağını savunur, çünkü pratikte ikisi birbirlerini şekillendirir ve pekiştirirler. Belli fiziksel niteliklere sahip olan insanların belirli biçimlerde eylemesi gerektiğini söylemek, bu niteliklere dair imgesel bir anlamın ve önemin olduğunun varsayılması ile mümkündür (2019, s. 120).

Stone, Gatens’in fikirlerini toparlar ve kendi düşüncelerini de katarak cinsiyet nitelikleri, bedensel imge ve toplumsal cinsiyet arasında etkileşimsel ilişkiyi göstermeye çalışır (2019, ss. 124-125):

- Her bedenin biyolojik nitelikleri bedenin alışlagelmiş pratikleri yürütebilme yollarına etki eder.
- Biyolojik nitelikler, onlarda varsayılabilecek imgesel anlamları etkiler.
- Gatens, kişinin aynı anda biyolojik niteliklerine dair bir beden imgesi yapılandırmadığı sürece, alışıldık pratiklerle meşgul olamayacağını söyler. Bunun nedeni kişinin bedeninin içsel haritasına sahip olmasının, uzamda hareket edebilmesinin ve alışıldık pratik kalıpları yapılandırmasının önkoşulu olmasıdır.
- Beden imgeleri nasıl davranacağımıza rehberlik ettiğine göre, biyolojik nitelikler bedenin toplumsal cinsiyet pratiklerini nasıl icra edeceğini etkiler.
- Kişilerin beden imgeleri kültürel imgeselden yararlanır.

Biraz daha açarsak, her bedenin biyolojik nitelikleri, onlarda varsayılabilecek imgesel anlamlar yoluyla bir beden imgesi, başka bir deyişle içsel bir beden haritası inşa ederek, bedenin

alışlagelmiş toplumsal cinsiyet pratiklerini nasıl icra edeceğini etkiler. Bu formülasyonda biyolojik niteliklerin, beden imgelerinin ve toplumsal cinsiyetin hepsinin birbirlerini etkilediğini görüyoruz. Cinsiyet, beden imgelerini etkiler, beden imgeleri de alışkanlıkları ve davranış pratiklerini, dolayısıyla toplumsal cinsiyeti etkiler. Yani toplumsal cinsiyet hem cinsiyetten hem de ona dair imgesel anlamlardan etkilenir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyete dair pratikler zaman içinde değişerek cinsiyet niteliklerini dahi değiştirebilir, çünkü cinsiyet nitelikleri varsayıldığı gibi değişmez değildir. Bu da cinsiyete dair varsaydığımız imgeleri etkiler. Burada cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasında doğrudan ve determinist bir ilişki yoktur. Süreç içinde birinde meydana gelen değişmeler ile diğerlerinin de değiştiği ve birbirlerini etkilediği etkileşimsel bir ilişki söz konusudur. Bu değişme ve etkileme sürecinde belki en az değişen, bedenin biyolojik nitelikleri olsa da yine de değişmez değildir.

Alison Stone'da Bilim, Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Feminist düşünürler, toplumsal cinsiyete yönelik analizlerin biyolojik açıklamalardan uzak durmasını temenni ederler, fakat Alison Stone'a göre, biyolojik özelliklerin toplumsal etkinliklerimize hiç etki etmemesi de pek mümkün görünmüyor. Örneğin hormon düzeylerimiz ruh hallerimizi etkilediğine göre, zamanla hangi psikolojik niteliklere sahip olacağımıza da etki etmeleri gerekmez mi? (2019, s. 59). Feministler, sosyobiyojik savları, biyolojik özelliklerimizi değişmez ve biyolojiyi toplumsal düzenlemeleri ve etkinlikleri tek ve belirli bir yönde gitmeye zorlayan bir unsur gibi gösterdikleri için eleştirmişlerdir. Biyolojinin davranışlarımıza etki edebileceğini ama bu etkinin kültürel bağlama göre farklı biçimler aldığını veya kendilerini farklı şekillerde açığa vurduğunu belirtirler. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımına içkin olan cinsiyetin biyolojik olduğu, dolayısıyla biyolojik cinsiyetin doğal ve değişmez olduğu argümanı, biyolojik cinsiyeti oluşturanın ne olduğuyla ilgili bilimsel görüşlerin eleştirilmeksizin kabulünü bize göstermektedir. Cinsiyete dair bilimsel görüşler, toplumsal cinsiyete dair hâkim toplumsal varsayımlardan etkilenmiş ve dönüp onları etkileyerek güçlendirmiştir. Bu nedenle Stone'a göre, bilimsel görüşlerin toplumsal cinsiyetle ilgili varsayımlardan etkilenmesi her zaman mümkün olduğundan dolayı, biyolojik cinsiyetle ilgili belirli herhangi bir bilimsel açıklamayı kabul etmek konusunda temkinli olmalıyız; bilimsel açıklamaların içinde hangi varsayımların mevcut olabileceğini sorgulamalıyız; bilimsel açıklamaların yanılmaz olmadıklarını, sürekli iyileştirmeye ve düzeltilmeye muhtaç olduklarını akılda tutmalıyız (2019, s. 65).

Bazı bilim insanları, toplumsal cinsiyetin cinsiyetten türediğini düşündüler. Kadınların ve erkeklerin biyolojik özelliklerinin, işgal edebilecekleri toplumsal konumları belirlediğini varsaydılar. Bu bilim insanları, biyolojiyle ilgili iddialarıyla, erkekler ve kadınlar için gerçekçi bir

bakışla mümkün görünen davranışların neler olduğuna dair insanların inançlarına etki etmek istediler. Özellikle de, kadınların kamusal alandan dışlanması gerektiği inancını güçlendirmek istediler. Bilim insanları araştırmalarını bu niyetle yürüttüklerinden, yalnızca cinsiyetin gerçekten ne olduğunu tarif ettiklerini iddia etseler de, aslında biyolojik cinsiyetle ilgili iddiaları kadınlara ve erkeklere uygun görülen toplumsal konumlarla ilgili daha önceki varsayımları yansıtıyordu. (Stone, 2019: 64)

Örneğin Keller bilimde cinsiyetçi metaforların oynadığı rolü, döllemeye dair popüler mit üzerinden anlatır. Bu mite göre, Yunan felsefesinden başlayarak kadınlar edilgen, erkekler etken olarak görüldüğü için dölleme, dişi yumurtanın edilgen, erkek sperminin aktif olduğu bir etkinlik olarak değerlendirilmiştir. Bu hikâyeye, vajinaya boşaltılan bir sperm ordusundan ancak bazılarının onları ayartan bir fahişe olarak resmedilen yumurtanın içine girebildiği bir mücadele etrafında anlatılır. Hâlbuki yapılan başka araştırmalarda, yumurtanın varsayılanın aksine edilgen bir şekilde durmadığına, spermi yakalamak için salgılar ürettiğine, spermi dölleme yapacak hale getirmek için harekete geçirdiğine dair kanıtlar elde edilmiştir (2007, s. 100). Feministler tarafından açığa çıkarılan bu örnekler erillik ve dişillik dair toplumsal kabullerin ve değerlerin bilimsel araştırma sürecine nasıl dâhil olabileceğini ve biyolojiye yönelik nasıl bir önyargı oluşturabileceğini gösterir.²

Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet hakkındaki önyargı ve varsayımlar birbirlerini etkilemekte ve desteklemektedir. Stone, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın korunmasından yanadır, fakat aynı zamanda toplumsal cinsiyetin, cinsiyetle ve cinsiyetle ilgili bilimsel görüşlerle etkileşim içinde olduğunu kabul eder.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Stone ne tek başına Butler'ın görüşlerini ne de Gatens'inkini yeterli bulur. Bu nedenle Butler ile Gatens arasında etkileşimsel bir ilişki kurmaya çalışır. Butler'dan hareketle toplumsal cinsiyetin, toplumsal pratiklerin barındırdığı, eril ve dişil davranışları düzenleyen normlardan, insanların bu normlar nedeniyle edindikleri alışıldık eyleme biçimlerinden ve insanların bu

²Donna Haraway, “doğayla ilgili yargımızın nasıl oluştuğu ve toplumumuzda doğa dediğimizle kültür dediğimiz arasındaki sınırların nasıl pekiştirildiğiyle ilgilendiğini” söylüyor kendisiyle yapılan bir söyleşide (2020, s. 62). Şöyle devam ediyor: “Biyolojiyi tartışırken vurgulanması gereken iki boyut var. İlki, *biyolojik dünyayız ve biyolojik dünyanın içindeyiz*...İkinci boyut, öncekinden temel bir farklılığı temsil eder: *biyoloji, dünyanın kendisi değil, bir söylemdir*. Böylece, bir yandan maddi ve semiyotik olarak bir organizma olarak yaşam ve bu tarihsel bir kimliktir; bu kimlik beni -özellikle son birkaç yüzyıldır- belirli tür geleneklerin, pratiklerin, para akışlarının, yeteneklerin ve kurumların içine gömer; aynı zamanda emek sistemleri, hiyerarşik birikim ve dağıtım sistemleri, etkinlik ve üretkenlikle karmaşık bağları olan bir biyolojinin de içindeyim.” (2020, s. 37).

alışıldık eyleme biçimleri nedeniyle edindikleri bedensel özelliklerden meydana geldiğini söyler. Gatens'dan da “bedensel alışkanlıkları edinmek için, erkek ve dişi biyolojisiyle ilgili kültürel fikirlerden yararlanarak bedenlerimizin imgelerini oluşturmak zorunda olduğumuz fikrini alabiliriz.” (2019, s. 127) der. Böylelikle biyolojik cinsiyetin anlamıyla ilgili kültürel fikirler, toplumsal cinsiyetle ilgili normlarla etkileşime girer. Stone’a göre, pratikte bunlar birbirlerini şekillendirirler. Toplumsal cinsiyet normları çoğunlukla, imgesel fikirlere göndermeler yapılarak gerekçelendirilir.

Stone, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet terimlerini birbirlerine indirgemekten veya yerlerine başka bir terimi kullanmaktan ziyade, iki terim arasındaki ayrımı muhafaza etmekten, fakat mevcut anlamlarını değiştirerek ve aralarında etkileşimsel bir ilişki kurarak kullanmaktan yanadır. Ona göre (2019, s. 128), toplumsal cinsiyet idealleri her ne kadar bedenin fiziksel özelliklerine işlemiş olsa da ortaya çıkan bu özellikleri cinsiyetli değil, toplumsal cinsiyetli olarak değerlendirmek gerekir. “Cinsiyet” terimini de toplumsal cinsiyeti nasıl benimsediğimizi etkileyen ve bundan etkilenen biyolojik cinsiyet niteliklerine gönderme yapmak için kullanmayı tercih eder.

Gatens’in yaptığı biyolojik beden-imesel beden ayrımında cinsiyeti, bedenin maddi biçimi/temeli olarak düşünelim. Toplumsal cinsiyet de bu maddi temelin doğrudan buyruğuna veya zorlamasına bağlı olmamakla birlikte, yine de bu maddi temelin izlerini taşır. Toplumsal cinsiyet, cinsiyete dair düşünceler/anlamlar/imgelerden oluşur. Bu düşünceler toplumsal olarak kurulur. Toplumsal cinsiyete dair düşüncelerin oluşmasını sağlayan araçları ve cinsiyeti algılama araçlarını cinsiyet verir, fakat bunların ne tamamıyla toplumsal ne de cinsiyet temelinde oluşan düşünceler olduğunu iddia edebiliriz. Cinsiyet kendi başına algılanamaz. Ancak, toplumsal cinsiyetin yarattığı düşünceler/algılar/imgeler vasıtasıyla cinsiyeti algılarız. İkisi birbirinden ayrı gerçekliğe dayanmaz ya da bedenlerimiz ya biyolojik cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet diye birbirine karşı iki kutba bölünemez. İkisi arasında geçişlilik vardır. Birinden geçerek ötekine ulaşırız. Bu aynı zamanda, toplumsal cinsiyete dair oluşan anlam ve imgelerin cinsiyet denen şeyi etkilediği anlamına da gelir. Zaman içinde toplumsal cinsiyete dair anlayışımız değişebileceği gibi, onların değişmesiyle cinsiyete dair algı ve anlayışımız da değişir.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı idealizm-materyalizm, doğa-kültür, biyolojik beden-kültürel beden çerçevesinde ve ayrımı koruyalım mı, anlamlarını mı değiştirelim yoksa yerine başka kavramlar mı üretelim soruları eşliğinde tartışılırken Rosi Braidotti, bizi bu tartışma bağlamlarının dışına çekip çıkarır. Ona göre “Bugün hala, belki bir nostaljiyle “bizim bedenimiz, biz kendimiz” demeye devam etsek de, bu beden ve kendilik, artık ileri psiko-farmakoloji, kimya

endüstrisi, biyo-bilim ve elektronik medyanın içine gömülmüş soyut teknolojik kurgulardır.” (2019, s. 62).

Kaynakça

- Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., Fraser, N. (2014). *Çatışan Feminizmler-Felsefi Fikir Alışverişi*. İstanbul: Metis Yay.
- Braidotti, R. (2019). *Kadın-Oluş, Cinsel Farkı Yeniden Düşünmek*. (E. Durmuş, M. Çelik, Çev.), İstanbul: Otonom Yay.
- Butler, J. (2007). *Taklit ve 'Toplumsal Cinsiyet'e Karşı Durma*. (O. Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Butler, J. (2010). *Cinsiyet Belası-Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (B. Ertür, Çev.), İstanbul: Metis Yay
- Butler, J. (2014). *Bela Bedenler*, (C. Çakırlar, Z. Talay, Çev.), İstanbul: Pinhan Yay.
- Butler, J. (2018). *Biziz Halk! - Toplanma Özgürlüğü Üzerine Düşünceler*. (F. B. Aydar, Çev.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Butler, J., Athanasiou, A. (2017). *Mülksüzleşme-Siyasaldaki Performatif*. (B. Ertür, Çev.), İstanbul: Metis Yay.
- Gatens, M. (2018). *İmgesel Bedenler*. (D. Eren, Çev.), İstanbul: Otonom Yay.
- Goodeve, T. N. (2020). *Tıpkı Bir Yaprak Gibi-Donna Haraway ile Söyleşi*. (A. Bora, Çev.), İstanbul: İletişim Yay.
- Keller, E. F. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*, (F. B. Aydar, Çev.), İstanbul: Metis Yay.
- Meşe, İ. (2020). Butler'ın Toplumsal Cinsiyet Performatifliği Kuramında Öznelliğin ve Failliğin İmkanları. *Toplum ve Bilim*,152: 72-103.
- Osborne, P. (Ed.) (2013). “Performans Olarak Toplumsal Cinsiyet”, (Judith Butler ile Söyleşi) *Eleştirel Bakış-Entellektüellerle Söyleşiler içinde*. (E. Gen, Çev.), İstanbul: İletişim Yay.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. (A. T. Kılıç, Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Stone, A. (2019). *Feminist Felsefeye Giriş*. (Y. Cingöz, B. Tanrıseven, Çev.), İstanbul: Otonom Yay.
- Weeks, K. (2013). *Feminist Öznelerin Kuruluşu*. (İ. Özkürallı, Çev.), İstanbul: Otonom Yay.

2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporunun Sosyolojik Değerlendirmesi

Sociological Evaluation of the 2023 Global Gender Gap Report

Meryem Memiş Doğan*

Öne Çıkanlar

- 2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu, en büyük eşitsizliğin iş gücüne katılımı olduğunu ve teknik-IT alanlarında kalıp yargıların sürdüğünü göstermektedir.
- Bu çalışma, raporu feminist kuramlar ve sosyal bilim tartışmaları ışığında, 2022-2023 verileriyle içerik analizine tabi tutarak incelemeyi amaçlamaktadır.
- Rapor, kültür, din, yasa, sosyo-ekonomik yapı ve kalkınma düzeyi gibi değişkenleri dışlaması nedeniyle sadece nicel verilere dayalı sınırlı bir karşılaştırma sunmaktadır.
- Rapor önemli çıktılar sunsa da ev içi emeği dışlaması ve sonuç odaklı yaklaşımı, sorunu bütüncül değerlendirmeyi engellediğinden, başka çalışmalarla birlikte ele alınmalıdır.

Öz: Genel anlamda cinsiyet eşitsizliği, özel anlamda ise kadına yönelik ayrımcılık tarihsel arka planı olan toplumsal, ekonomik, sosyal, siyasi önemli problemlerdendir. Bu probleme dair küresel verilerin oluşturulması; sürece yönelik olumlu ve olumsuz değişimi, ülke ve bölgeler arası farklılığı, problemin somut çıktıları görme noktasında önemlidir. Örnekleme 146 ülkeden oluşan ve her yıl düzenli olarak yayınlanan “Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu (GGGR)” alana ve probleme dair önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, 2023 yılında yayınlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu raporunda öne çıkan verileri sosyoloji literatüründe yer alan toplumsal cinsiyet yaklaşımları çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla yorumlamayı amaçlamaktadır. Derleme olarak tasarlanan bu çalışmanın temel motivasyonu tarihten günümüze toplumsal cinsiyet literatüründe yer alan kamusal ve özel alan ayırımına, kadının dezavantajlı konumuna dair liberal, radikal, Marksist, sosyalist ve güncel pek çok yaklaşımlar çerçevesinde küresel ve güncel verileri değerlendirebilmektir. Ayrıca Küresel Cinsiyet Uçurumu raporunun sınırlılıklarına, kadın kimliğinin çok boyutlu problemlerine bakış açısına da yer verilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada 2022 ve 2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu raporları arasındaki farka odaklanılmış olup 2023 raporu içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Ekonomik katılım ve fırsat, eğitim kazanımı, sağlık ve hayatta kalma, siyasi güçlendirme olmak üzere dört alt başlıktan oluşan rapora göre 2023 yılında toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik katılım ve fırsat çerçevesinde gerilerken diğer alt başlıklarda küçük iyileşmeler yaşamaktadır. Ancak raporun sınırlılıklarına bakıldığında cinsiyet eşitliği temelinde en önemli tartışmalardan biri olan ev içi ücretsiz emeğe ve din, kültür, yasal mevzuatlar, toplumsal stereotiplere yer verilmediği, ülkeler arası karşılaştırmada ülkelerin gelişmişlik düzeyinin, ekonomik durumunun değişken

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, meryemmemis@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7418-9318.

olarak hesaplanmadığı görülmektedir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşitliği amacıyla gerçekçi çözüm önerileri sunabilmek adına sonraki raporlarda değişkenlerin revize edilmesinin bir zorunluluk olduğu söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Eşitsizlikler, 2023 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu.

Highlights:

- The 2023 Global Gender Gap Report shows that the biggest inequality is in labour force participation, with persistent gender stereotypes in technical and IT fields.
 - This study aims to analyse the report through feminist theories and social science debates, using content analysis to compare the 2022 and 2023 data.
 - The report offers a limited comparison based only on quantitative data, excluding variables such as culture, religion, law, socio-economic structure, and development levels.
 - Although the report provides key findings, its exclusion of domestic labour and result-oriented focus limit a holistic understanding, requiring support from other studies.
-

Abstract: Gender inequality in general, and discrimination against women in particular, are significant social, economic, and political problems with historical backgrounds. The creation of global data on this issue is important to see the positive and negative changes in the process, the differences between countries and regions, and the concrete outcomes of the problem. The 'Global Gender Gap Report (GGGR)', which includes a sample of 146 countries and is published regularly every year, provides significant data on the field and the issue. In this context, this study aims to critically analyze the prominent data from the 2023 Global Gender Gap Report within the framework of gender approaches in the sociology literature. This compilation study primarily aims to evaluate global and current data within the framework of various gender literature approaches, including liberal, radical, Marxist, socialist, and contemporary perspectives, regarding separation of public and private spheres and the disadvantaged position of women from past to present. In addition, the study aims to address the limitations of the Global Gender Gap Report and perspectives on the multifaceted problems of women's identity. The study focuses on the difference between the 2022 and 2023 Global Gender Gap Reports, with the 2023 report analyzed using content analysis method. According to the report, which is structured around four subcategories-economic participation and opportunity, educational attainment, health and survival, and political empowerment- gender inequality has regressed in terms of economic participation and opportunity in 2023, while showing small improvements in the other subcategories. However, when considering the limitations of the report, it is seen that unpaid domestic work, religion, culture, legal regulations, and societal stereotypes, which are some of the most important discussions on the basis of gender equality, are not included, and that the development level and economic status of countries are not taken into account as variables in the country comparisons. In this context, it can be said that revising the variables in future reports is necessary to propose realistic solution solutions based on gender equality.

Keywords: Gender Equality, Social Inequalities, 2023 Global Gender Gap Report.

Summary

Gender-based discrimination” developed in response to the concept of “gender equality”, which can be expressed as women and men having equal rights in all areas of life; it can be expressed as a gender-based hierarchical positioning in many private and public areas such as social, political, economic and legal. In this hierarchical structure, discussions about gender equality are generally shaped by the disadvantaged position of female identity within this framework. The concept of gender equality aims to ensure that women have the same rights as men in many areas. In this context, the aim of this study is to analyse the 2023 edition of the Global Gender Gap Report, which is published regularly every year, in the light of sociological theories. The report includes four indices: economic participation and opportunity, educational attainment, health and survival, and political empowerment. For this reason, the study is limited to these four headings. The report, based on data from 2023 data, examines inequality between men and women in 146 sampled countries, focusing on health and survival (96%), educational attainment (95.2%), economic participation and opportunities (60.1%), and political empowerment (22.1%). According to 2023 data; although there is a small improvement in women’s labour force participation (64% in parity), this improvement is insufficient to ensure equality. Additionally, when the unregistered employment of approximately 4.5% of women and their unpaid domestic labour are included, it can be said that inequality and discrimination continue. In addition, the importance and scope of well-paid fields such as science, technology, engineering and mathematics (STEM) are expected to increase in the future. The fact that the rate of women is 29.2% shows that stereotypes based on the gender of professions continue. When we look at women’s participation in management; in 2013, only 18.7% of parliament members globally were women among 76 countries with consistent data, but by 2022 this proportion had risen steadily to 22.9%. A Consideration of the 2022 and 2023 reports reveals a decline in the economic participation and opportunity area among these four indices.

As a result, it can be said that, gender inequality rates vary according to country and history within the framework of these four indices. Even if there are improvements, however, the ideal level of full equality has not yet been reached. The report offers solutions that are similar to those of liberal feminism; it does not take into account options such as unregistered employment, part-time work or online education. In addition, the analysis fails to address the issue of women’s unpaid domestic labour, childcare, caring for the elderly, and housework, all of which are frequently emphasised by feminist approaches. Moreover, as it focuses on the consequences rather than the causes of gender, the report is limited position in its understanding of inequality in all its dimensions. It can be said that the data obtained by comparing only genders, regardless of the

country's general situation, offers a limited view of reality. To reiterate, it is very important to present global and systematic data published every year based on four indices. However, these data will be evaluated in subsequent studies. It can be said that it is necessary to analyse them holistically, considering causes and effects in the context of various variables, such as culture, religion, the economy, tradition and patriarchy.

Giriş

Kadın ve erkeklerin hayatın her alanında eşit haklara sahip olması olarak ifade edilebilen “cinsiyet eşitliği” kavramına karşılık gelişen “cinsiyet temelli ayrımcılık”; sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki pek çok özel ve kamusal alanda cinsiyet temelli hiyerarşik konumlanma olarak ifade edilebilir. Bu hiyerarşik yapıda genellikle kadın kimliğinin dezavantajlı konumu cinsiyet eşitliği tartışmalarını bu çerçevede şekillendirmekte, cinsiyet eşitliği kavramı ile pek çok alanda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması hedeflenmektedir.

Tüm ayrımcılık türlerinde olduğu gibi cinsiyet temelli ayrımcılıkta da doğrudan ve dolaylı ayrımcılık gözlemlenmektedir. Doğrudan ayrımcılık yasal ve hukuki olarak belirlenen özellikler sebebiyle kişinin açık bir biçimde ayrımcılığa uğraması olarak tanımlanabilir. International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü, İLO, 1966) 111 nolu ayrımcılık sözleşmesinde ayrımcılığı;

“İrk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşei bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ilgili üye, memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutma” şeklinde tanımlamaktadır.

Standart bir uygulama içermeyen ve anlaşılması zor olan dolaylı ayrımcılık “tarafsız görünen bir hükmün, kriterin veya uygulamanın belli bir ırk, din, etnik köken, cinsiyet ve yaşta olan kişiler için diğer kişilerle karşılaştırıldığında daha dezavantajlı konum yaratması” olarak ifade edilebilir (Tokol, 2012: 155). Sistemik ayrımcılık ise gündelik yaşamda belli grupların kurumsallaşmış ve standart şekilde sürekli olarak ayrımcılığa uğraması olarak tanımlanabilir (Yıldırım, 2017: 304). Tüm bu ayrımcılık türleri, iç içe geçmiş karmaşık bir şekilde cinsiyet temelinde gündelik toplumsal yaşamda görülmektedir. Bu noktada oldukça zor bir sürece karşılık gelen, ayrımcılığın anlaşılması, analiz edilmesi ve ispat edilmesi önemlidir.

Tarihten günümüze sosyal bilimler literatüründe başta feminist yaklaşımlar olmak üzere cinsiyet temelinde pek çok tartışma ve yaklaşım bulunmaktadır. Öncelikle biyolojik ve toplumsal cinsiyet ayrımı yapan Ann Oakley 1972 yılında yayınladığı “Sex, Gender, Society (Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum)” isimli çalışması ile önemli bir açılım sağlamıştır. Biyolojik özelliklerin belirlediği biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet tarihsel süreçte inşa edilmekte ve kültüre, dine, coğrafyaya, zamana göre değişkenlik göstermektedir. Yani toplumsal cinsiyet temelli inşa edilen hiyerarşik konumlanmalar ve atfedilen özellikler sabit değil, değişken yapılara sahiptir. Bunun yanı sıra hukuki eşitlik, çalışma hakkı, eğitim hakkı, özel ve kamusal alan ayrımı, eşit işe eşit ücret talebi, ev içi ücretsiz emek, siyasette temsil, sağlık kurumlarına erişim vb. birçok tartışmanın ilgili literatürde ele alındığı, farkındalık yarattığı ve kazanımlar sağladığı söylenebilir.

1890’lı yıllarda kadınların seçme ve seçilme, eğitim ve çalışma haklarına yönelik talepler çerçevesinde feminizm kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Feminist hareket içinde ikinci dalga olarak nitelendirilen sonraki dönemde; kadının gündelik yaşamını, cinsiyet rollerini, kültürel yapıyı, ataerkillik tartışmalarını içeren yaklaşımlar yer almaktadır. Siyasal sistemleri sorunun kaynağı olarak gören ve yasal haklar talebinde bulunan Mary Wollstonecraft liberal feminist akımın önemli isimlerindendir. Liberal feminizm; kadın ve erkeğin akıl, zihin ve ruhsal yeteneklerinin aynı olduğunu, toplumsal değişimde ve aklın kullanımında eğitimin önemli bir rol oynadığını ifade etmekte ve bu sebeple kadınların konumlarını değiştirecek önemli noktaları eğitim ve siyasal haklar olarak belirtmektedir (Donovan, 1997: 27). Liberal feminizmin ontolojik eşitlik talebine eleştirel yaklaşan radikal feminizm ise kadın, erkek eşitliğini sağlamaya çalışan yöntemlerin eril olduğunu ve hiyerarşik konumlanma içerdiğini savunmaktadır. Bu noktada radikal feminizm toplumsal yapıdaki tüm ön kabullerin, bilimsel alandaki tüm metotların feminist bir bakışla şekillendirilmesi gerektiğini, ataerkil ve pozitivist yaklaşımlardan, kabullerden soyutlanmış özgür bir feminizm farkındalığının oluşturulması gerektiğini öne sürmektedir (Turner, 2003: 258-259). Karl Marx ve Frederic Engels’in yaklaşımından hareketle Marksist feminizm ise, toplumsal cinsiyet temelli problemin kaynağını yönetici sınıfın dayattığı hâkim ideoloji olarak belirtmektedir (Steeves, 1999: 149). Bu çerçevede sınıfsız toplum ideali kadının özgürleşmesi noktasında zorunluluk olarak görülmektedir. Marksist feminizmden farklı olarak kültürel alana da değinen sosyalist feminizm ise kapitalizmin yanı sıra ataerkilliğin de sınıfsal baskı kadar önemli olduğunu söylemektedir. Varoluşçu Feminist olarak nitelendirilen Simone De Beavouir “The Second Sex (İkinci Cinsiyet)” (1949) isimli çalışmasında erkeğin özne, kadının ise öteki olarak konumlandırmasını, kadının özel alan ile sınırlı bir gündelik, toplumsal yaşama sahip olmasını eleştirmiştir (Beavouir, 2023). Bu noktada “özel olan politiktir” sloganıyla Beavouir

(2023) özel alandaki cinsiyetçi kalıpların, sömürülerin aslında toplumsal, sistemsal bir problem olduğunu belirtmektedir. Beavouir'in sloganından hareketle Michèle A. Pujol (1995:19) özel olanın politik, politik olanın iktisadi olduğunu dolayısıyla da kişisel/özel olanın sadece politik değil aynı zamanda iktisadi olduğunu ifade etmektedir (Serdaroğlu, 1997: 95). Bu noktada literatürde her ne kadar iktisat bilimi içinde yer alsın da iktisattan ziyade feminizmden doğduğu savunulan feminist iktisat yaklaşımı toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklere ekonomi temelinden yaklaşan sentez bir disiplin olarak tanımlanabilir. Neoklasik iktisat yaklaşımına göre doğal kabul edilen iş bölümünde kadın, çocuk bakımı ve ev içi işleri ücretsiz gerçekleştiren, hane dışı üretime katılmayan bir aktördür (Toksöz, 2011:48). Bu noktada feminist iktisat yaklaşımının anaakım iktisat teorilerinden farklı, ekonomi temelli analiz yapan Marksist ve sosyalist feminizm yaklaşımlarına daha yakın, kadının bakış açısı, konumu ve deneyimlerini de iktisadi analize dahil eden bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Ana akım iktisat analizleri ve modellemeleri “diğer tüm faktörleri sabit kabul eden (ceteris paribus)” bir yaklaşıma sahipken feminist iktisatçılar ekonominin tüm alanlarının kadını nasıl etkilediği ve kadınlar tarafından nasıl etkilendiği ile ilgilenmişlerdir (Folbre, 2006:183). Bu çerçevede bu çalışmanın da temel tartışmasını oluşturan; ekonomi alanındaki cinsiyet temelli hiyerarşik konumlanmanın devamlılığı, kadınların ücretli iş gücü piyasasında yetersiz temsili, düşük ücret ve statü gibi problemleri, ev içi ücretsiz emek temelindeki eşitsiz konumlanmaları, tüm bu sorumluluklar ve görev dağılımları temelinde kadınların dezavantajlı sabit konumu feminist iktisat teorilerinin temel tartışma konularını oluşturmaktadır. Ayrıca feminist iktisat yaklaşımları ana akım, neoklasik, keynesyen v.b. yaklaşımların aksine ekonomik ilişkilerin, eylemlerin, yapıların cinsiyet temelli yargılardan ve ön kabullerden doğrudan etkilendiğini belirtmekle birlikte ana akım iktisat yaklaşımlarının öne sürdüğü bireylerin yalnızca rasyonellik temelinde hareket ettiği ön kabulünü eleştirerek bireylerin karmaşık varlıklar olduğunu, maddi doğrusal etkenlerden daha fazlasından etkilendiğini ifade etmektedir (Schneider and Shackelford, 2007). Kısacası ekonomi alanı diğer kimliklerin yanı sıra cinsiyetten, ekonomi ile karşılıklı ilişkide olan birey ise aidiyetlerinden, kültüründen, toplumsal konumu ve sorumluluklarından bağımsız bir varlık olarak analiz edilemez. Bu noktada iktisadi yapı ve süreçlerde gözlemlenen kadının dezavantajlı konumu raporda belirtilen teknik alanlara ilgisizlik, tercihler ya da salgın etkisinden ziyade kültürel, ekonomik, siyasi, küresel yapı ve düzenlemeler, ücretsiz ev içi emeğin normalleştirilmesi gibi sebepler ile yeniden analize ihtiyaç duymaktadır denilebilir.

Küresel Cinsiyet Uçurum Raporu [Global Gender Gap Report (GGGP)] Nedir?

Cinsiyet temelli eşitsizlikleri istatistikler ve akademik yaklaşımlar temelinde ele almak, süreç içindeki kazanım ve kayıpların analiz edilebilmesi, devam eden problemlerin görülmesi ve bu çerçevede yeni çözüm önerilerinin sunulması noktasında önemlidir. Tarihsel süreçte cinsiyet temelli eşitsizlikleri ölçmek için yaygın olarak kullanılan pek çok rapor bulunmaktadır. Cinsiyet rollerini belirlemede “BEM Cinsiyet Rolü Envanteri (BCRE)” 1981 yılında kullanılmaya başlayan önemli bir ölçektir. Birleşmiş Milletler tarafından sunulan Gender Development Index [Cinsiyet Gelişim Endeksi (GDI)] ve The Gender Empowerment Measure (Cinsiyet Güçlendirme Ölçeği (GEM)) raporları da bu anlamda önemli veriler sunmaktadır. Bu raporlardan ilki karar alma süreçlerine katılıma, ikincisi ise gündelik yaşamdaki koşullara odaklanmaktadır. Bunun yanı sıra üreme sağlığı, güçlendirme ve işgücü piyasası göstergeleri temelinde cinsiyet eşitsizliğini odak noktası olarak alan Gender Inequality Index [Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (GII)] Birleşmiş Milletler tarafından 2010 yılında yayınlanan yeni bir endekstir. Ayrıca World Economic Forum (Dünya Ekonomik Formu (WEF) tarafından yayınlanan Global Gender Gap Index (Küresel Cinsiyet Uçurum Raporu (GGI), Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)’ın Social Institutions and Gender Index (Sosyal Kurumlar ve Cinsiyetler Endeksi (SIGI) raporu ve sivil toplum kuruluşu olan Social Watch (Sosyal İzleme) isimli sivil toplum kuruluşunun Gender Equity Index [Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI)] raporu bu anlamda farklı alanlarda cinsiyet eşitliği temelinde önemli veriler sunmaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından küresel cinsiyet fark endeksini içeren, ilki 2006 yılında yayımlanan ve bu çalışmanın konusu olan, sağlık, eğitim, siyaset ve ekonomi gibi alanlarda kadınların dezavantajlı konumlarındaki yıllık değişimi ve ülkeler arası farklılıkları niceliksel veriler temelinde analiz etmeyi amaçlayan küresel cinsiyet uçurum raporu ise her yıl yayınlanmaktadır. Rapor, toplumsal cinsiyet eşitliğini ekonomik katılım ve fırsat, eğitim kazanımı, sağlık ve hayatta kalma ve siyasi güçlendirme olmak üzere dört endekste ele almaktadır.

2023 Küresel Cinsiyet Uçurum Raporu

Ülkeler arası zamansal değişimi görebilmek adına hesaplanması ve bileşimi çerçevesinde 2006’da bugüne sabit kalmış olan Cinsiyet Uçurumu Raporlarının 2023¹ yılındaki endeksinde ekonomik katılım ve fırsat temelinde küçük bir güncelleme yapılmıştır. 2022 yılına kadar raporda International Labour Organisation [Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)] tarafından hesaplanan işgücüne katılım oranları kullanılırken, ILO’nun ülkelerarası karşılaştırma yapmada modellenmiş tahminlerin kullanılması noktasında yayınladığı kılavuz sebebiyle 2023 yılı itibariyle ILO

¹ <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/> (Erişim Tarihi: 26.02.2024)

standartlarına uygun olan ve ILOSTAT'ta doğrulanmış ve ulusal olarak raporlanmış işgücü verileri kullanılmaya başlanmıştır. Ülkeleri gelişmişlik ölçeğine göre değil, cinsiyet uçurumu çerçevesinde analiz etmeyi amaçlayan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu ülkelerin eğitim ve sağlık alanındaki gelişmişliğini değil, cinsiyete göre sonuç odaklı farklılaşmasını temel almaktadır. Ülkeye özgü politikalar, haklar, kültür veya geleneklerle ilgili göstergeler endekse dahil edilmemiş olup, ülkelerin ekonomik profillerinde yer almaktadır. Ancak ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kültürü, politikaları gibi öznel durumlarının kapsam dışı durumu karşılaştırma noktasında daha kullanışlı bir yöntem sunmuş olsa da özellikle feminist iktisat yaklaşımlarının da sıklıkla altını çizdiği gibi tüm bu değişkenler kadının temsiliyeti ve konumundan bağımsız düşünülemez. Bu sebeple tüm bu değişkenlerin analize dahil edilmesi gerçekçi bir analiz ve çözüm önerileri sunulması noktasında önemlidir.

Raporda ekonomik katılım ve fırsat endeksi iş gücüne katılım oranlarındaki farkı ele alan *katılım açığı*, tahmini cinsiyetler arası gelir farklılığı ve benzer işler için ücret eşitliği temelinde ele alınan *ücret açığı*, son olarak yasa koyucular, yöneticiler, teknik ve profesyonel çalışanlar arasındaki cinsiyet farkını ele alan *ilerleme açığı* olmak üzere üç kavramı içermektedir. Eğitim kazanımı endeksi okuryazarlık oranı, ilk, orta ve yükseköğretime kayıt oranları temelinde hesaplanmaktadır. Bu durum kamusal alan ile mesafeli olan kadın kimliğinin ev içi ile konumlandırılmasını, eğitimin içeriğinin ataerkil yapıların yeniden üretilmesi noktasında etkisini ve kadınların örgün eğitime erişmedeki engellerini analize dahil etmemektedir. Kadının eğitim ve istihdam alanındaki dezavantajlı konumunun ev içi ve çocuk bakımı temelinde birincil sorumlu olmasından bağımsız düşünülemeyeceği aşıkardır. Kadınların eğitim alabilmesi ve ücretli iş gücü piyasasında yer alabilmesi, statü ve ücret temelinde daha iyi koşullara sahip olabilmesi, özel alandan çıkarak kamusal alanda görünür ve söz sahibi olabilmesi birbiri ile bağlantılı, karmaşık bir yapıdır. Bu noktada özellikle bu alanların analize dahil edilmemiş olması cinsiyet uçurumunun analizinde önemli bir problem ve eksiklik olarak ifade edilebilir.

Sağlık ve hayatta kalma endeksi sağlıklı yaşam beklentisinin cinsiyetler arasındaki farklılığına odaklanmaktadır. Bu çerçevede rapor şiddet, hastalık, yetersiz beslenme ve diğer faktörler nedeniyle kaybedilen yılları hesaba katarak kadınların ve erkeklerin sağlıklı yaşamayı bekleyebilecekleri yıl sayısının tahminini sağladığını belirtmektedir (Sayfa 63). Siyasi güçlendirme endeksi ise kadınların; başbakan ve cumhurbaşkanı olma, bakanlık ve parlamentoda bulunma yani siyasi karar alma süreçlerinin üst pozisyonlarında yer alma oranlarını içermektedir. Kadının dezavantajlı konumu söz konusu olduğunda raporda ele alınan bu dört alt başlığın birbiri ile iç içe bir yapıda olduğu unutulmamalıdır. Çünkü eğitim alanındaki yetersiz katılım istihdam, siyasi katılım gibi pek çok alanı da derinden etkilemektedir. Ayrıca raporda analizin dışında

bırakılan kültürel yapı, kadın kimliğine yönelik stereotipler, sorumluluklar ve en önemlisi ev içi ücretsiz emek tüm bu alanları etkileyen önemli unsurlardır. Bu çerçevede kadınların dezavantajlı konumuna dair gerçekçi bir analiz bu dört alanın ve analiz dışında bırakılan diğer değişken ve tartışmaların iç içe girift yapısının tüm yönleri ile açıklanmasından geçmektedir. Bu noktada raporun cinsiyet eşitsizliğine dair belli verileri ortaya koyması önemli bir katkı sağlasa da sorunun tespiti ve çözümüne dair ciddi eksiklikleri de barındırmaktadır.

2023 Cinsiyet Uçurumu Raporu örneklem alınan 146 ülkede kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin; sağlık ve hayatta kalma %96, eğitim kazanımı %95,2, ekonomik katılım ve fırsatlar %60,1 ve siyasi güçlendirmenin endeksinde ise %22,1 oranında kapandığını göstermektedir. 2022 raporu ve 2023 raporu dikkate alındığında bu dört endeksten ekonomik katılım ve fırsat alanının gerilediği, 2006-2022 tarihleri arasındaki 4,1 puanlık iyileşmenin, 2023 yılındaki veriler bağlamında 0,2 puanlık düşüşe dönüştüğü görülmektedir (Sayfa 12). Raporda bu düşüşün sebebi, kısmen Çin, Endonezya, Nijerya gibi yüksek nüfuslu ekonomilerde dahil olmak üzere 66 ekonominin alt endeks puanlarındaki düşüş ile açıklanmaktadır (Sayfa 15). Yani kadın temsiliyeti noktasındaki bu düşüş toplumsal cinsiyet ve feminist iktisat tartışmalarından ziyade ana akım iktisat modelleri temelinde açıklanmakta ve genel durumun kadınları da etkilediği belirtilmektedir. Ancak burada kriz dönemlerinde neden özellikle kadın kimliğinin daha çok etkilendiğine dair bir açıklama bulunmamaktadır. 2023 verileri çerçevesinde cinsiyet eşitliğine yönelik toplam ilerleme 4,1 puan artışta iken, 17 yılda ortalama toplam 4,1'lik küçük bir artış olduğu görülmektedir. Bu noktada gelecek projeksiyona baktığımızda; “genel küresel cinsiyet farkının 2022'deki 132 yıllık projeksiyona kıyasla 131 yıl içinde kapanması”(Sayfa15), geçen yıla oranla aynı hızdaki ilerleme sonuçları sebebiyle cinsiyet farkının kapanmasının beklendiği yılın 2154 olarak sabit kaldığı ifade edilmektedir.

Ekonomik Katılım ve Fırsat

Küresel cinsiyet uçurum raporunun temalarından biri, ekonomik katılım ve fırsat eşitliğidir. Ücretli ve ücretsiz emek, işbölümündeki eşitsizlikler ekonominin yanı sıra kültür, siyaset, din, eğitim, aile, toplumsal rol ve beklentiler ile iç içedir. Ayrıca kadınların yoğunlukta istihdam edildiği pozisyonlar çerçevesinde enformel, yarı zamanlı, düşük ücretli, geçici işler karşımıza çıkmaktadır (Standing, 1999). Yıldız Ecevit (1985: 74) çalışma yaşamında cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrışmanın temel özelliklerini, kadın ve erkek işi olarak tanımlamanın sonucu olarak mesleki farklılaşma, kadınların vasıfsız emek olarak tanımlanan iş kollarında yoğunlaşması, kadınların iş yaşamında yükselme ve terfileri önündeki engeller, erkekler ile kıyaslandığında kadınların ortalama olarak aldığı ücretlerin düşüklüğü, kadınların düşük ücretli, güvencesiz,

geçici, yarı zamanlı işlerde istihdam edilmesi, ev eksenli çalışma yaşamı, kadınların sendikalaşma örgütlenme oranlarının düşük olması ve kadın işsizliği olarak sıralamaktadır.

2023 Cinsiyet Uçurumu Raporu iş gücünde kadın temsiline yönelik, literatürde değinilen problemlerin, ülkeler arasında farklılıklar olsa da, devamlılığının görünür olması noktasında önemli veriler sunmaktadır. 2022'den 2023'e gerileyen tek endeks olan ekonomik katılım ve fırsat, %89,5 ile en yüksek olan ülke ile %18,8 ile en düşük olan ülke arasındaki fark (%70,8) sabit kalmaktadır (Sayfa 12). “Dağılımın en altında Afganistan dışında, %40'ın altında pariteye² ulaşan ülkeler; Cezayir (%31,7), İran (%34,4), Pakistan (%36,2) ve Hindistan (%36,7)”dır (Sayfa 12). Bu ülkelerde üst düzey kadın profesyonellerin oranı ise %5'den az olarak kaydedilmiştir.

Ayrıca profesyonel ve teknik pozisyonlar çerçevesinde; cinsiyet temelli farkın toplamda % 71'inin küresel olarak kapandığı ancak yalnızca 20 ülke özelinde iyileşme olduğu belirtilmektedir (Sayfa 13). Bu noktada ülkeler arası farklılıkların olduğu ve bu durumun cinsiyet eşitsizliğine yönelik küresel iyileşmeyi olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Ancak eşitsizlik oranlarının çarpıcı olduğu bu ülkeler dışındaki ülkelere de iş gücüne eşit katılım noktasında küçük iyileşmeler haricinde önemli bir kazanım olmadığı görülmelidir. 2022 raporunda iş gücü piyasasındaki cinsiyet eşitsizliği tüm bölgelerde gerileme göstermiştir. 2023 raporuna baktığımızda ise; en belirgin toparlanma sırasıyla Güney Asya, Latin Amerika, Karayipler, Avrasya ve Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik, ardından Sahra Altı Afrika ülkelerinde en düşük eşitlik seviyesi verileri ise Orta Doğu, Kuzey Afrika (%30) ve Güney Asya'yı (%34) göstermektedir (Sayfa 33). Nitekim bölgeler arası farklılıklar olduğu, kadın ve erkek iş gücüne katılımında küresel iyileşmelerinde yavaş bir seyir izlediği ifade edilebilir.

İşin niteliğinin analizinde sınırlı veriler sunan rapordaki ILO verilerine ayrıntılı bakıldığında, kadınlar için olan iş fırsatlarından her beş işten dördü kayıt dışı ekonomi içinde yer almaktadır. Raporda; kurumsal ve küresel çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik önlemlerin artırılmasının bir gereklilik olduğu ve bu durumun cinsiyet uçurumu noktasında önemli engellerden biri olduğunun altı çizilmektedir (Sayfa 36). Bu anlamda rapor verilerinin küresel niceliksel katılımı analiz etmede veriler sunduğu gerçeğinin yanı sıra, ücret farkları, çalışma koşulları, özel alandaki iş ve sorumlulukların paylaşımı, istihdam şekli, güvence temelindeki farklılaşmalar vb. alt başlıkların derinlemesine analizinde yetersiz kaldığı söylenebilmekte ve bu niceliksel veriler problemin niteliğini görmeyi sağlamada yetersiz kalmaktadır. Raporda iş gücüne katılımında gizli bir neden olarak kalan “ev içi emek” eşitsizliği anlamada önemli bir alandır.

² Bir ülkenin esas alınarak başka bir ülkenin parasının esas alınan ülke parası karşılığındaki değeri olarak tanımlanabilir.

Sosyoloji literatüründe baktığımızda ilk dönem çalışmaların, genellikle ev içi emek ve çalışma yaşamındaki emek arasındaki gerilime yoğunlaştığı söylenebilir. Alva Myrdal ve Viola Klein'in "Women's Two Roles (Kadınların İkili Roller (1962))" isimli çalışması bu anlamda önemli çalışmalardandır. İkili Sistem Kuramının öncü isimlerinden Heidi Hartmann (2012: 179) iş bölümüne dayalı eşitsizliğin temelinde kapitalizm ve ataerkilliğin birlikte yer aldığını, ataerkilliğin maddi bir temele dayandığını ifade etmektedir. 20. Yüzyılda erkek ücretinin aile ücreti olarak tanımlanmasını Hartmann (2012) kapitalizm ve ataerkillik arasındaki gerilimin çözümü olarak belirtmektedir. Erkeklerin daha iyi gelir ve işe sahip olmaları, kadınların ise daha düşük, güvencesiz işlerde istihdamı kadınları ev kadını olmak ve meslek sahibi olmak arasında bir tercihe zorlamaktadır.

Bunun yanı sıra kadınların ev içinde erkeklerin doğrudan faydasına olan işleri yerine getirmesi de ataerkilliğin maddi temeli yani kapitalizm ile bağını güçlendirmektedir (Hartmann, 2012: 184). Benzer şekilde babaerki tekellilik ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi analiz eden feminist iktisat teorisyenlerinden Dipankar Purkayastha'a (1999) göre çekirdek ailede karar mekanizması olan ataerki tekelliliğe göre; kadın istihdam edilmediğinde piyasaya erişimi olmayan ev kadınıdır, ataerki toplumsal yapıda boşanmaya yönelik olumsuz tutum evlilik piyasasından çıkışı engellemektedir, erkek kadının ev içi emeğinden rant sağlamaktadır. Bu çerçevede kadının dezavantajlı konumu var olan iktisadi yapıdan, kapitalizmden ve ataerki toplumsal yapıdan bağımsız değildir. Bu çerçevede başta ekonomik katılım ve diğer üç alt başlık temelinde raporda değinilen kadının dezavantajlı konumu ataerki kalıp yargıları ile doğrudan ilişkili ve bu sebeple de analize dahil edilmesi gereken önemli bir değişkendir.

İkili sistem kuramının diğer önemli bir ismi olan Sylvia Walby'e (1989) göre ise; kapitalizm ve ataerkillik kadın emeği noktasında, ortak çıkarlara ve çatışmalı bir konuma sahiptir. Bu noktada kadının iş yaşamına katılması kapitalizm için bir kazanım ancak ataerki sistemi zayıflatan bir durum olabilir. Ayrıca Walby'e (1989:223) göre; emek piyasaları da ataerki bir yapıya sahiptir, bu sebeple iş yaşamında cinsiyet temelli belli sektörlerde istihdam olarak açıklanabilen ayrışma ve bazı sektörlerde yer bulamama olarak ifade edilebilen dışlama yaşanmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinileceği gibi rapor cinsiyetler arası mesleki farklılaşmayı tercih ya da ilgi olarak analiz etmekte, kadınların yetiştiği toplumsal koşulları, kültürel kodları ve zorunlulukları görmezden gelmektedir.

Ücretli bir işte çalışsın ya da çalışmasın ev içi ücretsiz, görünmeyen kadın emeği eşitsizliğin diğer bir yüzü olarak tanımlanmaktadır. Kadınların emek sömürüsü ve ezilmişliğinin temeli özel alan olan ev içi ücretsiz emekle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Kadınların kapitalist

toplumdaki ikincilliğini anlama çabasında olan Margaret Benston “Political Economy of Women’s Liberation (Kadınların Özgürleşmesinin Ekonomi Politikası (1969))” isimli çalışmasında; kadınların ev içi ücretsiz üretiminin kapitalist sisteme bir hizmet ve değer ürettiğini ifade eder (Benston, 1989). Bu değer görünür olabilmesi için kadının ev içi ücretsiz emeğin küresel ve yerel ekonomiye, Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) katkısının hesaplanması gerektiği literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu noktada Diane Elson 2005 yılında İngiltere’de yaptığı bir çalışmaya göre; ücretsiz ev içi emek GSMH’nın %77’sine karşılık gelmektedir. Bu oranlar ev içi ücretsiz emeğin değerinin ne kadar büyük ve önemli olduğunu göstermektedir. Gülnur Acar Savran (2012: 15-16) kadının ev içi emeğinin görünmezliğini; ataerkil yapı ve ideolojilerin kadın emeğini doğallaştırılmış bir emek olarak nitelendirilmesi, mesai tanımı, saati ve sınırı olmadığı için ev içi emeğin miktarının belirsizliği, temizlik, ev işleri, yaşlı ve çocuk bakımı gibi karşılıksız ev içi işlerin kadının sorumluluğunda ve karşılıksız olarak tanımlanması ile açıklamaktadır. Benzer şekilde feminist iktisat teorilerinin çoğunda çocukların bakımı ve ev içi emeğin ücretlendirilmeyen faaliyetleri tartışılmış ve ücretsiz bu işlerin çalışma süresi çerçevesinde ölçülmesi önerilmiştir (Folbre, 2006: 183).

Cinsiyete dayalı iki tip ayrışma söz konusudur: Yatay ve dikey ayrışma. Kadın ve erkeklerin belli meslek veya sektörlerde baskın bir şekilde temsil edilerek işlerin kadın işi-erkek işi olarak ayrışması yatay ayrışma veya sektörel ayrışma olarak tanımlanırken dikey ayrışma kadınların kariyer basamaklarında ilerlerken karşılaştıkları güçlüklerle dikkat çekmektedir. Kadınların erkeklere göre yönetim ve karar alma pozisyonlarına ulaşma konusunda yaşadıkları ayrışma dikey ayrımcılık olarak değerlendirilmektedir. “2023 Cinsiyet Uçurumu Raporu” verileri çerçevesinde cinsiyet temelli dikey ve yatay ayrışmaların devam ettiği görülmektedir. Rapora göre; “son üç yılda, kadınların sahip olduğu işlerin oranı 2021’de (+yüzde 0,12 puan) yeniden artış, ardından 2022’de hafif bir düşüş (yüzde -0,03 puan) ve 2023’te daha sert bir düşüş (yüzde -0,31 puan)” yaşadığı görülmektedir (Sayfa 37). Bu veriler ekonomik alandaki küçük bir olumsuz dalgalanmada ilk kadın kimliğinin etkilendiğini, çalışma yaşamında kadının belirsiz, güvencesiz ikincil konumunu göstermektedir.

Sektörel dağılıma bakıldığında ise; toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde “kadın işi” olarak betimlenebilecek olan Sağlık ve Bakım Hizmetleri (%64,7) sektöründe istihdam oranları çerçevesinde kadınların egemen olmaya devam ettiği ayrıca daha az bir seviyede de olsa Eğitim (% 54,0) ve Tüketici Hizmetlerinde (% 51,8) kadınların erkeklerden daha fazla istihdam edildiği, Hükümet ve Kamu sektöründe ise cinsiyetler arası dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir (Sayfa 37). Ancak Perakende (%48,7), Eğlence Sağlayıcıları (%48,4), İdari ve Destek Hizmetleri (%46,5), Gayrimenkul (%44,7), Konaklama ve Yemek (%43,3) ve Finansal Hizmetler (%42,4)

gibi sektörlerde işgücünün %40'ından fazlasını oluşturan kadınlar; Petrol, Gaz ve Madencilik (%22,7) ve Altyapı (%22,3) gibi sektörlerde çalışanların dörtte birinden daha az bir orana sahiptir ve yeterince temsil edilmemektedir (Sayfa 37). Bu noktada eğitim, bakım gibi sektörlerde yüksek olan kadın oranının; teknik, bilişsel ve enerji temelindeki sektörlerde önemli bir eşitsiz temsile dönüştüğü görülmektedir. Bu durum literatürde sık sık vurgulanan cinsiyet kimliğine uygun görülen meslekler, toplumsal cinsiyet rol ve görevleri temelindeki farklılıklar ile açıklanabilir. Rapordaki bu mesleki farklılaşma daha önce değinildiği gibi kültür, tarih, toplumsal cinsiyet temelli kabullerden bağımsız açıklanmaktadır. Bu durum feminist iktisatçılardan Barker ve ark. (2021) ifade ettiği gibi cinsiyet temelli eşitsizliklerin “çarpıtılmış” bir açıklaması olarak nitelendirilebilmekte, meslek alanlarındaki cinsiyet temelli eşitsizlikler bireysel seçimler ve yetenekler olarak meşrulaştırılmaktadır (Bozpınar vd.,2022:20).

Benzer şekilde bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik gibi alanların içinde olduğu geleceğin mesleklerinde önemli bir alan olan STEM (fen bilimleri, teknoloji, matematik ve mühendislik) mesleklerinde kadınların ciddi bir temsil sorunu olduğu rapor verilerinde görülmektedir. STEM dışındaki mesleklerde iş gücünün yaklaşık %49,3'ünü oluşturan kadın çalışanların oranı, STEM meslekler söz konusu olduğunda %29,2'ye düşmektedir. Bilgi ve medya, STEM mesleklerinin payı, erkeklerde %43,6, kadınlarda ise %23,4'dür (Sayfa 44).

Geleceğin dünyasını şekillendirmede önemli bir alan olan yapay zekâ temelli işgücü piyasalarına baktığımızda da; 2016'dan yaklaşık % 4 daha yüksek olsa da ilerlemenin çok yavaş olduğu, 2022 itibarıyla kadın temsiliyetinin %30 olarak kaydedildiği görülmektedir. Ayrıca Tüketici Hizmetleri (%38) ve Devlet ve Kamu Sektörü (%35) genel olarak ve yapay zekâda büyük bir cinsiyet farkı olan sektörler olarak ifade edilebilir. Yapay zekâ alanındaki cinsiyet eşitsizliğinin önemine vurgu yapan rapora göre;

“Yapay zekâ (YZ), diğerlerinin yanı sıra bilgi çalışmaları, tedarik zincirleri, işe alım, eğitim, sağlık ve çevre alanlarındaki kritik çözümleri bozarken, kadınların yapay zekâda yetersiz temsil edilmesi, çeşitlilikle ilişkili inovasyon priminin gerçekleştirilmesini engelleyebilir. Buna ek olarak, kadınların bakış açıları, deneyimleri ve içgörülerini YZ geliştirme ve dağıtımına yeterince dahil edilmediğinde, önyargılı algoritmalar ve teknolojiler sürdürülebilir hale gelebilir ve ortaya çıkan zorluklara önyargılı ve yetersiz çözümler riskiyle karşı karşıya kalabilir.” (Sayfa 46)

Bu çerçevede rapor; yeni çalışma düzenlemeleri ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte yaratıcı düşünme, analitik düşünme, teknolojik okuryazarlık, yaşam boyu öğrenme, dayanıklılık, esneklik ve çeviklik gibi becerilerin ön plana çıktığını, eğitim ve becerilerin istihdamın yanı sıra zamansal ve coğrafi esnekliğe, özel alandaki sorumlulukların işle dengelemedeki zorluğa neden

olduğunu belirtmektedir. Nitekim günümüz neoliberal çalışma koşullarının talep ettiği esneklik, sınırsız mesai saatleri, yaşam boyu eğitim ve öğrenme bireyin tüm yaşam alanında öncelikli ve biricik olmayı talep etmektedir. Ancak sorumluluklar, beklentiler, sınırlayıcı kalıp yargılar, yani kadının özel alandaki ikinci vardiyası bu çalışma koşullarında var olmasını engellemektedir. Covid-19 süreci ve sonraki dönemdeki kalıcı esnekleşme ve değişimler sonucunda işgücüne katılım seçimleri, kariyer ilerlemeleri ve stres seviyeleri cinsiyetler arasında değişkenlik göstermektedir. Cinsiyetler arasında var olan bu cinsiyet uçurumunun talep artması öngörülen çevrimiçi platformlara eşit erişim olmadığı için daha keskin bir görünümde olduğu ifade edilmelidir. Bu veriler aynı zamanda teknoloji ve yapay zeka alanında günümüzde var olan eril gücü ve hakimiyeti de görünür kılmaktadır. Bu güç ve hakimiyet ilerleyen yıllarda da bu alanlarda kadınların statü ve ücret noktasında dezavantajlı bir konumda olacağının sinyallerini vermektedir.

Pandeminin de etkisi ile çevrimiçi öğrenme platformlarına artış olduğu, 2015-2022 yılları arasında Coursera kurslarına kaydolan kullanıcı sayısının dört kattan fazla arttığı görülmektedir. Ancak cinsiyet eşitliği temelinde incelendiğinde, öğretim ve mentorluk kursları dışındaki çevrimiçi kurslarda ciddi bir eşitsizliğin olduğu, özellikle beş yıl içinde önemi giderek artacağı öngörülen yaratıcı düşünme (%64,3), analitik düşünme (%52,7) ve sistem düşüncesi (%55,6) gibi bilişsel becerilerde 2015'den bugüne düşüşler yaşandığı, teknolojik okuryazarlık (%43,7) ve yapay zeka, büyük veri (%33,7) gibi teknolojik yetilerde temsil oranının ciddi anlamda yetersiz olduğu kaydedilmektedir. Bununla birlikte tutum ve sosyo-duygusal yetenekler temelindeki kurslara kayıt oranında nispeten daha eşitlikçi bir görünüm bulunmakta, merak ve yaşam boyu öğrenme gibi öz-yeterlik becerileri için (%87,6); dayanıklılık, esneklik ve çeviklik (%77,1); motivasyon ve öz farkındalık (%86,8), kayıt paritesi nispeten yüksek düzeydedir (Sayfa 47). Bu farklılaşma raporda bir tercih olarak betimlenmekte ve kadınların belli alanlara ilgisizliği ile açıklanmaktadır. Ancak feminist iktisatçıların anaakım iktisat teorilerine yönelik temel eleştirilerinden biri; bireylerin tercih, karar ve hareketleri sosyal normlar tarafından şekillenmekte, bağımsız ve değişmez tercih diye bir gerçeklik bulunmamaktadır (Bozpınar vd.,2022:20). Bu noktada kadınların eğitim ve mesleki alan tercihlerinin toplumsal yapıdan bağımsız, özgür bir tercih olarak ele alınması bu alanlardaki eşitsiz temsilde sorumluluğun ataerkil kalıplar, sistemsal ve politik yapılardan ziyade kadında görülmesine neden olmaktadır. Sektörel bazda teknik beceri ve eğitim gerektiren işlerde kadınların yeterince temsil edilmediği, eğitimlere katılımının tutum ve duygu temelindeki alan ile sınırlı kaldığı, kısacası toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının günün değişen koşulları çerçevesinde yeniden üretildiği ve bu durumun geleceğe de yön verebileceği söylenebilir. Buna ilaveten bu durum özel alan içinde konumlandırılan kadına bir çıkış yolu olarak gösterilen çevrimiçi eğitimlerin gerçekçi bir boşluğu doldurmadığını da göstermektedir.

Kadın istihdamına yönelik problemlerden bir diğeri de yönetici üst pozisyonlarda yetersiz temsiliyettir. Literatürde üst pozisyonlarda ve yönetici kadrolarında erkeklerin yoğunlukta olması, aynı bilgi, beceri, eğitim ve donanıma sahip olduğu halde kadınların yükselmesindeki görünmez bariyerler “cam tavan”, alt pozisyonlarda çalışan kadın oranına göre yükselmenin yetersiz oranda gerçekleşmesi ise “sızdıran boru hattı” olarak kavramlaştırılmaktadır. Rapora göre; üst düzey liderlik rollerini (Direktör, Başkan Yardımcısı veya C-suite) üstlenen kadınların küresel payı son yıllarda yukarı yönlü bir eğim göstermiş, 2016'da %31,1'den 2022'de %32,6'ya yükselmiş, ancak 2023'ün ilk çeyreğinde %32,2'ye düşmüştür. Tüm kıdem seviyelerinde gözlemlenen bu düşüş (yüzde -0,31 puan) üst düzey lider pozisyonları özelinde (yüzde -0,33 puan) daha güçlüdür denilebilir (Sayfa 42). Cinsiyet temelli farklılaşma STEM mesleklerinde daha belirgindir. STEM mesleklerinde giriş seviyesinde çalışanların oranı %29,4 iken, yönetici pozisyon oranı %25,5, direktör oranı ise %26,7'dir. Başkan Yardımcısı ve üst düzey yönetici gibi üst düzey liderlik rollerinde kadınların temsili sırasıyla %17,8 ve %12,4'e düşmektedir (Sayfa 46). Bu çerçevede üst düzey yönetici pozisyonları çerçevesinde; kadınların temsilde küresel farklılıklar dahilinde küçük çaplı iyileşmeler olsa da bu durum istikrarlı değildir. Ayrıca iyileşme olarak raporda ifade edilen oranların bile eşit temsiliyet temelindeki ideal oranlara oldukça uzak olduğu söylenebilir. Üst düzey pozisyonlardaki kadın temsiliyet oranlarında da sektörel bazlı farklılıklar olduğu, iyileşme olarak ifade edilen oranların “kadın işi” olarak görülen sektörlerde ağırlıklı olarak gerçekleştiği ifade edilmelidir. Bu durumda cinsiyet temelli eşitsizliklerin pek çok alt başlıkta derinleşerek devam ettiği görülmektedir.

Ecevit'in (1985) belirttiği cinsiyete dayalı eşitsizlik ve ayrışmanın temel özelliklerinden biri olan işsizlik verilerine baktığımızda ILO verilerine göre; küresel işsizlik oranı kadınlarda %4,5 iken bu oran erkeklerde %4,3'tür. Çalışmak isteyen ancak ev içi sorumlulukları, toplumsal rolleri, ataerkil yapının etkisi, eğitimsizlik, tecrübesizlik gibi pek çok sebeple çalışma yaşamına katılmayı resmi olarak bildirmeyen kadınlar bu istatistiklere dahil edilmemektedir. Bu sebeple bu veriler özellikle kadın kimliği söz konusu olduğunda gerçekçi görünmemektedir. Ayrıca patriyarkal bir toplumsal yapıda çalışma yaşamı ve istihdamın erkeklere özgü olarak kabulü kadın işsizliğinin normalleştirilmesine, sorunsallaştırılmamasına sebep olabilmektedir.

İşsizlik ölçümü bağlamında genel olarak işsizliğin, aktif iş arama ve bir hafta gibi kısa bir sürede işe yerleşebilme üzerinden hesaplanmasına eleştirel yaklaşan ILO “iş açığı” kavramını önermektedir. İş açığı; “aktif olarak iş arayan ve kısa sürede işe başlamaya hazır olanlar, aktif olarak iş fırsatları aramayan ve hemen işe yerleştirilemeyenler ve iş arayan ancak kısa sürede işgücüne katılamayanlar da dahil olmak üzere, iş isteyen ancak şu anda işsiz olan tüm bireyleri kapsayan” (Sayfa 35) bir tanıma sahiptir. Kadın kimliği özelinde iş açığı kavramının daha

kullanılır olduğu çünkü işsizlik oranları çerçevesinde ev içinde konumlanan ve iş aramayan kadınların analiz dışı bırakıldığı bir gerçektir. Ancak burada ev içi işler ve sorumluluklarda ücretsiz olarak çalışan kadının istihdam çerçevesinde nasıl tanımlanacağı da önemli bir tartışma konusudur. Bu noktada feminist iktisatçıların önerdiği ev içi işlere harcanan süre temelinde bir hesaplama çözüm önerisi olarak ifade edilebilir.

İş açığı kavramı çerçevesinde ILO tahminlerine göre; 473 milyon kişi iş açığı kategorisinde yer almakta ve bu noktada kadın iş açığı oranı % 15 iken, erkek iş açığı oranı %10,5'dir (Sayfa 35). Bu çerçevede kısa sürede işe başlayabilme fırsatı daha düşük olan kadınlar uygun iş fırsatlarının olmaması, mevcut cinsiyetçi uygulamalar ve fırsatlara erişimde eşitsizlik gibi nedenlerle dezavantajlı konumdadır.

Sonuç olarak rapor kadınların ekonomik katılımının hem toplumların hem de ekonomilerin ivmesinde önemli olduğunu, hükümet politikalarının bu noktada tasarlanması gerektiğini, kamu ve özel sektör liderlerinin eşitliği sağlama noktasındaki adımlarını hızlandırması gerektiğini ve rapor verilerinin bu anlamda ilerlemeye katkı sağlamayı amaçladığını ifade etmektedir (Sayfa 57-58). Bu çerçevede yukarıda değinilen ataerkillik ve kapitalizm arasındaki gerilimli ilişkide raporun, ana akım iktisat modellemelerinin ön planda olduğu sistem ve piyasa özelinde çözüm önerileri sunduğu, liberal feminizme benzer bir konumlanmaya sahip olduğu görülmektedir. Ancak iş ve emek piyasasında gerçekleşecek olan cinsiyet eşitliğinin kadının özgürleşmesinde önemli bir adım olduğu akılda tutularak, yasal ve kurumsal çözüm önerilerinin yanı sıra kültür, din, toplumsal cinsiyet rolleri, ev içi ücretsiz emek gibi eşitsizliği derinleştiren ve pek çok noktada sebebi sayılabilecek olan problemleri analize dahil etmek bir gereklilik olarak ifade edilebilir.

Eğitim Kazanımı

Bireyin bilgi ve beceri kazanması, kendini geliştirmesi, kamusal alanda var olabilmesi, sonraki süreçte çalışma yaşamında yer alabilmesi noktasında eğitim önemli bir kazanım ve basamak olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede eğitime ulaşmada kadın ve erkek arasındaki farklılık, uzmanlaşma alanına göre farklılaşma, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde eğitim materyallerinin içeriği, eğitimde önemli aktörler olan öğretmenlerin konumu ve rolleri eğitim kazanımı noktasında önemli alt başlıklardır.

Liberal feminist yaklaşım öncelikle eğitim hakkını savunmakta ve eğitime erişimde eşitliğin toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında önemli bir adım olduğunu ifade etmektedir. Literatürde yer alan toplumsallaşma yaklaşımları eğitim kurumunu nötr bir alan olarak tanımlarken, farklılık kuramcıları toplumsal cinsiyete duyarlı düzenlemelerin (Sayılan, 2012: 16) hatta cinsiyetlendirilmiş bir eğitim (Gilligan, 1984) temelinde düzenlemelerin yapılmasını

savunmaktadır. Bu çerçevede yapısalcı ve post yapısalcı yaklaşımlar eğitimdeki problemleri iktidar sorunu olarak betimlerken, radikal, Marksist ve sosyalist feminizme göre okullar toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, emeğin cinsiyetçi iş bölümünü yeniden üretmektedir (Sayılan, 2012: 17). Benzer şekilde Arnot’a (2002: 40) göre de; “okul hem sınıflandırılmış hem de cinsiyetlendirilmiş özneler üretmektedir.” Bu çerçevede literatüre baktığımızda ideolojik bir araç olan eğitim kurumlarının özel ve kamusal alandaki cinsiyet temelli eşitsizlikleri (Barret,1995), kadınlığa dair rol ve beklentileri, niceliksel olarak eğitime ulaşmada ve yönetimde yer almadaki eşitsizliği (Deem; 1978) doğallaştırdığı ve normalleştirdiğine yönelik tartışmaların olduğu görülmektedir.

Kadın kamusal alanda ve çalışma yaşamında görünürlüğünü etkileyen kültürel sermaye olarak tanımlanan eğitim kazanımı Küresel Cinsiyet Eşitliği raporlarında da alt başlık olarak analiz edilmektedir. Rapora göre ikinci küresel parite oranına sahip alt endeks olan eğitim noktasında 2022’den 2023’e cinsiyet eşitsizliğindeki farkın yalnızca % 4,8’i kapanmıştır. 146 ülke içerisinde cinsiyet eşitliği puanı %50’nin altında olan tek ülke ise %48,2 ile Afganistan’dır. Bunun yanı sıra eğitim paritesinde %80’nin altında olan ülkeler; Sahra Altı ülkeleri, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Gine, Angola, Nijer ve Mali (Sayfa 13) olarak belirtilmektedir.

Hem literatürdeki tartışmalar ve talepler hem de güncel istatistik ve tartışmalara baktığımızda; eğitime ilkökul, ortaokul ve yükseköğrenim noktasında niceliksel katılım verilerinin öne çıktığı görülmektedir. Rapora göre; ilköğretime katılım cinsiyet eşitliği perspektifinden daha olumlu bir tablo çizerken, bu durum ortaöğrenim ve yükseköğrenimde aynı şekilde değildir. İlköğretime kayıta 65 ülkede cinsiyetler arası eşit kayıt oranları olduğu görülmektedir. 135 ülke ortaöğretimde cinsiyet farkının % 80’ini kapatırken, Kongo (açığın %64’ü kapandı), Çad (%58,3) ve Afganistan (57,1) gibi bazı ülkeler bu oranın dışında kalmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinin daha keskin olarak görüntülediği yüksek öğrenime kayıt verilerine göre; 18 ülke %80,2 - %99,5 aralığında yer alırken, Sahra Altı Afrika (Burkina Faso, Mali ve Fildişi Sahili gibi), Güney Asya (Afganistan) ve Avrasya ve Orta Asya’dan (Tacikistan) birkaç ülke hala %21,7 (Fildişi Sahili) ile %71 (Afganistan) arasında yer almaktadır (Sayfa 13). Bu veriler çerçevesinde “cam tavan” ve “sızdıran boru hattı” engellerinin çalışma yaşamının yanı sıra eğitim alanında da görünür olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitim kurumlarına niceliksel veri oranları hem eğitim kurumlarının ve materyallerinin içeriğine yönelik, hem de örgün öğretim yerine özel alandaki sorumluluklar ile birlikte yürütülmesi gereken, kamusal alanda kadın görünürlüğünü olumlu bir yönde etkilemeyen açık öğretim temelli eğitime yönelik verilere yer vermemesi problemleri bir alandır denilebilir.

Raporda kadınların öz-yeterlik, başkalarıyla çalışma ve etik beceriler edinme konusunda erkeklerle eşit olduğunu, başlangıç seviyesinde yönetim ve katılım becerilerine ulaşmada eşitlik

sergilediğini ancak orta ve ileri seviyede kadın oranında ciddi bir düşüş gözlemlendiği belirtilmektedir. Kadınlığa atfedilen anlamlar çerçevesindeki toplumsal konumlandırmalar bağlamında “erkek ve kadın işi” ayrımının eğitim becerileri noktasında da geçerli olduğu yorumunun yapılabildiği, rapor verileri çerçevesinde en önemli cinsiyet farkının teknoloji becerileri sonrasında ise bilişsel beceriler alanında görünür olduğu söylenebilir. Bu durum kadınların bu eğitim olanaklarına özellikle ileri seviyelerde erişimindeki toplumsal cinsiyet temelli ve cinsiyet temelli stereotipler ile açıklanabilir. Matsui vd. (2005) göre; kadın ekonomik sisteminin temelinde demografya, ilerleyen yaşlarda evliliğe yönelik beklentiler ve değişen davranışlar, kadın emeğindeki büyüme ve sermaye hacmi yer almaktadır. Yani eğitimin ilerleyen sürecinde kadına yönelik beklentiler evlenme, doğum, bakım ve ev içi işler noktasında artmakta ve bu sebeple de kadın özel alan ile daha keskin bir şekilde sınırlandırılmaktadır. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi akıl ve duygu dikotomisinde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları erkeği akıl, teknik ve bilişsel beceriler, kadını ise duygu temelli beceriler ile sınırlandırmakta ve bu durum eğitim ve meslek alanlarındaki cinsiyet ayrımını açıklamaktadır. Bunu ispatlar şekilde raporda; kadınların bilişsel becerilere başlangıç seviyesindeki erişimi % 85,3 iken, bu oran orta ve ileri düzeyde % 61,4’e düşmektedir. Statü ve ücret artışını getiren uzmanlaşma noktasında kadınların ileri seviyelerde hemen hemen her alanda yetersiz temsil edildiği görülmektedir. Ayrıca 2023 verileri çerçevesinde önceki yıllardaki cinsiyet eşitliği temelindeki kazanımlar çerçevesinde en büyük düşüş (%108,8’den %71,7’ye) yönetim ve katılım beceri kategorisinde gerçekleşmektedir (Sayfa 50). Yani yıllar içinde cinsiyet eşitliği çerçevesinde belli kazanımların yanı sıra ciddi kayıplar, hem zamansal hem de bölgesel farklılıklar, doğrusal ve istikrarlı bir iyileşmenin olmayışı göze çarpmaktadır.

Özellikle temel eğitim becerilerine ulaşan kadın ve erkekler arasındaki kıyaslamalara baktığımızda; medyan öğrenme saatleriyle ölçüldüğü üzere, nispeten daha uzun süren becerilerde kadınların daha başarılı oldukları, bilişsel beceriler, yönetim ve katılım becerileri, öz yeterlilik, başkalarıyla çalışma ve etik ve teknoloji becerileri gibi incelenen tüm beceri kategorilerinde kadınların erkeklere kıyasla daha kısa sürede yeterlilik seviyesine ulaştığı raporda vurgulanmaktadır (Sayfa 51). Bu durumda cinsiyet eşitsizliğinin temel nedeni kadınların bu alanlardaki yetersizliği değil, bu alanlara erişimindeki engellerde gizli olduğu söylenebilir. Raporda da kadınların belirli becerileri kazanması önündeki engeller; toplumsal cinsiyet klişelerinin sürdürülmesi olarak açıklanmakta (Sayfa 51-52) ancak bu klişelere yönelik derinlemesine bir analize yer verilmemektedir.

Sağlık ve Hayatta Kalma

Öncelikle Cinsiyet Uçurumu Raporu bu başlık altında beden tartışmalarına yer vermediği için literatürde geniş ve önemli bir yer tutan beden tartışmalarına bu çalışma çerçevesinde değinilmeyeceği ifade edilmelidir. Ancak bedenın estetize edilmesi ve güzellik algısının kadın üzerinde psikolojik, toplumsal bir baskı yaratabildiği, sağlığı olumsuz yönde etkileyebildiği ve bu çerçevede analizlere dahil edilmesi gerektiği söylenmelidir.

İstatistiklere baktığımızda kadınların ortalama yaşam süresi erkeklerden uzundur. Bu durum sağlık alanında kadınların daha avantajlı olduğu şeklinde yorumlansa da literatürde niceliksel ortalama yaşam süresi yerine, sağlıklı yaşam süresinin dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. World Economic Forum (Dünya Ekonomik Forumu (WEF) 2018 verilerine ve bu alanda yapılan çalışmalara (Chun vd.;2012) göre; dünyada kadınların hastalığa yakalanma oranları erkeklerden daha yüksektir. Erkeklerin ortalama yaşam süresinin kadınlara oranla daha kısa olması; tütün, alkol bağımlılığının erkeklerde daha yaygın olması (World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 2019:5), toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde güçlü tanımlanan erkeklerin sağliksal problemlerini göz ardı etmeleri ve tedaviye yanaşmamaları ile açıklanmaktadır (Annandale vd., 2007: 470).

Ayrıca Küresel Cinsiyet uçurumu 2023 raporu verilerine göre, kadın ve erkeklerin yaşam süreleri bazı ülkelerde literatürde vurgulanın aksini göstermektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkesinde (Fas, %99,9; Bahreyn, %99,3; Cezayir, %99; Ürdün, %98,7; Katar, %95,5), biri Sahra Altı Afrika'dan (Mali, %99,3) ve ikisi Güney Asya'dan (Pakistan, %99,9 ve Afganistan, %97,1) olmak üzere erkeklerin yaşam sürelerinin kadınlara oranla daha uzun olduğu belirtilmektedir (Sayfa 14). Bu durumda “kadınların ortalama yaşam süreleri daha uzundur” kabulünün küresel bir gerçeklik olmadığı, ülkeler bazında değişkenlik gösterdiği belirtilmelidir.

Sağlık ile bağlantılı olarak kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla özellikle az gelişmiş ataerkil toplumlarda yetersiz beslenmesi (Angadi vd., 2015), eğitim durumu ile doğrusal orantılı olan sağlığın kadının eğitim alanındaki dezavantajlı konumu ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Kadına yönelik şiddet, taciz, tecavüz gibi toplumsal problemler kadının fiziksel, psikolojik sağlığı noktasında önemli konuların başında gelmektedir. Ayrıca her ne kadar istatistiksel olarak azalsa da varlığı devam eden erken yaşta evlilikler ve gebelikler kadınların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Ataerkil toplumlarda gelir ve karar süreçlerine katılımda dezavantajlı konumda olan kadının sağlık harcamalarına ve alınan kararlara katılamaması dezavantajlı konumunu açıklamada etkilidir. Ayrıca eğitim, çalışma yaşamı, kamusal alandaki görünürlüğü noktasında

dezavantajlı konumda olan kadının sağlığı söz konusu olduğunda da doğum ve kadın hastalıkları dışındaki alanlarda ikincil olduğu söylenebilir.

Küresel Cinsiyet Uçurumu 2023 raporunda yer alan 4 endeksten en yüksek cinsiyet eşitliği gösteren alt başlık sağlık ve hayatta (%96) kalmadır. Sağlık ve hayatta kalma endeksinde cinsiyet temelindeki en düşük oranlar ülkelerin gelişmişliği ve nüfus yoğunluğu ile ilişkili açıklanabilir. Rapora göre; Katar, Vietnam ve Azerbaycan, Hindistan ve Çin gibi kalabalık ülkelerin tümü %95'in altında puan almaktadır (Sayfa 63). Bu çerçevede diğer alanlar ile kıyaslandığında genel olarak sağlık ve hayatta kalma alt başlığında kadınların daha eşitlikçi bir konumda olması; toplumsal cinsiyet algıları, kadınlığın doğum ve yeniden üretimde önemli bir aktör olarak görülmesi şeklinde de yorumlanabilir.

Siyasi Güçlendirme

Modernleşme ve ulus devletleşme sürecinde demokrasi, siyasal katılım, oy kullanma gibi kavramların ön plana çıktığı ancak 1789 Fransız Vatandaş Hakları Bildirgesinde bu hakların erkeklerle sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu durum karşısında Olympe de Gouges 1791 yılında “The Universal Declaration of Women's Rights (Kadın Hakları Bildirgesi)” yayınlamış ve erkeklere verilen tüm vatandaşlık haklarının kadınlar içinde geçerli olması gerektiğini ifade etmiştir. Yine Mary Wollstonecraft 1792 yılında yazdığı “Vindication of the Rights of Women (Kadın Haklarının Savunusu))” isimli çalışması ile eğitim, siyasal katılım noktasında kadınların eşit haklara sahip olması gerektiğini (Wollstonecraft, 2022) vurgulamıştır. Böylece kadınların hak talepleri büyümüş ve “Suffragettes³” olarak adlandırılan kadın grupları görünürlük kazanmıştır. Ayrıca kadın ve erkeğin toplumsal alanda eşitsiz konumlanışını eleştiren John Stuart Mill bir erkek olarak kadın hareketine destek vermiş 1869 da “The Subjection of Women (Kadınların Köleleştirilmesi)” isimli çalışmayı yayınlamış ve 1865 İngiliz Parlamentosu seçimlerinde kadınlara oy hakkı vaat etmiştir (Mill, 2017). Bu kadın örgütlenmeleri ve talepleri çerçevesinde; 1907’de Finlandiya’da, 1913 Norveç’te, 1928’de İngiltere’de, eyaletler çerçevesinde farklılaşsa da 1920’de Amerika’da, 1944’te ise Fransa’da ve 1934’te Türkiye’de kadınlar siyasal haklar elde etmişlerdir. Hak temelli kazanımların ardından sonraki dönemlerde özellikle ikinci dalga olarak nitelendirilen feminist yaklaşımlar siyasetin içeriğini, temsil hakkını, siyaset alanının erilliğini tartışmaya başlamışlardır.

Sözü geçen tarihlerden günümüze kadınların hak temelindeki kazanımlarının yansımalarının çok zayıf kaldığı görülmektedir. Bu durum kadınların siyasete olan ilgisizliği ve oy kullanırken bile erkeklerin güdümünde hareket ettiğine yönelik yorumlarla açıklanmaya

³ “Suffragettes” kelimesinin Türkçe çevirisi “Kadın Hakları Savunucuları” veya daha spesifik olarak “Kadınlara Oy Hakkı Tanınmasını Savunanlar” şeklinde çevrilebilir.

çalışılmaktadır. Bu yorumlar daha önce mesleki alanlara ilgi ve tercihler temelindeki açıklamaya benzer şekilde toplumsal yapıdan ve sosyal normlardan bağımsız düşünülemez. Ayrıca yapılan çalışmalara (Ayata;1995:296) baktığımızda; kadınların kullandıkları oyu eşleri ile paylaşmadığı ve oy kullanma noktasında bireysel tercihlerin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğünün yayınladığı “Seçim İstatistikleri 2009-2019”⁴ verilerine göre kadın ve erkeklerin hem yurtiçi hem de yurt dışı seçime katılım oranlarının birbirine yakın olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede siyasal katılımın bir ayağını oluşturan seçme noktasında kısmen eşitliğin olduğu ancak, aday olma, seçilme çerçevesinde problemlerin olduğu ifade edilebilir. Siyaset ve politikanın “erkek işi” olarak görülmesi (Matland, 2005: 94), sosyo-ekonomik nedenler, siyasette kadına yönelik engeller, toplumsal cinsiyet kimliği ve rolleri, psikolojik nedenler, kadının ev içi sorumlulukları siyasette kadın görünürliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Siyasal katılım söz konusu olduğunda kamusal ve özel alan ayrımı, eğitim hakkı, siyasette temsil hakkı, oy hakkı gibi pek çok alanda tartışmaların olduğu bilinmekle birlikte çalışma, örneklem seçilen raporun yaklaşımı çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Siyasal güçlendirme başlığı altında rapor siyasal yönetimde kadınların ne kadar yer aldığını sorgulamaktadır. Raporun verilerine göre; küresel ölçekte en büyük cinsiyet açığı bulunan siyasal katılım endeksi 2023 yılında açığının yalnızca %22,1’ini kapatmıştır. En iyi performans gösteren ülkelerden biri olan İzlanda ve Bangladeş, erkeklere oranla kadınların uzun yıllar boyunca en yüksek siyasi pozisyonda olduğu ülkelere dendir. Rapor verileri çerçevesinde 67 ülkede ise kadınlar son 50 yılda devlet başkanı olmamıştır.

Bakanlık oranlarına baktığımızda ise 146 ülkeden 11’inde %50 ve daha fazla, ancak 75 ülkede %20’de daha az kadın bakan bulunmaktadır. Ayrıca Azerbaycan, Suudi Arabistan ve Lübnan gibi ülkelerde bakanlık görevinde hiç kadın bulunmamaktadır. Parlamentodaki sandalye sayısı çerçevesinde; Meksika, Nikaragua, Ruanda, Birleşik Arap Emirlikleri ve (bu yılki baskı itibariyle) Yeni Zelanda cinsiyetler arası tam eşitlik görünümündeyken, en az temsil (%5’ten az) Maldivler (cinsiyet farkının %4,8’i kapandı), Katar (%4,6), Nijerya (%3,7), Umman (%2,4) ve Vanuatu (%1,9) olarak belirtilmektedir (Sayfa 14).

Rapora göre “Devlet başkanı düzeyinde 31 Aralık 2022 itibariyle, dünya nüfusunun yaklaşık %27,9’u, yani 2,12 milyar insana eşdeğer, kadın devlet başkanı olan ülkelere” yaşarken bu göstergede 2013-2021 yılları arasında durgunluk, 2022 yılında Draupadi Murmu’nun seçilmesiyle birlikte Hindistan’daki değişiminde etkisi ile önemli bir artış görülmüştür (Sayfa 53).

⁴https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2023_%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0K_K%C4%B0TABI.pdf (Erişim Tarihi: 27.05.2024).

Pekin Deklarasyonu ve 2030 Sürdürülebilirlik Kalkınma Gündemi hedefleri siyasi alandaki her düzeyde cinsiyetler arası eşit siyasal katılımın önemini vurgulamaktadır. Siyasi temsil noktasında özel bir alana sahip olan yerel yönetimlerde karar alma mekanizmalarında kadınların yer alması yerel önceliklerin yeniden planlanması, dezavantajlı gruplara daha duyarlı bir bakış açısı sağlamada katkı sağlaması beklenen değişikliklerdendir. Tüm endekslerde öne çıktığı üzere küresel ve bölgesel farklılıklar olsa da raporun verilerine göre 2017'den bu yana mevcut verilere sahip 117 ülkeden yalnızca 18 ülke yerel yönetimde %40'ın üzerinde kadın temsili sağlarken, 24 ekonomi %15'in altında, kalan 75 ekonomide ise Brezilya (% 15,7), Endonezya (% 15,7), Çin (% 28,1), İrlanda (% 23,9), Almanya (% 30,3) ve Birleşik Krallık (% 35,3) gibi çeşitli ülkeler de dahil olmak üzere %15-30 aralığında yer almaktadır. 2020 Ocak itibari ile ise yerel yönetimlerde seçilmiş 6,02 milyon üyeden sadece 2,18 milyonunun (%36) kadın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda özellikle belli bölgelerde siyasal katılım söz konusu olduğunda ciddi bir uçurumun görünür olduğu, eşitliğin ise en ideal tabloda bile geçerli olmadığı söylenebilir. Ayrıca siyasete katılım oranlarının niceliksel veriler olarak raporlandırılmasının problemin sebeplerine yönelik bir tartışma ve analiz içermediği sürece önemli bir katkı sağlamayacağı ifade edilmelidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, pek çok küresel ve yerel çözüm önerileri sunulan bazı noktalarda da pratikler çerçevesinde adımlar atılan ancak tarihten günümüze devam etmekte olan küresel bir problemidir. Bu çerçevede 146 ülkeyi kapsayan bir örneklem ile her yıl karşılaştırmalı olarak verilerin analiz edilip karşılaştırmalı olarak yayınlanması problemin sonuçları noktasında önemli bir perspektif sunmaktadır. Küresel Cinsiyet Uçurumu raporlarının bu anlamda öneminin altını çizmekle birlikte belli noktalardaki sınırlılıkları olduğu ifade edilmelidir.

Raporun kültür, din, yasal mevzuatlar, toplumsal cinsiyet temelli kabuller, sosyo-ekonomik faktörler gibi değişkenleri analiz dışı bırakarak sadece çıktılar üzerinden değerlendirmeler yapması en önemli sınırlılıklarından biridir denilebilir. İkinci olarak Karakaş ve Çevik'in (2016) belirttiklerine paralel bir şekilde cinsiyet eşitsizliği noktasında karşılaştırma yaparken, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin bir değişken olarak analiz edilmemesi içinde yaşanan toplumun özelliklerinden ziyade niceliksel veriler çerçevesinde karşılaştırma yapılması önemli bir eksikliktir. Çünkü özellikle raporda vurgu yapılan ekonomik katılım noktasında ülkelerin ekonomik durumu oldukça önemli bir değişkendir. Ayrıca ekonomik katılım, eğitime katılım, siyasi katılım gibi önemli alanlarda niceliksel veriler üzerinden analiz yapılması özellikle işsizlik oranlarının sınırlı hesaplanması gibi durumlar dikkate alındığında gerçekçi bir tablo çizmekten uzaklaşmaktadır. Örneğin eğitime sayısal katılımın yanı sıra eğitimin içeriği, örgün veya ev içi

konumlandırmayı besleyecek şekilde çevrimiçi olması ya da ekonomik katılımı ücret farkları, pozisyon farkları, cam tavan, sızdıran boru hattı gibi kavramların güncel ekonomik yaşamda getirdiği sınırlılıklar cinsiyet eşitsizliği probleminin temelini oluşturmaktadır. Buna ilaveten siyasi yaşama katılan kadınların kadın olarak değil de eril ya da cinsiyetsiz bir görünüme sahip olması cinsiyet eşitsizliği noktasında dikkate alınması gereken gerçekliklerdir.

Son olarak ikinci dalga feminist yaklaşımların, feminist iktisat teorilerinin değindiği ev içi ücretsiz emek kavramı raporda yer almamaktadır. Bu noktada raporda değinilen bu dört alanda görünür olan kadınların ev içi sorumlulukları noktasında çifte vardiyaya mı maruz kaldığı ya da bu sorumluluklarını kimlerle paylaştığına yönelik bir körlük söz konusu olduğu söylenmelidir. Raporun çözüm önerileri noktasında liberal feminizme benzer bir yerde konumlanması, yasal düzenlemeler, uygulamalar ile eşitsizliğin giderileceğini belirtmesi; eşitsizliği besleyen kültür, siyaset, kalıp yargılar, ev içi emek gibi alanları görmezden gelmesine sebep olmakta ve bu durum problemin bütünlüklü çözümüne dair engeller oluşturmaktadır denilebilir. Tekrar etmek gerekirse Küresel Cinsiyet Uçurumu raporları günümüz küresel dünyasını analiz etmede önemli veriler sunmaktadır. Ancak bu niceliksel verilerin akademik çalışmalar, başka küresel araştırma ve raporlar ile desteklenmesi, yorumlanması eşitsizliğin her boyutunu görebilme ve gerçekçi çözüm önerileri sunma noktasında bir gerekliliktir.

Kaynaklar

- Chun, H., Cho, S.-I., Khang, Y.-H., & Kang, M. (2012). Trends in Gender-based Health Inequality in a Transitional Society: A Historical Analysis of South Korea. *J Prev Med Public Health*, 113-121. doi:10.3961/jpmph.2012.45.2.113
- Matland, R. (2005). Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral System. *Women in Parliament: Beyond Numbers*, 93-111.
- Acker, S. (1987). Feminist Theory And The Study Of Gender And Education. *International Review of Education*, 419-435. doi:https://doi.org/10.1007/BF00615157
- Annandale, E., Harvey, J., Cavers, D., & Dixon-Woods, M. (2007). Gender and access to healthcare in the UK: a critical interpretive synthesis of the literature. *The Policy Press*, 463-486.
- Arnot, M. (2002). Reproducing Gender. *Essays on Educational Theory and: Feminist Politics*. doi:https://doi.org/10.4324/9780203994344
- Ayata, A. (1995). Türkiye'de Kadınların Siyasete Katılımı. Ş. Tekeli, & (Ed.) içinde, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (s. 293-312). İstanbul: İletişim.

- Beauvoir, S. (2023). *İkinci Cinsiyet*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Barrett, M. (1995). *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı- Marksist Feminist Çözümlemede Sorunlar*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Bedford, K. (October 2010). Sexuality Policy Watch (SPW). *Working Paper N.6.*,
- Benston, M. (1989). The political economy of women's liberation. *Monthly Review Foundation*.
<https://link.gale.com/apps/doc/A8257991/AONE?u=anon~f3839a17&sid=googleScholar&xid=79de989c> adresinden alındı
- Bozpınar, C., Güçlü, S., & Doğan, H. N. (2022). Feminist İktisat: Genel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, 4(1), 19-25. doi:10.5152/atakad.2022.102183
- Deem, R. (1978). *Women & Schooling*. Routledge: London.
- Donovan, J. (1997). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim.
- Ecevit, Y. (1985). Üretim ve Yeniden Üretim Süreçlerinde Kadın Emeği. *Yapıt*, 72-93.
- Elson, D. (2005). Unpaid Work: Creating Social Wealth or Subsidizing Patriarchy and Private Profit?. *Presentation to Forum on Social Wealth*. Amherst: Political Economy Research Institute.
- Folbre, N. (2006). Measuring Care: Gender, Empowerment, and the Care Economy. *Journal of Human Development*, 7(2), 183-199. doi:10.1080/14649880600768512
- Gilligan, C. (1984). *In a Different Voice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hartman, H. (2012). Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği. G. Savran, & N. Demiryontan (Dü) içinde, *Kadının Görünmeyen Emeği* (s. 157-206). İstanbul: Yordam Kitap.
http://kasaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/34/2023/08/Marksizm_ve_Feminizmin_Mutsuz_Evliligi_H.pdf adresinden alındı
- Karakaş, B., & Çevik, Ö. (2016). Cinsiyet Eşitsizliğinin Ölçülmesi: Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Emek ve Toplum*, 67-81.
- Mahabaleshwar Mahantappa, A., & Jawaregowda, S. (2015). Gender Discrimination in Relation To Breast Feeding Practices in Rural Areas Of Bijapur District. *International Journal of Contemporary Pediatrics*, 340-344.
- Matsui, K., Suzuki, H., Suwabe, T., Ushio, Y., Nakata, M., & Iwao, Y. (2005). Womenomics: Japan's Hidden Asset. *Goldman Sachs Global Strategy Research*, 1-34.

- <https://www.gspublishing.com/content/research/en/reports/2005/10/18/45e52b60-37f8-42f8-a9d1-5b381d8aa453.pdf> adresinden alındı Mill, J. (2017). *Kadınların Köleleştirilmesi*. İstanbul: Bilge Kültür. <https://archive.org/details/john-stuart-mill-kadinlari-kolelestirilmesi/page/1/mode/2up> adresinden alındı
- Myrdal , A., & Klein, V. (1962). *Women's Two Roles*. Great Britain: Routledge & Kegan.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. New York: Harper ve Row.
- Purkayastha, D. (1999). Patriarchal Monopoly And Economic Development. *Feminist Economics*, 5(2), 61-78. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/135457099337941?needAccess=true> adresinden alındı
- Savran, G. A., & Demiryontan, N. T. (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Ve Eğitim*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Schneider, G., & Shackelford, J. (2007, 07 23). *Ten Principles of Feminist Economics*. Ecology and Economics: <https://forestpolicy.typepad.com/ecoecon/2007/07/ten-principles-.html> adresinden alındı
- Serdaroğlu, U. (1997). *Feminist İktisat'ın Bakışı Postmodernist mi?* İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Standing, G. (1999). Global Feminization Through Flexible Labor: A Theme Revisited. *World Development*, 583-602. https://www.brooklyn.cuny.edu/web/aca_socialsciences_polisci/150422_IA_Comps_Standin gGlobal-Feminization-Through-Flexible-Labor.pdf adresinden alındı
- Tokol, A. (2012). Sosyal Dışlanma ve Ayrımcılık. A. İ. Oral, Y. Şişman, & (ED) içinde, *Sosyal Politika* (s. 150-172). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada Kadın Emeği*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Turner, J. (2003). *The Structure of Sociological Theory*. California: Thomson-Wadsworth.
- Walby, S. (1989). Theorising Patriarchy. *Sociology*, 213-234. doi:<https://doi.org/10.1177/0038038589023002004>.
- WHO. (2009). *Women and health : today's evidence tomorrow's agenda*. Geneva: WHO. <https://iris.who.int/handle/10665/44168> adresinden alındı
- Wollstonecraft, M. (2022). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. İstanbul: Can Yayınları.

Yıldırım, M. (2017). Ayrımcılık. A. Tokol, Y. Alper, & (Ed.) içinde, *Sosyal Politika* (s. 301-320). Bursa: Dora Yayıncılık. <https://www.academia.edu/67656654/AYRIMCILIK> adresinden alındı

One Hundred Years of Palestinian Women's Struggle (1922-2022)

Filistinli Kadınların Yüz Yıllık Mücadelesi (1922-2022)

Mariam Menawi*

Highlights

- The Palestinian women's struggle to resist the occupation has not stopped since the British Mandate.
 - Political wise, it has been advancing since the emergence of the Palestinian Authority PA (1993).
 - The Israeli occupation has been deemed as the main obstacle to the Palestinian woman in seizing her rights and exercising her role alongside men.
-

Abstract: The Palestinian women movement has been subjected to many transformations in its components and activities due to the different circumstances the Palestinian society has been undergoing. The research uses the historical method in narrating the activity and struggle of Palestinian women over a hundred years, divided based on the importance of the sequence of events. Palestinian women's role during the British Occupation (1922-1948) was struggles and logistic. In the 1948 War, the women movement activity immersed in education and finding a job, especially after losing the land for the Israeli occupiers. In the 1960s, the Palestinian women's political participation improved after establishing The Palestinian Women Public Union (1965). After the Oslo Agreement (1993), the Palestinian Authority (PA) integrated the women movements in its apparatus. The advent of the PA made the role of Palestinian women, in addition to resisting the Israeli occupation, to work in the institutions of the PA and decision-making positions and to enact laws that give them their societal rights. Since the last legislative election (2006) until now, the function of the women movements has been improving, but not as good as, they should be. In general, though, the Palestinian women have held ministerial levels excluding the sovereign ministries as the foreign and interior ones. There is, also, an absentee in equal laws that hinder the development and independence of women's lives and society. In addition, there is a need to increase her roles more so that the Palestinian woman can be influential player in her society so that she can issue decisions that affect her life, protect her interests, and be given the opportunity to take part in the liberation process along with her male counterpart.

Keywords: Palestinian Woman Struggle, Empowerment, Quota, Feminist Movement, Palestinian Authority (PA)

* Ph.D. Candidate, Bursa Uludag University, Department of Social Science, 711944001@ogr.uludag.edu.tr,
ORCID: 0009-0005-1394-4750.

Öne Çıkanlar

- Filistinli kadınların işgale karşı direniş mücadelesi İngiliz manda yönetimi döneminden bu yana durmadı
 - Siyasi açıdan Filistin Yönetimi'nin (PA) kurulmasından (1993) bu yana hareketlilik göstermektedir
 - Filistinli kadının haklarını elde etmesinin ve erkeklerle birlikte rolünü yerine getirmesinin önündeki en büyük engelin İsrail işgali olduğu belirtilmiştir.
-

Öz: Filistinli kadın hareketi, Filistin toplumunun geçirdiği farklı koşullar nedeniyle bileşenleri ve faaliyetleri açısından birçok dönüşüm yaşamıştır. Bu araştırma, Filistinli kadınların yüz yılı aşkın süredir süren faaliyetlerini ve mücadelesini anlatmak için tarihsel yöntemi kullanmaktadır, olayların sıralamasının önemi dikkate alınarak bir bölümlendirme yapılmıştır. Filistinli kadınların İngiliz İşgali (1922-1948) dönemindeki rolü, direniş ve lojistik faaliyetlerle ilgiliydi. 1948 Savaşı'nda ise kadın hareketinin faaliyetleri, özellikle topraklarını İsrail işgalcilerine kaybettikten sonra eğitim ve iş bulma üzerine yoğunlaştı. 1960'larda, Filistinli kadınların siyasi katılımı, Filistin Kadınları Kamu Birliği'nin (1965) kurulmasının ardından gelişti. Oslo Anlaşması'nın (1993) ardından ise Filistin Otoritesi (PA), kadın hareketlerini kendi yapısına entegre etti. Filistin Yönetimi'nin ortaya çıkışı, Filistinli kadınların, İsrail işgaline karşı direnmenin yanı sıra, Filistin Yönetimi kurumlarında çalışmak, karar alma pozisyonlarında yer almak ve onlara toplumsal haklarını veren yasalar çıkarmak gibi bir rol üstlenmelerini sağladı. Son yasama seçimlerinden (2006) bu yana, kadın hareketlerinin işlevi gelişim göstermiştir, ancak olması gereken seviyede değildir. Genel olarak, Filistinli kadınlar, dış işleri ve iç işleri gibi egemenlik bakanlıkları dışında bakanlık düzeyinde görev almışlardır. Ayrıca, kadınların yaşamlarını ve toplumlarını geliştirmelerini engelleyen eşitlik yasaları konusunda bir eksiklik bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, Filistinli kadının toplumu üzerindeki etkisini artırabilmesi için rolünün daha da güçlendirilmesi gerekmektedir. Böylece, kendi hayatını etkileyen kararları alabilen, çıkarlarını koruyabilen ve erkek meslektaşlarıyla birlikte kurtuluş sürecine katılma fırsatı bulabilen bir konumda olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Filistinli Kadın Mücadelesi, Güçlendirme, Kota, Feminist Hareket, Filistin Yönetimi.

Genişletilmiş Özet

Filistinli kadın hareketi, Filistin toplumunun farklı koşulları nedeniyle bileşenleri ve faaliyetleri açısından birçok dönüşüm geçirmiştir. Filistin'deki kadın hareketlerinin rolleri, çevrelerindeki farklı koşullarla birlikte gelişmiştir. Bu aşamaların birbirine bağlı olduğu, ancak yaşadıkları farklı siyasi olaylar sonucunda ayrıldığı belirtilmelidir. Bu makale, Filistinli kadınların yüz yılı aşkın süredir devam eden mücadelesini takip etmek için tarihsel yaklaşımı benimseyerek bu durumu ele almaya çalışmaktadır. İngiliz işgali sırasında (1922-1948) kadınların rolü, direniş ve lojistikle ilgiliydi; sömürgeci güçlere karşı direndiler, kurtuluş hareketini desteklediler, gıda temini için dernekler kurdular ve Filistin'in o dönemdeki durumu üzerine görüş alışverişi yapmak için çeşitli toplantılar düzenlediler (Fleishman, 2003: 22, 30).

20'ler ve 30'lar döneminde kadınların mücadelesine dair çok az bir tarih bulunması gerektiği belirtilmelidir. çok az bir tarih bulunması gerektiği ne anlama geliyor? Al-Hout (2010), 1903'te Akka'da (Acre) ilk hayır kurumunun kurulduğunu ve adının Ortodoks Yoksul Yardım Derneği olduğunu, ancak 1916'da faaliyetlerini durdurduğunu belirtmektedir. 1910'da, Yafa'da Ortodoks Yetimler Destek Derneği kurulmuş ve bu dernek, 1923'te bir ulusal okul kurmuş ve okula kendi kendine yeterlilik sağlayan bir mali kaynak temin etmiştir. Ortodoks Kızlarının Terbiye Derneği ise 1918'de kurulmuştur. O dönemde kurulan derneklerin çoğunun sosyal, insani ve hayır amaçlı olduğu dikkat çekicidir. 1928'de Kudüs'te kurulan Arap Kadınları Derneği, Filistin'deki ilk siyasi kadınlar derneği olarak kabul edilmektedir (313, 316, 323).

1948 yılı, Filistin tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir: Filistin, İsrail işgali altındaki tarihi Filistin'in bir parçası haline gelmiş ve Filistinliler zorla yerinden edilmiştir. Toprağın kaybı nedeniyle, kadınların rolü değişmiş ve ailelerine yardımcı olmak için çalışmak zorunda kalmışlardır (Al Naqshbandi, 2005: 133). 1960'larda, Filistinli kadınların siyasi katılımı, Filistin Kadınları Kamu Birliği'nin (1965) kurulmasının ardından artmıştır. Bu dönemi ayıran özellik, işgale karşı direnişin yollarını organize edebilecek siyasi akımların ortaya çıkmasıdır. Bunun sonucunda, 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur. (Muwatin, 2000: 72). 1987'deki birinci İntifada (Halk Ayaklanması), Filistin'deki direnişte yeni bir dönemi başlatmıştır. Birinci İntifada'yı ayıran en önemli özellik, Hamas'ı temsil eden İslami hareketin büyümesi ve bu hareketin bu aşamada ortaya çıkışının plansız kabul edilmesidir. İsrail, Filistin içindeki faaliyetlerini kolaylaştırarak ve hareket özgürlüğünü hızlandırarak, İntifada öncesindeki dönemde popülerliği artan seküler akımı zayıflatmayı amaçladı. Bu İslami akımlar, kadınların konusuna karşı tutucu kalmış ve onları ailenin eğitmeni ve koruyucusu olarak görmüşlerdir. Programları ise vaazlar ve rehberlik derslerine dayalı olup, ev hanımları, dini kadınlar ve cami vaizlerini hedef alıyordu (Jad, 2003: 65-71).

Oslo Anlaşması'nın imzalanmasının ardından 1993 yılı, işgale karşı direnişi sürdürmenin öneminin vurgulandığı ve toplumun geleceği için siyasi, sosyal ve ekonomik destek sağlayacak demokratik bir hükümet sistemi bulma ihtiyacının öne çıktığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir (Kitab & Hamami, 2003: 166). Oslo Anlaşmaları'nın (1993) ardından, Filistin Otoritesi (PA) kadın hareketlerini kendi yapısına entegre etti. Feminist hareketler, kadınların statüsünü iyileştirmek ve onları koruyan, yasal ve dinî haklarını (miras, evlilik, boşanma vb.) güvence altına alan yasaların çıkarılmasına odaklanmak yerine, devlet işlerine ve pozisyonlarına ilgi duymaya başladılar (Jad, 2008: 64). Filistinli kadın, 1987'deki Birinci İntifada mücadelesine katılarak siyasi düzeyde kendine bir alan yaratmıştı. 2000'deki İkinci İntifada'da ise şehadet operasyonlarına katıldı. Batı medyası onu çocuklarını ölüme göndermekle suçladı ancak Birinci

İntifada'da olduğu gibi siyasi olarak ön saflarda yer almadı. Kadının rolü sınırlı kaldı ve hâlâ hayır kurumlarıyla sınırlı bir şekilde devam etmektedir (Al-Naqshabandi, 2005: 134, 136).

Son yasama seçimlerinden (2006) bugüne kadar, kadın hareketlerinin işlevi gelişiyor ancak olması gerektiği kadar iyi değil, kadın bakanların sayısı arttı. Cümlelerin yeniden kurulması iyi olur 2009 yılında, Filistin Kurtuluş Örgütü Yürütme Komitesi'ne üye olarak atanan bir kadın, bu hassas görevdeki ilk kadın oldu ve aynı yıl bir kadın, Filistin Sermaye Piyasası Kurumu'nun ilk kadın başkanı olarak atandı. 2010 yılında, Ramallah ve El-Bireh İlçesi'nin ilk kadın valisi atandı ve 2011 yılında ise Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'nu yöneten ilk kadın oldu (Women and Men in Palestine, Issues and Statistics, 2013). Filistin Merkezi İstatistik Kurumu'nun 2012 yılına ait verilerine göre, dünyadaki 92 kadın büyükelçiden dört tanesi Filistinli idi ve bu, yüzde 4,3'lük bir oranı temsil etmektedir. Bu oran, 2008'de kaydedilen yüzde 5,4'ten daha düşük olup, mevcut büyükelçilerin kadınlarla yer değiştirilmediğini veya yerine kadınların atanmadığını göstermektedir. Kadın yargıç oranı ise yüzde 12'yi geçmemekte olup, 159 erkek yargıca karşılık 21 kadın yargıç bulunmaktadır.

2020 yılına ait verilere göre, kadınların karar alma, kamusal yaşam ve liderlik pozisyonlarındaki katılımı şu şekildedir: Kadınlar, Ulusal Konsey üyelerinin %11'ini, bakanlar kurulunun %12,5'ini ve diplomatik alandaki büyükelçilerin %11'ini oluşturmaktadır. Ayrıca, 16 validen biri kadinken, Filistin'deki yerel yönetimlerin başkanlarının %2'si kadındır. Ticaret, Sanayi ve Tarım Odaları Konseyi yönetiminde ise %99 erkek, sadece %1 kadın bulunmaktadır. Kadın yargıç oranı yaklaşık %19, kadın savcı oranı ise %20'dir. Bu oranların aksine, Filistinli kadınların gayriresmî kurumlara katılım oranlarında ise olumlu göstergeler bulunmaktadır. 2019 yılında, Filistin'deki kurumlar veya merkezler için Genel Sekreterlik üyeleri olarak kadınların katılımı, erkeklerin %30'una kıyasla %70 oranında bir artış göstermiştir (mevcut verilerle 152 kurumdan %40'ı) (Palestinian Central Bureau of Statistics, Ministry of Women's Affairs, 2020). 2022 Şubat ayına kadar Genel Personel Konseyi verilerine göre, kadınların sivil sektördeki katkısı toplam çalışanların %47'sini oluşturmuştur. Ancak, genel müdürlük veya daha üst düzeydeki kadınların oranı, erkeklerin %86'lık oranına kıyasla sadece %14 olarak dikkat çekici bir fark göstermektedir.

Özetle, Filistinli kadının rolü, sosyal, siyasi ve ekonomik birçok alanda artmaktadır. Ancak, bu rolün daha da artması gerekmektedir ki Filistinli kadın, toplumunda etkili bir oyuncu olabilsin, hayatını etkileyen kararlar alabilsin, çıkarlarını koruyabilsin ve erkek meslektaşlarıyla birlikte kurtuluş sürecine katılma fırsatı bulabilsin.

Introduction

The Palestinian woman participated in the various stages of the struggle against the occupation, and a few historical records witnessed that, especially in her first contribution to historical Palestine, the period of the British occupation and the beginnings of the Israel occupation. The woman stood by the man, protected and defended the homeland. Her political role, also, emerged by holding conferences and meetings dealing with the Palestinian situation and its developments, and discussing possible ways to defend Palestine, although some studies have revealed a preference for female civilians over female villagers.

The Palestinian woman continued her distinguished role and struggle in the areas of the Palestinian Authority or the so-called West Bank and Gaza Strip. This seems clear with the beginnings of the emergence and formation of the political movements during the 1960s with formation of the Palestine Liberation Organization (1964) and the Popular and Democratic Fronts (1967) and (1969), respectively. Women participated through these political movements by joining their national membership in the homeland and diaspora, and training in using weapons in the resistance. The nature of her role changed with the signing of the Oslo agreement (1993) and the beginning of self-government in the areas of the West Bank and Gaza Strip. Since the first legislative elections (1996), Palestinian women have won two positions as ministers, albeit in two traditional ministers, the Ministry of Social Development and the Ministry of Education (Al-Naqshbandi, 2005: 64).

The number of women ministers reached five in the year (2009); and they included the Ministry of Tourism, the Ministry of Culture, the Ministry of Social Affairs, the Ministry of Education and the Ministry of Women's Affairs. Their number reached six ministers in the year (2012), with the addition of the Ministry of Communication and Technology (Rahal, 2012:134). Hence, the Palestinian women's struggle movement has historically gone through different stages at the political and national levels. The roles of the women's movements in Palestine have developed with the different circumstances surrounding them, noting that these stages are interconnected, but were separated following the different political events they went through, and this is what this article attempts to address by adopting the historical approach in tracking the struggle of Palestinian women for more than a hundred years.

What distinguishes this research is that it deals with the struggle of Palestinian women a century ago, starting from the British occupation of Palestine in (1922), a period in which women's struggle and resistance to occupation diversified in and outside Palestine, politically, socially and militantly. Accordingly, the research uses the historical method in narrating the activity and

struggle of Palestinian women over a hundred years, divided based on the importance of the sequence of events as seen by the writer.

I- The British Occupation Stage¹ (1922-1947): Various studies show that the role of the Palestinian women began before the British Occupation. At the time, oral history of the women who participated in the struggle, the documents of the British government and the occupation press at the time were relied upon. The role of the Palestinian woman began after the First World War (1914-1918), and perhaps this is due to the economic development and the Ottoman reforms carried out by the Empire in the late 18th century in the field of education. Moreover, her role was political and resistance, so she participated in the struggle against colonialism, this was clear in the year 1929 when she smuggled weapons to the fighters and participated in the strikes and various demonstrations, in addition to her political role in obtaining the support and her Arab women allies (Fleishman, 2003: 22, 30). It should be noted that there is little history of women's struggle in the 20s and 30s. Al-Hout (2010) indicates that in 1903, the first charitable society was established in Akka (Acre) and its name was the Orthodox Poor Relief Society, but it stopped working in 1916. In 1910, the Association for the Support of Orthodox Orphans was established in Jaffa, which later established a national school in 1923 and provided it with a financial source that achieved self-sufficiency. As for the Association for Refinement of the Orthodox Girl, it was established in 1918. It was noticeable that most of the associations that were established during that period had a social, humanitarian and charitable goal. The Arab Women's Association in Jerusalem, founded in 1928, is considered the first political women's association in Palestine (313, 316, 323). The first women's union was established in 1929 headed by Zulekha Al-Shihabi (Daraghmeh, 1991: 41). In 1929 300 women attended a conference in Jerusalem to discuss the circumstances surrounding the Arab region; telegrams were sent to the United Nations and Britain to demand the cessation of Jewish immigration to Palestine (Abu Ali, 1975: 44-45).

Palestinian women's activism appeared clearly in 1930s through the protest demonstrations against the British Occupation. The participation of rural women was wide, as the mass popular uprisings were launched mainly from the countryside (Matar, 1993: 194). Palestinian women participated in the great Palestinian Revolt (1946-1939), providing fighters with water and fuel and throwing stones at British soldiers (Toenjes, 2011: 27-28). Al-Hout (2010) indicates that the main breakthrough for Palestinian women was between the years 1929 and 1939 with Hebat al

¹ Palestine was among the former Ottoman Empire (1517-1914), after the dissolution of the Ottoman Empire Britain occupied Palestine as part of the Sykes-Picot Treaty (1916) and placed it under the UK administration by the League of Nations in 1922 after WWI.

Buraq and the end of the great revolt. At that time, the woman was aware and clear of her role. Mittel Maghneem, a Christian, gave a speech from the pulpit of a mosque, and in return, Tarab Abdel Hadi, gave a speech in front of the tomb of Christ, and that was during the demonstration organized by Palestinian women on Friday, April 15, 1933, in a protest against the visit of British officials (Abdul-Hadi, 2005: 21). The Arab feminist movement has spread on a wide field, and this is evident through the telegrams that were circulated in the 30s of the 20s century globally and in the Arab world, which dealt with the Palestinian causes, or through conferences and demonstrations against the colonial policy (Fleishman, 2003: 163).

Issa (1997) shows in his study of the Palestinian women's movement in the period 1900-1950 how rural women were less fortunate in education than her counterpart in the city, given the foreign missionary campaigns that were active in the cities at that time. The strikes that Palestine underwent during that period had more impact on urban women than those in the village, because the women villagers were self-sufficient in food and bread, so they moved between the field and the house, unlike the civilian women who learned to manufacture foodstuffs to secure themselves in difficult circumstances (Abdul Hadi, 2005: 61). There was a difference between urban and rural women in the first two decades of the 20s century; noting that residents of the villages constituted (71%) of the population, the women in the city used to wear the black veil and they outperform the rural one scientifically, which helped her in establishing charitable societies. The role of the rural woman in that period focused on the economy and raising the children. Her role was double between doing household chores, selling food products in cities and raising the children (Al-Hout, 2010: 312, 313, 320).

Amer (2007) explains that the feminist movement in the 1920s was interconnected and homogenous, but in the 1930s, the cities' women began to form feminist institutions based on class, so meetings were held in the houses to find out how to confront the conditions surrounding Palestine. Moreover, this led to the adoption of eligible cities' women over others due to their education excluding rural women, who were resisting the occupier. This later created a gap in the membership of women's movements in cities and villages.

Missionary campaigns focused on the cities, which led to increase the level of education of urban women and their awareness of their political roles later. The goal of feminist activism during the British occupation period was to preserve the Palestinian national identity, and it was not framed with any of the political movements. Palestinian Women in general, viewed that period as their social responsibility to defend Palestine by all means, including the reproduction of offspring (Jad, 2003: 40).

Focusing on social and development issues goes back to the Great Revolution (1936-1939) (Jad, 2008: 25). According to recorded history, the first Palestinian female martyr is Fatima Al-Khalil Gazal (Abdul Hadi, 2005: 33). She was martyred on July 26, 1939, following the battle of Wadi Ghazin near the city of Lydd (Al Hindi, 1995:24). The Oriental Women's Conference for the Defense of Palestine was held in Cairo in 1938, during which Palestinian women participated in demonstrating the importance of supporting Palestinian demands and the legitimacy of the Arab-Palestinian struggle (Muwatin, 2000: 94). This conference is considered the first whose objectives were set to discuss the Palestinian issue. It was attended by Arab delegations from Asia and Africa, and the Egyptian press devoted a wide space to it in its news (Khartabeel, 1995: 81-82). In 1942, teams were formed to provide first aid and nursing to the militants against the British and Jews in several Palestinian cities. They were called the Women's Solidarity Societies. Many of them working in these teams were wounded and martyred like Hilweh Zaidan and Hayat Al-Babisi (Daraghmeh, 1991: 47).

Al Khalili (1977) explains that the struggle of Palestinian women before 1948 was characterized by a lack of clarity. This may be due to ignorance and the lack of women's share of education, the preference of national issues over other demands such as women and social issues, in addition to the fact that most of the women movement activities belonged to the bourgeois class who did not face difficult conditions like the rest of the other classes (80).

It is noticeable that the Palestinian feminist struggle took a various form in terms of the demonstrations, the formation of committees to coordinate and present protests against Jewish immigration to rulers and kings abroad, in addition to participate in international conferences that dealt with feminist and social issues. The national movement in Palestine at that period focused on the struggle side, without the influence or importance of one intellectual current on another, so the goal was the same: to defend Palestine.

The stage of the 1948 war² (The Nakba): the 1948 year is considered a turning point in the Palestinian history: It became a part of the historical Palestine under the Israeli occupation, and Palestinians were subjected to displacement. Because of the loss of the land, the role of women was changed, and they were forced to work to help their families (Al Naqshbandi, 2005: 133). After the 1948 war, schools for refugees were established, and this led to increase in the number of female students in schools, after they were almost

²The 1948 war mark the Nakba and referring to the ethnic cleaning of Palestine, in 1948 the Zionist military forces expelled at least 750,000 Palestinians from their homes, attacked major Palestinian cities and destroyed about 530 villages, made massacres and killed 15,000 Palestinian, captured 78% of the historic Palestine land and established their state.

non-existent before. The numbers continued to rise until the beginning of the 1960s. This resulted in the rehabilitation and empowerment of women, and thus obtaining work outside the house and the field. Regardless, this led to change in the nature of the relations within the Palestinian family. The women's work made them an important member of the family, economically, and enabled them to contribute, even if slightly, to building society (Al-Khalili, 1977: 94).

Despite the social and economic changes at the level of Palestinian women, these transformations were not on a mass level, but rather the activity of associations and unions was limited to poor areas and among a minority of women. Others believe that these changes were confined to a group of women. Jad (2003) indicates that the Israeli occupation in 1948 made women more independent on men, especially with the increase in the Palestinian family, which formed means of resisting the occupation and defending Palestine through the policy of procreation and multiplying.

The Nakba of 1948 obligated women to search for a profession to depend on, such as sewing and embroidery, holding various seminars, and establishing literacy classes for awareness and education. In the 1940s, Palestinian women practiced journalistic writing and radio work and joined various Arab political organization. They joined the ranks of the Jordanian Communist Party, the Arab Nationalist Movement and the Arab Socialist Baath Party. This joining was the beginning of the birth of their political organization (Abdul Hadi, 2009: 271-273). Palestinian women doubled their militant roles during that period, taking part in the protests that occurred following the 1948 Nakba, were arrested, and many of them were martyred (Al-Wahidi, 1985: 6).

What distinguished this stage is the emergence of political currents that could organized the means of resisting the occupation, so the Palestine Liberation Organization was formed in 1964, and the General Union of Palestinian Women was established in 1965, which included an elite group of charitable associations and cadres of national organizations, that emerged in 1950s and 1960s. With the Arab Nationalist Movement, the union's goal was to preserve the Palestinian identity and continue the resistance of women, in addition to helping Palestinian women economically, socially and healthily (Muwatin, 2000: 72).

The Nakba period saw both progress and setbacks in the role of the Palestinian women. Schools were established, and education became more accessible to women. However, the majority still faced significant social and economic obstacles, compelling them to work in the fields, while continuing to resist the occupation.

The Stage of the 1967 War³: Because of the changes that occurred with the Israeli occupation of the West Bank and Gaza Strip after 1967, the female elements working in the public sphere joined the Palestinian resistance factions. Palestinian woman was martyr, wounded and detained at the hands of the occupation forces. In August 1967, the first women's demonstration in Gaza was anti-Israeli violence against Arabs. In November 1968, demonstration Shadia Abu Gazaleh was martyred in Nablus during a demonstration she was leading (Palestinian National Council, 1975: 8-9). The participation of Palestinian women in the defending Palestine increased after the 1967 war. Fatmia Barnawi was the first female captive from Fatih faction, who placed an explosive device in Jerusalem inside Zion cinema, and was arrested on Oct.8, 1967 and deported for 10 years until 1977. In 1994, she became the first Palestinian female police chief (Rahal, 2012: 92).

An article, was published in 1969 in the *Journal of the Palestinian Revolution*, affiliated with Fatih movement, about the role of women in the revolution, claimed that women's economic dependence on men impeded their independence. The article emphasized the importance of establishing cultural programs to enlighten women about their role in the struggle. In 1970, the Popular Front for the Liberation of Palestine published a pamphlet entitled "The Revolution and the Issue of Women Emancipation". It considered that the oppression of women is economic, social and political. The social revolution requires equality for both genders, and is parallel to the national revolution, with the need to create a large feminist movement in universities, schools, other Palestinian areas, that could address women's issues (Abu Ali, 1975: 65-66, 68).

In October 1973, 300 women relatives of the prisoners protested in Nablus City Hall the death of one of the prisoners during interrogation in an Israeli prison and demanded an investigation into that (The Palestinian National Council, 1975: 9). In 1974, the Palestine Liberation Organization organized its conference on the importance of organizing the efforts of Palestinian women to achieve liberation (Al Naqshbandi, 2005: 133).

The first participation of Palestinian women in the municipal elections was in the year 1976 following the amendment of the Israeli military governor to the Jordanian election law of the year 1955. Every Arab over the age 21 was granted the right to vote in the elections, including women. Hence, the process of the Palestinian women's participation in the elections began. The political process, and as a result, was subjected to Israeli harassment, including arresting and detention (Yanabi al-Hayat, 2011: 35). It is worth noting here that this law was frozen in 1980 by the Israeli

³ In 1967 or what is known as the Six-Day War, Israel has occupied all Palestine (the West Bank, including East Jerusalem, and the Gaza Strip). This part of Palestine is the remaining 22% land from the 1948 Nakba and now is known as the occupied West Bank and the besieged Gaza Strip.

authority with the cancelling of municipal elections in the occupied Palestinian Territories (Daraghme, 1991: 62).

The Women's Action Committee was established in 1978 after extensive national deliberations and meetings that produced women's expertise in different political orientations (The People's and Democratic Fronts, The Communist Party and the Independents). The Union of the Women's Work Committee has been subjected to changes in terms of its name because of the split in the two popular fronts. The union's goal was to achieve equal rights in the public sphere between men and women through holding meetings and programs that could achieve this aim. The union is considered the first to obtain foreign funding and support during the first Intifada, which enables it to support civil society projects and conflict resolution (Jad, 2008: 32-34).

Al Hindi (1995) indicates that Israeli occupation did not oppose the Palestinian women's committees, which were established in 1978, because their programs were relief services in solidarity with the prisoners and their families and for the sit-in; these committees were active in 1987 Intifada. The period from 1967 to 1977 is considered one of the most active stages of Palestinian women's struggle (89). The 1970s included women, students and workers in the public frameworks, which helped the cadres of the centre and the base and later became the vanguard of the struggle work in the 1987 Intifada. The work of these cadres concentrated in providing necessary needs of the poor people in the cities and villages, and, as a result, confidence was formed among the cadres and the public (Muwatin, 2000: 73).

In 1981, committees for working women were formed, and March 8 of that year (International Women's Day) was considered a paid holiday. In the 1980s, there was a call for woman to join union movements that advocate their demands, and community centres were made available to support working women, such as nurseries and kindergartens, training women in productive skills and attention to literacy programs. With the beginning of the 1990s, there was an exchange of ideas and activities between feminist frameworks, who opened up to their counterparts in the international arena and participated in conferences dealing with purely feminist issues (Muwatin, 2000: 97-102).

Toenjes (2011) explains that women's political activity in Palestine shifted from its traditional method during the British "mandate" period to becoming widespread in the public sphere, especially in light of the first Intifada. Palestinian women in the Democratic Front for the Liberation of Palestine in the period (1967-1987) obtained leadership position, albeit somewhat formal, at the level of reserve or assistance, and the aim was to improve the image of Palestinian women internationally. The researcher adds that, as a result of the presence of the Palestine

Liberation Organization outside the homeland; political currents seemed to complement the secular and leftist thoughts, knowing that women under the wings of the organization scattered abroad were trained to use weapons and fight, and were aware of the importance of the Palestinian cause.

The Outbreak of the First Intifada 1987⁴: In 1987, the first Intifada (Popular Uprising) marked a new era of resistance in Palestine. What distinguishes the first Intifada is the growth of the Islamic movement represented by Hamas, and its appearance at this stage was considered unplanned. Israel facilitated its activities inside Palestine and its freedom of movement speeded up its appearance, with the aim of weakening the secular trend, whose popularity had increased in the period before the Intifada. These Islamic currents remained conservative regarding women's issues and saw them as the educator and guardian of the family, and their programs were based on preaching and guidance lessons, targeting homemakers, religious women, and mosque preaches (Jad, 2003: 65-71).

In the first two years of the Intifada, Palestinian women achieved a national struggle on the side of men. The number of female martyrs reached about 130 between the two years 1988-1990 (Jordanian Coordinating Office for Beijing Conference Affairs, 1995: 156). The period of the first Intifada (1987) witnessed the largest arrest of Palestinian women during their struggle against the occupation; the number of arrests among Palestinian women reached nearly 3,000 (Commission of Detainees and Ex-detainees affairs). Women's participation in the first Intifada was limited to those in poor neighbourhoods in cities, villages and camps. The participation was subject to the control of political movements that imposed programs on women, preferring men over them and ignoring women's contributions to the uprising. With the increase in financial support for political movements, women became paid workers, and when financial support declined, they withdrew from the membership of political movements. When political Islam grew, feminist frameworks became afraid of this thought because they believed that it would lead to restrictions on women in the field of work and political participation, among other issues (Jad, 2003: 62-65).

The percentage of women in the membership of the National Council with the establishment of the Palestine Liberation Organization reached 2%. In the 1970s, it was 4%, while

⁴ The First Intifada (The rock-throwing Intifada) began on 8 December 1987, when an Israeli military truck raided buses carrying Palestinian workers from Gaza Strip from their workplace in Israel, which led four workers were killed and seven others were injured. As a result, the volcano of popular anger erupted the next morning from Jabalia camp, Gaza Strip where the families of the victims live and protesting started from Gaza and continued to the West Bank where the resistance fighters used rocket against the Israeli occupation forces in their protest movements.

it was 9%, in 1980 (25 out of 280 members), to become 10% in 1990. This shows the slow noticeable increase in the membership of Palestinian women over the years.

Since 1974, Palestinian women have participated in political and international delegations. In 1991 three women were included in official and media affairs, while six women took part on the technical side of the negotiations. By 1992, two women had been appointed as ambassadors out of 93 (Jordanian Coordinating Office for Beijing Conference Affairs, 1995: 384, 394).

Despite the increased mobilization of women's political movements with diverse ideologies during the uprising, women remained marginalized in society. This marginalization stemmed from both patriarchal perspectives within political current that overlooked their contributions and from religious movements that confined their roles to motherhood and education emphasizing their place in the home. Nevertheless, their overall condition showed some improvement compared to previous stages.

The Stage of Self-Government- Oslo Agreement 1993⁵: the Palestine Liberation Organization agreed to the resolution of a peaceful interim solution in 1973 with the acceptance of the establishment of a Palestinian Authority on any liberated area of Palestine (Jad, 2000: 75). The stage after signing the Oslo agreement 1993 was characterized by the importance of continuing to resist the occupation, and the need to find a democratic system of government that would achieve political, social and economic support for the future of the society as a whole (Kitab & Hamami, 2003: 166).

When the negotiations began between the Palestinians and the Israelis, the women's affairs team was formed in order to support their participation in building the nation in all fields (health, economy, work and education), but despite these efforts, there was no clear vision of women issues and demands (Kamal, 1997: 77). The Oslo Agreement made the feminist sector move towards two

⁵ Oslo Accords is the declaration of principles on interim self-government arrangements; Mahmoud Abbas (PLO) and Peres (Israel) signed it on September 13, 1993, Rabin and Arafat witnessed it. According to the Oslo Accords (1993), the Palestinian Authority was established and the West Bank was divided into three areas: Area A (18% of the territory) it covering the major Palestinian cities in West Bank except for Hebron and East Jerusalem. Area A is placed under the Palestinian Authority's responsibility for law enforcement and civil affairs whereas Israel retains overall military control of the area. Area B (22% of the territory) is placed under the Palestinian Authority's partial control (civil affairs); Israel retained security control, exercised through a continued military presence. Area C (60% of the territory) remains under the full control of Israel and it contains most of the Israeli settlements.

formations; the first is the national orientation, which included supporters and opponents of the agreement that was present before the uprising. The second is the Islamic trend, whose beginning and existence were during the signing of the agreement (Abdul Hadi, 1999: 195). There was a difference of views within the General Union of Women in terms of their rights. Leftist thinkers saw a trinity of oppression against women, which is class, societal patriarchy, and patriarchy, while liberals saw male and patriarchal oppression only (Helou, 2009: 19).

The Oslo Agreement made the feminist movements focus on the issue of gender, sustainable development, and the enactment of laws and legislation that guarantee women rights. In a study by Awad (2008), on the role of Palestinian women's organization in activating women's political participation in the period 2000-2006, it shows how the Palestinian Authority in the early 1990s did not intend to integrate women's movements into the construction and development process, with the exception of a number of female leaders. The feminist movement was incorporated into government work in 1996, leading to the loss of its key figures' efforts as it became increasingly aligned with institutional power.

The process of integrating women into different feminist movements and frameworks in gender units has led to a focus on the means and details of technical procedures, on goals and objectives and achieving gender equality. Feminist movements have become concerned with government jobs and positions, rather than on improving the status of women and the issuance of the laws that protect it and achieve its legal and religious rights such as inheritance, marriage, divorce and others (Jad, 2008: 64). In 1991, Hanan Ashrawi became the spokesperson for the Jordanian-Palestinian delegation to the peace negotiations. After the signing of Oslo Accord 1993, the first legislative assembly was elected 1996 in which two women became ministers; they were Intisar Al Wazir (Minister of Social Development, who also assumed the Ministry of Social Affairs in 1994) and Hanan Ashrawi (Minister of Education) (Al Naqshabandi, 2005: 134).

When the Palestinian Authority commenced its duties after signing the Oslo Agreement, it focused on national and development issues, especially with regard to infrastructure, providing services to citizens and developing affiliated institutions, in addition to human capabilities, competencies, and it implemented some official mechanisms in favour of women. Departments were formed in ministers and official institutions with the aim of creating space for women's work and including them and developing policies for equality and respect for human rights and gender. It created a unit in the Palestinian Central Bureau of Statistics that deals with gender issues and provides statistics on the status of Palestinian women to benefit from them academically and research in formulating future policies. It established the Women's Unit in the Legislative Council

in 2000 with the aim of achieving equality for both genders at all levels (Women's Centre for Legal and Social Guidance, 2001: 19-20).

Regarding the participation of women in political parties during with the establishment of the Palestinian Authority, women constitute 5% of the Central Committee of Fatah, 10% of the Central Committee of the Popular Front, 19% of the Central Committee of the Feda Party, and 18% of the Central Committee of the Democratic Front in the West Bank and Gaza Strip. Note that no statistics were available on Islamic movement in that period (Othman, 2003: 106).

There was no quota in the elections of Jan. 20, 1996, and five women out of 88 members won (5.6%). In 1998, there were government demands to add a woman to each local council, and in 2000 their number reached 63 women out of 3,535 members (1.7%). (In 2005, the quota was approved and there were 537 women out of 2,732 members representing local councils (Jad, 2010: 84). It is worth noting that Samiha Khalil ran for the first presidential elections in 1996 and won 11% of the votes) (Al Shafei & Awad, 2010: 18-19).

In 1998, the Palestinian Ministry of Local Government issued a non-binding decision to appoint at least one woman in every local and municipal councils. Therefore, the percentage of women working in local and municipal councils was 1.6% with 61 out of 3,739 members in the West bank, knowing that the Gaza Strip rejected this decision (Yanabi' Al hayat, 2011: 35).

The Stage of the Second Intifada 2000⁶: Feminist movements continued their work, especially after Israel destroyed the infrastructure of the Palestinian Authority, to the point that it was unable to carry out their work. The women movements, in addition to their institutional work, provided aid to the families of the wounded, prisoners and martyrs.

While the Palestinian woman took part in the First Intifada of 1987 in struggle and created space for herself at political level. In the Second Intifada of 2000, she participated in martyrdom operations, the Western media accused her of throwing her children to death, she did not appear in the first row, politically, such as the First Intifada, and her role has been limited and still is to charitable societies (Al-Naqshabandi, 2005: 134, 136). As for the second Intifada 2000, the number of arrests against Palestinian women reached nearly 900 (Commission of Detainees and Ex-Detainees Affairs).

⁶ The Second Intifada (known as Al Aqsa Intifada) started from the West Bank on September 28, 2000 after Ariel Sharon went to Al Aqsa Mosque, which is the third holiest site in Islam that provoked an angry reaction from the Palestinians and Muslims around the world. According to the Palestinian Central Bureau of Statistics the number of Palestinian martyrs in Al-Aqsa Intifada by year 2000-2018 reached 10, 577.

In 2003, the Palestinian Authority issued a law that a Palestinian woman marrying to a non-Palestinian can pass the nationality to her children after this privilege was the preserve of men. According to the Palestinian Basic Law, Article 23: “Women have the right to actively participate in social, political, culture and economic life, and the law works to remove restrictions that prevent women from participating in building the family and society” (Jad, 2008: 58). Zahira Kamal became the first minister of the Ministry of Women’s Affairs when it was created in 2003, and Janet Michael was the first woman to head the Ramallah Municipality in 2005, knowing that eight Palestinian governments were formed during the era of the late President Yasser Arafat 1994-2003 (Rahal, 2010: 37-38).

Amer (2007) shows the role of women’s institutions in development planning. In 2003, civil society organizations, political factions, and Palestinian personalities signed a memorandum to approve the women quota, which guarantee women’s participation at a rate of 20%, i.e, the open quota system. It urged the political factions to guarantee a share of no less than 30% for its female members. Accordingly, 17 women won the legislative elections for the year 2006.

On Dec.1, 2004, a decision was issued to amend the local council elections law No. 5 of 2004, including the allocation of at least two seats for women candidates in the local council elections (the woman quota) (Harb, 2005). The first round of local council elections in the West Bank was on Dec. 23, 2004, and 52 women won their seats. In Gaza Strip, elections were held on Jan. 07, 2005, and 20 women won their seats out of 118 or 17%, which is close to the representative quota. The legislative council had approved that “the size of women’s participation in local councils shall not be less than two seats, as minimum, in the event of women’s candidacy” (Yanabi’ al Hayat, 2011: 37).

On Aug.15, 2005, the Local Council Elections Law No. 10 of 2005 was issued, in which the proportional electoral system and a women’s quota of 20% of the seats were adopted. And according to the article No. 17: “The number of women’s representation in any of the local councils should not be less than 20%, provided that each list includes the limit for the representation of a women of no less than a woman among the first three names of the list, and a woman among the four names that follow that, and a woman among the following names” (Central Elections Committee-Palestine). According to Harb (2005), one of the most important complaints about the Legislative Council elections is that it dealt with the women’s quota in an unsatisfactory manner. It was clear that some did not want to promote women’s participation in public work in terms of seeking not to allocate guaranteed seats for women in local councils, so they had only two seats as a limit maximum.

The Palestinian woman participated in the Beit Hanoun demonstration on Nov.03, 2006, to lift the siege on 70 Palestinians who were trapped in the Al-Nasr Mosque in Bait Hanoun, and the occupation forces were opposed the demonstration, killing two demonstrators and wounding dozens of them (Al Ghad Newspaper, 2006: 1).

Jad (2008) explains that the bureaucratic process of integrating women's movements into gender units after Oslo 1993 was the result of a fear in the movements of losing the power base they had built, and the assumption of other women who did not deserve those positions. So feminist movements doubled their efforts to preserve their rules in their political factions they belong to their new governmental positions.

The legislative elections in 2006 resulted in the Islamic movement led by Hamas winning a majority of seats; the movement won 74 seats (65%) of the total number. According to the new law for members of the Legislative Council for the year 2006, out of 132 seats: 66 seats in the district system while the other half go for the list system. Fatih won 45 seats (34%), and there were four independent seats for a group allied with Hamas, three seats for the Popular Front, two seats for the Alternative list, two seats for the Third Way, and two seats for the Future Palestine. Thus, the members were distributed to 84 in the West Bank and Jerusalem, and 48 in Gaza Strip. The elections for this council included 17 women (six from Hamas, eight from Fatih, and one woman each from the Popular Front, the Third Way and Independent Palestine) (Rahal, 2010: 40).

The victory of Hamas in the Legislative Council Elections of 2006 affected the Palestinian situation, and there was an international rejection of the election result. In addition, obstacles had appeared to the establishment of a national unity government, along with the partisan conflict that erupted between Hamas and Fatih and ended with Hamas taking control of Gaza Strip. All of this led to the instability of the Palestinian society and the marginalization of the national and political role required to support women in the community and hindered the formation of unified national policy above all partisan, political or ideological differences (Jad, 2010: 82).

To summarize, women, in general, enjoyed limited ministerial positions in the early years of the life of the Palestinian National Authority; such as the Ministry of Education, Social Affairs, Tourism and Antiquities, but in the formation of the ministerial government for the year 2009, five women ministers were sworn in, a percentage that has increased as mentioned above from the previous years. Their numbers increased to six in the cabinet line-up for the year 2012. The percentage of female members of the council of ministers for the year 2006 reached 4%, according to the statistics for the year 2008, and the percentage rose to 9.5% during the year 2007 (Rahal, 2010: 37).

In 2009, the Palestinian council of ministers issued a decision to make the Palestinian national budget sensitive to gender differences, and a committee was established in this regard, headed by what was previously the Ministry of Social Affairs, and now the Ministry of Social Development. The age of marriage was raised to 18 years, and perhaps the most important of these presidential decisions is the President Mahmud Abbas' signature of a decree that cancels the mitigating excuse in the Penal Code, which allows the killer on the- so called "honour killing" to obtain a reduced sentence. These measures show the clear role of the Palestinian feminist movement in public life and its constant endeavour to improve the public and private position of women. As for women's achievements at the individual level, in the same year, Hanan Ashrawi was appointed as a member of the Executive Committee of the Palestine Liberation Organization, as the first woman in this sensitive position, and Abeer Mikhail became the first woman head of the Capital Market Authority. In 2010, Laila Ghannam was appointed as the first female governor of Ramallah and Al-Bireh Governorate, and Ola Awad was the first woman to head the Palestinian Central Bureau of Statistics in 2011 (Women and Men in Palestine, Issues and Statistics, 2013).

The 2012, 2016 and 2021 Local Elections: The 2012 local council elections were postponed four times (before it was finally held at the end of Oct. 20, 2012). The first delay was at the end of the year 2008, and the legal deadline for all elected local council expired. The second one was governmental at the end of 2010 on the pretext of public interest. The third was around the middle of the year 2011, after the signing of the reconciliation agreement and the desire to grant the Gaza Strip participation in the election. The last one was after the third postponement in 2011 which was due to obstacles to the implementation of the reconciliation agreement. These continuous postponements made the local councils unable to carry out their tasks due to some resigning or abstaining from work.

On May 14, 2012, President Mahmud Abbas amended the Local Council Election law No. 10 of 2005, including that the election cycle should be every four years. In the last local elections, on Oct. 20, 2012, 272 out of 353 local bodies participated and the electoral process was completed on Dec. 22, 2012, and 81 local bodies participated in the process and under the quota; women got two seats in each local council. The percentage of women among the elected members was 20% and about 22% of the winning members by acclamation, and the percentage of women voting was 42.71% of the total voters (Central Election Committee\Palestine). The various political parties and a number of civil society institutions, upon the recommendation of the central council in 2012, signed a document of honour obligating the parties to raise the percentage of women's participation in their electoral lists to 30%. Statistics of the Palestinian Central Agency for the year 2012 show that there were four Palestinian female ambassadors, representing 4.3% of the 92

female ambassadors in the world. It is considered a low percentage and less than the rate recorded in 2008 by 5.4%, which shows that the existing ambassadors were not replaced by women or appointed women in their place. As for the proportion of female judges, it does not exceed 12%, with an average of 21 female judges against 159 judges.

On the level of peaceful community movement women held in the cities of Ramallah and Gaza on June 15, 2015, a conference to raise the voice of women to end the division and achieve reconciliation under the slogan “Women want one homeland, one people, and one flag.” The conference aimed to emphasize the importance of women’s participation in public life in line with the 1979 CEDAW Convention. CEDAW (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women) was adopted in 2009 and signed by President Abbas in 2014, which obliges the signatory countries to implement all its provisions (The Palestinian Initiative for Promotion for Global Dialogue and Democracy\Miftah).

Nazzal (2016) sheds light on the participation of women in the local elections, which was scheduled to be held in October 2016, but was postponed until further notice. According to the statistics of the Central Election Committee, which recorded the lists nominated for the election, the percentage of women’s participation out of the total of all candidates was 26%. In other words, the parties did not abide by what they signed in 2012 in the honour documents, which requires raising women’s participation to 30% of the list’s size. This means that women are still excluded from the lists.

In 2016, the State of Palestine adopted a National Action Plan (NAP) (2017–2019) to implement UNSCR 1325. The three strategic objectives of the NAP were to enhance protection of Palestinian women and girls, especially from the violations of the Israeli occupation; hold the Israeli occupation accountable nationally and internationally for violations against Palestinian women and girls and increase the participation of Palestinian women in local and international decision-making processes (The Ministry of Women’s Affairs).

In early 2019 a campaign called “My Rights, Our Power,” launched by UN agencies, international organizations, and 17 Palestinian women’s organizations. The campaign was meant "to raise awareness on women's fundamental human rights," and domestic violence in particular. The joint campaign also aims to raise awareness of the public, especially youth, women, and men on women’s fundamental rights (UNICEF). At the end of 2019, a presidential decree was issued, prohibiting males and females from getting married before they reach the age of 18. This decree went into effect at the beginning of 2020 (PCBS: Women and Men in Palestine - Issues and Statistics, 2021).

The Palestinian cabinet decision was passed on Sept.6, 2021, stipulating that local elections would be held in two phases. According to the Central Elections Commission (CEC) data, the first phase of the 2021 local council elections results indicated that the percentage of women who won through voting in lists was 20.5%. The overall percentage in all local councils (voting and acclamation) was 21.8%, which reflects a slight increase in the percentage of the women's quota, and this points to the importance of the quota system (The Palestinian Initiative for Promotion for Global Dialogue and Democracy\Miftah).

The second phase of local elections was held on March 26, 2022, in 50 local councils in the West Bank. Upon comparison between the two phases of local elections, there was a noticeably higher presence of women in competing lists, totalling 27% of the overall number of candidates. Nevertheless, there was a decline in the percentage of women candidates who won through the ballot boxes. In the second phase, only 19% of women runners won by acclamation and voting: 18% by votes and 21% by acclamation. This was a decline from the first phase, where women won 20.5% through voting, 21.8% overall by voting, and acclamation, meaning that these percentages confirm that women's presence in local councils was only maintained because of the women's quota (The Palestinian Initiative for Promotion for Global Dialogue and Democracy\Miftah).

The 2020 data on women's participation in decision-making, public life and leadership position indicates that women constitute 11% of the members of the National Council, 12.5% of cabinet member, and 11% of ambassadors in the diplomatic field. In addition, one woman occupies the position of governor out of 16, and 2% of the heads of local authorities in Palestine are women. As for the management of the Council of Chambers of Commerce, Industry and Agriculture, 99% were men compared to only 1% was women. About 19% are female judges and 20% are female prosecutors. Politically, the percentage of winning women in the local elections (2021) (first stage) reached 22%, compared to 78% for winning men, where the percentage of women candidates was 26% of the total candidates. It is clear from the statistics that there is a clear gap in the participation of women at the decision-making level, diplomatic corps and in official institutions. On the contrary, there are good indicators in the percentage of Palestinian women's participation in informal institutions. There is a clear increase in the participation of women as members of the General Secretariat of NGOs for institutions or centres in Palestine by 70% compared to 30% for men in 2019 (40% of 152 institutions for which data are available) (Palestinian Central Bureau of Statistics, Ministry of Women's Affairs, 2020).

According to the data of the General Personnel Council until February 2022, the contribution of women in the civil sector amounted to 47% of the total employees, and the gap is highlighted

in the percentage of women with the degree of general manager or above, which amounted to 14% for women compared to 86% for men.

The reality of the Palestinian women today: According to the statement of the Palestinian Central Bureau of Statistics on March 7, 2023, the number of females in Palestine, reached 2.70 million out of the total estimated population in mid-2023, at the rate of 49% while the sex ratio reached 103.3, meaning that there are 103.3 males for every 100 females. Women head about 12% of households in Palestine in 2022, with 12% in the West Bank and 11% in the Gaza Strip. In terms of struggle, the Palestinian woman is still performing her duty in resisting the Israeli occupation, as there are female martyrs and prisoners. During the year 2022, 172 women arrested, including 129 women from Jerusalem City and the occupation forces are still detaining 29 female prisoners in their prisons until the end of 2022, while 18 women were martyred during the year 2022 (The Palestinian Central Bureau of Statistics, 2023). In the same context, according to the Addameer Prisoner Support and Human Rights Association (2019), since the beginning of the occupation, in 1967, over 10,000 Palestinian women have been arrested and detained by Israeli occupation forces. In their arresting, the Israeli Occupation Forces targeted university students including female students. The Palestinian woman also continues to participate in the demonstrations, rejecting the occupation and the seizure of land for the establishment of settlements, in addition to her militant role in the funeral of sons' martyrs who sacrifice themselves for the sake of Palestine.

With regard to Palestinian women's participation in decision-making, public life and leadership positions, the percentage of women who were elected and appointed in the 2021\2022 local elections were 21% compared to 79% for men. The data for the year 2021, showed that the percentage of women among the members of the Central Council constitutes 23%, and 19% of the members of the National Council, and 12% of the members of Council Ministers are women. Moreover, there is one woman occupies the position of governor out of 15 governors, and 1% of the heads of local bodies in Palestine are women. Which showed that the percentage of women in decision-making positions is still limited and modest compared to men (The Palestinian Central Bureau of Statistics, 2023).

In the field of education and work, the data for the academic year 2021\2022 indicated that the participation rate in formal education in Palestine was 73%, with 68% for males and 78% for females. While females outperform males in the completion rates for the lower and upper secondary stage, as these percentages reached 97% and 78% respectively, while the percentage among males reaches 90% and 53% respectively. The percentage of women's participation in the

labour force for the year 2022 increased compared to 2021, reaching 19% of all women of working age in 2022, after it was 17% in 2021. On the other hand, the unemployment rate among women participating in the labour force was 40%, compared to 20% among men for the year 2022 (The Palestinian Central Bureau of Statistics, 2023).

In other words, the role of the Palestinian women is increasing at all levels, be it, socially politically and economically to name a few. Non the less this role needs to increase more so that the Palestinian woman can be influential player in her society so that she can issue decisions that affect her life and protect her interests and be given the opportunity to take part in the liberation process along with her male counterpart.

Conclusion

The struggle and political role of the Palestinian woman began after the WWI (1914-1918), and perhaps this is due to the economic development and the Ottoman reforms carried out by the Empire in the late 18th century in the field of education. Moreover, her role was political and resistance, so she participated in the struggle against colonialism, and she sought to spread the Palestinian issue internationally by holding political meetings, conferences and seminars. Palestinian women resisted the British occupation (1917-1948) and resist the Israeli occupation (1948-present) and they lived through two Palestinian uprisings, the first in 1987 before the coming of the Palestinian Authority (PA) in 1993 and the second uprising (2000) during the rule of the Palestinian Authority.

The struggle of Palestinian women to liberate the land was the reason for their keenness on education in addition to their militant role and this was demonstrated by the post-Nakba 1948 period, as the Nakba stage witnessed some improvements and setback in the role of the Palestinian women schools were established and education spread among women still the majority of women confronted many social and economic obstacles that forced them to work in the fields, while maintaining their resisting the occupation.

The Oslo Accords (1993) made the feminist movements focus on the issue of gender, sustainable development, and the enactment of laws and legislation that guarantee women rights. After the Oslo Accords (1993), the Palestinian Authority (PA) integrated women's movements into its apparatus. Such a policy negatively affected the roles and activities of the women's movement because most of women's activities came under (PA) control. Since the beginning of the Palestinian Authority's rule, Palestinian women have focused on enacting laws that grant them their rights. As an example, they obtained the right to grant citizenship to their children from a

non-Palestinian father in 2003. They also obtained the quota law in 2005, which allocates a 20% share to them in local and legislative elections.

Palestinian women are still struggling to gain their rights to participate in decision-making power, hold ministerial positions, and participate in local and legislative elections and political parties, in addition to their national struggle to liberate the land and end the Israeli occupation.

References

- Abu Ali, Khadiji (1975), Introductions about the reality of women and their experience in the Palestinian revolution with a field study of the experience of female cadres and elements in it for the period between 1967-1971, Beirut, Lebanon: the general Union of Women.
- Abdel-Hadi, Fayhaa (2005) The roles of Palestinian women in the 1930s: the political contribution of Palestinian women, Ramallah, Palestine: Palestinian women's Research Center.
- Abdel-Hadi, Maha (2009), The reality of women in Palestine- an Islamic perspective, Nablus, Palestine: Center for Palestinian research and Studies.
- Amer, Sumaya (2007), "The role of women's institutions in development planning in the Palestinian Territories," Masters Research, An-Najah National University, Nablus, Palestine.
- Al Ghad Newspaper, Amman, Jordan, P 818, November, 2006.
- Al-Hout, Bayan Noueihed (2010) political struggle experiences: Palestinian women in the twenties, Arab women in the twenties: presence and identity, Beirut, Lebanon: Center for Arab Unity Studies and the Association of Lebanese Women Researcher (307-336).
- Al Hindi, Nidal (1995), Lights on the struggle of Palestinian women 1903-1992, Amman, Jordan: Carmel Publishing House.
- Al Khalili, Ghazi (1977) The Palestinian women and the revolution: a social analytical field study, Beirut, Lebanon: Palestinian Liberation Organization research center.
- Al Naqshbandi, Bari'a (2005), "The political role of Palestinian women in war and peace", Journal of Humanities\Dirasat, 32 (1): 128-139.
- Al-Wahidi, Maysoon (1985), The Arab women in Palestine: suffering and struggle, Jerusalem, Palestine: Association for Arab Studies.
- Al Shafei Kamal & Awad, Nisreen (2010), Palestinian women in political parties between presence and absence, Ramallah, Palestine: Center for Human Rights and Democracy Media (Shams).

- Daraghmeh, Izzat (1991), *The women's movement in Palestine 1903-1990*, Jerusalem, Palestine: Zia' Office for Studies.
- Fleishman, Elaine (2003), *The other "Renaissance" the emergence of feminist movements in the modern Middle East (1900-1940)*, from *A social history of women and gender in the Modern Middle East*, translated by Ahmad Badawi, Cairo, Egypt: the Supreme Council of Culture (131-192).
- Helou, Jihad (2009), *Palestinian women: resistance and social changes- live testimonies of Palestinian women in Lebanon 1965-1985*, Ramallah, Palestine: Palestinian Women Center for Research and Documentation.
- Issa, Rashad (1997) "The women's movement in Palestine from 1900-1950", Master's thesis, Amman, Jordan: The University of Jordan.
- Jad, Islah (2003), *The concept of official and unofficial political role*, Ramallah, Palestine: The Palestinian Initiative to Deepen Global Dialogue and Democracy (Miftah).
- Jad, Islah (2008), *Women at the crossroads: Palestinian feminist movements between nationalism, secularism and Islamic identity*, translated by Faisal Bin Khadra, Ramallah, Palestine: Muwatin.
- Jad Islah (2010), *The Palestinian women: the current situation*, Birzeit University, Birzeit, Palestine: Institute of Women Studies.
- Kamal, Zahira (1997), *Women and decision-making in Palestine*, Department of Planning and Development of Women's Participation, Ministry of Planning and International Cooperation, Ramallah, Palestine: Al-Nasher Foundation.
- khartabeel, Wadea Qaddoura (1995), *In search of hope and homeland: sixty years of a women's struggle for Palestine*, Beirut, Lebanon: Bisan Publishing and Distribution.
- Kitab Elaine & Hamami, Rima (2003), *New strategies for the work of women's movements towards democratization and liberation, the status of Palestinian women based on the Convention of Elimination of all Forms of Discrimination against women*, Jerusalem, Palestine: Women's Center for Legal and Social Guidance, (165-175).
- Matar, Linda (1993), *Women and their role in the Arab unity movement*, Beirut, Lebanon: Center for Arab Studies.

- Muwatin (2000), "The Palestinian women's movement: problems of democratic transition and future strategies, a series of critical debates at the Fifth Annual Conference 17-18 December 1999, Ramallah-Palestine.
- Nazal, Rima Kittaneh (2011), "The society victim of successive postponements of the local authority elections." *Yanabi al-Hayat* 13 (62) 13-17.
- Othman, Ziad (2003), A critical reading of the participation of Palestinian women, Ramallah, Palestine: Ramallah Center for Human Rights studies.
- Palestinian National Council (1975), The struggle of Palestinian women, Beirut, Lebanon: Palestine Liberation Organization
- Palestinian Central Bureau of Statistics, Ministry of Women's Affairs, 2020, "Women in decision-making positions", Ramallah, Palestine.
- Palestinian Central Bureau of Statistics, 2021. Women and Men in Palestine: Issues and Statistics, 2021. Ramallah - Palestine.
- Rahal, Omar (2012), Women in the Palestinian political system, Montreal, Canada: Arab Institute for Publishing.
- Somaya Amer (2007) "The role of Women's institutions in development planning in the Palestinian Territories", Master's thesis, Nablus, Palestine: An-Najah National University.
- The Jordanian Coordinating Office for Beijing Conference Affairs, (1995), "Arab women reality and aspirations", Amman, Jordan.
- The Palestinian Initiative for Promotion for Global Dialogue and Democracy (Miftah), Factsheet on Palestinian Local Elections-phase I "Women in election campaigns" 05\01\2022.
- The Palestinian Initiative for Promotion for Global Dialogue and Democracy (Miftah), Factsheet on Palestinian Local Elections-phase two, "Women and youth presence in electoral lists and elections campaigns" 25\04\2022.
- Toenjes, Ashley (2011), "The Role and Status of Palestinian women in the Struggle for National Liberation: Static or Dynamic?" Master Research, University of Arizona: US.
- Wafaa Awad (2008), "The role of women's organizations in activating women's political participation in the period 2000-2006", Master's thesis, Nablus, Palestine: An-Najah National University.

Women's Center for Legal and Social Guidance, (2001), The status of Palestinian women based on the convention on the elimination of all forms of discrimination against women, Jerusalem, Palestine:

Women and Men in Palestine, Issues and Statistics, 2013

İyileşme Yaklaşımı Perspektifinden Mülteci ve Sığınmacı Kadınların Ruh Sağlığında Sosyal Hizmetin Rolü

*The Role of Social Work in the Mental Health of Refugee and Asylum Seeker Women
from the Perspective of the Recovery Approach*

Ecem Güneş Gümüşer*

Öne Çıkanlar

- İyileşme yaklaşımı, kesişen eşitsizlikleri görünür kılmayı ve toplumsal dönüşümü amaçlayan feminist sosyal hizmetle kuramsal düzeyde örtüşmektedir.
- Kadınların deneyimlerini konumlanmış bilgi biçimi olarak kabul ederek uygulama süreçlerini yeniden çerçevelendirmeye olanak tanımaktadır.
- Türkiye bağlamında, sosyal hizmet alanında bu yaklaşımın kurumsallaşma düzeyinin sınırlı oluşu değerlendirilmiştir.
- Göçmen kadınların duygulanımsal deneyimleri, bilgi, direnç ve özneleşme süreçlerini üretmektedir.
- Bu deneyimlerin, güçlenme odaklı feminist sosyal hizmet uygulamalarıyla ilişkilendirilmesi önerilmektedir.

Öz: Göç, insanlık tarihi boyunca toplum dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. İnsanlar savaş, kıtlık, çevresel zorluklar, doğal afetler, sağlık hizmetlerine erişim ve daha iyi kariyer fırsatları ve mesleki gelişim arayışı gibi çeşitli nedenlerle doğdukları ve yetiştirildikleri yerlerden başka yerlere taşınmaktadır. Göçmenler, ülkelerinden ayrılmadan önce savaş, şiddet, işkence veya doğal afetler gibi travmatik deneyimler yaşamış olabilmektedir. Bu tür travmalar, göçmenlerde travma sonrası stres bozukluğu gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir. Sevdiklerinden ve tanıdıkları çevreden ayrılma ve kayıp duyguları, depresyon ve anksiyete gibi ruh sağlığı sorunlarına neden olabilmektedir. Aynı zamanda yeni bir ülkeye, kültüre ve yaşam tarzına uyum sağlamak, dil bariyerleri, kültürel farklılıklar ve yeni toplumun normlarına alışmakta zorluk yaşanabilmesi, göç edilen ülkede sosyal destek ağlarından yoksun olmak ve sosyal izolasyon, göçmenlerin yasal statüleri hakkında belirsizlikler, sürekli olarak ülkeden çıkarılma korkusu ve belirsizlik, göç edilen ülkede ayrımcılığa, önyargıya ve stigmatizasyona maruz bırakılmak, ruh sağlığını olumsuz etkileyebilmekte ve ruh sağlığı hizmetlerine erişimi de engelleyebilmektedir. Bu nedenlerden dolayı, göçmenler ruh sağlığı sorunları yaşayabilmekte ve bu sorunlar, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ele alınması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu derleme makalede, insanların yaşam kalitelerini ve yaşamları üzerindeki kontrollerini artırmak, ruhsal sağlığı sorunlarının yaşam deneyimleri üzerindeki zorlayıcı etkilerine karşı baş etme becerilerini ve dayanıklılıklarını

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ecemgumuser@gmail.com, ORCID: 0009-0001-6800-752X.

geliştirmek gibi hedefler içeren iyileşme odaklı yaklaşımın göçmen ve sığınmacı kadınlarla sosyal hizmet uygulamalarında kullanımı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İyileşme Yaklaşımı, Göç, Sosyal Hizmet, Ruh Sağlığı.

Highlights:

- The recovery approach is conceptually related to feminist social work, which aims to make intersecting inequalities visible and engender social transformation.
 - The recognition of women's experiences as a form of situated knowledge has the potential to facilitate the reframing of practice processes.
 - In the context of Turkey, the limited level of institutionalization of this approach in the field of social work is evaluated.
 - The affective experiences of migrant women have been shown to engender knowledge, resistance and subjectification processes.
 - It is suggested that these experiences relate to empowerment-oriented feminist social work practices.
-

Abstract: Migration has been a significant factor in shaping societies throughout history. People relocate for a variety of reasons including war, famine, environmental challenges, better living conditions, natural disasters, access to health care, and better career opportunities. However, migrants often carry traumatic experiences from their home countries, including violence, war, torture, or natural disasters leading to mental health problems such as post-traumatic stress disorder. In addition, the feelings of loss, separation from loved ones, and unfamiliar surroundings can cause depression and anxiety. Adapting to a new country, language barriers, cultural differences, a lack of social support networks, and social isolation further add to the mental health challenges. Uncertainty regarding legal status, fear of expulsion, discrimination, prejudice, and stigmatization also affect the mental well-being of migrants and hinder their access to mental health services. It is crucial to address these mental health concerns among migrants at both individual and societal levels. This review article evaluates the use of the recovery-oriented approach, which aims to improve people's quality of life and control over their lives, and to develop coping skills and resilience to the challenging effects of mental health problems on their life experiences, in social work practice with migrant and refugee women.

Keywords: Recovery Approach, Migration, Social Work, Mental Health

Summary

The migration movements that take place for various reasons such as war, famine, environmental problems, the need for better housing, natural disasters, access to health services and the desire for better career opportunities have had a significant impact on social dynamics throughout human history. Migration is a multi-layered process; experiences before, during and after migration can affect individuals and societies in many ways. The occurrence of events such as torture, violence, war or natural disasters before, during and after migration can lead to various mental health problems, including post-traumatic stress disorder among migrants. There are many

factors that can negatively affect mental health and impede access to mental health services, including adjustment to a new country, culture, and lifestyle; language barriers; cultural differences and difficulties in adapting to the new society; social isolation and lack of social support systems in the country of origin; uncertainty about the legal status of migrants; persistent fear and uncertainty about deportation; and stigmatization and discrimination in the country of origin. With the influence of the second wave feminist movement, which has had a major impact on how the challenges experienced by women in the social problem areas of migration are discussed, the increasing presence of women in the field of migration has become visible. Currently, women, who constitute more than half of the migrants and refugees in Türkiye, face multiple social challenges both as migrants and as women. On the other hand, the recovery movement, which has developed in the field of mental health under the influence of social movements such as the women's movement and the LGBTI+ movement, the disability movement, the human rights movement, the consumer rights movement, and the anti-psychiatry movement that emerged in the 1960s, has led to important developments in the field of mental health, such as the protection and provision of human rights, the provision of services worthy of human dignity, and the active participation of subjects in the planning of policies and services.

However, research and publications on the recovery method are more widespread in the fields of psychiatry and nursing in Türkiye than in the discipline of social work. In this study, we examine the potential effects of the recovery approach on mental health policies and procedures in developing countries, such as Türkiye, experiencing a transition from institutionalized to community-based mental health services, in terms of increasing autonomy, self-efficacy and resilience. The main focus of this review article, which discusses the basic principles and values of the social work profession and discipline, such as the biopsychosocial approach and anti-discrimination and anti-oppression practices, is that the recovery approach, which has been developing in the world and in Türkiye in recent years because of the perspective it offers in evaluating mental health in its social context and with a holistic approach, may have important implications for social workers working in the field of mental health. However, a review of the literature suggests that the experiences of service recipients need to be made visible through social work research in relation to a number of social problem areas that are part of the interest and engagement of the social work profession and academic discipline.

Giriş

II. Dünya Savaşı ile doğan göç hareketleri ve mültecilik olgusu, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ile resmi olarak tanımlanmış; 90'lı yıllar itibarıyla küreselleşmenin etkileriyle

değişimler geçirmiş, çeşitlenmiş ve artmıştır. Türkiye’de mültecilik ile ilgili atılan ilk resmi adım olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmesi ile mültecilik statüsüne sınırlama getirilmiştir. Türkiye’de düzenleme nedeni ile mülteci, göçmen, sığınmacı gibi birçok kavram kullanılmakta olduğundan kavramlar konusunda kafa karışıklığı söz konusudur. IOM (2013)’e göre, vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkeye göç eden ancak uluslararası hukuk koruması altında olmayan bu nedenle göç edilen ülkenin kabul etmeme konusunda özgür olduğu kişiler göçmen; göç ettiği ülkede sığınma talebi ile başvurmuş ve henüz başvurusu onaylanmamış, korunma talebiyle göç eden, göç edilen ülkenin geri göndermeme zorunluluğu bulunan geçici koruma altındaki kişiler sığınmacı olarak tanımlanmaktadır. Göç ettiği ülkede sığınma başvurusu onaylanmış kişiler mülteci olarak tanımlanmakta; mülteci olarak tanımlanan kişilere ikamet izni, eğitim, sağlık, çalışma, sosyal yardım ve hizmetlere erişim gibi temel insan hakları ve asgari yaşam standardı sağlanmaktadır.

Göç türlerinin sınıflandırılmasında pek çok sınıflandırma bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalardan biri, düzenli göç, düzensiz göç, uluslararası göç ve transit göç olmak üzere göçün dört başlıkta sınıflandırılmasıdır (Topçuoğlu, 2016). Bu türlerden düzenli ve düzensiz göç, göç hareketinin yasal oluşu veya olmayışı ile ilişkili iken uluslararası ve transit göç, göç hareketinin kalıcılığı veya geçiciliği ile ilişkilidir. Göç hareketi yasal ise düzenli, yasadışı ise düzensiz; kalıcı ise uluslararası ve geçici ise transit göç kategorisine aittir.

Türkiye, jeopolitik konumu gereği yoğun göç alan bir ülkedir. Yalnız Türkiye’de değil, tüm dünyada göç hareketleri iç savaşlar veya başka nedenlerle son yıllarda artmıştır. Küresel ölçekte mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve vatansız kişilerle ilgili güncel resmi istatistiklerin yer aldığı UNHCR (2022)’ın güncel raporuna göre 2022 yılı sonunda, dünya genelinde 108,4 milyon kişi, zulüm, çatışma, şiddet ve insan hakları ihlalleri sonucunda zorla yerinden edilmiştir ve bu kişilerin %51’i kadınlardan oluşmaktadır. Göç hareketleri önceleri ağırlıklı olarak ekonomik nedenler ile göç eden sığınmacı ve mültecileri ataerkil düzen içinde ‘aile reisi erkek’ odaklı görülmekte ve kadınlar görülmez kılınmakta iken sonraları dünyadaki ekonomik, toplumsal ve sosyal değişimlerin etkisiyle sığınmacı ve mülteci profilleri ve göç nedenleri çeşitlenmiş; göç hareketleri içerisinde kadınların görünürlüğü artmaya başlamıştır. Göçün kadınlaşması ile birlikte kadınlar, göç hareketleri içerisinde pasif değil aktif birer aktör olarak görülmeye başlamıştır (Castles ve Miller, 2008). Son yıllarda, göçün kadınlaşması üzerine yapılan çalışmalar, kadınların göç süreçlerindeki deneyimlerini ve karşılaştıkları zorlukları derinlemesine incelemektedir. Örneğin, Bilgin’in (2021) yüksek lisans tezinde, Antakya, Gaziantep ve İstanbul’da yaşayan Suriyeli göçmen kadınların çalışma yaşamına katılımları ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklar ele alarak kadınların savaş ve zorunlu göç sonrası yaşadıkları

kültürel, toplumsal ve ekonomik değişimlere nasıl yanıt verdiklerini incelemiştir. Benzer şekilde, Günel Yılmaz'ın (2018) çalışması, Mardin'de yaşayan Suriyeli kadınların göç deneyimlerini feminist bir metodolojiyle inceleyerek, kadınların göç öncesi ve sonrası yaşadıkları dönüşümleri ve karşılaştıkları zorlukları görünür kılmaktadır. Ayrıca, Macedo ve arkadaşlarının (2019) Kolombiya'da gerçekleştirdiği araştırma, kadın ve erkeklerin günlük hareketlilik kalıplarını karşılaştırarak, kadınların daha kısa mesafeli seyahatler yapma eğiliminde olduğunu ve bunun Ravenstein'in Göç Yasaları ile uyumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, göçün kadınlaşması olgusunu farklı coğrafi ve sosyo-ekonomik bağlamlarda ele alarak, kadın göçmenlerin karşılaştığı özgün zorlukları ve bu zorluklarla başa çıkma stratejilerini anlamamıza katkı sağlamaktadır. Göç hareketleri içerisinde yer alan kadınlardan bazıları, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve baskılardan özgürleşmeyi amaçlamakta; göçü özgürleştirici ve güçlendirici bir süreç olarak görmekte ve sosyo-ekonomik iyilik hallerini artırmak amacıyla aktif olarak göç hareketlerine dahil olabilmektedirler.

Göç sonrasında kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri gereği, değersizleştirilen, kadınsılaştırılan ve görünmez kılınan ev işleri ve engelli, yaşlı veya çocuk gibi bakım gereksinimi olan kimselere bakım verme rolünü göç ettikleri bölgelerde de üstlenebilmektedir (Buz, 2009). Bu durum kamusal alanda sığınmacı ve mülteci kadın görünürlüğünün azalmasına neden olmakta; bu nedenle sığınmacı ve mülteci kadınların dil öğrenme ve sosyal entegrasyona dahil olmaları zorlaşmakta; dil bariyeri temel haklara ve hizmetlere erişimin önünde de engel teşkil etmektedir (Budak vd., 2018; Garrett, 2022). Sığınmacı ve mülteci kadınların dil öğrenme ve sosyal entegrasyona katılmalarının önündeki engeller, kadınların işgücü piyasasına dahil olmaları konusunda engel teşkil etmektedir. Sığınmacı ve mülteci kadınların işgücü piyasasına dahil olamamaları, ekonomik özerklik kazanamamalarının yanı sıra, sosyal entegrasyonu zorlaştırmakta ve sosyal ağlardan mahrumiyete yol açmaktadır. İşgücü piyasasına dahil olabilen ve genellikle hizmet sektöründe istihdam edilen sığınmacı ve mülteci kadınların büyük çoğunluğu düşük ücretli, düşük kalifiyeli ve güvencesiz işlerden oluşan ikincil işgücü piyasasına dahil edilmektedir (Heinrich Böll Stiftung Derneği, 2019). Bunun yanı sıra sığınmacı ve mülteci kadınlar, göç öncesi, süreci ve sonrasında toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa ve şiddete maruz kalabilmektedir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki sığınmacı ve mülteci kadınlarda erkeklere oranla travma sonrası stres bozukluğu daha fazla görülmektedir ve sığınmacı ve mülteci kadınlar daha yüksek oranda ruhsal ve fiziksel sorunlar yaşamaktadırlar (Alpak vd., 2015; Acartürk vd., 2018; Cantekin ve Gençöz, 2017; Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013; Güloğlu, 2022; Porter ve Haslam, 2005). Sığınmacı ve mülteci kadınların ruh sağlığı, göç sürecinin getirdiği zorluklar, temel hak ve hizmetlere erişimde yaşanan sorunlar, travmalar ve uyum problemleri nedeniyle çok boyutlu bir

konudur. Sosyal hizmet uzmanları, kültürel çeşitlilik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, insanın karmaşık doğası, bireysel sorunların toplumsal sorunlarla kesişimi gibi karmaşık durumlar ile çalışmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet disiplini ve mesleğinin odağı olan hizmet alanların yaşayabileceği bu sorunlara etki eden alt etmenleri gözetten bütüncül bir bakış açısı geliştirmesi ve uygulama benimsemesi büyük önem taşımaktadır.

Travma, depresyon, anksiyete gibi ruh sağlığı sorunları için profesyonel destek, benzer deneyimleri paylaşan kadınlar arasında dayanışma ve destek grupları oluşturma, ruh sağlığı ve ruh sağlığı hizmetlerine erişim yolları hakkında bilgilendirme, göç sonrası adaptasyon sürecini kolaylaştırmak için dil kursları, kültürel oryantasyon programları ve sosyal etkinlikler, güvenli barınma imkanları ve aile içi şiddet gibi durumlarda destek mekanizmaları, iş bulma süreçlerinde destek ve mesleki eğitim programları, toplumsal hayata aktif katılımı teşvik etme, yasal hakları ve göçmenlik statüleri hakkında bilgilendirme ve gerekli hukuki desteklerin sunulması; ruh sağlığı hizmetlerinin genel sağlık hizmetleri ile entegre edilmesi ve sığınmacı ve mülteci kadınların kapsamlı sağlık hizmetlerin erişimlerinin sağlanması ve yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili kurumlarla işbirliği geliştirilerek karar alma süreçlerine mülteci ve sığınmacı kadınların dahil edilmesi gibi sosyal hizmet müdahaleleri, sığınmacı ve mülteci kadınların ruh sağlığını korumak ve iyileştirmek için büyük öneme sahiptir (Allen Sherrod, 2017).

Ruh Sağlığı Alanında İyileşme Yaklaşımı

Çok boyutlu bir iyilik hali olan sağlık konusunda çalışmalar incelendiğinde hem Türkiye özelinde hem de dünya genelinde sığınmacı ve mültecilerin fiziksel ve toplumsal iyilik hali üzerine çalışmalar ağırlıklı iken ruhsal iyilik hali üzerine çalışmaların geri planda kaldığı görülmektedir. Göç süreci boyunca çeşitli risk etmenleri ve çoklu travmalar yaşanabilmekte (Solgun ve Durat, 2017); yaşanan travmaların etkileri ve boyutları atanmış cinsiyet, yaş, engellilik durumu, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi farklı demografik özelliklere göre çeşitlilik gösterebilmekte; bu durum koruyucu ve tedaviye yönelik müdahalelerin de farklılıkların gözetmesi gerektiğini göstermektedir.

Ruh sağlığı alanyazınında yer alan biyomedikal modelin bir tanımı olan klinik iyileşme, hastalığın belirtilerinin tedavi edilmesini hedefleyen patoloji odaklı bir tanımdır. Kişisel iyileşme ise bireyin hastalığın yalnız biyolojik değil psikososyal boyutlarını da içeren ve işlevselliğin artırılmasını hedefleyen bir kavramdır. Dünya genelinde ruh sağlığı alanındaki alan yazında iyileşme odaklı yaklaşıma ilgi giderek artmakta, ruh sağlığı politika ve uygulamalarında sosyal modele ve iyileşme odaklı yaklaşıma doğru bir dönüşüm yaşanmakta; ruh sağlığı sistemleri, uygulama ve hizmet modelleri yeniden şekillenmektedir. Türkiye’de ise ruh sağlığı alan yazını

incelendiğinde iyileşme yönelimli yaklaşıma ilişkin yayın sayısı psikiyatri ve hemşirelik alanlarında artış göstermekte olsa da psikiyatrik sosyal hizmet alanında iyileşme odaklı yaklaşımı ele alan sınırlı sayıda yayın bulunmaktadır. (Nişancı, 2019; Şenocak vd., 2019).

İyileşme odaklı yaklaşım ve modelleri, ilk olarak hemşirelik ve psikiyatri alanlarında ortaya çıksa da günümüzde sosyal hizmet alanı da dahil farklı disiplinlerce kullanılmaktadır. İyileşme modeli, vizyonu, felsefesi veya paradigması gibi farklı şekillerde de adlandırılabilen iyileşme odaklı yaklaşım, 19. yy. sonlarından itibaren ruh sağlığı alanında hâkim olan medikal modele yöneltilen eleştiriler, iyileşme hareketi, engellilik hareketi, hizmet alan hareketi, kadın hareketi ve anti-psikiyatri akımının etkisiyle ortaya çıkan eleştirel psikiyatri akımından beslenen bir yaklaşımdır. 20. yüzyılda iyileşme odaklı yaklaşım, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkarak kısa sürede İngiltere, Kanada, İskoçya, Avustralya, Yeni Zelanda ve İtalya gibi gelişmiş ülkelerde öne çıkmaya başlamıştır. Yaklaşımın temel unsurları, bilimsel yayınlarda ve ülkelerin resmî kurumları tarafından ortaya konmuştur (Arslantaş vd., 2019). Tıbbi modele yönelik eleştirilerden doğan sosyal model, iyileşme yaklaşımına temel olan diğer dayanaklardandır. Buna göre, ruhsal bozuklukları medikal açıdan ele alan ve semptomların tedavi edilmesine odaklanan tıbbi model, yalnızca fiziksel sağlığa odaklanması nedeniyle eleştirilmiştir. Buna alternatif olarak sosyal model, ruhsal bozuklukların kişi, kişinin sosyal çevresi ve sosyal yaşantısı gibi ilişkili olduğu sistemlerdeki etkilerinin ele alınması gerektiğini öne sürer (Yüksel ve Arslantaş, 2021).

İyileşme odaklı ruh sağlığı tanımı ilk kez 1999 yılında ABD'de 'Surgeon General' tarafından yayınlanan Ruh Sağlığı Raporu ile gündeme gelmiş; 2003 tarihli Amerikan Ruh Sağlığı Yeni Özgürlük Komisyonu Raporu'nda ise iyileşme odaklı bir ruh sağlığı sistemi geliştirme hedefine yer verilmiştir (Çam ve Yalçiner, 2018). Raporda ruhsal bozuklukların yol açtığı zorlukların ortadan kaldırılması ya da azaltılmasına yönelik sunulan iyileşme odaklı ruh sağlığı hizmetlerinin ruhsal bozukluğu olan kişiler ve bu kişilerin içinde bulundukları sosyal sistemlere göre şekillenmesinin önemli olduğu vurgulanmış; politika ve hizmetlerin planlanmasında hizmet alanların katılımının önemli olduğu vurgulanmıştır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Avustralya, İtalya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi gelişmiş ülkelerin ruh sağlığı politikaları ve uygulamalarını şekillendiren iyileşme yaklaşımına ilişkin ortak bir tanım bulunmamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri Madde Bağımlılığı ve Ruh Sağlığı Hizmetleri Yönetimi (2009) tarafından yayınlanan Hastalık Yönetimi ve İyileşme Uygulayıcı Kılavuzu'nda iyileşme yaklaşımının temel ilkeleri şöyle sıralanmıştır:

- İyileşme, öznelere ihtiyaçları, güçlü ve güçlenebilir yönleri, hedefleri, tutumları, davranışları ve beklentileri ile şekillenen göreceli ve çeşitli bir tanım ve süreçtir. Danışanın biricikliği, iyileşme tanımı ve sürecinde çeşitliliği gerektirir. Danışan ile birlikte tanımlanan ve planlanan iyileşme süreci medikal tedavi, psikososyal tedavi, rehabilitasyon, sosyal uyum, sosyal destek, akran desteği gibi psikososyal ve/veya medikal tedaviyi içerebilir ya da içermeyebilir.
- İyileşme sürecinin rehberi kişinin kendisidir. Kişinin kendini tayin hakkına saygı duyar ve kişinin özerkliğini geliştirmeyi amaçlar.
- İyileşme süreci için danışanın değişim ihtiyacını kabul etmesi gerekir.
- İyileşme aşamalı ve çok boyutlu bir süreci ifade eder. İyileşme fiziksel, psikolojik, sosyal, ruhsal, zihinsel ve toplumsal boyutları içerir ve kişinin kendisi ve etkileştiği sistemleri kapsar.
- İyileşme, kültürel inançlardan ve geleneklerden etkilenen kültürel boyutlara sahiptir.
- İyileşme, doğrusal olmayan, sürekli gelişime ve işlevsel iyileşmeye dayalı bir süreç olduğundan duraklamalar ve gerilemeleri de içerir.
- İyileşme, güçlü yönler odaklanır ve insancıldır. Umuttan doğar ve umudu besler.
- Kişinin bütüncül iyilik halini iyileştirmeyi ifade eden iyileşme süreci, pozitif ve anlamlı bir benlik duygusu geliştirme ve kendini yeniden tanımlama sürecini içerir.
- İyileşme, ayrımcılık ve damgalamayla mücadele etmeyi gerektirir.
- İyileşme sürecinde kişinin sosyal destek mekanizmaları, kişinin değişim kaynakları ve stratejileri geliştirmesine katkı sunar.
- İyileşme, topluma yeniden entegrasyonu gerektirir.
- İyileşme, ruhsal bozukluklarla birlikte gelen sınırlılıklara rağmen kişinin kendi potansiyelini gerçekleştirebildiği, anlamlı sosyal ilişkiler kurabildiği, eğitim, istihdam ve barınma gibi temel haklarına erişebildiği ve toplumsal katılım ve yapıcı roller üstlenebildiği bir yaşam sürmeyi ifade eder.
- İyileşme mümkün ve gerçekçidir.

Hastalığın biyolojik, fiziksel, zihinsel, ruhsal, psikolojik, sosyal, ekonomik ve toplumsal yönlerini bütüncül şekilde ele alan ve bir bütünlük kurma sürecini içeren iyileşme odaklı yaklaşımın öne sürdüğü modellerin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (Turgut ve Çam, 2020), madde bağımlılığı (Savaşan ve Çam, 2017), şizofreni hastalığı ile yaşayanlar (Resnick vd., 2005), intihar (Chi vd., 2013) gibi çeşitli sosyal hizmet müdahale alanlarında kullanılabilirliği üzerine pek çok çalışma yürütülmüş; ruh sağlığı uygulamalarına sunduğu müracaatçı odaklı anlayışın güçlenmeye katkı sağladığı görülmüştür (Freitas vd., 2019). Göç öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere tüm süreçte çoklu travmalara maruz kalan sığınmacı ve mültecilerde ortaya çıkabilen travma sonrası stres bozukluğunun yanı sıra yaygın ruhsal sorunlardan olarak depresyon, anksiyete bozukluğu, dissosiyatif bozukluk, alkol ve madde kullanımında artış görülmekte (Demirbaş, 2023;

Kirmayer vd., 2011; Namdar, 2019); ayrıca psikosomatik belirtiler, düzensiz uyku, dikkat eksikliği gibi kişinin fiziksel iyilik halini de etkileyen sorunlar görülebilmektedir (Budak vd., 2018).

Kişilerin maruz kaldıkları travmatik olayların sonucunda ortaya çıkabilen psikosomatik tepkilere örnek verilecek olunursa 2018 yılında Kilis'te 18 yaşından büyük Suriye uyruklu kişilerle yapılan bir çalışmanın sonucunda kişilerin yoğunlukla baş ağrısı ve uyku problemleri yaşadıkları; kadınların ise erkeklere oranla daha fazla uyku problemi yaşadıkları görülmüştür (Budak vd., 2018). Kadınların göç öncesi, sırası ve sonrasında yaşadıkları yaşamsal zorluklar düşünüldüğünde daha fazla uyku problemi yaşadıkları ve bunun da aslında psikosomatik bir belirti olduğu ifade edilebilmektedir. Göç sonrasında sığınılan ülkede yaşanan ekonomik, ruhsal ve toplumsal sorunların da eklenmesiyle ruhsal sorunlara yönelik stres etmenleri artmaktadır. Bu nedenle sağlık ve iyilik halinin sağlanması için ekonomik ve toplumsal iyilik haline ek olarak ruhsal iyilik halinin de artırılmasına yönelik psiko-sosyal destek mekanizmalarına erişimin sığınmacı ve mülteciler için kapsayıcı ve kapsamlı şekilde sağlanması gerekmekte; demografik özelliklere ve çifte dezavantajlılık durumuna göre farklılık gösterebilen sorunlar ve baş etme mekanizmaları göz ardı edilmeden tanı ve müdahaleler planlanması gerekmektedir.

Dünya'da Sosyal Hizmet Uygulama Örnekleri

Sığınmacıların yaşadığı dil bariyeri, toplumsal ve kültürel normlar, ayrımcılık ve damgalama psiko-sosyal destek mekanizmalarına erişimi etkileyebilmektedir. Ayrıca sağlık sigortasının kapsamı hakkında yetersiz bilgilendirme nedeniyle psikiyatri veya terapi hizmetlerinden yararlanamayacağını düşünen sığınmacılar olduğu da görülmüştür (Garrett, 2022). Benzer şekilde Mülteci LGBTİ+'ların sağlık hakkına erişimine dair yapılan bir çalışmada da mülteci LGBTİ+'ların dil bariyeri, çoklu ayrımcılık sebebiyle uyum süreci için gerekli olan psikiyatri takip sürecine erişmekte zorluklar yaşadıkları ifade edilmektedir (Hevi LGBTİ+ Derneği, 2021). Dolayısı ile sığınmacı ve mültecilerin sağlık hakkı ve sağlık hakkı özelinde ruh sağlığı hakkına erişimde var olan desteklerin yetersiz olduğu ve bu hizmetlere erişmenin de kolay olmadığı ifade edilebilir. Ancak araştırmalar göstermektedir ki toplumsal entegrasyon ve sosyal içerme ile ruhsal iyilik hali arasında doğru orantı bulunmaktadır. Bu nedenle sığınmacının profesyonel tedaviye uygun olmaması ya da istememesi durumunda sosyal destek mekanizmalarını kullanmanın güçlendirici olduğunu söylenebilmektedir. Bu nedenle sosyal entegrasyonun sağlanabilmesi ve sosyal destek ağlarının kurulması ve geliştirilmesi için sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumlarının iş birliği içinde multidisipliner bir şekilde çalışmaları faydalı olacaktır.

Göç alanına ilişkin politikalar önceleri sığınmacı ve mülteci topluluğunun kültürünün baskılar ve normlar sonucu alt kültüre dönmesi ve yitirilmesi süreci olan asimilasyona dayalı iken sonraları artan küreselleşme ve azalan ulus devlet anlayışının etkisiyle sosyal uyum ve entegrasyon kavramlarının yaygınlaşmaya başladığı görölmektedir. Asimilasyonun aksine sosyal uyum ve entegrasyon, göç ettikleri topluma katılım sağlayan sığınmacı ve mültecilerin kendi kültürlerini de yitirmemesini; yerel toplum ile sığınmacılar ve mülteciler arası karşılıklı saygı ve güvene dayalı bir iletişimselliğin varlığını ifade eder. Bu bağlamda devlet sığınmacılar ve mültecilerin sosyal, ekonomik ve politik sistemlere erişimi içeren göç politikaları ile sosyal uyumu desteklerken öte yandan sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler ile iş birliği geliştirilmelidir.

Sivil toplum faaliyetlerinin pek çoğu fon veren kurumların belirlediği sınırlar içerisinde yürütölmekte olup projelerde çalışanların ise çalışmalarının proje bazlı çalışmalar olmasından ötürü çalışanların sahada tespit ettikleri sorunların çözümü ve ihtiyaçların karşılanmasına izin vermemekte ve sürdürülebilirliği sağlamak zorlaşmaktadır. Yine projelerin çoğu, yerel toplumla sığınmacılar arasında bir etkileşim ve bağ kurmayı amaçlamaktan ziyade hedef grubu yalnızca sığınmacılar ve mülteciler olduğundan yerel toplumun tepkisini çekebilmektedir. Sosyal uyumu ve entegrasyonu arttırmaya yönelik yerel toplum ile sığınmacılar ve mülteciler arasında iş birliği ve iletişim geliştirecek çalışmaların hem kamu hem sivil toplum hem de yerel yönetimler düzeyinde yaygınlaşması ve kapsamının artırılması, proje ve etkinlik bazlı hizmet sunumundan daha verimli olabilecektir (Akman, 2019). Sosyal uyumun sağlanması için güçlendirici toplumsal etmenlerden olan medya, ayrımcı ve ötekileştirici bir dilden uzak söylemler üreterek toplumsal farkındalığı artırma noktasında katkı sunacak bir araca dönüşebilir.

Sosyal uyumun ve sosyal içermenin sağlanması için önemli toplumsal etmenlerden biri de yerel toplum ile sığınmacılar ve mülteciler arasındaki iletişim ve etkileşimin artması olduğundan (Altındış, 2022), birlikte yaşama pratikleri ve sosyal içermeyi sağlayacak ve iletişimi arttıracak sosyal uyum mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Sosyal entegrasyon iki yönlü bir süreç olduğundan sosyal içermeyi sağlamayı etkileyen bireysel etmenler de bulunmaktadır. Araştırmalar sığınmacılar ve mültecilerin göç ettikleri ülkenin dilini öğrenmesinin yerel toplumla ve kültürle iletişimselliğini artırdığını göstermektedir (UNDP, 2019).

Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulama Örnekleri

Jeopolitik konumu ve göç politikaları uyarınca bir geçiş ülkesi olan Türkiye’de sığınmacıların daha iyi sosyal devlet mekanizmalarına erişebilmek için üçüncü bir ülkeye geçmek isteyen ve Türkiye’de geçici olduklarını düşünen sığınmacıların sosyal uyuma ilişkin motivasyonlarının düşük olduğu görölmekte; bunun yanı sıra Türkiye’de koruma statüsüne sahip

olmalarından dolayı sığınmacıların ve mültecilerin göç ettikleri ülkeye geri gönderilmeye ilişkin kaygının büyük bir stresör olduğu ve sosyal uyuma ilişkin motivasyonu düşürdüğü görülmektedir (Utar, 2023). Bunun yanı sıra cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi çeşitli sosyo-demografik özelliklere göre sosyal uyuma ilişkin motivasyon düzeyleri de değişebilmektedir. Bu durum göstermektedir ki sığınmacılar eğitim, çalışma, yaşadıkları ülkenin dili öğrenmeye dair kaynaklara erişebildiklerinde sosyal uyuma ilişkin motivasyonları artmaktadır. Corrigan ve arkadaşlarının (2005) ruhsal bozukluğu olan kişilerden oluşan bir kendine yardım grubu ile yürüttüğü nitel araştırmada katılımcılara iyileşme süreçlerinde hangi alanlarda desteğe ihtiyaç duydukları sorulmuş; yaşam hedefleri doğrultusunda çabalamak sosyal ilişkiler, ruhsal bozukluğun semptomları, yaşamın günlük sorumlulukları, genel sağlık ve işgücüne katılım cevaplarına ulaşmışlardır.

Katılımcılar, iyileşme sürecini hastalık semptomlarında azalma, ve sosyal ilişkilerde iyileşme, işlevsellik düzeyinin hastalıktan öncesine dönmesi, özgüven, üretkenlik ve özsaygıda artış olarak tariflemişlerdir. Corrigan ve arkadaşlarının (2005) yürüttüğü bu araştırma göstermektedir ki özgüven, özerklik, hastalık belirtilerde azalma, güçlenme, kendi kendini yönetme, akran desteği, özsaygı, self-determinasyon, anlamlı sosyal ilişkiler, sosyal içerme ve toplumsal katılım gibi ortak bileşenler içerebilse de iyileşme kavramı kişiden kişiye değişkenlik gösteren biricik ve göreceli anlamlar taşımaktadır. İyileşmenin kişinin kendisi tarafından tanımlanabilecek göreceli bir kavram olması, iyileşme odaklı hizmetlerin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde işbirliği, kanıt odaklılık, self-determinasyon ve hümanistik anlayış gibi unsurların önemini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Sosyal hizmet uygulaması, danışanın gereksinimleri ile bu gereksinimlere uygun kaynakları bir araya getirmeyi içermektedir. Geleneksel sosyal hizmet teori ve yöntemleri heteroseksist ataerkil ideoloji tarafından üretilmiş olduğundan erkeklerin yaşam deneyimlerine ve koşullarına odaklanarak ‘tek cinsiyet’ olarak görülen erkeklerin ihtiyaçlarına yanıt bulmayı amaçlamışlar ve tüm çıktıların diğer cinsiyetler ve cinsel yönelimler için de geçerli olduğunu varsaymışlardır (Buz, 2009). Feministler sosyal hizmet teori ve uygulamasının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini göz ardı ettiğini öne sürmüş (Buz, 2009); kadın ve LGBTİ+ danışanların gereksinimlerine yönelik üretilen çözümlerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını yeniden üretmesine tepki göstermişler ve yaşam deneyimleri ve koşullar bağlamında kadınların ve LGBTİ+ların özel ihtiyaçlarını araştırmayı ve gözetmeyi amaçlamıştır (Dominelli, 2002).

Ruh sağlığı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları, kadınların güçlerini ve dayanıklılıklarını geliştirmek için destekleyici bir ortamı pratik olarak yansıtan programlar ve stratejiler uygulamalıdır. Örneğin, kadınları ve küçük çocukları bir araya getiren, kaynak ve

deneyim paylaşımını sağlayan ve kendi toplulukları içinde destekler oluşturan programlar düzenlenebilir. Ruh sağlığı uzmanları, kendi değerlerini, inançlarını, güçlerini ve ayrıcalıklarını da inceleyerek, uygulamalarındaki eylemlerin sığınmacı ve mülteci kadınları nasıl desteklediğini ve dayanıklılıklarını nasıl kolaylaştırdığını veya kendilerinin ve/veya örgütsel yapıların danışanlar için nasıl engeller ve dezavantajlar yarattığını belirlemelidir (Gustafson, 2008). Feminist sosyal hizmet uygulaması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine meydan okuyan alternatif bir uygulama ve teori olarak geleneksel sosyal hizmet anlayışına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Ek olarak feminist teori ile birlikte ekolojik kuram, güçlendirme yaklaşımı ve baskı karşıtı uygulama kullanılabilmektedir.

İnsan hakları ve sosyal adalet değerlerine bağlı olan sosyal hizmet uygulamasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gözetmek, uygulamada kadınların ve LGBTİ+ların farklılaşan gereksinimlerini gözetebilmeyi ve uygun müdahaleyi gerçekleştirebilmeyi sağlama bakımından uygulamada feminist perspektifi benimsemek önemlidir. Çeşitli uygulama alanlarında çalışan ruh sağlığı profesyonelleri, göç sürecinin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini tanıma konusunda kilit pozisyonlardadır. Özellikle danışanların göç öncesi bağlamlarda karşılaştıkları travma ve şiddet biçimleri, bu deneyimlerin kadınların yeni çevrelerine uyum sağlama yetenekleri üzerindeki etkileri, göç sırası ve sonrası deneyimlerinin ruh sağlıkları üzerindeki etkileri ve müdahale planını geliştirme konusunda sosyal hizmet uzmanları mesleki rol ve sorumluluklara sahiptir. Bu bağlamda sosyal çalışmacılar, sosyal hizmet müdahalesi gerçekleştirirken ‘kişisel olan politiktir’ ilkesi gereğinden danışanın bireysel deneyiminin yapısal sorunlar ile bağlantısını kurmakta ve bu yapısal sorunları dönüştürmek üzere çalışmakta; eşitlikçi ilişkiler kurulması ve kadınların güçlenmesini hedeflemektedir.

Sonuç

Günümüzde pek çok ülkenin ruh sağlığı politikalarını ve hizmetlerini şekillendirmekte olan iyileşme yaklaşımı, hastane, toplum ruh sağlığı merkezleri gibi kurumlar başta olmak üzere madde bağımlılığı gibi ruh sağlığı hizmet sunumlarını da içeren tüm kurumlardaki hizmetleri ve politikaları dönüştürmektedir (Çam ve Yalçiner, 2018). Öte yandan, ilkeleri ve hedefleri açısından iyileşme yaklaşımının sosyal hizmet mesleği ve disiplinin temel ilke ve değerleri ile örtüştüğü görülmektedir. Ancak Türkiye’de iyileşme yaklaşımını ele alan araştırma ve yayınlar ağırlıklı olarak sosyal hizmet disiplini içerisinde değil; psikoloji, psikiyatri ve hemşirelik alanlarında mevcuttur. Bu bağlamda, ruh sağlığı alanında kurum temelli hizmetlerden toplum temelli hizmetlere geçiş sürecinde olan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ruh sağlığı politikalarını ve ruh sağlığı alanında çalışan meslek gruplarının müdahale süreçlerini şekillendirmede iyileşme

yaklaşımının önemli olduğu söylenebilir. Kadınlığın ikincil cinsiyet olarak kurgulandığı hegemonik toplumlarda tüm sosyal sorunlar açısından kadınların yaşadığı sorunlar görünmez kılınmaktadır. 1960'lara kadar diğer toplumsal sorun alanlarında olduğu gibi göç alanında da kadınların etken ve görünür olmadığını görülmekte iken; 1960'lı yıllarda başlayan ikinci dalga feminist hareketin de etkisiyle bir toplumsal sorun alanı olan göç alanında da kadınların yaşadığı sorunlar tartışılmaya ve görünür olmaya başlamıştır. Türkiye'ye göç eden mülteci ve sığınmacıların yarından fazlasını oluşturan kadınlar hem göçmen hem kadın olarak çok boyutlu sosyal sorunlar yaşamakta; başta barınma, çalışma, beslenme gibi temel insan hakları olmak üzere ekonomik ve sosyal hakları ihlal edilmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle erkekler kadınlara göre dış dünya ile daha fazla etkileşim halinde olduklarından erkeklere göre kadınların göç ile dahil olunan toplumsal alana entegrasyonu ve uyum süreçleri daha sınırlı kaldığından sosyal destek sistemlerine erişimde sorun yaşayabilmekte; bu durum sığınmacı ve mülteci kadınların daha yüksek oranda ruhsal ve fiziksel sorunlar yaşaması ile ilişkisel görünmektedir (Alpak vd., 2015; Acartürk vd., 2018; Cantekin ve Gençöz, 2017; Güloğlu, 2022; Porter ve Haslam, 2005).

Sosyal hizmet uzmanları, göçmen kadınların yaşadığı hak ihlalleri karşısında çok yönlü ve kapsamlı bir yaklaşımla müdahalede bulunmalıdır. Bu çalışma, Türkiye'deki ruh sağlığı politikalarının ve hizmetlerinin dönüşüm sürecinde iyileşme odaklı yaklaşımın önemini vurgulamaktadır. Alanyazında genellikle psikiyatri ve hemşirelik alanında ele alınan bu yaklaşımın sosyal hizmet disiplini bağlamında ele alınarak incelenmesi, çalışmanın özgün katkılarından biridir. Ayrıca, göçmen kadınların toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilen sorunlarına odaklanarak, sosyal hizmet müdahalelerinin çok yönlü bir bakış açısıyla ele alınması alanyazındaki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Alanyazındaki diğer çalışmalar gibi bu çalışma da göçmen kadınların yaşadığı sorunların toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında ele alınmasının önemine dikkat çekmektedir. Örneğin, Alpak ve arkadaşları (2015) ile Acartürk ve arkadaşlarının (2018) çalışmaları, göçmen kadınların ruhsal sağlık sorunlarını toplumsal cinsiyet temelli bir perspektifle incelemiştir. Ek olarak bu çalışma, iyileşme odaklı yaklaşımı sosyal hizmet disipliniyle ilişkilendirerek, sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerinde daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirmelerine rehberlik etmesi açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışma, Türkiye'de göçmen kadınların yaşadığı sosyal sorunlara sosyal hizmet disiplini çerçevesinden yaklaşarak bu alandaki eksikliği doldurmayı hedeflemiştir. Özellikle, iyileşme odaklı yaklaşımın sosyal hizmet uygulamalarındaki rolünü vurgulaması, alanyazında sınırlı ele

alınan bir alanı zenginleştirmektedir. Göçmen kadınların yaşadığı çok boyutlu sorunlara, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve sınırlı sosyal destek sistemleriyle ilişkili olarak müdahale edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bununla ilgili olarak travmatik yaşantıların tedavi edilmesine yönelik krize müdahale programları devreye girmelidir. Ayrıca, iyileşme odaklı yaklaşımın sosyal hizmet uygulamalarına entegrasyonunun, göçmen kadınların sorunlarının çözümüne yönelik daha etkili bir yol haritası sunabileceği vurgulanmaktadır.

Kaynakça

- Acartürk, C., Cetinkaya, M., Senay, I., Gulen, B., Aker, T., ve Hinton, D. (2018). Prevalence and predictors of posttraumatic stress and depression symptoms among Syrian refugees in a refugee camp. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 206(1), 40-45.
- Akman, K. (2019). Türkiye'deki Sığınmacılara Yönelik Politikalarda Belediyelerin Rolü: Samsun İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Allen Sherrod, S. D. (2017). Understanding the Mental Health Needs of Immigrant Women with a History of Trauma. Walden University.
- Alpak, G., Ünal, A., Bülbül, F., Sağaltıcı, E., Bez, Y., Altındağ, A., Dalkılıç, A., Savaş, H. A. (2014). Post-traumatic stress disorder among Syrian refugees in Turkey: A cross-sectional study. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 19(1), 45–50. <https://doi.org/10.3109/13651501.2014.961930>
- Altındış, E. (2022). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mültecilere Yönelik Görev ve Sorumlulukları. *Uluslararası Sosyal Hizmet*, 2(2), 71-79.
- Alvi, S., Zaidi, A., Ammar, N., Culbert, L. (2012). A comparative and exploratory analysis of socio-cultural factors and immigrant women's mental health within a Canadian context. *Journal of immigrant and minority health*, 14, 420-432.
- Arslantaş, H., Yüksel, R., Şenocak, S. Ü. (2019). Psikiyatrik İyileşmede Yeni Bir Yönelim: İyileşme Odaklı Yaklaşım. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 28(2), 83-97.
- Bag, B. (2018). Toplum Ruh Sağlığı Hemşireliğinde Uygulamaya Yönelik Bir Model Örneği: 'Recovery'. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(4), 481-493.
- Barker, P. (2000). The Tidal Model: From theory to practice. Newcastle, UK: University of Newcastle.

- Barker, P., ve Buchanan-Barker, P. (2005). *The Tidal Model: A guide for mental health professionals*. Brunner-Routledge.
- Barker, P., ve Buchanan-Barker, P. (2010). The Tidal Model of mental health recovery and reclamation: Application in acute care settings. *Issues in Mental Health Nursing*, 31(3), 171-180.
- Başer, D., Kırlioğlu, M., Mavili Aktaş, A. (2013). Sosyal Hizmet Mesleğinin Bir Uygulama Alanı Olarak Toplum Temelli Ruh Sağlığı Sistemi ve Güncel Değişimler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 179-192.
- Bilgin, S. (2021). Suriyeli göçmen kadınların çalışma yaşamına katılımı: Antakya, Gaziantep ve İstanbul örneği. Yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Budak, F., Özer, Ö., Zubaroğlu Yanardağ, M. (2018). Suriyeli Sığınmacıların Fiziksel Sağlık Algılarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(3), 68-75.
- Buz, S. (2009). Göç ve kentleşme sürecinde kadınların "görünürlüğü". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17 (17), 40-50.
- Can Öz, Y., Ovalı Uran, İ., (2018). *Cinsiyet Rollerinin Kadın Ruh Sağlığına Etkisi*. 3.Uluslararası Sosyal Beşerî ve Eğitim Bilimleri Kongresi. https://www.sosyalbeseriveegitimbilimlerikonferansi.org/bildiriyayrinti/cinsiyet-rollerinin-kadin-ruh-sagligina-etkisi_249) adresinden erişildi
- Cantekin, D., ve Gençöz, T. (2017). Mental health of Syrian asylum seekers in Turkey: The role of pre-migration and post-migration risk factors. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 36(10), 835-859.
- Castles, S., Miller, M. J. (2008). Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri, çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Corrigan, P.W., Slopen, N., Gracia, G., Phelan, S., Keogh, C.B., Keck, L. (2005). Some recovery processes in mutual-help groups for persons with mental illness; II: Qualitative analysis of participant interviews. *Community Mental Health Journal*, 41(6), 721-35.
- Çam, O., Yalçın, N. (2018). Ruhsal hastalık ve iyileşme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 9(1), 55-60.
- Demirbaş, H. (2023). Toplumsal travma: Mübadelenin yarattığı psikolojik durumlar. *100. Yılında Mübadale (Ed: F. Sakallı, K. Parın)*. Kayseri: İhlamur Yayınları, 200-213.

- Demirbaş, H., Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21(1), 11-24. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000334
- Freitas, R. J. M., Araujo, J. L., Moura, N. A., Oliveira, G. Y. M., Feitosa, R. M. M. ve Monteiro, A. R. M. (2019). Nursing care in mental health based on the TIDAL MODEL: an integrative review. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 73(2).
- Garrett, K. (2022). An Examination of the Lived Experiences of Social Workers Providing Mental Health Services to Immigrant Populations. *Doktora Tezi*. Adelphi University.
- Güloğlu, E. (2022). Türkiye'de geçici koruma altında olan Suriyelilerde algılanan ayrımcılığın ruh sağlığı üzerinde etkisinde başa çıkma stillerinin aracı rolü: Eskişehir ili örneği, Yüksek Lisans Tezi, Beykoz Üniversitesi, İstanbul.
- Günel Yılmaz, H. (2018). Mardin'de yaşayan Suriyeli kadınların göç deneyimleri ve toplumsal cinsiyet. Yüksek lisans tezi. Artuklu Üniversitesi, Mardin.
- Heinrich Böll Stiftung Derneği / Türkiye. (2019). Türkiye'deki Sığınma Mevzuatı ve Politikalarına İlişkin Rapor. Heinrich Böll Stiftung Derneği / Türkiye.
- Hevi LGBTİ+ Derneği. (2021). Mülteci LGBTİ+lar Sağlık Hakkı Raporu. İstanbul.
- IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J., R. Cross (Ed.), Uluslararası Göç Hukuku içinde, 2. Baskı, No: 31.
- Karadağ, Ö., Altıntaş, K. H. (2010). Mülteciler ve Sağlık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), 55-62.
- Kirmayer LJ., Narasiah L., Munoz M., Rashid M., Ryder AG., Guzder J, Hassan G., Rousseau C., Pottie K. (2011) Common Mental Health Problems In Immigrants and Refugees: General Approach in Primary Care. *CMAJ*, 183(12), 959-966.
- Kol, E., Topgöl, S. (2021). Ruh sağlığı uygulamalarında iyileşme odaklı yaklaşım Tidal Modelinin sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi* (18), 15-27.
- Macedo, M., Montero, E. J., Rey, C., & Lozano, S. (2019). Women and men daily mobility patterns: A case study in Colombia. https://doi.org/10.1007/978-3-030-40943-2_23
- Namdar, A. (2019). Türkiye'de Yaşayan İranlı Sığınmacı ve Mülteci Kadınlarda Kaygı Düzeyi ve Kaygıyı Etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Nişancı, A. (2019). Ruh Sağlığı Alanında İyileşme Yaklaşımı ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 231-259.

- Porter, M., Haslam, N. (2005). Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: a metaanalysis. *Jama*, 294(5), 602-612.
- Savaşan, A. ve Çam, O. (2017). The Effect of the Psychiatric Nursing Approach Based on the Tidal Model on Coping and Self-esteem in People with Alcohol Dependency: A Randomized Trial. *Archives of Psychiatric Nursing*, 31(3), 274-281.
- Solgun, C., Durat, G. (2017). Göç ve Ruh Sağlığı. *Journal of Human Rhythm*, 3(3), 137-144.
- Topcuoğlu, R. A. (2016). Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, 34, 1-20.
- Turgut, E., Çam, O. (2020). The effect of tidal model-based psychiatric nursing approach on the resilience of women survivors of violence. *Issues in Mental Health Nursing*, 41(5):429-437.
- UNDP. (2019). Yetişkin Mülteciler İçin Türkiye’de Dil Eğitimi: Sosyal Uyum, İnovasyon ve Engelleri Aşmak. <https://www.undp.org/tr/turkiye/news/yetiskin-multeciler-icin-turkiyede-dil-egitimi-sosyal-uyum-inovasyon-ve-engelleri-asmak> adresinden alındı.
- Utar, S. (2023). Türkiye'nin yeni uluslararası göç yönetimi: Göç politikalarının geçicilik ve belirsizlik kışkıracısındaki Suriyeli, Iraklı ve Afgan göçmenlerin deneyimleri üzerinden incelenmesi: Ankara örneği, *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). Mevzuat: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı
- Yüksel, R., Arslantaş, H., (2021). Kanıta Dayalı Bir Psikiyatrik Rehabilitasyon Uygulaması: Hastalık Yönetimi ve İyileşme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(3), 462-477. <https://doi.org/10.18863/pgy.801117>